SOCIOLOGIE ROMÂNEASCĂ

Director D. GUSTI

ANUL IV (1942)

IULIE-DECEMVRIE Nr. 7-12

INSTITUTUL DE ŞTIINŢE SOCIALE AL ROMÂNIEI

C U P R I N S U L

STUDII

CERCETĂRI

1. Plasa Dâmbovnic — Monografie Sociologică

2. Aspecte monografice

3. Patru sate — Contribuţii la tipologia satului românesc

DOCUMENTE

CRONICI

(Continuarea pe pag. 3-a a copertei)

SOCIOLOGIE ROMÂNEASCĂ

DIRECTOR D. GUSTI

ANUL IV (1942) NR. 7—12

ŞTIINŢA ŞI PEDAGOGIA NAŢIUNII[1])

V'am împărtăşit o experienţă ştiinţifică în trei comunicări, apărute in Memoriile Academiei, sub titlul „Problema Sociologiei, Metodă şi Sistem" şi v'am promis atunci să vă vorbesc de o altă experienţă, de ordin social şi pedagogic, aş adăoga chiar de ordin politic, dacă întrebuinţăm acest cuvânt în sensul nobil şi etic al conţinutului lui. Mă ţin de această promisiune, făcută atunci, prin comunicarea de faţă.

Rămâne, apoi, ca într'o comunicare viitoare, să vă vorbesc despre o ultimă experienţă a mea, şi să scot la iveală însemnătatea şi semnificaţia programatică a aşa zisei „propagande", ce trebue să se facă pentru adevărata şi completa cunoaştere a Ţării în străinătate, prin participarea României la Expoziţiile internaţionale din Paris în 1937 şi New-York în 1939, pe care am avut onoarea a le organiza.

Iată trei serii de comunicări, ce oglindesc trei aspecte diferite ale aceleiaşi experienţe, care nu înseamnă însă o ierarhizare de probleme şi soluţii, în ordinea în care se fac comunicările, ci imaginea credincioasă şi unitară a unei vieţi de meditare şi acţiune.

De aceea, aceste trei serii de comunicări nu formează o construcţie pur teoretică; ele au o valoare de experienţă, chiar de experimentare personală, un fel de autobiografie verificată, care însă nu este privită sub unghiul obicinuit al unei ascunse şi prefăcute autoelogieri, ci numai în lumina esenţialului, adică raportată la probleme de interes şi valoare generală.

Mi-e teamă de omul unei singure cărţi, zice înţeleptul. Dar tot aşa de mare teamă se poate avea de omul unei singure experienţe, mai ales a acelei pur cerebrale, care, oricât ar fi de seducătoare, prezintă un interes palid faţă de dialectica totdeauna elocventă şi convingătoare a faptelor.

Vieaţa apare ca un dar modest, dacă este un simplu inventar de generoase iluzii şi de dureroase decepţii, ea este însă un dar măreţ, dacă se sprijină pe idei şi năzuinţe, verificate prin fapte.

În comunicările trecute asupra Problemei Sociologiei, am văzut că problema centrală şi obiectul propriu zis al acestei ştiinţe este felul cum se prezintă vieaţa socială sub formă de unităţi sociale.

Ce sunt însă aceste unităţi? Câte sunt şi care sunt? Iată întrebări, care formează mărul discordiei.

De aceea am ales ca un punct central al programului Congresului Internaţional de Sociologie, ce va avea loc la Bucureşti, problema unităţilor sociale.

[1]) Comunicare făcută la *Academia Română* în şedinţa din 9 Mai 1941.

Eu însumi am făcut o comunicare la Congresul Internaţional de Sociologie, ce a avut loc la Bruxelles, în 1937, asupra acestui subiect, împărţind unităţile sociale în: Comunităţi, Instituţii şi Grupuri. (Comunicarea a fost publicată recent în volumul apărut la Alcan, „*La Science de la Réalité Sociale*", Paris, 1941).

Păstrând clasificarea făcută la Bruxelles, mai târziu am completat-o, prin adaosul unui nou şi foarte important criteriu de clasificare, şi anume unitatea socială tip, la care adică se reduc toate unităţile sociale posibile, mari şi mici, care este *Naţiunea*.

Vieaţa socială a omenirei civilizate se înfăptueşte în cuprinsul Naţiunilor. Naţiunea este realitatea centrală, este singura unitate socială care-şi ajunge sieşi, în înţelesul că însumează toate aspiraţiile fireşti ale indivizilor, şi dela care nu cere pentru deplina ei realizare o unitate socială mai cuprinzătoare, fiind în stare să-şi creeze o lume proprie de valori, să-şi stabilească un scop în sine în propria-i alcătuire. Nicio altă unitate socială nu ocupă un loc asemănător în domeniul vieţii sociale în general.

Noua clasificare a unităţilor sociale cuprinde deci: 1. unităţi ce se găsesc *înlăuntrul* Naţiunii şi 2. unităţi ce se găsesc *în afara* ei.

Căci într'adevăr toate unităţile sociale cunoscute: familie, gospodărie, sate, oraşe, biserică, şcoală, societăţi pe acţiuni, asociaţii de tot felul etc., nu-şi au rost şi nu-şi găsesc sensul, decât prin faptul că trăesc şi se manifestă în sânul unei naţiuni, după cum toate naţiunile, la rândul lor, formează prin contribuţia fiecăreia în parte, o unitate supremă, pe care *Auguste Comte* a numit-o „Le Grand Être", Umanitatea, care cuprinde toate naţiunile, ca organe ale ei.

Ce este naţiunea? Care sunt delimitările noţiunilor: rasă, popor, imperiu, de ceea ce se numeşte naţiune, iată întrebări asupra cărora astăzi există, din fericire, o unitate de vederi, aşa că nu este nevoie să insistăm. (In volumul meu „Sociologia Militans", ca şi în această revistă „Sociologie Românească", am arătat pe larg ce trebue să se înţeleagă prin problema Naţiunii).

Ştiinţe numeroase şi ambiţioase îşi dispută onoarea, mai mult ori mai puţin justificată, şi cu mai mult ori mai puţin succes, a cerceta ştiinţific Naţiunea.

Am avut favoarea să trăesc chiar la sursă această adevărată bătălie ce se dă de diferite ştiinţe în această direcţie. Reprezentanţii iluştri ai acestor ştiinţe erau profesori la Universitatea din Leipzig, iar eu eram studentul lor între anii 1900-1904. Era vremea de glorie a acestei universităţi, care, fără îndoială, ocupa pe atunci locul cel mai de frunte în republica universităţilor din lumea întreagă.

Iată-l mai întâiu, pe *Wilhelm Wundt*, astăzi pe nedrept uitat, pe vremea studiilor mele considerat însă ca un Leibniz redivivus al veacului al 19-lea, creatorul acelei faimoase „Völkerpsychologie", în zece volume şi care, când m'am prezentat, cu smerenie studenţească, în celebrul său Institut de psihologie experimentală, cu un subiect de doctorat de sociologie şi etică, şi nu cum se obişnuia de psihofizică, a îngăduit îndrăsneala, dându-mi însă sfatul să cercetez cât mai mult material etnologic.

Şi atunci, pentru pregătirea tezei mele de doctorat „Egoismus und Altruismus", cu un subtitlu, ce părea atât de curios şi de senzaţional „Zür soziologischen Motivation des praktischen Wollens" (la o universitate, unde nu se ţinea niciun curs de Sociologie, ba chiar această ştiinţă era considerată ca o pseudo-ştiinţă, şi cine se ocupa cu ea privit ca om neserios), am studiat cu multă pasiune imensul material comparativ de fapte etnologice, ce mi-l oferea în special biblioteca şi colecţia cunoscutului Grassi-Museum din Lipsca. In acest fel după multă trudă m'am edificat: mai întâiu asupra nesiguranţei ştiinţei etnologice şi asupra inutilităţii aşa zisei ştiinţe etnografice (care este doar numai latura descriptivă a etnologiei), ca şi asupra tuturor celorlalte derivate din Etnos, ca: Etno-psihologia, Etno-sociologia, Etno-botanica, Etno-pedagogia. În al doilea rând, ceea ce am întâmpinat mai supărător în calea alegerii materialului documentar pentru problema mea de cercetat, a fost tocmai nesiguranţa acestui material. Aşa că m'am asociat din convingere, mai târziu, la judecata lui *Kroeber*: „Ceea ce lipseşte etnologiei este explicarea cauzală, adică tocmai esenţialul procedurii ştiinţifice".

Pe lângă Wundt, care a prezidat comisia pentru susţinerea tezei mele de doctorat, am mai avut ca membri în această comisie, două personalităţi fermecătoare şi impunătoare, de profesori şi savanţi. *Karl Lamprecht*, vioi, dinamic, artistic, inovator, încerca să scrie o istorie a poporului german, dintr'un punct de vedere, care a stârnit pe vremea sa cele mai vii şi pătimaşe polemici în lumea istoricilor, anume cunoaşterea unei naţiuni ca o istorie culturală, ca o „Kulturgeschichte", întrebuinţând pentru prima oară în explicarea faptelor istorice criterii de psihologie.

Ceea ce a determinat pe celălalt profesor examinator al meu *Karl Bücher* să exclame, într'o conversaţie particulară, „mein Kollege Lamprecht beliebt ins Blaue zu malen". Karl Bücher, desigur cel mai original dintre economiştii tuturor timpurilor, sociolog şi filosof al istoriei în lucrările sale economice, psiholog profund şi estetician original în lucrarea „Arbeit und Rythmus", creatorul ştiinţei jurnalismului, a tratat Naţiunea din punctul de vedere economic, întemeind „Economia poporului, die Volkswirtschaft", ca o treaptă nouă de evoluţie, pe lângă „Hauswirtschaft şi Stadtwirtschaft".

La filosoful şi psihologul Wundt, la istoricul culturii Lamprecht şila economistul Bücher, se asocia profesorul *Friedrich Ratzel*, o altă figură de savant, artist şi prieten al Românilor, celebrul creator al antropogeografiei şi al geografiei politice, care propriu zis formează ştiinţa astăzi atât de populară şi la modă, geopolitica, pe care, dacă nu l-am avut în comisia de examinare, nu mai puţin l-am ascultat şi admirat.

În programul meu de lucru, ca student, fiind şi studiul statisticii, m'am adresat pentru aceasta lui *Ferdinand Tönnies*, decanul sociologilor germani, una dintre cele mai originale figuri de savant, numit Spencerul Germaniei, vizitându-l la locuinţa sa din Eutin, o mică localitate de lângă Universitatea din Kiel, unde Tönnies figura ca profesor. În acest fel am făcut cunoştinţa cu aşa zisa ştiinţă a „sociografiei", ce era propriu zis o aplicare a statisticei la cercetarea unei Naţiuni; la Tönnies am învăţat să apreciez valoarea şi limitele statisticii. De învăţătura lui Tönnies mi-am adus aminte, când în propaganda ce s'a făcut pentru organizarea recensământului, am citit afirmarea, că inventarierea generală a populaţiei şi a bunurilor ar însemna însăşi cunoaşterea completă a realităţilor ce alcătuesc naţiunea română. Când de fapt o simplă inventariere, după cum o ştim din cercetările monografice, care totdeauna începeau cu recensământul populaţiei şi bunurilor satului de cercetat, oferă indispensabile şi foarte preţioase documente, care, însă, nu formează decât puncte de plecare, pentru interpretarea lor şi necesită, la rândul ei, o cercetare şi o cunoaştere adâncită pe teren. Inventarierea înseamnă deci o simplă prefaţă, o introducere la adevărata lucrare, care trebue să se facă aşa cum am arătat în comunicările trecute, căci este dela sine înţeles, că niciodată cantitatea nu poate înlocui calitatea, şi nici extensivul, intensivul.

La aceste amintiri mai adaug încă două. În timpul unor cercetări monografice am primit vizita unui tânăr folklorist, care se simţea îndurerat, că noi numeam munca noastră sociologică, privind satul ca sat, adică în întregime, şi nu în fâşii fragmentare. Şi atunci nu s'a putut opri să arate tinerilor mei colaboratori în ce consta, după el, greşeala. Anume, că cercetările ce se fac prin sensul auzului formează folklorul, în timp ce acele ce se fac prin mijlocul sensului vederii formează etnografia. Cum noi nu ţineam seamă de aceste criterii, pentrucă lucram şi prin văz şi prin auz şi chiar prin sensul... raţiunii, de care nu pomenea tânărul specialist în ale folklorului şi etnografiei, denumeam studiul nostru ca sociologie. Dealtfel, într'o lucrare mai nouă a unui alt specialist francez, cu mult mai multă autoritate decât a tânărului român amintit, *André Varagnac*, în lucrarea sa „Définition du Folklore" (Paris, 1938), declară categoric: „Tout fait folklorique doit susciter une recherche sociologique" (p. 19).

Însfârşit, o ultimă amintire de cel mai mare preţ şi care ia proporţii simbolice, ca o pildă vie de colaborare colectivă, este participarea savantă şi practică a colegului *Francisc Rainer*, profesor de anatomie şi embriologie dela Facultatea de Medicină din Bucureşti, care, pentru prima dată, a făcut în cadrul cercetărilor monografiei sociologice o antropologică cercetare în masă, unită cu una serologică, în satele Drăguş şi

Fundul-Moldovei, şi tot pentru prima dată a întreprins o combatere ştiinţifică a bolilor sociale în satele româneşti.

Iată dar necesitatea de a studia o realitate aşa de imensă, care este Naţiunea, ca unitate socială centrală-tip, nu numai din punctele de vedere: psihologic, ca Wundt, istoric, ca Lamprecht, economic, ca Bücher, antropologic şi geografic, ca Ratzel, statistic şi sociografic, ca Tönnies, şi nici din punctele de vedere exclusiv al... auzului ori numai al... văzului, ci ca o totalitate, care cuprinde toate aspectele de mai sus, aducând pe deasupra noutatea sintetică, ce corespunde unificării într'un tot ale acelor fragmente de realitate şi fragmente de cunoaştere, ce formează unitatea concretă şi indisolubilă: Naţiunea şi Ştiinţa ei.

Cum să se numească această cunoaştere sintetică, sub specie totius: Sociologia Naţiunii? Teoria Naţiunii? Ştiinţa Naţiunii? Nu interesează eticheta terminologică. Ceea ce importă însă, este studiul, pe care noi l-am preconizat de câteva decenii şi am început să-l înfăptuim din anul 1925, de când am purces la prima monografie sociologică a satului Goicea-Mare.

Am marea satisfacţie, că programul cercetărilor pentru o Ştiinţă a Naţiunii, anunţat încă prin prelegerea de deschidere a primului meu curs, la Iaşi, în 1910, şi-a găsit o confirmare în ultimul an în tendinţele Ştiinţei Poporului din Germania, care înlătură orice descrieri etnologice, folkloristice etc., prin Ştiinţa fundamentală a Poporului (Volkstheorie, Volkskunde, Volkssoziologie), căreia i s'au creiat catedre, reviste, asociaţii grandioase, şi care mai ales a sărbătorit un adevărat triumf în zilele noastre, fiind pusă la temelia celei mai noi şi a celei dintâi universităţi creiate de imperiul al 3-lea naţional-socialist, a universităţii din Posen.

„Ştiinţa Naţiunii" conţine întreaga bogăţie şi toate particularităţile elementelor ce o compun; ea este conştiinţa de sine a Naţiunii şi indică rolul predestinat a-l juca în teatrul celorlalte naţiuni.

Dar Ştiinţa Naţiunii implică nu numai un rol, ci şi un program: imperativul etic al participării tuturor la vieaţa concretă a naţiunii; o ascensiune a Naţiunii în perpetuă vibraţie spre eternitate; o nostalgie a ei de a se înfăptui în mod maximal pe ea însăşi; un simbol de năzuinţe spre absolut.

Cunoaşterea Naţiunii este o condiţie a conştiinţei de sine şi deci a putinţei de a-şi decide singură soarta şi a se ridica pe cele mai înalte trepte ale realizării de sine.

Ştiinţa Naţiunii devine astfel Ştiinţa Patriei, o ştiinţă activă şi creatoare, producătoare de responsabilităţi şi datorii noi. „Omul nu poate decât atât cât ştie", a spus-o *Bacon* în „Restaurarea Ştiinţelor". Naţiunea este un vast atelier, plin de instrumente, care nu aşteaptă decât un ochi abil pentru a fi întrebuinţate. Gândul bun este rodnic numai urmat de faptă, menită a aduce realizarea lui întocmai. Şi numai atunci el înseamnă o biruinţă şi o înălţare.

Ştiinţa Naţiunii devine astfel o călăuză sigură în opera de reformă integrală, deschizându-şi drumuri şi orizonturi mari şi săvârşind cel mai hotărîtor proces social, procesul de naţionalizare a Statului, a administraţiei, a învăţământului, a educaţiei prin cultură.

Se creea în acest fel o nouă politică de stat, o politică a culturii, Statul Cultural, care are drept bază: Ştiinţa Naţiunii, şi ca scop: Înfăptuirea ei maximală.

Acest imens proces de naţionalizare se îndeplineşte printr'o categorie socială de cea mai mare importanţă: prin elite.

Elita!, iată un cuvânt ce sboară din gură în gură, unul din acei termeni cum spune Goethe „ce se prezintă totdeauna la timp oportun, când lipseşte un concept precis".

Nu se plănueşte vreo reformă oarecare, fără a se formula postulatul creerii de elite. Ce este însă o elită? Căci într'adevăr societatea de astăzi nu poate fi concepută fără o elită conducătoare, pentrucă societatea veche libertară, egalitară şi fraternă s'a înlocuit cu o societate în care Autoritatea s'a substituit Libertăţii, garantând-o astfel mai bine; Ierarhia Egalităţii, stabilind însă cele mai drepte condiţii de egală desfăşurare de vieaţă şi Solidaritatea Naţională, Fraternităţii universale.

Iar Autoritatea, Ierarhia şi Solidaritatea, nu pot avea fiinţă fără şefi, conducători, fruntaşi, adică fără elite.

Societatea contemporană nu are nevoie de o singură elită conducătoare, cum se crede de obiceiu, ci de atâtea elite câte domenii de activitate naţională sunt. Şi într'adevăr, nu există o categorie socială fără un şef. „Nu ne uitaţi, mai veniţi pela noi, căci nu avem un şef care să ne dirigueze treburile satului", a fost dorinţa exprimată de un bătrân şi înţelept ţăran, la plecarea echipei monografice din satul său! De aceea problema organizării Statului de astăzi se reduce la crearea unor elite corespunzătoare; aceasta a fost preocuparea de căpetenie încă dela instaurarea regimulului fascist şi naţional-socialist; aceasta este acum preocuparea de căpetenie a „revoluţiunii naţionale" din Franţa, cum a numit-o Mareşalul Pétain.

Pentru a înţelege sensul adevărat al elitelor, este nevoie a reţine că elitele timpului nostru nu-şi ţin autoritatea: din naştere, din alegere, din bogăţie, din şansă ori din însuşiri personale, cum erau elitele sociale din trecut.

Nu există astăzi o problemă a şefului, ca atare. Căci nu există un şef în abstract, ci un şef concret, un şef al cuiva, bunăoară şef de armată, şef de întreprindere, şef de şantier, şef de familie, şef de orhestră.

Iar obiectul esenţial al unui şef nu este, cum se crede, comandamentul peste oameni. Comandamentul este pentru şef numai un mijloc, iar oamenii comandaţi sunt elementele acestui mijloc.

Obiectul propriu zis al şefului este opera de îndeplinit, caracterul comandamentului fiind legat de materia comandamentului. De aceea stilul şefului unei întreprinderi industriale nu se aseamănă cu stilul şefului militar, pentrucă diferă opera militară de cea industrială. Cu alte cuvinte, şeful nu deţine autoritatea sa dela însuşirea de a comanda, indiferent de obiect, însă tocmai din posesia integrală şi activă a operei. Aşa se explică că autoritarea şefului se îngrădeşte la anumite domenii respective, astfel autoritatea necontestată a şefului militar se exercită în domeniul militar, şi numai acolo; a şefului unei fabrici, în domeniul fabricii, şi numai acolo.

Aşa dar, dacă formarea de elite înseamnă crearea de şefi pentru fiecare categorie socială din sânul naţiunii, încăodată, ce este o elită propriu zisă.

Elită, şef, fruntaş, înseamnă personalitate socială. Iar personalitate socială înseamnă patru mari dominante şi caracteristici, care formează un împătrit voluntarism, şi anume: 1. Voinţa de a fi ceea ce eşti. Adică actualizarea maximală a potenţialului, a latentului personalităţii. 2. Voinţa de participare la vieaţa socială, adică la structura şi funcţiunea unităţii sociale din care face parte, ca şi la vieaţa Totului; deci o încadrare voluntară, o disciplină voită şi conştientă, care topeşte aşa zisa antinomie a individului şi societăţii. 3. Voinţa de a crea în sânul naţiunii valori sociale şi culturale, indiferent dacă sunt mici ori mari, ele fiind egal de necesare înfăptuirii Naţiunii. De aceea activitatea creatoare a gospodarului ţăran, a profesionistului, a funcţionarului, a administratorului, ca şi a artistului şi omului de ştiinţă sunt, din punct de vedere principial constructiv, de o egală însemnătate pentru vieaţa Naţiunii. Două lucruri încununează personalitatea socială: un maximum de responsabilitate faţă de sine însuşi şi faţă de Ţară şi apoi creaţiunea, adică transformarea realităţii de astăzi, pe care o cunoaşte, într'un maximum de realitate nouă. Însfârşit, 4. Voinţa de a persevera în realizarea, cu curaj şi cu spirit de sacrificiu, a scopurilor sociale şi naţionale, în sensul celor trei rosturi amintite mai sus, ceea ce formează, cu un vechiu cuvânt rezumativ, caracterul personalităţii, obiect al unei ştiinţe noui: caracterologia.

Iată omul nou.

Criza prin care trece societatea contemporană este o criză a personalităţii sociale. Politica de esenţă şi de adâncime, ce se cere astăzi cu atâta insistenţă, cu deosebire de politica formală şi de suprafaţă, de până acum, este o politică de creare de personalităţi sociale, adică o politică de creare a elitelor. Idealul unei naţiuni este aristocraţia, în sensul că societatea naţională tinde să fie alcătuită numai din elite, adică din personalităţi sociale.

Cum se realizează însă aceste elite? Prin ce mijloace selective? Şi cum se înlătură factorii anti ori contra-selectivi?

Iată una din cele mai importante probleme, ce se află în centrul preocupărilor adevăraţilor oameni de Stat. Căci, cum va fi calitatea elitelor, aşa va fi şi organizarea Statului.

Procesul de alegere şi pregătire a elitelor este lung, sever şi complex, şi atârnă de numeroşi factori, dintre care cei mai importanţi sunt: vârsta, sexul, categoriile sociale şi necesităţile naţionale.

Îmi iau voia să vă prezint un program, care fruct al unor străduinţe îndelungate, şi-a găsit expresia în doi ani de activitate: un an (şi câteva luni) în 1932—1933, ca Ministru al Instrucţiei, Cultelor şi Artelor şi un alt an, în 1938, ca Preşedinte al Serviciului Social.

Programul unor preocupări, studii şi experimentări de o vieaţă, a fost predestinat, pentru a fi realizat, să fie condensat, de două ori, şi nu mai mult decât un an.

Din fericire aceşti doi ani au fost suficienţi pentru a verifica şi confirma necesitatea şi viabilitatea programului legislativ ce l-am preconizat şi care a intrat, în parte, în cunoştinţa publică, câştigând astfel dreptul la o actualitate permanentă, pentrucă se referă la probleme vitale şi permanente, în centrul cărora se află formarea elitelor româneşti.

Aceasta mă îndeamnă să vi-l comunic şi dv. Voiu face o expunere concentrată, schematică, sistematizată la exces, cu prea puţină grijă de nuanţe. Nuanţele se găsesc în volumul meu „Un an de activitate la Ministerul Instrucţiei, Cultelor şi Artelor, 1934, precum şi în graficele reproduse în cuprinsul acestei comunicări. Aceste grafice privesc exclusiv activitatea Fundaţiei Culturale „Regele Mihai I“, din timpul când o conduceam eu, precum şi din timpul Serviciului Social. Ele formează un compliment necesar expunerii mele, care pentru a nu obosi prea mult, nu oferă nicio cifră. Vă rog însă să binevoiţi a urmări graiul lor elocvent.

Plecând dela cele două principii de directivă: realismul sociologic şi idealismul personalist, când conduceam, în 1932, departamentul Instrucţiei, Cultelor şi Artelor, mi s'a impus dela început o revizuire a metodei de legiferare, pe care am găsit-o trecând prin momente tragice. Căci, într'adevăr, prima constatare ce am făcut-o atunci a fost că nicio ramură a învăţământului nu îşi împlinea funcţia ei specială, socială. Şcoala primară se găsea în cea mai dureroasă stare, având o frecvenţă atât de scăzută a elevilor, încât făcea aproape iluzoriu întreg învăţământul primar la sate; şcoala secundară şi profesională erau, în general, instituţii care eliberau certificate dintr'o clasă în alta, fără vreo selecţie a elevilor, adică fără alegerea elementelor destoinice pentru studii teoretice superioare, de cele capabile numai pentru profesii tehnice. Iar universitatea, la rândul ei, devenise o fabrică de diplome pentru profesori fără catedre, pentru avocaţi fără procese, pentru medici fără pacienţi, pentru teologi fără parohii.

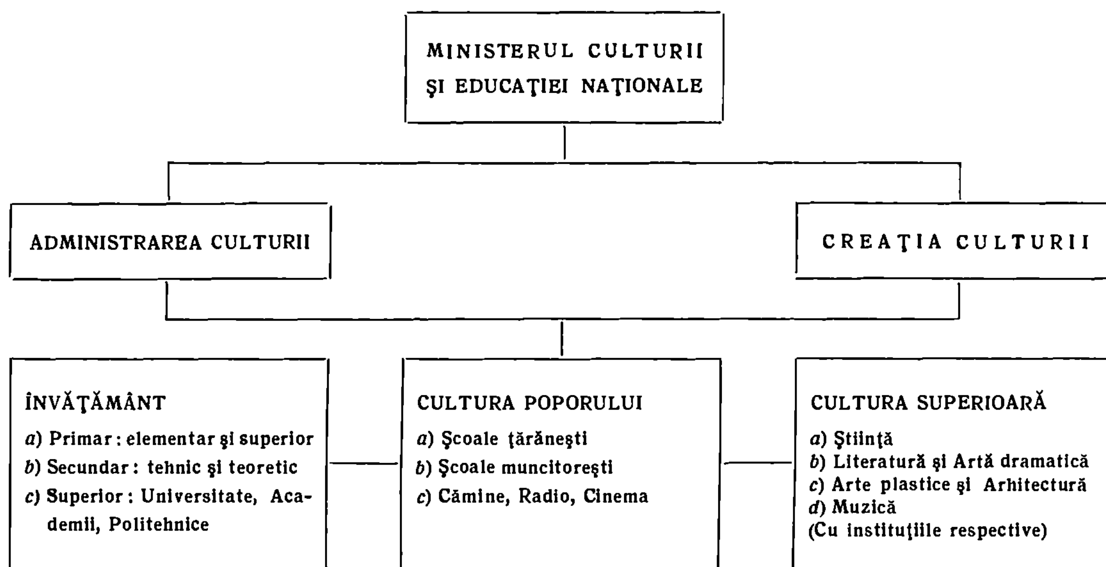
Odată cu aceste stări de fapte constatam însă paradoxul că legile învăţământului erau bune, dar rezultatele lor aproape nule şi atunci m'am întrebat, oare nu este de ajuns ca o lege să fie bună în general, ci ea trebue să fie rodnică în aplicarea ei specială, ce condiţii trebue să îndeplinească o legislaţie şcolară românească pentru a fi eficace? Cu alte cuvinte: pentru ce şcoala românească nu-şi împlinea rostul ei?

Pentrucă exista o mare nepotrivire între legiuire şi realitate. Şi atunci, prima datorie consta în adaptarea învăţământului de toate gradele la nevoile specifice ale vieţii sociale româneşti, aşa cum au fost cunoscute din cercetările monografice.

Căci şcoala nu poate fi privită ca o invenţie biurocratică. Ea este şi trebue să fie expresia necesară şi firească a mediului social în care este aşezată. Aşa cum sunt nevoile societăţii româneşti, aşa să fie şcoala. Aşa cum este satul, aşa va fi şi şcoala lui. O şcoală adaptată regiunii, şi în care ţăranul să vadă că învăţătura şi toate îndemânările date acolo se potrivesc şi ajută vieţii lui de toate zilele, este în acelaş timp iubită de oameni şi frecvenţa ei se ridică fără nicio constrângere.

Cel mai ilustru revizor şcolar pe care l-a avut ţara, Mihai Eminescu, înainte să inspecteze o şcoală, cerceta satul şi împrejurările de vieaţă ale săteanului. Mihai Eminescu a fost primul monografist. El ne-a lăsat ca moştenire adevărul nestrămutat, că între şcoală şi sat există o înlănţuire strânsă. Iată ce spune într'un raport adresat Ministerului de Instrucţie, la 15 August 1875, „Cheltuielile pe care le face Statul cu şcoalele rurale, scrie Eminescu, sunt departe de a cumpăni foloasele minime aduse de aceasta şi în acest mijloc social (de sărăcie) obligativitatea învăţământului primar este curată iluzie. Avertismentele rămân hârtii, amendele o ficţiune, frecventarea şcoalelor peste putinţă... Dacă însă copiii, constrânşi de dorobanţi, ar veni la şcoală, ei vin desculţi, cu capul gol, şi astfel îmbrăcaţi încât fercventarea regulată a şcolii i-ar costa viaţa ... În acest judeţ şcoalele sunt mai frecventate numai acolo unde a mai rămas o urmă de neatârnare economică, anume în sate răzăşeşti ... Şi prin urmare, închee Eminescu, tăios: cauza relei frecventări nu este aversiunea poporului nostru contra şcoalei, ci sărăcia".

Tab. I. CONCEPŢIA MINISTERULUI CULTURII NAŢIONALE

Se impunea deci, ca fiecare grad de învăţământ să-şi justifice existenţa, corespunzând unei funcţii sociale precise: învăţământul primar, elementar (de 4 ani) şi primar-superior (de încă 3 ani), să devină un ciclu unitar, de sine stătător, şi nu anticamera gimnaziului şi liceului dela oraşe, menit a da satelor burghezimea, adică elita rurală: gospodari şi meşteşugari luminaţi şi cetăţeni conştienţi, iar oraşelor o burghezime sănătoasă; învăţământul tehnic (aşa zis profesional), clădit pe cel primar superior şi în strânsă legătură cu învăţământul muncitoresc, industrial şi comercial, să dea societăţii româneşti pe profesioniştii de care are nevoie; învăţământul secundar, printr'o selecţie severă şi eficace, să aleagă numai elementele vrednice a trece la universitate, care astfel va deveni o adevărată instituţie a elitei spirituale naţionale.

În acest fel învăţământul public, noua şcoală românească, de toate gradele, formează un plan de ansamblu, un sistem, un tot organic, corespunzător nevoilor vitale ale Naţiunii.

Ţinând seamă de realitatea socială românească, adică de nevoile, orientările şi aspiraţiile fiecărui grup social român, fireşte în cadrul Naţiunii, ce le cuprinde indiso-

lubil, şcoala va deveni vie, atrăgătoare, sugestivă, interesantă, va dobândi un suflet nou şi va fi menită a ajuta producţia spirituală şi economică a Ţării.

Iată, bunăoară, şcoala satului românesc, care până'n prezent oferă un spectacol jalnic şi o situaţie îngrijitoare, fiind incapabilă a opri valul înspăimântător de analfabeţi, pe care nu numai că nu-i poate stârpi, dar îi alimentează şi-i sporeşte, zi de zi, reînoită şi evoluând în ritm cu nevoile felurite şi variate ale vieţii satului românesc, nu va mai fi ocolită de copiii ţăranului, dacă va ţine seamă de factorii, care impiedecă frecvenţa lor. De aceea în Anteproiectul Legii Învăţământului primar am propus, în 1932:

1. Împletirea şcoalei rurale cu vieaţa socială şi economică a familiei, prin adaptarea calendarului şcolar la rânduiala vieţii economice în sat, ce reclamă copiii la munca agricolă sezonieră: la cules, la arat, la vite. (Sistemul poliţist al constrângerii frecvenţei prin amenzi asupra părinţilor şi penalităţi asupra învăţătorilor, s'a dovedit iluzoriu, pe lângă că face şcoala urîtă).

2. Programele să fie apoi adaptate împrejurărilor, astfel încât, fără a tehniciza şcoala primară, ea să distribue, pe lângă minimul de cunoştinţe necesar fiecărui cetăţean al ţării, cunoştinţe şi deprinderi, care, ajutând la îmbunătăţirea vieţii şi mărirea productivităţii, să facă utilă absolvirea şcolii primare. În acest fel ţăranii nu vor mai socoti şcoala inutilă („am scăpat de ea", cum obişnuesc a spune), ci îşi vor da copilul la şcoală, pentrucă după terminarea studiilor, ea va deveni un instrument de muncă mai bun.

3. Frecvenţa fiind stânjenită apoi din cauza sărăciei aşa de cunoscută a ţăranului, copiii fiind neîmbrăcaţi şi nehrăniţi, cum constata aşa de pătrunzător şi Mihai Eminescu, având a parcurge pe vremuri rele distanţe mari, Anteproiectul meu a prevăzut organizarea asistenţei şcolare, propunând chiar crearea unei instituţii speciale: „Casa de ocrotire a copilului", după cum pentru a combate lipsa cărţii didactice, pentru întâia oară, la 1932, am propus monopolului cărţii de şcoală şi distribuirea ei gratuită, la copii săraci, ceea ce s'a realizat mai târziu. Dar şcoala primară sătească dobândeşte o însemnătate hotărîtoare pentrucă prin ea se începe marele proces naţional al alegerii elitelor.

Se spune, cu drept cuvânt, că satul este marele rezervor de unde se recrutează conducătorii Ţării. Pentru a asigura trecerea nestânjenită a talentelor dela sate şi a înlătura piedicile ce s'ar putea ridica în faţa unor copii bine înzestraţi, dar săraci, am înfiinţat, ca Ministru, câte zece burse de judeţ. Am fi avut astfel 720 de copii de ţărani, intraţi în cl. I, pe baza unor examene severe. Ar fi fost un modest început.

Iată acum pe aceşti 720 de şcolari talentaţi, intraţi în gimnazii şi licee şi cărora trebue să le asigure desfăşurarea normală a procesului de ascensiune. Nivelul liceului era conceput foarte ridicat printr'o selecţie riguroasă, întemeiată pe studiul atent, continuu şi sistematic al personalităţii elevilor. Pentru ca liceul să devină însă o şcoală riguros selectivă era nevoe de o organizare a selecţiei, care s'ar fi făcut prin trei metode: întâiu printr'o selecţie de programe, fixând o programă minimală, unitară pentru toate şcolile, ce cuprindea exclusiv cunoştinţele fundamentale ale culturii şi ştiinţei contemporane, ca o reacţiune împotriva tendinţei enciclopedice ale programelor de astăzi; în al doilea rând, înlocuirea examenelor obişnuite de fine de an, ca o reacţie împotriva papagalismului lor, prin examene de personalitate a elevului, adică prin aplicarea atât în timpul anului, cât mai ales la sfârşitul lui printr'o lună de sinteză ori de aplicare pe teren a programului minimal.

Cea dintâiu funcţionare a examenului de personalitate s'a făcut de clasa Marelui Voevod Mihai, în anul 1932, când am avut onoare a o înfiinţa şi a fi primul director al acestei clase, în calitatea mea de atunci de Ministru al Instrucţiei. Am satisfacţia să constat, că după recentele dispoziţii ministeriale, luna de sinteză s'a introdus acum în gimnaziile şi liceele din Ţară.

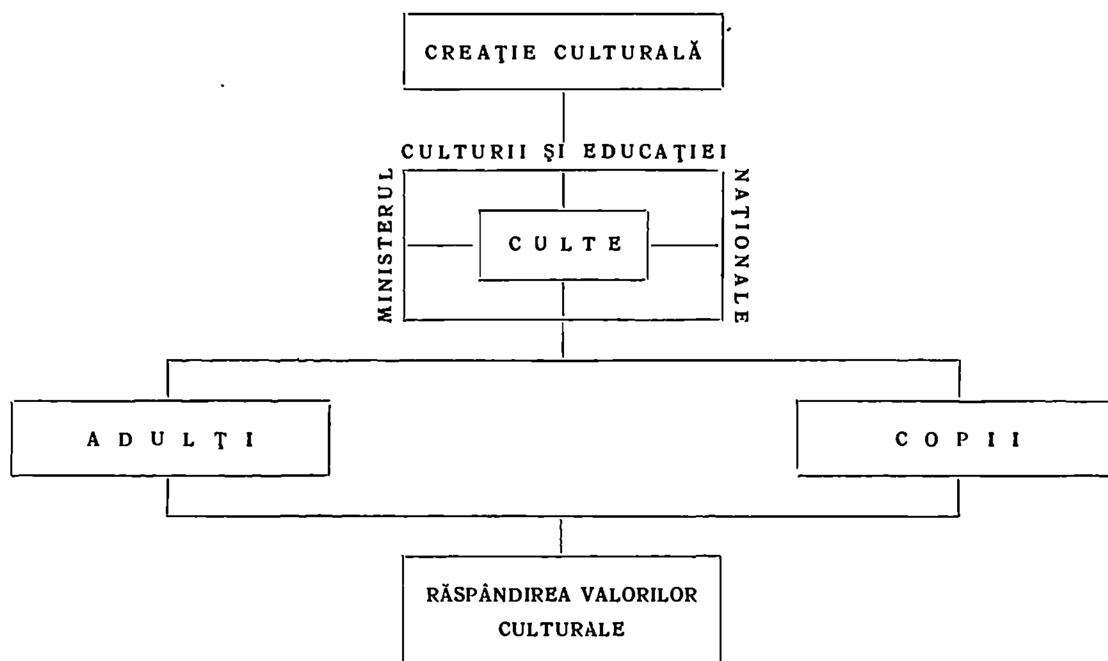
În sfârşit, ca o reacţie împotriva individualismului elevilor şi a grupurilor lor anarhice, ce se crează în şcoală, am recomandat şi unele şcoli au şi încercat completarea examenului selectiv de personalitate prin comunităţile de muncă, adică prin creeri volun-

tare şi nu impuse, sub cotrolul profesorilor, a asociaţiilor de muncă între elevi, pentru a lucra împreună în comunitate de ştiinţă, de istorie, de literatură română, de filosofie etc. Neparticiparea la vreo astfel de comunitate, ori participarea la anumite comunităţi de muncă, pot oferi posibilitatea unei formări de judecăţi sigure asupra personalităţii elevilor.

Prin aceste trei metode selective inapţii vor fi eliminaţi, având a trece 11 bariere selective, dintre care una la intrare, alta la trecerea din cl. 4 în a 5, apoi opt examene de personalitate la care se mai adaugă şi examenul de bacalaureat, modificat şi transformat în acest nou spirit.

Universitatea va deveni astfel, ca rezultat al liceului selectiv, o instituţie cu un număr redus şi bine ales de studenţi, împodobită numai cu talente dornice de a lucra, şi nu cu vânători dornici de certificate; o instituţie adică pentru creaţie şi pentru preocupări spirituale superioare.

Tabloul II

Caracterul de universitate nouă se va dobândi însă şi mai mult prin următoarele importante reforme: Intâiu, fiind cunoscut că universitatea este creată pentru studenţi, şi nu studenţii pentru universitate, trebue să se dea o atenţie deosebită studentului. Pentru aceasta, încă din anul 1927, am creat la Universitatea din Bucureşti un „Oficiu universitar", care, din fericire, a fost imitat şi de alte universităţi, dar care în Bucureşti, datorită unor împrejurări despre care nu voesc a vorbi, deşi a avut favoarea să fie trecut în legile de reformă a învăţământului superior, a dus şi duce o existenţă destul de mediocră. Ca un compliment, dacă vreţi a „Casei Ocrotirii Copilului", trebuia creată o „Casă de Ocrotire a studentului", ceea ce este „Oficiul universitar".

Drumul hotărît al pregătirii elitelor studenţeşti prin Oficiul Universitar, care prevedea, între altele, o educaţie cetăţenească, practicată prin cooperativa studenţească şi prin opera de auto-ajutorare studenţească, îşi găseşte o întemeiere teoretică prin cultura politică şi socială, pe care o „Facultate de Ştiinţe Politice şi Sociale" o va da, şi care va

trebui negreşit să fie creată, ca o cerinţă indispensabilă a timpului şi o încoronare practică, prin stagiul obligator de cercetare şi acţiune la sate, pe care l-a prevăzut Legea Serviciului Social. Şcoala îşi găseşte astfel o completare în aşa zisa „Cultura poporului".

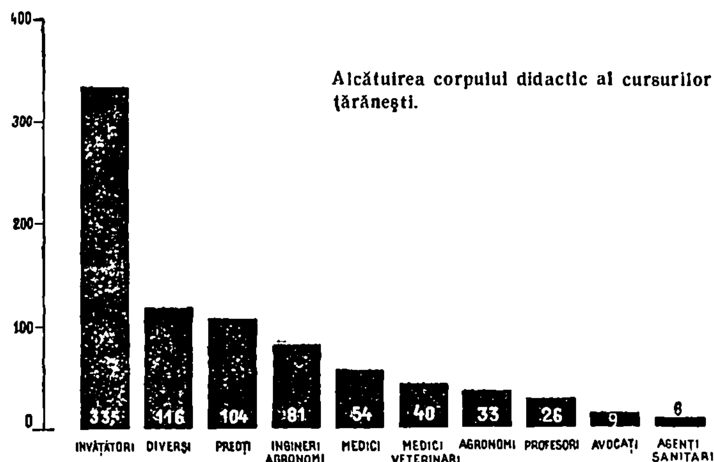
Activitatea şcoalei trebue să se rezeme pe o doctrină bine definită, care reese din îmbinarea a două noţiuni curente, dar de multe ori rău înţelese: Şcoala şi Cultura poporului.

Sunt două noţiuni, care pentru mulţi nu stau împreună şi care în realitate nu numai că nu se exclud, dar se completează, legătura dintre ele fiind mai mult decât strânsă, organică. Căci ea porneşte din conceptul unitar al Culturii naţionale şi al Naţiunii.

Iată o concepţie sortită să deschidă perspective nebănuite în istoria desvoltării noastre naţionale şi să asigure cea mai largă afirmare a energiilor ţărăneşti, care vor să fie descătuşate sub porunca noilor vremuri.

Pentru o înţelegere mai precisă a acestui adevăr, este însă nevoe de o revizuire de termeni.

Termenul de „Cultura poporului" nu este şi nu trebue să fie ceea ce s'a înţeles deobiceiu sub numele de „activitate extraşcolară", odată ce cultura poporului, împreună cu şcoala, de toate gradele, formează o unitate superioară, care le cuprinde pe amândouă şi anume „Şcoala Naţiunii".

Alcătuirea corpului didactic al cursurilor ţărăneşti.

Una din urmările imediate ale acestei precizări ar fi revizuirea titulaturii Ministerului Instrucţiei. Ministerul care poartă o egală grijă pentru formarea copiilor, a tineretului şi a adulţilor, având drept cea mai de seamă funcţie educaţia lor, ar trebui să se numească Ministerul Educaţiei Naţionale. Atât însă n'ar fi deajuns. Ministerul urmăreşte şi altceva. Cultura administrată prin şcoli şi răspândită în păturile largi ale poporului, rămâne în atârnare de bunurile culturale, care trebuesc create. De aceea, alături de problema administrărei culturii, se ridică o altă problemă vitală, a creerii acestei culturi.

Intre creaţie şi răspândirea culturii, există un circuit perfect închis. Creatorii de bunuri culturale se inspiră şi creează plecând dela realitatea din jurul lor, creaţia la rândul ei stârneşte o însufleţire, care duce la forme de răspândire şi de însuşire între cei mulţi. Din sânul acestora se ridică însă alte puteri noi de creaţie.

Circulaţia bunurilor culturale este astfel neîntreruptă. Problema culturii poporului nu poate ignora acest lucru şi trebue să cuprindă ambele aceste laturi, într'o egală atenţie: pe de o parte, crearea culturii, şi de cealaltă, răspândirea şi administrarea prin şcoli, ca doi poli ai unei singure sfere. Incăodată, însuşirea, utilizarea şi sporirea bunurilor culturale formează un tot indestructibil.

Şi atunci titulatura Ministerului, care trebue să îmbrăţişeze aceste preocupări, nu mai poate fi cea de astăzi şi nici numai aceea de Minister al Educaţiei Naţionale, ci trebue completată, pentruca din ea să reiasă un program şi directive de muncă. Cea mai potrivită titulatură ar fi aceea propusă de mine în 1932, de Minister al Culturii şi Educaţiei Naţionale.

Ca un adevărat Seminar şi Laborator de exerciţiu şi aplicare, de aprofundare şi completare a cunoştinţelor dobândite în Facultatea de Ştiinte Politice şi Sociale, ca şi în celelalte Facultăţi şi şcoli superioare ori speciale, a fost gândit Serviciul Social.

Propriu zis Serviciul Social a fost conceput, prin analogie cu luna de sinteză a învăţământului secundar, ca un examen final de personalitate a tuturor studenţilor, înainte a părăsi Universitatea, prin aplicarea pe tărâmul realităţilor sociale în satele româneşti, a cunoştinţelor dobândite, într'un interval până la un an. Serviciul Social a creeat astfel o nouă Universitate, ce a funcţionat cu tabere de vieaţă şi echipe de muncă la sate, prin şcoli de comandanţi şi şcoli de echipieri. În anul de funcţionare a Serviciului Social se numărau numai puţin de 31 de şcoli cu peste 3.000 de absolvenţi şi absolvente, lucrând spre deosebire de celelelalte universităţi şi şcoli superioare, în lumea vie, a vieţii şi muncii româneşti. O întâie lămurire în faţa problemelor vieţii naţionale şi o întâie încercare a puterilor pentru încordări mai mari ce-i aşteaptă în vieaţă, iată ce a fost pentru absolvenţi şi absolvente această universitate nouă a realităţilor, a gândirii şi faptei româneşti.

Tab. IV. STATISTICA GENERALĂ A ECHIPIERILOR

Total general în 5 ani: 2.563 membri

I. — STUDENŢI

Medicină umană	198	Educaţie fizică	115
Medicină veterinară	170	Cooperaţie	66
Agronomie	203	Academia de muzică	14
Teologie	215	Maestre de gospodărie	200
Drept	112	Maestre de ţesătorie şi lucru	11
Litere şi filosofie	216	Asistenţă socială	19
Ştiinţe	16	Alte specialităţi	70

Total general al studenţilor: 1.625

II. — TEHNICIENI

Medici umani (stagiari şi de circumscripţie)	224	Comandanţi străjeri	79
Medici veterinari	136	Învăţători	59
Ingineri agronomi	176	Preoţi	31
Ingineri silvici	37	Diverşi	126
Comandanţi P. P.	68		

Total general al tehnicienilor: 938

O universitate ce reprezenta o concepţie superioară a unei culturi vii româneşti, bazată pe convingere şi pe vieaţă activă şi creatoare în sate.

O universitate, care pregătea o nouă intelectualitate, realistă şi românească, şi care dădea Tineretului o etică personalistă, năzuind a forma din fiecare absolvent şi absolventă o puternică personalitate; o etică profesională, adică pregătirea pe teren viu şi românesc a tuturor profesioniştilor: profesori, medici, agronomi, ingineri, avocaţi, medici veterinari, preoţi, învăţători, unde fiecare îşi controla, verifica şi desăvârşea cunoştinţele câştigate în sălile de cursuri; o etică naţională, adică a solidarităţii active a tineretului intelectual cu realitate românească dela sate, ceea ce înseamnă şi o etică a patriotismului creator al faptelor.

Dar se impun câteva lămuriri asupra Legii Serviciului Social. Ar fi de dorit ca orice lege să fie alcătuită după normele ce au stat la baza Legii Serviciului Social. Niciun articol nu a pătruns în această lege mai înainte ca el să nu fi fost pus în practică şi valorificat pe teren, în tot felul de forme, până s'a ajuns la cea din urmă, cea mai potrivită, şi care a intrat în text.

Dealtfel, chiar din punct de vedere pur legislativ principiile Legii Serviciului Social din 1938 au fost discutate în Senatul Ţării, odată cu prezentarea proiectului de Lege a organizării culturale în timpul ministeriatului meu, în 1932, când am emis şi „un plan de acţiune culturală la sat".

Campaniile monografice sociologice ale Seminarului de Sociologie şi ale Institutului Social, începute în 1925 şi continuate apoi în fiecare an, Campaniile echipelor voluntare studenţeşti la sate, de şase ani, ca şi activitatea desfăşurată de căminele culturale la sate şi de şcolile ţărăneşti, din acelaş timp, în cadrul Fundaţiei Culturale „Regele Mihai I“ au făcut posibile temeinicia şi necesitatea fiecărui articol din Legea Serviciului Social.

Nu-mi pot opri bucuria că am pornit cu o mică încercare în 1925, data începerii lucrărilor sociologice pe teren, şi am găsit astfel o cale proprie de ridicare a Ţării, oglindită în Legea Serviciului Social, care s'a dovedit deosebit de rodnică, ori unde a fost aplicată cu tragere de inimă şi cu pricepere.

Ne mândrim, că această doctrină a acţiunii culturale are un caracter original românesc, care a reuşit să impresioneze în chip cu totul deosebit străinii, care au luat cunoştinţă de ea. Pentru a întemeia această afirmare, mă refer la bibliografia publicată în volumul meu citat din editura Alcan „La Science de la Réalité Sociale“, şi apoi sunt obligat să fac două indiscreţii, alegând numai două dovezi personale, din seria ce ne stă la dispoziţie.

Preşedintele Republicei Statelor Unite, D-l *Roosevelt*, în audienţa pe care am avut-o la Washington, a declarat că Legea Serviciului Social este „cea mai avansată din lume“, iar D-l *Barthélemy*, actualul Ministru de Justiţie al Franţei, care a prezidat şedinţa când mi-am ţinut comunicarea de recepţie la Academia de Ştiinţe Morale şi Politice dela Paris despre această Lege, a făcut în plină şedinţă cele mai elogioase aprecieri asupra ei.

Serviciul Social însemnând o reacţie hotărîtă împotriva diletantismului cultural şi împotriva acelor bunăvoinţe împrăştiate cu multă generozitate, de a lucra în domeniul cultural, fără plan şi fără cunoştinţe, a stârnit din partea politicianilor şi a oamenilor, care ridică comoditatea şi ignoraţia lor inertă, la rang de concepţie de vieaţă, scepticism şi ostilitate. Zadarnic cinci ani dearândul am organizat expoziţii intensive pentru a fi mai uşor înţelese rezultatele concrete, bogate dar necunoscute de cei mai mulţi, rezultate ale activităţii a 2.553 de echipieri, în peste o sută de sate din tot cuprinsul României Mari. Şoaptele neputincioşilor s'au dovedit mai puternice decât aceste măreţe fapte de înfrăţire a oraşului cu satul, a tineretului cu ţăranul. Aşa s'a ajuns la suspendarea Legii.

Totuşi credinţa în reuşita principiilor Legii Serviciului Social n'a slăbit o clipă în cugetul şi în inimile acelora care cunosc rosturile ei adânci, aşa că experienţa de şase ani, dintre care cinci ani a Fundaţiei Culturale „Regele Mihai I“ şi numai un an a Serviciului Social, poate fi privită ca un punct de plecare pentru o mare lucrare ce aşteaptă să fie reîncepută.

Dacă ar fi ca, într'un cuvânt, să caracterizăm noutatea scopului superior care ne-a călăuzit şi ne-a îndemnat la muncă, cred că cea mai scurtă şi mai nimerită caracterizare ar fi aceea că noi întreprindem o operă sistematică de pedagogie socială la sate; mai întâiu o muncă de educaţie şi de influenţare a mentalităţii şi a sufletului ţăranului, astfel ca el să se poată ridica la bună starea şi la gradul de cultură pe care le merită, prin marile însuşiri pe care le arată. În vieaţa de acum a satelor noastre, aceste calităţi sunt deseori înăbuşite şi lâncezesc din pricina greutăţilor pe care le întâmpină ţăranul în adaptarea lui înceată la noile împrejurări, cu totul schimbate, de astăzi. Scopul Legii era să ajungă la o trezire a puterilor vii ale Satului, şi la o organizare a lor, pe care o vedea culminând în căminul cultural sătesc şi în şcolile ţărăneşti, despre care voi vorbi.

În al doilea rând, scopul Legii a fost şi acela al educaţiei tineretului intelectual al acestei ţări, pe care-l chemam la o înţelegere mai adâncă a misiunii lui naţionale. Munca în echipe era pentru tineretul nostru o şcoală de suflete închinate unei munci desinteresate obşteşti, de caractere tari, gata să primească chiar lupta cea mai grea şi, mai ales, un prilej de a stabili legături, care să nu se mai rupă, între ei şi sate.

Suntem siguri că sutele de tineri, care, în epoca formării lor, cresc la o asemenea şcoală, a muncii jertfite pe ogoarele satelor pentru un ideal de supremă valoare naţională, rămân adânc schimbaţi, şi pentru todeauna schimbaţi sufleteşte, atât ca oameni cât şi ca profesionişti, legaţi de-aci înainte prin meseriile lor diverse, de munca la

sate. Aşa trebue înţeles stagiul la sate al tineretului, prevăzut de Legea Serviciului Social, pentru absolvenţii şi absolventele tuturor facultăţilor, şcolilor superioare şi şcolilor speciale.

Din noianul de locuri comune asupra problemei tineretului se poate reţine afirmarea că tineretul va fi realizatorul şi beneficiarul renaşterii popoarelor. Şi într'adevăr în cea mai mare parte a Europei tinereţea este considerată ca o entitate. Problema tineretului nu este totuşi aşa de simplă, cum ar părea la prima vedere. Simpla vârstă frumoasă a tinereţei nu este o calitate. Singură tinereţea nu poate să ţină locul de experienţă şi de talent. Tineretul trebue ajutat să devină personalităţi sociale, căci nu orice tânăr, prin faptul vârstei, poate face parte din elita unei Naţiuni.

Cum se ajută însă tineretul, în modul cel mai eficace? Este prima întrebare care şi-a pus-o regimul nou în Italia, în Germania, în Spania, iar în Franţa în primele zile după catastrofă, s'a creat „Le Ministère de la Famille et de la Jeunesse", care a şi alcătuit „Une charte de la Jeunesse".

TAB. V. TOTALUL REZULTATELOR CELOR CINCI CAMPANII ALE ECHIPELOR

I. — SĂNĂTATE	
a) *Medicină:*	
Consultaţii	310.373
Injecţii	133.971
Analize	4.570
b) *Educaţie fizică:*	
Şedinţe cu străjerii	3.677
Şedinţe cu premilitarii	1.877
II. — MUNCĂ	
a) *Cooperaţie:*	
Cooperative înfiinţate	66
b) *Zootehnie:*	
Consultaţii	71.365
Vaccinări şi injecţii	272.905
c) *Agronomie:*	
Arături model	6.565,97 ha
Platforme de gunoiu	1.922
Gropi de nutreţ murat	797
Sămânţă selecţionată	345 vag. şi 7.489 kg
Pepiniere	139
Pomi îngrijiţi	306.061
Stupi îngrijiţi	8.368
d) *Silvicultură:*	
Ameliorări	445,98 ha
Împăduriri şi regenerarea arboretelor	137,82 ha
Islaz îngrijit	16.316,38 ha
e) *Gospodărie:*	
Demonstraţii şi lecţii	51.057
f) *Edilitate:*	
Şanţuri	504.738 m
Drumuri noi	233.603 m
Poduri şi podeţe	5.520
Canalizări	11.643 m
Fântâni asanate şi construite	1.954
Construcţii (localuri de cămin, băi populare, grajduri etc.)	421
III. — MINTE	
Volume procurate	20.813
Obiecte de muzeu	3.231
Cărţi împărţite	35.637
Piese de teatru	597
Conferinţe	5.628
Şezători şi serbări	3.004
Şcoale	344
IV. — SUFLET	
Troiţe şi cruci (îngrijite, construite)	650
Icoane împărţite	6.110
Cărţi religioase împărţite	20.989
Predici	2.899
Slujbe cerute de echipe	912
Sfaturi de împăciuire înfiinţate	68
Producţii corale	5.828

Trebuie să i se dea tineretului de astăzi ceea ce corespunde structurii lui intime sufleteşti, adică un obiect activităţii sale, un orizont speranţelor sale, un ideal sufletului său.

Şi atunci s'a făcut apel la marele şi nobilul cuvânt, care a înmănunchiat aspiraţiile tumultoase şi generoase ale tineretului: a servi.

Un tineret sincer, devotat până la sacrificiul idealului de ridicare a satului românesc, doritor a fi încadrat într'o acţiune curată, desinteresată, naţională, în care aspiraţiile lui de reformă socială, ca şi frământările sale personale de ordin spiritual au găsit o împlinire şi un răspuns.

Pe lângă educaţia tineretului, doctrina şi tehnica de lucru a Serviciului Social mai cuprinde încă trei compartimente: 1. Serviciul Social nu inventează o realitate socială

românească nouă, după cum mai vorbesc unii de bună sau de rea-credinţă, ci pleacă de la nevoile concrete, precise şi plastice ale realităţii sociale româneşti, aşa cum ea se răsfrânge în tot cuprinsul satelor şi oraşelor Ţării româneşti. Noua organizare socială şi politică a României trebue să se întemeeze pe Adevărul sociologic românesc.

Cunoaşterea şi descoperirea acestui Adevăr se face prin cercetări amănunţite, aşa cum vi le-am comunicat în comunicările precedente asupra monografiei sociologice, pentru care cu drept cuvânt, Legea Serviciului Social prevedea înfiinţarea unui „Institut de cercetări sociale al României", care propriu zis nu era decât continuarea Institutului Social Român din 1918.

Institutul de cercetări sociale al României, transformat în Institutul de ştiinţe sociale al României, era închinat, ca şi cel de astăzi, cercetărilor de constituire a unei ştiinţe a Naţiunii române.

Charles Maurras a scris de curând: „Faptul cel mai important (pentru refacerea ţării) este să începem cu începutul, să culegem informaţii, să adunăm documente", ceea ce a făcut pe *Gabriel Boissy* să ceară în ziarul „Le Jour" ca „universităţile să înfăptuiască congresul monografiştilor", iar în Germania, încă din 1933, s'a creat un „centru pentru cercetarea şi cultivarea poporului" în Saxonia, care prevede cercetarea fiecărui sat, numite Dorfmonographien, monografii săteşti, care să stea la baza transformării satelor. Iată iniţiative ce ne întăresc în credinţa că suntem încă din 1925 pe drumul cel drept. Cunoscuta revistă „Volksspiegel" şi-a dat din 1938 următorul subtitlu programatic: „Zeitschrift für pädagogische Volkstumsforschung und Volkstumsgestaltung".

La opera uriaşă de clădire a ştiinţei naţiunii româneşti a fost mobilizat, în primul rând, tineretul. Obligativitatea stagiului la sate pleca, în prima lună, dela cercetarea satelor, pe baza căreia se închega planul de muncă, ce călăuzea acţiunea culturală a celorlalte luni de lucru.

Adevărul sociologic ne împinge şi ne îndreaptă spre acţiune. Şi anume el ne învaţă că satul este o unitate de vieaţă bine închegată, un tot social indivizibil. De aceea cunoaşterii totale îi corespundea o reformă totală, o cultură totală. Pentru aceasta legea Serviciului Social investea Institutul de cercetări Sociale al României cu atribuţiile de a pune cercetările lui la baza propunerilor de reformă. O ridicare a satelor trebue să se întemeeze pe o cunoaştere a nevoilor lui.

În acest fel munca culturală la sate era scoasă din empirismul obişnuit, şi dobândea o fundamentare şi o justificare nouă.

În niciun domeniu nu domneşte atâta confuzie şi obscurantism ca în acel al culturii, unde orişicine se simte îndrituit a „culturaliza" pentru a întrebuinţa acest cuvânt barbar. Cercetarea ştiinţifică monografică ne arată că solidarităţii de probleme îi corespunde o solidaritate de soluţii. Nu există bunăoară o economie sătească, izolată de sănătatea satului, ori amândouă despărţite de vieaţa spirituală şi sufletească a săteanului. Iată un adevăr monografic plin de consecinţe pentru concepţia şi acţiunea culturii.

Totalului social trebue să-i corespundă o cercetare şi o cultură totală. Să admitem, spre pildă, un sat foarte cetit, cu toate cărţile din bibliotecă consultate. Insă acest sat ar fi ros de boli (tuberculoză, pelagră, sifilis). Acest sat s'ar afla apoi într'o mizerie economică egală cu cea biologică. Mă întreb, şi de sigur cu mine s'ar întreba toată lumea, ce valoare ar avea cetitul..... într'un astfel de sat! Iată deci că se impune pentru ca o cultură intelectuală să poată da roade în sate, să dăm o atenţie egală, în acelaşi timp, şi culturii sănătăţii (adică combaterii bolilor şi întreţinerea sănătăţii), şi culturii muncii (prin desvoltarea vieţii economice a gospodăriilor) şi culturii sufeteşti (prin întărirea sentimentului religios).

Lărgirea cadrului intelectualist al culturii într'o cultură totală, dându-i astfel culturii un cuprins sociologic, corespunzător întregului social, iată într'adevăr o concepţie nouă a culturii, care a stat la baza doctrinei Serviciului Social şi stă de şase ani la baza doctrinei Fundaţiei „Regele Mihai I".

Această doctrină îmbrăţişează cu o egală tărie: Satul şi Ţăranul.

In această incintă, în două ocazii solemne, s'au făcut cu mult talent, de către doi colegi eminenţi, Elogiul satului (fără a se aminti de ţăran) şi Elogiul ţăranului (fără a se aminti de sat). Serviciul Social aduce un elogiu practic deodată: şi Satului şi Ţăranului, existenţa unuia şi a altuia fiind de-a-pururi şi indisolubil legată împreună.

Doctrina Fundaţiei „Regele Mihai I", ca şi a Serviciului Social, izvorîtă din contactul intim, direct şi general, cu sate şi ţărani din toate regiunile ţării, cuprinde o pedagogie a Satului şi o pedagogie a Ţăranului, care împreună şi nedespărţite, formează pedagogia formării elitelor la ţară. Pedagogia Satului se face printr'o unealtă de cea mai mare valoare, numită cămin cultural.

Căminul cultural este organul care, pe lângă Biserică, Şcoală şi Primărie, are menirea a da o nouă organizare satelor, prin mijloace proprii. El este în mic o pildă de ce poate fi grandioasa solidaritate naţională. Căminul este, în cadrul satului, o şcoală a unei împătrite solidarităţi: 1) a unei solidarităţi a ţăranilor între ei; 2) a unei solidarităţi a tuturor autorităţilor şi intelectualilor din sat, cu satul şi nevoile lui; înfăptuind coordonarea şi unificarea străduinţelor acestor autorităţi, altfel izolate şî cu toată buna lor intenţiune fără eficacitatea ce rezultă din împreunarea lor; 3) a unei solidarităţi a satului cu fiii satului, chemând la matcă pe toţi cei ieşiţi din sat şi având situaţii deosebite în oraşe şi Stat şi, însfârşit, 4) a solidarităţii satului cu oraşul, cu tânăra intelectualitate românească de pretutindeni, reprezentată prin tineretul, obligat a-şi face stagiul la sate.

Pentru ca să-şi poată împlini menirea, Căminul cultural are nevoie atât de conducător cât şi de membri anume calificaţi. De aceea Serviciul Social prevede o şcoală nouă pentru ţăran, o şcoală de personalităţi ţărăneşti, deci o şcoală de formare a elitei ţărăneşti, numită pe scurt: şcoala ţărănească, ce cuprinde: cursuri pentru ţărani din fiecare sat; şcoli ţărăneşti pe mai multe sate; şcoli superioare ţărăneşti pe regiuni şi şcoli mai tehnice, pentru conducătorii de cămine săteşti.

Aceste şcoli, care au un scurt trecut (fiind pentru prima oară preconizate de mine şi trecute în Mesajul Regal de deschidere a parlamentului, în 1932), au un frumos prezent şi un mai frumos şi strălucit viitor, ele reprezintă un învăţământ practic, adaptat la condiţiile şi nevoile de vieaţă ale satului şi regiunii, un învăţământ şi o educaţie menite a da satelor gospodari fruntaşi, cu noui deprinderi de viaţă, şi de muncă, luminaţi asupra îndatoririlor lor cetăţeneşti faţă de sat şi de stat şi capabili să determine prin exemplul lor de viaţă o acţiune proprie de îndrumare a săteanului spre o nouă vieaţă sătească şi spre o şi mai rodnică civilizaţie ţărănească.

Şcolile ţărăneşti au a da acea pregătire morală şi acea întărire sufletească, care formează personalitatea unui conducător şi-i dau autoritatea de nediscutat asupra colectivităţii săteşti, ţinându-l mereu la un nivel de viaţă superioară, cu o permanentă chemare şi îndemn. Deaceea cu multă bucurie am putut constata recunoaşterea din partea Statului a acestui nou tip de şcoală ce reprezintă noua pedagogie a adulţilor, Andragogik, şi trecerea acestor şcoli ţărăneşti în recentul anteproect de lege al învăţământului primar.

Prin căminele culturale şi prin şcolile ţărăneşti se inaugurează, fără aparenţe pompoase, o nouă politică.

Înfăptuind în fiecare sat din cuprinsul României, o transformare de stări sociale, prin cămine, şi o transformare a persoanelor din sat, prin şcolile ţărăneşti, prin acest sat nou şi ţăran nou, se va înfăptui şi adevărata Ţară nouă.

Este politica concretă a realizărilor de jos în sus, o politică a Ţării reale, pusă în serviciul Ţării legale, adică a conducerii de sus în jos.

Statul nostru, dealtfel ca toate statele din Europa, îşi caută o formă de închegare, menită să corespundă structurii sale sociale şi aspiraţiilor adânci ale Naţiunii.

Vom crea un stat nou, pentrucă el este cerut de vremurile noui şi de specificul vieţii noastre sociale şi naţionale.

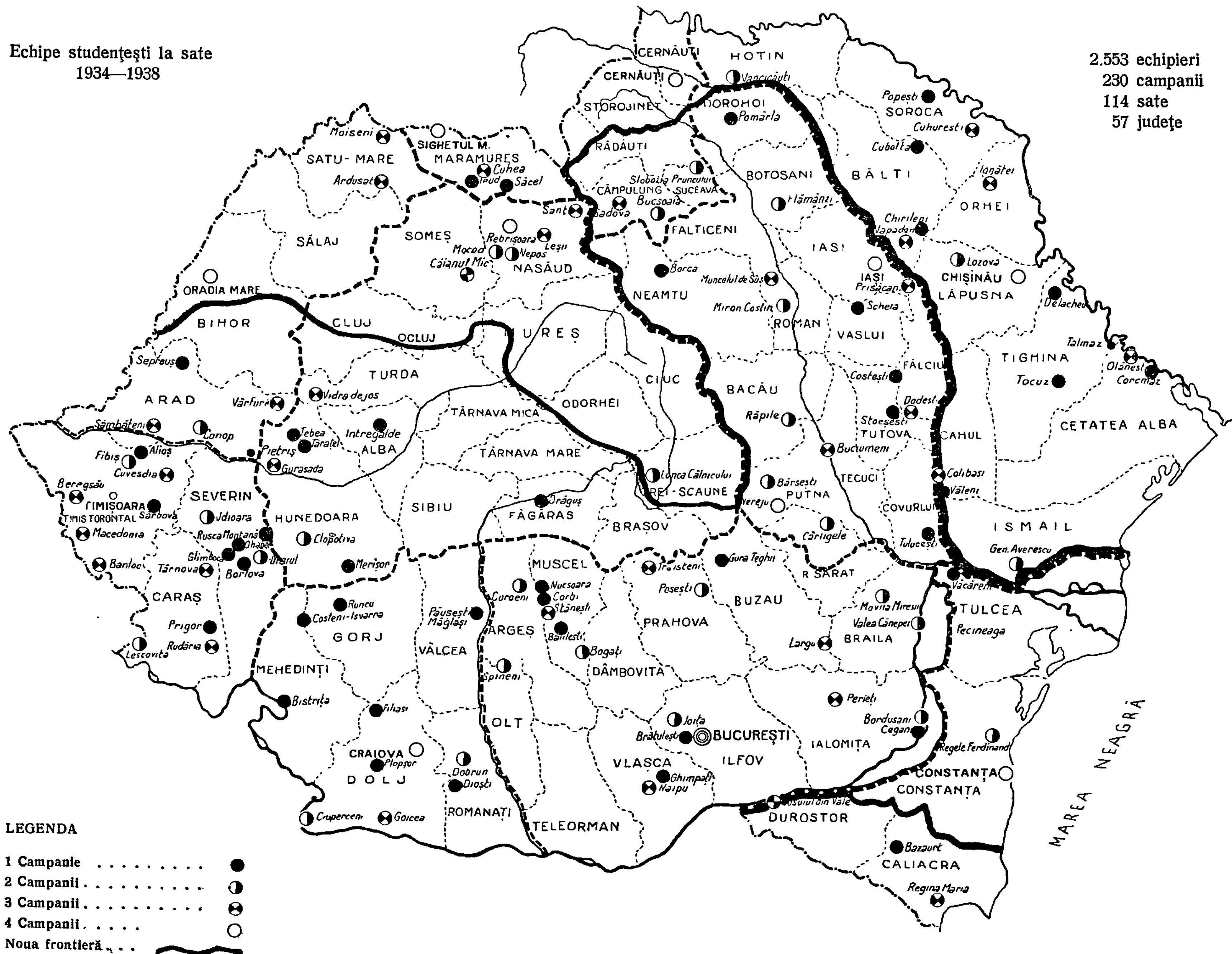
Dar Stat nou, fără o Ştiinţă a Naţiunii şi fără o Pedagogie a Elitelor Naţiunii nu se poate concepe, căci ele alcătuesc însăşi temelia fără de care totul n'ar fi decât o întocmire stearpă şi formală.

Experienţele, de care v'am vorbit au o valoare deosebită pentrucă au arătat, cred, cu prisosinţă, că marile constante ale Naţiunii: Tineretul şi Ţăranul, înfrăţiţi prin ştiinţă, cultură, iubire şi fapte, formează adevăratele forţe de renaştere ale Ţării, pentrucă ne dau o elită a Tineretului, conducătoare a Statului, şi o elită a Ţărănimii, conducătoare a Satului.

Generalul Bonaparte revenind din Italia, acoperit de lauri, a cerut directorilor Republicei baze mai serioase pentru instituţiile Franţei, adăogând: Il y a là de l'Avenir. Şi când a observat dintr'o singură privire că pământul Franţei devenise, prin numeroasele schimbări, nisip mişcător, a chemat pe colaboratorii săi şi le-a zis: trebue să aruncaţi în acest pământ câteva mase mari de granit pentru a asigura construcţia.

Noi avem această masă de granit. Este comunitatea solidă, promiţătoare de cel mai sigur şi reuşit viitor, alcătuită din: Tineret şi Ţăran. Pe aceste fundamente de granit: Tineret şi Ţăran, după cum am văzut, se poate începe clădirea.

D. GUSTI

Echipe studenţeşti la sate
1934—1938
2.553 echipieri
230 campanii
114 sate
57 judeţe
LEGENDA
1 Campanie
2 Campanii
3 Campanii
4 Campanii
Noua frontieră
CERNĂUŢI
HOTIN
STOROJINEŢ
DOROHOI
SOROCA
RĂDĂUŢI
BOTOŞANI
BĂLŢI
CÂMPULUNG
SUCEAVA
FĂLTICENI
ORHEI
IAŞI
CHIŞINĂU
LĂPUŞNA
NEAMŢU
ROMAN
VASLUI
TIGHINA
FĂLCIU
BACĂU
TUTOVA
CAHUL
CETATEA ALBĂ
TECUCI
PUTNA
COVURLUI
ISMAIL
R. SĂRAT
BUZĂU
BRĂILA
TULCEA
IALOMIŢA
CONSTANŢA
DUROSTOR
CALIACRA
MAREA NEAGRĂ
SATU-MARE
SIGHETUL M.
MARAMUREŞ
SĂLAJ
SOMEŞ
NĂSĂUD
ORADIA MARE
BIHOR
CLUJ
MUREŞ
TURDA
CIUC
ODORHEI
ARAD
TÂRNAVA MICĂ
ALBA
TÂRNAVA MARE
TREI-SCAUNE
TIMIŞOARA
TIMIŞ TORONTAL
SEVERIN
HUNEDOARA
SIBIU
FĂGĂRAŞ
BRAŞOV
MUSCEL
PRAHOVA
CARAŞ
GORJ
VÂLCEA
ARGEŞ
DÂMBOVIŢA
MEHEDINŢI
OLT
BUCUREŞTI
ILFOV
VLAŞCA
CRAIOVA
DOLJ
ROMANAŢI
TELEORMAN
Moiseni
Ardusat
Cuhea
Sâcel
Sanţ
Sadova
Bucşoaia
Slobozia Pruncului
Rebrişoara
Leşu
Mocod
Nepos
Căianul Mic
Borca
Muncelul de Sus
Miron Costin
Pomârla
Văncicăuţi
Popeşti
Cuhureşti
Cubolta
Ignăţei
Hămănzi
Chirileni
Napadeni
Lozova
Prisăcani
Scheia
Delacheu
Talmaz
Olăneşti
Corcmaz
Tocuz
Costeşti
Dodeşti
Stoeneşti
Răpile
Bucumeni
Bârseşti
Colibaşi
Văleni
Cârligele
Tuluceşti
Gen. Averescu
Văcăreni
Pecineaga
Movila Miresii
Valea Cânepei
Largu
Perieţi
Borduşani
Cegani
Regele Ferdinand
Bazaurt
Regina Maria
Sepreuş
Vârfuri
Vidra de jos
Intregalde
Sâmbăteni
Conop
Tebea
Ţăraţel
Alioş
Fibiş
Pietriş
Gurasada
Cuvesdia
Beregsău
Sărbova
Idioara
Macedonia
Rusca Montană
Ohaba
Glimboca
Borlova
Banloc
Târnova
Clopotiva
Merişor
Drăguş
Lunca Câlnicului
Nereju
Teişteni
Gura Teghii
Poseşti
Nucşoara
Corbi
Stăneşti
Coroeni
Băileşti
Bogaţi
Păuşeşti Măglaşi
Runcu
Costeni-Isvarna
Prigor
Rudăria
Lescoviţa
Spineni
Bistriţa
Filiaşi
Plopşor
Dobrun
Dioşti
Ciuperceni
Goicea
Joiţa
Brătuleşti
Ghimpaţi
Naipu

Situaţia căminelor culturale
dela 1934 până la 1938
1. Oltenia 251
2. Muntenia 525
3. Dobrogea 111
4. Moldova 461
5. Basarabia 653
6. Bucovina 44
7. Transilvania . . 146
8. Maramureş . . . 10
9. Crişana 39
10. Banat 65
Total . . . 2.305 cămine
HOTIN 81
CERNĂUŢI 6
STOROJINEŢ 6
DOROHOI 39
SOROCA 100
RĂDĂUŢI 7
CÂMPULUNG 13
SUCEAVA 12
BOTOŞANI 38
BĂLŢI 108
ORHEI 72
SATU MARE 5
MARAMUREŞ
SĂLAJ 8
SOMEŞ 9
NĂSĂUD 31
FĂLTICENI 47
IAŞI 49
NEAMŢU 32
LĂPUŞNA 100
BIHOR 14
CLUJ 1
MUREŞ 13
ROMAN 21
VASLUI 31
CIUC 4
ARAD 17
TURDA 7
ODORHEI 1
BACĂU 56
FĂLCIU 31
TIGHINA 61
TÂRNAVA MICĂ 5
ALBA 3
TUTOVA 44
TÂRNAVA MARE 6
TIMIŞ
TREI SCAUNE 5
39
CETATEA ALBĂ 56
CAHUL 29
PUTNA 20
TORONTAL 2
HUNEDOARA 38
SIBIU 3
FĂGĂRAŞ 20
BRAŞOV 0
TECUCI
COVORLUI 14
ISMAIL 46
23
SEVERIN
R. SĂRAT 26
CARAŞ 15
GORJ 37
VÂLCEA 46
ARGEŞ 60
MUŞCEL 41
PRAHOVA 53
BUZĂU 61
BRĂILA 35
TULCEA 26
MEHEDINŢI 28
DÂMBOVIŢA 50
OLT 27
ILFOV 39
IALOMIŢA 48
DOLJ 86
ROMANAŢI 54
VLAŞCA 29
CONSTANŢA 41
TELEORMAN 56
DUROSTOR 16
CALIACRA 28
MAREA NEAGRĂ

Cursurile sătești organizate de către Căminele Culturale în 1938. 101 cursuri.

PĂSTORITUL ÎN ALPII FRANCEZI ŞI ÎN CARPAŢI [1]

Consideraţiuni geofizice şi climatice. Cine aruncă o privire asupra hărţii Europei remarcă din primul moment o catenă lungă de munţi, care separă în două micul continent. Din acest grup de masive fac parte Pirineii, Alpii, Jura, Carpaţii şi Munţii Balcani, care prin complexitatea lor, oferă laboratorul cel mai vast de cercetări, începând dela studiul vieţii umane până la problemele de geofizică. Toţi aceşti munţi sunt masive de aceeaşi origine, aproape contimporani, în care fenomenele geologice, de cutări şi a pânzelor de chariaj au format obiectul numeroaselor studii ale diferiţilor oameni de ştiinţă.

Prin originea lor, ideea unei comparaţii între Alpi şi Carpaţi a venit uşor geografilor, deoarece deosebirile sunt mult mai numeroase decât asemănările. Puţine sunt masivele muntoase care să înglobeze ca şi Alpii, aspecte atât de felurite ale reliefului, cu contraste atât de deosebite de climat şi cu o aşa varietate a îmbrăcămintei vegetale. Complexitatea formelor de teren apare la aceşti munţi dela prima privire. Astfel, ei sunt clădiţi din făşii continue, cu o direcţie generală SV—NE, iar ca structură constau dintr'o zonă centrală cristalină prinsă între două zone sedimentare. Datorită acestei structuri, caracteristica lor generală este o zonalitate evidentă. Relieful Alpilor, constituind cel mai înalt grup de munţi ai continentului european, prezintă mari contraste orografice. Pentru a ne putea da seamă de deosebirile de relief dintre Alpi şi Carpaţi este suficient să amintim doar câteva exemple. Alpii se prezintă sub forma unui brâu lat, atingând în unele regiuni până la 250 km, în timp ce Carpaţii noştri în puţine locuri ajung la 100—135 km (între Perşani şi Măgura Odobeştilor), menţinându-se în general între 30—60 km, lăţime, în Făgăraş. Alpii sunt mult mai înalţi, culminând la 4810 m. în Mont Blanc, iar în mijlociu se menţin între 2.500- 3.500 m; Carpaţii româneşti sunt mai puţin măreţi, cu rare aspecte alpine — exceptând doar cele câteva piscuri din Pietrosul, 2.305 m, Ineul 2 280 m, Moldoveanul 2.526 m, Negoiul 2.541 m, Parângul 2.075 m, Păpuşa, Vârf. Mândrei 2.529 m, Retezatul 2.484 m, etc. a căror vârfuri mai ridicate nu depăşesc înălţimea de 2.550 m, variind ca mijlocie între 1.100—1.500m. în Carpaţii Orientali şi 1.500—2.000m. în Carpaţii Meridionali.

Comparând aspectul orografic al Carpaţilor cu cel al Alpilor vom constata existenţa unei fragmentări şi nivelări mai mari a lanţului nostru carpatin şi aceasta trebue pusă în

---

1) Acest studiu a fost obiectul cercetărilor mele din vara anului 1937, când mulţumită d-lui director al Institutului de Inalte Studii Francez din Bucureşti, Dl. *Dupront* şi d-lui Prof. *R. Ficheux*, prin mijloacele puse la dispoziţie de statul francez, am avut posibilitatea să cutreer aproape întreg lanţul munţilor Alpi. Exprim şi pe această cale toată gratitudinea mea, celor care au binevoit să mă sprijine în aceste cercetări. Scopul acestor cercetări nu este de a da o analiză detailată a păstoritului din Alpi şi din Carpaţi, deoarece avem monografii bune şi numeroase în acest sens, ci de a prezenta, comparativ, câteva dintre caracterele esenţiale ale vieţii pastorale propriu zise (nu creşterea animalelor — *l'élevage* — care se face în regiunile alpine cu ierburi de calităţi speciale, ca cea din masivul Central, Bretagne landele Gasconiei) din cele două regiuni.

Un rezumat al lucrării de faţă a fost ţinut, sub formă de conferinţe, în cadrele Institutului Francez din Bucureşti, la Turda, în 13 Februarie 1938. Apoi la Societatea Etnografică din Cluj, în 16 II 1939 şi la Facultatea de Agronomie din Cluj, în 8 III/1939.

legătură cu evoluţia lor. Ca structură geologică Carpaţii cuprind o varietate mai mare de roci decât Alpii, contribuind prin aceasta, în foarte mare măsură, la naşterea numeroaselor depresiuni şi trecători.

Prin poziţia şi aspectul variat al reliefului lor, Alpii sunt mult mai expuşi precipitaţiunilor oceanice sau a celor din regiunea meridională-mediteraniană. Ca urmare au fost şi sunt şi în zilele noastre masive care trădează o topografie tipic glaciară şi fluvio-glaciară, cu o bogată reţea hidrografică, mult mai mare în debit decât cea a văilor noastre carpatice. Deasemeni în legătură cu eroziunea fluvio-glaciară mai trebue considerată şi naşterea câmpiilor Padului, platoului din Bavaria şi a coridoarelor largi ale văilor Rhonului, Durance, Isère, Romanche, Drac, Arve etc. Datorită în mare parte influenţei eroziunii glaciare se întâlnesc mai rareori în Alpi suprafeţe de eroziune întinse, sub formă de peneplene şi platforme, caracteristice culmilor noastre carpatice. Carpaţii, „găsindu-se în faţada continentală a Europei, s'au bucurat de ploi mai abundente numai în Apusul lor; de aceea au avut în cuaternar o desfăşurare a gheţarilor mult mai slabă decât Alpii, iar formele teşite ale culmilor s'au putut conserva mai bine. Văile actuale ale Carpaţilor au evoluat astfel mai încet (ele sunt repezi, cu fundul strâmt) aşa că populaţia n'a putut înainta cu aşezările ei de fund de vale, mai sus de 800 m" [2]). Formele de relief sunt mult mai mature în Carpaţi, dând posibilitatea de a se recunoaşte o succesiune de mai multe suprafeţe de eroziune. Nici aceşti munţi n'au rămas însă neinfluenţaţi de glaciaţiunea cuaternară, a cărei urme abundă începând cu Munţii Rodnei, continuându-se în Munţii Făgăraşului, Parâng, Retezat etc., cu caracteristica însă, că extensiunea lor n'a fost atât de mare şi nici văile de pătrundere atât de lungi ca în Alpi.

Varietatea aspectului orografic al Alpilor se evidenţiază în reţeaua hidrografică, care este adaptată în mare parte structurei. Fluviile glaciare au săpat, mai mult în cursul lor superior, văi adânci, care au dat posibilitatea creierii a numeroase şi importante trecători de transfluenţă, ca de ex. Saint-Bernard (2.157 m), Col de St. Michel, Col d'Allos, Col de Larche ou de l'Argentière, Col de Vars etc. Spre deosebire de Carpaţii moldoveneşti, unde întâlnim numeroase văi longitudinale şi transversale, în Alpi predomină văile cu caracter longitudinal. Prin aspectul acesta al lor, văile alpine au servit ca drumuri uşor de străbătut dintr'un basin în altul, făcând legătura munţilor cu regiuni în care se găsesc culturi bogate, recunoscute din vechime, ca de ex. cele dela Graisivaudan. Prin aceste trecători, din trecutul nu prea îndepărtat, de când Europa răsăriteană şi cea apuseană au început să intre în istoria popoarelor, lanţul alpin a fost acela care le separa, dar cu toate acestea nu forma un obstacol de nepătruns. Pe lângă direcţia lor, o altă cauză care a determinat uşurinţa trecerii Alpilor, o constitue faptul că în regiunile superioare ale văilor glaciale, nici torenţii şi cheile râurilor, care se află în josul apelor, nu formează obstacole de nepătruns. Trecerea se face neobservat dintr'o parte a pantei la cealaltă şi se întâlnesc numeroase cazuri când grupele linguistice nu se opresc în curmătura trecătorii, deşi se află unităţi politice deosebite, ci abia la primul prag stâncos, care împarte torentul furtunos. Caz tipic este în Tirol, unde ambele părţi ale Brennerului, corespund acestei definiţii [3]).

Trecătorile din Alpi, prin favorizarea traficului, au uşurat şi determinat desvoltarea numeroaselor aşezări de mare importanţă economică ca Geneva, Chambéry, Berna, Augsburg etc.

Tot datorită trecătorilor şi uşurinţei de-a le străbate s'a desvoltat comerţul şi a pătruns în Alpi, încă din trecutul îndepărtat. Alpii, fiind situaţi tocmai la zona de încrucişare a căilor de comunicaţie ce leagă Europa răsăriteană şi apuseană de cea mediteraniană, au servit ca centre de refugiu pentru populaţie, în timp de războaie sau năvăliri, dându-i posibilitatea de aşezare până la înălţimi de peste 2.000 m, nu numai în fundul văilor ci şi pe versanţii de *„faţă"*, pe umerii glaciari, unde abundă întinsele păşuni, pro-

---

[2]) *Mihăilescu Vintilă*, România, Geografie Fizică, Bucureşti, 1936, pag. 30.
[3]) *Blache Jules*, L'homme et la montagne, Paris 1933, pag. 170.

movând desvoltarea păstoritului. Văile glaciare au jucat, încă din timpul epocelor istorice, un rol important, căci odată înfrânte obstacolele naturale, omul şi-a creat acolo în munţi o rezistenţă adaptată mediului, la adăpostul pericolelor ce-l ameninţau în timpurile tulburi din evul mediu. Incetul cu încetul a început să se facă o veritabilă suprapopulare. Pe măsură ce securitatea au apărut în câmpie, au început să se formeze peste tot, mişcări de emigrări sezonale, spre regiunile agricole şi spre oraşe, creind noi legături între munte şi regiunile învecinate. Aceste emigrări s'au desvoltat într'o măsură atât de mare, încât formau legături continui între munte şi văi şi se continuau chiar şi peste mări, încât orizontul alpin s'a întins foarte mult, favorizând desvoltarea transhumanţei.

Mai târziu, construcţia şi desvoltarea de căi ferate au uşurat şi favorizat şi mai mult legătura între munte şi câmpie. Cu desvoltarea comunicaţiilor rapide s'a accentuat schimbul de populaţie şi emigrările dela munte spre câmpie, tinzând din ce în ce să fie mai definitive, muntenii începând să se aşeze nu numai în zonele subalpine, ci chiar în marile oraşe foarte îndepărtate.

Şi de unde în timpul mai îndepărtat muntele era exploatat numai ca păşune, odată cu depopularea sa, a început să se facă exploatarea energiei apelor, pe care le întâlnim frecvente, cu debit mare şi cu căderi accentuate în Alpi. Energia electrică produsă prin forţa motrice a apelor este pusă în serviciul industriilor nu numai în vecinătatea muntelui, ci chiar la mari depărtări ca Lyon, St. Etienne, Marseille etc.

Căile de comunicaţie desvoltându-se tot mai mult, dau posibilităţi de pătrundere şi desvoltare din ce în ce mai mare turismului, cu atracţia unui mare număr de vizitatori, care în fiecare vară năvălesc în văile alpine, contribuind la ridicarea unor sate, sărăcăcioase, la adevărate centre de turism. Tipic este cazul oraşului Chamonix [4]). Ca urmare a posibilităţilor de comunicaţie, au luat naştere numeroase centre urbane, care serveau ca importante pieţe de desfacere a produselor dela munte, adică a celor rezultate din exploatarea păstoritului, dând un mai mare randament acestei ocupaţiuni.

Exemple de acest fel se pot înşira multe, cu mari urmări asupra desvoltării vieţii umane şi pastorale, ducând la un fel de uniformizare a ei, iar în regiunile unde greutatea de pătrundere dintr'un basin în celălalt era mai mare, s'a păstrat caracterul primitiv şi particular al exploatării vieţii pastorale.

Prin aspectul monoton al culmilor carpatice, posibilitatea creerii de drumuri era foarte favorabilă, dar n'au fost utilizate aceste posibilităţi, „cu excepţia unora, *singurele* utilizate în trecut (din antichitate până acum o sută de ani). Circulaţia din regiunea colinelor pornea pe linia culmilor dintre râuri, iar nu pe văile înguste, bolovănoase, împădurite şi mlăştinoase. Azi acest fel de trecători nu mai sunt folosite decât de păstori şi paza frontierei le reduse mult până în ajunul războiului (Exemplu tipic: Vâlcanul, cu urme de cale romană, trecea Carpaţii la 1.621 m, alături de valea Jiului care străpungea Carpaţii şi care numai de vreo 30 ani are o şosea bună; Tabla Buţii, cu urme de cale romană, trecea Carpaţii la 1.340 m)“ [5]). Legătura dintre Transilvania şi celelalte provincii era foarte vie, datorită păstorilor care cutreerau culmile Carpaţilor, plecând cu turmele din munţi spre câmpie şi contribuind prin aceasta la păstrarea unităţii naţionale a neamului românesc. In trecutul întunecat, Carpaţii noştri au mai servit ca adevărate bastioane de rezistenţă a populaţiei străvechi în contra năvălirilor barbare. Dovadă vie este faptul că până în trecutul nu prea îndepărtat munţii noştri au fost aceia care serveau ca un izvor de alimentare cu populaţie a regiunilor din Câmpie, stabilindu-se în Dobrogea, Moldova, Basarabia, Oltenia şi Muntenia.

Dacă aspectul orografic al celor două catene de munţi este atât de variat, nu mai puţin diferite sunt şi contrastele climatice şi aceasta în strânsă legătură cu aşezarea lor [6]). Astfel în Alpi se resimte o influenţă oceanică şi mediteraniană cu variaţiuni de tempera-

---

[4]) *Martonne Emm.*, Les Alpes (Géographie Générale), Paris 1926, pag. 3—5.
[5]) *Vâlsan George*, Transilvania în cadrul unitar al pământului şi Statului român. Transilvania, Banatul, Crişana şi Maramureşul, 1918—1928, Bucureşti 1929, pag. 150.
[6]) *Martonne Emm.*, Les Alpes, l. c. pag. 60—81.

tură care oscilează cu 30⁰ între culmi şi văile profunde, învecinate. In Carpaţi contrastele ajung până la 27⁰ C. In medie s'a stabilit că în Alpi pentru 100 m. înălţime, scara termică scade cu 0⁰6 0⁰7 vara, iar în timpul iernii 0⁰3—0⁰5 C, până când în Carpaţi scăderea este de 0⁰8—1⁰ vara şi 0⁰3 C iarna [7]).

Variaţiunile pluviometrice [8]) sunt de asemeni deosebite în cele două lanţuri de munţi şi aceasta în raport cu latitudinea. Caz tipic se remarcă în regiunea Col du Lautaret (2.058 m) [9]) unde, spre Nord, atmosfera este mai umedă şi mai rece, cu favorizarea desvoltării bogatelor păşuni, până când înspre Sud de această trecătoare, unde predomină cerul limpede şi însorit, cu un climat mai secetos, este favorizată desvoltarea vegetaţiei mediteraneene.

Cantitatea precipitaţiunilor căzute în Alpi diferă după regiuni. Astfel în Sud şi regiunea Ventoux, deşi altitudinile sunt de 1.900 m, totuşi ploile nu trec peste 1.346 mm, iar Genevois, situat mai la Nord, cu o altitudine de 742 m, înregistrează peste 1.426 mm. In partea centrală, muntoasă, abia în câteva locuri precipitaţiunile căzute ating 2.000 mm. O altă caracteristică a ploilor, din regiunea de Nord, este regularitatea lor, în comparaţie cu cele de Sud. Astfel la Grenoble se socotesc 160 de zile ploioase pe când spre Sud, în regiunea mediteraneană, abia între 60—80 zile. Văile cu bazine închise nu sunt mai puţin favorizate decât masivele şi aceasta cu deosebire la văile între alpine [10]). Astfel Maurienne şi Modane este regiunea cu mai puţine precipitaţiuni din Alpii de Nord (639 mm) iar Haut-Durance şi Briançon primesc cantitatea cea mai mică de ploi, din întreg şirul Alpilor francezi [11]).

Çu totul alt caracter prezintă mersul precipitaţiunilor în România. După regiuni, cantitatea cea mai mare de ploi cade în masivul maramureşan, cu peste 1.100 m. anual, apoi în Carpaţii Meridionali, a căror mijlocie diferă după masive, menţinându-se între 900—1.100 m [12]).

Timpul înzăpezirilor este de durate deosebite, în cele două grupuri de munţi, menţinându-se în Carpaţi 5—6 luni şi 7—8 luni în Alpi.

Din această scurtă privire comparativă, oro-hidrografică şi climatică, rezultă că ambele masive sunt munţi înalţi, deci puţini favorabili pentru agricultura propriu zisă, putându-se face culturi de cereale abia numai în cazuri mai izolate, cu o expoziţie mai favorabilă, ca de ex. la St. Véran (2.040 m), Meyries (1.700 m) etc. în Hautes Alpes sau Măguri (1.200 m), Mărişel (1.100 m) etc. din Munţii Apuseni şi pe plaiurile dintre 800—1.200 m, ca în ţara Dornei, basinul Branului, Munţii Sebeşului etc. In schimb toate înălţimile sunt favorabile pentru păstorit, fapt care ne-a şi determinat să ne gândim la o paralelizare a acestei ocupaţiuni în Alpi şi Carpaţi.

Păşunile şi exploatarea lor. Pentru explicarea desvoltării păstoritului se impune să aruncăm o privire generală asupra păşunilor, care sunt deosebit exploatate atât în Alpi cât şi în Carpaţi.

Valoarea economică a păşunilor este în strâns raport cu natura rocelor din care este format solul, cu expoziţia suprafeţelor şi cu altitudinea lor, factori importanţi care determină natura vegetaţiei. Astfel în Savoya şi Jura se distinge, între 400—700 m, o zonă a păşunilor cultivate, a cărei importanţă constă în faptul că ea serveşte ca etapă de oprire a vitelor trimise la munte înainte de-a fi îndeajuns de desvoltată vegetaţia la înălţimi mai mari. In zona păşunilor înalte din Alpi se întâlnesc, ca asociaţii mai frecvente de ierboase, Gramineele, Saxifragaceele, Rosaceele, a căror perioadă vegetativă nu trece de 3—4 luni pentruca spre Sud, în regiunea Alpilor maritimi, pe lângă desele des-

---

7) *Martonne Emm.*, La Valachie, Essai monographique, Paris, A. Colin, 1902, pag. I. 79.
8) *Arbos Ph.*, La vie pastorale dans les Alpes françaises, Etude de Géographie humaine. Librairie Armand Colin, Paris 1922, pag. 31—35.
9) *Bénévent E.*, La pluviosité de la France du Sud-Est, Rec. Trav. I. G. A. I. 1913, pag. 355.
10) *Arbos Ph.*, l. c. pag. 35.
11) *Bénévent E.*, l. c. pag. 358, 361.
12) *L'agriculture en Roumanie*, Album Statistique, Bucarest, 1929. pag. 5.

păduriri să se întâlnească asociaţii de arbuşti şi culturi în terasă, precum şi păşuni care ocupă aici 47,4 % din întreaga suprafaţă [13]). Zona păşunilor celor mai bogate se află în regiunile superioare ale văilor glaciare. Această bogăţie în vegetaţie se explică atât prin umezeala ce-o conţin aluviunile apelor cât şi prin expoziţia lor.

Dar valoarea economică a acestor păşuni nu constă numai în extensiunea lor, ci şi în modul lor de exploatare. Păşunile Alpilor francezi se caracterizează printr'o exploatare în general, raţională, făcându-se în acest scop numeroase amenajări pastorale, care au ca scop de-a ridica la maxim posibil productivitatea şi randamentul lor. Pentru a ne da seama de modul de exploatare a păşunilor din Alpi şi din Carpaţi este suficient să amintim că în Alpi suprafeţele cu fâneţe naturale şi păşuni ocupă întinderi care se cifrează la 3.720.340 ha, în afară de fâneţele naturale şi ierburi care ocupă 7 mil. 170,7 ha [14]) pe când în Carpaţi suprafaţa păşunilor este de 4.219.421 ha. Deşi extensiunea păşu-

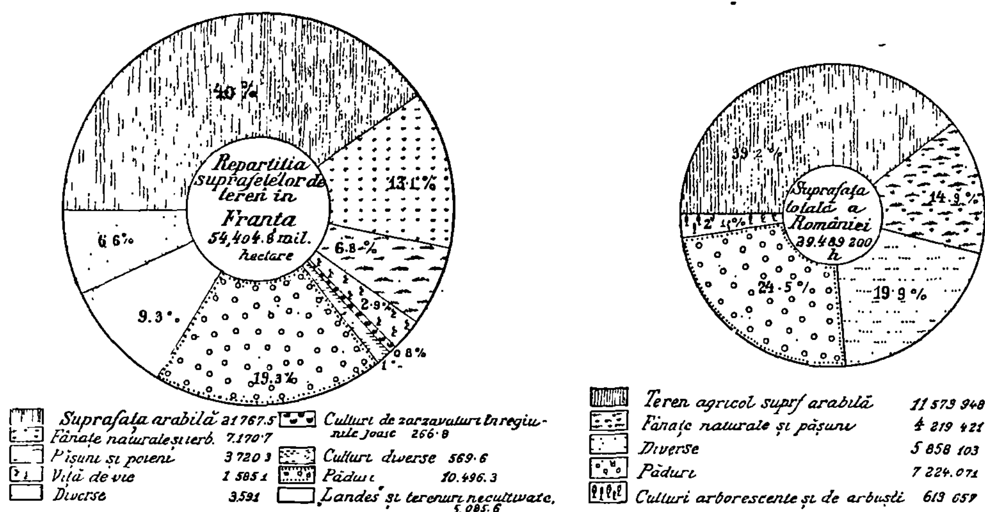

Fig. 1

nilor este mai mare în Carpaţi, totuşi din lipsa unei exploatări mai raţionale ele nu dau randamentul cuvenit. In Alpi pentru aprecierea valorii şi a posibilităţilor ce le poate oferi o suprafaţă de păşune, se studiază în prealabil elementele fizice ale reliefului, structura sa geologică şi climatul pentru a se şti dacă prin raţionalizarea unei exploatări păşunea poate să dea randamentul cuvenit. Ca productivitatea păşunilor să fie maximă, se obişnueşte să se îngraşe printr'o gunoire sistematică, care constă în mutarea strungei cât mai deseori, dintr'un loc în altul, ceea ce rareori se face în Carpaţi. De asemeni se mai face şi o gunoire lichidă, cu mustul rezultat din fermentarea gunoaielor, iar unde posibilităţile de comunicaţie o permit, se face uz şi de îngrăşăminte chimice, care nu numai că îmbunătăţesc calitatea păşunilor, dar în acelaşi timp distrug unele asociaţii de plante rele pentru păşunat, cum sunt cele de Nardus stricta L, Euphrasia stricta Host., Agrostis alba L., Phleum commutatum Gaud etc. Deasemeni nu scapă din vedere captările de isvoare, construindu-se cum este cazul în Jura şi Alpii maritimi — numeroase fântâni şi rezervoare *(cisterne)* care colectează de cele mai deseori apele de ploi sau rezultate din topirea zăpezilor. In productivitatea păşunilor mai joacă un important rol şi modul de-a se păşuna prin aceea că întreagă suprafaţa se împarte în trei parcele (asolamente, table)

[13]) *Kergomard I. G.*, Géographie économique, ediţia IV, editura Masson, Paris, 1934, pag. 43—44.
[14]) *Kergomard I. G.*, l. c. pag. 15 şi 45.

păşunându-se fiecare în mod rotativ. Avantajul acestui mod de păşunare, prin aceea că lasă să se refacă vegetaţia, este foarte mare şi vitele au păşune abundentă în tot timpul sezonului cât sunt la munte. Deasemeni nu este neglijată nici curăţenia păşunilor, care se face prin săpare sau prin grăpare. Prin amenajamentele amintite mai sus, făcute sub îngrijirea camerelor agricole, rezultă că fertilitatea ierburilor este mai mare, cu valoare economică îndoită, iar suprafeţele neproductive abia ocupă 15—25$^0/_0$ din întreg terenul exploatat. Natural, aceasta depinde mult de expoziţia versanţilor *„faţa“* sau *„dosul“* muntelui, precum şi de natura geologică a solului. Astfel pe solurile calcaroase, cum este în Jura [15]), valoarea nutritivă a păşunilor este superioară celor de pe formaţiunile cristaline. Ca o urmare a acestor păşuni, de valoare nutritivă mai mare şi carnea oilor şi a vitelor este mai gustoasă.

Cu totul altfel se prezintă exploatarea păşunilor în Carpaţi. Prin poziţia lor nu prea înaltă şi prin calităţile solului, valoarea economică a păşunilor este suficient de mare, dar nu produce îndeajuns.

Studiind asociaţiile de plante pentru păşunat, din Carpaţi, remarcăm că se poate face o distincţie în ce priveşte valoarea lor. Asociaţiile cele mai bune sunt de: Festuca rubra L., Festuca sulcata (Hack.) Beck. (alt. 1600 m), Festuca ovina L., Festuca carpatica (Host.) Dietr. (1800 m). Festuca picta Kit., Festuca supina Schur., Festuca appennina De. Nat., Festuca sulcata (Hack.) Beck., ssp. saxatilis Schur., Festuca Porcii Hackel., Poa alpina L. ssp. gelida Schur., cu răspândire mai mare în zonele cristaline ale Munţilor Rodnei, Munţii Apuseni şi Carpaţii Meridionali. Nici asociaţiile de Poa alpina L., Poa laxa Hke, Poa violacea Bell., Poa annua L., Poa pratensis L., typica, Poa granitica B. Bl., Poa media Schur., nu sunt de mai puţină importanţă, dar au mare neajuns întrucât aria lor de răspândire este prea restrânsă. Tot din categoria acestora, cu o arie mai restrânsă sunt: Poa nyaradiana, Festuca pratensis Huds., precum şi asociaţiile de Elyna myosuroides (Vill.) Fritsch., cu răspândire mai frecventă în Carpaţii meridionali: Bucegi, Făgăraş etc.

Dintre leguminoase mai importante sunt: Onobrychis transilvanica Simk., diferite specii de Astragalus etc.

Din categoria asociaţiilor de plante furagere, de o valoare economică mai mică sunt: Phleum alpinum L., ssp. commutatum Gauds şi montanum C. Koch., Phleum Michelii All., Alopecurus laguriformis Schur., Agrostis rupestris All. etc., iar cu totul rele pentru păşunat sunt asociaţiile de Nardus stricta L., Deschampsia caespitosa (L)., Beauv. Rumex alpinus L., Rumex arifolius All., Cariacetele cu: Carex curvula All., Carex atrata L., Carex dacica Heuff. etc.

Deşi frecvenţa de răspândire a acestor asociaţii este mare, totuşi nu dau randamentul cuvenit. Pentru ca productivitatea păşunilor carpatine să fie mai mare se impune ca omul să intervină, introducând o cât mai raţională exploatare a lor, deoarece în unele regiuni se găsesc suprafeţele acoperite cu jnepeni, dârzei, afiniş sau merişori, care acopere întinderi pe peste 75$^0/_0$ din întreg muntele. [16]) Alt defect al exploatării lor iraţionale constă în modul greşit de păşunare, făcându-se cu acelaşi gen de animale, ceea ce favorizează în mare măsură desvoltarea unor asociaţii de plante, ca de ex. Origanum vulgare L., care nu numai că nu sunt bune pentru păşunat, dar prin formarea acestor pămătufuri curioase, roada păşunii se reduce mult, prin faptul că în jurul lor se îngreunează mult creşterea diferitelor asociaţii de plante, bune pentru păşunat. Deasemeni mai lipsesc gunoirile naturale şi artificiale, curăţirea păşunilor, precum şi păşunarea lor rotativă. Cu toate acestea, importanţa păşunilor bune este remarcată instinctiv şi de ciobanii noştri, astfel încât în unele masive, ca de ex. în Munţii Rodnei, rezervă anumite parcele, numite *„pornealǎ“*, în care păşunează cu oile seara, ca a doua zi păcuinele să aibă lapte din

---

[15]) *Chabot Georges*, Les plateaux du Jura Central, Etude morphogénique, Paris, Société d'Edition Les Belles Lettres, 1927.

[16]) *Precup Victor* (inginer), Păşunile noastre alpine. Cum sunt exploatate şi cum se cere să fie exploatate în viitor păşunile noastre de munte, Bistriţa, 1933.

belşug. La fel se procedează şi pentru oile fără lapte, cele sterpe, cărora le este rezervată păşunea de *„nedei“*, bună pentru îngrăşat. Asociaţiile de Deschampsia caespitosa sunt păşunate de turme cu boi şi cai. Toate aceste porniri instinctive, însă sunt prea neînsemnate faţă de exploatarea iraţională care se face cu întinsele păşuni carpatine.

Din această scurtă reprivire comparativă a tipurilor de păşuni din Alpi şi Carpaţi, precum şi modul lor de exploatare, rezultă că în ambele catene muntoase întâlnim în general asociaţii de plante asemănătoare, cu excepţia unor specii care nu se află în Carpaţii noştri. Rentabilitatea şi randamentul lor este însă diferit din cauza modului de păşunare şi a măsurilor de ameliorare, a căror importanţă este foarte mare, având mari repercursiuni asupra desvoltării pastorale şi favorizând obţinerea de beneficii economice mult mai mari în Alpi decât în Carpaţi.

Păstoritul şi importanţa sa economică[17]). Dintre factorii care au jucat un rol mai important în naşterea şi diferenţierea exploatării pastorale au fost cu siguranţă, în afară de relief, climat şi păşune în acelaş timp şi anumite circumstanţe politice şi etnice, precum şi rolul omului, cu pornirea lui de adaptare a existenţei sale în legătură cu factorii naturali înconjurători.

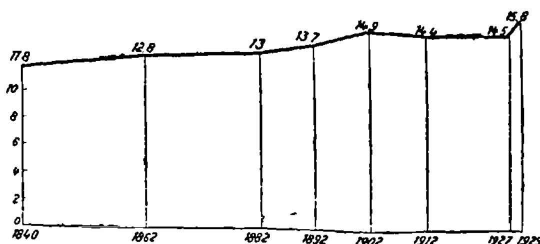

Fig. 2. — Creşterea şi descreşterea bovinelor din Franţa calculată în milioane de capete.

Pentru a ne putea da seama de varietatea acestei exploatări, vom căuta să prezentăm câteva dintre aspectele vieţii pastorale, din cele două catene de munţi.

In general în Alpii francezi se poate distinge un *păstorit al bovinelor* şi altul, făcut într'o măsură mai restrânsă, *al oilor*. *Păstoritul bovinelor*, pare să fi predominat încă din timpurile cele mai vechi; se face cu deosebire în regiunea de Nord a Alpilor şi cea a Prealpilor, unde abundă păşuni întinse. Această exploatare s'a extins, pe măsura timpului, tot mai mult, după cum reiese din cifrele mai jos citate, unde creşterea bovinelor este redată pentru întreagă Franţa. Astfel în timp ce în 1840 numărul capetelor de bovine ating abia cifra 11,8 milioane, acestea s'au urcat atât de mult încât în 1929 numărul lor se ridică la 15,6 milioane capete[18]). Comparativ cu numărul oilor rezultă un excedent în favorul bovinelor, deoarece numărul oilor, pentru întreagă Franţa, se cifra în 1929 abia la 10,4 milioane capete[19]). Explicaţia acestei restrânse creşteri a oilor se datoreşte extinderii zonelor de culturi de cereale: secară, cartofi, iar printr'o irigaţie foarte îngrijită a păşunilor, elemente care avantajează mult creşterea ierburilor, exploatarea bovinelor devine mai rentabilă. Deci se poate spune că există un raport invers între curba numărului oilor şi progresul agriculturii; aceasta are pentru Franţa urmări destul de remarcabile

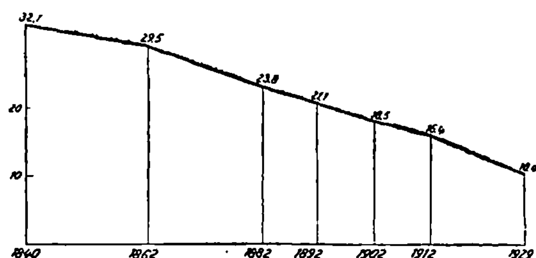

Fig. 3. — Descreşterea numărului oilou din Franţa, calculată în milioane de capete.

---

[17]) In acest studiu mă refer numai la păstoritul propriu zis, legat de masivul muntos. deoarece în Franţa mai există şi un *„élevage“* a bovinelor, cailor, oilor, care nu intră in economia pastorală, legată de masivul muntos. Exemple de localităţi unde se face élevage sunt în Charentes, Normandie, Boulonnais, apoi în ţările nordice: Olanda, Danemarca etc., în care exploatarea se deosebeşte fundamental de viaţa pastorală propriu zisă.

[18]) *Kergomard*, l. c. pag. 47. Din lipsa datelor statistice, care să-mi indice numai creşterea animalelor la munte, am fost nevoit să le redau şi pe cele cuprinse în zonele de „élevage“.

[19]) *Kergomard*, l. c. pag. 52. Repartizate oile pe kmp. se prezintă astfel; cele mai multe se află în judeţele: Gurile Ronului cu 76 pe km p.; Aveyron 63, Eure şi Loire 51, Seine şi Marne 47, Vaucluse 45 etc.

în ceea ce priveşte economia naţională, deoarece francezii sunt nevoiţi să importe carne de oi din alte ţări (Alger, Tunis etc.) [20])

Migraţiunea pastorală legată de creşterea bovinelor este făcută în general pe distanţe foarte mici. Urcarea vitelor la munte se face în mod succesiv, în raport cu desvoltarea vegetaţiei, tot la fel şi coborîrea. Regiune mai tipică pentru creşterea bovinelor este Savoia, unde păşunile ocupă întinderi mari şi unde rasa de vite, care se adaptează mai bine acestor regiuni, este cea cunoscută sub numele de *„tarine"*, a cărei origine se trage din Tarantaise şi este caracterizată printr'o mare rezistenţă în contra intemperiilor, atât de frecvente aici. Tot ca centre însemnate pentru creşterea bovinelor mai sunt masivele Jura, Dauphiné şi Prealpii. Exploatarea raţională a păşunilor alpine pentru bovine se vede din modul de folosire a munţilor, unii fiind întrebuinţaţi pentru vitele fără lapte, numite *„montagnes sans lait"*, alţii pentru îngrăşarea vitelor, *„montagnes à viande"*, iar alţii, cuprinzând o grupă a munţilor înalţi şi mici, *„grandes montagnes"* şi *„petites montagnes"*, sunt întrebuinţaţi pentru creşterea vitelor necesare lucrărilor agricole.

În raport cu aceste tipuri de munţi grupaţi în *„grandes montagnes"*, *„montagnes à viande"*, *„petites montagnes"* etc. stă şi creşterea diferitelor rase de vite. Creşterea vitelor pe păşunile de munte trebue pusă în legătură cu anumiţi factori economici, în dependinţă de pieţele comerciale, întrucât după anumite cereri se face creşterea unor rase de vite. Rezultă de aici, că vieaţa pastorală din Franţa este în foarte strâns raport cu o serie de factori externi ca: posibilitatea de comercializare a vitelor, fluctuaţia preţurilor de vânzare, căile de comunicaţie pentru transportarea vitelor sau a produselor lor, precum şi cu alţi factori economici cu caracter local, legaţi mai ales de vieaţa ţăranului şi de posibilitatea valorificării produselor casnice pe diferitele pieţe comerciale.

In ce priveşte modul de exploatare a creşterii vitelor, există deosebite tipuri de asocieri ale proprietarilor de animale, în raport cu proprietăţile de munţi. Astfel există cirezi de vite, aparţinând unei singure familii, care de obiceiu păşunează pe proprietatea individuală a familiei respective. Mai frecvent se întâlneşte acest sistem în munţi „petites montagnes" din Prealpi şi Munţii Jura. Aici fiecare familie îşi trimite un delegat al casei sau un angajat, cu vitele, pentru a le păşuna în mod individual, avându-şi gospodăria de munte instalată într'o cabană (colibă). Munţii numiţi *„grandes montagnes"*, aparţin mai multor proprietari grupaţi în *sindicate de creşterea animalelor sau în sindicate constituite de proprietari de păşuni* [21]).

La acest sistem de asociere, industria fabricării derivatelor laptelui (brânzeturi, unt, smântână etc.), are mai mult caracter colectiv, cu ciobani ce îngrijesc turme mari, care de cele mai deseori aparţin mai multor proprietari. Cele mai frecvente asocieri sunt însă ale micilor proprietari care, de obiceiu, îşi arendează animalele lor, pentru o sumă fixată în comun acord şi pe tot timpul sezonului cât sunt vitele la munte, unui arândaş, *„amodieur"* şi care e proprietar sau arândător de păşune. Indemnizarea plătită de arendaş este numită în Jura *„creut"* şi ea variază cu preţul brânzei. Pentru o vită bună de lapte acest *„creut"* corespunde preţului a 50 kgr. de brânză.

Laptele de vite este muls, în timpul sezonului, de trei ori pe zi, în faţa arendaşului

---

[20]) Faptul că în timpul din urmă se importă în Franţa tot mai multă carne de oaie, care numai în anul 1930 se cifra la 463.400 qu. (*Kergomard* l. c. p. 52), se explică prin împrejurările sociale ale evoluţiei normale de vieaţă a muncitorilor şi ţăranilor, care odinioară nu consumau carne de oi, ci mai mult de porc, dar în timpul din urmă, prin preţul ei mai scăzut, face să fie mult căutată cea de oaie.

[21]) Pentru exploatarea raţională a diferitelor produse, cu randamente economice cât mai mari, încă din secolul trecut existau în Franţa diferite sindicate, care aveau ca scop apărarea intereselor economice comune, a celor înscrişi în ele. De aici şi varietatea sindicatelor, în legătură cu diferite interese. Astfel printr'o legiferare din 21 Martie 1884 *(legea Waldeck-Rousseau)*, s'au înfinţat sindicate profesionale, cu scopul de a-şi apăra interesele economice, industriale comerciale, agricole etc.

Sindicatele agricole grupează cultivatorii din diferite comune, cantoane sau chiar judeţe. Scopul acestor sindicate este de a-şi perfecţiona industria agricolă; de aceea se studiază în prealabil toate reformele legislative sau alte chestiuni ce interesează agricultura. Deasemeni pentru a se face o agricultură cât mai bună, propagă ideile raţionalizării prin conferinţe, ţinute la sate.

Tot astfel nu este comună, care ocupându-se cu creşterea vitelor, să nu-şi aibă sindicatul ei. Scopul acestor sindicate este de-a întroduce rasa de vite adecuate diferitelor regiuni, apoi comercializarea lor, cât şi a produselor lactare. De aici şi veniturile mari ce se realizează din creşterea vitelor. Mai intră în grija acestor sindicate, ameliorarea paşunilor, precum şi modul lor de exploatare.

şi a proprietarului socotindu-se pentru transformarea laptelui în brânză câte 2 kgr. de lapte necesare a produce 1 kgr. de brânză[22]. Câştigurile realizate de cei coasociaţi la aceste stâni este întotdeauna remarcabil.

Vitele tinere, în creştere, care nu pot fi exploatate, sunt date pentru păşunat pe timpul verii unui întreprinzător. Acesta primeşte o sumă fixă de bani, pentru fiecare cap de vită, în raport cu renumele păşunilor şi cu grija mai bună a animalelor. Astfel în Jura revine 70—80 fr. fr. pentru sezonul de vară, pe o vită, iar în Hautes Alpes 60 fr., sume care corespund în medie la 200—400 lei (în 1937[23]). După datele primite dela Serviciul Agricol din Besançon, rezultă că în medie 80% din Alpii exploataţi sunt întrebuinţaţi pentru creşterea vitelor tinere.

Valoarea economică a vitelor este în strâns raport cu rasa, ajungând pentru unele varietăţi bucata la suma de 4.000—5.000 fr. fr. (=20.000—30.000 lei în 1937), iar cele pentru reproduceri, tauri de rasa Schwytz, la sume ce variază între 60.000—100.000 lei.

In economia pastorală joacă un foarte însemnat rol laptele şi derivatele sale. Astfel locuitorii comunelor situate la poala Alpilor, ca de exemplu cele din regiunea Jura, Frasne, Longeville, Jougne, Rochejean, Sarrageois, Mouthe[24] etc., se ocupă exclusiv cu creşterea vitelor mari, fiind constituiţi în sindicate şi având cooperative pentru comercializare în fiecare sat. La aceste cooperative este centralizat zilnic laptele dela toate vitele din comună pentru a fi apoi transformat în diferite calităţi de brânză, unt şi alte derivate[25]. In general se poate afirma, că există în Franţa o adevărată *industrie a laptelui.* Dacă socotim, pentru întreagă Franţa, cantitatea de lapte adunat, se constată că se mulg 10 miliarde kgr. anual[26]. Din câteva date statistice pe care le menţionez mai jos, reiese şi mai evident importanţa industriei laptelui în Franţa. In 1892 se fabrica în Franţa 132.000 tone de unt, iar astăzi se exportă laptele sub formă conservată, naturală sau concentrat în cantitate aproximativă de 150.000 tone anual.

Exportul brânzeturilor are o extensiune foarte mare, fiind mult căutată, mai ales brânzeturile de lux, ca ex. *„camembert“*, mult căutată şi apreciată în Belgia, Statele Unite şi Anglia; în schimb Franţa importă din Elveţia, Olanda, mari cantităţi de caş tare (dur). Cantităţile de caş fabricate sunt deasemeni mari; astfel Franche Comté produce anual, în faimoasele sale cooperative, mai mult de 12.000 tone caş *„gruyère“*, care deasemeni, datorită calităţii sale, este mult căutat pentru export. Se mai fabrică şi alte varietăţi de caş mai inferior ca şi calitate, ca de ex. *„sérac“* a cărui consumaţie este locală, constituind hrana cea mai preferată a populaţiei Alpilor şi în deosebi a celei situate în regiunea Savoya. *„Séracul“* se fabrică prin încălzirea zărului rămas în urma extragerii caşului; se produce coagularea lui, iar apoi i se adaugă sare şi piper.

In munţi laptele este deasemeni centralizat la stâni. Caşul se fabrică de preferinţă şi în cantităţi mai mari, este *„gruyère“*, a cărui cantitate s'a urcat numai în trei arondismente: Albertville, Moutiers şi Saint-Jean de Maurienne, într'un singur an, la peste

---

22) Făcând o comparaţie între standardul de vieaţă din Franţa şi România, rezultă deosebiri fundamentale. Astfel produsele, din prima necesitate, au preţul următor: 1 kg lapte 1.20—1.70 fr., untul 26 fr. un kg, zahărul 5 fr. un kg, pâinea 3 fr. kg, iar un muncitor agricol, care lucrează la ţară, câştigă în medie 17—27 fr. la zi, ceea ce abia îi poate asigura existenţa familiei şi aceasta numai în cazul când şi el are o mică gospodărie. In schimb muncitorii dela oraşe (din uzine), unde vieaţa, impozitele şi locuinţa sunt mult mai mari, au câştiguri mult superioare, variind ziua de lucru între 55 fr. până la 60,80—120 fr. (1 fr.=cu 4 lei la schimbul oficial şi 8 lei la bursa liberă). (Datele acestea mi-au fost comunicate, în vara anului curent, din partea d-lui Prof. R. Ficheux, care se află în Franţa).

In ce priveşte standardul de vieaţă din România, un muncitor câştigă în medie 60—120 lei la zi. Produsele alimentare variază ca preţ în felul următor: 1 kg lapte 5—7 lei, untul 90 lei un kg, zahărul 32—34 lei kg, carnea de vită 35—40 lei kg, pâinea 10 lei kg.

23) Costul păşunării unei vite în România este în medie 600—700 lei (în Maramureş), iar pe munţii Statului, 200—300 lei.

24) Dau ca exemplu de sate pastorale numai acelea care le-am cercetat.

25) Federaţia naţională cooperatistă de lapte, creată în 1931, este compusă din 1.480 societăţi cooperative, cu 280.000 membri care au un total de 920.000 vaci, ce produc 1.600.000.000 litri lapte anual, întrebuinţat pentru extragerea untului şi brânzei. Totalul beneficiilor dela aceste cooperative de lapte s'a ridicat în anul 1936, la suma de un miliard 520 milioane franci fr.

Federaţia de cooperative şi sindicate de lapte din regiunea Parisului, în anul 1937, era astfel întocmită: 50.486 producători care posedau 212.662 vaci de lapte, ce au produs în timpul anului 1936 o cantitate de 431.692.000 litri de lapte din care 410.030.000 litri au fost expediate la Paris, întrebuinţându-se pentru consumaţia zilnică 1.200.000 litri, iar restul pentru diferite derivate. (Date adunate la expoziţia internaţională din Paris—1937).

26) *Saillens Emile,* Toute la France: sa terre, son peuple, ses travaux, les oeuvres de son génie, Paris, 1925, pag. 241.

979.293 kgr. brânză[27]). De relevat este faptul că nu se fac brânzeturi numai din lapte de oi, ci întotdeauna se amestecă cu lapte de vacă, fabricându-se un fel de caş numit *„fromage bleu“* sau *„persillé“* în Savoya şi *„sassenage“* în Dauphiné. In schimb, din laptele de capră se fabrică, în regiunea muntoasă a Prealpilor calcaroşi şi în munţii din Tarentaise, un caş ce poartă numele de *„chévrotin“*.

Produsele lactate fabricate în regiunea înaltă de munte sunt transportate pentru comercializare în diferite centre urbane sau la centralele cooperatiste, care au grija desfacerilor. Transportarea lor se făcea înainte mai mult prin tracţiunea animală, care însă în timpul din urmă a scăzut foarte mult, fiind înlocuită prin tracţiunea mecanică, ceea ce reiese şi din cifrele următoare. In 1920—1921 tonajul brut (în 24 ore), pentru întreagă Franţa era de 192 tone tracţiune mecanică şi 188 tone animală, iar în 1928 s'a urcat la 638 tone cea mecanică şi 122 tone tracţiunea animală[28]). Această înlocuire a tracţiunii animale prin cea mecanică este în legătură cu numeroasele şosele asfaltate sau pietruite, bine întreţinute, care se urcă la înălţimi de peste 2.000 m şi brăzdează întreg şirul Alpilor. Sunt foarte bine întreţinute nu numai şoselele naţionale, ci şi drumurile de munte şi cele vecinale, putându-se face transportarea derivatelor lactate chiar cu camioane şi trăsuri. In regiunile cu pante prea accentuate, transportul se face pe catâri. Comunicaţiile foarte bune au un mare avantaj economic, deoarece produsele lactate pot fi coborâte, pentru a fi puse în comerţ, în timpul cel mai scurt posibil.

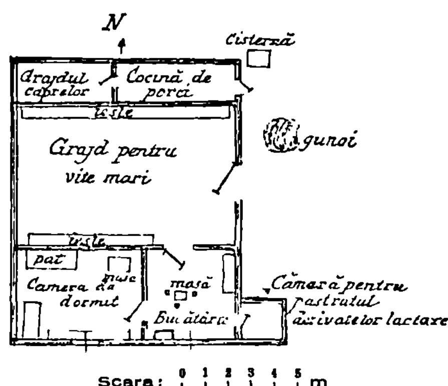

Fig. 5 — Colibă de vară cu anexele ei din Saint-Jean-de Sixt (Genevois)

Pentru a reda întreg aspectul vieţii pastorale din Alpi, e necesar să mă ocup pe scurt şi de *locuinţa păstorilor*. Ele sunt stabile, făcute în general din piatră, cu o singură încăpere, fiind cunoscute sub numirea de *„remue“* şi *„caveau“*, la Nord, în Alpii Dauphine etc. şi *„cabane“* în regiunea Alpilor maritimi. După cum reiese şi din figurile alăturate, coliba din regiunea înaltă este astfel construită şi amenajată, încât cuprinde un incontestabil confort. Arhitectura pastorală constă dintr'o cameră spaţioasă, făcută din piatră, iar în interiorul ei se află un pat, scaune, laviţe şi cuptor. Anexat acesteia sau uneori separat mai există de obiceiu, o cămară, în care se păstrează untul, brânzeturile, laptele, precum şi unele utensile de-ale stânei.

Cu totul alt tip de aşezare se află în Jura şi Alpii *„petites montagnes“*. Pretutindeni pe munte sunt ferme sau stâni, construite dintr'o cameră ce serveşte în acelaşi timp pentru locuit ziua şi pentru prepararea brânzei, iar lateral se găseşte o mică cămară, în care se păstrează laptele. Din această cameră de zi, care e jos, conduce o scară laterală, ce urcă în dormitor. Există şi variante ale acestor tipuri de locuinţe temporale, dar cu deosebiri nu prea mari[29]). Anexate camerei de locuit se află grajdurile, în care se pot adăposti în medie 100 de vite. Uneori grajdurile nu sunt anexate colibei, ci formează un corp aparte. Importanţa grajdurilor este foarte mare, deoarece în afară de faptul că adăposteşte vitele contra intemperiilor, menţinându-l prin această cantitate de lapte, dar le scuteşte în acelaşi timp de îmbolnăviri şi de fiare sălbatice. Deasemeni din grajduri se poate colecta mustul şi gunoiul necesar pentru îngrăşarea păşunii. Deasupra grajdului este podul cu fân, unde se aşează unele provizii ca astfel în cazul timpurilor nefavorabile să aibe de unde da hrană animalelor.

---

27) *Arbos Ph.*, l. c., pag. 322.

28) *Kergomard I.*, l. c., pag. 119; *Saillens Émile*, l. c., pag. 286—287. Franţa este una dintre ţările cu şosele mai numeroase şi bine întreţinute, posedând un total de peste 40.000 km, şosele naţionale, 20,000 km drumuri judeţene şi 555.000 km drumuri vicinale.

29) A se vedea figurile ce reprezintă ferma din Mt. D'Or, precum şi din alte regiuni ale Alpilor, planuri ridicate la faţa locului, în vara anului 1937.

Dacă locuinţa păstorilor dela munte prezintă atâtea tipuri arhitectonice deosebite, nu mai puţin interesante sunt şi satele situate la altitudini mari, unde ocupaţiunea locuitorilor este numai păstoritul. Exemplele abundă la fiecare pas şi pentru a nu insista asupra tuturor este suficient să amintim doar câteva.

Cazurile mai tipice de adaptare a locuinţelor la relief, o formează comuna St. Véran (2040 m alt.), Meyries (1700 m), Rouet (1750 m), Souliers etc., situate în Valea Queyras, din Hautes Alpes, unde casele sunt etajate pe pantele mai însorite ale muntelui. Cu toată înălţimea la care sunt situate aici, se pot face şi culturi, datorită expoziţiei şi topirii timpurii a zăpezilor de primăvară. In general extinderea aşezărilor din Alpi se face în medie până la altitudinea de 1600 m. Suprafeţe mai extinse, anoecumene, se întind numai peste această limită.

Tipul de casă mai frecvent, în aceste aşezări, este numit *„élémentaire“*, care întocmai ca şi colibele din regiunea înaltă prezintă numeroase varietăţi. Caracteristica acestei case este următoarea: baza mult adâncită în panta muntelui, este construită din pietre, cu ziduri foarte groase, prevăzute cu numeroase deschizături. Aici se păstrează fânul. Deasupra parterului există o încăpere mai mare, despărţită în două porţiuni, printr'un mic grilaj, dintre care una este grajdul propriu zis, iar a doua serveşte de locuinţă. In acest fel oameni locuesc tot timpul anului, cu animalele împreună, problemă importantă pentru economia de combustibil, deoarece pădurile sunt foarte rari, dar puţin admisibilă din punct de vedere igienic. In faţa locuinţei există un mic balcon, în care se pun cerealele, să se usuce, în caz că n'au putut ajunge să se coacă în timpul verii.

Interiorul casei de locuit este de o mare simplitate, putându-se observa 2—3 paturi, suprapuse, o masă, scaune şi dulapuri. Acelaşi tip de aşezare, cu mici varietăţi, se află la multe comune din Valea Queyras, Haut-Ubaye, Haute-Maurienne etc., regiuni în care se observă adaptarea omului la munte.

Dacă regiunile înalte ale Alpilor, cu văile săpate larg de glaciaţiune, au importanţă în vieaţa păstorească prin aceea, că au favorizat desvoltarea aşezărilor, nu mai puţină importanţă le revine şi satelor pastorale situate la poala muntelui. Mai tipice sunt cele din regiunea masivului Jura, unde majoritatea populaţiei se ocupă numai cu creşterea animalelor. Caracteristica caselor acestor aşezări păstoreşti este următoarea: sunt formate din două încăperi, necesare pentru locuit, iar sub acelaş acoperiş al casei, se află anexate şura şi grajdurile. In jurul casei este grădina, împărţită astfel ca păşunarea ei să se poată face rotativ. Există şi numeroase varietăţi ale acestui tip de aşezare.

Am insistat mai mult asupra acestui mod de exploatare a vieţii pastorale, care se ocupă în special cu creşterea vitelor mari, deoarece este predominant în Alpi. Cu toate acestea, importantă este şi *vieaţa pastorală legată de creşterea oilor.* Din studiul frumoaselor monografii pastorale[30]) reiese, că în regiunea de Nord a Alpilor se distinge un ţinut unde pare să fi predominat întotdeauna creşterea bovinelor, în timp ce în Sud, ocupaţia de predilecţie o constitue creşterea oilor, animale mai puţin exigente, mulţumindu-se adeseori cu păşunile sărăcăcioase şi solul pietros, ale acestor regiuni de Sud. Se poate chiar trasa o linie de separaţie, între domeniile de stăpânire ale diferitelor categorii de vite, care trece prin Gap şi Die, unde numărul bovinelor este aproape de cinci ori mai mare decât cel al oilor (vezi harta).

Studiind comparativ numărul oilor din Franţa şi alte regiuni, ca Peninsula Balcanică, Peninsula Iberică şi Carpaţi, se constată că în timp ce în Franţa se remarcă o decadenţă a acestui mod de exploatare, în celelalte ţări se menţine în progres. Această decadenţă se datoreşte mai mult unor factori de natură economică, care determină pe crescătorii de vite să se acomodeze după cerinţele pieţelor şi să facă faţă concurenţei lânei străine importate. Deasemeni nu trebueşte uitat nici faptul că în Franţa lâna indigenă este mai puţin căutată servind doar pentru confecţionarea îmbrăcămintei ciobanilor, pe când la noi, în România, lâna se foloseşte foarte mult în industria casnică, la

---

30) *Arbos Ph.*, l. c.

îmbrăcămintea ţăranilor. De altă parte francezii au un foarte variat mod de alimentaţie, iar carnea de oaie nu se pretează la multe feluri de mâncări. Din acest motiv este mai mult căutată de către populaţia sărăcăcioasă, datorită preţului ei mai scăzut. Cu toate acestea pentru ca randamentul economic al creşterii oilor să fie mai mare, se recurge, în regiunile unde se consumă mai multă carne de oaie, la o exploatare raţională a lor, crescându-se în grajduri, unde sunt îngrăşate pentru tăiat. In Alpii de Nord se face deci un fel de „élevage“ şi nu un păstorit propriu zis. Prin acest sistem de exploatare s'a produs o regresare a unei anumite industrii, în deosebi a ţesăturilor casnice, dar această pierdere este compensată, pentru economia ţăranului, prin veniturile de pe urma creşterii raţionale a oilor pentru carne.

Fig. 6 — Harta repartiţiei transhumanţei, densităţii oilor şi a bovinelor în Alpii Francezi, întocmită de Tiberiu Morariu după Ph. Arbos şi J. Robert

Un aspect cu totul altul îl iau regiunile pastorale, în care datorită în primul rând căilor de comunicaţie, care au uşurat transportarea îngrăşămintelor chimice, apoi prin introducerea irigaţiilor, a fost mult favorizată desvoltarea păşunilor artificiale şi prin aceasta o raţionalizare a exploatării terenurilor puţin productive. Urmarea acestor ameliorări a făcut ca oile să nu mai trebuiască să cutreere pelusele pietroase ale munţilor, întrucât îşi găsesc tot timpul anului hrana în grajd. Prin aceste îngrăşări, valoarea lor economică se ridică foarte mult, întrucât centrele urbane şi industriale din Valea Rhonului, ca dela Lyon până la Marsilia, absorb tot ceea ce muntele le poate oferi ca: miei tineri şi oi bine îngrăşate. Schimbarea, spre o desvoltare a păşunilor artificiale a câştigat teren tot mai mult şi în văile interne, unde creşterea oilor este mai mult înlocuită prin creşterea bovinelor.

Singurele regiuni unde este mai mult desvoltat păstoritul oilor, se află în zona de influenţă mediteraneană. Aici se întâlneşte o *transhumanţă a oilor*, cu deosebire bine reprezentată în regiunea Alpilor Maritimi şi Basses Alpes. Cauzele care au favorizat desvoltarea acestui gen de vieaţă pastorală trebuesc puse în legătură cu factorii geografici şi formele de teren, cu munţi înalţi, locuiţi numai vara, iar la poala lor câmpii, al căror caracter este mai mult stepic. Nu trebuesc însă neglijaţi nici alţi factori ca spre ex. numărul prea mare de oi, pe care îl au adeseori crescătorii de vite. Păşunile înalte alpine sunt suficiente pentru a nutri în timpul verii numărul acesta mare de oi, dar iarna, din lipsă de fân în cantitate suficientă, ele nu pot fi ţinute la grajd. De aceea păstorii sunt siliţi ca în timpul sezonului rece să-şi ducă turmele într'un climat care să permită păşunarea lor şi toamna târziu, chiar iarna. Astfel a luat naştere transhumanţa inversă [31]).

Drumurile de transhumanţă încep la data de 15 Mai şi îşi urmează itinerariul.

[31]) *Arbos Ph.*, l. c. pag. 565.

plecând din departamentele Var, Arles, în regiunea Basses Alpes, Alpes Maritimes etc, *Transhumanţa inversă* se face în patru direcţii principale: unul merge din Prealpii Savoiei şi Dauphiné spre câmpiile Bas-Dauphiné şi Rhonul mijlociu; un al doilea drum pleacă din Alpii meridionali, Dauphiné spre Piemont; al treilea din Alpii meridionali, Dauphiné şi din Provence spre Basse Provence, iar al patrulea din regiunea muntoasă a Alpilor maritimi spre regiunea de coaste[32]). Drumurile de transhumanţă se fac cu trenurile, ca oile să nu slăbească sau să se îmbolnăvească, prin parcurgerea de drumuri prea lungi.

In locurile de vărat, păstorii îşi construesc colibe din piatră, de formă dreptunghiulară, cu înălţimi foarte mici, încât abia se află ridicate deasupra pământului. In apropierea colibei se află un fel de strungă, construită din piatră, în care stau peste noapte oile şi purtând denumirea de *„ramas“* în Maurienne, *„chomes“* sau *„courtile“* în Alpii maritimi. Când timpul e frumos afară, ciobanul doarme de multe ori sub cerul liber. Acest tip de arhitectură pastorală formează adăpostul cel mai primitiv întâlnit în întreg şirul Alpilor francezi.

Există deosebiri remarcabile între exploatarea creşterii bovinelor şi a oilor. Aceste deosebiri provin din faptul că în Alpi creşterea oilor se face cu scopul întrebuinţării cărnii şi abia într'o măsură foarte neînsemnată pentru lână. De aceea pentru a se ajunge la o raţionalizare a acestei exploatări, cu randamente economice mai mari, s'a trecut, pe măsura timpului dela păstorit la un „élevage“ al oilor. Deasemeni şi în exploatarea vitelor, pentru lapte şi derivatele sale, necesare oraşelor vecine precum şi pentru comercializare, se introduce tot mai mult elevajul.

Debuşeele mai însemnate în desfacerea animalelor sunt: Paris, Genève, Lyon şi întreg litoralul, inclusiv litoralul Provence; excepţie fac văile din Alpii Maritimi, la Est de Verdon şi partea occidentală din Diois şi Baronnies a cărei produse animale au ca pieţe de desfacere regiunea Rivierei şi câmpiile Rhonului. Centre importante pentru desfacerea animalelor şi produselor lor sunt deseori întâlnite şi într'o strânsă legătură cu regiunile turistice şi industriale. Cererea şi consumul foarte mare de carne se face pe Coasta de Azur, iarna, iar sărbătorile mai mari, ca ale Crăciunului, Paştilor etc., urcă în general mult consumarea cărnei, făcând-o să fie căutată. Deasemeni unele regiuni ca de ex. Diois şi Barronies fac un intens comerţ de miei, pe care îi vând în timpul verii în condiţiuni foarte favorabile la Vichy şi în alte regiuni balneare şi climatice. Desfacerea şi vânzarea animalelor se mai face şi după calitatea lor. Astfel din Dévoluy se trimit la Paris mieii de calitatea cea mai bună, cea de a doua calitate se trimit la Lyon, iar cei de a treia la Saint Etienne[33]). Valoarea animalelor vândute, în diferite centre, este în legătură cu natura căilor de comunicaţie; astfel animalele din unele regiuni, ca de exemplu din Dévoluy sosesc, datorită legăturilor mai bune, mult mai repede în centrele determinate şi carnea lor este mai proaspătă la Paris decât la St. Etienne, cu comunicaţii mai puţin rapide şi care importă carne tot din aceleaşi regiuni. De aici şi beneficii economice mai mari pentru vânzătorii de prima categorie.

In afară de comerţul cu animale pentru tăiat, populaţia se mai îndeletniceşte şi cu creşterea şi selecţionarea de animale pentru reproducere, fiind legat acest comerţ de anumite anotimpuri.

După ce am văzut principalele sisteme de exploatări pastorale din Alpi, este de interes să fie cunoscută şi *vieaţa socială a ciobanilor şi alimentarea lor*[34]).

In general se poate spune că ciobanul din Alpii francezi, în comparaţie cu cei din Carpaţii noştri are un standard de vieaţă mult superior. Hrana lor constă, în afară de produsele lactate, din zarzavaturi, carne, uneori şi vin, dând o îngrijire specială pregă-

---

32) *Arbos Ph.*, l. c. pag. 567.

33) *Arbos Ph.*, l. c. pag. 649.

34). Un cioban francez este plătit în medie cu suma ce variază între 1.000—1.500 fr. lunar (= 5.000 — 7.000 lei), iar în România cu 1.000 — 1.500 lei. (In vara anului 1937, fapt care se explică prin costul vieţii mult mai ridicat în Franţa decât în România.

tirii alimentelor. Se poate spune că ciobanul francez din Alpi are o alimentare foarte variată. Grija lui este pe lângă păşunare şi mulgerea vitelor şi ameliorarea păşunilor, mutând adeseori staurul animalelor dintr'un loc în altul.

Pentru a ne putea da seamă de deosebirea exploatării pastorale din Alpi şi din Carpaţi, vom insista mai jos asupra modului de-a se prezenta păstoritul la noi.

In Carpaţii româneşti se disting două tipuri mai principale de exploatări pastorale: unul al vitelor mari şi al doilea al oilor.

Exploatarea vitelor mari (de rasa brună Schwytz, Pintzgau şi Simmenthal), care se cifra la 4,552,679 capete în 1928[35]), se face în foarte restrânse regiuni ale Carpaţilor şi aceasta cu deosebire în munţii Bucovinei, Maramureşului, Munţii Rodnei, Munţii Bârgăului, Călimani, Ţibleş, Hudinul Mare şi Mic şi în unele centre ale Munţilor Apuseni. In restul Carpaţilor această exploatare este mai restrânsă, făcându-se doar în jurul gospodăriilor sau al hotarului din sat.

Creşterea bovinelor pentru îngrăşat este mai frecvent făcută în Munţii Maramureşului, Bucovinei şi Munţii Bârgăului, unde animalele sunt vărate pentru o anumită taxă, de către un întreprinzător, numit *„arândaş“*. Este deci un sistem de exploatare al vitelor mari asemănător celui din Jura şi regiunea Alpilor înalţi.

Al doilea sistem de exploatare a vitelor este de a văra la munte numai animalele necesare lucrărilor agricole. Acestea fac, până să ajungă în păşunea dela munte drumuri suficient de mari, a căror lungime variază între 20 — 80 km. Stâni de vaci, pentru fabricarea caşului se află numai în Maramureş, purtând numele de *„Schweizerei*-uri“. Sistemul acesta de exploatare este întocmai ca şi în Alpii francezi, unde sunt împreunate mai multe vaci, aparţinătoare diferiţilor proprietari, cărora în schimbul produsului de lapte li se plăteşte o sumă fixată în de acord cu arendaşul[36]).

Cu toată existenţa acestei asemănări în modul de exploatare a vitelor, beneficiile pentru proprietarii de vite sunt foarte neînsemnate în Carpaţi, rezultând mari foloase pentru exploatatori sau arendaşi. Pentru a ilustra cu exemple este suficient să cităm câteva cazuri din Maramureş. „Unii dintre proprietarii acestor munţi, adună vaci cu lapte de prin sate şi le trimit la păşune pe muntele propriu. Condiţiile de păşunat sunt simple şi rentabile pentru proprietarul muntelui. Proprietarii vacilor cu lapte se bucură că pot să găsească ocazia ca să trimită, de obiceiu singura vacă, la păşune în timpul verii, pentru care drept taxă de păşunat îi cedează laptele dela vacă, care devine al proprietarului muntelui, după anumite norme ce diferă foarte puţin dela caz la caz.

Iată alt exemplu: se adună toate vacile destinate să meargă la păşune, în muntele respectiv. După o săptămână sau două dela trimiterea lor în munte, proprietarul muntelui împreună cu proprietarii vacilor urcă la munte, mulg laptele de pe o zi dela fiecare vacă separat, pe care apoi îl evaluiază în felul următor: dacă de exemplu, o vacă a dat 5 litri lapte în ziua respectivă când se face măsurătoarea, odată şi pentru tot sezonul de păşunat, se socotesc 4 litri pentru plata păşunei, iar restul, un litru îl evaluiează la 70—80 lei, pentru ca proprietarul muntelui să-i plătească proprietarului cei 70 lei şi cu aceasta s'au achitat unul faţă de altul.

Vaca proprietarului care a dat 5 litri lapte în timp de 2 $^1/_2$ luni, aduce un venit de 70 lei proprietarului ei, în schimb proprietarul muntelui, dela vaca respectivă recoltează în 2 $^1/_2$ luni 375 litri lapte a 5 lei, ceea ce face 1.875 lei. Socotind taxa de păşune şi plata păstorilor 300 lei pro cap de vacă, dela o vacă care dă 5 litri lapte în medie, proprietarul muntelui câştigă neto 1.575 lei.

Astfel în muntele pe care păşunează 150 vaci cu lapte, cu o producţie medie pe zi de 4 litri şi evaluând litru de lapte cu 4 lei, aduce un venit brut de 180.000 lei din care scăzând plata şi întreţinerea păzitorilor, impozite diverse care s'ar ridica la suma maximă

---

[35]) *L'agriculture en Roumanie*, Album statistique, publié à l'occasion du XIV Congrès International d'Agriculture. Ministère de l'Agriculture et des Domaines, Bucarest 1929, pag. 58.

Exportul nostru de bovine se cifra în anul 1938 abia la 43.651 capete, iar al oilor 37.448 *(Buletinul Informativ al Ministerului Agriculturii şi Domeniilor*. Anul X Februarie 1939, Nr. 2 Bucureşti 1939, pag. 156—157).

[36]) *Morariu, Tiberiu*, Noi contribuţiuni la păstoritul Evreilor Maramureşeni, Sibiu, Tipografia Vestemean, 1934.

de 30.000 lei, rămâne proprietarului un venit net de cca 150.000 lei. Laptele obţinut îl prelucrează transformându-l în unt, fie în caş, pe care îl desface pe piaţa Sighetului. In felul acesta lucrează mai ales Evreii care sunt proprietari de munţi[37]).

Cu totul deosebit se prezintă *păstoritul oilor*. Deşi ciobănia din România, dela un capăt la altul al Carpaţilor, are caractere comune, totuşi sub aparenţe identice prezintă numeroase tipuri cu varietăţi locale, având însă o caracteristică bine distinctă de cea franceză, fiind aici mai mult de interes local, ciobănesc. Pentru a nu prezenta toate varietăţile de păstorit, vom enumera numai pe cele mai importante.

In Râmeţ, Poiana Ruscă şi unele regiuni ale Munţilor Apuseni (Mărişel, Vidra, Albac, Bucium, Ocoliş, Runc etc), se face mai mult un păstorit rudimentar, în hotarul comunei, care se caracterizează prin lipsa stânelor, iar în cazul când se află, ele sunt portative, tip de exploatare foarte asemănător celui din Câmpia Transilvaniei. Tot aşa de puţin variat se prezintă păstoritul din Ţara Haţegului, Măguri (Munţii Apuseni), unde familia întreagă pleacă, în timpul verii, la stână, vitele fiind păşunate şi îngrijite direct de membrii familiei.[38]) La câte o stână, care serveşte ca aşezare temporară a întregii familii, se asociază uneori şi alţi proprietari, grupaţi de obiceiu după starea materială şi foarte rar se amestecă familii înstărite cu altele sărace (Măguri, Mărişel, Beliş etc. din Munţii Apuseni). Explicarea acestui mod de exploatare se datoreşte condiţiilor geografice deoarece aici comunele sunt situate la o altitudine ce variază între 800—1.200 m, deci adeseori deasupra limitei zonei pădurilor şi turmele nu sunt nevoite să plece pentru vărat în alţi munţi, ci rămân în hotarul comunei respective.

Un alt sistem de exploatare a oilor, deosebit de acest păstorit rudimentar, este cel din partea Nord-estică a Carpaţilor Orientali precum şi în Bucovina, Maramureş, Ţibleş şi Hudinul-Mare. Originalitatea acestor grupări de a-şi face stânele, constituirea şi modul lor de asociere, aparţine unui sistem de cooperaţie dintre cele mai primitive prin asocierea mai multor proprietari la o stână. Din felul de administrare al stânei, care se face de către proprietarul care a avut mai mult lapte când pleacă oile la munte, numit „*stânaş*“, precum şi din efectuarea plăţilor prin prestaţiuni în natură (oi, brânză, îmbrăcăminte etc.) servindu-se pentru scopul acesta de „*ţincuşă*“ şi „*carâmb*“, obiecte dintre cele mai primitive pentru a face socoteala, constituiesc originalitatea acestei exploatări. Acest păstorit este mai mult local, variind drumul oilor, între sat şi munte, pe distanţe între 10—120 km.

Deosebit de sistemele de păstorit amintite, în Carpaţii Meridionali şi colţul Sud-estic al Carpaţilor Orientali, se întâlneşte ca tip mai frecvent de păstorit sistemul cu stâne mari. Proprietarii acestor stâne sunt de obiceiu câte un grup de 4—5 persoane, iar numărul oilor diferă între 1.500—2.500 păcuine. Prelucrarea produselor lactate (brânză, urdă, unt, jintiţă etc.) se face de către femei, numite „*băciţe*“.

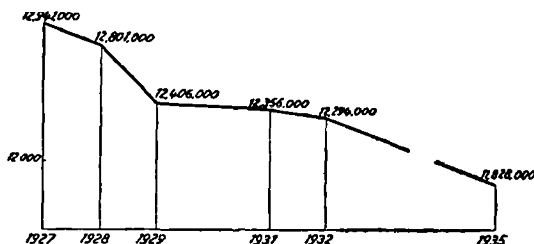

Fig. 7. — Descreşterea numărului oilor în România calculată în milioane de capete.

Intrucât multe dintre turmele ce cutreeră Carpaţii Meridionali precum şi cele din regiunea sudică a Carpaţilor Orientali aparţin comunelor lipsite de o zonă a fânaţelor în hotarul comunei lor (ex. Poiana Sibiului, Galeş, Rod, Răşinari etc.), modul lor de exploatare este asociat şi cu transhumanţă. Drumurile păstorilor transhumanţi se mai fac şi azi pe distanţe de 200—300 km, între munte şi regiunile de Câmpie ale Dunării, Basarabiei sau Transilvaniei, iar în trecutul nu prea îndepărtat, ajungeau până în Crimea, Caucaz şi stepele ruseşti. In timpul din urmă şi acest mod de

[37]) *Marina Mihai* (dr.), Maramureşul. Necesităţi şi remedii. Colecţia secţiei de studii şi documente a Ţinutului Someş, Cluj, 1939, pag. 76—77.

[38]) *Morariu, Tiberiu*, Vieaţa pastorală în Munţii Rodnei, Bucureşti, 1937, pag. 203.

exploatare este în decădere, ceea ce se vede chiar şi din datele statistice alăturate, căci de unde în 1927 numărul oilor din România se cifra la 12.941.000 capete, în 1935 a scăzut la 11.828.000 capete, un regres în creşterea oilor ce se observă tot mai accentuat în urma războiului mondial[39]). Decăderea aceasta îşi mai are explicaţia în schimbarea fânaţelor şi păşunilor în vaste terenuri de culturi care ocupă întinderi tot mai mari în câmpiile situate la poala munţilor. Deşi după războiul mondial s'au făcut întinse despăduriri, pentru mărirea zonei păşunilor, totuşi nu sunt suficiente din cauza exploatării lor iraţionale.

Ca ultim sistem de exploatare a vieţii pastorale din Carpaţi, este cel al arendării oilor de către diferiţi întreprinzători, în deosebi Evrei. Aceştia, pentru o cantitate de brânză fixată în acord cu proprietarul de vită, le exploatează vara, timp de 4 luni. Din această exploatare, întocmai ca şi la exploatarea vitelor mari, tot astfel şi aici, Evreii realizează mari foloase economice, cu beneficii neto ce variază între 120.000—160.000 lei, pe timp de un sezon de vară[40]).

Dacă în Carpaţii noştri există atâtea moduri de exploatare a vieţii pastorale, nu mai puţin adevărat este că şi arhitectura pastorală, pregătirea derivatelor lactate şi varietatea raselor de vite sunt deosebite.

Rasa cea mai răspândită de oi este cea rustică, neperfecţionată şi ţurcană, de o valoare economică mică, cu frecvenţă de răspândire în regiunile muntoase. Rasa ţigae este mai mult adaptată regiunilor de câmpie, în deosebi în Câmpia Transilvaniei şi de o valoare economică superioară celeilalte. In Basarabia şi Dobrogea, unde stepele sunt mai întinse, se creşte mult rasa de oi karakiul, de o foarte mare valoare economică.

Dacă randamentul economic din exploatarea oilor, cu excepţia celor ţigăi şi karakiul, nu reprezintă o valoare mare, tot astfel nici produsele lactate nu se bucură de o preparare superioară. Din lapte se extrage în mod primitiv caş, urdă, unt, jântuit, lapte bătut (acru), produse care în mare parte sunt folosite pentru trebuinţele casnice. Excepţie dela acest fel de pregătire a produselor lactate o formează brânza de burduf şi diferitele soiuri de caşcaval, fabricate de păstorii macedoneni, care datorită calităţilor lor se bucură de un debuşeu de desfacere foarte mare.

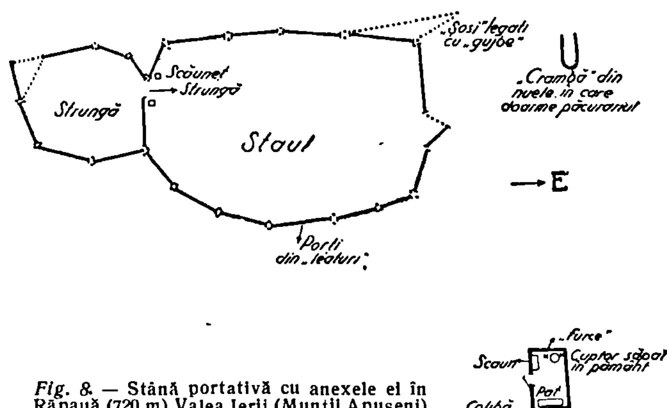

Fig. 8. — Stână portativă cu anexele ei în Răpauă (720 m) Valea Ierii (Munţii Apuseni)

Tot astfel şi *arhitectura pastorală* are caractere distincte, după regiuni. Cea mai rudimentară arhitectură pastorală se află în regiunile înalte ale masivelor, unde lemnul lipseşte, clădindu-se colibi din piatră. In Râmeţ, Poiana Ruscă, unde păstoritul se face în hotarul comunei, lipsesc stânele, iar în cazul când se află, ele sunt portative, tip frecvent de altfel şi în Câmpia Transilvaniei.

In colţul Nord-estic al Carpaţilor Orientali precum şi în Munţii Apuseni, arhitectura pastorală constă dintr'o colibă, în care dorm ciobanii pe pământ. Tot în această colibă se face şi prelucrarea derivatelor lactate. Construcţia ei este foarte primitivă, încât

---

39) *Dăncilă I.* (dr.), Calendarul oierilor pe anul 1939, Sibiu, 1938. Repartizate oile pe provincii, se prezintă astfel: Basarabia 2.290.051 capete, Bucovina 224.663, Transilvania 2.780 146; Vechiul Regat 6.533.315 capete.

Importanţa creşterii oilor la noi reiese şi din comparaţia cu alte ţări europene din care comparaţie rezultă că România ocupă locul al treilea şi anume:

Anglia posedă 26.651.000 capete cu 197 oi la 100 hectare şi 69 la 100 locuitori.
Spania posedă 16.470.000 capete cu 32 oi la 100 hectare şi 69 la 100 locuitori.
România posedă 11.828.000 capete cu 40 oi la 100 hectare şi 63 la 100 locuitori.
Franţa posedă 9.730.000 capete cu 18 oi la 100 hectare şi 23 la 100 locuitori.
Germania posedă 3.387 000, cu 7 oi la 100 hectare şi 5 la 100 locuitori.

40) *Morariu, Tiberiu.* Contribuţiuni la păstoritul Evreilor, l. c.

ciobanii sunt expuşi intemperiilor. Ca anexe ale stânei sunt *„strunga"* şi *„stauru"*, în care se mulg oile. Grajduri pentru a se putea scuti animalele contra intemperiilor, nu se află, de aici urmează că se îmbolnăvesc multe, rezultând deci pagube economice foarte mari, atât prin pierderea laptelui cât şi prin slăbirea animalelor.

Un alt tip de arhitectură pastorală, mult mai evaluat, se află în Carpaţii Meridionali, Munţii Buzăului, Vrancei, Ciucului etc. unde stâna este construită din două părţi dintre care una serveşte pentru locuit, fiind amenajată cu un confort mai bun, paturi şi prici, iar în a doua încăpere se păstrează derivatele lactate. In jurul ei se află *„ţarcul"*.

In timpul din urmă prin îndrumarea autorităţilor silvice, încep să se construiască (în Munţii Rodnei), adevărate stâne model, care după ce vor putea fi răspândite şi în alte regiuni, vor constitui un real progres în evoluţia arhitecturii pastorale.

Hrana ciobanilor constă, în cea mai mare parte din derivate lactate, mai rareori mănâncă carne sau legume. Vieaţa lor socială este bine desvoltată, păstrând cu sfinţenie tradiţiile rămase din generaţie în generaţie.

Fig. 9. — Stână în cetori din muntele Celari (verst de Sud) Munţii Rodnei

In ce priveşte căile de comunicaţie la munte, sunt aproape inexistente, făcându-se cu foarte mare greutate transportarea derivatelor lactate şi aceasta de cele mai deseori în desagi, pe spinarea cailor, până în văile profunde, unde se poate circula cu carul.

Din această scurtă privire asupra păstoritului din România, rezultă că la noi, creşterea oilor, paralel cu agricultura, formează una dintre ocupaţiile generale ale Românilor, deci constitue o caracteristică de manifestare a vieţii noastre din cele mai vechi timpuri până azi. Din lipsa unei exploatări mai sistematice, randamentul economic al ei este de mică importanţă, rezultând beneficii care abia satisfac cerinţele familiei. Astfel lipsa unei rase superioare de animale, lipsa de amenajamente pastorale (curăţirea de jnepeni, merişori, grăparea păşunilor) precum şi păşunarea lor în mod neomenos, iraţională, cauzează naşterea de suprafeţe neproductive cu întinderi ce ocupă 50—80% din regiunile muntoase, pe când în Alpi — după cum am amintit, — prin grija Camerelor Agricole, suprafeţele neproductive abia se ridică la 10—25%. Dar urmarea unei exploatări nesistematice se vede şi în îngrijirea de vite prin lăsarea staulului în acelaşi loc, pe timp mai îndelungat şi lipsa de adăposturi pentru animale, ceea ce produce îmbolnăvirea turmelor şi pierderile economice sunt atât de mari încât luând un exemplu, studiat în Munţii Rodnei, rezultă

Fig. 10. — Colibă cu anexele ei în m-tele Ţigăneasca (1.320 m) M-ţii Apuseni

că într'un singur sezon de vară, cifra pierderilor rezultate în urma relelor exploatări se ridică la peste 4.000.000 lei (în vara anului 1934). Dacă la aceasta se mai adaogă şi rudimentara arhitectură pastorală, precum şi calitatea brânzei, vom înţelege şi mai bine incalculabilele pagube rezultate pentru economia naţională.

Dacă păstoritul din Carpaţi nu prezintă valoarea exploatărilor din Alpi, în schimb caracterul lui original, precum şi vechimea lui în colţul Nord-Estic al Carpaţilor Orientali, rezultă din păstrarea unor numiri latine în legătură cu păstoritul. Comparând însă păstoritul românesc din diferite regiuni ale Carpaţilor, rezultă că sunt elemente comune, care s'au păstrat şi răspândit prin drumurile făcute de păstorii transhumanţi. Cu toate aceste numeroase elemente de originalitate, există totuşi influenţa diferiţilor factori sociali, economici şi istorici, datorită cărora se tinde spre o exploatare mai raţională, atât în ce priveşte ameliorarea rasei de vite, cât şi a modului de preparare a derivatelor lactate. Aceste ameliorări, în exploatarea vieţii pastorale, pentru unele regiuni din Carpaţi (Munţii Rodnei) se fac sub îndrumările autorităţilor silvice.

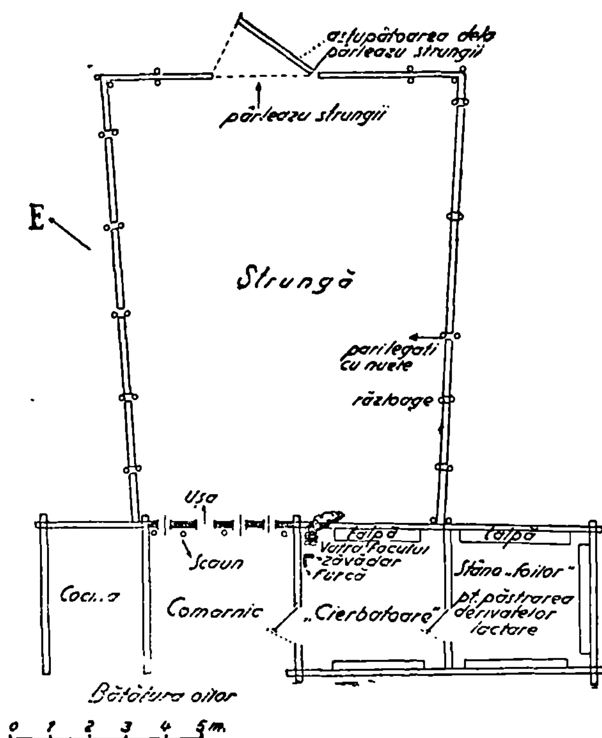

Fig. 11. — Stână cu anexele ei în Curmătura (1.380 m) Piatra Craiului (Carpaţii Meridionali)

Ciobănitul din aceste masive are o deosebită importanţă nu numai prin elementele originale şi vechi ale vieţii pastorale, ci prin factorii istorici, căci prin drumurile lor, presărate de numeroase aşezări, au păstrat o legătură continuă între cele trei provincii, dela munte la şes şi invers, deci aceste drumuri au fost cel mai minunat mijloc de a păstra, ca o făclie aprinsă, credinţa în neam şi limbă, precum şi unitatea neamului românesc, aici la marginea dintre Orient şi Occident.

Importanţa antropogeografică a acestei exploatări mai reese şi din alte elemente asupra cărora nu mai insistăm.

Sub forma unei concluziuni generale se poate spune că păstoritul românesc în comparaţie cu cel francez prezintă prea puţine caractere de asemănare şi mai multe deosebiri. Astfel în Franţa există o tendinţă a exploatării vitelor mari, făcută în mod raţional, adaptată necesităţilor economice. Această exploatare este în dependinţă de factorii geografici şi uman, căutând omul, prin numeroasele sale iniţiative, să schimbe astfel natura solului încât să-i dea un maximum de câştig. De aici şi rentabilitatea considerabilă a exploatării vitelor mari, care pe măsura timpului ce trece ia locul oilor. Exemple abundă în regiunile de Nord ale Alpilor (Thônes, Bouneville, Annecy, Grenoble), unde revin în medie la 100 de capete de bovine, 10—15 oi. In regiunea sudică din Alpii Maritimi, unde relieful este mai sărăcăcios, ca gen de exploatare predomină creşterea oilor, astfel că aici (St. Aubain, St. André, Senéz, Castellane etc.), revin la 100 capete bovine, 1.000 oi, bineînţeles şi această cifră este prea mică în comparaţie cu a vitelor mari. Tendinţa de raţionalizare se remarcă tot mai mult chiar şi în creşterea oilor, făcându-se în timpul din urmă un „élevage" al lor, întrucât prin acest sistem de exploatare rentabilitatea devine superioară. In ce priveşte produsele lactate şi animale precum

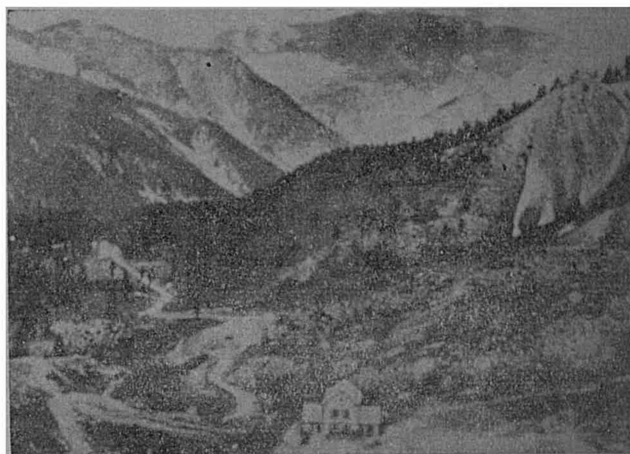

Fig. 2. — Peisagiu alpin şi trecătoarea Col d'Isard (alt. 2.360 m).

Fig. 1. — Peisagiu alpin pe Col de Vars (alt. 2.115 m).

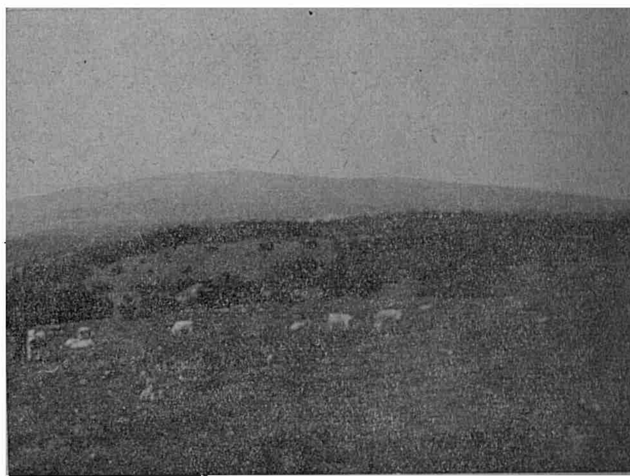
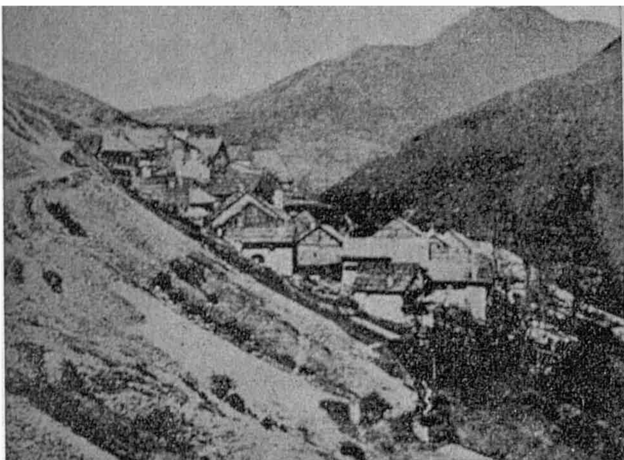

Fig. 4. — Păşune alpină în masivul Jura. (Vermonde).

Fig. 3. — Ferma „Granger" pe Mont D'Or în Jura (alt. 1 240 m).

g. 5. — Meyrles, comună pastorală pe Valea Queyras (Hautes Alpes) t. 1.700 m).

g. 7. — Păşuni alpine în Mt. Pelvoux (Haut-Alpes). (În planul al oilea se vede gheţarul de pe muntele Pelvoux.

Fig. 6. — Grup de case din St. Véran. În planul al doilea se observă muntele „Tête de Toilie" (Haut-Alpes) (alt. 2.040 m).

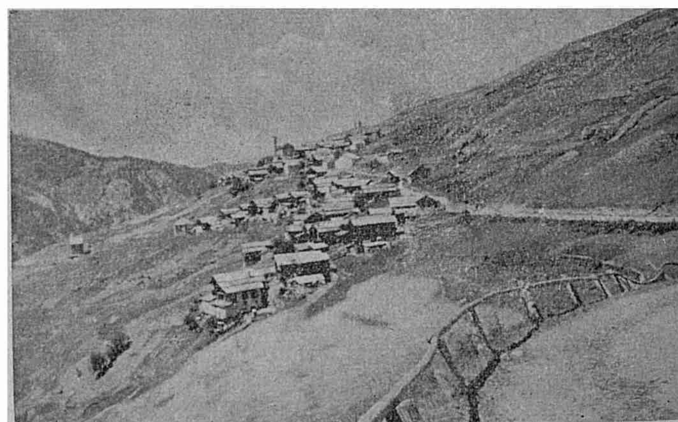

Fig. 8. — Comuna pastorală St. Véran (2.040 m. alt). (Haut-Alpes).

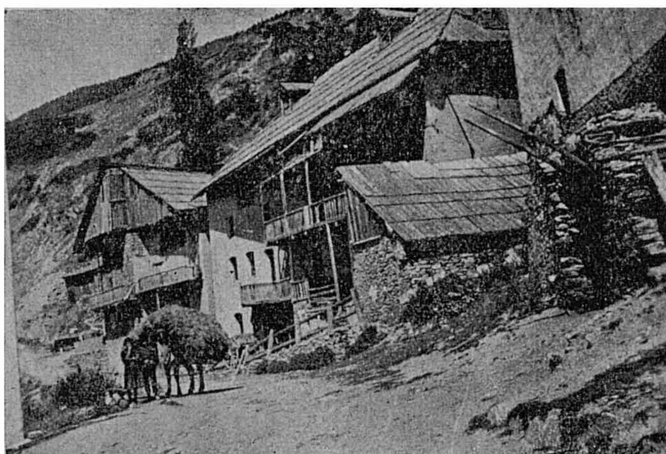

Fig. 9. — Grup de case din comuna Meyries pe Valea Queyras (alt. 1.700 m). Transportarea fânului pe catâri.

Fig. 11. — Longeville — Dép. Doubs. Comună agricolă-pastorală.

Fig. 10. — Peisagiu mediteranian în regiunea Luceram. (Dép. Alpes Maritimes).

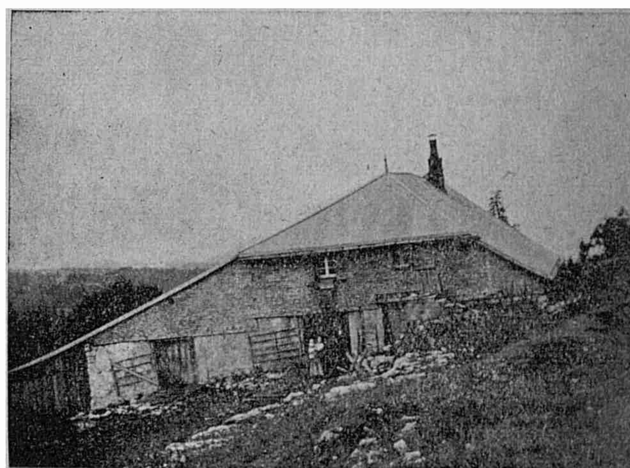
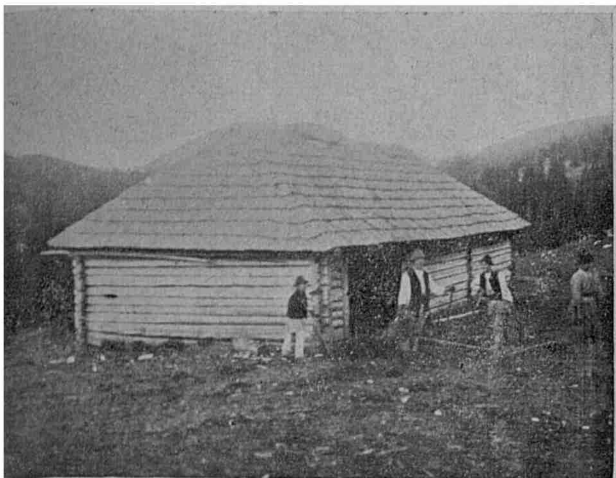

Fig. 12. — Fermă pe muntele Gros-Morand-Jura (alt. 1.280 m).

13. — Colibă in Muntele Piatra-Craiului. Carpaţii Meridionali 1.250 m).

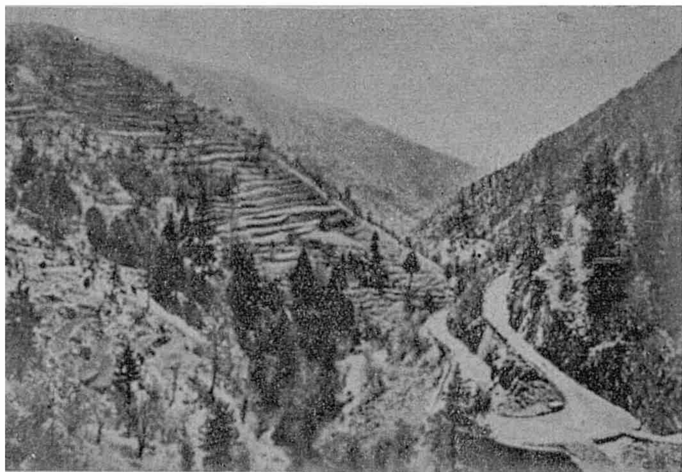

Fig. 14. — Culturi în terasă din regiunea Alpilor Maritimi. (Valea Bevera)

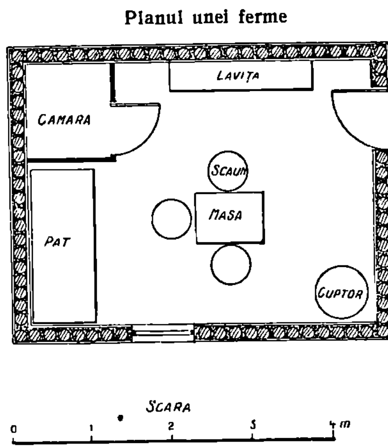

15. — Colibă în Muntele Ţigăneasa (alt. 1.500 m). Munţii Apuseni.

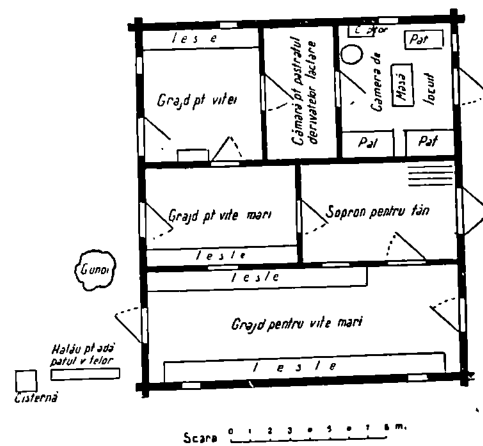

Fig. 16. — Cort de iarnă din Munţii Rodnei. (alt. 950m)

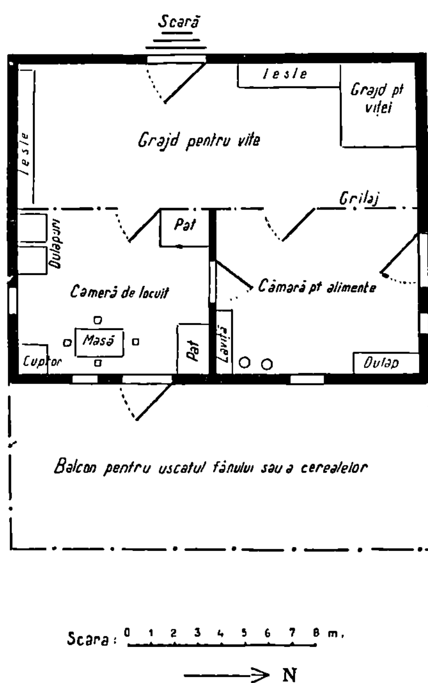
Planul unei ferme

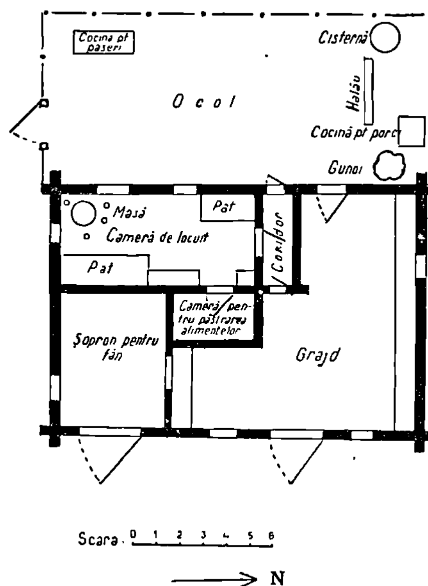
Fermă pe muntele Gros-Morand (Genevois)
(Alt. 1.240 m)

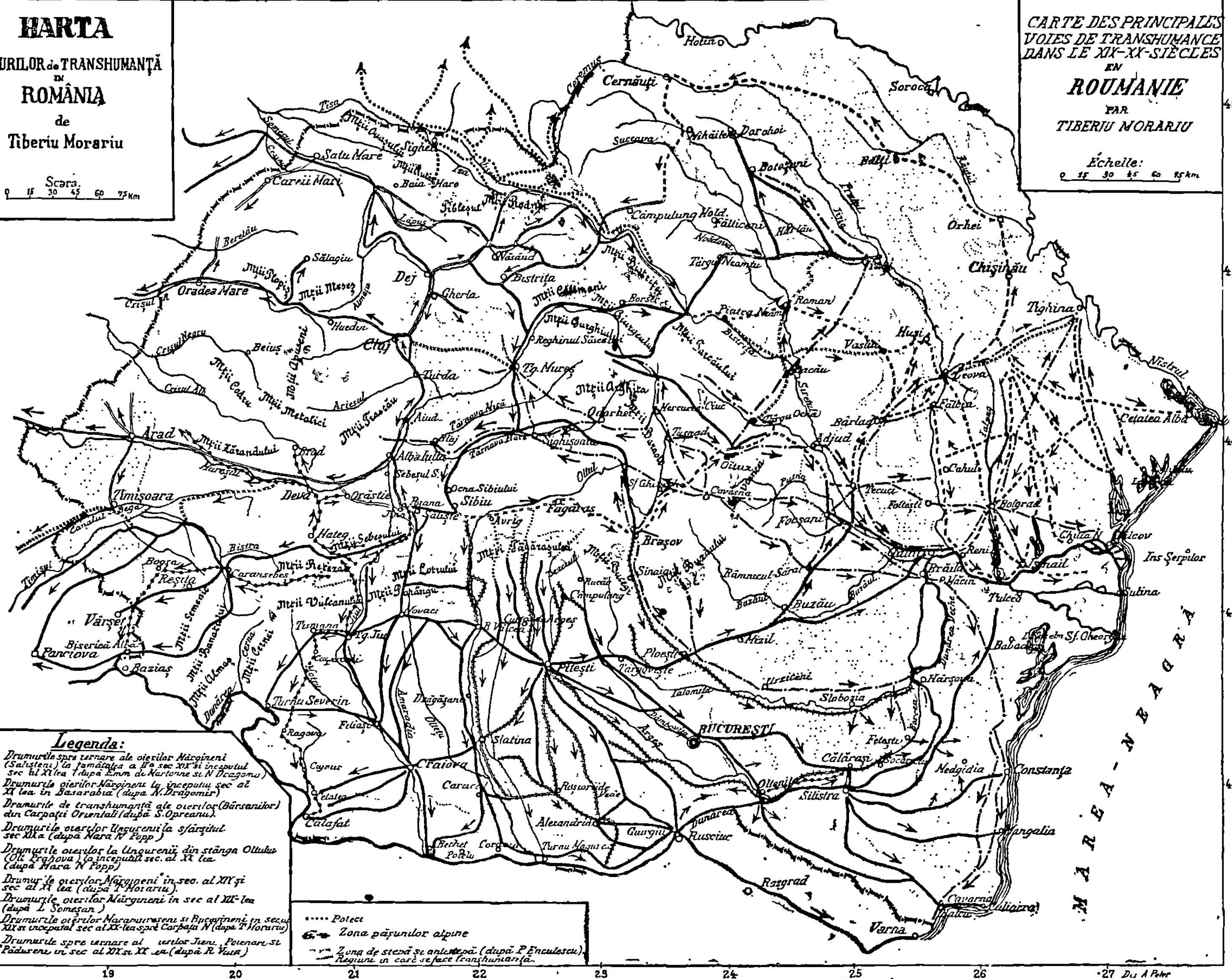

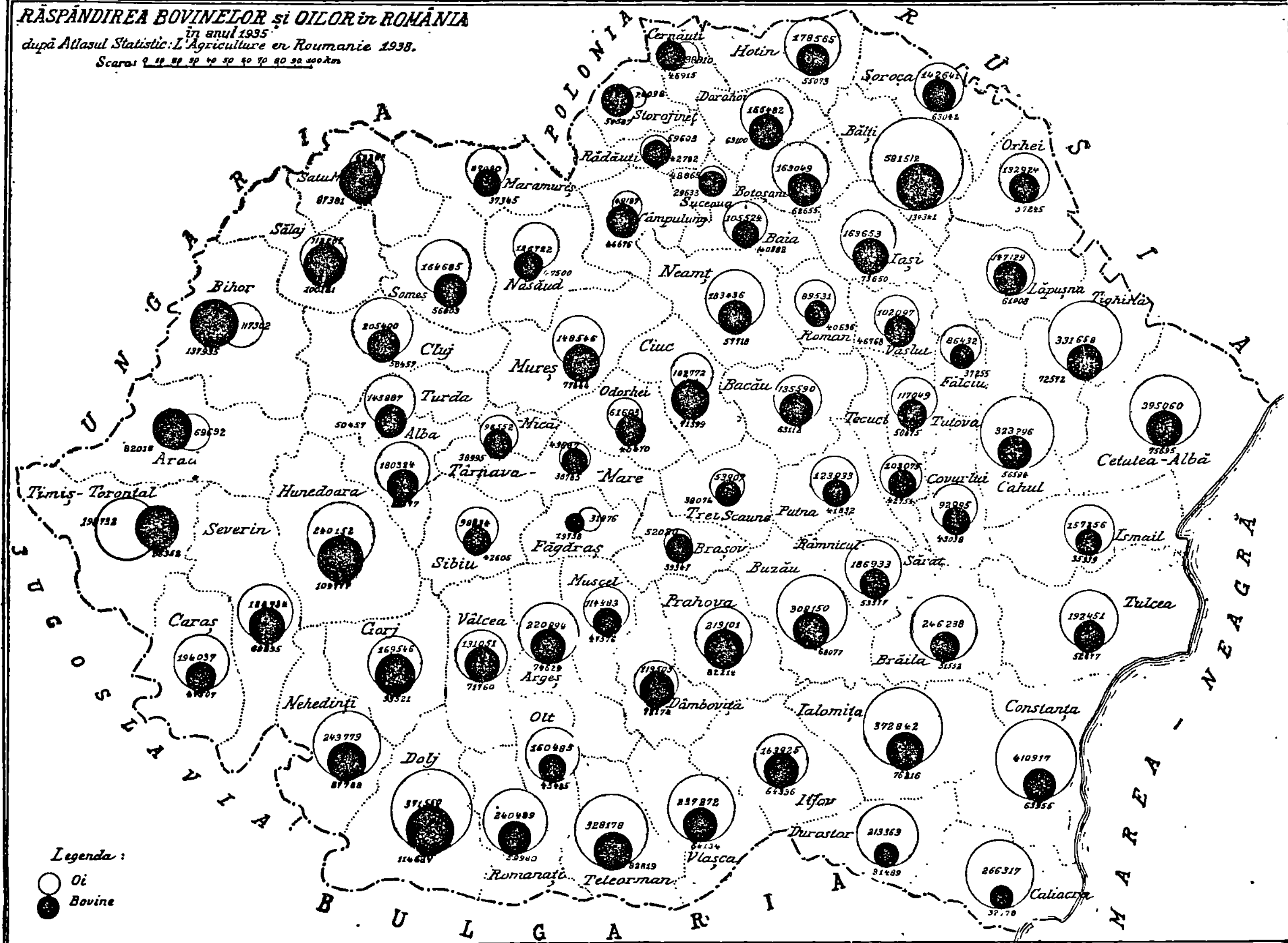
Planul unei case din comuna St. Veran
(Hautes-Alpes, 2.040 m)

Fermă din Longville (Mt. D'Or).

HARTA
DRUMURILOR de TRANSHUMANȚĂ
IN
ROMÂNIA
de
Tiberiu Morariu
Scara
0 15 30 45 60 75 Km
CARTE DES PRINCIPALES
VOIES DE TRANSHUMANCE
DANS LE XIX-XX-SIÈCLES
EN
ROUMANIE
PAR
TIBERIU MORARIU
Échelle:
0 15 30 45 60 75 km
Legenda:
Drumurile spre iernare ale oierilor Mărgineni (Sălișteni) la jumătatea a II-a sec XIX și începutul sec. al XX-lea (după Emm. de Martonne și N. Dragomir)
Drumurile oierilor Mărgineni la începutul sec. al XX-lea în Basarabia (după N. Dragomir)
Drumurile de transhumanță ale oierilor (Bârsanilor) din Carpații Orientali (după S. Opreanu).
Drumurile oierilor Ungureni la sfârșitul sec. XIX-a (după Mara N. Popp)
Drumurile oierilor la Ungurenii din stânga Oltului (Olt Prahova) la începutul sec. al XX-lea (după Mara N. Popp)
Drumurile oierilor Mărgineni în sec. al XIX și sec. al XX-lea (după T. Morariu).
Drumurile oierilor Mărgineni în sec. al XIX-lea (după L. Someșan)
Drumurile oierilor Maramureșeni și Bucovineni în secul XIX și începutul sec. al XX-lea spre Carpații N (după T. Morariu)
Drumurile spre iernare ale oierilor Jieni, Poienari și Pădureni în sec. al XIX și XX-lea (după R. Vuia)
Poteci
Zona pășunilor alpine
Zona de stepă și antestepă (după P. Enculescu).
Regiuni în care se face transhumanța.
MAREA NEAGRĂ
Cernăuți
Satu Mare
Oradea Mare
Cluj
Arad
Timișoara
Sibiu
Brașov
Iași
Chișinău
Craiova
Pitești
BUCUREȘTI
Constanța
Brăila
Galați
Tighina
Cetatea Albă
Dej
Bistrița
Tg. Mureș
Alba Iulia
Făgăraș
Buzău
Ploești
Călărași
Silistra
Varna
Dus A Peter

RĂSPÂNDIREA BOVINELOR și OILOR în ROMÂNIA
în anul 1935
după Atlasul Statistic: L'Agriculture en Roumanie 1938.
Scara: 0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 km
POLONIA
RUSIA
UNGARIA
JUGOSLAVIA
BULGARIA
MAREA NEAGRĂ
Cernăuți
Hotin
Soroca
Storojineț
Dorohoi
Rădăuți
Bălți
Orhei
Satu-M.
Maramureș
Suceava
Botoșani
Câmpulung
Baia
Iași
Sălaj
Năsăud
Neamț
Lăpușna
Tighina
Bihor
Someș
Roman
Vaslui
Cluj
Mureș
Ciuc
Fălciu
Turda
Odorhei
Bacău
Tutova
Tecuci
Alba
Mica
Arad
Târnava-Mare
Cetatea-Albă
Covurlui
Cahul
Timiș-Torontal
Hunedoara
Trei Scaune
Putna
Severin
Făgăraș
Brașov
Râmnicu Sărat
Ismail
Sibiu
Buzău
Muscel
Caraș
Prahova
Tulcea
Gorj
Vâlcea
Argeș
Brăila
Dâmbovița
Ialomița
Mehedinți
Constanța
Olt
Dolj
Ilfov
Durostor
Vlașca
Romanați
Teleorman
Caliacra
Legenda:
Oi
Bovine

şi desfacerea lor, se ţine seamă de cerinţele pieţelor comerciale. Deci se poate spune că în Alpi şi Jura, creşterea animalelor constituie un mijloc de traiu decisiv care, deşi mai are unele caractere de arhaism, faţă cu alte ţări (Olanda, Danemarca, Elveţia), totuşi marchează o mare evoluţie faţă de păstoritul din Carpaţi, punând Franţa printre primele ţări exportatoare de produse lactate ale Europei.

In ce priveşte păstoritul din Carpaţi, deşi în unele regiuni este bazat pe acelaşi principiu ca păstoritul francez, totuşi ca mod de exploatare apare mai întârziat, păstrând în schimb caracterele vechi ale trecutului, jucând un însemnat rol în vieaţa Românilor, trăsături importante pentru etnograf, istoric şi folklorist. Nu trebuie uitat însă alt fapt, că azi acest mod de exploatare, pentru a rezulta foloase economice mai mari, nu mai corespunde. Raţionalizarea exploatării vitelor din Alpi faţă de cele din Carpaţi, reese din comparaţia câtorva moduri de exploatare. Astfel în Alpi şi Carpaţi există sistemul de exploatare, făcut de către un intreprinzător, numit *„amodieur“* în Jura şi regiunea Alpilor înalţi, iar la noi în Maramureş şi Bucovina *„arândaş“*. Deşi pare c'ar exista o mare asemănare între aceste moduri de exploatare, totuşi sunt mari diferenţe. Aceste diferenţe constau în modul de păşunare al vitelor, pregătirea derivatelor lactate precum şi în însăşi exploatarea animalelor, de unde rezultă mari beneficii pentru cei coasociaţi în Franţa şi minime la noi, în afară de marile câştiguri care le realizează *„arândaşul“*, pe spinarea oamenilor dela acea stână.

In ce priveşte exploatarea oilor, deosebirile sunt de asemeni foarte mari. Dacă în Franţa există o tendinţă de-a se face un „élevage“ al lor, pentru a prezenta o mai mare valoare în consumaţie, la noi în schimb, în afară de cerinţele pentru consumaţie, au o mare importanţă pentru întrebuinţarea lânei, deoarece din ea îşi face ţăranul nostru îmbrăcămintea.

Diferenţa în raţionalizare mai constă prin introducerea unor rase de animale superioare, cu o producţie mai mare în Alpi decât în Carpaţi. Deasemeni şi printr'o fabricare superioară a derivatelor lactate. De aceea Statul Român va trebui să urmărească sistematic raţionalizarea exploatării pastorale, prin împroprietărirea comunelor cu munţi, în regiunile unde nu au (Maramureş, Munţii Apuseni etc), îmbunătăţirea păşunilor, construirea de adăposturi pentru ciobani şi animale, introducerea unor rase de vite cu o valoare economică mai mare, îndrumarea pentru pregătirea de derivate lactate de calitate superioară, organizarea de lăptării şi înfiinţarea de cooperative etc., măsuri care pe cât de simplu de preconizat sunt tot atât de simplu de realizat, fiind de-o absolută necesitate pentru ridicarea la o importanţă mai mare economică a acestei exploatări, atât de însemnată în economia noastră naţională[41]).

TIBERIU MORARIU

---

[41]) In urma convenţiilor economice, încheiate în primăvara anului 1939, între Statul Român şi German, s'a luat în proiect şi raţionalizarea acestor exploatări prin creşterea de vite de rasă, sporirea producţiei laptelui şi derivatelor sale prin înfiinţarea de lăptării şi cooperative etc.

MIGRAȚIUNILE INTERIOARE ÎN ROMÂNIA

Neposedând date statistice privitoare la migrațiunile interioare, nu ne putem da seama asupra mişcării populației în interiorul țării dela Unire încoace. Această mişcare, al cărei motor este, în general, căutarea unui câştig mai mare, unei vieți mai bune, are loc, fără îndoială, în țara noastră „eminamente agricolă“, în special din cauza fenomenului de suprapopulare sătească, fenomen tot mai accentuat şi datorit în primul rând, excedentului extrem de mare al populației noastre rurale.

In ultimul deceniu, pe de o parte datorită dezvoltării industriei, iar pe de alta din cauza suprapopulării mai accentuate a regiunilor rurale, acest fenomen al exodului populației săteşti către centrele urbane, trebuia să aibă loc în proporții din ce în ce mai însemnate.

Din cauza lipsei cifrelor statistice nu putem să-l judecăm în adevărata lui valoare. Totuşi, datorită datelor culese cu ocazia ultimului recensământ al populației din 1930, putem examina consecința acestui fenomen, cu alte cuvinte, putem cerceta în ce proporție s'au stabilit într'o localitate oarecare locuitorii altor localități, atât din acelaş județ sau aceiaşi provincie, cât şi din alte provincii.

După datele recensământului, situația se prezenta astfel în 1930:

Tabloul 1. — Populația statornică în 1930, după locul naşterii

Categorii de locuitori după locul naşterii	Țara întreagă		Populația rurală		Populația urbană	
	Nr. locuitorilor	%	Nr. locuitorilor	%	Nr. locuitorilor	%
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Totalul locuitorilor	18.057.028	*100,0*	14.405.989	*100,0*	3.651.039	*100,0*
Locuitori născuți în aceiaşi localitate, unde au fost recensați	13.773.303	*76,3*	11.898.090	*82,6*	1.875 213	*51,4*
Locuitorii născuți în acelaş județ	2.168.676	*12,0*	1.640.672	*11,4*	528.004	*14,4*
Locuitorii născuți în aceiaşi provincie [1]	1.310.497	*7,3*	580.632	*4,0*	729.865	*20,0*
Locuitorii născuți în alte provincii [1]	415.780	*2,3*	114.659	*0,8*	301.121	*6,3*
Locuitorii născuți în străinătate	344.932	*1,9*	151.488	*1,1*	193.444	*8,3*
Locul de naştere nedeclarat	43.840	*0,2*	20.448	*0,1*	23.392	*0,6*

Se constată un mare contrast între populația centrelor urbane şi cea sătească. La oraşe, aproape jumătate din numărul locuitorilor era venită din alte părți, majoritate din aceiaşi provincie sau acelaş județ; proporția locuitorilor veniți din alte provincii sau din străinătate era destul de însemnată.

In ceea ce priveşte localitățile rurale, 83 % din populația găsită în momentul recensământului era născută în aceiaşi localitate, 11 % şi-au schimbat localitatea în interiorul aceluiaş județ şi numai 4% era venită din alte județe ale aceleiaşi provincii; proporția locuitorilor strămutați din alte provincii sau din străinătate era prea neînsemnat.

Se cuvine deci să examinăm separat, pe rând, situația celor două feluri de populație, atât de distincte din toate punctele de vedere.

Dacă cercetăm curba distribuției pe vârste a locuitorilor rurali, observăm că această curbă este aproape continuă, având maximum de locuitori la vârsta de un an, numărul lor descrescând apoi cu cât vârsta înaintează. (In realitate, această curbă este frântă în două locuri: la vârsta copiilor născuți în timpul răsboiului şi la vârsta bărbaților morți în timpul acestui răsboi). Marea majoritate a populației rurale rămâne legată de sat.

[1] Se înțeleg provincii mari istorice: Vechiul Regat, Transilvania, Basarabia şi Bucovina.

Plecările din mediul rural spre oraşe, al căror efect îl observăm aşa de clar examinând populaţia acestora, nu influenţează simţitor distribuţia pe vârste a locuitorilor rurali.

In afară de mişcarea de populaţie dela sate spre oraşe, determinată de cauze economice, există o mişcare de populaţie intersătească, oarecum compensatorie, datorită căsătoriilor tinerilor, dintre care unul locueşte într'un sat, iar altul în satul vecin sau mai îndepărtat, fenomen cunoscut sub denumirea de exogamie. Datorită în special acestui fenomen, procentul locuitorilor rurali recensaţi într'un sat şi născuţi în alte sate ale aceluiaş judeţ este destul de ridicat.

Fireşte, în cazul populaţiei rurale, avem mişcări provocate şi de cauze economice: astfel, satele mai bogate, mai puţin suprapopulate, primesc un număr mai mare de locuitori. Pe de altă parte, regiunile rurale industriale înghit populaţia satelor vecine.

După datele recensământului populaţia rurală după locul naşterii se prezenta astfel în diferite provincii:

Tabloul 2. — Populaţia rurală după locul naşterii, în 1930
(procente faţă de totalul populaţiei respective)

Provincia	Născuţi în aceeaşi localitate		Născuţi în acelaşi judeţ		Născuţi în aceeaşi provincie		Născuţi în alte provincii		Născuţi în străinătate		Nedeclarat	
	B.	F.	B.	F.	B.	F.	B.	F.	B.	F.	B.	F.
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)
România	85,2	80,1	8,7	14,0	4,8	4,7	—	—	1,1	1,1	0,2	0,1
Oltenia	91,0	83,4	6,7	14,1	1,0	1,4	0,9	0,9	0,2	—	0,2	0,2
Muntenia	85,5	80,5	9,1	14,9	3,1²)	3,2²)	1,8	1,2	0,3	0,1	0,2	0,1
Dobrogea	73,0	68,1	9,0	15,4	8,1²)	8,1²)	6,1	4,9	3,6	3,3	0,2	0,2
Moldova	86,6	82,3	8,4	12,6	2,7	3,3	1,9	1,5	0,2	0,1	0,2	0,2
Basarabia	87,4	80,2	6,7	13,5	3,6	4,2	1,0	0,5	1,3	1,5	0,2	0,1
Bucovina	87,6	85,2	7,1	9,7	2,6	2,8	1,4	0,9	1,2	1,3	0,1	0,1
Transilvania	84,4	80,5	9,2	13,2	4,9³)	5,0³)	0,7	0,5	0,7	0,8	0,1	—
Banat	78,8	73,7	12,1	17,4	4,5³)	4,4³)	0,9	0,3	3,6	4,0	0,2	0,2
Crişana şi Maramureş	82,4	77,9	11,8	16,3	3,0³)	2,9³)	0,5	0,3	2,3	2,6	—	—

Cercetând cifrele tabloului Nr. 2, observăm următoarele caracteristici ale populaţiei rurale:

In toate regiunile, proporţia bărbaţilor născuţi în satul de baştină, este mai ridicată decât a femeilor. Din contra, procentul femeilor, care şi-au schimbat reşedinţa în interiorul aceluiaşi judeţ este superior procentului respectiv al bărbaţilor. Aceasta se explică prin fenomenul exogamiei, ştiut fiind faptul că în cele mai multe rânduri, în cazul căsătoriei, femeia îşi schimbă domiciliul, mutându-se în casa bărbatului.

Procentul locuitorilor strămutaţi din alte provincii este extrem de mic (sub 2 % şi în majoritatea cazurilor sub 1%). Excepţie dela această regulă prezintă Dobrogea, ai cărei locuitori au fost aduşi prin colonizare din alte ţinuturi şi chiar din străinătate.

Proporţia locuitorilor născuţi în ţările străine şi stabiliţi în diferite sate româneşti atinge pentru întreaga ţară 1 %. In Vechiul Regat numărul lor este extrem de scăzut. El este mai mare în provinciile unite, atingând maximum în Banat (provincie de graniţă cu industrie desvoltată) şi în Dobrogea (datorită coloniştilor aduşi din Grecia şi Iugoslavia).

Cercetând situaţia pe provincii, găsim unele diferenţe:

Astfel, cea mai mare proporţie de locuitori băştinaşi o constatăm în Oltenia, Bucovina şi Basarabia; cea mai mică — în provinciile transcarpatice şi în cazul special al Dobrogei. Cea mai intensă circulaţie intersătească în limitele aceluiaş judeţ, o observăm în Banat şi Crişana-Maramureş; cea mai puţin însemnată — în Oltenia, Basarabia şi Bucovina. Cel mai mic procent al locuitorilor strămutaţi din alte provincii, îl găsim în

²) Născuţi în Muntenia şi Dobrogea.
³) Născuţi în Transilvania, Banat şi Crişana-Maramureş.

Oltenia şi în provinciile transcarpatice; în acestea din urmă proporţia minimă poate fi explicată şi prin faptul că nu s'a făcut distincţie între cele trei provincii (Transilvania, Banat şi Crişana-Maramureş), mişcările între aceste trei provincii nefiind redate în situaţia statistică. Cea mai însemnată proporţie de locuitori strămutaţi din alte provincii o găsim în Dobrogea, regiunea de colonizare; această proporţie ar fi şi mai mare, dacă locuitorii născuţi în Muntenia şi stabiliţi în Dobrogea ar fi trecuţi într'o coloană separată.

Pentru a ne da seama care a fost schimbul interprovincial al populaţiei săteşti la data rencesământului, cu alte cuvinte care din provinciile româneşti a primit mai multă populaţie rurală dela alte provincii, dându-le în schimb mai puţină — prezentăm mai jos în cifre absolute, distribuţia locuitorilor rurali după locul naşterii, pe provincii:

Tabloul Nr. 3. — Mişcarea interprovincială a populaţiei săteşti

Populaţia rurală născută în	Total [1]	Din care stabiliţi în					
		Provincia de baştină	Alte provincii				
			Total	Vechiul Regat	Transilvania	Basarabia	Bucovina
(1)	(2)	(3)	(4)	5)	(6)	(7)	(8)
România	14.234.053	14.119.394	114.659	66.231	24.184	17.358	6.886
Vechiul Regat	6.628.780	6.593 725	35 055	—	17.888	12.763	4.404
Transilvania	4.517.158	4.478.674	38.484	35.064	—	2.061	1.359
Basarabia	2.460.391	2.437.499	22.892	18.775	2.991	—	1.123
Bucovina	627.724	609.496	18 228	12.392	3.302	2.534	—

Se observă din tabloul Nr. 3, că procentul populaţiei săteşti stabilite în alte provincii decât cea de baştină este destul de scăzut (0.8 $^0/_0$). Bucovina prezintă cel mai ridicat procent al populaţiei stabilite în comunele rurale ale altor provincii (3.0 $^0/_0$). Această particularitate se datoreşte lipsei acute de pământ arabil în provincia de Nord. Vechiul Regat, din contra, se caracterizează prin cea mai mică proporţie a locuitorilor stabiliţi în alte ţinuturi.

Făcând balanţa populaţiei stabilite în satele diferitelor provincii româneşti provenite din alte regiuni şi a populaţiei născute în aceste provincii şi stabilite în satele altor regiuni — vom obţine următorul tablou:

Tabloul Nr. 4

Provincia	Populaţia născută în alte provincii şi stabilită în satele din provincia respectivă	Populaţia născută în provincia respectivă şi stabilită în satele altor provincii	Balanţa
(1)	(2)	(3)	(4)
Vechiul Regat	66.231	35.055	+ 31.176
Transilvania	24.184	38.484	— 14.300
Basarabia	17.358	22.892	— 5.534
Bucovina	6.886	18.228	— 11.342

Cercetând cifrele acestui din urmă tablou, constatăm că numărul locuitorilor din provinciile unite stabiliţi în satele din Vechiul Regat este mai mare decât acela, pe care Vechea Românie l-a trimis în satele noilor ţinuturi.

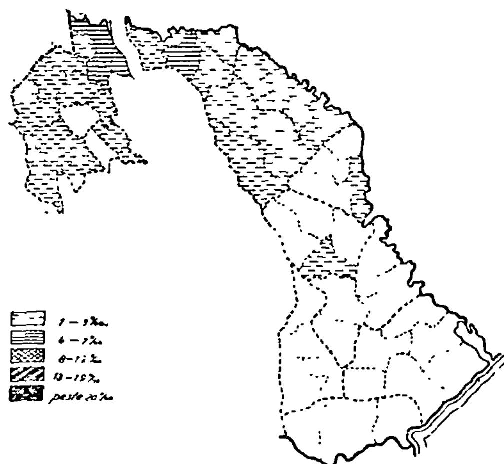
Acest sens de mişcare către satele Vechiului Regat poate fi explicat în primul rând, prin suprapopularea mai accentuată a noilor provincii. Într'adevăr, atât Bucovina, cât şi majoritatea ţinuturilor transcarpatice sunt caracterizate prin fărâmiţarea excesivă proprietăţilor ţărăneşti. În ceeace priveşte Basarabia, deşi nu putem vorbi de suprapopularea

[1]) Exclusiv cei cu locul de naştere nedeclarat.

absolută a acestei provincii, dat fiind că suprafaţa medie a proprietăţilor ţărăneşti este destul de ridicată, ţăranii acestei provincii primind cele mai întinse loturi de împroprietărire, totuşi, din cauza secetelor repetate, a lipsei inventarului agricol a prelucrării iraţionale a pământului şi a nivelului scăzut al preţurilor produselor agricole, rentabilitatea agriculturii în această provincie a fost în anii de după reforma agrară extrem de scăzută, o parte din ţăranii împroprietăriţi fiind nevoiţi să-şi vândă loturile şi să caute mijloace de trai în alte ţinuturi.

Ca să ne dăm seama de modul cum s'a făcut schimbul de populaţie sătească între provincii până în momentul ultimului recensământ, prezentăm alăturat 5 cartograme în care sunt arătate proporţiile ce reprezintă în populaţia sătească a fiecărei plăşi locuitorii născuţi în provinciile vecine.

In cartograma Nr. 1 este arătat schimbul de populaţie sătească între Basarabia şi Bucovina. Acest schimb, între două provincii sărace, este de proporţii modeste. In satele Bucovinei s'au stabilit un număr de 1.123 basarabeni, ceea ce reprezintă 18 locuitori la fiecare 10.000 de locuitori ai satelor bucovinene. Cei mai mulţi s'au stabilit în judeţul Cernăuţi. In plăşile vecine (Prut şi Nistru), proporţia basarabenilor atinge maximum (abia 6‰, respectiv 5‰). In plasa Cosminului a aceluiaş judeţ, proporţia basarabenilor scade la 4‰. In restul plăşilor bucovinene ea nu întrece 2 la 10.000, în satele Basarabiei s'au stabilit 2.534 bucovineni, sau 1‰. Cei mai mulţi din ei, cum este şi firesc, s'au stabilit în Nordul provinciei vecine, în sudul ei fiind aproape inexistenţi. Cea mai mare proporţie (5‰) a locuitorilor născuţi în Bucovina şi stabiliţi în satele basarabene o constatăm în plasa Lipcani a judeţului vecin Hotin.

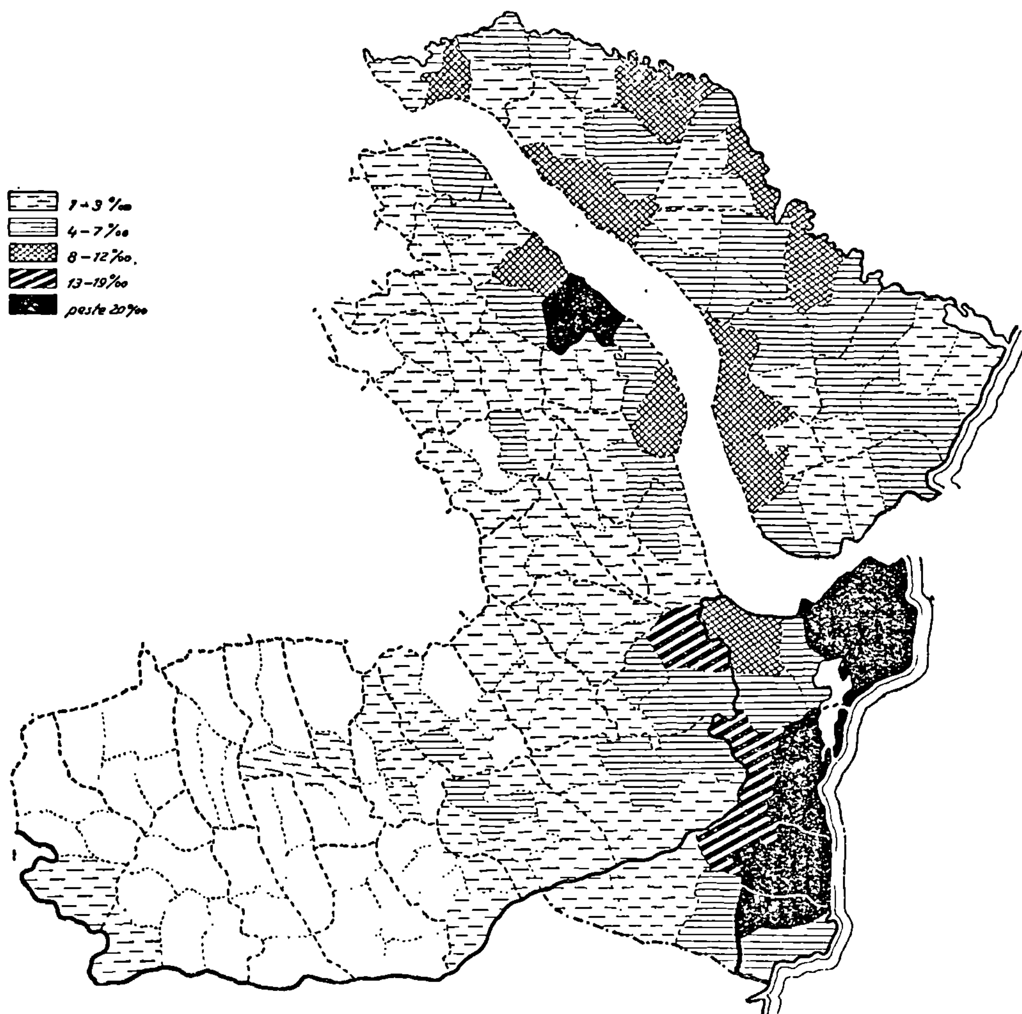
Cartograma Nr. 1
Schimbul de populaţie sătească între Bucovina şi Basarabia. Proporţia locuitorilor născuţi în provincia vecină faţă de totalul populaţiei plăşii respective.

In cartograma Nr. 2 este reprezentat schimbul de populaţie sătească între Basarabia şi Vechiul Regat. Schimbul între aceste două provincii era mai intens. 18.775 de basarabeni s'au stabilit în satele Vechiului Regat, comunele rurale basarabene, primind în schimb 12.763 regăţeni. Cei mai mulţi basarabeni s'au stabilit în regiunile subpopulate ale Dobrogei şi în plăşile vecine ale Moldovei. In Oltenia depărtată numărul lor este minim. Cea mai mare proporţie de locuitori basarabeni stabiliţi în satele Vechiului Regat o găsim în plăşile Gurile-Dunării jud. Tulcea (34‰), Mangalia şi Ovidiu jud. Constanţa (27‰), Casim jud. Caliacra şi Codru jud. Iaşi (23‰). Cea mai mare proporţie de regăţeni stabiliţi în satele Basarabiei o găsim în plăşile vecine din judeţele Cahul, Bălţi şi Hotin. Proporţia maximă a regăţenilor atinge abia 11‰ în plasa Cantemir, judeţul Cahul. Proporţii mai ridicate în plăşile de frontieră se explică prin prezenţa unităţilor grănicereşti.

Cartograma Nr. 3 arată mişcare de populaţie sătească între Vechiul Regat şi Bucovina. Numărul bucovinenilor stabiliţi în satele din Vechiul Regat se ridică la 12.392; satele bucovinene au primit în schimb 4.404 regăţeni. Locuitorii născuţi în Bucovina s'au stabilit în satele regiunilor vecine din nordul Moldovei. In sudul acestei provincii numărul lor este prea mic; în Muntenia, Oltenia şi Dobrogea ei nu se găsesc aproape de loc. Cele mai mari proporţii de bucovineni stabiliţi în satele Vechiului Regat, faţă de populaţia plăşilor respective le găsim în judeţele Botoşani, Baia, Dorohoi, Iaşi şi Neamţ. Maximum îl constatăm în plăşile Muntele (jud. Neamţ)—22‰ şi Jijia (jud. Botoşani)—20‰. Numărul regăţenilor stabiliţi în satele bucovinene este destul de redus, ceeace este explicabil de altfel

dat fiind suprapopularea satelor bucovinene. Cei mai mulţi s'au stabilit în plăşile vecine: Dragomirna din judeţul Suceava (33 ‰) şi Dorna din jud. Câmpulung (13 ‰)

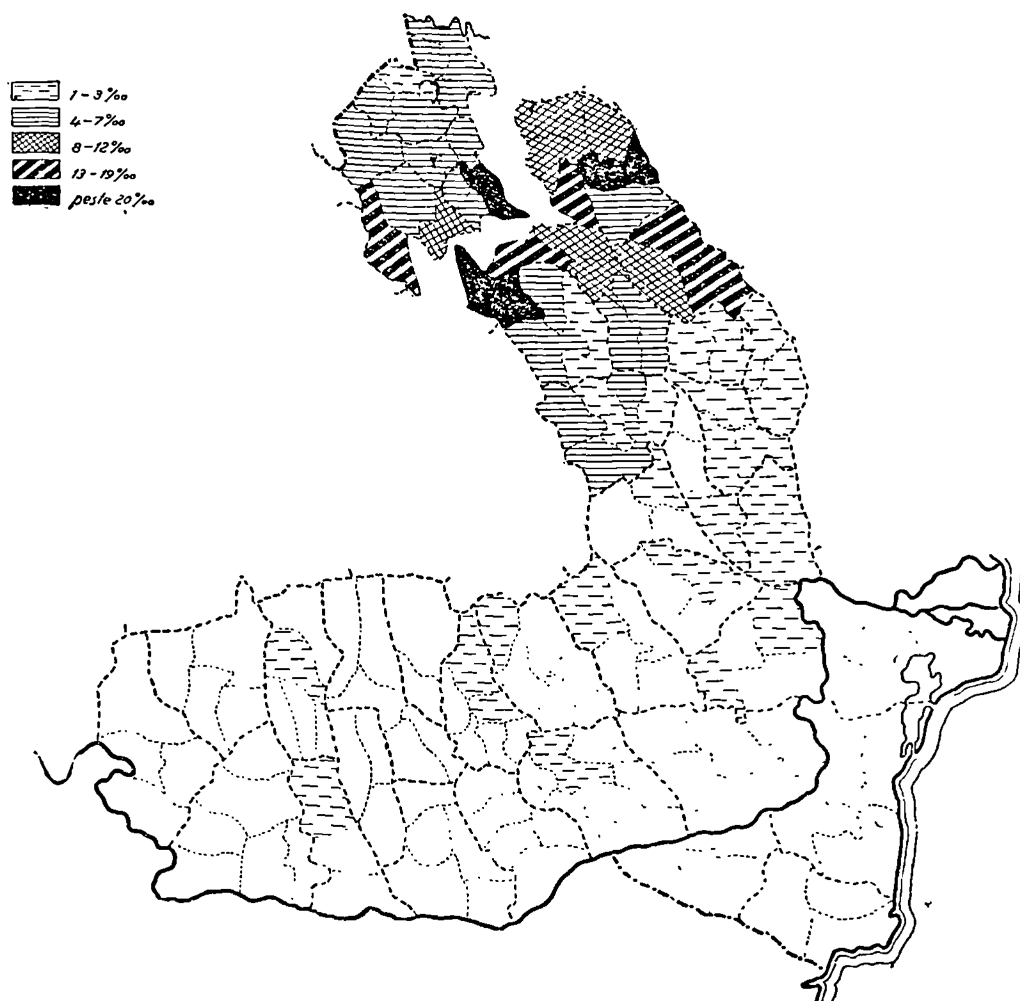
Cartograma Nr. 4 ne înfăţişează schimbul de populaţie rurală între Bucovina şi Transilvania. Acest schimb între două provincii suprapopulate nu putea fi însemnat. Bucovina a trimes în satele Transilvaniei 3.302 locuitori, primind în schimb în satele ei un număr de 1.359 transilvăneni. Majoritatea transilvănenilor s'a stabilit în plăşile vecine: Dorna

Cartograma Nr. 2
Schimbul de populaţie sătească între Vechiul Regat şi Basarabia
Proporţia locuitorilor născuţi în provincia vecină faţă de totalul populaţiei plăşii respective

şi Moldova din jud. Câmpulung şi Putila din jud. Rădăuţi. Proporţia lor maximă, ajunge 21 ‰ în plasa Dornei. Bucovinenii s'au stabilit în regiunile vecine, în special în judeţul Năsăud. În afară de aceste regiuni, un număr de bucovineni s'a deplasat în judeţele depărtate ale Transilvaniei (Hunedoara şi Severin), găsind posibilităţi de plasare în industrie. Cea mai mare proporţie a bucovinenilor stabiliţi în satele din Transilvania o găsim în plasa Bârgăului din jud. Năsăud (13 ‰)

Cartograma Nr. 5 ne arată mişcarea de populaţie între Vechea Ţară şi provinciile transcarpatice. Examinând-o, observăm că schimbul de populaţie între aceste 2 provincii mari, şi mai ales emigrarea transilvănenilor spre satele din Vechiul Regat a avut proporţiile cele mai mari dintre toate mişcările interprovinciale. 35.064 transilvăneni s'au stabilit în satele din Vechiul Regat, comunele rurale din Transilvania, primind în schimb un număr de 17. 888 de regăţeni. În afară de plăşile vecine. un număr apreciabil de transil-

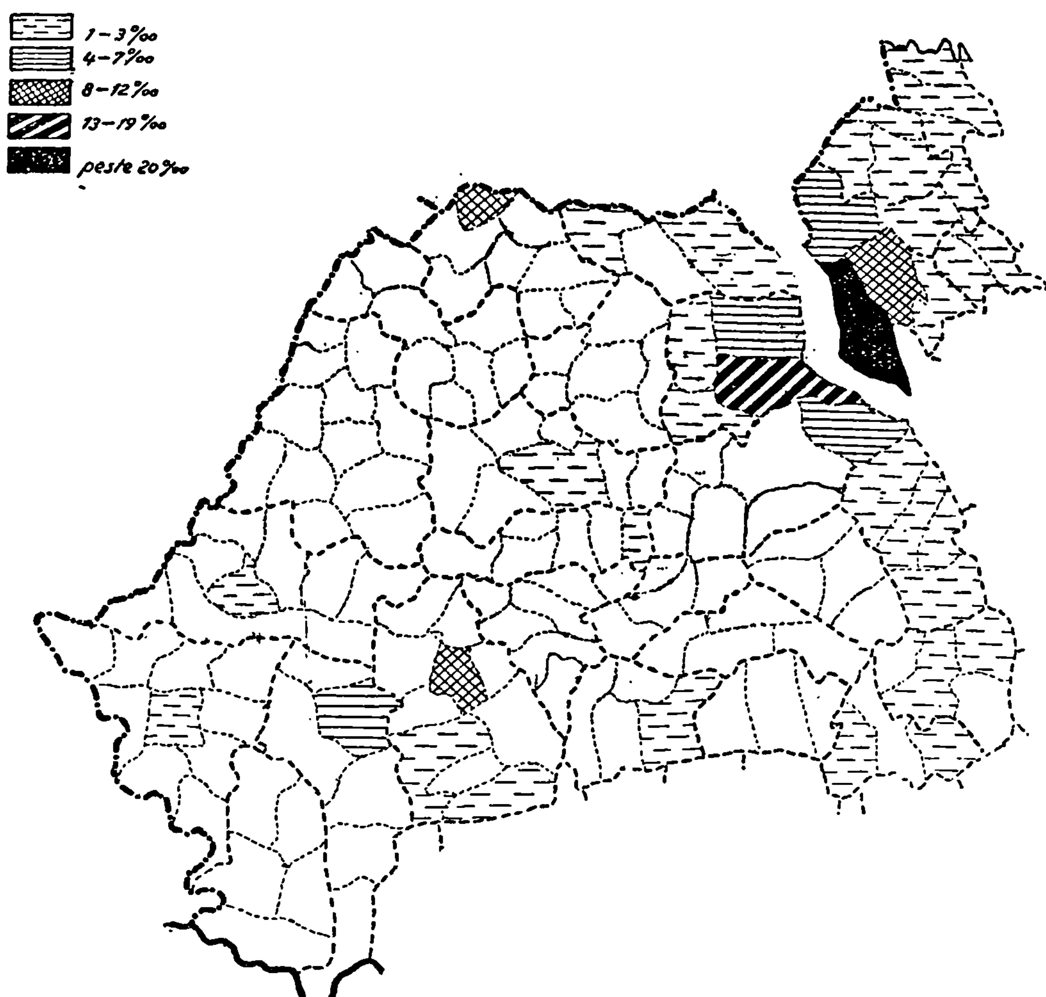

Cartograma Nr. 3
Schimbul de populaţie sătească între Vechiul Regat şi Bucovina
Proporţia locuitorilor născuţi în provincia vecină faţă de totalul populaţiei plăşii respective

văneni s'a stabilit în regiunile subpopulate ale Dobrogei şi Bărăganului, în regiunea industrială a Prahovei precum şi în împrejurimile capitalei. Cele mai mari proporţii de transilvăneni stabiliţi în satele din Vechiul Regat le găsim în plăşile Sinaia-Prahova (111 ‰), Filipeşti-Prahova (40 ‰), Cozia-Vâlcea (34 ‰) şi Muntele-Bacău (32 ‰). În judeţele Constanţa, Tulcea, Ialomiţa şi Brăila s'au stabilit aproape 10.000 transilvăneni. În ceeace priveşte emigrarea regăţenilor în satele din Transilvania, observăm din cartogramă că, ei s'au stabilit în regiunile imediat vecine şi în special în judeţele

Braşov, Făgăraş, şi Ciuc. Proporţia lor ajunge la maximum în plasa Săcele din judeţul Braşov (28 ‰). In restul plăşilor regăţenii sunt răspândiţi aproape uniform (50-150 de locuitori de plasă).

Am examinat mai sus mişcarea interprovincială a populaţiei săteşti. Dat fiind că aproape toate ţinuturile româneşti sunt relativ suprapopulate, iar industria nu este desvoltată în mediul rural, această mişcare nu poate avea proporţii însemnate. Ţăranu

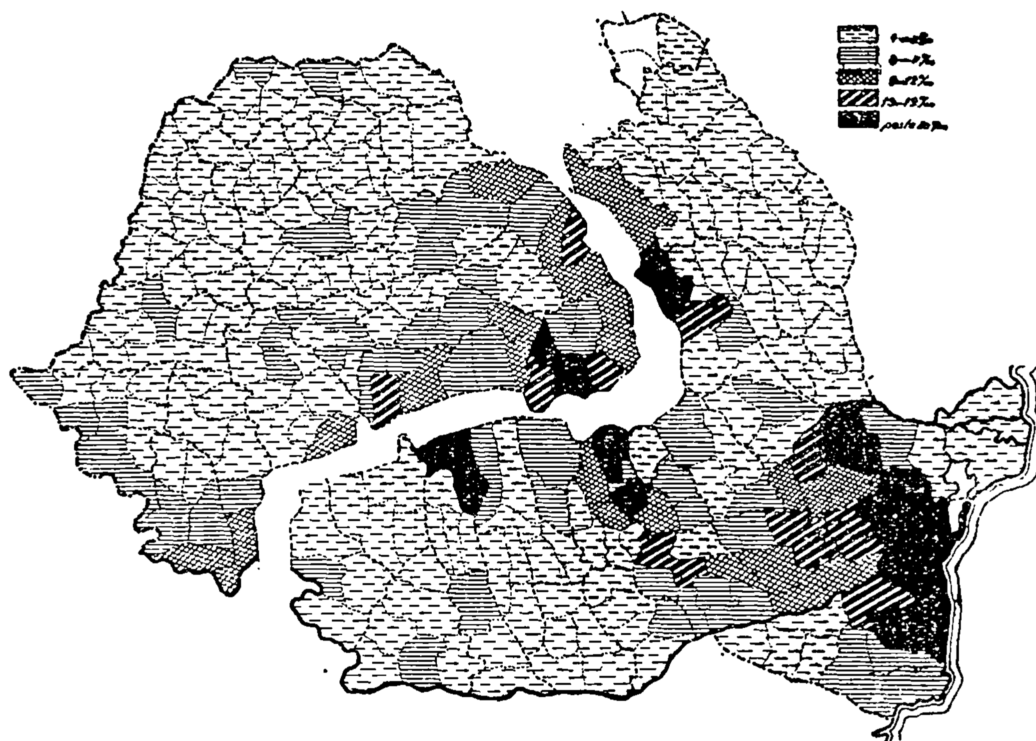
Cartograma Nr. 4
Schimbul de populaţie sătească între Transilvania şi Bucovina
Proporţia locuitorilor născuţi în provincia vecină faţă de totalul populaţiei plăşii respective

român, care are curajul să se desprindă dela satul lui natal, negăsind posibilitatea de a se ocupa de agricultură în altă parte, este nevoit să-şi schimbe ocupaţia, mutându-se în centre urbane, unde are perspective mai mari şi mai felurite de câştig.

Într'adevăr, din totalul de 2.115.049 locuitori stabiliţi în alte judeţe decât acelea unde au fost născuţi, numai 867.227 au rămas în mediul rural, iar restul de 1.247.822 au fost găsiţi stabiliţi în diferite oraşe. Din totalul de 415.780 locuitori născuţi în România'

care şi-au schimbat provincia, numai 114.649 s'au stabilit în diferite sate, iar restul de 301.121 au fost găsiţi în centre urbane.

După cum am văzut din primul tablou, aproape $^1/_2$ din populaţia urbană este născută în alte localităţi. Prezenţa populaţiei străine poate fi uşor descoperită, dacă examinăm distribuţia pe vârste a locuitorilor urbani. Vârstele productive ale populaţiei urbane sunt neproporţional umflate, faţă de numărul copiilor şi cel al bătrânilor, trădând

Cartograma Nr. 5

Schimbul de populaţie sătească între Vechiul Regat şi Transilvania
Proporţia locuitorilor născuţi în provincia vecină faţă de totalul populaţiei plăşii respective

astfel existenţa unei populaţii imigrate. Cu cât centrul urban este mai mare, cu atât disproporţia între numărul locuitorilor de vârste productive şi numărul copiilor este mai însemnată.

Tabloul Nr. 5. — Populaţia pe grupe de vârstă în 1930

(în % faţă de totalul populaţiei respective)

Grupe de vârstă (1)	Populaţia Bucureştilor (2)	Populaţia restului oraşelor (3)	Populaţia rurală (4)
0—19 ani	*32,8*	*39,5*	*47,8*
20—49 ani	*54,3*	*46,0*	*38,9*
peste 49 ani	*12,9*	*14,2*	*13,3*
Total	*100,0*	*100,0*	*100,0*

De sigur, nu toate unităţile, declarate urbane, pot să atragă populaţia străină, ofeindu-i mijloace de câştig. In unele oraşe, unde industria nu este desvoltată, procentul populaţiei autohtone întrece pe cel al comunelor rurale.

Tabloul Nr. 6. — Procentul populaţiei autohtone în unele oraşe mici, în 1930

Comună urbană (1)	Numărul locuitorilor (2)	% populaţiei autohtone (3)
Pleniţa	7.771	*93,5*
Slănic	6.306	*90,1*
Comrat	12.331	*89,2*
Băileşti	13.169	*89,1*
Darabani	10.748	*88,9*
Zimnicea	10.879	*88,7*

Din contră, în centre urbane importante, proporţia populaţiei locale este scăzută.

Tabloul Nr. 7. — Procentul populaţiei autohtone în oraşe de peste 50.000 locuitori

Comună urbană (1)	Numărul locuitorilor (2)	% populaţiei autohtone (3)
Constanţa	59.164	*26,4*
Timişoara	91.580	*31,1*
Oradea	82.687	*34,7*
Cluj	100.844	*35,6*
Arad	77.181	*40,2*
Bucureşti	639.040	*40,8*
Braşov	59.232	*41,5*
Cernăuţi	112.427	*45,1*
Satu-Mare	51.495	*45,5*
Craiova	63.215	*48,2*
Galaţi	100.611	*49,0*
Iaşi	102.872	*52,8*
Brăila	68.347	*53,4*
Ploeşti	79.149	*54,9*
Chişinău	114.890	*61,9*

Cel mai mare procent de populaţie imigrată îl constatăm la Constanţa, oraş în plină desvoltare. Urmează apoi oraşele ardelene. Se observă că Bucureştii, deşi se detaşează net de centrele urbane ale provinciilor de peste Carpaţi, prezintă o proporţie mai ridicată de populaţie autohtonă. În oraşele ardelene, industria, principala atracţie a populaţiei rurale, este relativ mai desvoltată şi natalitatea mai redusă, decât în oraşele din Vechiul Regat. Datorită acestor fapte, proporţia populaţiei autohtone în aceste oraşe este mai scăzută. Cel mai mare procent de populaţie autohtonă îl găsim în Chişinău, al doilea oraş al României după numărul locuitorilor. Capitala Basarabiei, ca şi restul oraşelor din această provincie, este mai mult centru administrativ, decât centru industrial sau comercial.

Ca să vedem de unde se alimentează populaţia oraşelor, dăm mai jos, în tabloul 8, distribuţia procentuală a locuitorilor urbani după locul naşterii.

Tabloul Nr. 8. — Populaţia urbană după locul naşterii, în 1930
(în procente faţă de totalul populaţiei respective)

Provincia	Născuţi în aceeaşi localitate		Născuţi în acelaşi judeţ		Născuţi în aceeaşi provincie		Născuţi în alte provincii		Născuţi în străinătate		Nedeclarat	
	B.	F.	B.	F.	B.	F.	B.	F.	B.	F.	B.	F.
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)
România	49,5	53,2	14,0	14,9	30,7	25,9	—	—	5,1	5,5	0,7	0,5
Oltenia	56,9	63,2	19,5	17,9	7,9	6,0	17,8	10,8	2,1	1,7	0,8	0,4
Muntenia	47,0	50,4	10,0	9,7	15,6[5]	13,3[5]	22,6	22,6	3,9	3,2	0,9	0,8
Dobrogea	45,8	51,6	15,3	17,8	16,6[5]	12,8[5]	14,1	10,9	7,2	6,5	1,0	0,4
Moldova	56,1	59,7	11,7	12,9	13,2	12,8	16,3	12,5	2,0	1,6	0,7	0,5
Basarabia	64,4	71,1	7,9	9,0	8,5	9,4	12,4	2,9	6,1	7,2	0,7	0,4
Bucovina	55,7	58,0	11,8	14,9	12,2	13,4	12,8	5,0	6 8	8,3	0,7	0,4
Transilvania	40,3	43,5	19,4	20,9	28,3[6]	26,8[6]	7,3	3,3	4,2	5,1	0,5	0,4
Banat	36,3	38,4	22,6	24,6	21,0[6]	18,8[6]	7,8	3,0	11,6	14,6	0,7	0,6
Crişana şi Maramures	42,2	44,5	25,5	26,2	15,2[6]	12,5[6]	5,0	1,6	11,8	15,0	0,3	0,2

Examinând cifrele tabloului 8 observăm, în primul rând, că în toate provinciile procentul femeilor autohtone este mai ridicat decât cel al bărbaţilor. Dintre toate provinciile, Basarabia prezintă cel mai mare procent de populaţie autohtonă, provinciile transcarpatice, cel mai mic, Vechiul Regat găsindu-se la mijloc. Cele mai mari proporţii ale locuitorilor, care au imigrat în oraşe din judeţul respectiv şi chiar din provincia respectivă, le găsim în ţinuturile de peste Carpaţi. Cel mai mare procent de populaţie venită din alte provincii îl constatăm în Muntenia, datorită populaţiei imigrate în capitala ţării. Cele mai reduse proporţii ale populaţiei din alte provincii le observăm în oraşele ardelene. In oraşele din Banat şi Crişana-Maramureş, numărul locuitorilor născuţi în străinătate întrece numărul locuitorilor imigraţi din alte provincii româneşti (Vechiul Regat, Basarabia şi Bucovina). Populaţia oraşelor ardelene, care, după cum am văzut mai sus, prezintă cel mai mic procent de locuitori autohtoni, este completată prin exhodul populaţiei rurale din acelaş judeţ sau aceeaşi provincie.

Ca să vedem mai clar mişcarea interprovincială de populaţie urbană, dăm, în tabloul 9, numărul locuitorilor născuţi într'o provincie şi stabiliţi în alta.

Tabloul Nr. 9. — Mişcarea interprovincială a populaţiei urbane

Populaţia urbană născută în	Total[7])	Din care stabiliţi în					
		Provincia de baştină	Alte provincii				
			Total	Vechiul Regat	Transilvania	Basarabia	Bucovina
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
România	3.434.203	3.133.082	301.121	208.656	44.466	28.079	19.920
Vechiul Regat	1.866.966	1.797.196	69.770	—	34.296	23.473	12.001
Transilvania	968.149	830.252	137.897	131.093	—	3.568	3.236
Basarabia	377.440	316.043	61.397	51.089	5.625	—	4.683
Bucovina	221.648	189.591	32.057	26.474	4.545	1.038	—

Examinând tabloul Nr. 9, observăm că, din totalul populaţiei urbane născute în România, 91 % erau stabiliţi în oraşele provinciei de baştină, iar restul de 9 % s'au mutat în alte provincii. Cel mai mare procent de locuitori stabiliţi în oraşele altor provincii îl prezintă locuitorii născuţi în Basarabia, din care 83,8 % au rămas locuitorii oraşelor basarabene, iar restul de 16,2 % s'au stabilit în centrele urbane ale altor provincii. Locuitorii

5) Născuţi în Muntenia şi Dobrogea.
6) Născuţi în Transilvania, Banat şi Crişana-Maramureş.
7) Exclusiv cei cu locul de naştere nedeclarat.

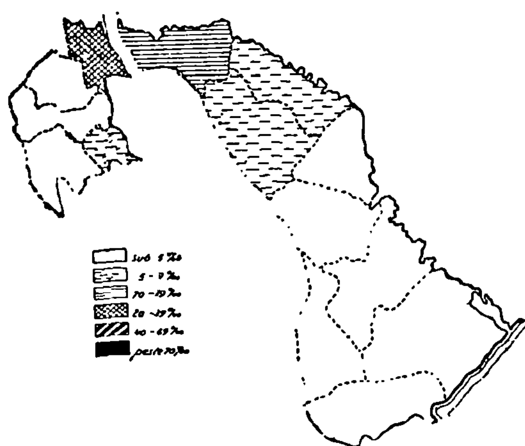
născuţi în Bucovina şi stabiliţi în oraşele altor provincii reprezintă 14,5 % din totalul locuitorilor urbani, născuţi în această provincie. Pentru Transilvania procentul respectiv se ridică la 14,0 %. Populaţia urbană născută în Vechiul Regat dă cea mai mică proporţie a locuitorilor stabiliţi în alte ţinuturi (3,3 %). Din totalul de 301.121 locuitori urbani, care şi-au schimbat provincia natală, 208.656 (69 %) s'au stabilit în Vechiul Regat, 44.466 (15 %) — în Transilvania, 28.079 (9 %) — în Basarabia şi 19.920 (7 %) — în Bucovina

Făcând balanţa populaţiei stabilite în oraşele diferitelor provincii româneşti şi provenite din alte provincii şi a populaţiei născute în aceste provincii şi stabilite în oraşele altor regiuni, obţinem situaţia arătată în tabloul 10.

Tabloul Nr. 10

Provincia (1)	Populaţia stabilită în oraşele provinciei respective şi provenită din alte provincii (2)	Populaţia născută în provincia respectivă şi stabilită în oraşele altor provincii (3)	Balanţa (4)
Vechiul Regat	203.656	69.770	+ 138.886
Transilvania	44.466	137.897	— 93.431
Basarabia	28.079	61.397	— 33.318
Bucovina	19.920	32.057	— 12.137

Prin urmare, şi în cazul oraşelor, observăm aceeaşi caracteristică: numărul locuitotorilor provinciilor unite, stabiliţi în oraşele Vechiului Regat, este mai mare decât acela pe care Vechiul Regat l-a trimes în oraşele noilor provincii. Din totalul de 208.656 locuitori stabiliţi în oraşele din Vechiul Regat, 101.229 locuitori (49 %) s'au aşezat în capitală. (Dintre aceştia 81.790 transilvăneni, 11.239 basarabeni şi 8.200 bucovineni). Comparând numărul locuitorilor imigraţi în capitală cu numărul total al locuitorilor provinciilor unite, stabiliţi în oraşele Vechiului Regat, observăm o caracteristică interesantă: procentul transilvănenilor stabiliţi în capitală, faţă de totalul locuitorilor născuţi în această provincie şi imigraţi în toate oraşele din Vechiul Regat, se ridică la 62 %; procentul respectiv al bucovinenilor este de 31 %, iar al basarabenilor numai de 22 %. Prin urmare, principala atracţie a Vechiului Regat pentru locuitorii provinciilor transcarpatice îl constitue Bucureştii. Basarabenii şi bucovinenii se stabilesc de preferinţă în alte oraşe ale Vechiului Regat.

Cartograma Nr. 6

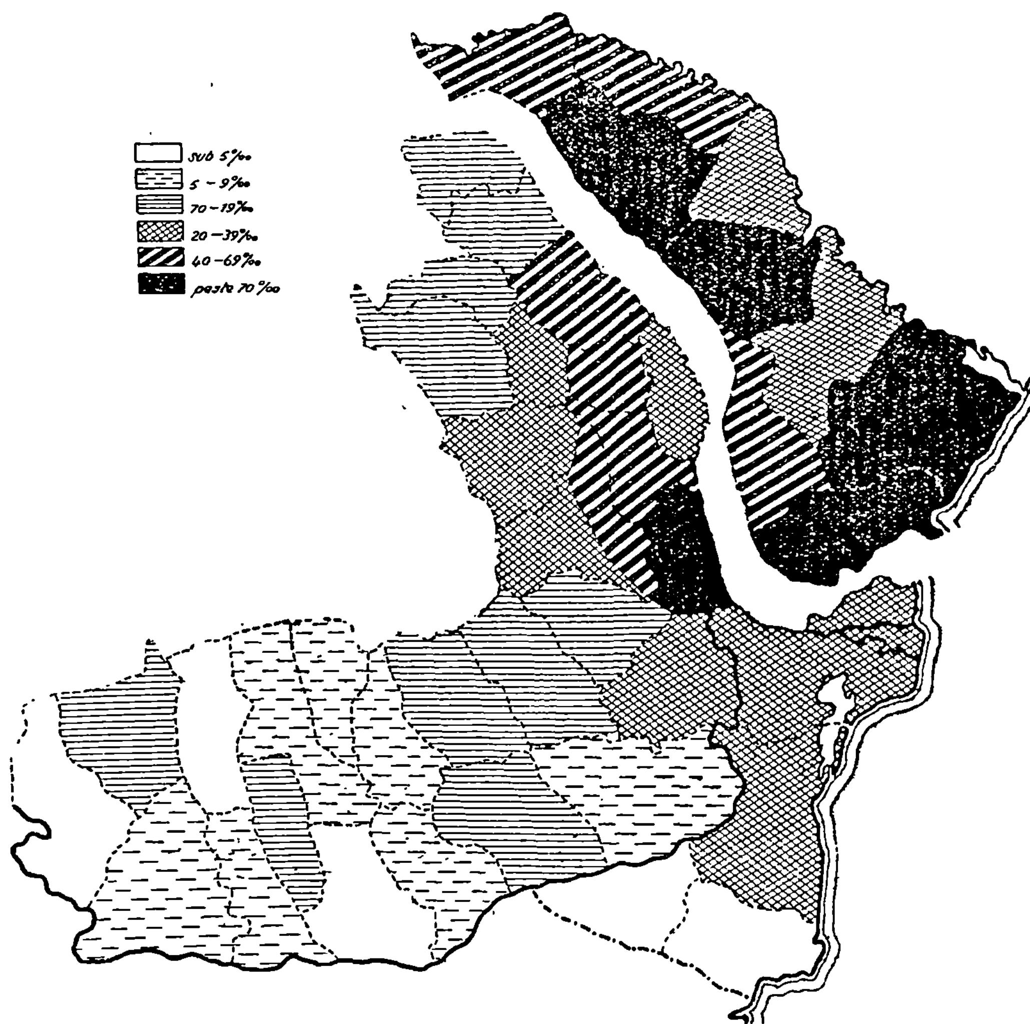
Schimbul de populaţie urbană între Basarabia şi Bucovina. Proporţia locuitorilor născuţi în altă provincie faţă de totalul populaţiei urbane a judeţului respectiv

Chiar dacă am scădea din populaţia născută în provinciile noui şi stabilită în oraşele Vechiului Regat pe locuitorii stabiliţi în Bucureşti, pe motivul că, capitala ţării aparţine tuturor provinciilor şi în acest caz, restul oraşelor din Vechiul Regat a primit mai multă populaţie din provinciile alipite, decât a dat oraşelor acestor provincii.

Ca să vedem localităţile, unde s'au stabilit locuitorii care şi-au schimbat provincia de baştină, am prezentat în cartogramele Nr. 6-11, proporţiile ce reprezintă în populaţia orăşenească a fiecărui judeţ locuitorii născuţi în provinciile vecine.

În cartograma Nr. 6 este schimbul de populaţie, stabilită în oraşe, între Basarabia şi Bucovina. Se vede din această cartogramă că mişcarea de populaţie între aceste două

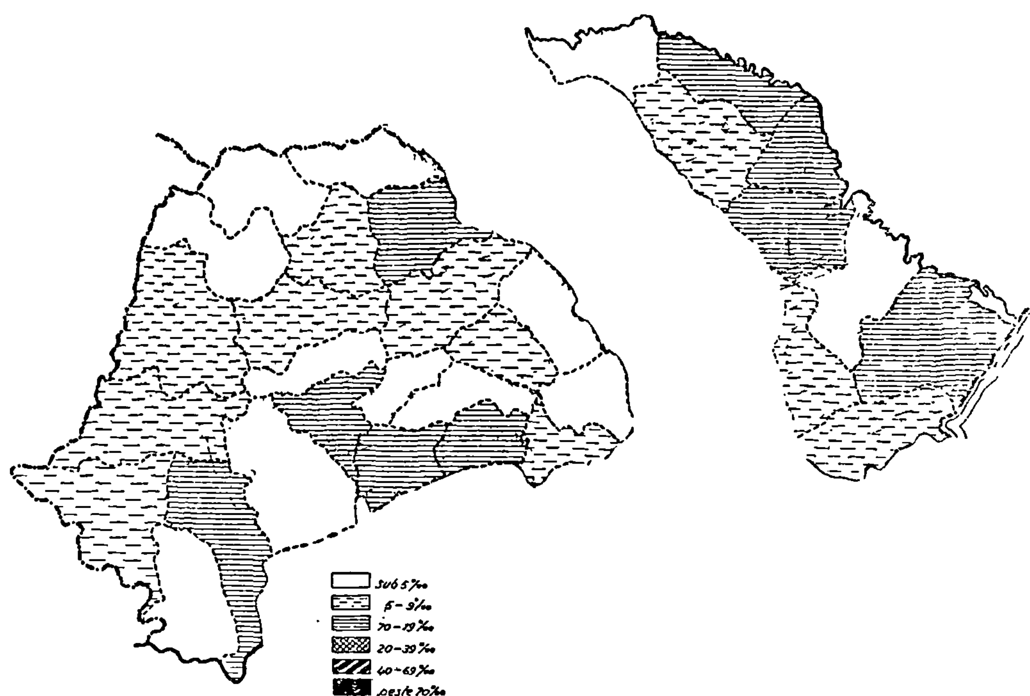
provincii a fost de proporţii modeste. În total, în oraşele Bucovinei s'au stabilit 4.683 basarabeni, iar în oraşele Basarabiei 1.038 bucovineni. Aproape toţi basarabenii imigraţi în Bucovina (4.253), s'au stabilit în oraşele judeţului Cernăuţi (în special în Cernăuţi), unde ei reprezintă 32 ‰ din totalul populaţiei urbane a acestui judeţ. Cei mai mulţi bucovineni s'au stabilit în Chişinău (313), Bălţi (259) şi Hotin (169). Faţă de populaţia acestor oraşe, cea mai mare proporţie o găsim în Hotin (11 ‰).

Cartograma Nr. 7
Schimbul de populaţie urbană între Vechiul Regat şi Basarabia
Proporţia locuitorilor născuţi în provincia vecină faţă de totalul populaţiei urbane a judeţului respectiv

Cartograma Nr. 7 ne arată proporţia, din totalul populaţiei urbane a judeţelui respectiv, a locuitorilor regăţeni emigraţi în Basarabia, precum şi a locuitorilor basarabeni stabiliţi în Vechiul Regat. Reamintim că, în oraşele Basarabiei s'au stabilit 23.473 regăţeni, iar în comunele urbane ale Vechiului Regat — 51.089 basarabeni. Examinând cartograma Nr. 7 s'ar părea că afluenţa regăţenilor către oraşele din Basarabia a fost mai intensă decât afluenţa basarabenilor către comunele urbane din Vechiul Regat. Deşi, după cum am văzut, numărul basarabenilor imigraţi în oraşele din Vechiul

Regat întrece numărul regăţenilor stabiliţi în comunele urbane ale Basarabiei, proporţia regăţenilor stabiliţi în oraşele basarabene, faţă de populaţia urbană a Basarabiei este superioară procentului locuitorilor născuţi în Basarabia şi locuind în comunele urbane ale Vechiului Regat. Astfel cei 3.604 regăţeni stabiliţi în oraşele judeţului Cetatea-Albă reprezintă 96 ‰ din totalul populaţiei acestor oraşe, 5.764 regăţeni din oraşele judeţului Ismail reprezintă 76 ‰, proporţia respectivă a celor 2.277 regăţeni stabiliţi în oraşul Bălţi este de 75 ‰, iar a celor 7.805 locuitori născuţi în Vechiul Regat şi stabiliţi în Chişinău şi Călăraşi-Târg – 72 ‰. Proporţia locuitorilor născuţi în Basarabia şi imigraţi în oraşele din Vechiul Regat este în general cu mult mai modestă. Numai în municipiul Galaţi cei 10.719 basarabeni imigraţi reprezintă o proporţie însemnată (106 ‰). In restul oraşelor ei reprezintă o proporţie mai redusă de 70 ‰. Cei 7.455 basarabeni stabiliţi la Iaşi reprezintă 69 ‰ din populaţia oraşului respectiv, cei 3.205 de locuitori

Cartograma Nr. 8

Schimbul de populaţie urbană între Basarabia şi Transilvania

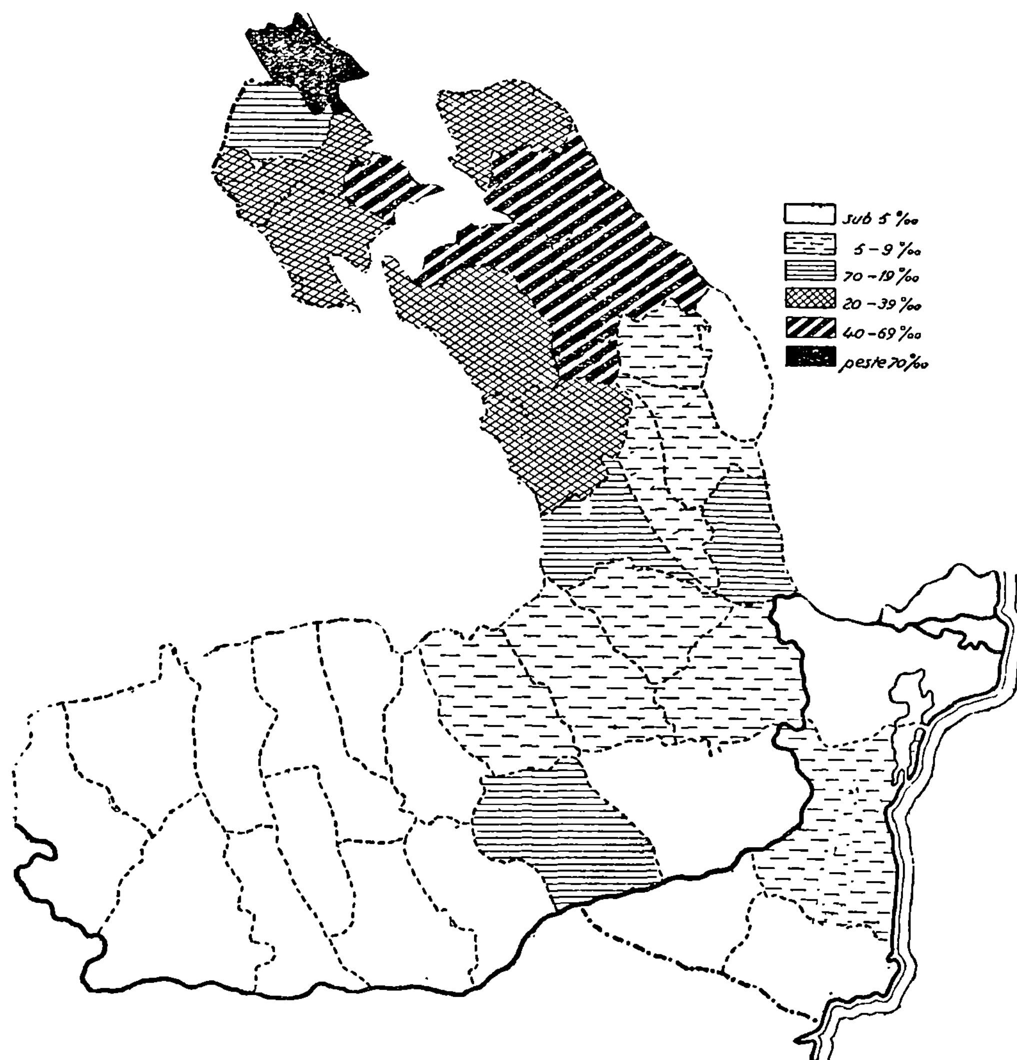
Proporţia locuitorilor născuţi în altă provincie faţă de totalul populaţiei urbane a judeţului respectiv

provinciei răsăritene, stabiliţi în oraşele judeţului Constanţa, reprezintă 39 ‰, iar cei 11.282 locuitori basarabeni din Bucureşti şi Olteniţa nu reprezintă decât 17 ‰ din populaţia respectivă. Proporţia basarabenilor este mai ridicată în oraşele vecine: Bârlad (62 ‰), Vaslui (idem) şi Tecuci (53 ‰).

În cartograma Nr. 8 este reprezentat schimbul de populaţie urbană între Basarabia şi Transilvania. Din tabloul Nr. 9, observăm că numărul basarabenilor stabiliţi în centrele urbane din Transilvania se ridică la 5.625 locuitori, iar numărul transilvănenilor stabiliţi în oraşele Basarabiei este de 3.568. Vedem deci, că acest schimb este de proporţii reduse. Cel mai mare număr de transilvăneni îl găsim în oraşele judeţelor Lăpuşna (1.468), Ismail (630) şi Cetatea-Albă (553). Cea mai mare proporţie faţă de totalul locuitorilor o constatăm în Soroca (16 ‰) şi Cetatea-Albă (15 ‰). Cel mai mare număr de

basarabeni, stabiliţi în oraşele provinciilor transcarpatice, se constată în Timiş (930), Sibiu (608), Bihor (575) şi Cluj (516). Cele mai mari proporţii le găsim în Sibiu, Făgăraş (câte 12 ‰) şi Severin (11 ‰).

Cartograma Nr. 9 ne înfăţişează schimbul de populaţie orăşenească între Bucovina şi Vechiul Regat. Numărul bucovinenilor emigraţi în Vechiul Regat şi stabiliţi în oraşele lui se ridică la 26.474; în oraşele bucovinene au fost recensaţi în schimb 12.001 regăţeni.

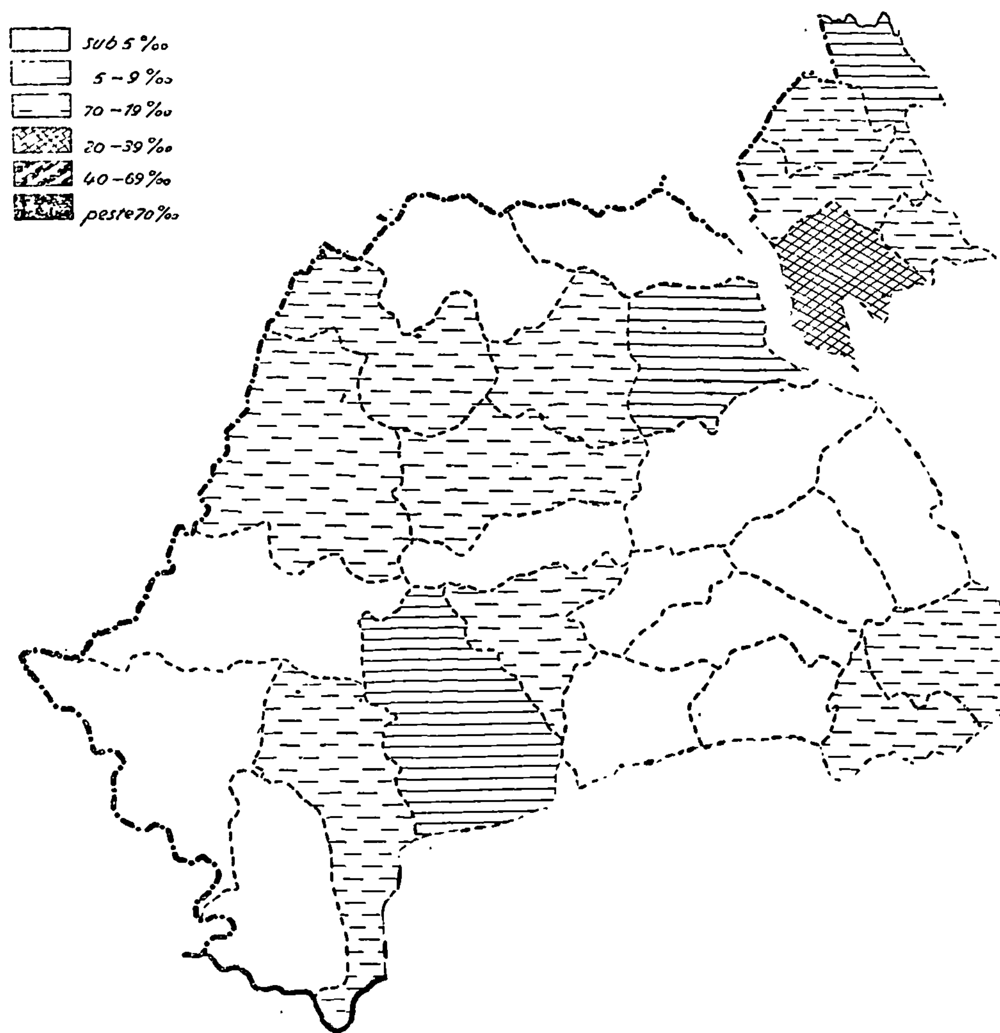

Cartograma Nr. 9

Schimbul de populaţie urbană între Vechiul Regat şi Bucovina
Proporţia locuitorilor născuţi în provincia vecină faţă de totalul populaţiei urbane a judeţului respectiv

Aproape 12.000 bucovineni s'au stabilit în oraşele judeţelor Moldovei de Nord (Dorohoi, Botoşani, Baia, Neamţ Roman, şi Iaşi), 8.200 au fost recenzaţi ca locuitorii Bucureştilor, 1.343 au fost găsiţi în oraşele judeţului Bacău, 1.138 — la Galaţi, aproape 600 în judeţul Prahova etc. Cea mai mare proporţie faţă de numărul locuitorilor oraşelor respective o găsim în judeţul Roman (56 ‰) şi Baia (46 ‰).

Din cei 12.000 regăţeni găsiţi în oraşele Bucovinei, 9.062 s'au stabilit în municipiul Cernăuţi, 839 — în oraşul Suceava, iar restul au fost răspândiţi prin alte orăşele. Proporţiile maxime ale regăţenilor faţă de totalul populaţiei urbane respective, le găsim în judeţele Cernăuţi, — 71 ‰ şi Suceava — 44 ‰.

Cartograma Nr. 10.

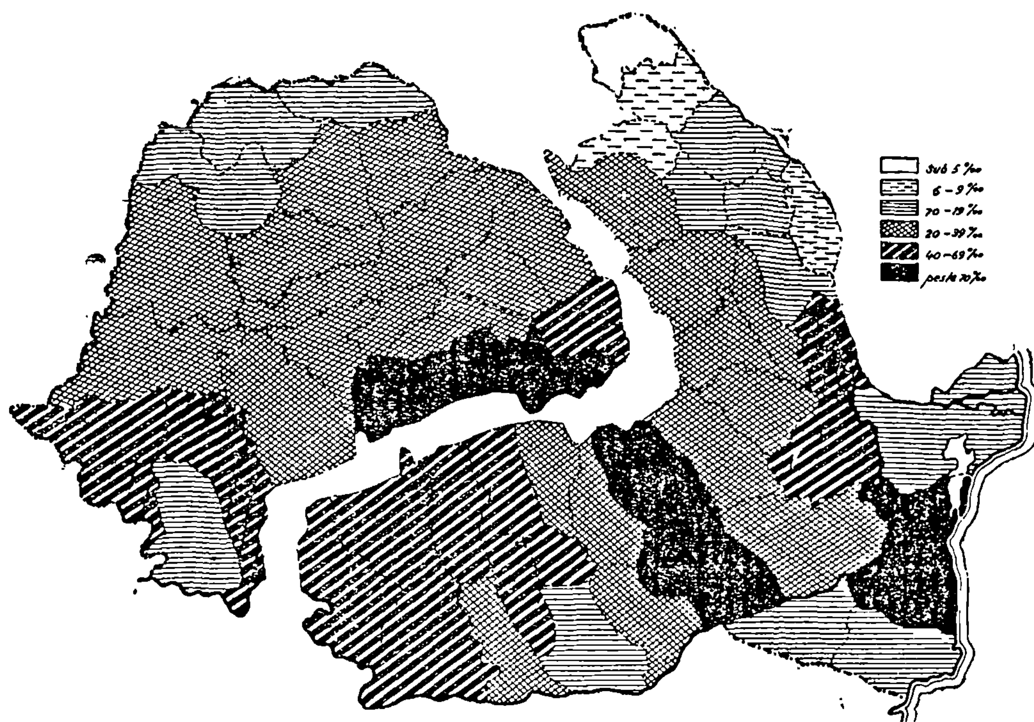
Schimbul de populaţie urbană între Transilvania şi Bucovina.

Proporţia locuitorilor născuţi în provincia vecină faţă de totalul populaţiei urbane a judeţului respectiv.

În cartograma Nr. 10 este arătat schimbul de populaţie urbană între Bucovina şi Transilvania. În centrele urbane ale Transilvaniei s'au stabilit 4.545 bucovineni, oraşele din Bucovina primind în schimb 3.236 locuitori născuţi în provinciile ardelene. Se vede, prin urmare că mişcarea de populaţie urbană între aceste două provincii nu a fost prea intensă. Cel mai mare număr de bucovineni îl găsim în Oradea — 676 (din care 593 bărbaţi), oraşele judeţului Hunedoara — 675 (din care în Deva — 485), în Cluj — 541 etc. Proporţia maximă, pe care bucovinenii o reprezintă faţă de populaţia totală a oraşelor respective, o găsim în judeţul Hunedoara — 16 ‰. Cel mai mare număr de transilvă-

neni, stabiliţi în oraşele Bucovinei, îl găsim în judeţul Cernăuţi — 2.042 şi Câmpulung 800. În acest din urmă judeţ ei reprezintă 26 ‰ din totalul populaţiei urbane respective, pe când în Cernăuţi abia 16 ‰. In restul judeţelor numărul lor este mai mic.

In fine, din cartograma Nr. 11 se vede schimbul de populaţie urbană între Vechiul Regat pe deoparte şi Transilvania, Banat şi Crişana-Maramureş pe de alta. Ca şi în cazul satelor, observăm că schimbul între aceste două provincii a fost cel mai intens. 131.093 transilvăneni s'au stabilit în oraşele Vechiului Regat, iar în centrele urbane ale provinciilor transcarpatice au fost găsiţi 34.296 regăţeni. Peste 60 % (81.790) din transilvăneni, stabiliţi în oraşele Vechiului Regat, au fost recensaţi ca locuitorii capitalei, 9.258 au

Cartograma Nr. 11

Schimbul de populaţie urbană între Vechiul Regat şi Transilvania.
Proporţia locuitorilor născuţi în provincia vecină faţă de totalul populaţiei urbane a judeţului respectiv.

fost găsiţi în oraşele judeţului Prahova, 6.271 — în oraşele judeţului Constanţa, 4.255 — în Dolj, 4.064 — în Galaţi etc. Cele mai mari proporţii ale transilvănenilor faţă de totalul populaţiei urbane ale judeţului respectiv, le găsim în Ilfov (128 ‰), Prahova (79 ‰) şi Constanţa (77 ‰). Cei mai mulţi regăţeni s'au stabilit în oraşele mari ale Transilvaniei: Braşov — 4.592 locuitori, Timişoara — 4.053, Sibiu — 3.721, Cluj — 3.486 etc. Cele mai mari proporţii de regăţeni le găsim în oraşele Făgăraş — 101 ‰, Braşov — 77 ‰ şi Sibiu — 75 ‰.

Din cele de mai sus ar reeşi că cea mai intensă mişcare de populaţie interprovincială este din Transilvania spre Vechiul Regat. Intr'adevăr, cel mai mare număr de locuitori stabiliţi în alte provincii, îl constitue transilvănenii. Din totalul de 301.121 de locuitori ce şi-au schimbat provincia, 176.381 revine transilvănenilor, 104.825 — regă-

ţenilor, 84.289 — basarabenilor şi 50.285 — bucovinenilor. Raportând însă aceste cifre la totatul locuitorilor născuţi în provincia respectivă, ajungem la altă concluzie.

Tabloul Nr. 11. — Proporţia emigranţilor faţă de locuitorii născuţi în provincia respectivă

Provincia (1)	Numărul locuitorilor născuţi în provincia respectivă (2)	Numărul locuitorilor stabiliţi în alte provincii (3)	% emigranţilor faţă de totalul locuitorilor (4)
Vechiul Regat	8.495.746	104.825	*1,2*
Transilvania	5.485.307	176.381	*3,2*
Basarabia	2.837.831	84.289	*3,0*
Bucovina	849.375	50.285	*5,9*

Curentul de emigrare în alte provincii la populaţia bucovineană este mai puternic decât la transilvăneni, care ocupă al doilea loc. Cea mai slabă tendinţă de a se stabili în alte provincii se observă la regăţeni. Una din cauzele acestui fenomen este suprapopularea mai acută a satelor bucovinene. Tabloul 12 ne confirmă acest lucru.

Tabloul Nr. 12. — Mediul în care s'au stabilit locuitorii ce şi-au schimbat provincia

Provincia	Totalul locuitorilor care şi-au schimbat provincia		Locuitorii stabiliţi în comunele rurale		Locuitorii stabiliţi în comunele urbane		Locuitorii stabiliţi în capitală	
		%		%		%		%
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Vechiul Regat	104.825	*100,0*	35.055	*33,5*	69.770	*66,5*	—	—
Transilvania	176.381	*100,0*	38.897	*22,0*	56.107	*31,7*	81.790	*46,3*
Basarabia	84.289	*100,0*	22.892	*27,2*	50.158	*59,5*	11.239	*13,3*
Bucovina	50.285	*100,0*	18.228	*36,2*	23.857	*47,5*	8.200	*16,3*

Se observă din tabloul 12, că bucovinenii reprezintă cel mai ridicat procent al locuitorilor stabiliţi în comunele rurale, iar transilvănenii — cea mai mare proporţie a locuitorilor stabiliţi în capitală. Locuitorii din Basarabia se stabilesc de preferinţă în alte oraşe. Afluxul locuitorilor basarabeni către centrele urbane din Vechiul Regat se datoreşte nu numai sătenilor, ci şi în bună parte orăşenilor provinciei răsăritene. Oraşele din această provincie, centre aproape exclusiv administrative, descresc ca aglomeraţii de populaţie. Astfel se explică procentul ridicat de populaţie funcţionărească, născută în Vechiul Regat şi procentul minim de locuitori atraşi din acelaşi judeţ (vezi tabloul Nr. 8).

Vom sublinia mai jos cele mai importante concluzii, trase din cifrele culese cu ocazia recensământului general al populaţiei din 1930.

Aproape un sfert de populaţie românească era recensată în altă localitate decât cea de naştere. Jumătate din ea şi-a schimbat reşedinţa în interiorul aceluiaşi judeţ. Majoritatea din această din urmă categorie s'a mutat în satele vecine (fenomenul exogamiei). Totuşi există tendinţa, destul de pronunţată a locuitorilor săteni de a se stabili în reşedinţa judeţului. Acest fenomen se observă mai clar în regiunile transilvănene, datorită industriei mai desvoltate în centrele acestor regiuni. Din contră, oraşele basarabene, centre administrative, atrag cu mult mai puţină populaţie din judeţele respective.

Dintre a doua jumătate a populaţiei, care şi-a schimbat reşedinţa, 16 % reprezintă pe cei născuţi în străinătate, 64 % au schimbat judeţul în limita aceleiaşi provincii, iar restul de 20 % s'au mutat în alte provincii. Dintre aceştia, majoritate s'a stabilit în Vechiul Regat (66 %). Majoritatea celor care au venit în Vechea Ţară o constitue transil-

vănenii, care în cea mai mare parte s'au stabilit în capitala ţării. Mişcarea populaţiei transilvănene este de cea mai clasică formă: populaţia sătească tinde către oraşele de reşedinţă. Populaţia acestora către centre urbane mai mari, aceştia la rândul lor spre capitală. In Basarabia observăm alt fenomen: din cauza că oraşele basarabene nu pot prezenta mijloace suficiente de câştig, surplusul de populaţie invadează oraşele Vechiului Regat (în special Galaţi şi Iaşi), precum şi regiunile subpopulate ale Dobrogei. In capitală procentul basarabenilor este mai redus. In Bucovina centrul de atracţie îl reprezintă Cernăuţii, care totuşi nu pot înghite surplusul de populaţie ce dau satele bucovinene. Din această cauză, o mare parte de bucovineni s'a stabilit în satele şi oraşele Moldovei de Nord. Un număr apreciabil s'a mutat în capitală. In general, mişcarea de populaţie din noile provincii către Vechiul Regat a fost mai intensă decât mişcarea de sens contrar. Aceasta se explică, atât prin atracţia capitalei şi a altor centre mari, cât şi prin suprapopularea mai puţin accentuată a unor regiuni din Vechiul Regat.

Situaţia descrisă mai sus se referă la 1930. In ultimul deceniu, cu desvoltarea rapidă a industriei şi cu suprapopularea mai accentuată a regiunilor rurale, migraţiunile interioare în general, şi cele interprovinciale în particular, au avut loc, cu siguranţă, pe scară mult mai întinsă.

Ing. I. MEASNICOV

DÂMBOVNICUL

O PLASĂ DIN SUDUL JUDEŢULUI ARGEŞ

I. Institutul de cercetări sociale al României a încuviinţat în 1939 organizarea cercetării plăşii Dâmbovnic din judeţul Argeş. Plasa aceasta a fost aleasă cu gândul de a oferi material de cunoaştere a trăsăturilor specifice ale satelor Câmpiei muntene.

Aşezările subcarpatice vechi ale Vechiului Regat au fost lămurite prin cercetările întreprinse în Gorj şi Putna. In schimb, satele de pe terasele Munteniei şi din Câmpia română, unde bate, cum a spus, cu drept cuvânt, unul din membrii acestei cercetări, inima României moderne[1]) sunt încă prea puţin cunoscute. Singură lucrarea despre Vlăsia şi Moştiştea[2]) a prof. Vintilă Mihăilescu, cercetătorul care a evidenţiat revărsarea în şes a prisosurilor de populaţie ale Subcarpaţilor Munteniei şi ale Transilvaniei, deschide calea înţelegerii lor.

Plasa Dâmbovnic, dela Sud de Piteşti, a fost aleasă, fiindcă se găseşte la mijlocul României de Sud, atât în raport cu Carpaţii şi cu Dunărea, cât şi în raport cu marginea de apus şi de răsărit a Câmpiei româneşti.

Nordul plăşii în care se mai află resturi din pădurile de stejar arătate de hărţile austriace, ruseşti şi româneşti dela 1791, 1832 şi 1856, e plin de sate vechi moşneşti, asemănătoare înainte vreme satelor dela munte; Sudul ei, care înaintează în plină câmpie, prezintă sate cu caracterele Teleormanului şi ale Romanaţilor.

Drumurile oilor ce se adună în mănunchiu la Piteşti, venind dinspre ţinuturile Ţuţuienilor (Haţeg), ale Mărginenilor (Poiana), o brăzdează ca nervurile unui evantaiu îndreptându-se unele spre Zimnicea, altele spre Giurgiu şi Olteniţa.

Rolul de judeţ de frunte, deţinut de judeţul Argeş în politica Munteniei şi a României dinainte şi după războiul trecut, a contribuit şi el la fixarea cercetării în această plasă, în care se găseşte, la Răteşti, întâia moşie a Brătienilor şi ai cărei locuitori merg Duminecă la târg la Topoloveni.

Cercetarea aceasta a fost întreprinsă în vara 1939, în două reprize: 12 Iunie—6 Septemvrie şi 15 Septemvrie—13 Octomvrie. Pusă sub conducerea semnatarilor acestei prezentări şi ajutată cu multă înţelegere de prefectul de Argeş, d-l *colonel Camenifă*, de pretorul plăşii Dâmbovnic, d-l *Paţak*, ca şi de toţi funcţionarii administrativi şi primarii din plasă, convocaţi în mai multe rânduri la consfătuiri de informare la pretura din Rociu, ca şi de inginerii agronomi, medicii, agenţii sanitari şi surorile de ocrotire, învăţătorii şi preoţii din plasă, cercetarea a îngăduit celor 21 membri ai Echipei să studieze aspectele principale ale vieţii din Dâmbovnic.

In echipa compusă din d-nele *Maura Dunăre*, *Teodora Niculescu* şi *Eliza Ulmeanu*, d-şoara *Irina Sturza* şi d-nii: *Ovidiu Bârlea*, *Niculae Betea*, *Ion Burlea*, *Miron Constantinescu*, *Dumitru Corbea*, *N. M. Dunăre*, *Niculae Djamo*, *Niculae Economu*, *Emilian Grigorescu*, *Teodor Mărculescu*, *Roman E. Moldovan*, *Aurel E. Popa*, *Dumitru Repidon*, *Constantin Răileanu*, *Gheorghe Reteganul*, *Tudor Alex. Stoianovici* şi *Ion Vintilescu*, erau reprezentante prin cunoscători aproape toate disciplinele capabile să lămurească vieaţa satelor noastre. Tehnica de lucru adoptată a fost cea a cercetărilor succesive, în cursul unor şederi de 8—13 zile în co-

---

1) *T. Al. Stoianovici:* Unde bate inima ţării, în volumul Recensământul României din 1941 — Lămurirea opiniei publice, Bucureşti, 1941.

2) *Vintilă Mihăilescu:* Vlăsia şi Moştiştea, (Evoluţia geografică a două regiuni din câmpia română), (Extras din Buletinul Soc. Reg. Rom. de Geografie, anul XLIII), Bucureşti, 1925 şi Aşezările omeneşti din Câmpia română la mijlocul şi la sfârşitul secolului XIX. Bucureşti, 1924. Vezi şi *C. Vâlsan:* O fază în popularea ţărilor româneşti. Bul. Soc. Reg. de Geografie, 1912, şi *H. Haufe:* Die Wandlung der Volksordnung im Rumänischen Altreich, Agrarverfassung und Bevölkerungsentwicklung im 19. und 20. Iahrhundert, Stuttgart, 1939.

munele mai însemnate şi anume: la *Rociu, Gliganu, Suseni, Oarja* şi *Teiu* a vieţii fiecărui grup de sate şi de cătune. Imprejurările: suspendarea activităţii Institutului de cercetări sociale şi concentrările din toamna 1939, au împiedicat executarea completă a planului iniţial.

In numărul de faţă al „Sociologiei româneşti", prezentăm drept fragment din rezultatele cercetării monografice a plăşii Dâmbovnic, mai multe redactări, care arată, în cazul unora din satele cunoscute, aspectele mai izbitoare ale vieţii din această plasă, pe care o socotim reprezentativă pentru o serie de trăsături ale României de Sud. Ele sunt precedate de aceste pagini de prezentare globală, menite să comunice datele principale, utile pentru înţelegerea întregei plăşi şi situarea rezultatelor din cercetările speciale tipărite.

II. Teritoriul cercetat constitue plasa dela capătul de Sud-Est al judeţului Argeş. Dela 1908 plasa aceasta poartă numele *Dâmbovnicului*, un afluent al Neajlovului, aproape secat în urma despăduririlor şi pe care vara îl amintesc numai eleşteele, în care sunt păstrate apele lui dela topirea zăpezilor. Izvorul acestuia din urmă se găseşte, la fel, în această plasă. Mărginită de Argeş la Nord-Est până aproape de Găeşti, plasa se întinde la Sud-Vest până la marginea moşiei satelor înşirate unul după altul, aproape fără întrerupere, dealungul Dâmbovnicului. Şoseaua Piteşti-Giurgiu, vechiu *drum al oilor*, deşi trece prin câmp, lăsând la dreapta şi la stânga aproape toate satele plăşii, reprezintă totuşi adevărata lor axă. Celelalte şosele din plasă: aceea care duce dela Piteşti pe dreapta Argeşului prin Puntea de Greci la Găeşti, ca o dublură parţială a şoselei, Piteşti-Bucureşti — şi care face parte dintr'un vechiu *drum al sării*, ce duce dela Ocnele-Mari la Turnu şi Zimnicea — şi cele care leagă podgoria Muscelului prin Topoloveni, Teiu şi Negraşi cu Recea sau prin Gruiu-Rociu cu Costeştii, şosele ale *ţuicii*, trec prin mijlocul satelor ca nişte adevărate drumuri de negustori. Puţinele sate neaşezate pe aceste şosele se găsesc dealungul Neajlovului şi a Mozacului, afluent al Dâmbovnicului.

Calea ferată Bucureşti-Craiova, fără să străbată plasa Dâmbovnic, o cuprinde prin sectoarele Găeşti-Piteşti-Costeşti ca între laturile unui triunghiu obtus cu vârful la Piteşti. Astfel, satele plăşii Dâmbovnic, aşezate de fapt, pe două linii, dealungul văilor Neajlovului şi Dâmbovnicului, văi paralele cu calea ferată în sectoarele notate, dispun, pentru contactul cu marile centre urbane şi pentru desfacerea produselor lor, de un mijloc modern de comunicaţie. Cu capitala ţării, satele plăşii sunt legate prin şoselele care merg dealungul Neajlovului şi dealungul Dâmbovnicului la Crevedia, unde se unesc şi trec prin Bolintin la Bucureşti.

Dacă şoseaua Piteşti-Giurgiu care leagă plasa Dâmbovnic de munte şi Dunăre, era vechiul drum al oilor, altădată întretăiat de drumurile sării şi ţuicii, calea ferată Bucureşti-Piteşti-Craiova, este azi pentru aceleaşi locuri, „drumul" *porumbului* şi al *grâului*, artera principală de scurgere ale marilor bogăţii agricole ale plăşii.

Legătura cu Bucureştii prin Cârtojani, Crevedia-Bolintin, nu este numai drumul pe care pleacă spre Capitală produsele mărunte ale satelor din Dâmbovnic, găinile, puii, ouăle, brânza, etc., *drumul găinarilor*, ci şi drumul pe care vin de acolo obiectele necesare stilului modern de vieaţă, ce stăpâneşte toate satele din această plasă. Tot pe acest drum al comerţului ambulant, se scurge spre Bucureşti, întreg *surplusul de mână de lucru* a satelor din Dâmbovnic. Pe aici, cu căruţa, dar mai adeseori cu autobuse, exploatate de ţăranii din partea locului, aşezaţi în Bucureşti, dar având legături permanente cu satele regiunii, fiind deci, stăpâni pe tehnica modernă a întreprinderii dar şi cunoscători buni ai putinţelor şi nevoilor locale, pleacă spre Bucureşti toţi acei care dincolo de posibilităţile de muncă pe care le oferă satele lor, caută în vieaţa modernă a capitalei, noi resurse de câştig. Acesta este drumul cornagiilor, al vânzătorilor de ziare, al lucrătorilor dela brutării etc., care fără să se aşeze pentru totdeauna la Bucureşti, pleacă în fiecare an, pentru câteva luni, întorcându-se de acolo uneori, nu numai cu banii de care au nevoie pentru a face faţă vieţii de fiecare zi, ci şi cu surplusuri din care îşi pot reînoi casa, cumpăra o bucăţică de pământ sau, atunci când pleacă de tineri, înjgheba o nouă gospodărie.

Aceştia aduc cu ei, pe lângă banii câştigaţi, nu numai portul, cântecele şi obiceiurile oraşului mare, ci şi o mentalitate nouă, un fel nou de a privi lumea, care are puţine trăsături comune cu ceea ce se crede de obiceiu de romanţioşi despre mentalitatea satului, un fel deschis, realist, direct şi dinamic de a trata lucrurile, fel de a fi în care zac mari resurse de viitor pentru neamul de oameni din aceste locuri.

Drumul oilor, al sării şi al ţuicii aparţin, ca factori sociali, unor vremi trecute; dar nici calea fe-

rată și drumul găinarilor și cornagiilor nu sunt totuși aici noutăți de ultimă clipă. Ele au avut o funcțiune hotărîtoare încă de când condițiile reale au fost date pentru aceasta. Tipul modern al ruralului, țăranul umblat și legat intim cu vieața modernă a țării are în Dâmbovnic un trecut de două și chiar trei generații. Aceasta explică de ce noul fel de vieață nu este în satele de aici hibrid, ci a pătruns complet în structura lor, dându-le un stil de vieață propriu, care îngădue să se spună, nu numai pe motivări economice ci și pe temeiuri umane, că aici în câmpie, iar nu în munți, bate inima României moderne.

Faptul că satele din plasa numită de trei decenii a Dâmbovnicului alcătuesc o unitate, centrată pe întâii 50 km. ai șoselei Pitești-Giurgiu, e demonstrat prin împrejurarea că, cu scurtă întrerupere între 1904—1908, când aceste sate au fost grupate în două plăși, una de Nord cu pretura la Stănislăvești și alta de Sud cu pretura la Mozăceni, ele au făcut parte din aceeași plasă a *Gălășeștilor*, între 1831 și 1904, căreia i s'a dat cu prilejul succesivelor legi administrative când un contur asemănător celui al actualei plăși Dâmbovnic (1831—1860, 1887—1904), când dimensiuni îndoit mai mari prin alipirea la ea a plășii de Sud-Vest a Argeșului, numită acum Costești, iar între 1908—1939 Teleormanul de Sus și de Jos și până la 1908 Cotmeana (1860—1887 și 1904—1908).

Inlocuirea numelui de Gălășești al plășii prin Dâmbovnic cuprinde un indiciu interesant pentru istoria în ultima sută de ani a acestei părți a câmpiei românești. Gălășești este numele unui sat din nordul plășii nu departe de izvoarele Dâmbovnicului, care amintește probabil că locuitorii acestuia erau din Galeș, Mărgineni așezați într'o poiană a pădurilor, mari încă, la acea vreme, cum arată hărțile rusești dela mijlocul veacului trecut, de lângă unul din cele mai însemnate drumuri ale oilor. Desemnarea plășii prin numele acestui sat confirmă constatările cercetării publicate mai jos asupra păstoritului în Dâmbovnic, iar substituirea lui prin numele râului ce deschide regiunii drumul spre Câmpia Dunării, orientarea recentă spre agricultură a populației acesteia.

Plasa Dâmbovnic este *compact românească*. In populația ei, Românii dețineau în 1930 procentul impresionant de 98,7%. Restul locuitorilor era compus din Țigani (1,1%) și din elementele străine ce pot fi întâlnite în Câmpia Dunării (15 Albanezi, câte 6 Evrei, Unguri și Ruteni, 2 Sârbi și câte 1 Bulgar și Grec).

Numărul satelor de pe teritoriul acestei plăși este foarte greu, dacă nu imposibil, de stabilit. Plasa Dâmbovnic oferă un bun prilej de cunoaștere al acelei *evoluții a așezărilor rurale de pe terasele Munteniei*, care e încă în plin curs. Nici urmă aici de acea *stabilitate a așezărilor rurale* din Transilvania de Sud și Est, șesul Tisei, munții Banatului, Bucovina și Basarabia, care face ca, dela deceniu la deceniu, numărul și forma satelor să nu se schimbe aproape de loc. Recensământul dela 1912 arată aici 54 sate și cătune distincte. Cu prilejul recensământului dela 1930 n'au mai putut fi numărate decât 35 sate distincte. Din cele 19 sate și cătune constatate în plus la 1912, care se contopiseră între timp cu alte sate învecinate, numai 11 au putut fi delimitate cu mare greutate în cadrul satelor noi în compunerea cărora intraseră. Procesul acesta a urmat, deși cu un ritm mai încet, și în ultimul deceniu. Căci la 1941, n'au mai fost găsite decât 33 sate distincte și n'au mai putut fi delimitate în cadrul satelor compuse decât tot 11 din satele individualizate la 1912 sau 1930.

Prin despăduririle, menite a spori suprafața agricolă, perdeaua despărțitoare a vechilor sate și cătune a căzut, iar sporul natural al populației și-a putut așeza gospodăriile pe drumurile ce duceau dela unul la altul, legându-le cu încetul și dând naștere, în locul *cătunelor* și *satelor mici* și apropiate unele de altele, la sate compuse, din deceniu în deceniu, tot mai mari. La 1912, mărimea mijlocie a așezărilor din plasa Dâmbovnic era de 574 suflete; în 1930 satul distinct număra în mijlociu 1.015 locuitori, iar în 1940, 1.099 locuitori.

Dacă reprezentăm pe harta plășii în dreptul fiecărui sat cifra populației lui, putem întrevedea sfârșitul acestei evoluții, determinată pe deoparte de sporul populației, pe de alta de dispariția perdelelor de pădure dintre sate. In Nordul plășii, care a fost în mai mare măsură împădurit și unde se găsește majoritatea satelor plășii, se conturează de pe acum câteva *centre mari rurale*, care vor egala în curând satele mari din Sudul cu caracter de stepă al plășii. Astfel Cerșanii care și-au înglobat Predeștii și-și vor îngloba Burdeștii, sunt pe cale de a se uni într'o singură comună mare ca Susenii (care și-au înglobat Boereștii și-și vor îngloba Pădurenii și Gălășeștii), Țuțuleștii (care sunt pe cale de a-și îngloba Strâmbenii) și Șer-

Tab. I. — Evoluţia populaţiei gospodăriilor şi întreprinderilor în plasa Dâmbovnic, după recensămintele din 1912, 1930 şi 1941

Localitatea	Gospodării			Populaţia statornică						Intreprinderi	
	1930	1941	Spor 1930—1941 %	1912	1930	1941	Spor 1912—1930 %	Spor 1930—1941 %	Spor 1912—1941 %	1930	1941
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)
Total Plasa Dâmbovnic	7.844	9.141	*16,5*	30.894	35.535	40.373	*15.0*	*13.6*	*30.7*	151	217
1. Bârlogu	310	376	*21,3*	1.218	1.465	1.626	*20.3*	*14.8*	*33.5*	5	4
2. Burdeşti (Recensate împreună la 1930)	92	59	*14,1*	245	255	297	*4.1*	*16.5*	*21.2*	1	1
2 a. Ştefăneşti		46		146	172	216	*17.8*	*25.6*	*47.9*	—	3
3. Buta	77	93	*20,8*	261	357	418	*36.8*	*17.1*	*60.2*	—	—
4. Catanele	38	57	*50,0*	155	199	278	*28.4*	*39.7*	*79.4*	—	—
5. Căteasca	65	77	*18,5*	249	314	344	*26.1*	*10.0*	*38.2*	4	8
6. Cerşani (Recensate împreună la 1930)	247	288	*16,6*	440	617	1.278	*42.7*	*17.1*	*32.0*	4	6
6 a. Predeşti				528	474						
7. Cireşu	166	185	*11,4*	759	654	773	*13.8*	*18.2*	*1.8*	3	7
8. Ciupa Mavrodolu	92	106	*15,2*	376	459	476	*22.1*	*3.7*	*26.6*	—	4
9. Ciupa Mănciulescu	87	95	*9.2*	328	352	411	*7.3*	*16.8*	*25.3*	2	2
10. Coşeriile	54	74	*37.0*	235	286	319	*21.7*	*11.5*	*35.7*	—	1
11. Furdueşti	129	145	*12.4*	399	562	674	*40.9*	*19.9*	*68.7*	1	4
12. Galăşeşti (Recensat în 1930 cu Chiriţeşti)	155	192	*23.9*	648	695	877	*7.3*	*26.2*	*85.3*	1	7
13. Geamăna	223	272	*22.0*	794	1.039	1.175	*30.9*	*13.1*	*48.0*	3	7
14. Gliganul de Jos	187	197	*5.3*	591	777	932	*31.5*	*19.9*	*57.7*	2	5
15. Gliganul de Sus	304	322	*5.9*	972	1.245	1.495	*28.1*	*20.1*	*53.8*	3	6
16. Gruiu (Recensat în 1930 cu Cacaleţii de Jos)	207	236	*14.0*	824	922	1.042	*11.9*	*13.0*	*26.5*	2	16
17. Lagărul	85	115	*35.3*	296	435	474	*47.0*	*9.0*	*60.1*	2	2
18. Leşile	88	105	*19.3*	310	437	483	*41.0*	*10.5*	*55.8*	—	—
19. Mozacu	135	172	*27.4*	487	576	621	*18.3*	*7.8*	*27.5*	1	3
20. Mozăceni (Recensate la un loc în 1930)	830	191	*14.7*	727	837	894	*15.1*	*6.8*	*23.0*	14	3
20 a. Babaroaga		259		852	1.008	1.105	*18.3*	*9.6*	*29.7*		4
20 b. Dumbrăveni		403		1.513	1.612	1.791	*6.5*	*11.1*	*18.5*		3
20 c. Ziduri		99		399	427	428	*7.0*	*0.1*	*7.3*		—
21. Negraşi (Recensate la un loc în 1930)	333	248	*14.7*	861	977	1.048	*13.5*	*7.3*	*21.7*	11	5
21 a. Cantacuzu		134		293	466	531	*59.0*	*13.9*	*81.2*		—
22. Oarja (Contopite în 1930 cu Oarja)	609	227	*24.1*	803	860	1.023	*6.6*	*19.0*	*27.4*	7	4
22 a. Ceauşeşti		201		532	564	879	*6.0*	*55.9*	*65.2*		8
22 b. Stanislăveşti		282		1.069	1.143	1.231	*6.9*	*7.7*	*15.2*		16
22 c. Ştefăneşti		—		98	133	—	*35.7*	—	—		—
23. Pătuleni	165	196	*18.8*	612	719	791	*17.5*	*10.0*	*29.2*	1	6
24. Popeşti	90	116	*28.9*	409	419	455	*2.4*	*8.6*	*11.2*	4	3
25. Prundu (Recensate împreună la 1930)	216	164	*23.1*	524	609	627	*16.2*	*3.0*	*19.7*	8	17
25 a. Bănănăi		102		339	457	506	*34.8*	*10.7*	*49.3*		1
26. Răteşti	116	116	*0.0*	379	474	497	*25.1*	*4.9*	*31.1*	2	1
27. Rociu	237	289	*41.4*	845	1.116	1.337	*31.1*	*26.2*	*58.2*	4	3
28. Siliştea	144	164	*13.9*	594	597	706	*0.5*	*18.3*	*18.9*	1	7
29. Slobozia (În 1930 Slobozia de Jos şi de Sus)	791	Jos 479, Sus 432	*15.2*	3.011	3.511	4.183	*16.6*	*22.3*	*36.9*	11	12
30. Suseni	303	75	*13.5*	306	306	314	*0.0*	*2.6*	*2.6*	18	8
30 a. Boereşti		122		473	429	497	*7.2*	*13.2*	*4.0*		3
30 b. Strâmbeni		147		637	561	649	*11.9*	*15.7*	*1.9*		2
31. Şerbăneşti	272	310	*14.0*	1.191	1.310	1.500	*10.0*	*14.5*	*26.0*	10	9
32. Teiu din Deal	151	175	*15.9*	588	766	822	*30.3*	*7.3*	*39.8*	2	—
33. Teiu din Vale	363	446	*22.9*	1.500	1.671	1.839	*11.4*	*10.1*	*22.6*	12	—
34. Ţigveni	112	140	*25.0*	506	534	645	*5.5*	*20.8*	*27.5*	3	6
35. Ţuţuleşti (În 1930 împreună cu Pădureni)	371	412	*11.1*	1.572	1.717	1.866	*9.2*	*8.7*	*18.7*	9	10

băneştii (care şi-a înglobat Tuţuleştii-Noi), vor alcătui nu după multă vreme o aglomerare rurală de peste 6.000 locuitori. Oarja care şi-a înglobat Stănislăveştii, Ştefăneştii şi Ceauşeştii, atinge 3.000 locuitori, Gruiul cu Siliştea şi Cireşul 2.500 locuitori şi cele două Teiuri, tot atâta. Satele mari încă de pe acum, din sudul plăşii se găsesc în acelaşi proces: astfel Negraşii care şi-au

înglobat Cantacuzul sunt pe cale de a se uni cu Mozăzenii care şi-au înglobat Babaraoga şi Zidurile, dând naştere unei alte aglomerări de 5.500 locuitori.

Procesul acesta de înmănunchere al cătunelor şi satelor, cândva pastoral-forestiere, în sate mari agricole, explică în bună parte *instalabilitatea împărţelei administrative* în plasa Dâmbovnic şi lămureşte fenomenul similar din întreaga zonă de trecere între Câmpia Dunării şi munte. In Dâmbovnic acest proces este relativ înaintat. Diferitele sate ce intră în compunerea satului nou mai mare, nedeosebindu-se prea mult nici ca dimensiuni nici prin organizaţia lor economică (prăvăliile şi atelierele sunt încă puţine în aproape toate) mai fiecare dintre ele putea fi socotit centrul aglomerării noi. Guvernele care s'au succedat şi au pregătit reforme administrative au putut dar, cu destulă uşurinţă să socotească drept reşedinţă de comună când unul, când altul dintre satele din plasă. Totuşi, numărul satelor cărora împărţirile administrative ale ultimilor zece ani nu le-a atins rangul de reşedinţă e, dela reformă la reformă, în creştere (cazul satului Lagăru, a Mozăcenilor, a Oarjei, a Rociului, al căror rol de reşedinţă de comună n'a suferit atingeri după 1912, a satelor Bârlogu, Căteasca, Gruiu, Negraşi, Prundu, Răteşti, Suseni, Şerbăneşti, Teiu, care n'au suferit degradări după 1931 şi altor câteva sate, declarate reşedinţe de comune în 1932 care n'au fost diminuate în 1939.

Satele reşedinţe mai vechi şi-au consolidat acest rol prin clădirile instituţiilor de stat ce-şi au sediul în ele şi printr'un număr de prăvălii şi de ateliere. Cele mai noi sunt lipsite încă de aceste caractere de *localitate centrală.* Indicatorul statistic al satelor şi unităţilor administrative din România arată astfel că la 1930, dintre satele reşedinţă de azi, Susenii numărau 18, Mozăcenii 14, Teiul din Vale 12, Negraşii şi Slobozia câte 11, Şerbăneştii 10 întreprinderi comerciale şi industriale; iar Gruiu şi Răteşti numai câte 2, şi Căteasca nici o întreprindere industrială şi comercială.

Diferenţierea comercială şi meşteşugărească chiar a satelor reşedinţă este îngreuiată de faptul că, în afară de Piteşti, o serie întreagă de *târguri* şi *locuri de bâlciu* se găsesc în nemijlocita vecinătate a plăşii Dâmbovnic. Dovada cea mai bună o dau satele de pe şoseaua din dreapta Argeşului ai căror locuitori putând ajunge cu uşurinţă, fie la *Piteşti,* fie la *Topoloveni (Tg.-Cârcinov),* fie la *Găeşti,* au cele mai puţine prăvălii şi ateliere. Dar şi satele din Sudul plăşii sunt dominate de Găeşti şi de bâlciul dela *Ştefan cel Mare,* iar cele din Vest de *Recea* şi de *Costeşti.*

Toate aceste târguri, unele ajutate de poziţia lor geografică care favorizează crearea unor centre de schimburi, altele ridicate prin faptul că sunt noduri de cale ferată sau prin măsuri administrative prielnice, sunt locurile unde se face schimbul dintre munte şi şes.

Cele mai multe dintre ele nu sunt decât nişte târguri în înţelesul strict al cuvântului, adică nişte sate devenite centre comerciale prin bâlciurile şi târgurile săptămânale care au loc în ele.

Piteştii, singurul centru urban al regiunii, trăiesc şi ei sub semnul acestui schimb dintre munte şi şes. Târgurile dela Piteşti sunt renumite pentru vite, cherestea şi cereale. Ceea ce caracterizează însă Piteştii mai pregnant decât ele, este faptul că cea mai mare clădire din oraş, clădirea care domină, este moara comercială a fraţilor Dumitrescu.

In Dâmbovnic toată lumea lucrează pământul Un procent de 92°/o din populaţia plăşii trăeşte de pe urma exploatării solului; iar din cei activi chiar 95,6°/o muncesc în exploatarea solului. Aceasta e constatarea pe care o impune lectura tabloului II. Negustorii sunt foarte puţini, iar meseriaşii lipsesc aproape cu totul. Adunarea, valorificarea şi prelucrarea produselor se face în afara plăşii. Adunarea: la gările de pe liniile de cale ferată Găeşti-Piteşti, Piteşti-Slatina şi Costeşti-Turnu Măgurele şi la târgurile pomenite mai sus; valorificare prin prelucrare şi prin export mai ales la Bucureşti. Piteştii şi puţinele prăvălii, întreprinderi şi ateliere din satele Dâmbovnicului satisfac numai nevoile cele mai urgente, care nu pot fi amânate până la un drum la târg. Foarte semnificativ e faptul că funcţionarii sunt mai numeroşi şi decât comercianţii şi decât meseriaşii. Afirmaţia economistului german care a spus că suntem o ţară de plugari şi de funcţionari este confirmată şi de satele din Dâmbovnic [1]).

Lectura profesiunilor individuale din tabloul III arată caracterul rudimentar al industriei şi mărginirea comerţului din plasă. Zestrea de *meseriaşi* a celor 35 sate distincte ale plăşii se compune din 35 fierari şi potcovari, 23 tâmplari şi dulgheri, 21

---

[1]) E. Wagemann, Der neue Balkan, Altes land und neue Wirtschaft, Hamburg, 1940.

Tab. II. — Distribuţia populaţiei din plasa Dâmbovnic, judeţul Argeş, pe clase de profesiuni, după situaţia în profesie [1]) (Recensământul din 1930)

(1)	Totalul populaţiei (2)	Totalul populaţiei active (3)	Activi: situaţia în profesiune — Proprietari, patroni, liber profesionişti (4)	Salariaţi — Funcţionari (5)	Salariaţi — Lucrători (6)	Salariaţi — Servitori (7)	Membrii familiei ajutători (8)	Întreţinuţi (9)
Plasa Dâmbovnic	35.535	22.103	7.700	365	1.037	233	12.768	13.432
I. Exploatarea solului	32.836	21.124	7.491	21	752	136	12.724	11.712
II. Industria de transformare, meserii	566	266	135	4	96	10	21	300
III. Credit, comerţ, transport	818	265	65	35	120	22	23	553
IV. Instituţii publice şi de interes public. Diverse	1.315	448	9	305	69	65	—	867
Plasa Dâmbovnic	100,0	62,2	21,7	1,0	2,9	0,7	35,9	37,8
I. Exploatarea solului	*100,0*	*64,3*	*22,8*	*0,1*	*2,3*	*0,4*	*38,8*	*35,7*
II. Industria de transformare, meserii	*100,0*	*47,0*	*23,9*	*0,7*	*17,0*	*1,8*	*3,7*	*53,0*
III. Credit, comerţ, transport	*100,0*	*32,4*	*7,9*	*4,3*	*14,7*	*2,7*	*2,8*	*67,6*
IV. Instituţii publice şi de interes public. Diverse	*100,0*	*34,1*	*0,7*	*23,2*	*5,2*	*4,9*	—	*65,9*
Plasa Dâmbovnic	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*
I. Exploatarea solului	*92,4*	*95,6*	*97,3*	*5,8*	*72,5*	*58,4*	*99,6*	*87,3*
II. Industria de transformare, meserii	*1,6*	*1,2*	*1,8*	*1,1*	*9,3*	*4,3*	*0,2*	*2,2*
III. Credit, comerţ, transport	*2,3*	*1,2*	*0,8*	*9,6*	*11,6*	*9,4*	*0,2*	*4,1*
IV. Instituţii publice şi de interes public. Diverse	*3,7*	*2,0*	*0,1*	*83,6*	*6,7*	*27,9*	—	*6,4*

croitori şi croitorese, 11 cismari, câte 10 morari şi pieptenari (ţigani rudari), din câte 2 zidari, brutari, cojocari, frânghieri şi dintr'un măcelar. Puţini dintre aceşti patroni au pe lângă ei muncitori şi ucenici. *Comercianţii* ne apar şi mai puţini dacă privim importanţa deţinută de transporturi şi în deosebi de C. F. R. în compunerea clasei profesionale comerţ, credit, transport. Găsim în cele 35 sate distincte ale plăşii, afară de cooperative, 36 băcani şi negustori de mărunţişuri şi 23 cârciumari.

In clasele profesionale, industria de transformare-meserii şi credit, comerţ, transport, găsim, pe lângă meseriaşi şi mici negustori, şi pe puţinii *muncitori* propriu zişi, ce trăesc în plasă. In raport cu posibilităţile de lucru, ce se oferă în regiune, ei sunt lucrători într'o fabrică de texile mai mare dela Piteşti (21 persoane, mai mult fete), din 2 sate aflate în apropierea Piteştilor: Prundu şi Geamăna), sau angajaţi la C. F. R., ca mecanici fochişti, manevranţi, lucrători, hamali în depozitul de locomotive şi gara Piteşti, 117 persoane (majoritatea lor provine din aceleaşi sate din apropierea Piteştilor).

In clasa profesională *instituţii publice şi diverse*, precumpănesc în plasă, cum vedem, învăţătorii, funcţionarii administrativi, lăutarii, gardienii, jandarmii şi preoţii. Magistraţii, avocaţii, inginerii şi medicii sunt încă rari. In schimb, nu lipsesc pensionarii.

Membrii familiei deţin *ca auxiliari*, cum arată tabloul II, un rol însemnat în exploatarea solului. Pe când familiile celor ce sunt în instituţii publice, comerţ-transport şi industrie-meserii pot fi întreţinuţi din munca membrului de familie activ într'una din aceste clase profesionale, în exploatarea solului conlucrează, în mare măsură şi soţiile şi copiii, reprezentând 38,8% din totalul celor activi în exploatarea solului

Din locuitorii activi în exploatarea solului, aproape două treimi (6.687 din 9.400) sunt *agricultori pe pământ propriu* şi *moşieri*, — din celelalte categorii agricole sunt mai importante cea a *dijmaşilor* (772) şi a *zilerilor* (571). *Argaţii* şi *păzitorii de vite* (144 şi 29), *personalul domestic* (135, mai ales fete) şi *arendaşii* (30) sunt mai slab reprezentaţi. In această plasă exploatarea solului înseamnă agricultură şi nimic altceva; căci pentru numărarea celor ce se îndeletnicesc cu creşterea vitelor şi cu pădurăritul nici nu e nevoie de toate degetele de pe cele două mâini.

[1]) Date nepublicate, obţinute dela Institutul Central de Statistică (Secţia recensămintelor generale).

Tab. III. — Distribuţia populaţiei din plasa Dâmbovnic, judeţul Argeş, pe clase de profesiuni şi profesiuni individuale, după sex [1])
(Recensământul din 1930)

Clase de profesiuni şi profesiuni individuale (1)	Total (2)	Bărbaţi (3)	Femei (4)
Total general	35.535	16.995	18.540
I. Exploatarea solului	32.836	15.540	17.296
1. Proprietari agricoli (moşieri)	7	6	1
2. Agricultori pe pământ propriu	6.674	5.210	1.464
3. Agricultori arendaşi	30	22	8
4. Agricultori dijmaşi	772	592	180
5. Proprietari şi exploatatori de maşini agricole	2	2	—
6. Grădinari (zarzavagii) patroni	1	1	—
7. Agenţi de cultura tutunului	4	4	—
8. Crescători de animale	5	4	1
9. Administratori, supraveghetori de moşie, agronomi	13	13	—
10. Brigadieri silvici şi pădurari	3	3	—
11. Agenţi veterinari	1	1	—
12. Muncitori agricoli cu ziua	571	218	353
13. Argaţi (muncitori agricoli)	144	144	—
14. Păzitori de vite	29	23	6
15. Muncitori în exploatarea solului	8	5	3
16. Personal de serviciu la instituţii sau exploatări agricole	1	1	—
17. Personal domestic (în exploatarea solului)	135	20	115
18. Muncitori agricoli auxiliari, membri ai familiei	12.724	3.510	9.214
19. Întreţinuţi	11.712	5.761	5.951
II. Industrie transformare meserii	566	292	274
20. Funcţionari administrativi la întreprinderi industriale	4	4	—
21. Fierari, potcovari patroni	35	35	—
22. Alţi meseriaşi patroni în metal	2	2	—
23. Fierari lucrători	9	9	—
24. Alţi lucrători în metal	11	11	—
25. Ucenici mecanici	1	1	—
26. Tâmplari, dulgheri patroni	23	23	—
27. Industria primitivă a lemnului patroni	4	3	1
28. Tâmplari, dulgheri patroni	11	11	—
29. Ucenici lemnari	3	3	—
30. Zidari patroni	2	2	—
31. Zidari lucrători	2	2	—
32. Cărămidari lucrători	2	2	—
33. Frânghieri şi plăpumari patroni	2	2	—
34. Ţesători lucrători în fabrici de stofe	9	—	9
35. Lucrători nespecificaţi în fabrici de stofe şi pânzeturi	21	3	18
36. Cismari patroni	11	11	—
37. Pieptănari patroni	10	9	1
38. Cojocari patroni	2	2	—
39. Croitori, croitorese, ţesătorese patroni	23	7	16
40. Torcătoare, ţesătoare (covoare) patroni	7	—	7
41. Cismari lucrători	5	5	—
42. Croitori lucrători	1	1	—
43. Ucenici confecţiuni (cismari, croitori etc.)	2	2	—
44. Măcelari patroni	1	1	—
45. Morari patroni	10	10	—
46. Brutari patroni	2	2	—
47. Lăptari producători patroni	1	—	1
48. Morari lucrători	3	3	—
49. Brutari lucrători	3	3	—
50. Mecanici angajaţi la morărit	5	5	—
51. Lucrători tipografi	1	1	—
52. Ucenici tipografi	5	5	—
53. Alţi lucrători în întreprinderi industriale	2	2	—
54. Personal de serviciu în întreprinderi	5	5	—
55. Personal domestic în întreprinderi industriale	5	2	3
56. Membrii familiei auxiliari: pieptănari	12	2	10
57. Membrii familiei auxiliari în industrie	9	5	4
58. Întreţinuţi	300	96	204
III. Credit, comerţ, transport	818	453	365
59. Funcţionari administrativi în inst. de credit, comerţ, transport	2	2	—
60. Contabili şi contabili cooperatişti	6	6	—
61. Băcani	17	16	1
62. Cârciumari	23	23	—
63. Negustori de diferite articole manufacturiere	13	12	1
64. Alţi negustori	6	6	—
65. Funcţionari comerciali (vânzători de prăvălie)	12	12	—
66. Băieţi de prăvălie	1	1	—
67. Ingineri	2	2	—
68. Funcţionari administrativi C.F.R.	11	10	1
69. Conductori de tren	5	5	—
70. Cantonieri, picheri	4	2	2
71. Mecanici de locomotive	9	9	—
72. Fochişti de locomotive şi ungători de maşini	33	32	1
73. Manevranţi acari	16	16	—
74. Lucrători specializaţi în metal	11	11	—
75. Ucenici nespecializaţi C. F. R.	1	1	—
76. Lucrători nespecializaţi şi hamali	28	28	—
77. Personal de serviciu în întreprinderi şi instituţii	6	6	—
78. Şoferi de piaţă pe cont propriu	3	3	—
79. Şoferi angajaţi	4	4	—
80. Căruţaşi patroni	3	3	—

[1]) Date nepublicate, obţinute dela Institutul Central de Statistică (Secţia recensămintelor generale).

Tab. III. — (Urmare)

Clase de profesiuni și profesiuni individuale (1)	Total (2)	Bărbați (3)	Femei (4)
81. Constructori, conductori de instalații P. T. T.	1	1	—
82. Factori poștali	9	9	—
83. Personal domestic (comerț, credit, transport)	16	5	11
84. Membrii familiei auxiliari în comerț, credit, transport	23	4	19
85. Intreținuți	553	224	329
IV. Instituțiuni publice și diverse	1.315	710	605
86. Funcționari publici	86	83	3
97. Magistrați, avocați, ingineri	5	5	—
. Învățători, profesori	122	98	24
89. Preoți	30	30	—
90. Cântăreți bisericești	17	17	—
91. Medici	4	2	2
92. Agenți sanitari, moașe	14	10	4
93. Gardieni publici, subofițeri de poliție rurală, jandarmi	36	36	—
94. Cantonieri, regii publice, administrații comunale	6	6	—
95. Șoferi la instituții publice	1	1	—
96. Lăutari	48	48	—
97. Alți ucenici	3	3	—
98. Spălătorese	1	—	1
99. Personal de serviciu în instituții publice, întreprinderi publice și diverse	10	9	1
100. Personal domestic în instituții publice, întreprinderi publice și diverse	55	24	31
101. Alții și nedeclarați lucrători	10	8	2
102. Pensionari, proprietari de case și alți neactivi	71	40	31
103. Studenți și alți asistați și întreținuți	48	3	45
104. Întreținuți în instituții publice, întreprinderi publice și diverse	748	287	461

Aceste date reprezintă starea profesiunilor în plasa Dâmbovnic după recensământul din 1930. Cercetarea pe teren desvălue aspectul dinamic al problemei resurselor de trai a populației plășii. Dâmbovnicul nu este numai un rezervor de mari bogății agricole, el este și un *rezervor de oameni*. Este greu de stabilit astăzi care a fost, în ultimii cincizeci de ani, contribuția satelor din această plasă la popularea Piteștilor și a celorlalte orașe din Câmpia Dunării, și mai cu seamă care a fost contribuția lor dela războiul trecut încoace, la creșterea populației Bucureștilor.

Ceea ce se poate afirma, pe baza cercetărilor făcute, este doar că toate satele din plasa Dâmbovnic, au dat orașelor un număr relativ ridicat de funcționari, de toate gradele, de liber profesioniști și chiar de lucrători.

Numărul intelectualilor plecați din sat a fost în trecut mai mare în satele moșnenești din Nordul plășii. Reforma agrară a deschis și locuitorilor din satele dela Sudul plășii noi posibilități de prosperare și a sporit numărul celor care au urmat o școală superioară.

Extensiunea acestui fenomen, fără să fie măsurată exact, arată totuși că în această regiune procesul de adaptare la formele moderne de viează este vechiu, ceea ce explică de ce s'a putut ajunge până acum să se creieze un nou stil de vieață.

Acest proces a fost ajutat pe lângă contactul permanent cu Bucureștii, intensa circulație și modernizarea vieții economice în această regiune de mare producție agricolă, care trebuia valorificată cât mai deplin, și de o serie de factori, care derivau din însăși evoluția politică a țării în ultima sută de ani.

Argeșul fiind un important *centru politic*, centrul de unde a pornit familia Brătianu, deci unul din nucleele liberalismului, și apoi unul din cele mai puternice centre țărăniste, satele din Dâmbovnic, au luat și parte în plus la frământarea politică a acestor partide. Ceea ce era progresist în aceste frământări a marcat o cută adâncă în caracterul și stilul de vieață a Dâmbovnicului.

Pentru urmărirea evoluției politice a României moderne, dincolo de luptele de idei și de manifestările citadine, în masele rurale, cercetarea acestei fețe a structurii moderne a satelor din Dâmbovnic este de un interes deosebit și poate arunca o lumină cu totul nouă asupra unor aspecte, care chiar când n'au fost judecate sub aspectul părtinitor al unei ideologii, au fost totuși aproape totdeauna privite numai din punct de vedere teoretic.

Cifrele cuprinse în rapoartele asupra modului de folosire a hotarului satului, prezentate de comunele din plasă, Institutului Central de Statistică, arată în cât de mare măsură stă Dâmbovnicul *sub semnul agriculturii*.

Tab. IV. — Modul de folosire al pământului din plasa Dâmbovnic, pe comune, 1940

Reşedinţa comunei şi satelor componente (1)	Suprafaţa (cifre abs.) (2)	Suprafaţa totală % (3)	Total teren agricol (4)	Teren agricol: Teren arabil % (5)	Vii % (6)	Livezi % (7)	Fâneţe % (8)	Păşuni % (9)	Păduri % (10)	Vatra satelor % (11)	Neutilizabil % (12)
Dâmbovnic	54.949	100.0		80.1	0.1	0.4	1.0	5.3	6.8	5 1	1.2
1. *Gliganul de Sus — de Jos*	4.144	100.0	96.5	86.0	—	0.1	1.4	11.0	—	3.5	—
2. *Teiu din Vale — din Deal*	5.325	100.0	96.5	90.0	0.6	0.6	0.1	5.2	—	2.9	0.5
3. *Ciupa - Mânciulescu, Lagăru - Mavrodolu*	3.901	100.0	94.5	85.8	0.1	0.2	1.0	7.4	2.3	1.8	1.4
4. *Suseni - Boereşti, Burdeşti - Cerşani, Strâmbeni-Ştefăneşti*	2.092	100.0	94.1	92.4	—	1.3	0.2	0.2	0.2	3.6	2.1
5. *Furdeşti*	997	100.0	93.6	84.0	—	1.0	0.6	8.0	4.1	2.3	—
6. *Şerbăneşti*	1.656	100.0	90.6	79.8	0.1	0.4	3.7	6.7	1.2	4.8	3.3
7. *Oarja - Stănislăveşti, Ceauşeşti - Catanele*	3.881	100.0	90.5	83 5	—	0.5	0.6	5.9	0.7	8.5	0.3
8. *Bârlogu - Buta*	3.132	100.0	88.7	82.8	—	—	0.5	5.4	7.1	3.2	1.0
9. *Rateşti - Tigveni, Pătuleni*	2.400	100.0	88.6	79.6	—	0.3	8.7	—	10.0	1.4	—
10. *Căteasca - Popeşti, Coşeriile*	2.404	100.0	88.5	69.8	0.4	1.7	2.5	14.1	7.1	2.7	1.7
11. *Mozăceni - Babaroaga, Dumbrăveni - Zidurile*	5.940	100.0	88.2	87.6	—	—	—	0.6	3.5	6.7	1.5
12. *Rociu*	1.585	100.0	82.5	72.0	0.1	0.9	—	9.5	11.7	4 6	1.2
13. *Slobozia — de Sus — de Jos*	5.774	100 0	81.7	76.3	0.1	0.1	0.3	4.8	6.5	8 4	3.4
14. *Tuţuleşti - Gălăşeşti, Pădureni*	2.187	100.0	81.5	70.2	—	1.5	—	9.8	8.4	8.5	1.6
15. *Gruiu - Siliştea, Cireşu*	3.043	100.0	79.5	76.3	—	0.2	0.7	2.3	7.7	12 5	0.3
16. *Negraşi - Cantacuzu*	3.518	100.0	76.5	71.2	—	0.2	2.1	2.9	19.8	3.1	0.6
17. *Leşile - Mozacu*	2.970	100.0	62.6	57.0	—	0.5	0.6	4.5	34.3	2 9	0.2

In 1940, 86,9 din suprafaţa plăşii era folosită ca *teren agricol*, pădurile ocupând numai 6,8%; vetrele de sat (întrerupte şi ele de porumbişti), 5,1%; iar terenurile neproductive 1,2%. Din terenul agricol, patru cincimi (80,1%) sunt *arate*. Viile şi livezile ocupă suprafeţe neînsemnate; fâneţele şi păşunile fiind cu totul reduse. (Tab. IV).

Tab. V. — Modul de folosire al teritoriului plăşii Dâmbovnic (1940) [1]

	ha.	%
Suprafaţa totală	54.949	*100,0*
Teren agricol	47.792	*86,9*
Păduri	3.719	*6,8*
Vatra satelor	2.798	*5,1*
Neutilizabil	640	*1,2*
Terenul agricol	47.792	*100,0*
Arabil	44.016	*92,1*
Vii	59	*0,1*
Livezi	237	*0,5*
Fâneţe	574	*1,2*
Păşuni	2.906	*6,1*

Studiul special consacrat păstoritului din Dâmbovnic în chiar acest număr al revistei evidenţiază formele precare de supravieţuire a ocupaţiei originare a sătenilor din plasă, care acum nu mai este un mijloc de câştig, ci numai un chip de a reduce cheltuelile cu îmbrăcămintea, folosit de cei mai puţin înstăriţi. Pădurile au scăzut şi ele cu mult sub limita la care mai sunt un mijloc de traiu. De lucru la pădure nu se găseşte în plasă; căci sărăcăcioasa aprovizionare cu lemne de construcţie şi de foc, pe care o îngăduesc ele, şi-o face singur fiecare.

Densitatea generală a plăşii la 1930 a fost de 64,7 locuitori la km². La km² de teren agricol reveneau 74,4 locuitori, iar la km² de teren arabil 80,7. Densitatea generală este superioară desităţii medii de 61,2 locuitori la km² (cifra dela 1930). Densitatea agricolă este inferioară mediei pe ţară de 103,0 la dela 1930 de 103,0 la km², iar densitatea pe teren agricol inferioară mediei dela 1930 pe ţară 14,2 la km² de teren arabil.

Devreme ce populaţia neagricolă nu este numeroasă în plasă, densitatea populaţiei agricole, adică a populaţiei din exploatarea solului, nu este cu mult inferioară densităţii obţinute prin raportarea întregii populaţii la teritoriul plăşii. De km² de teritoriu, revin 59,8 de kmp agricol 68,7, iar de kmp arabil 74,6 locuitori agricoli. Densităţile corespunzătoare, pe ţara întreagă, erau de kmp de teritoriu 44,3; de kmp agricol 74,5; de kmp arabil

[1] După fişierul comunal ţinut de Secţia agricolă a Institutului Central de Statistică.

101,6 locuitori agricoli. Faptul că densitatea populației agricole pe întreg teritoriul este mai scăzută în țară decât în plasă, se datorește faptului că în plasă lipsesc aproape de-a'ntregul pădurile și terenurile neproductive. Densitatea pe suprafața agricolă și arabilă este dimpotrivă mai favorabilă, arătând că plasa Dâmbovnic se situează, în raport cu media pe țară, mai aproape de situația din Câmpia Dunării decât din Subcarpații Munteniei. Caracterul de regiune de transiție în care precumpanesc trasaturile Câmpiei Dunării al plășii Dâmbovnic, e arătat de cifrele din Tab. V. Vedem acolo cum cele trei comune din Nordul plășii au densitați pe teren arabil care trec de 100 și apropie 200 locuitori agricoli de km². In schimb, comunele din centrul și Sudul plășii au densități considerabil inferioare mediei pe țară, corespunzătoare (50—60 locuitori la km² arabil față de 101,6).

Densitatea generală a plășii e cu mult inferioară densității din Germania sau din Belgia. Densitatea agricolă și, la fel, cea pe teren arabil, deși inferioare celei medii a României și deci mai favorabilă, este însă superioară celei corespunzătoare din aceste țări. Pe de o parte, datorită îngrămădirii aproape întregii populații în agricultură; pe de alta, în urma productivității reduse a agriculturii din Câmpia Dunării, care, cu o producție medie de 10,4 q. grâu și 6,3 q. porumb la hectar, recoltează pe suprafețe identice jumătate cât agricultorii Germani și o treime din ce recoltează agricultorii Belgieni.

Plasa Dâmbovnic prezintă dar toate caracterele *suprapopulării agricole* a țărilor cu populația precumpănitor agricolă din Răsăritul Europei.

Despădurirea aproape completă, lipsa de pășuni și folosirea agricolă a aproape întregei suprafețe a plășii pe care le-am constatat mai sus ca și numărul considerabil de familii fără pământ, ce trăesc din agricultură, dijmași și muncitori cu ziua, întăresc această afirmare. Sunt evidente și celelalte caracteristici ale suprapopulării agricole: 1) folosirea pentru culturi de cereale a aproape întregei suprafețe agricole și lipsa fânețelor și a pășunilor, 2) dimensiunile reduse și inferioare minimului necesar pentru traiul din agricultură a unei familii a marii majorități a exploatărilor agricole și 3) frecvența ocupațiilor anexe neagricole.

Cum reiese din tab. VI, porumbul, grâul de toamnă și ovăzul ocupă 72,1% din terenul arabil.

De suprafețe care să treacă de 5 ha. nu dispun, după arătările unei anchete întreprinse cu ajutorul organelor administrative în vara anului 1939, reprodusă la pagina 53, decât foarte puțini dintre agricultorii pe pământ propriu (5%). Cum în această parte a țării întinderea de pământ, necesară pentru hrana din agricultură a unei familii de 4—5 membri, este de 4—5 hectare, marea majoritate a agricultorilor din plasa Dâmbovnic nu poate trăi mulțumitor din roadele cultivării pământului propriu. Căci, dată fiind producția medie la hectar din plasa Dâmbovnic, o gospodărie cu 5

Tab. VI. — Modul de folosire al terenului arabil (media pe 5 ani, 1936—1940)

Comune și sate componente (1)	Teren arabil în 1940 (2)	Porumb (3)	Grâu de toamnă (4)	Ovăz (5)	Lucernă (6)	Trifoi (7)	Fasole (8)	Cartofi (9)	Varză (10)	Cânepă (11)	In (12)	Rapiță (13)	Floarea soarelui (14)
Plasa Dâmbovnic:	47.792	31.5	21.5	19.1	0.8	0.1	0.1	0.1	—	0.2	0.1	0.3	0.6
1. Furduești	837	*48,0*	*16,5*	*26,6*	*3,3*	—	—	*0,1*	—	*0,2*	—	*0,8*	*1,8*
2. Rătești	1.910	*42,5*	*17,6*	*35,9*	*3,0*	*0,7*	*0,2*	*0,1*	*4,8*	*0,3*	—	—	*0,9*
3. Ciupa	3.347	*41,7*	*12,5*	*13,9*	*1,5*	*0,3*	*0,1*	*0,1*	—	*0,3*	*0,1*	*0,9*	*0,7*
4. Căteasca	1.678	*49,6*	*22,8*	*24,9*	*1,6*	*0,8*	*0,6*	*0,2*	*0,2*	*0,2*	*0,1*	—	*0,6*
5. Șerbănești	1.321	*38,8*	*24,8*	*31,3*	*1,1*	—	*0,1*	*0,1*	*0,1*	*0,5*	*0,2*	—	*1,1*
6. Slobozia	4.406	*38,6*	*24,6*	*13,5*	*0,6*	—	—	—	—	*0,2*	—	*0,7*	*0,3*
7. Bârlogu	2.592	*35,6*	*28,9*	*25,0*	*0,5*	—	*0,1*	*0,1*	—	*0,2*	—	—	*0,5*
8. Negrași	2.504	*35,5*	*35,0*	*27,1*	*0,4*	—	*0,1*	—	—	*0,2*	—	—	*0,2*
9. Țuțulești	1.536	*33,0*	*31,8*	*28,0*	*0,5*	—	—	—	—	*0,5*	*0,4*	—	*1,0*
10. Oarja	3.239	*32,7*	*15,1*	*20,3*	*0,6*	*0,1*	—	—	*0,3*	*0,2*	*0,1*	—	*0,4*
11. Grui	2.320	*32,4*	*14,1*	*26,2*	*0,5*	—	—	—	—	*0,4*	*0,1*	*0,4*	*1,5*
12. Mozăceni	5.204	*31,5*	*43,2*	*13,2*	*0,4*	—	*0,1*	—	—	*0,2*	*0,2*	*0,1*	*0,5*
13. Teiu	4.792	*29,4*	*10,2*	*17,5*	*0,3*	—	—	—	—	*0,1*	—	*0,4*	*0,3*
14. Leșile	1.692	*28,0*	*29,4*	*17,0*	*0,4*	—	—	*0,1*	—	*0,3*	*0,1*	*4,1*	*0,6*
15. Giiganul	3.564	*27,0*	*21,6*	*25,6*	*0,1*	—	*0,3*	—	—	*0,2*	—	—	*1,1*
16. Suseni	1.933	*27,0*	*11,1*	*17,2*	*2,3*	—	—	—	—	*0,2*	*0,1*	—	*0,5*
17. Rociu	1.141	*23,4*	*39,0*	*23,8*	*0,7*	—	—	*0,1*	*0,1*	*0,1*	*0,1*	—	*0,5*

hectare produce de abia 50 q. de grâu sau 32 q. de porumb, ceea ce ajunge cu greu pentru sământă, hrană şi îmbrăcăminte, cât şi pentru acoperirea nevoilor celorlalte.

Munca sub formă de dijmaş şi de ziler, sursa cea mai însemnată de câştig anex înlăuntrul plăşii, nu dă de lucru, după arătarea statisticii profesionale din Tab. III, decât unei fracţiuni (1340) din membrii gospodăriilor cu mai puţin de 5 hectare. Nevoile de braţe de lucru ale morilor, singurele întreprinderi industriale reprezentate în plasă, ocupă un număr infim de braţe (3 persoane). Astfel toţi cei ce nu găsesc locuri de servitori la proprietarii agricoli mari şi mijlocii, la funcţionarii publici şi în posturile de personal de serviciu şi de pază ale administraţiei locale, sunt nevoiţi să-şi caute de lucru în afara plăşii, în oraşe. Cele două sate din imediata apropiere a Piteştilor, Prundu şi Geamăna favorizate prin apropierea de acest oraş şi centru feroviar, am văzut, că dau un contingent apreciabil de muncitoare de fabrică şi de personal C. F. R.. Surplusul din restul satelor îşi caută câştigul suplimentar necesar pentru a împlini nevoile, nesatisfăcute de produsul gospodăriei proprii, îndeosebi la Bucureşti. Astfel dintre locuitorii satelor Suseni, Şerbăneşti, Gliganul, mulţi sunt muncitori în brutăriile din Capitală. Din Ciupa, mulţi lucrează ca vânzători ambulanţi de alviţă şi bomboane; din Oarja, Ceauşeşti, Stănislăveşti, Rociu, ca vânzători de ziare. O anchetă întreprinsă de curând la Institutul Central de Statistică de d-l N. Marin Dunăre asupra regiunilor de unde provin copiii vânzători de ziare, seminţe şi rahat din Capitală, a arătat că Dâmbovnicul este una din plăşile de unde pornesc contingente însemnate de astfel de vânzători. In Octomvrie 1941: 78 de părinţi din Dâmbovnic şi-au închiriat copiii în vârstă de 10—19 ani unor vătafi de comerţ ambulant pentru sume variind între 400—2.500 lei pe lună. Plecările definitive din plasă sunt foarte rare. Recensământul din 1941 a arătat întoarcerea în plasă, după cedarea Cadrilaterului, a câtorva zeci din familiile colonizate acolo. Cei plecaţi nu-şi lichidează gospodăriile, chiar dacă casa rămâne nelocuită cu anii şi se întorc în colectivitatea sătească, de îndată ce se lovesc de o dificultate. Cei mai mulţi nici nu pleacă decât cu gândul de a se întoarce. Un sistem destul de strâns de corespondenţă şi de trimiteri de vorbă acasă, realizat prin întâlniri regulate în oraş şi prin cei ce pleacă *din* sau *în* plasă îi menţine în legătură cu satele lor.

Aceste plecări temporare din sate, această valorificare la oraş a surplusului de braţe de muncă, este azi factorul cel mai important de contact dintre sate şi marile centre urbane. Bucureştii în special, sunt factorul care contribue cel mai mult la nivelarea deosebirilor dintre sat şi oraş.

Cea mai mare parte din venitul realizat prin munca la oraş, este cheltuit în satele din Dâmbovnic pentru *îmbunătăţirea locuinţei.*

Prin faptul că cei mai mulţi dintre cei care lucrează la oraş, îşi întrebuinţează cea mai mare parte a venitului la înnoirea locuinţei, se înnoesc însă şi satele.

Această înnoire a satelor este de altfel un fenomen curent în şesul Dunării. Faptul că cea mai mare parte din satele de aici sunt de formaţie recentă, fără forme de vieaţă tradiţională bine consolidată şi deci, fără constrângerile pe care aceste forme le exercită asupra tuturor manifestărilor de vieaţă, constitue un mare avantaj. El permite locuitorilor să-şi însuşească cu uşurinţă formele noi de vieaţă, o nouă mentalitate şi un nou fel de a trăi. O ilustrare practică pentru toate acestea o oferă tocmai problema caselor. In satele din Dâmbovnic, casele nu se construiau ca la munte, pentru generaţii, din material greu şi trainic. Casele erau aici construite din material uşor, „pari" şi lut şi menite să servească cel mult pentru două generaţii. Aceasta a permis aproape tuturor ca, după războiul trecut, când au avut o epocă de prosperitate să şi le reînoiască şi să le modernizeze şi permite şi azi celor ce câştigă bine la oraş să-şi clădească case în care uneori te uimesc prin felul cum au ştiut să profite de o serie de avantaje, pe care tehnica modernă le oferă pentru realizarea unei locuinţe confortabile.

Ceea ce este valabil pentru case este în cea mai mare parte valabil şi pentru îmbrăcăminte şi obiceiuri şi în deosebi pentru o serie din deprinderile economice.

De îndată ce unui ţăran de aici i se oferă posibilităţi materiale pentru a întreprinde ceva mai lucrativ decât agricultura, el conduce acţiunile lui înainte de toate după calculul rentabilităţii, fiind gata să întreprindă orice altceva. Nu există aici ca şi în foarte multe regiuni de munte cu vieaţă tradiţională bine închegată încă, prejudecata muncii degradante. Există numai consideraţia muncii folositoare sau fără folos.

Obştiile de cumpărare care s'au format pentru a cumpăra marile moşii au avut în vedere exclusiv rentabilitatea şi au fost întotdeauna pur ţărăneşti.

Cooperativele departe de orice prejudecată filantropică urmăresc în această regiune înainte de orice rentabilitatea, iar acei dintre ţărani care au suficient pamânt pentru a putea face agricultură rentabilă umblă să scoată din pământul lor venitul maxim, pe care caută să-l valorifice cât mai bine.

Standardul de viaţă, realizat pe toate aceste că' prin cultivarea pământului propriu, la care se adaugă muncă în dijmă cu braţele sau la oraş este scăzut şi sărăcăcios. Foarte multe gospodării trăesc la limitele sărăciei, cu minimul de lucruri în case mici, dar e drept curate, cu puţine haine şi o hrană săracă şi monotonă. Dijma e grea şi devine an de an şi mai grea prin concurenţa mare pentru suprafeţele limitate pe care proprietarii le dau în dijmă. Ruşfeturi numeroase, numite în Dâmbovnic „condiţii", se adugă la jumătatea din produse: un pogon de nume lucrat proprietarului de patru pogoane luate în dijmă, zile la arat, la secerat şi treerat „ştramporturi" la gară sau în târg, găini date dar de nume, etc. Ziua de lucru nu duce mult dacă ţinem în seamă disponibilităţile de braţe şi faptul că tariful asigurat de Stat, este, cu bucatele stăpânului, de 50—80 lei zilnic. In oraş se câştigă mai uşor banii, dar se cheltueşte multă vlagă şi sănătate, cu hrană puţină şi pe apucate, locuinţă nesănătoasă, muncă grea.

Simptomele suprapopulării agricole sunt mai acute într'o comună din Nordul plăşii. Aci e folosită agricol aproape întreaga suprafaţă, iar cerealismul e mai accentuat, iar densitatea atinge cifra de 193 locuitori agricoli la 100 ha de pământ arabil. In restul comunelor existenţa unor moşii care păstrează o cotă de păduri şi de păşuni, şi care au ţinut în frâu şi creşterea populaţiei nu îngădue evidenţierea paralelismului dintre suprapopularea mai acută şi aşezarea în Nordul plăşii, care face parte încă din zona de coline şi suprapopularea ceva mai puţin acută din partea de miazăzi care are caracterele Teleormanului.

Mişcarea populaţiei din ultimul deceniu a agravat suprapopularea plăşii Dâmbovnic (Tab. VIII) Având natalitatea medie de 38,2 şi o mortalitate medie de 20,5, deci un spor natural mediu de 17,7 la mie,, în deceniul 1931—40, creşterea naturală a populaţiei plăşii în deceniul trecut, se ridică la 6.500 suflete. Partea covârşitoare a acestei creşteri a rămas în plasă, cum s'a putut constata cu prilejul recensământului dela 6 Aprilie 1941, care a constatat o creştere reală de aproape 5.000 suflete faţă de situaţia dela recensământul din 1930.

Tab. VII. — Densitatea populaţiei agricole (activă şi pasivă) în plasa Dâmbovnic

Comuna şi satele care o compun	Totalul populaţiei agricole (activă şi pasivă)	Supraf. totală a terenului		Teren agricol		Teren arabil	
		Cât pământ revine de cap de loc. în ha.	Densitatea locuitorilor pe 100 ha.	Cât pământ revine de cap de loc. în ha.	Densitatea locuitorilor pe 100 ha.	Cât pământ revine de cap de loc. în ha.	Densitatea locuitorilor pe 100 ha.
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Plasa Dâmbovnic	32.836	1.67	59.8	1.46	68.7	1.34	74 6
1. Ţuţuleşti, Gălăşeşti, Geamăna	2.967	0.74	135.6	0.60	166.4	0.52	193.1
2. Suseni, Burdeşti, Cireşu	2.651	0.79	126.7	0.74	134.6	0.73	137.1
3. Oarja, Catanele, Prundu	3.458	1.12	89.1	1.02	98.4	0 94	106.7
4. Serbăneşti	1.242	1.33	75.0	1.21	82.7	1.06	94 0
5. Răteşti, Tigveni, Pătuleni	1.645	1 46	68.5	1.29	77.4	1.16	86.1
6. Gruiu, Siliştea - Cireşu	2.023	1.50	66.5	1.20	83.7	1.15	87.2
7. Mozăceni, Babaroaga, Dumbrăveni, Ziduri	3.646	1.63	61.4	1.44	69.6	1.43	70.1
8. Rociu	920	1.72	58.0	1.42	70.4	1.24	80.6
9. Slobozia - Slobozia de Sus, Slobozia de Jos	3.347	1.73	58.0	1.41	71.0	1.32	75.9
10. Bărlogul - Buta	1.756	1.78	56 1	1.58	63.2	1.48	67.7
11. Furdueşti	534	1.87	53.6	1 75	57.2	1.58	63.8
12. Gliganu - Gliganu de Sus, Gliganu de Jos	1.978	2.10	47.7	2.02	49.5	1.80	55.5
13. Teiu - Teiu din Deal, Teiu din Vale	2.205	2.41	41.4	2.33	42.9	2.17	46.0
14. Câteasca - Popeşti - Coşerlile	933	2.58	38.8	2.28	43.8	1.80	55.6
15. Negraşi - Cantacuz	1.342	2.62	38.1	2.01	49.9	1.87	53.6
16. Leşile - Mozacu	984	3.02	33.1	1.89	52.9	1.72	58.2
17. Ciupa Mavrodolu, Mănciulescu, Lagăru	1.205	3.24	30.9	3.06	32.7	2.78	63.0

Datele acestea demografice arată o mare vitalitate. Natalitatea este foarte ridicată şi, deşi mortalitatea e mare, sporul natural realizat întrece considerabil sporul natural pe ţară, din intervalul 1930—40 (11,4 la mie). Dovadă că tendinţa de limitare a naşterilor nu a pătruns în această regiune.

Tab. VIII. — Mişcarea populaţiei în plasa Dâmbovric-Argeş 1930 — 1941

Anii	Natalitatea		Mortalitatea		Excedentul natural	
	Cifre abs. (1)	La 1.000 locuit. (2)	Cifre abs. (3)	La 1.000 locuit. (4)	Cifre abs. (5)	La 1.000 locuit. (6)
1931	1.433	*40,3*	746	*21,0*	687	*19,3*
1932	1.655	*46,6*	712	*20,0*	943	*26,6*
1933	1.394	*39,2*	742	*20,9*	652	*18,3*
1934	1.397	*39,3*	734	*20,7*	663	*18,6*
1935	1.304	*36,7*	809	*22,8*	495	*13,9*
1936	1.378	*38,8*	922	*25,9*	456	*12,9*
1937	1.263	*35,5*	745	*21,0*	518	*14,5*
1938	1.357	*38,2*	660	*18,6*	697	*14,6*
1939	1.248	*35,1*	611	*17,2*	637	*17,9*
1940	1.152	*32,4*	619	*17,4*	533	*15,0*
1931—1940 .	13.581	*382,2*	7.300	*205,4*	6.461	*176,8*

In satele din Nord-Vestul plăşii şi mai ales în cele din jurul Susenilor, care au fost toate moşneneşti, cauzele *diferenţierii sociale* avansate a populaţiei agricole a plăşii pot fi întrevăzute cu uşurinţă. Disoluţia cetei moşneneşti a acestor sate, a cărei forţă şi funcţiune de asigurare colectivă poate fi cunoscută din reconstruirea rolului pomojnicului conducător de ceată, pe care a trasat-o, pornind dela amintirile bătrânilor, T. A. Stoianovici, a început încă înainte de un veac. Trecerea dela păstoritul pe pământul cetei moşneneşti la agricultura pe suprafeţe proprii cât mai mari a favorizat accentuarea individualismului economic, îmbogăţirea unora dintre familii şi sărăcirea altora în modul arătat în alte două cercetări publicate în acest număr al revistei. Aşezarea satelor în zona de trecere între munte şi câmpie, cu posibilităţile de comerţ ţărănesc cu vite, cherestea, grâne, a favorizat ascensiunea unora din familii. In satele cu moşii boereşti din Estul şi Sudul plăşii, funcţia de vechil al proprietarului şi de primar a ajutat altora să se ridice peste gloata de gospodari cu suprafeţe reduse. De pe urma acestor fapte au apărut în plasă pe lângă boerii din familii vechi „boeri noui", ridicaţi din ţărănime, cu moşii de sute de hectare, cu comportare de ţăran înlesnit în generaţia întâi şi cu fii orăşeni titraţi, cu conace moderne orăşeneşti. Câte una din aceste familii a ridicat biserici, deasupra intrării cărora mândria de a fi reuşit se afirmă răspicat şi pe ai căror pereţi de ctitor pot fi văzuţi perechi de ţărani arătoşi cu copii îmbrăcaţi în haine de marinar.

Anii de după războiul trecut au oferit în largă măsură acestei plăşi, din Argeş decisiv pentru toate partidele, şansele pe care le putea distribui politicianismul: credite ieftine cu care se putea face cămătărie, trecere la autorităţile de Stat, etc. De pe urma lor o serie de fruntaşi, intelectuali rurali dar şi negustori şi cârciumari şi gospodari cu oarecare chiag, care vorbesc despre foştii şefi de partid şi de organizaţii ca despre nişte cunoscuţi apropiaţi şi de toată ziua, şi-au adunat şi ei moşii, cumpărând tot ceea ce cei cu datorii sau cu nevoi aveau de vândut.

Starea culturală a plăşii arată aceeaşi transiţie dela un stil de viaţă pastoral-moşnenesc-clăcăşesc care favoriza cultura tradiţională la un stil de viaţă agricol cu burghezie rurală şi emigranţi în oraşe care a adus cu sine comportări în care reminiscenţele de tradiţie se amestecă cu achiziţiile urbane şi suburbane. Din lipsa unui nume potrivit, i-am spus uneori acestei comportări „americanizarea" Românului din Câmpia Dunării.

Tipu'l uman al ţăranilor din plasa Dâmbovnic este tipul omului modern, realist şi deschis, fără prejudecăţi, gata de orice muncă rentabilă şi predispus la orice înoire folositoare.

„Americanismul" oamenilor din aceste locuri este de aceeaşi natură cu atitudinea care a dat Bucureştilor dinamismul desvoltării lui din ultimele decenii. El le va permite ca, într'un organism politic care va ţine seamă de această structură specifică a lor şi va căuta să-i dea adevăratele rosturi, să valorifice bogăţiile locului, după măsura şi posibilităţile lor.

Duminicile, când satul îşi îmbracă straele „naţionale" şi urcă spre bisericile aşezate adeseori pe o coastă în afara satelor, te crezi într'o oază etnografică. Lăutarii cântă balade la nunţi şi apar balade noui cum a arătat într'un studiu apărut nu de mult, un membru al echipei de cercetare a Dâmbovnicului [1]. Dar la aceleaşi nunţi miresele

[1]) *Ovidiu Bârlea:* Procesul de creaţie al baladei populare române, Revista Fundaţiilor Regale, Iulie, 1941.

se gătesc cu voaluri şi beteală orăşenească şi caută să se ducă cu taximetru la biserică. In zilele de lucru nu vezi în port decât bătrânii. Se citesc ziare, se ascultă emisiunile radiofonice în casa celor înstăriţi.

Tab. IX. — Ştiinţa de carte în Dâmbovnic
Recensământul 1930

Totalul populaţiei dela 7 ani în sus	27.957	*100,0*
Neştiutori de carte	14.542	*52,0*
Ştiutori de carte:		
Total	13.345	*47,7*
Instrucţie extraşcolară	51	*0,2*
Instrucţie primară	12.485	*44,6*
Instrucţie secundară	384	*1,4*
Instrucţie profesională	390	*1,4*
Instrucţie universitară	28	*0,1*
Alte şcoli superioare	7	—
Ştiinţa de carte nedeclarată	70	*0,2*

Deşi mulţi locuitori fără ştiinţă de carte sunt în mare măsură la curent cu întâmplările lumii şi cu preţurile zilnice, în urma faptului că ascultă zilnic la „radio", şi s'ar pare că plasa stă să se dispenseze de cetit, ca mijloc de a şti ce se întâmplă, totuşi ştiinţa de carte este într'un progres vădit. Cum arată tabloul X, procentul de 52,0% al neştiutorilor de carte dela 1930 (superior mediei pe ţară de 42,9% şi mediei de 47,1% a Argeşului), este cu deosebire datorit claselor de vârstă mai înaintate. Faptul că la 1930 numai 3,4% dintre neştiutorii de carte erau copii între 7—12 ani şi numai 8,3% dintre ei tineri între 13—19 ani arată că analfabetismul se lichidează an de an prin dispariţia bătrânilor.

Un alt fapt care nu trebue pierdut din vedere, atunci când este privită ştiinţa de carte a populaţiei din Dâmbovnic, este deosebirea mare între *bărbaţi* şi *femei* în privinţa ştiinţei de carte. Ca în toate celelalte regiuni cu procente încă ridicate de analfabeţi ale ţării, în Dâmbovnic *femeile*, polul conservator în cazul tuturor prefacerilor, *sunt în mult mai mare măsură analfabete decât bărbaţii.* Populaţia rurală a regiunilor în care acţiunea şcolară a început numai de câteva decenii este convinsă, de pe acum, de nevoia ca băieţii să ştie carte, dar încă nu de nevoia învăţăturii fetelor. Faptul că din populaţia masculină mai mare de 7 ani a Dâmbovnicului sunt analfabeţi 28,4%, pe când din populaţia feminină trecută de vârsta înscrierii în şcoala primară 70,6%, demonstrează existenţa acestei concepţii.

Cifrele din Tab. X, care arată, pe sate, proporţia neştiutorilor de carte vădesc complexitatea cauzelor care influenţează acţiunea şcolară a Statului. Subsistă deosebiri foarte mari între cele 35 de sate. Găsim în plasă sate cu numai 35% analfabeţi (Prundu cu 35,4%, Tigveni cu 35,8%, Popeşti cu 36,0%) şi sate cu 70% analfabeţi, (Gălăşeşti cu 61,8%, Gliganu de Sus cu 63,7%, Gliganu de Jos 65,1%, Slobozia cu 73,7%). In întâiele, procentul bărbaţilor analfabeţi nu trece de 25% (Prundu 11,8%, Tigveni 25,0%, Popeşti 13,0%), iar cel al femeilor analfabetice rămâne inferior lui 60% (Prundu 55,0%, Tigveni 59,7%, Popeşti 58,18%). In cele din urmă, procentul bărbaţilor analfabeţi este superior lui 40% (Gliganul de Sus 42,0%, Gliganul de Jos 43,5%, Gălăşeşti 46,8%, Slobozia 60,0%), iar cel al femeilor analfabete superior lui 77% (Gălăşeşti 77,7%, Gliganul de Sus 81,8%, Gliganul de Jos 85,3%, Sloboţia 87,1%).

Nu există o corelaţie strânsă nici între procentul şitutorilor de carte bărbaţi şi femei. Nu găsim proporţia cea mai scăzută de femei neştiutoare de carte în satele care au proporţia cea mai redusă de bărbaţi analfabeţi. Prundu, Popeşti şi Geamăna, care au proporţional mai puţin bărbaţi analfabeţi (între 11,8% şi 18,0%), sunt întrecute, în privinţa ştiinţei de carte a femeilor, de Teiu din Deal şi de Lagăru (Geamăna chiar şi de alte 7 sate). La Teiu din Deal numai 51,9%, iar la Lagăru numai 53.2% dintre femei sunt analfabete.

In cazul satelor cu proporţional mai mulţi neştiutori de carte, nu se observă astfel de deosebiri: Slobozia, cele două Gligane şi Ţuţuleştii sunt la locurile 31—35, atât în raport cu procentul analfabeţilor ca şi al analfabetelor.

Factorii ce par a fi influenţat pătrunderea ştiinţei de carte în aceste sate, sunt: *apropierea de oraş şi munca în oraş* (cazul satelor Prundu şi Geamăna, care au cei mai mulţi ştiutori de carte şi se află în vecinătatea Piteştilor unde lucrează o parte din populaţia lor), *emigrarea temporară a copiilor în Capitală*, ca vânzători de ziare şi dulciuri (cazul Gliganelor şi a Ţuţuleştilor, care prezintă procentele cele mai ridicate de analfabeţi şi proporţional mai mulţi copii între 7—12 ani neştiutori de carte). Corelaţia între ştiinţa de carte şi *starea socială anterioară a locuitorilor* (moşneni, clăcaşi) nu este clară: găsim atât foste sate moşneneşti cât şi foste sate clăcăşeşti cu proporţional mulţi şi proporţional puţini ştiutori de carte. (Prundu pe deoparte, Gălăşeşti pe de alta, ca sate moşneneşti; şi Tigveni pe deoparte şi Slobozia pe de alta, ca sate clăcăşeşti). La fel, nu este manifestă corelaţia în-

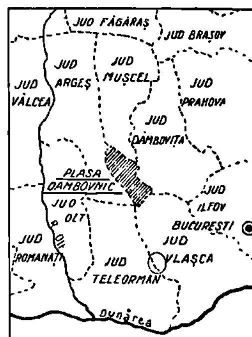
Tab. IX. — Neştiutorii de carte în plasa Dâmbovnic

Denumirea satului		Totalul populaţiei dela 7 ani în sus		Totalul neştiutorilor		7—12 ani	13—19 ani	20—64 ani	65 ani şi peste	Vârsta nedeclarată
		Cifre absolute	%	Cifre absolute	%	%	%	%	%	%
(1)		(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Plasa Dâmbovnic	T.	27.957	100,0	14.542	52,0	3,4	8,3	37,0	3,2	0,4
	M.	13.218	100,0	4.132	28,4	2,7	3,9	21,3	3,2	0,1
	F.	14.739	100,0	10.410	70,6	4,0	12,2	51,0	3,2	0,2
1. Bârlogu	T.	1.131	100,0	634	56,1	3,3	11,8	37,4	3,6	—
	M.	634	100,0	184	34,5	2,8	6,6	21,5	3,6	—
	F.	597	100,0	450	75,4	3,7	16,4	51,6	3,7	—
2. Burdeşti	T.	337	100,0	162	48,1	2,1	9,5	33,2	3,3	—
	M.	161	100,0	34	21,1	1,9	2,5	13,7	3,1	—
	F.	176	100,0	128	72,7	2,3	15,9	51,1	3,4	—
3. Buta	T	280	100,0	158	56,4	0,7	10,4	43,2	1,8	0,4
	M.	140	100,0	49	35,0	—	2,9	30,0	1,4	0,7
	F.	140	100,0	109	77,9	1,4	17,9	56,4	2,1	—
4. Catanele	T.	160	100,0	71	44,4	—	1,9	38,1	4,4	—
	M.	84	100,0	26	31,0	—	—	28,6	2,4	—
	F.	76	100,0	45	59,2	—	3,9	48,7	6,8	—
5. Căteasca	T.	233	100,0	110	47,2	3,0	6,9	34,3	3,0	—
	M.	106	100,0	30	28,3	2,8	4,7	19,8	1,0	—
	F.	127	100,0	80	63,0	3,1	8,7	46,5	4,7	—
6. Cerşani	T.	852	100,0	448	52,6	3,6	10,0	35,8	3,2	—
	M.	383	100,0	108	28,2	4,2	5,5	16,7	1,8	—
	F.	469	100,0	340	72,5	3,2	13,6	51,4	4,3	—
7. Cireşu	T.	526	100,0	277	52,7	1,1	6,8	41,4	3,3	—
	M.	219	100,0	47	21,5	0,9	2,7	13,7	4,1	—
	F.	307	100,0	230	74,9	1,3	9,8	61,2	2,6	—
8. Ciupa Mavrodolu	T.	358	100,0	166	46,4	2,5	3,6	36,0	3,6	0,6
	M.	168	100,0	48	28,6	2,4	—	22,6	3,6	—
	F.	190	100,0	118	62,1	2,6	6,8	47,9	3,7	1,1
9. Ciupa Mănciulescu	T.	266	100,0	136	51,1	2,6	4,9	39,5	4,1	—
	M.	127	100,0	48	37,8	1,6	3,9	27,6	4,7	—
	F.	139	100,0	88	63,3	3,6	5,8	50,4	3,6	—
10. Caseriile	T.	221	100,0	106	48,0	2,3	7,7	33,9	3,6	0,5
	M.	102	100,0	21	20,6	1,0	1,0	14,7	2,9	1,0
	F.	119	100,0	85	71,4	3,4	13,4	50,4	4,2	—
11. Furdueşti	T.	419	100,0	196	46,8	0,2	4,1	40,1	2,4	—
	M.	196	100,0	48	24,5	—	0,5	21,9	2,0	—
	F.	223	100,0	148	66,4	0,4	7,2	56,1	2,7	—
12. Gălăşeşti	T.	555	100,0	343	61,8	7,4	12,4	39,1	2,2	0,7
	M.	286	100,0	134	46,8	9,1	8,7	26,2	2,4	0,3
	F.	269	100,0	209	77,7	5,6	16,3	52,8	1,9	1,1
13. Geamăna	T.	790	100,0	327	41,4	2,9	5,6	29,5	2,9	0,5
	M.	382	100,0	65	17,0	0,5	1,3	11,3	3,4	0,5
	F.	408	100,0	262	64,2	5,1	9,5	46,6	2,5	0,5
14. Gliganul de Jos	T.	605	100,0	394	65,1	5,1	12,1	42,6	5,3	—
	M.	292	100,0	127	43,5	2,4	5,8	28,8	6,5	—
	F	313	100,0	267	85,3	7,7	17,9	55,6	4,1	—
15. Gliganul de Sus	T.	987	100,0	629	63,7	4,1	9,5	45,9	4,1	0,1
	M.	448	100,0	188	42,0	1,3	3,3	32,8	4,5	—
	F.	539	100,0	441	81,8	6,3	14,6	56,8	3,9	0,2
16. Gruiu	T.	719	100,0	327	45,5	2,4	8,1	31,7	3,3	—
	M.	323	100,0	64	19,8	2,5	4,9	9,6	2,8	—
	F.	396	100,0	263	66,4	2,3	10,6	49,7	3,8	—
17. Lagărul	T.	343	100,0	131	38,2	0,3	0,9	34,1	2,9	—
	M.	157	100,0	32	20,4	—	0,6	15,9	3,8	—
	F.	186	100,0	99	53,2	0,5	1,1	49,5	2,1	—

Tab. IX. — (urmare)

Denumirea satului (1)		Totalul populaţiei dela 7 ani în sus: Cifre absolute (2)	Totalul populaţiei dela 7 ani în sus: % (3)	Totalul neştiutorilor: Cifre absolute (4)	Totalul neştiutorilor: % (5)	7—12 ani % (6)	13—19 ani % (7)	20—64 ani % (8)	65 ani şi peste % (9)	Vârsta nedeclarată % (10)
18. Leşile	T.	347	100,0	187	53,9	1,4	8,1	40,3	2,9	1,2
	M.	160	100,0	56	35,0	1,2	2,5	27,5	2,5	1,2
	F.	187	100,0	131	70,0	1,6	12,8	51,3	3,2	1,1
19. Mozacu	T.	487	100,0	252	51,7	2,3	8,2	36,5	4,7	—
	M.	229	100,0	69	30,1	1,7	2,2	20,1	6,1	—
	F.	258	100,0	183	70,9	2,7	13,5	51,2	3,5	—
20. Mozăceni	T.	3.063	100,0	1.517	49,5	2,0	7,6	36,0	3,8	0,1
	M.	1.456	100,0	453	31,1	0,9	3,6	22,7	3,8	0,1
	F.	1.607	100,0	1.064	66,2	3,0	11,3	48,1	3,7	0,1
21. Negraşi	T.	1.103	100,0	518	47,0	2,4	5,6	36,0	2,7	0,3
	M.	550	100,0	154	28,0	1,3	3,6	20,2	2,5	0,4
	F.	553	100,0	364	65,8	3,4	7,6	51,7	2,9	0,2
22. Oarja	T.	2.140	100,0	1.037	48,5	3,3	9,7	33,2	2,2	—
	M.	1.015	100,0	213	21,0	1,8	3,2	13,5	2,6	—
	F.	1.125	100,0	824	73,2	4,7	15,6	51,0	2,0	—
23. Pătuleni	T.	573	100,0	251	43,8	0,5	4,0	34,9	4,2	0,2
	M.	284	100,0	59	20,8	0,7	1,1	15,1	3,5	0,4
	F.	289	100,0	192	66,4	0,3	6,9	54,3	4,8	—
24. Popeşti	T.	339	100,0	122	36,0	1,5	4,1	25,7	4,7	—
	M.	169	100,0	22	13,0	1,8	1,2	15,9	4,1	—
	F.	170	100,0	100	58,8	1,2	7,1	45,3	5,3	—
25. Prundu	T.	823	100,0	291	35,4	1,9	4,5	25,6	3,2	0,1
	M.	374	100,0	44	11,8	1,1	0,8	7,0	2,9	—
	F.	449	100,0	247	55,0	2,7	7,6	41,2	3,3	0,2
26. Răteşti	T.	366	100,0	203	55,5	2,5	2,2	45,1	5,7	—
	M.	169	100,0	63	37,3	3,0	1,2	29,0	4,1	—
	F.	197	100,0	140	71,1	2,0	3,0	58,9	7,1	—
27. Rociu	T.	883	100,0	398	45,1	2,4	4,5	34,1	3,4	0,7
	M.	409	100,0	114	27,9	2,2	1,5	19,8	3,9	0,5
	F.	474	100,0	284	59,9	2,5	7,2	46,4	2,9	0,8
28. Siliştea	T.	482	100,0	278	57,7	5,8	9,1	40,9	1,9	—
	M.	213	100,0	74	34,7	5,6	2,3	24,9	1,9	—
	F.	269	100,0	204	75,8	5,9	14,5	53,5	1,9	—
29. Slobozia	T.	2.757	100,0	2.031	73,7	8,1	15,0	47,5	2,9	0,1
	M.	1.373	100,0	825	60,0	7,5	11,0	38,5	3,1	—
	F.	1.384	100,0	1.206	87,1	8,7	19,1	56,4	2,7	0,2
30. Suseni	T.	1.042	100,0	446	42,8	2,3	5,9	30,7	3,6	0,2
	M.	481	100,0	86	17,9	1,5	1,7	11,2	3,5	—
	F.	562	100,0	360	64,1	3,0	9,6	47,3	3,7	0,4
31. Şerbăneşti	T.	1.029	100,0	509	49,5	5,1	6,3	34,9	3,0	0,2
	M.	480	100,0	128	32,0	5,5	1,8	21,5	3,3	—
	F.	549	100,0	381	69,4	5,5	10,6	49,7	3,3	0,4
32. Teiul din Deal	T.	606	100,0	244	40,3	1,0	5,0	31,4	2,3	0,2
	M.	263	100,0	66	25,1	1,5	1,9	18,3	3,4	—
	F.	343	100,0	178	51,9	0,6	7,3	41,4	2,3	0,3
33. Teiul din Vale	T.	1.325	100,0	612	46,2	2,0	7,3	34,4	2,5	—
	M.	622	100,0	133	21,4	1,9	1,3	15,6	2,6	—
	F.	703	100,0	479	68,1	2,0	12,7	51,1	2,4	—
34. Tigveni	T.	534	100,0	191	35,8	1,2	1,9	13,7	1,4	0,1
	M.	212	100,0	53	25,0	2,4	1,9	16,5	4,2	—
	F.	231	100,0	138	59,7	3,0	6,9	46,8	2,6	0,4
35. Ţuţuleşti	T.	1.366	100,0	840	61,5	5,7	11,5	41,6	2,7	—
	M.	651	100,0	267	41,0	4,8	5,8	28,0	2,5	—
	F.	715	100,0	573	80,1	6,6	16,8	53,9	2,9	—

PLASA DÂMBOVNIC
JUD. ARGEȘ

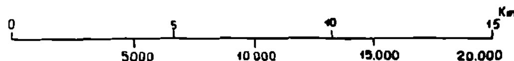

JUD. MUSCEL
JUD. DÂMBOVIȚA
JUD. TELEORMAN
JUD. VLAȘCA

PITEȘTI
Turcești
Prundu
Golești
Bănănăi
Geamăna
-d S.
Bradu-
-d J.
-S.
Albota
-J
Oblești
Cotroceni
Tufești
Rotulești
Podu-Broșteni
Broșteni
Lăceni
Datcu
Telești
Stărcii de Sus
Teleasca
Băseni
Costești
C.F.R. dela C. de Argeș
C.F.R. dela C. lung
C.F.R. dela Olt
Tg. Dealului
V. Boereasca
Crocănești
Vrănești
Bădești
Călinești
Drăghicești
Turculești
Udeni Zăvoi
Tg. Cârcinov
Topoloveni
Zeama Rece
Cățanele
Cârciumărești
Leurdeni
Ciulnița
Călugărița
Glâmbocata
Feleni
Bădulești
Prudeni
Mr. Mocanului
Prundu Leurdeni
Balotească
Cotu Malului
-d-s.
Rătești
Crângurile d J
Coșeriile
Popești
Cateasca
Slănislăvești
Oarja
Ceaușești
Ștefănești
Cireșu Silistea
-d s.
-d j
Gruiu
Cacaleți
Rătești
Tigveni
Pătuleni
din Vale
Găești
Odăile
Furdelești
Patroaia
din Deal
Pârvu Roșu
Burdești
Predești
Ștefănești
Cerșani
Suseni
Gălășești
Boerești
Strâmbeni
Tărlești
Tutulești
Șerbănești
Mânciulescu
Pottogi
din Deal
Mavrodolu
Ionești
Palade
Ciupa
Lagăr
Silvestreanca
Gherghești
Greci
Rociu
Gliganul
-d.S.
-d J
din Deal
Teiul-
din Vale
Cacova
Puntea de Greci
Petrești
Morteni
Drăghicești
Șerboeni
Vlăduța
Bârlogu
Lesile
Tomșanca
Ionești
Bujoreni
Buta
Cantacuzu
Negrași
Mozacu
Vultureanca
Broșteni
din Vale
din Deal
Vulpești
Podeni
Cornățelu
Buzoești
Rătești
Drăghineasca
Vișina
Ciofiec
Zidurile
de Sus
Goleasca
Curteanca
Deagurile
-d J.
Găujani
Mozăceni
Dumbrăveni
Băbăroaga
Hanu lui Pală
Gola
de Sus
Humele
Recea
de Jos
Slobozia
Ungheni
Orodelu
de Sus
Ferbinți
Ștefan cel Mare
Glogoveanu
Isvorul
de Jos
Relegi
Strâmbeni
Adunați
Popești
Glavacioc
Șelaru
Tăvârlău
Călinești
Bucovul
Purcărești
Palanca
Purcăreni
Banov
Vălași
Răca
Slobozia-Trăsnitu
Brălești
Nouă
Dobreni
-d.s.
Obiliți
Cătunu
Preajba
Negreni
I.C. Brătianu
Hăgiești
Tătărăștii d-S.
Udupu
Albeni
Poeni
Turești
Tătărăștii d. Jos
Poporogi
Drăcești

SCARA
0 5 10 15 20 Km

POPULATIA SATELOR

LOCUITORI :

10.000

1.000

500

100

25-50

tre *densitate* şi ştiinţa de carte (Ciupele şi Lagăru au densităţi relativ reduse şi ştiinţă de carte proporţional ridicată; densitatea relativ favorabilă a Sloboziei e agravată de existenţa mai multor moşii în hotarul satului şi ştiinţa de carte e redusă pe deoparte; pe de alta, însă, Susenii au o densitate foarte ridicată şi, totuşi proporţional mulţi ştiutori de carte). Un factor care intervine, desigur, în mare măsură la crearea acestor deosebiri este *învăţătorul.* In bună parte deosebirile dintre ştiinţa de carte a locuitorilor diferitelor sate şi mai ales deosebirile dintre proporţia în care ştiu carte femeile par a se datori spiritului în care au aplicat învăţătorii legislaţia şcolară şi prestigiului, de care s'au bucurat. In domeniul acesta, urmează să fie făcute în viitor cercetări care să lămurească definitiv problema.

Dintre ştiutorii de carte, majorarea covârşitoare (93,6%) are numai instrucţie primară (Tab. X). Paralelismul între gradul de instrucţie al populaţiei şi structura profesională, în deosebi în cazul locuitorilor cu instrucţie secundară profesională şi superioară, este perfect. Populaţia care trăeşte din exploatarea solului este fie analfabetă, fie a urmat şcoala primară, iar cifra celor cu instrucţie secundară, profesională şi superioară nu întrece cu mult numărul celor ce trăesc din salariul unor posturi la instituţii publice. (Profesiunile individuale Nr.: 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 102 şi 103 din Tab. III, cifrează 440 persoane, iar totalul celor cu instrucţie de grad secundar şi superior 809 persoane).

III. Câmpia română trebue cercetată amănunţit. Aşezările în curs de cristalizare ale şesului dunărean ridică o serie de probleme, cărora trebue să le facă faţă acţiunea Statului român. In cazul Dâmbovnicului, am putut constata că întâia dintre ele este formarea comunelor şi înlesnirea apariţiei centrelor economice locale. O alta, de o importanţă decisivă, este buna organizare a economiei acestor regiuni cerealiere în curs de suprapopulare şi crearea de posibilităţi suplimentare de lucru; ca şi reglementarea condiţiilor muncii în dijmă şi a muncii zilerilor. Cu un efort bine dirijat, analfabetismul ar putea fi lichidat. Problemele speciale, cum este cea a apei în Dâmbovnic, se cer şi ele soluţionate radical. Vitalitatea populaţiei şi dispoziţia ei de a se adapta cerinţelor vieţii moderne impun această acţiune şi o înlesnesc.

Prin mănunchiul următor de redactări, dorim, întâiu de toate, să atragem atenţia asupra acestei părţi a ţării noastre, care s'a bucurat până acum de mai puţină grijă din partea cercetătorilor, preocupaţi mai mult de aşezările vechi de sub munţi ale Românimii. Lipsită de cercetări numeroase, Conducerea noastră de Stat, va duce la capăt mult mai greu şi încet opera de definitivă aşezare a Statului românesc, menit să fie centrul de greutate economic şi poate principalul rezervor de oameni cu iniţiativă a României din veacul acesta.

A. GOLOPENTIA şi *MIHAI POP*

PROBLEMA APEI LA OARJA

Problema apei în Oarja îşi are specificul ei, datorită a două fapte ce atrag atenţiunea în chip deosebit, dela prima vedere:

Primul fapt este de ordin *natural* şi anume: puţinătatea fântânilor.

Al doilea fapt este de ordin *social:* sistemul special de aprovizionare cu apă, pe care şi l-au creat oamenii din Oarja.

Săparea puţurilor (fântânilor), a prilejuit de multe ori munci zădarnice. Sunt cazuri în care, pentru a se da de un strat de apă, deşi neîndestulător, a fost nevoie să se efectueze săpături de câte 7—8 ori. Pentru a înţelege mai bine concepţia sătenilor care stă la baza acestor operaţiuni, transcriem câteva din fişele noastre, cu privire la problema în discuţie.

„N'avem fântâna noastră, ci una veche din bătrâni. care este la 9 gospodării şi am reparat-o de curând cu tuburi de piatră. Cea mai depărtată gospodărie care o foloseşte este ca la 400 m.

„Când se face o fântână se aduce un puţar, de care se spune că e înzestrat de Dumnezeu să cunoască izvoarele. Omul se uită pe cer, se închină, apoi alege locul care i se pare lui bun. Aduce un ţăruş, îl înfige în pământ şi sapă în jurul lui".

(Gheorghe Buican, 60 ani, 1 cl. primară, plugar; a avut 100 ha pământ, acum are 50 ha; a călătorit pe la Craiova, Tg.-Jiu, Moldova, Pitești etc. Are 8 copii: 4 băieți căsătoriți, 1 băiat e acasă, 1 băiat e *sublocotenent*. 2 fete sunt măritate. Soția e gospodină).

Iată ce spune în această privință *Nicolae Țui* (57 ani, știe să iscălească, agricultor, 10 ha; nu a călătorit decât în militărie. A avut 5 fete. Mai sunt 4 membri în familie):

„Nu avem fântână. Fântâni nu prea sunt. Ar mai trebui, dar nu se pot face, pentrucă nu-i prielnic pământul pentru așa ceva. Apa este la adâncime mare și când se sapă se prăbușește pământul. Câți oameni n'a omorît! Aici s'a săpat în opt locuri și nu s'a dat de apă. Apa o luăm dela fântână dela 300 m depărtare, dar cum aceasta seacă des, ne ducem până la o alta la 400 m depărtare".

Pentru a preîntâmpina accidentele, săpăturile, în vederea construirii fântânilor, se fac de obiceiu iarna.

„Fântânile se fac iarna când pământul este înghețat la gură, ca să nu se surpe din pricina adâncimei gropii". *(Ion Nedelea Voicu*, 43 ani, 2 cl. primare, muncitor agricol).

Cu privire la credința că puțarii sunt înzestrați anume cu darul de a cunoaște păturile subterane acvifere, am înregistrat mai multe mărturisiri, care ne îndreptățesc să afirmăm că această concepție este generală în sat. Totuși, din pricină că de multe ori puțarii au greșit în cercetările lor, sătenii au început să arate semne de îndoială față de calitățile acestora, considerate până acum o generație infailibile.

Pentru a ilustra scepticismul acesta, ne mulțumim să redăm doar trei fișe.

„Sunt oameni care au darul de a cunoaște *cuta* pământului, cam unde ar fi izvorul. De câte ori nu s'a săpat izvorul și s'a astupat!...

„Când se face din nou o fântână ajută mai tot satul, reparațiile însă numai cele 10—11 gospodării care se folosesc". *(Marin Stelian*, 40 ani, 5 cl. primare, căsătorit, 6 copii, agricultor, aproximativ 38 ha).

„A venit în 1910 un puțar și ne-a arătat unde să săpăm puțul. Și nu a brodit-o deodată. Și am mai săpat și am făcut puțul ăsta, că se folosesc 10 gospodării de el. N'a secat niciodată". *(Radu M. Dumitrescu*, 65 ani, căsătorit, 11 copii, aproximativ 120 ha).

„Nu se găsește apa, e adâncă rău, este adâncă de tot. Am săpat în fiece an, uite-s numai gropi pe unde am săpat și n'am găsit. E un om puțar care ghicește unde-i izvor, dar nici el nu prea ghicește". *(Marin Miu*, 62 ani, 2 clase primare, aproximativ 80 ha pământ).

Așa dar, asupra pericolului cât și a ostenelilor depuse pentru construirea puțurilor, afirmațiile sătenilor sunt destul de concludente.

Am spus că săpăturile se fac iarna, din pricina pericolului la care sunt expuși vara lucrătorii, de a se surpa malurile pe ei, pentrucă terenul necuprinzând în anume locuri pături freatice, este impregnat cu apă de ploaie în tot cuprinsul lui, prezentându-se foarte nestabil. La nestabilitatea lui contribue, dealtfel și constituția nisipoasă și neomogenă.

Având în vedere toate acestea, ne închipuim lesne că această muncă își are eroismul ei, destul de inutil, de altfel, pentrucă toate aceste strădanii de câine s'ar putea înlocui printr'o serie de măsuri care să scutească pe oameni de a-și expune vieața.

Pentru evitarea acestor accidente, este bine, după cum afirmă și d-l dr. Mircea Paucă dela Institutul Geologic, să se aducă puțari specialiști, cum ar fi de pildă cei din județul Bacău, care să deprindă pe orjeni cu îngrădirea puțurilor pe măsură ce săpăturile înaintează în adâncime.

Că problema apei se pune destul de categoric în economia acestei comune și după cât am avut posibilitatea să aflăm, situația ar fi aproape asemănătoare în satele vecine, ne-o dovedește faptul cum s'au străduit gospodarii să împlinească această vitregie a naturii.

In primul rând, remarcăm numărul mic al fântânilor — 39 —, raportat nu la numărul gospodăriilor — 780 —, ci la distanțele pe care trebue să le străbată respectivii gospodari, pentru a ajunge la sursa de apă potabilă și care ajung să atingă cifra, destul de serioasă, de 400 m. Aceasta din pricină că gospodăriile dispun de curți cu o suprafață apreciabilă.

Dar să lăsăm fișele să mărturisească:

„Până la fântâna de unde luăm apă, sunt la 400 m. Deși ar fi o altă fântână mai aproape, nu luăm din aceea pentrucă „ținem" de cealaltă, la care am pus și noi bani, și la facere și ori de câte ori este nevoie să se facă vreo reparație". *(Preda Ion Stan Bercu*, 47 ani, 4 clase primare, muncitor pălmaș; are 5 copii).

„Pentru băut folosim apa dintr'un puț, ca la 400 m distanță de aici". *(Gheorghe Oancea*, 24 ani, 4 clase primare; n'are niciun petec de pământ, afară de un loc de casă foarte mic, în care stă și

cumnatul său (la marginea satului Oarja); muncitor agricol şi el şi soţia; are 2 copii).

„Nu avem fântâni. Fântâni nu prea sânt. Ar mai trebui *dar nu se pot face*, pentrucă nu-i prielnic pământul pentru aşa ceva: nu 's izvoare de apă. Apa o luăm de obiceiu dela o fântână, dela 300 metri depărtare, dar cum aceasta seacă des, mergem la o alta, ca la 400 m. depărtare. Nu este niciun râu în apropiere şi niciun lac". *(Nicolae Ţui*, 57 ani, ştie să se iscălească, agricultor, cu 10 ha; are 5 fete).

„N'avem fântână proprie, ci una veche, din bătrâni, care este la 9 gospodării, care au reparat-o, de curând, cu tuburi de piatră. Cea mai depărtată gospodărie care o foloseşte este la 400 metri". *(Gheorghe Buican*, 60 ani, 1 clasă primară, plugar; a avut 100 ha, acum are 50 ha pământ; are 8 copii).

In faţa unei atât de aspre condiţii geofizice, omul trebuia să reacţioneze. Şi într'adevăr, pentru nevoile gospodăriilor şi anume pentru adăpatul vitelor, al păsărilor şi spălatul rufelor (uneori), gospodarii au iniţiat un sistem propriu şi specific acestei regiuni şi pe care nu l-am observat nici în Ialomiţa, nici în Dobrogea etc., pe cât am avut prilejul să colindăm.

Este vorba de *benturi.*

Un bent este o groapă, de obiceiu dreptunghiulară, variind în ce priveşte dimensiunile superficiale între 2—3 metri şi 10—15 metri, iar în ce priveşte adâncimea, dela 1—3 metri. Suprafaţa benturilor din această comună variază între 6 m^3 şi 150 m^2, iar capacitatea între 6 m^3 şi 225 m^3.

Majoritatea sătenilor şi-au construit în ograda lor un bent, două sau trei, după necesităţile gospodăriei lor şi după trebuinţa de a deservi diferite puncte din cuprinsul ogradei lor.

In chip obişnuit, de jurîmprejurul gurii bentului se află răchită, iar mai în lături, sălcii sau ulmi. Atât răchita, cât şi sălciile şi ulmii au de scop de a păstra o temperatură coborîtă, datorită umbrei pe care ar face-o, pentrucă dacă apa se clocește, se îmbolnăvesc vitele. Răchita mai are de scop să evite surparea malurilor bentului în apă.

Pentru a dovedi odată mai mult câtă grije acordă orjenii acestor benturi, remarcăm, afară de vreo câteva excepţii, la toate benturile, un gard sau palan de uluci, care împrejmueşte în aşa fel bentul, încât lasă un spaţiu oarecare, ce fiind, pe cât posibil, mai curat, încearcă să respecte o umbră de percepte igienice. Gardul este prevăzut cu o poartă prin care să intre gospodarul să ia apă din bent, iar la marginea gropii, se află de cele mai multe ori o scară din lemne, pe care omul coboară în bent să ia apă cu găleata.

Igiena apei acestor benturi, lasă, în cele mai multe cazuri, mult de dorit.

Din totalul de 798 gospodării orjene, (fără *Cătanele)*, 243 sunt lipsite de asemenea benturi. Asupra acestora, credem că sunt în măsură să ne exprimăm, în urma cercetărilor noastre, că nici n'ar avea ce să facă cu bentul de l'ar avea, pentrucă n'au păsări şi nici vite, precum şi că n'au loc unde să-l facă. Aceasta ar părea paradoxal în urma unei afirmaţii de mai sus, din care a reeşit că gospodăriile dispun de o întindere foarte mare rezervată pentru ogradă şi din care pricină, raportând la numărul puţin de fântâni, reieşia să este nevoie ca orjeanul să meargă până la 400 metri pentru a ajunge la o sursă de apă potabilă. Intr'adevăr, sunt gospodării a căror ogradă este de aproape 1/2 ha suprafaţă. Cu toate acestea sunt şi 243 de gospodării care trăesc pe o întindere atât de mică, încât n'au unde să-şi sape un bent. Procentual acestea ar reprezenta cam 31% din totalul gospodăriilor orjene, faţă de un rest de 69%, care dispun de această posibilitate. Dacă am fi numărat benturile şi din cătunul Cătanele, situaţia s'ar fi prezentat tot mai mizeră, pentrucă în acel cătun, starea economică este şi mai înapoiată.

Pentru a învedera şi mai bine lipsa de ogradă, dăm două cazuri pe care le considerăm întru totul caracteristice pentru *tipul de gospodării fără bent*, şi care ne vor dovedi cu prisosinţă că şi gospodăriile din această categorie ar avea totuşi nevoie de benturi, pentru puţinele lor vite şi păsări şi sunt siliţi numai din lipsă de teren să se lipsească de asemenea înlesnire.

Primul caz este al lui *Marin Nania, ţigan, 37 ani*, nu ştie carte. Se ocupă cu fierăria (potcovăria) şi mai munceşte şi pe la alţii. Femeea lui lucrează, de asemeni, pe la alţii. Are 4 copii: 3 băieţi şi 1 fată. Sunt în total 7 membri în familie, împreună cu încă 1 bătrână neputincioasă. Are 9 găini, 2 gâşte, 1 capră, 1 purcel, 1 câine şi 1 pisică. Cu toate acestea n'are bent, pentrucă are curtea foarte mică. Fântâna este situată la o distanţă de 250 m de locuinţă.

Al doilea caz îl formează *Preda Ion Stan Bercu, 47 ani, 4 clase primare*, muncitor agricol, (pe din două la alţii). Soţia e gospodină în casă. Are 2 ha de pământ. A călătorit în timpul războiului şi în armată. Are cinci copii: 2 fete şi 3 băieţi. Vite şi

păsări: 10 găini, 6 rațe, 1 cal, 1 vacă, 6 oi, 1 purcel, 1 câine și 2 pisici. Până la fântână trebue să meargă 400 metri dus și 400 metri întors.

Precizăm că între cele 243 gospodării care n'au benturi, nu este niciuna care ar dispune de alte posibilități. Sunt însă, în afară de acestea, 10 gospodării care într'adevăr n'au benturi, dar care folosesc apa din râul Neajlov, și încă 16 gospodării care sunt scutite de efortul de a fi construit benturi, având posibilitatea să se alimenteze din o serie de eleștee.

In afară de tipul de gospodării care n'au nici bent nici altă sursă proprie de apă, am stabilit *un alt tip de gospodării, care au câte un bent.* Acest tip cuprinde *520 de gospodării.* Statistic s'ar formula un procent de 65% din totalul gospodăriilor. Acest al doilea tip cuprinde în general o categorie socială superioară celei dintâi și o serie de cazuri care depășește această categorie, pe care am considerat-o că ar cuprinde gospodăriile mijlocii din acest sat, urmând a fi considerate ca în categoria gospodăriilor orjene „capitaliste".

Câteva exemple din acest al doilea tip, spre o mai plastică ilustrare a celor confirmate, sunt numai binevenite.

Primul exemplu este gospodarul *Ilie S. Buican,* 46 ani, 5 clase primare, agricultor; soția gospodină. Dispune de 7½ ha. Are 4 băieți și 1 fată. Averea în vite și păsări constă în: 25 găini, 2 boi, 2 vaci, 10 oi, 1 porc, 2 câini și 4 pisici. Suprafața bentului este de 35 m², capacitatea de 87,5 m³. Este la 30 metri departe de casă, la 25 metri depărtare de coteț, la 40 m de closet și la 25 m de cocină. Dintr'o primă ochire, se poate susține că, la construirea bentului s'a avut multă grijă. De jurîmprejur are răchită și sălcii. Pentru scoborîre are o scară; iar alta pentru a ocroti bentul și a-l păstra în curățenia cea mai mare cu putință, în condițiile în care se află, are la o depărtare de un metru, de jurîmprejurul bentului un gard împletit cu mărăcini.

Folosește la adăpatul vitelor, al păsărilor, la spălatul rufelor și în cazuri speciale la stins focul. Are și pește, ca la vreo 15 kg pe an. Puț (fântână) n'are. Se folosește de apa unei fântâni, la o distanță de 150 m.

Al doilea exemplu pe care-l dăm, este al lui *Anghel Dumitru,* de 80 ani, (știe să se iscălească, agricultor, acum cu 6 ha, stăpânit înainte 25 ha). In gospodăria lui se găsesc: 20 de găini, 1 vacă, 1 câine și 1 pisică. Suprafața bentului de 150 m², iar capacitatea de 225 m³. Este cel mai mare bent din sat. De jurîmprejur sunt sădite sălcii. Bentul este la 60 m distanță de closet, la 40 m de coteț, la 4 m de casă. Folosește bentul numai această gospodărie. Apa din bent provine din apa de ploaie ce se scurge de pe șosea, printr'un șanț anume săpat. Apa din bent folosește la adăpatul vitelor și păsărilor. Este întrebuințată de asemeni la spălatul rufelor, iar la nevoie și în caz de incendiu. Conține pești. Moș Anghel scoate ca la 100 kg pește anual. „Când plouă mai mult se revarsă apa și odată cu ea și peștele din bent", ne-a mărturisit, cu oarecare amărăciune în glas moșul. Fântâna de care se folosește este la o distanță de 250 m.

In afară de cele afirmate mai sus, apa din *benturi* este folosită și la spălatul vaselor. *(Nicolae Țui,* 57 ani, 10 ha; știe să se iscălească). Nu există însă niciun caz, în care apa din bent s'ar folosi la gătitul bucatelor.

Unele gospodării, din această categorie, cu un bent, nu întrec prea mult, ca situație social-economică, pe cele sărace, al căror gros alcătuește primul tip stabilit.

Al treilea tip pe care l'am stabilit în cercetările noastre, îl formează *gospodăriile cu câte 2 și 3 benturi.* Acest tip cuprinde 5 gospodării cu 2 benturi și 1 cu 3 benturi. Acest tip corespunde cu categoria social-economică a gospodăriilor, a gospodăriilor „capitaliste".

Ne mulțumim să dăm ca exemplu numai pe Badea Cârstea. Proprietar a 350 ha, până mai eri, astăzi, îmbătrânit și după ce și-a împărțit averea la urmași, având totuși 62 ha, este un reprezentant tipic al proprietății rurale „capitaliste" din Oarja. Are peste 100 de păsări (gâște, găini, rațe), în ogradă, 3 cai, 2 vaci, peste 20 de oi și 10 porci etc.

Are 2 benturi în curte, 1 bent la câmp, unde are grajd, casă, clăi de fân, cocine pentru vite etc. Iar pe deasupra, are pe moșie un eleșteu, care folosește și ca bent.

Al patrulea tip de gospodărie este format din gospodăriile care au câte 1 puț și 1—2 benturi. Acest tip cuprinde 3 gospodării.

In această categorie pomenim gospodăria lui Ion M. Dănălache (63 ani, căsătorit, are 3 fete; peste 30 ha pământ). Are 2 benturi, unul de 25 m³ și altul de 20 m³, precum și o fântână construită și întreținută în condiții bune.

In afară de corelația ce am încercat să stabilim

între existența și inexistența bentului într'o gospodărie și numărul benturilor în cazul că există, de o parte și de altă parte categoria economică și socială a gospodăriilor și care ne-a dus în chip firesc la concluzia că bentul este o condiție economică într'o gospodărie și acolo unde există presupune o oarecare prosperitate, care, în multe privințe se poate deduce chiar și din construcția și îngrijirea bentului, suntem în măsură să stabilim și o corelație între vieața psihică a gospodarului și morfologia bentului.

Intr'adevăr, când un Const. I. Teodorescu (51 ani, căsătorit, cu 8 copii; aproximativ 80 ha pământ), construește un bent în cele mai perfecte condiții igienice și cu toată împrejmuirea ce i-a făcut-o, nu-l folosește în chip direct, ci după ce-i administrează o desinfectare cu piatră de var și îi trece apa pe sub pământ, printr'un strat cu nisip, până la o fântână al cărei izvor este însăși acest bent, și din care apoi scoate apa cu găleata, fântâna fiind în bună stare și o folosește la adăpatul vitelor, păsărilor, spălatul rufelor și chiar gătitul bucatelor, încredințat că fierberea va constitui o piedică pentru eventualele murdării, suntem îndreptățiți a constata, pentru acest caz, o inteligentă dominare a împrejurărilor naturale.

Un alt aspect, de data aceasta economic, este faptul că în unele din benturile orjenilor se află pești, pe care aceștia îi cultivă, în vederea îndestulării gospodăriei. Am pomenit mai sus de cazul lui Anghel Dumitru, un bătrân de 80 de ani, care are bentul cel mai mare de altfel (225 m³) și care scoate anual peste 100 kg pește, în valoare de peste 1.000 lei. In afară de acest caz, se află pește și în alte benturi mai mici. Sătenii nu s'au convins încă de însemnătatea pisciculturii, din care motiv nu prea dau mare importanță acestui lucru.

Propunem, în acest sens, o propagandă din partea organelor competente, pentru creșterea peștilor în aceste benturi. Ar constitui un cât de mic venit sau dacă nu, o cât de modestă sursă, în ce privește alimentația gospodăriilor respective, deoarece, până și cei mai înstăriți orjeni se alimentează într'un chip destul de prost.

In concluzie, în urma sumarelor fapte pe care le-am prezentat, propunem, bucuroși că ne găsim oarecum în concordanță și cu referințele d-lui Dr. Mircea Paucă, dela Institutul Geologic, cele ce urmează:

a) Construirea a cât mai multor puțuri americane, care, după cum am observat la casa lui Nicolae Constantinescu, prezintă o sumă de avantaje, printre care și cel igienic, numai astfel fiind posibil să se ajungă la stratul mai favorizat de apă;

b) In locurile unde terenul s'a dovedit favorabil fântânilor, să se mențină acestea, perfecționându-se;

c) Să se recomande o cât mai perfectă igienă a *benturilor*, mergându-se până a se imita chipul în care a înțeles să rezolve problema gospodarul C. I. Teodorescu.

MAURA și *N. M. DUNĂRE*

PĂSTORITUL ÎN DÂMBOVNIC

O hartă a țării noastre [1]) pe care sunt arătate și drumurile de transhumanță și regiunile de puternic păstorit, ne desvăluește, pentru regiunea căzută sub cercetarea noastră următoarele:

1. Geograficește, plasa Dâmbovnicului face parte din câmpia Găvanul-Burdea, *Vlașca*, obișnuesc să-i spună locuitorii dela Pitești în jos spre Dunăre și alcătuește locul de trecere al regiunilor deluroase spre cele de șes.

Fiind loc de trecere și ocupațiile pe care le vom găsi în Dâmbovnic, mai ales în partea de Nord, vor fi tot de trecere și anume, dela păstoritul desvoltat al dealurilor cu preponderență vădită asupra agriculturii (întrecută chiar de livezile cu pomi roditori), la plugăritul intens al câmpiei. Vom avea, așa dar, în Dâmbovnic o etapă când ciobănia depășește lucratul câmpului și altă etapă când acesta decade, ajungând la starea de azi. Se vor mai întâlni, tot aici, sate care rămân credincioase vieții pastorale până hăt târziu și altele care

[1]) O asemenea hartă se poate vedea în studiul d-nei *Mara N. Popp: Contribuțiuni la vieața pastorală în Argeș și Muscel*, Bulet. Soc. Reg. Rom. de geogr., Tomul L II, 1933, la pag. 278 și în studiul d-lui *Laurian Someșan : La transhumace des bergers transylvains dans les provinces roumaines*, Revue de Transylvanie, Tom I 1935, No. 4, la pag. 476.

se dedau câmpului de timpuriu, în dauna creşterii oilor. Deci, şi în desvoltarea păstoritului se vor distinge două etape: cea dintâiu sfârşeşte, în jumătatea a doua a veacului al XIX-lea, cam în jurul anului împroprietăririi (1864), în care vieaţa pastorală atinge un grad de maximă desvoltare şi cea de-a doua, când agricultura, stimulată de desvoltarea economică a ţării, îşi însuşeşte din ce în ce mai mult terenul.

2. Oraşul Piteşti, format la întretăierea a două individualităţi geografice, adună, dar mai ales aduna, toate drumurile de oi ce coborau din Munţii Făgăraşului prin Ţara Loviştei şi cele ce treceau din masivul Retezatului în stânga Oltului, ca apoi să le răspândească în câmpia română. De aici, din Piteşti adică, îşi cumpărau ciobanii cele trebuincioase întreţinerii turmei pe timpul iernii. Unul din aceste drumuri trecea prin satele: *Oarja*, *Rociul*, *Gliganul-de-Jos*, *Bârlogul*, *Slobozia*, şi se afunda în şesul Burnasului. Căile pe care le străbăteau ciobanii în spre locurile de iernare nu se alegeau la întâmplare. Ele au fost parcurse de înaintaşi şi au rămas aceleaşi până în zilele noastre, fiindcă nici condiţiunile pe care trebue să le îndeplinească regiunile de trecere nu s'au schimbat. Coborîrea dela munte se face, azi ca şi altă dată, pe la sfârşitul lunii August, dată la care cele mai multe din culturi n'au fost încă strânse. Trebuia, deci, ca locurile de trecere cu turmele să le dea putinţa unei întârzieri până ce din câmpie se ridicau cerealele de toamnă. Valea superioară şi mijlocie a Argeşului şi a afluenţilor din dreapta lui, netrecută complet la agricultură, le oferea această posibilitate, mai ales că, după cum vom vedea, chiar din cuprinsul ei, multe comune îşi vărau oile în munte şi le iernau în hotarele lor.

3. In mijlocul plasei Dâmbovnic şi anume în partea ei mai joasă, acolo unde îşi au vatra satele: *Şerbăneşti*, cele două *Gliganuri*, *Suseni* şi *Ţuţuleşti*, se iernau turme de oi potrivite la număr cu putinţele de hrănire a acestora. Această parte mai joasă era adăpostită în vremuri grele de codrii ce însoţeau lunca Argeşului şi valea Dâmbovnicului, întâmpinând Crivăţul şi zăpada dinspre răsărit, iar dinspre apus, de pădurea ce ţinea până în Olt, din care au mai rămas doar pâlcuri de stejari bătrâni [2]. In poienele acestei păduri se găseau *Odăile*, împrejurul cărora stăpânul aduna fânul necesar oilor. Cu timpul, odăile au fost prinse de alte întâmplări şi prin îndesire au devenit sate. *Odăenii* de astăzi nu sunt altceva decât locul unde altădată sătenii din Ţuţuleşti îşi iernau oile.

Acestea sunt lămuririle oferite de o fugară citire a hărţii, lămuriri îndestulătoare pentru a arăta că în trecut creşterea vitelor, în genere, se afla la loc de cinste în vieaţa locuitorilor din părţile Dâmbovnicului.

Să încercăm o mai adâncă pătrundere în acest trecut cu ajutorul urmelor ce ne-au rămas. Vor intra aici lucrurile, ce grăesc despre vieaţa pastorală în perioada dintâiu. Ele pot fi grupate astfel:

a) Obiecte ale vieţii păstoreşti folosite şi astăzi;

b) Rămăşiţe în portul locuitorilor;

c) Elemente folkloristice inspirate de vieaţa păstorească;

d) Mărturii păstrate de bătrânii satului, şi în cele din urmă,

e) Analiza stadiului actual al ciobăniei ne va duce la concluzii privitoare la epoca de care ne ocupăm.

Era pădure [3]*) atunci nu jucărie şi în ea se aflau odăile şi surlele. Erau, pe vremea aceea, târle împrăştiate în toate părţile şi cântau din bucium, mamă.*

Iar omul se îmbia cu oile [4]*). Imi pare rău acum de vieaţă. Mi-e necaz de când eram tânăr.*

(Dumitru Ion Roşu din Gliganul de Sus).

Cam aceasta era înfăţişarea Dâmbovnicului din veacurile trecute. Păduri întinse peste tot în curăturile cărora locuitorii îşi aşezau nu numai târlele oilor, dar făceau şi agricultură. Târla era, şi aşa a rămas până în vremea noastră, denumirea pentru stânile de vară. In privinţa alcătuirii, iată, după spusele bătrânilor, care a fost evoluţia ei. Mai întâiu, din mărăcini bine bătuţi în pământ, având două despărţituri:

— *ţiriţile*, locul în care stăteau noaptea şi în timpul celor trei comănace mânzările;

— cea de-a doua purta numele oilor sterpe. Erau

---

[2]) Răspândirea acestor păduri se poate vedea pe harta rusească din 1835, adăogită în 1853 prin ridicări făcute la teren, vezi o parte din ea reprodusă în studiul lui Vâlsan, citat mai jos.

[3]) Iată ce scrie *G. Vâlsan* în: *„O fază în popularea Ţărilor Româneşti"*, la pag. 220: „Pădurea aceasta imensă care ne-a dat numele de ţară cu codrii întunecaţi, cobora pe apele mari până în Dunăre şi poate se prelungea şi mai departe. Cobora pe lunca Jiului şi Oltului, pe toţi afluenţii Argeşului"... Bulet. Soc. Reg. Rom. de Geog., XXXIII, 1912.

[4]) Amintim aici o altă vorbă pe care ne-a spus-o Petre Gavrilă din satul Mocod, aşezat într'o regiune de puternic păstorit din Nordul Transilvaniei: *„Oile îmi sunt mai dragi ca marhăile* (vite mari, n. n.) *şi dacă trăeşti multă vreme cu ele, ajungi să le pricepi după cum poartă clopotele şi după rosul ierbii. Oaia îi animal sfânt"* (Mai 1939).

despărțite printr'un gard de nuiele care avea o poartă mobilă, strunga, pe unde treceau oile ce au fost mulse. Aceste despărțituri s'au păstrat până în ziua de azi, schimbare făcându-se numai în ceea ce privește gardul împrejmuitor, folosindu-se scândura de o lățime de 10 cm.

Surla, coliba ciobanului, se făcea din pari groși înfipți în pământ, îngrădiți cu nuiele și era căptușită cu paie: *„era mai cald în casă și asta fără sobă"*. Mai înspre noi, la întocmirea surlei se întrebuințează și scândura lată de 20—25 cm, luând în acest caz numele de *baracă*.

Astăzi, în cuprinsul Dâmbovnicului, dăinuesc amândouă felurile de surle. Din faptul că târla era alcătuită din mărăcini bătuți în pământ, iar surla din pari ficși, reiese că stâna nu era mutătoare. Ea rămânea locului și se curăța tot la două zile de gunoiu, care se împrăștia pe ogorul celui ce stăpânea locul unde se afla.

Nu toți proprietarii de oi aveau putința arendării de pășuni în munte, mai ales acei ce întremau pentru întâiași dată stână. Acestora le rămânea să se învoiască cu stăpânul moșiei și al pădurii, ca în schimbul unei taxe percepută pe cap de oaie, să-și pască turma pe pământul lui. Cei mai în vârstă și cu oi mai multe, deci cu o stare materială bună, urmau vechiul obiceiu lăsat de înaintași: drumul muntelui, de unde coborau toamna pe moșia satului.

Cei dintâiu își stabileau târla și surla într'o curătură, iar cât privește laptele, el era adus în gospodărie, satul fiind aproape.

Se pare că la început forma de stână pentru Dâmbovnic a fost cea *individuală*, adică fiecare stăpân își avea târla lui și de cele mai multe ori era el însuși paznicul oilor.

Tipul de stână individuală s'a păstrat în vremea noastră numai la proprietarii care dispun de un lot de pământ mai mare, cărora le stă în putință să rezerve, pe timpul verii, loc de pășunat. După ce se seceră grâul, intervine între aceștia și restul sătenilor o învoială în urma căreia oile lor pot paște pe miriști. E sigur că în secolul al XIX-lea, toți ciobanii bătrâni sunt de acord asupra acestui lucru, stâna de tip individualist predomina, cu toată apariția târlei de formă colectivă. In satele moșnenești, sau semi-moșnenești, cum e Rociul pentru acestea și Suseni pentru cele dintâiu, *se obișnuia stâna de formă colectivă pe neamuri*. Familia Necșulescu-Zamfir (Rociu), a avut întotdeauna târla ei pe moșia Vlădeasa, fiindcă pământul lor e grupat aproape într'o singură parte a hotarului și lasă pentru imaș o cotă-parte proporțională cu numărul gospodăriei respective.

Improprietărirea dela 1864 dă pământ arător mai multor familii de clăcași, rupând o parte din trupul moșiei boierilor, lucru usturător pentru ei, mai ales în agricultură, fiindcă s'a întâmplat tocmai în vremea când produsele pământului devin mai căutate. Pentru umplerea golului lăsat de improprietărire, boierii au început să lărgească marginile curăturilor. Ciobanii care își luau sarcina de a face noi rupturi în pădure, căpătau înlesniri la ierbărit: în tot timpul anului, pentru o turmă de 100 de oi, dădeau stăpânului moșiei la Sf. Gheorghe, o oaie. Nu și-au dat însă păstorii seama, că orice ruptură făcută de ei în codru, devenea în anul următor loc de brazdă nouă. De acum începe să descrească numărul oilor și să apară *tipul de stână colectivă: clățaele.*

Odată cu scăderea numărului stânelor de tip individualist, scad, tot ca număr, și odăile din *câmpuri* [5]), care aveau întrebuințare păstorească numai pe timp de iarnă. Imprejurul acestora se făcea fânul *drugăni*, aici își îngrijea gospodarul oile până în primăvară, *„când da colțu' ierbii"*, scoțându-le din nou la păscut pe locurile din vreme arendate. Odăile, nume sub care se cuprindea și târla și surla, erau mult mai bine întremate. Ele trebuiau să împlinească înainte de toate deziderătul căldurii, deaceea se așeza în dosul unei perdele dese de pădure. Pereții de mărăciniș erau înlocuiți cu cei de pari groși și înalți, lăsând impresia unei forme conice, îngrădiți mai strâns, care împiedecau animalele sălbatice să sară înlăuntru. Spre deosebire de târle, odăile erau mai apropiate una de alta. Contactul dintre ciobani, cu deosebire în timpul zilei, se făcea astfel mai ușor, iar ajutorul în caz de primejdie, care primejdie venea nu numai dela sălbăticiuni ci și dela haiducii nelipsiți din nicio parte a țării, era mult mai lesne de dat [6]). Odăile (surla) se construiau tot din lemne de stejar, bătute în pământ, împletite cu nuiele și căptușite cu paie. Erau însă de dimensiuni mai mari și cuprindeau toate uneltele trebuincioase întreținerii stânii. Ciobanul venea în sat rar de tot, doar la zile mari, când era înlocuit de unul din membrii familiei, priceput și acesta în treburile oieritului.

---

[5]) Câmpuri se numeau toate locurile pe care păşteau oile.

[6]) Mulțimea câinilor de azi, este mai degrabă provenită de pe urma neîncrederii în semenii lor, decât un rest al unei bogate vieți past rale.

Se găsea în odaie tot ceea ce trebuia traiului unui om singur. In mijlocul ei, într'un loc mai adâncit, se înfigeau *crăcanele* de care se atârna tuciul pentru fierturi sau mămăligă, dedesubtul căruia se aprindea focul. Seara, împrejurul lui se culca ciobanul învelit de cojoace miţoase, numite prin partea locului *şube*. Un vas de apă, *botă*, de formă cilindrică, fedeleşul oieriilor de aiurea, făcut din lemn, o ladă în care se păstra făina de porumb, *lacra*, o *poliţă* unde se înşirau străchinile şi lingurile, o *ploscă* pentru sare, cu două despărţituri, din care una plină cu fân ce se udă din vreme în vreme şi vreun scaun sau două, mici, cu trei picioare, întregeau înfăţişarea dinlăuntru a odăii. Dar un obiect asupra căruia vrem să stăruim cu deosebire e *ţăstul*, cu mare întrebuinţare la populaţiunile nomade. Astăzi, nu există casă de ţăran din întreg cuprinsul plasei Dâmbovnic, în care ţăstul să nu fie folosit, folosinţă pricinuită şi de lipsa lemnului, dar nu-i mai puţin adevărat că este în acelaşi timp şi o rămăşiţă a unei îndeletniciri pastorale mai veche, ce pendula mai tare ca în vremurile noi, între munte şi şes. O dovadă că ţăstul nu-i o unealtă casnică născută numai în urma nevoii de economisire a lemnului, e existenţa lui în Hunedoara [7]), bogată în lemn, unde se cunosc două tipuri de ţăst. Cele din Dâmbovnic se fac din pământ argilos, turnat în tipare de unde se scot şi se lasă în soare până ce devin tari ca piatra.

Au o formă conică, mult turtită, cu o scobitură de mărimea unei pâini. Inainte de facerea pâinii, se încălzeşte pe-o vatră de pietre, sprijinit de două cărămizi, cu scobitura spre foc. Aluatul, uneori dospit, alteori nu, se pune pe frunze de varză, aşezate pe vatra măturată, apoi se acoperă cu ţăstul. Cu ajutorul acestuia, ciobanul îşi putea face singur pâine, necerându-se pricepere la frământare şi dospire. Neajunsul constă în faptul că pâinea nu creşte ca într'un cuptor, din lipsa aerului. De multe ori gospodinei îi lipseşte timpul trebuincios facerii pâinii, cu deosebire în anotimpurile muncilor agricole şi atunci toarnă în grabă o mămăligă mare şi vârtoasă, pe care o mănâncă cu zeamă de castraveţi sau usturoiu. Asta nu înseamnă însă că orice populaţie cu îndeletnicire pastorală trebue să se folosească de ţăst, dar nici că el se găseşte la agricultorii regiunilor de şes săraci în pădure. In Ialomiţa, în plin Bărăgan, se întrebuinţează cuptoarele pe care le încălzesc cu tizic sau paie şi nu ţăstul. Ţăstul e un obiect al locuitorilor nomazi, care stau prea puţin într'acelaşi loc, încât să simtă nevoia unui cuptor de cărămidă sau piatră. Dar neamurile nomade cutreeră de obicei stepele nesfârşite pe care cresc din belşug gramineele. Aceste plante panificabile reclamă întrebuinţarea ţăstului. El a apărut în Dâmbovnic datorită faptului că în imediată apropiere a stânii se găseau culturile de cereale, făcute de membrii gospodăriei, mai ales grâul, din care, în aceste părţi, nu se face mămăligă, dar care trebuia mâncat cumva. E mult mai greu pentru ciobanii din munte să târască ţăsturile după ei, apoi saci cu făină de grâu (care de cele mai multe ori e isprăvită la urcarea acestora în munte), vase de frământat, o întreagă aparatură care poate fi mânuită bine într'un spaţiu restrâns de practica păstorească, dar foarte greu pentru cei dintâiu, obişnuiţi să coboare munţi şi să treacă văi pe nesimţite.

Iată de ce credem că ţestul e cuptorul populaţiei de şes, fostă *cândva* nomadă, cu îndoită ocupaţie: păstorit şi plugărit, care se împleteau amândouă, având întâietate după împrejurări. Evident, e o ipoteză de lucru această credinţă, care poate fi înlăturată sau întărită atunci când se va studia aria geografică de răspândire a ţăstului şi funcţiunile lui în diferite epoci.

Tipul de stână colectivă, clăţaele [8]), se închegau de către ciobanii cu experienţă îndelungată, deci de ciobani ce aveau o pricepere câştigată de pe urma practicii lor. Aceştia, încă din timpul iernii legau tovărăşii de doi şi organizau stâne, fie pe vecinătăţi, fie pe neamuri. La Gliganul-de-Sus, sat născut din scoaterea la linie în 1864 a mai multor *cracuri*, se făcea stână în fiecare din aceste cracuri. Dealtfel, aproape toate datele ce sunt cuprinse în acest studiu, sunt adunate din Gliganul-de-Sus, locuitorii căruia erau cunoscuţi în tot ţinutul sub numele de ciobani.

„Toată lumea ne zicea ciobani", ne-a spus odată Dumitru Ion Roşu.

Tot în timpul iernii, proprietarii de oi, părtaşi ai unei stâni, se îngrijeau de arendarea locului necesar păşunatului. Locurile destinate păşunatului deveneau tot mai rare, silind locuitorii la plătirea unui ierbărit ridicat. De unde la început acesta era de 50 bani de oaie şi 2 lei de vită mare, se ajunge

---

[7]) *Romulus Vuia : Le village roumain de Transylvanie et du Banat*, pag. 757. *In : La Transylvanie*, Bucureşti 1938 Academia Română.

[8]) *„Le spunea clăţae fiindcă erau oi puţine"* (D-tru Ion Roşu). Deci şi numele ne duce spre o scădere a numărului de oi.

acum la arendări de pogoane, de multe ori în hotarul satelor vecine, cu 20 lei de oaie şi 40 lei de cornute mari. Numărul ciobanilor trecea foarte rar de doi. Unul, care era vătavul stânii, păzea mânzările. Celălalt, ales de obiceiu de către vătav şi plătit tot de el, cam cu a patra parte din simbria lui, îngrijea oile sterpe şi berbecii, care nu se amestecau cu mânzările decât toamna, în vremea mârlirii. Un păzitor destinat mieilor nu exista, fiindcă aceştia se vindeau de timpuriu, iar cei lăsaţi de prăsilă se creşteau în gospodărie. Capre n'au fost niciodată în Dâmbovnic. Vătavul făcea treaba cea mai grea. Mânzările, oi cu lapte, cereau mâncare bună, trebuiau purtate mereu, apă curată, foarte rară în plasa aceasta, dar mai ales ferite de boli. Vătavul le mulgea ajutat de sterpar, oile fiind trecute prin strungă de omul al cărui rând era, le făcea semne deosebitoare fiecărui stânaş şi el dădea socoteală de oile pierdute.

Cu toate aceste cerinţe ale slujbei de vătav, sâmbria nu era corespunzătoare serviciilor prestate de el. Ciobănitul, taxa pe cap de oaie dată vătavului, n'a avut nici evoluţie nici devoluţie, deci nu se poate căpăta o curbă regulată a mersului lui, ci depindea de numărul oilor, de împrejurări, dar mai ales de numărul stânilor ce se alcătuiau.

A fost şi 4 lei, 3 lei, 2 lei, chiar 70 de bani. Pe lângă bani, ciobanul primea, de oaie, 3 kg de făină de porumb. Atât banii cât şi făina le aduna vătavul la desfacerea stânii, până atunci trăind din economiile lui; totodată îi făcea şi ajutorului socoteala. Cel ce mulgea oile îi aducea, fie pregătite, fie nu, *legume*, denumire sub care se înţeleg atât zarzavaturile cât şi cărnurile. Mai des însă, ele erau pregătite şi după spusele bătrânilor, ciobanii cereau cu insistenţă ceapă, de brânzeturi şi carne fiind sătui.

Stâna începea pe la sfârşitul lunii Aprilie. Era obiceiul ca de Sf. Gheorghe să se împartă, după săvârşirea Sf. Liturgii, bucăţi de carne de miel fript, care obiceiu, odată cu agriculturizarea Dâmbovnicului, s'a prefăcut în *„stropitul ţarinii"* cu apă sfinţită în Joia Mare, iar azi a dispărut fără a lăsa altă urmă decât amintirea.

Tot în această zi, 23 Aprilie, locuitorii erau obligaţi să dea logofătului regiunii un miel, de unde şi numele acestuia de logofătul Oiţă.

Acestea sunt obiceiuri ce arată un grad mai mare de desvoltare a vieţii pastorale decât în zilele noastre.

Toţi stânaşii luau parte la facerea târlei, dând fiecare o scândură sau două, ori împletind la nuiele. Apoi începea distribuirea laptelui, pentru care lucru existau două sisteme. Cel dintâiu, mai răspândit şi probabil cel mai vechiu, *consta din luarea laptelui cu ziua.* Cei ce aveau 10 oi, luau tot laptele dintr'o zi; cel cu 20 de oi, laptele din două zile şi aşa mai departe. In al doilea sistem, folosit cu deosebire astăzi, dar care a început să intre în uz cam la începutul veacului al XX-lea, *se da proprietarul 3 sau 2 oale, de mărimea unui kg cu lapte de oaie, în anotimpurile cu iarbă din belşug şi o oală în restul anului.* Faţă de sistemul dintâiu, acesta din urmă are avantajul unei împărţiri mai raţionale şi mai exacte. Luarea laptelui cu ziua, prezenta neajunsuri. In cap de primăvară, oile au mai mult lapte, deci celui ce ia întâiu îi cade mai bine ca celor ce-l urmează, în deosebi micilor proprietari. O altă dificultate o prezentau părtaşii ce aveau mai puţin de 10 oi. Cât lua unul cu 4 sau 6 oi cu lapte? Prin introducerea celui de al doilea sistem, ei au soluţionat numai această întrebare, nu şi cele ridicate de aceasta din urmă. Amândouă sistemele sunt mult inferioare celor din altă regiune. In cel de al doilea, stânaşul care are multe oi, fără însă a fi bune de lapte, face mai multă brânză decât cel cu oi puţine dar alese.

In niciunul din sistemele de distribuire a laptelui din plasa Dâmbovnicului, oierii nu sunt îndemnaţi să facă o selecţie şi o îngrijire atentă a oilor [9]. Un sistem drept de luare a laptelui nu se poate căpăta decât dacă se porneşte dela o măsurare a cantităţii dată de oile fiecărui stânaş.

Dacă ajungeau toţi proprietarii să ia laptele cuvenit, oile se întorceau pe alt rând, numărul oalelor rămânând neschimbat sau micşorându-se după mersul vremii. In general, se căpătau trei rânduri la fiecare stână. S'a observat însă că în cazul distribuirii laptelui cu oala, rândurile ies mult mai repede, deci cantitatea ce le revenea era mai mare. Laptele se aducea acasă de către stânaş, închegat dela târlă, unde se făcea brânza.

Comarnic prin părţile acestea n'au apucat niciunul dintre ei. Probabil însă că în faza veche, de stână individualistă, acest comarnic să fi existat.

Stâna ţinea până la lăsata secului, deci destul de târziu, când din pricina timpului rău şi-a căderii zăpezii, erau siliţi să purceadă la desfacerea ei. Vătavul dădea oile în seama stăpânilor, apoi cu

---

9) Compară: *Morariu, Tiberiu: Vieaţa pastorală în Munţii Rodnei*, Buc., 1937, îndeosebi pag. 135 şi urm.

câteva zile în urmă, începea să strângă *socotul*, simbria lui.

Reiese din cele de mai sus că stâna de formă colectivă din Dâmbovnic avea, și are, un caracter de asociație sau întovărășire. Dealtfel, acesta este tipul din regiunile agricole [10]), fiindcă în ele sunt foarte rari ciobanii ce pot stăpâni un număr de oi deasupra unei sute, întrucât n'au la îndemână pășunea necesară; în afară de aceasta, agricultura reclamă cât mai multe brațe.

Tipul de stână colectivă presupune contact mai strâns între săteni, cu deosebire în preajma constituirii ei. Ei se întrunesc apoi oridecâteori nevoia o cere, spre a hotărî împreună măsurile ce trebuesc luate în fața anumitor impasuri ridicate de vieața păstorească.

La sfârșit de iarnă, oamenii ce au de gând să se strângă în jurul unei stâni, se adunau și se adună, de regulă, în casa celui mai înstărit dintre ei, unde pun la cale, înțelepțește, toată orânduiala târlei, Se sfătuesc asupra locului pe care îl vor arenda, asupra mărimii lui, a prețului; aleg tot acum ciobanul în grija căruia vor lăsa oile mai bine de o jumătate de an și-i stabilesc simbria. Lăsarea oilor în paza ciobanului, nu înseamnă că gospodarul și-a luat o grijă de pe cap. El merge să le vadă de câte ori are prilejul, mai ales în dumineci și sărbători.

In urmă, părtașii unei stâni, trebuiau să vină în legătură cu cei dela alta, pentru ca să nu întâmpine greutăți în arendarea locului de pășunat, intervenind o înțelegere între ei.

De obiceiu, rămâneau pe același lot ca în anii precedenți, afară doar dacă proprietarul îl prefăcea în ogor.

Cel al cărui rând de luarea laptelui se isprăvea, trebuia să anunțe pe următorul, cu care prilej îi comunica și întâmplările survenite între timp. In orice caz, în satele cu stână colectivă, contactul dintre săteni e mult mai accentuat decât în cele cu stâni de tip individualist. Consecințele ce decurg din aceste legături intervenite între săteni, sunt de mare însemnătate pentru vieața satului. Existând dese raporturi, adunări în care se sfătuesc asupra lucrurilor de interes obștesc, se crează o atmosferă de înțelegere reciprocă, dar și de respectare a dreptului fiecăruia. Satul apărea în fața celorlalte mult mai bine închegat, reprezentând voința tuturora și reacționând unitar presiunilor din afară. Se nășteau, în interiorul satului, o seamă de norme, ce deveneau respectate de toți și cărora li se conformau iarăși cu toții. Intr'un sat cu vieață colectivă puternică, reeșită de pe urma unor interese comune ce silesc la dese contacturi, individualitățile anarhice, inovatoare, nu apar decât incidental, ele fiind înlăturate, și în acest caz, foarte de timpuriu. Intr'un asemenea sat, apar, însă, individualități puternice continuatoare ale tradiției și adâncitoare ale acesteia, încadrându-se în granițele spirituale ale satului.

Din moment ce aceste interese comune dispar, comunitatea sătească așa de bine întremată începe să se destrame, locuitorii mai întrunindu-se doar atunci când primăria sau biserica îi cheamă. Stâna colectivă, în considerațiile de mai sus, are rolul unei contribuiri la strângerea sătenilor în comunitate. Vom vedea, de altfel, că în satele în care ea nu mai dăinuește, personalități bine individualizate s'au ridcat deasupra satului, spărgând legile obștei rezultate ale unei convietuiri vechi.

Față de păstorit, agricultura ni se înfățișează ca un stadiu în care apariția individualităților în afara obișnuitului este mult mai favorizată. Prilejurile, pe care le oferă întrunirilor, sunt mai puține decât în faza vieții pastorale sau, în orice caz, sunt rar dictate de existența unor interese comune însemnate. De cele mai multe ori, vieața agrară duce spre orășenizare, deci individualizare, care nu-i prielnică formării unei comunități. Satele care și-au părăsit îndeletnicirea pastorală, sau nu au avut-o, ajung în dependența târgurilor, mult mai de vreme decât cele în care oieritul se menține alături de agricultură. Atât timp cât această îndoită ocupație stă în cumpănă, structura interioară și înfățișarea din afară ale satului se mențin mai aproape de natură. La luarea contactului cu orașul, și una și cealaltă suferă transformări aproape simultane.

In privința aspectului exterior, straele bătrânești sunt cele mai ușor de înlocuit. Imbrăcămintea din plasa Dâmbovnicului, se făcea în perioada de care ne ocupăm, din produsele gospodăriei. Pentru *ghebe* [11]), *(cortele)* și nădragi, se întrebuința lâna oilor, iar la făcutul cămășilor și ismenilor, cânepa, mai rar inul. Pălăria, înainte de războiu, avea o *formă ungurenească*, locuitorii așa o și numeau, cu boruri mici, pe care o ungeau cu lapte de oaie sau uleiu de floarea soarelui, pentru a rezista ploilor. Astăzi, pălăria ungurenească e înlocuită

[10]) V. *Kubljovyc, Vladimir: Păstoritul în Maramureș*, Bulet. Soc. Reg. Rom. de Geog., Tomul LIII, 1934.

[11]) *Gheba* era de culoare neagră cu *găetane* albastre, iar *cortelul* alb.

cu cea de târg, ea găsindu-se doar la cei bătrâni. Iarna se purta o căciulă mare de oaie, ce căpăta o formă cilindrică, prin faptul că vârful era vârît înlăuntru. Dar hainele ce ne amintesc de o răspândire a vieţii păstoreşti sunt *şubele*, sarica oamenilor de munte, ce se găsesc şi astăzi pe o arie destul de mare. Ca încălţăminte aveau opincile din piele de porc, făcute în gospodărie şi folosite de asemenea în timpul nostru.

In privinţa îmbrăcămintei, suntem, cu cele mai multe sate din Dâmbovnic, într'o fază de amestecătură. Locuitorii dela 50 de ani în sus, păstrează hainele de altă dată, iar generaţiile tinere şi-au orăşenizat complet portul, orăşenizare ce nu se reduce numai la aceasta. Iată dar că îmbrăcămintea merge în la pas cu ocupaţia şi, după cum vom vedea mai târziu, ele nu au fost părăsite în schimbul celor dela oraş, decât în urma scăderii numărului de oi, deci a slăbirii intensităţii vieţii pastorale. Fără îndoială că faţă de muncile agricole ce trebuesc făcute de clăcaşi pe ogorul boierilor, faţă de condiţiile greu de împlinit ce se cereau acestei pături sociale destinată să rămână şi după împroprietărirea lui Cuza Vodă tot la bunul plac al moşierilor, vieaţa păstorească apărea mai puţin chinuitoare. Evident, că nu era deajuns să doreşti a deveni cioban; am văzut mai sus cerinţele acestei ocupaţii, dar în orice caz, mai mult decât puteau agonisi aceştia, nu puteau strânge niciodată clăcaşii.

Acelaşi lucru şi pentru moşneni, care erau ei oameni liberi, dar adesea răbdau de foame în rând cu clăcaşii.

De aceea, atât timp cât împrejurările dau putinţa unui oierit pe scară întinsă, Argeşenii din Dâmbovnic îl practică. După ce pământul curăţat de păduri intră în stăpânirea agriculturii, ciobănitul începe să se apropie de sfârşit.

Se mai adăugau apoi, frumuseţile pe care le deschidea vieaţa păstorală: o mai mare libertate, mai puţine preocupări de traiul zilei, vieţuire în mijlocul naturii, care-l îndemna spre poezie manifestată prin doine şi cântece din fluer, toate acestea făceau vieaţa mai uşoară, îndepărtând grijile. La Gliganul de Sus, cu prilejul înregistrării unor cântece din fluer şi caval, instrumente răspândite pe-o scară mai mare în acest sat, s'au putut distinge melodii întru totul asemănătoare celor de pe versantul nordic al Carpaţilor. Aceste cântece *„aşa le-au apucat din bătrâni"*, lucru ce ne duce mai degrabă spre un contact între oierii de aici şi cei din Munţii Făgăraşului, decât a presupunerii unor naşteri simultane. In acest sat rari sunt bătrânii ce nu ştiu cânta din caval sau fluer. Dealtfel, ciobanii au mai adeseori aplicări spre poezie decât plugarii. Pătrunderea în natură o făceau uşor, datorită timpului de meditaţie de care dispuneau. Iar exprimările sentimentelor, căpătau un accent mai real şi mai poetic decât cele ale agricultorilor prinşi în vârtejul muncilor de tot soiul, care nu le lăsau răgazul necesar unor tălmăciri ritmice superioare. Stadiul de agricultură, prin tehnicele ce le cere şi a contactului de fiecare clipă cu târgul, ademeneşte mai repede pe săteni să-şi însuşească exprimările de suprafaţă şi dulcege. Agricultorul, apăsând cu putere pe coarnele plugului sau scurmând cu sapa la rădăcina firelor de porumb, aplecat cu secera în lanurile de grâu sau cosind ritmic ierburile câmpurilor fără capăt, are un orizont ce se mişcă pe o verticală cu două extremităţi de inegală depărtare: pământ şi cer. Pământul îi dă hrană numai dacă cerul se deschide lăsând să cadă ploaia aducătoare de rod; iar cerul îi arată soarta prin mişcările constelaţiilor. Ciobanul, dimpotrivă, sprijinit în bâta cu crestături făcute cu măestrie, având ochii mereu aţintiţi în zare, pe deasupra oilor ce pasc în sunetul tălăngilor, are un orizont ce se mişcă pe două orizontale. Această deosebire de orizont schimbă întru totul structura sufletească a acestor două tipuri de oameni, păstor şi agricultor, cu repercursiuni în vieaţa de Stat, prin greutatea cu care se obişnueşte cel dintâiu în forme regulate de traiu. Inţelegem de ce bătrânul *Dumitru Ion Roşu* îi *„pare rău de vieaţă"* şi *„e necaz decând era tânăr"*.

II. Dacă în perioada dinaintea războiului mondial Dumitru Ion Roşu avea tot dreptul să spună *„că atunci cu vitele erau lucrurile"*, sau *„ăl bogat se numea cel care avea vite multe"*, după altă vorbă a lui *Marin Ion Diaconu*, în urma anului 1920 intervin schimbări radicale. Această schimbare petrecută, în genere, pe tot cuprinsul ţării, e împotriva vechii forme de vieaţă, ea cerând o adaptare la împrejurările lumii moderne, pe care o impunea organizaţia de Stat. La împroprietărirea din 1921 şi urm., n'au luat parte toate satele. Rămâneau în afara ei acele ce se alcătuiau din moşneni, locuitori socotiţi legal propietari, deşi prin reforma agrară starea acestora devine inferioară satelor

clăcăşeşti[12]). Iarăşi, lotul expropriat, nu a fost aşa de mare încât să se poată da tuturor comunelor păşunea necesară creşterii vitelor. La Rociu, de pildă, pentru hrana celor 1.285 de oi şi 333 de cornute mari, nu sunt decât 162,16 ha, împrăştiate în toate părţile satului. Repartizate aceste 162,16 ha pe cap de vită, socotit de cât are nevoie pentru hrana ei pe tot timpul verii, se va vedea câte vite se pot ţine pe un asemenea izlaz, ars de căldură şi lipsit de apă proaspătă. Să nu mai vorbim de Suseni, cu toate cătunele lui, unde nu există la 3.402 oi şi 688 vite mari, decât 2 ha de păşune. Situaţie mai îmbucurătoare au cele două Gliganuri, amândouă sate de clăcaşi, unde împrejurările au dat putinţa rezervării unui izlaz mai aproape de cerinţe. La 4.400 de oi şi 909 cornute mari, sunt 415 ha păşune, fiindcă moşia Constantineştilor era una din cele mari aflate în judeţul Argeşului.

Transformarea agricolă a peisajului înlătură din cuprinsul lui şi cele din urmă aspecte organizate ale păstoritului, ele nemai păstrându-se decât în satele cu o tradiţie ciobănească puternică sau cu împrejurări favorabile creşterii oilor. Sunt aşa de mari cheltuielile necesitate de întreţinerea oilor, în satele cercetate de noi, încât ele nu aduc gospodarilor decât minimul posibil. De unde, în perioada dintâi, sătenii găseau în oierit un real sprijin, acum oile au devenit sarcini pe capul locuitorilor şi ele nu sunt ţinute decât pentru lână. In Dâmbovnic, păstoritul nu mai apare ca o îndeletnicire de frunte, sau cel puţin ajutătoare agriculturii, ci ca ocupaţie destinată numai industriei casnice, de fabricare a ghebelor şi nădragilor.

Din analiza modului cum se prezintă stâna în fiecare din sate, vor reeşi şi alte lucruri asemănătoare acestora.

1. La *Rociu* există o singură stână, cea de pe moşia Vlădeasa, situată la 2 km E. de sat, într'o veche ruptură a pădurii Stănislăveasca, prinsă în ea ca într'un cleşte, fiind astfel ferită de vânturi. La 200 m N. de ea trece drumul de care ce uneşte Rociul cu satul Furduceşti. Intrucât dela acest drum şi până la stână locul e cultivat, ieşirea oilor din târlă se face pe marginea pădurii, ciobanul având grijă ca niciuna să nu treacă şanţul despărţitor, căci intervine omul legii, iar circulaţia pe o potecă ce se desprinde din el în dreptul stânii. Pământul pe care se află (cca. 2 pog.), n'a fost arat de 12 ani, timp în care, fără întrerupere, a fost loc de stână, aceasta aşezându-se în altă parte, în fiecare an. Aproape de târlă se găseşte un *bent*, în care se adună apa de ploaie, de unde se vor adăpa oile. Pârîul cel mai apropiat e la 900 m N. Cum stâna se mută în fiecare an, tot în fiecare an se sapă alt bent, aşa că locul se înfăţişează astăzi cu nenumărate gropi şi foarte bine gunoit. E proprietatea lui *Neacşu Zamfir (Dinoci)*, care tot odată e şi cap de stână. Păşunea e la 1½ km N. pe marginea pârîului Mozacu, cuprinde 25 pog. şi e de asemenea proprietatea lui Neacşu Zamfir. Aceste oi nu pasc pe izlazul comunal, fiindcă ierbăritul îl plătesc proprietarului păşunii, în valoare de 56 lei de oaie. După ce se ridică grâul, stânaşii fac tot ce le stă în putinţă pentru a se învoi cu sătenii, ca oile lor să pască pe mirişti, lucru uşor de obţinut, fiindcă Zamfireştii sunt fruntaşii satului.

Cioban la târla Vlădeasa, e *Marin Ion Diaconu*, în vârstă de 47 de ani. E însurat, are trei copii, dintre care pe *Dumitru* (15 ani), după sfârşirea cursului primar l-a luat cu el la oi. Are numai casă şi *4 prăjini de pământ.* N'a fost împroprităirit fiind declarat dezertor, sau cel puţin aşa i-a spus comisia, în frunte cu fostul primar Badea Necşulescu, dar a căpătat drept de colonizare în Dobrogea, *„şi nu s'a mai dus"*. A fost la Bucureşti ca muncitor (construcţii: gara Chitila) şi la cositul ierbii de mături stând 4 ani. Ultimii doi ani i-a petrecut în Rociu ca cioban, cu oi strânse din sat. Avea 20 de lei de oaie şi 3 kg făină de porumb. La stână are 35 lei de oaie (2 miei sunt socotiţi cât o oaie) şi mâncare dela fiecare om, atunci când îi vine rândul, cu toate acestea lui Marin Ion Diaconu i se părea mai bine cioban la sat, fiindcă *„n'avea atâta muncă. N'aveam să le mulg de 3 ori pe zi, nici să le păzesc noaptea, fiindcă dimineaţa le aduceau oamenii pe izlaz, iar eu le mânam seara acasă şi le împărţeam stăpânilor"*. Numai el le mulge, fiindcă Dumitru nu a învăţat încă. Când cel ce vine după lapte ştie rânduelile mulsului, Dumitru dă în strungă, încolo vede de focul de sub tuciul de mămăligă. Păşunea fiind aproape, Marin Ion Diaconu nu se trudeşte peste măsură, încât seara să cadă frânt de oboseală. De cele mai multe ori doarme afară, învelit în verile reci cu şuba, îmbrăcat cu iţarii, cu căciula în cap, iar în cele calde numai cu gheba pe el. Imbrăcămintea i-o face nevasta, *„amar de îmbrăcăminte"*, fiindcă dormind pe jos, se rupe foarte repede. Cămăşile le spală rar, aşa încât ajung negre ca tuciul; ele sunt făcute din cânepă neamestecată cu bumbac. Nu în-

[12]) Nu-i locul să arătăm, aici, neajunsurile împroprietăririi. Dar noi urmărim evoluţia unei forme de vieaţă şi trebuesc pomenite toate fenomenele ce au exercitat asupra ei o înrâurire.

totdeauna stânaşul al cărui rând la luarea laptelui este, are timp să-i aducă mâncarea gata, de aceea, de cele mai multe ori el rămâne la stână s'o pregătească iar Dumitru iese cu oile. Din fluer n'a cântat niciodată, dar i-ar plăcea să ştie, de aceea a cumpărat unul copilului. La biserică nu merge decât iarna, fiindcă satul e departe, iar el nu se bizueşte să lase oile în paza lui Dumitru timp mai îndelungat. De citit nu ştie citi. Nu cunoaşte decât Steaua Polară, Drumul Robilor, Găinuşa, cei doi Luceferi şi, adaugă el, *luna*. Incolo, arată un om sănătos, mult prea bătrân pentru cei 47 de ani şi foarte tăcut. Nu crede că va mai face stână, fiindcă *„îl plictiseşte"*. Stâna e prea mică, construită din scânduri bătute în pari cioppliţi şi înfipţi în pământ. Are două despărţiri: *obor* şi *strunga;* în cea dintâi dorm oile, iar în a doua trec după ce au fost mulse. Gunoiul se strânge tot la 2 zile, se face grămadă în faţa târlei de unde îl ridică Neacşu Zamfir. In mijlocul ogorului se află *cracul*, între cleanţurile căruia se fixează sarea, pe care o lasă noaptea întreagă. Se petrec anual cam 140 kg de sare, pe care o cumpără stânaşii după numărul oilor. Oborul e despărţit de strungă printr'o *poartă* fixă, ce are o uşă care nu se închide niciodată, aşa că oile dorm în obor mai mult din obişnuinţă decât silite.

Surla, căreia îi spune *covergă*, deoarece-i alcătuită numai din nuiele şi acoperită cu paie, nu arată că ciobanul ar avea preocupări igienice. Imprejurul ei, purcelul, care poate intra totdeauna în surlă prin gaura lăsată între nuielele, a săpat gropi în care se strânge apa de ploaie. In fundul covergii, între paie, gărgăunii şi-au făcut cuib, dar aceştia *„nu fac niciun rău, dacă sunt lăsaţi în pace"*. In covergă se găsesc următoarele obiecte:

1 cazan de închegat lapte, cumpărat de cioban cu 120 lei, dar plătit de toţi stânaşii, în raport cu numărul de oi; *1 botă* pentru apă, proprietatea lui Neacşu Zamfir, din lemn; 2 *sărcere* pentru sare, 4 linguri de lemn şi una mare, 2 de metal, 2 cuţite cu mănunchi de lemn, 4 străchini de lut, toate ale ciobanului şi aşezate pe poliţa prinsă cu sârmă de 2 bucăţi de lemn vârîte între nuielile voergii; 1 ceaun de mămăligă, ce se prinde de *cujbă*, cu ajutorul unui lanţ subţire, al ciobanului; 2 scaune mici, cu trei picioare, ale ciobanului; o strecurătoare şi 2 vase de lemn în care se mulg oile, ale lui Neacşu Zamfir; 1 sticlă cu chiag şi 1 cu oţet; o *gripcă* pentru amestecatul leptelui; o lopată de lemn, *blană*, pentru adunarea gunoiului, făcută de el; 2 topoare de tăiat lemne, ale ciobanului; 1 cutie cu chibrituri şi 2 goale; o *lacră*, de ţinut făina de porumb, în care sunt cca. 10 kg; 3 ghebe vechi şi rupte, ale ciobanului, de asemenea 2 căciuli şi 2 cojoace de târg; câteva legături de ceapa, un caş, o sticlă cu lapte de oaie şi un *drob* de sare de 15 kg. Şi asta-i tot.

In faţa surlei, înfipt în pământ, un *prepeleac* cu mai multe *cleanţuri*, în care sunt atârnate 3 oale de lut înegrite de fum, se ridică mai sus ca vârful covergii. Alături de el, se află un *jghiab*, din care să dea celor doi câini: *Tinca* (3 ani), *Grivei* (3 ani) şi purcelului de mâncare. Un şanţ pentru scurgerea ploii cu deschizătura spre răsărit, înconjoară surla. Sărăcia şi murdăria ce se observă înlăuntrul surlei, precum şi în afară, oglindesc cum nu se poate mai bine starea de azi a ciobănitului acest sat, în faţa căruia păstorul nu se bucură de nicio consideraţie, ci dimpotrivă, e socotit leneş.

Stâna are 206 oi, dintre care 49 sterpe, 35 miei şi trei berbeci. In primăvară, când mieii erau mici, Dumitru îi păştea împreună cu oile sterpe şi cu berbecii, acum (3 August 1939), toate pasc laolaltă. Sunt în total 16 stăpâni, dintre care numărul cel mai mare de oi îl are Neacşu Zamfir, 18 şi 20 în *scuteală*. *In scuteală se dau oile de către proprietarii ce nu sunt în stare să plătească ciobănitul şi ierbăritul, primind în schimb 1 kg de brânză de oaie*. Marin Ion Diaconu are şi el 2 oi cu lapte şi 10 în scuteală, ale sătenilor: *Nicolae Rainea* (5), *Savastiţa Tomescu* (2) *şi Ilie Prunescu* (3). Nu se observă o rasă dominantă de oi, ci mai mult amestecătură de ţigăi şi ţurcane. Sunt în general slabe de lapte fiindcă n'au păşune îndeajuns. Anul acesta au suferit *de olog, de dor de gură, „o boală de gură de nu mănâncă oaia nimic toată ziua"* şi de tunsoare, boli ce au contribuit şi ele la scăderea laptelui. Când oile zac de *vărsat*, se aduce doctorul, care le *„înstrunează cu un ac de argint"*, dar încolo le lasă *„în plata Domnului, că le trece dela Dumnezeu"*.

Lupii *„n'au venit neam, până acum"* (aceeaşi dată). Semnele deosebitoare ale oilor se fac cu fierul înroşit şi variază dela simpla gaură, până la desemne complicate, fiindcă Marin Ion Diaconu nu le cunoaşte pe toate, le cunoaşte însă Dumitru, *„care are mai bună ţinere de minte"*. Dealtfel, nu-i nicio primejdie în a le pierde, fiindcă, *„fiecare oaie din cârd cunoaşte clopotul. Dacă intră în alt cârd, nu poate sta, fiindcă nu cunoaşte clopotul"*. In toată târla sunt numai trei clopote, *băltage*, numite astfel din pricina formei lor de ciocan.

Stâna ţine dela Sf. Gheorghe până la Sf. Dumitru.

Celelalte oi din Rociu le păzeşte ciobanul satului *Stroe Radu Parogiescu,* cu 20 lei şi 3 kg făină, de oaie. Le paşte pe izlazul comunal de lângă drumul judeţean ce leagă Oarja cu Rociul, unde se află acum şi maşina de treerat. Dimineaţa, după ce au fost mulse de fiecare proprietar, oile sunt scoase aici, unde pasc până înspre seară, când sunt din nou coborîte în sat pentru a fi mulse.

Se poate uşor vedea, că folosul pe care îl are un proprietar de oi de pe urma lor, atunci când nu intră în tovărăşie, e foarte mic.

Mai e în Rociu şi-o văcărie luată în seamă de *Dobrin Gheorghe,* un moşnegel sprinten, foarte vorbăreţ, în vârstă de 66 ani, fără niciun petec de pământ, fiindcă 2 pogoane pe care le-a avut, le-a cheltuit pentru a scoate dela închisoare pe fiul său mai mic, condamnat pentrucă a necinstit o fată, *„dar s'a prăpădit după puţin timp"*, şi de *Jianu Stan.* Căpăta de vacă: 20 lei, 3 kg făină şi de 2 vaci o baniţă de porumb. Au 260 de vite, fără caii şi boii dela jug. Le au în seamă dela Sft. Gheorghe şi până la Sft. Dumitru, deci văcăria ţine cât stâna. Vitele care au intrat la facerea contractului în văcărie, chiar dacă proprietarul le lasă în paza lor numai o zi, Aceştia sunt obligaţi să plătească văcarului potrivit învoielii.

Aceasta e tot ce se poate spune despre stâna din Rociu.

2. La *Gliganul-de-Jos,* am găsit o singură stână, a cărei poveste o scriem aşa cum ne-a fost spusă de proprietari.

Doi fraţi, *Tudor Ion Mărar,* de ani 53, om cu 6 copii şi 12 pogoane de pământ, deci om cu casă grea, şi *Badea Ion Mărar,* de ani 44, cu un singur copil şi 8 pogoane (amândoi împroprietăriţi cu câte 10 pog., deci Badea Ion Mărar a vândut 2 pog.), şi-au dat ei seama că aşa cum se înfăţişează stâna în vremea noastră, nu aduce niciun folos. Mai cu seamă că la Gliganul-de-Jos nu se găsise nimeni, de vreo 10 ani, să facă stână. Şi cum Tudor Ion Mărar avea casă grea, voia să mai aibă şi din altă parte un sprijin cât de mic. Să plece în Bucureşti, cum fac cei mai mulţi din sat, nu putea, fiindcă n'avea cine să-i lucreze pământul, căci băieţii sunt încă mici. Şi atunci s'a sfătuit el cu fratele lui, Badea, nopţi întregi de iarnă şi până la urmă au ajuns să facă cele ce urmează. Şi-a cumpărat fiecare câte 30 de oi cu lapte, în nădejdea că vor găsi în cuprinsul satului loc de păşunat, sau dacă nu, măcar de arendat. Dar nu s'a întâmplat tocmai aşa. Lipsa izlazului i-a necăjit şi pe ei şi atunci au plecat prin satele vecine.

La *Furdueşti,* cale de 9 km, au găsit, la moşierul *Petrache Mihăilescu,* 17 pogoane de pământ nelucrat, pe care l-au arendat cu 500 lei pogonul, începând cu Sft. Gheorghe, şi sfârşind cu căderea zăpezii. Banii ii dau săptămânal, însă niciodată mai puţin de 400.

Cioban e Badea Ion Mărar, cu un băiat a lui Tudor, anume Florea (15 ani), pe care l-a dat la oi *„fiindcă n'a putut să înveţe carte"*. Stâna e mică, nemutătoare şi alcătuită dintr'o singură despărţitură. Strunga e înconjurată de un *palan,* făcut din laţi, căruia ii mai zic *porţi* şi are numai o ieşire; din această cauză, oile mulse sunt lăsate să meargă la păscut, îndată ce au fost mulse. Târla e aşezată pe malul drept al Neajlovului, deci oile nu rabdă *„măcar de sete"*. Aici ţin numai oile lor, de toate 60. Toate sunt cu lapte, căci *„sterpe nu ni se plăteşte să ţinem, dar se întâmplă de mai rămâne câte una"*. Laptele îl încheagă acolo, iar brânza o vând din vreme, pe un preţ scăzut deci, care nu trece de 22 lei kg, pentru a plăti chiria izlazului. Ce mai rămâne o împart în două. Alimentele le duc cu schimbul, în fiecare săptămână, iar de gătit le găteşte Badea Ion Mărar, în vreme ce Florea vede de oi.

Au de asemenea baracă, aşa dar, surlă făcută din scânduri, din care nu lipsesc niciunul din obiectele ce le-am găsit la stâna Vlădeasa, cu singura deosebire că ele sunt cumpărate de cei doi fraţi.

După ce Petrache Mihăilescu seceră grâul, se tocmesc cu acesta pentru ca să-şi poată paşte oile şi pe mirişte. De 10 pogoane de mirişte, ei sunt datori a-i da 5 kg brânză. Gunoiul, pe care sunt obligaţi să-l facă grămadă de-o parte, îl ridică proprietarul izlazului. Lâna nu o vând niciodată. Lui Tudor Ion Mărar îi trebue pentru cei 6 copii, iar Badea, n'are *„copii aşa de mulţi, dar face acum haine cât are lână, că la urmă cine ştie ce-o ieşi"*.

La stână sunt trei câini, răi, ce nu prea ştiu de frica ciomagului: *Corbea* (12 ani) şi *Lupuliţa* (5 ani) ai lui Tudor, şi *Chezaş* (6 ani) al lui Badea.

La Gliganul-de-Jos mai sunt 1.850 oi ce pasc alături de 294 vite mari, pe cele 164 ha izlaz, fără

a fi întrunite în stână sau văcărie. Vara, oile şi vitele se amestecă pe această păşune, care nu-i împărţită măcar în două, aşa că cele din urmă *„nu prea mănâncă iarbă, fiindcă oile împuţesc pe unde trec"*. Alături de copiii sprinteni, ce se întind la joacă, se văd bătrâni care nu mai sunt în stare să poarte sapa sau coasa, ce stau de-o parte, tăcuţi, şi privesc galeşi la nebuniilor ţâncilor.

Aceştia sunt ciobanii dela Gliganul-de-Jos: copiii şi bătrânii, roiu al Gliganului-de-Sus, ieşit din vechile *odăi* ale acestui din urmă sat.

Iată ce-a mai rămas din toată această vieaţă pastorală ce se scurgea în odăi, devenite prin aglomerare satul Gliganul-de-Jos.

Nenumăratele cărări de legătură cu satul matcă ce vor fi existat, au dispărut cu vremea, făcând loc drumurilor de care ce duceau spre parcelele cultivate. Transformarea odăilor în sat, deci trecerea dela vieaţa pastorală la cea agrară, s'a săvârşit mai repede decât a satului matcă, fiindcă acestea erau în imediată apropiere a şoselei ce lega Piteştii, prin Slobozia Brâncoveanului, cu Giurgiu, pe când Gliganul-de-Sus care rămânea în dreapta drumului de scurgere a produselor agricole.

3. Lucrurile stau oarecum mai bine la *Gliganul-de-Sus*, sat cu veche îndeletnicire păstorală. Multe din consideraţiunile pe care ar trebui să le facem aici, au fost făcute în partea dintâi, aşa dar nu vom mai reveni. Fiindcă cele mai multe stâni urmează acelaşi tipic, noi vom înfăţişa din cele 7, numai 2.

I. Stâna *Florea V. Miu*, cu 170 de oi, şi 13 stăpâni, are de cioban pe *Rizea Ion*, de ani 71, cu 5 pogoane pământ şi-o casă, pe care a dat-o fetei măritate acum 10 ani. Rizea Ion e cioban de 24 de ani fără întrerupere şi te-ai aştepta ca el să ştie lucrurile de care oamenii de plug n'au auzit. Nu-i aşa; şi nu-i aşa, fiindcă Ion Rizea, înainte de războiul mondial mai mult a stat în Bucureşti şi deabia la 47 de ani s'a apucat de ciobănit *„când nu mai era bun de nimic"*.

A învăţat totuşi în aceşti 24 de ani să cânte din fluer şi caval, deoarece *„e mare ruşine ca ciobanul să nu ştie zice cu fluerul, că oile sunt mai în voie atunci când îi aud glasul"*. Stâna e aşezată pe izlazul comunal, lângă eleşteu (bent), şi a fost mutată de 2 ori. O mută oamenii a căror rând este. Au baracă făcută din scânduri vechi, unele începute de apă şi cu muşchiu pe ele. Din cele 170 de oi, numai 110 sunt cu lapte, restul sterpe. De fiecare oaie, proprietarii iau 2 oale de lapte. Oala stânii lui Florea V. Miu e de 1 kg şi 3 litre. Au dat 4 rânduri de câte două oale şi 2 rânduri de câte o oală, iată dar că din pricina păşunii au redus numărul de oale. Acum sunt la al treilea rând de câte două măsuri.

Târla e murdară, fumul a înegrit toate colţurile, iar obiectele sunt aruncate cum dă Dumnezeu. Se găsesc în baracă: 1 lacră, 1 tuciu pentru mămăligă, pirostrii de pus tuciul pe ele, o *ploscă* (sărcerele dela Rociu) pentru sare, un cârlig de fier pentru atârnat oale, 3 scaune cu trei picioare, o poliţă pe care sunt 3 străchini, 4 linguri de lemn şi una roasă de câine, o botă pentru apă, 3 ghebe, 2 perechi de nădragi, o şubă pe care a cumpărat-o cu 500 lei dela Dumitru Ion Roşu, 2 topoare, unul al ciobanului şi altul al lui Florea V. Miu, cap de stână, cu 20 oi „bune de lapte", ne asigură Ion Rizea şi o gripcă.

Şi mai sunt 10 pui de găină, care umblă toată ziua în voie, şi fiindcă au fost aduşi de mici aici, sunt oarecum sălbătăciţi. Am fost martor la o adevărată goană dusă de 4 inşi, pentru a prinde unul şi aceasta în mica îngrăditură a oborului. Iată de unde vin aceşti pui de găină. Simbria ciobanului se compune din: 30 lei de oaie, (15 de miel), 3 kg de *mălai* (făină de porumb) şi câte un pui *de nume*. Ciobanul i-a lăsat să crească împrejurul stânii, căci acasă *„să mai scapă ginerele de tae câte unul"*. Apoi, fiecare proprietar de oi e dator să-i aducă, atunci când îi vine rândul, *legumuri* [13]).

Ajutor de cioban e *Petre Neculae T. Stan*, 13 ani, cu 4 clase primare, plătit cu a treia parte din ce ia Ion Rizea. Iată cum îşi împart turma, neţinând în seamă nicio normă: îi alege lui Petre Stan 30 de oi, la întâmplare, şi de aici încolo nu se mai văd până seara. *„Copilul îşi mai ia câteodată de mâncare, că tocmai acu creşte şi are nevoie, dar eu odată ce mănânc la prânz, nu mai am lipsă până fac, după mulsul de seară, mămăliga"*. Oile le mulge într'un *hărdău*, cumpărat dela Piteşti, cu 50 lei dela un rudar din Dâmboviţa. *Ciobanul Ion Rizea n'are nicio oaie.*

13) V. mai sus.

Oile au suferit anul acesta de olog, dor de gură şi picioare. Leacul a fost acelaşi întotdeauna:

„Când o oaie îi bolnavă, las sânge, o sângerezi, iar dacă o aflu moartă, o dau câinilor şi pielea stăpânului".

La stână, sunt doi câini, mai blânzi ca cei din sat: *Cioară*, de 10 ani, al săteanului *Gheorghe Anghel Stanciu* şi *Grecu*, al ciobanului, de 5 ani. Stânaşii mai plătesc în afară de ciobănit şi ierbărit 30 lei anul acesta (1939) şi preţul a 3 litri de sare pentru fiecare oaie.

II. Stâna *Ion Anghel Şerban*, aşezată pe acelaşi izlaz, în partea de N. a satului, are de cioban pe *Marin T. Costea*, om de 46 ani, cu trei copii şi nicio bucăţică de pământ, deşi a fost împroprietărit cu 9 pog., dar *„m'a apucat dator şi s'au dus cum au venit"*.

Meseria de cioban o face de 14 ani. E plătit cu 25 lei de oaie, 3 oca de mălai şi încolo *„nici măcar tutun nu-mi dau"*. N'are alt ajutor. Tatăl lui a fost cioban, toată vieaţa, dar pe el nu l-au deprins de mic cu acest meşteşug. Dela el are şuba cu care se înveleşte noaptea, când doarme între oi. Târla e mică, din *garduri* de scândură date de fiecare stânaş şi cu surlă de paie, din pricina cărora n'a fost mutată niciodată. Sunt 145 de oi, dintre care numai 80 cu lapte. A dat până acum 1 rând cu 3 oale, 2 rânduri cu 2 oale şi 1 rând cu 1 oală, acum începându-l pe al doilea. Sunt 16 stăpâni de oi. Are un singur câine, *Leu*, de 7 ani.

In colo, în privinţa obiectelor din surlă, a îngrijirii ei, lucruri întru nimic deosebitoare de cele spuse mai sus. Şi tot astfel se înşiră şi celelalte 5 stâne al Gliganului de Sus, care altă dată avea răspândite târle şi odăi în toate părţile hotarului. Aceste 7 stâne din sat, la 2.490 de oi, ele singure grăiesc despre ritmul vieţii pastorale din veacurile trecute. Azi, generaţiile tinere se îndreaptă mai degrabă spre oraş decât înspre aceste vechi forme de vieaţă, care *„nu aduc niciodată bani în pungă"*. *(Dumitru Gh. Orfan*, 39 ani, 3 pog., 4 copii, *gogoşar în Bucureşti)*.

4. La *Şerbăneşti, Suseni* şi *Ţuţuleşti*, în hotarul cărora se iernau turme de oi, azi nu-i nici o stână. Sunt sate moşneneşti, care s'au ales, cu: cel dintâiu 155,50 ha izlaz, 215 ha al doilea şi 2 ha cel din urmă. Citiţi bine, 2 ha izlaz la 3.402 oi, 415 cornute mari.

Din pricina pulverizării lotului de pământ, vechile stâni colective, pe neamuri, nu se mai fac.

Şi acum, o mică socoteală, de unde va reieşi cheltuiala ce-o suportă un proprietar de oi.

La Rociu:

56	lei	ierbăritul
35	„	ciobănitul
5	„	1 kg de sare
10	„	alte cheltuieli (cazan pentru lapte etc.)

Total: 106 lei de oaie.

Dacă se mai adaogă timpul necesitat pentru adusul laptelui dela stână, prefacerea lui, mâncarea dată ciobanului etc, ne dăm seama de ce a apărut *scuteala* sau de ce numărul oilor descreşte simţitor.

La Gliganul de Jos:

17 pog. × 500 lei	= 8.500 lei
30 kg sare × 5 lei	= 150 „
	8.650 lei
Chiag: 2 kg × 50 lei	= 100 „
Chibrituri: 20 cutii × 2 lei	= 40 „
Invoiala cu prop. pt. 10 pog. mirişte: 5 kg brânză × 22 lei	= 110 „
15 Gogoaşe, 15 oi bolnave × 2 lei	= 30 „

Total pe an pentru 60 oi: 8.930 lei.

La Gliganul de Sus:

Ciobănit	30 lei
3 kg făină × 5 lei	15 „
Ierbărit	30 „
Sare	5 „
Un pui	20 „

Total: 100 lei de oaie.

Pentru cele trei sate din care stânele lipsesc, cheltuielile se reduc la cumpărări de fân, plătiri de păzitor, de cele mai multe ori din acelaşi neam.

Aşa stând lucrurile, oare nu avea dreptate Tudor Ion Mărar din Gliganul de Jos, când spunea:

„Stânile dela noi-s slabe. Sunt nişte păcate pe noi şi ne necăjim fiindcă n'avem cu ce trăi. Imi stă în gând să le vând, căci alerg de geaba, pentru altul. Dacă aşi avea pământul meu, atunci mi-s'ar plăti să le ţin, dar aşa mă trudesc pe seama altora"

Trăiau în plasa Dâmbovnicului, atâta vreme cât împrejurările au fost potrivite, două *stiluri de vieaţă: stilul pastoral* şi *stilul agrar*, din care a ieşit biruitor acela ce era mai potrivit cu organizaţia modernă de Stat.

GH. RETEGANUL

VIEAŢA ECONOMICĂ A COMUNEI SUSENI

Pentru a putea aprecia mai just trăsăturile fundamentale ale economiei comunei Suseni din plasa Dâmbovnic — ceea ce constitue subiectul studiului ce urmează — şi pentru a vedea în ce măsură economia acestei comune poate fi luată ca reprezentativă pentru întreaga plasă, credem necesară expunerea anticipată a câtorva date, privind plasa în ansamblul ei.

După o anchetă făcută prin mijlocirea organelor administrative existau în vara anului 1939 în plasa Dâmbovnic un număr de 9.382 familii.

Repartizarea celor 9.382 familii din Dâmbovnic după întinderea de pământ

(1)	In plasa Dâmbovnic % (2)	În comuna Suseni % (3)	Diferenţe % comuna Suseni faţă de plasă (4)
Familii fără pământ	3,3	6,8	+ 106,0
„ cu pământ până la ½ ha	10,3	19,9	+ 93,2
„ „ „ dela ½— 1 „	9,3	14,0	+ 50,5
„ „ „ „ 1 - 2 „	14,8	9,2	— 47,8
„ „ „ „ 2— 3 „	18,8	27,6	+ 46,8
„ „ „ „ 3— 5 „	21,2	7,9	— 62,7
„ „ „ „ 5— 7 „	13,2	5,9	— 55,3
„ „ „ „ 7— 10 „	5,2	3,7	— 28,8
„ „ „ „ 10— 15 „	3,5	4,2	+ 20,0
„ „ „ „ 50—100 „	0,3	0,7	+ 133,3
„ „ „ peste 100 „	0,1	0,1	0,0

Predominarea familiilor posedând întinderi mici şi semi-mijlocii de pământ (0—7 ha), asupra gospodăriilor ţărăneşti mijlocii apare cu evidenţă. Spre deosebire de repartizarea proprietăţii pe plasă, în comuna Suseni, numărul gospodărilor mici este mai mare decât în ansamblul plasei.

Luând de bază datele recensământului din 1930 şi considerând creşterea numărului de gospodării din întreaga plasă proporţional cu creşterea numărului acestora în comuna Suseni — dela 1930 la 1939 cu 28% — se constată că în plasa Dâmbovnic numărul total al gospodăriilor existente este de circa 10.000 în vara anului 1939.

Numărul de animale pentru fiecare familie

(1)	Bovine (2)	Vaci cu lapte (3)	Cai (4)	Porci (5)	Oi (6)	Păsări (7)
În plasa Dâmbovnic	0,68	0,40	0,36	0,47	3,20	8,0
„ comuna Suseni	0,43	0,03	0,25	0,56	3,55	12,3
Diferenţe % comuna Suseni faţă de plasă	—46,8	—250	—30,6	+19,1	+10,9	+53,9

Diferenţele în gradul de înzestrare cu capital viu între plasă în ansamblul ei şi comuna Suseni, arată valoarea relativă a generalizărilor ce se pot face cu datele culese într'o comună pentru caracterizarea ansamblului unei plase.

Diferenţele acestea au însă la rândul lor o valoare relativă, generalizarea fiind într'o anumită măsură posibilă sau în orice caz cu valoare indicativă.

Suprafețele însămânțate în plasa Dâmbovnic și în comuna Suseni (1938/1939)

(1)	Porumbul % (2)	Grâul % (3)	Ovăzul % (4)
În plasă din totalul suprafețelor cultivate ocupă	*45,1*	*33,4*	*20,6*
În comună din totalul suprafețelor cultivate ocupă	*50,6*	*25,7*	*23,7*
Diferențe % comuna Suseni față de plasă	*+12,2*	*—25,1*	*+15,0*

Datele de ansamblu au în mod necesar un conținut mult prea general pentru a caracteriza în adâncime economia unei regiuni. Evidențierea *conținutului* de *adâncime* — caracterizarea structurală și sesizarea de procese — este mai real redată de analiza economiei unui sat ales ca reprezentativ. Bine înțeles că aceasta este valabilă numai pentru stadiul și posibilitățile în care se găsesc cercetările monografice la noi. Comuna Suseni îndeplinește relativ — cum s'a văzut din datele comparative precedente — această condiție pentru plasa Dâmbovnic. Poziția geografică a acesteia în cadrul plasei, face ca o analiză mai detaliată a economiei comunei să aibă valoare relativă de caracterizare a economiei plasei întregi.

Datele folosite pentru caracterizarea structurii economiei comunei Suseni și sesizarea proceselor din cadrul evoluției ei economice, sunt pe de o parte *date generale*, iar pe de altă parte *date* ridicate de pe *gospodării tip*, alese acestea din urmă cu grija de a fi cât mai reprezentative. Datele generale sunt în întregime date oficiale — culese de monografiști prin mijlocirea și dela organele oficiale — iar datele reprezentative sunt culese direct de monografiști prin chestionarea titularilor unităților de producție și consum, considerați a cunoaște cât mai bine realitatea la care se referă cercetarea. Intr'un sat cu peste 300 gospodării au fost alese un număr de circa 70 gospodării a căror analiză să permită o caracterizare de ansamblu a economiei comunei. Din circa 70 gospodării alese și din care s'au ridicat date statistice, la prelucrarea materialului, s'au reținut numai jumătate. Aceste circa 35 de gospodării constituesc gospodăriile tip și, pe baza materialului cules în cadrul lor — afară de cazul indicat special, se încearcă în cele ce urmează prezentarea vieții economice a comunei Suseni.

După datele recensământului din 1930, numărul total al gospodăriilor comunei Suseni a fost de 303. După recensământul agricol fiscal din 1933, numărul proprietarilor înscriși în roluri a fost de 457.

Datele, deși la perioade succesive, nu pot fi comparate, între numărul proprietarilor contribuabili și numărul gospodăriilor după datele recensământului din 1930, nefiind identitate. Primele datorită naturii înscrierii în roluri sunt comparativ mai numeroase.

Pe baza recensământului agricol fiscal din 1933 corectat cu modificările înregistrate de repartizarea proprietății până în vara anului 1939 — data cercetării monografice — s'a stabilit structura repartizării gospodăriilor *agricole pe tipuri de întindere* în comuna Suseni. Rolurile fiscale nu au fost luate ca atare ci s'a ținut seamă de gospodărie și mărimea ei, indiferent că titularul gospodăriei posedă terenuri și în afară de hotarul comunei. Criteriul principal a fost *reședința principală a gospodăriei* — respectiv comuna Suseni și *întinderea de teren* ce posedă, indiferent de hotarul în care era acest teren.

Repartizarea gospodăriilor comunei Suseni [1]) după *întinderea de teren* ce posedau în 1939:

Întinderea proprietății gospodăriei (1)	Nr. de gospodării după întinderea de teren ce posedă: Teren arabil (2)	Livezi (3)	Vii (4)	Izlazuri (5)
0—1 ha	300	193	8	5
1—3 „	485	6	—	8
3—5 „	117	—	—	—
5—7 „	29	—	—	—
7—10 „	11	—	—	—
10—15 „	6	—	—	—
15—20 „	1	—	—	—
20—25 „	3	—	—	—
25—30 „	3	—	—	—
30—35 „	1	—	—	—
60—70 „	1	—	—	—
70—80 „	1	—	—	—
Peste 100 ha	2	—	—	—

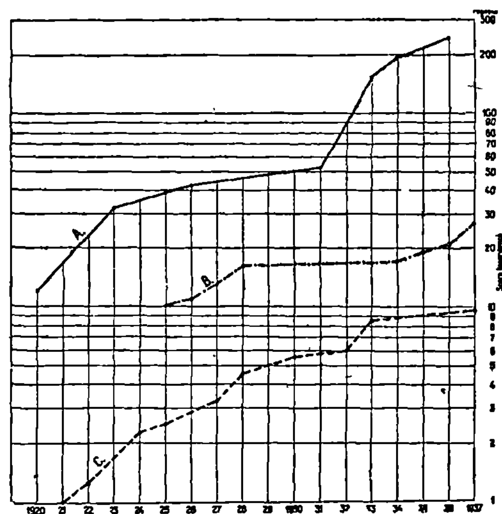
[1]) Din 1939 satul Cersani — fostă comună — face parte din comuna Suseni. În datele de mai sus — referitoare la repartizarea gospodăriilor pe întindere de proprietăți — s'a inclus Cerșani în Suseni. Expunerea ce urmează în restul studiului nu include și satul Cerșani afară de cazul unde se menționează.

Considerând numărul de gospodării numai după întinderea de teren arabil ce posedă — pentru a nu face însumare dublă — apare evidentă predominarea gospodăriilor mici și semi-mijlocii (0—7 ha) din numărul total al gospodăriilor existente.

Cele 958 gospodării din Suseni, pe categorii de întindere

Categoria 0—1 ha %	Categoria 1—3 ha %	Categoria 3—5 ha %	Categoria 5—7 ha %	Categoria 7—10 ha %	Categoria 10—80 ha %
31,3	*50,6*	*12,2*	*3,0*	*1,1*	*1,7*

In ordinea importanței ca număr sunt gospodăriile cu o întindere de 1—3 ha, care ocupă 50,6% din numărul total al gospodăriilor urmate de gospodăriile 0—1 ha cu 31,3%. Ambele aceste categorii (0—1 ha și 1—3 ha), revin ca număr de 81,9% din totalul gospodăriilor existente. Categoriile următoare de gospodării dețin o cotă procentuală foarte redusă din total.

Ritmul de creştere a trei gospodării prin cumpărarea de pământ.
A = Gospodărie mare 150 ha înființată în 1907
B = Gospodărie mijlocie 30 ha înființată în 1921
C = Gospodărie mică 6 ha înființată în 1919

Repartizarea cu totul inegală a acestora demonstrează dezechilibrul adânc ce există în structura proprietății agricole a comunei Suseni. Dezechilibrul este dealtfel evident în întreaga plasă Dâmbovnic mai accentuat sau mai atenuat, după cum împroprietărirea făcută cu ultima reformă agrară a fost parțială sau generală. In satele în care împroprietărirea a fost generală, predominanța gospodăriilor mici este mai atenuată și invers mai accentuată în cele în care aceasta a fost parțială în aceste din urmă comune gospodăriile posedau variate întinderi de pământ înainte de ultima reformă agrară. Comuna Suseni face parte din această ultimă categorie. Diferențele în dezechilibrul repartizării proprietății agricole între comunele împroprietărite parțial și total este urmarea firească a diferenței de timp scurs dela datele de când gospodăriile posedă pământ, ceea ce a făcut ca procesul pe de o parte de pulverizare, iar pe de altă parte de refacere a proprietății mari și mijlocii să fie în stadii diferite.

Un tablou similar de modul cum este *repartizat pământul* în hotarul comunei Suseni este redat de distribuția proprietății pe familii. Iată această distribuție:

Numărul familiilor fără pământ	*6,8%*
„ „ până la ½ ha	*19,9*
„ „ dela ½ — 1 ha	*14,0*
„ „ „ 1— 2 „	*9,2*
„ „ „ 2— 3 „	*27,6*
„ „ „ 3— 5 „	*7,9*
„ „ „ 5— 7 „	*5,9*
„ „ „ 7— 10 „	*3,7*
„ „ „ 10— 50 „	*4,2*
„ „ „ 50—100 „	*0,7*
„ „ „ peste 100 „	*0,1*

Apare evident dezechilibrul în repartizarea pământurilor pe familii în hotarul comunei Suseni. Numărul de familii care au până la 1 ha, reprezintă 40,7% din numărul total al familiilor.

Gospodăriile tip (37, în Suseni), repartizate după vechime

Intindere Ha (1)	Total gospodării (2)	1—5 ani (3)	5-10 ani (4)	10—20 ani (5)	Peste 20 ani (6)	Nr. de persoane (7)
0— 1. . .	8	1	1	3	3	29
1— 3. . .	9	—	1	7	1	51
3— 5. . .	7	—	2	3	2	29
5— 7. . .	2	1	—	—	1	6
7—10. . .	2	—	—	—	2	14
10—15. . .	3	—	—	1	2	17
15—20. . .	1	—	—	1	—	8
20—25. . .	1	—	—	-	1	8
25—35. . .	3	—	1	1	1	12
Peste 100 .	1	—	—	—	1	5

Din numărul total de 37 gospodării tip cercetate, 81,0% au o vechime de peste 10 ani, 5,4% au 1—5

ani și 13,5% au 5—10 ani. Numărul covârșitor al gospodăriilor studiate au deci vechimea necesară pentru a fi surprinse de înregistrarea statistică în faza maturității.

Valoarea terenurilor agricole a fost stabilită pe un număr de 35 gospodării. Evaluarea s'a făcut la prețul curent de vânzare.

Valoarea terenurilor agricole

Categorii de gospodării Ha (1)	Nr. de gospodării (2)	Suprafața totală Ha (3)	Suprafața medie de gospodărie Ha (4)	Valoarea totală a terenurilor Lei (5)	Valoarea medie a terenurilor de gospodărie (6)	Valoarea medie Lei Ha (7)
0— 1	8	2,5	0,31	117 000	14.625	46.800
1— 3	9	16,5	1,83	505.000	56.111	30.606
3— 5	6	23,0	3,83	473.000	78.833	20.565
5— 7	2	11,0	5,50	230.000	115.000	20.900
7—10	1	9,0	9,00	135 000	135.000	15.000
10—15	3	37,0	12,33	1.198.000	399.333	32.378
15—20	1	15,0	15,00	250.000	250.000	16.667
20—25	1	24,0	24,00	500.000	500.000	20.833
25—35	3	83,0	27,67	1.146.000	382.000	13.807
Peste 100	1	126 5	126,50	3.365.000	3.365 000	26.600

Numărul relativ redus de gospodării cercetate ca și diferențele de prețuri ale terenurilor dela un hotar la altul, fac ca o comparație între valoarea terenurilor la ha, pe întinderi de gospodărie, să fie greu de efectuat. Ca fapt cu semnificație foarte relativă se poate menționa că în gospodăriile mici valoarea terenului la ha este mai ridicată decât în cele mijlocii și mari. In ordine descrescândă urmează valoarea la ha a terenurilor gospodăriilor mari și în urmă a celor mijlocii. Valoarea ridicată la ha a terenurilor gospodăriilor mici este urmare a faptului că în aceste gospodării terenul din jurul casei are o valoare pe unitate mai mare și ocupă proporțional din suprafața totală o cotă importantă uneori fiind unica întindere de teren ce posedă gospodăria. Diferența de valoare a terenului la ha, între categoriile de gospodării reese mai concludent decât din datele absolute din calculul ecartului între valoarea medie la ha a tuturor terenurilor și valoarea la ha a terenurilor fiecărei categorii de gospodării. Procentual valoarea ecartului poate fi observată din tabelul comparativ al categoriilor de gospodării.

Categorii de gospodării

0—1 Ha % (1)	1—3 Ha % (2)	3—5 Ha % (3)	5—7 Ha % (4)	7—10 Ha % (5)	10—15 Ha % (6)	15—20 Ha % (7)	20—25 Ha % (8)	25—35 Ha % (9)	Peste 100 % (10)
+ 91,7	+ 25,4	— 15,8	— 14,4	— 38,6	+ 32,6	— 31,7	— 14,7	— 43,5	+ 8,9

Față de valoarea medie a ha de teren ce posedă gospodăriile cercetate de 24.416 lei, valoarea la ha a terenului gospodăriilor mici de 0—1 ha și 1—3 ha este superioară cu 91,7% și 25,4%.

Valoarea la ha a terenurilor gospodăriilor sub 3 ha până la categoria 35 ha, a fost sub valoarea medie cu cote mai accentuate sau mai atenuate — cu excepția categoriei 10—15 ha, care are însă un caracter accidental. Valoarea terenurilor la ha, la gospodăriile mari — peste 100 ha crește din nou fiind cu 8,9% peste valoarea medie a terenurilor gospodăriilor cercetate. Mișcarea ecartului concordă cu rezultatele cercetărilor întreprinse de Institutul de Cercetări Agronomice al României [2]).

[2]) Făcând media valorii la ha a pământurilor cumpărate și vândute după 1934 de gospodăriile cercetate se obține un preț mediu la ha de 32 mii lei care poate fi considerat ca valoare medie a terenurilor agricole.

Valoarea curentă și numărul clădirilor (stabilite pentru 37 gospodarii)

Categorii de gospodării Ha (1)	Nr. de gospodării (2)	Nr. de clădiri (3)	Valoarea totală Lei (4)	Valoarea medie pe cladire Lei (5)	Valoarea medie pe gospodarie Lei (6)
0— 1	8	21	53.000	2.524	6.625
1— 3	9	30	253.000	8.433	28.111
3— 5	7	24	178 000	7.417	25.428
5— 7	2	7	75 000	10.714	37.500
7—10	2	13	76.000	5.846	38 000
10—15	3	17	252.000	14.823	84.000
15—20	1	4	34.000	8.500	34.000
20—25	1	7	82.000	11.714	82.000
25—35	3	25	312.000	12.480	104.000
Peste 100	1	11	222.000	20.182	222.000

Calculând diferența între valoarea medie pe clădire și valoarea medie pe gospodărie pentru fiecare categorie de gospodării față de valorile medii ale ansamblului categoriilor de gospodării se poate evidenția în mod relativ pe de o parte valoarea diferită după categorii de întindere a gospodăriilor clădirilor existente, iar pe de altă parte gradul deosebit de înzestrare cu clădiri:

Categorii de gospodării

(1)	0—1 ha % (2)	1—3 ha % (3)	3—5 ha % (4)	5—7 ha % (5)	7—10 ha % (6)	10—15 ha % (7)	15—20 ha % (8)	20—25 ha % (9)	25 35 ha % (10)	Peste 100 ha % (11)
Valoarea medie de clădire	*—75,4*	*—17,8*	*—21,7*	*+ 4,3*	*—43,0*	*+44,4*	*—17,2*	*+14,1*	*+21,6*	*+96,6*
Valoarea medie de clădire pe gospodărie	*—90,0*	*—57,59*	*—61,6*	*—43,3*	*—42,6*	*+27,0*	*—48,6*	*+23,9*	*+57,2*	*+235,5*

Deosebirile foarte accentuate ce existau între o gospodărie și alta și numărul redus de cazuri cercetate, face ca o concluzie generală să fie greu de tras. Totuși, ca apreciere de ansamblu, se poate menționa că valoarea cea mai scăzută a clădirilor, atât ca valoare pe unitatea de clădire, cât și ca valoare pe gospodărie este în gospodăriile mici.

Valoarea clădirilor demonstrează diferențele existente în gradul de înzestrare cu capital a categoriilor de gospodării.

S'a înregistrat de asemeni *vechimea cladirilor* în cele 37 gospodării cercetate. Rezultatele sunt cât se poate de concludente. Mai mult de 70% din clădirile existente au o vechime de peste 10 ani.

Vechimea clădirilor

Categorii de gospodării (1)	Nr. total de clădiri (2)	1—5 ani (3)	5—10 ani (4)	10—20 ani (5)	Peste 20 ani (6)	Nr. de clădiri peste 10 ani din nr. total de clădiri % (7)
0— 1 ha	21	3	5	8	5	*61,9*
1— 3 „	30	3	5	9	13	*73,3*
3— 5 „	24	4	4	4	12	*66,7*
5— 7 „	7	—	—	4	3	*100,0*
7—10 „	13	2	1	3	7	*76,9*
10—15 „	17	1	1	6	9	*88,2*
15—20 „	4		—	2	2	*100,0*
20—25 „	7	—	—	2	5	*100,0*
25—35 „	25	5	2	6	12	*72,0*
Peste 100 ha	11	1	5	1	4	*45,5*

Se pare că gospodăriile mijlocii sunt cu deosebire în această situaţie. Cauzele care au împiedecat gospodăriile ţărăneşti să facă noi clădiri sau să înoiască radical pe cele existente după criza din 1929, sunt multiple şi cunoscute. Faptul că gospodăriile mici şi mari — spre deosebire de cele mijlocii — au făcut totuşi eforturi parţial reuşite în această direcţie, se datoreşte pentru primele sporiri veniturilor anexe şi în general a veniturilor băneşti — iar pentru gospodările mari, sporirii veniturilor ca urmare a redresării preţurilor şi politicii de susţinere a grâului, practicată de oficialitate.

Inventarul mort propriu zis (unelte şi maşini agricole), în număr de bucăţi, vechime şi categorii de gospodării, a fost:

Maşini, vehicule şi unelte agricole [3])

Categorii de gospodării (1)	Nr. de gospodării (2)	Nr. şi vechime: Total (3)	1—5 ani (4)	5—10 ani (5)	10—20 ani (6)	Peste 20 ani (7)
0— 1 ha	8	2	—	—	—	2
1— 3 „	9	3	—	1	1	1
3— 5 „	7	8	2	—	4	2
5— 7 „	2	3	—	1	2	—
7—10 „	2	2	1	1	—	—
10—15 „	3	5	—	2	1	2
15—20 „	1	2	—	1	1	—
20—25 „	1	1	1	—	—	—
25—35 „	3	6	1	3	—	2
Peste 100 ha	1	5	3	1	—	1

Unelte agricole [4])

Categorii de gospodării (1)	Nr. de gospodării (2)	Nr. şi vechime: Total (3)	1—5 ani (4)	5—10 ani (5)	10—20 ani (6)	Peste 20 ani (7)
0— 1 ha	8	51	24	3	9	15
1— 3 „	9	63	36	14	9	4
3— 5 „	7	49	29	10	10	10
5— 7 „	2	21	5	3	12	1
7—10 „	2	32	17	13	—	2
10 -15 „	3	46	29	11	3	3
15—.0 „	1	8	5	2	1	—
20—25 „	1	14	14	—	—	—
25—35 „	3	44	30	9	5	—
Peste 100 ha	1	16	15	1	—	—

Pentru case, căruţe şi pluguri — ca unelte absolut indispensabile în gospodării — situaţia constatată arată:

Căruţe şi pluguri

Categorii de gospodării (1)	Nr. care şi căruţe: Total (2)	1—5 ani (3)	5—10 ani (4)	10—20 ani (5)	Peste 20 ani (6)	Nr. pluguri: Total (7)	1—5 ani (8)	5—10 ani (9)	10—20 ani (10)	Peste 20 ani (11)
0— 1 ha	1	—	—	—	1	1	—	—	—	1
1— 3 „	6	1	1	1	3	1	1	—	—	—
3— 5 „	4	1	2	1	—	4	—	—	4	—
5— 7 „	2	—	—	2	—	2	—	—	1	1
7—10 „	2	—	—	—	2	2	—	1	—	1
10—15 „	3	—	2	1	—	3	—	1	1	1
15—20 „	1	—	1	—	—	1	—	—	1	—
20—25 „	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—
25—35 „	4	—	1	1	2	3	—	1	—	2
Peste 100 ha	1	—	—	1	—	1	—	—	1	—

[3]) Cuprinde: care, căruţe, pluguri, maşini de secerat, maşini de semănat, grape, rariţe, maşini de prăşit, cultivatoare.
[4]) Cuprinde: roţile, coase, secere, lopeţi, topoare, greble, sape, furci.

Dacă se raportă numărul plugurilor şi carele la numărul gospodăriilor crecetate, se constată pentru toate categoriile de gospodării că revin 18 pluguri şi 25 care şi căruţe la 37 gospodării sau 0,49 pluguri şi 0,68 care şi căruţe de fiecare gospodărie. Lipsa de inventar mort apare în toată amploarea ei semnificativă.

Inventarul viu existent în cele 37 gospodării cercetate a fost următorul:

Inventarul viu (în 37 gospodării)

Categorii de gospodării (1)	Nr. de gospodării (2)	Bovine (3)	Cabaline (4)	Porci (5)	Oi, Capre (6)	Păsări (7)	Câini (8)
0— 1 ha	8	—	—	3	30	89	7
1— 3 „	9	8	3	10	29	125	8
3— 5 „	7	12	2	8	29	57	10
5— 7 „	2	6	—	9	13	18	4
7—10 „	2	6	—	1	22	38	2
10—15 „	3	10	—	5	25	74	8
15—20 „	1	4	—	1	—	25	1
20—25 „	1	1	—	—	12	40	2
25—35 „	3	11	6	23	30	114	6
Peste 100 ha	1	3	2	14	50	93	3

Raportat, inventarul viu la numărul de gospodării existente, revin de fiecare gospodărie:

Inventarul viu pe gospodărie

Categorii de gospodării (1)	Bovine (2)	Cabaline (3)	Porci (4)	Oi, capre (5)	Păsări (6)	Câini (7)
0— 1 ha	—	—	0,38	3,80	11,1	0,87
1— 3 „	0,89	0,33	1,10	3,20	13,9	0,89
3— 5 „	1,70	0,29	1,14	4,14	8,14	1,43
5— 7 „	3,0	—	4,50	6,50	9,0	2,0
7—10 „	3,0	—	0,50	11,0	19,0	1,0
10—15 „	3,33	—	1,66	8,33	2,46	2,6
15—20 „	4,0	—	1,0	—	25,0	1,0
20—25 „	1,0	—	—	12,0	40,0	2,0
25—35 „	3,66	2,0	9,33	10,0	38,0	2,0
Peste 100 ha	3,0	2,0	14,0	50,0	93,0	3,0

Situaţia numerică a animalelor pentru totalul gospodăriilor din comună[5]

Bovine (1)	Vaci cu lapte (2)	Cai (3)	Porci (4)	Oi (5)	Păsări (6)
415	33	240	540	3.402	11.770

Repartizarea animalelor pe gospodărie[5]

Bovine (1)	Vaci cu lapte (2)	Cai (3)	Porci (4)	Oi (5)	Păsări (6)
0,43	0,034	0,25	0,56	3,55	12,3

[5]) Comuna Suseni inclusiv satul Cerşani.

Culturile practicate în hotarul comunei Suseni [5]) sunt — ca de altfel în întreaga plasă Dâmbovnic— predominant cerealiere. Din totalul suprafeţei arabile, circa 96% este ocupată de culturile cu porumb, grâu şi ovăz. In 1938/39 suprafeţele însămânţate cu cereale au avut următoarea distribuţie:

Porumb	50,6
Grâu	25,7
Ovăz	23,7

In gospodăriile cercetate s'a înregistrat de asemenea *numărul de parcele* în care se împarte terenul ce posedă gospodărie, pentru a sesiza stadiul procesului de fărămiţare a terenurilor agricole. Iată rezultatele acestor înregistrări făcute pe un număr de 37 gospodării de variate tipuri:

Numărul de parcele

Categorii de gospodării (1)	Nr. de gospodării (2)	Nr. total de parcele (3)	Parcele în hotarul comunei (4)	Parcele în afară de hotarul comunei (5)	Nr. de parcele ce revin de gospodărie (6)	Suprafaţa medie a unei parcele (7)
0— 1 ha	8	8	8	—	1,0	0,31
1— 3 „	9	55	41	14	6,1	0,30
3— 5 „	7	42	31	11	6,0	0,55
5— 7 „	2	29	16	13	14,5	0,37
7—10 „	2	24	15	9	12,0	0,36
10—15 „	3	61	45	16	20,3	0,61
15—20 „	1	21	11	10	21,0	0,71
20 25 „	1	16	9	7	16,0	1,50
25 35 „	3	56	28	28	18,6	1,48
Peste 100 ha	1	32	10	22	32,0	3,95

Cheltuielile băneşti ale gospodăriei înregistrate în 34 gospodării, pe întindere de gospodărie şi gen de destinaţie în decursul unui an agricol (30 Iunie 1938—1 Iulie 1939), au fost:

Cheltuielile băneşti de gospodărie (1938—1939)

Categorii de gospodării (1)	Nr. de gospodării (2)	Cheltuieli pentru vite		Cheltuieli pentru întreţinerea şi reparaţia gospodăriei	
		Total (3)	De gospodărie (4)	Total (5)	De gospodărie (6)
0— 1 ha	8	2.935	367	1.720	215
1— 3 „	8	12.723	1.590	14.760	1.845
3— 5 „	6	4.891	815	5.990	998
5— 7 „	2	912	456	2.450	1.225
7—10 „	2	710	355	280	140
10—15 „	3	710	237	3.000	1.000
15—20 „	1	2.300	2.300	400	400
25—35 „	3	3.920	1.307	24.950	8.317
Peste 100 ha	1	750	750	4.750	4.750

Pentru toate gospodăriile dela 0—35 ha (33 gospodarii), media anuală a cheltuielilor de gospodărie pentru vite a fost 928 lei şi pentru întreţinerea şi reparaţia gospodăriei 1.768 lei. Din totalul cheltuielilor gospodăriei, cheltuielile pentru vite revin la 34,4% şi cheltuielile pentru întreţinerea şi reparaţia gospodăriei la 65,6%. In gospodăria de peste 100 ha, cheltuielile pentru vite sunt mai mici, fiind 13,6%, iar cele pentru întreţinerea şi reparaţia gospodăriei 86,4%, din totalul cheltuielilor gospodăriei.

Inventarul mort mai ridicat ce-l posedă gospodăriile mari, explică cota mai ridicată de cheltuieli pentru întreţinere şi reparaţie, prin raport la cota cheltuielilor pentru vite, ca şi diferenţele în repartizarea cheltuielilor, prin comparaţie cu repartizarea acestora în gospodăriile până la 35 ha. Deplasarea cheltuielilor gospodăriei dela cheltuielile pentru vite spre cheltuielile pentru întreţinere şi reparaţie pe măsură ce creşte întinderea gospodăriei, apare evidentă şi din observarea cifrelor absolute de mai sus. Deplasarea este concomitentă cu creşterea valorii absolute a cheltuielilor gospodăriei.

Cheltuielile băneşti ale familiei pentru perioada 1938—1939

Categorii de gospodării (1)		Număr de gospodării (2)	Gaz, lemne, chibrituri, săpun (3)	Cărţi, jurnale, icoane, danii (4)	Produse alimentare (5)	Băuturi (6)	Imbrăcăminte şi încălţăminte (7)
0 — 1 ha	Total lei	—	11.474	2.200	12.399	3.200	9.856
	Pe gospodărie lei	8	1.434	275	1.549	400	1.232
1 — 3 „	Total lei	—	16.820	8.390	5.902	1.700	21.700
	Pe gospodărie lei	8	2.103	1.049	738	212	2.713
3 — 5 „	Total lei	—	8.350	2.650	2.890	1.600	4.635
	Pe gospodărie lei	6	1.392	442	482	267	773

Categorii de gospodării (1)		Număr de gospodării (2)	Gaz, lemne, chibrituri, săpun (3)	Cărţi, jurnale, icoane, danii (4)	Produse alimentare (5)	Băuturi (6)	Îmbrăcăminte şi încălţăminte (7)
5—7 „	Total lei	—	3.200	1.250	1.590	200	11.820
	Pe gospodărie lei	2	1.600	625	795	100	5.910
7—10 „	Total lei	—	1.080	1.200	200	150	•
	Pe gospodărie lei	2	540	600	100	75	•
10—15 „	Total lei	—	3.360	755	2.700	1.300	11.100
	Pe gospodărie lei	3	1.120	252	900	433	3.700
15—20 „	Total lei	—	500	200	450	•	500
	Pe gospodărie lei	1	500	200	450	•	500
25—35 „	Total lei	—	7.700	5.450	2.950	2.500	33.150
	Pe gospodărie lei	3	2.567	1.817	983	833	11.050
Peste 100 „	Total lei	—	560	20.000	3.550	1.400	4.000
	Pe gospodărie lei	1	560	20.000	3.550	1.400	4.000

Dacă se însumează cheltuielile familiei pentru toate categoriile de gospodării mici şi mijlocii (de la 0—35 ha), cercetate, se obţine o valoare totală a cheltuielilor familiei de 6.839 lei anual de gospodărie, care, pe gen de cheltuieli, se repartizeaza astfel:

Valoarea totală şi genul cheltuielilor familiei pe un an de zile

(1)	Gaz, lemne, chibrituri, săpun (2)	Cărţi, jurnale, icoane, danii (3)	Produse alimentare (4)	Băuturi (5)	Îmbrăcăminte şi încălţăminte (6)	Total (7)
Lei/gospodărie	1.402	657	750	332	3.698	6.839
În % din total	*20,5*	*9,6*	*11,0*	*4,9*	*54,1*	*100,0*

Pentru gospodăria cercetată de peste 100 ha, aceste cheltuieli au fost:

560	20.000	3.550	1.400	4.000	29.510
1,9	*67,7*	*12,0*	*4,7*	*13,6*	*100,0*

In gospodăriile mici şi mijlocii, cota cea mai importantă de chelutieli pentru familie este absorbită de cheltuielile pentru îmbrăcăminte şi încălţăminte, urmată de cheltuielile pentru gaz, lemne, chibrituri şi săpun, de cheltuielile pentru produsele alimentare, pentru cărţi, jurnale etc. şi de cheltuielile pentru băuturi. Cheltuielile pentru îmbrăcăminte şi încălţăminte absorb mai mult decât toate celelalte cheltuieli ale familiei împreună. In gospodăriile mici în care valoarea totală a cheltuielilor este comparativ cu cheltuielile gospodăriilor semi-mijlocii şi mijlocii mai redusă şi în care cheltuielile rigide pentru consum strict necesar ocupă o cotă mai mare, există un quasi-echilibru între cheltuielile pentru luminat, încălzit etc. pe de o parte, şi cheltuielile pentru îmbrăcăminte şi încălţăminte pe de altă parte. Pe măsură ce creşte gospodăria, valoarea relativă a cheltuielilor pentru prima categorie de necesităţi scade, iar cheltuielile pentru a doua categorie de necesităţi creşte. Deplasarea evoluează paralel cu posibilităţile mai largi de satisfacere a trebuinţelor. In gospodăriile până la 1 ha, cota cea mai importantă de cheltuieli revine produselor alimentare.

Veniturile băneşti ale gospodăriilor cercetate au provenit pe de o parte din vânzări de:

Provenienţa veniturilor băneşti ale gospodăriilor

Categorii de gospodării (1)	Nr. de gospodării (2)	Grâu (3)	Porumb (4)	Ovăz (5)	Fân (6)	Ţuică, vin (7)	Vite (8)	Ouă (9)	Produse casnice (10)	Total de gospodărie (11)
0—1 ha	8	—	—	800	—	1.000	800	550	—	394
1—3 „	8	480	—	—	—	—	6.300	950	1 500	1.154
3—5 „	6	3.480	580	660	—	—	—	100		803
5—7 „	2	1.680	—	9.400	—	—	2.000	—		6.540
7—10 „	2	5 500	—	3.000	—	—	—	—		4 250
10—15 „	3	17.400	10.600	—	—	5.000	—	300	—	11.100
25—35 „	3	45.400	6.000	27.750	7.500	4.200	8.200	275	—	33.108
peste 100 ha	1	8.850	12.000	11.100	—	—	8.440	—	—	40.390

Pe deoparte veniturile au provenit din sursele menţionate mai sus, iar pe de altă parte aceste venituri au provenit din meserii anexe: cărăuşie, membrii plecaţi, munci plătite, negustorii şi altele:

Alte surse de venituri

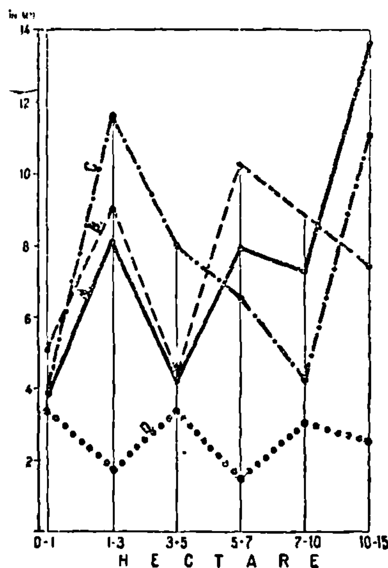
Categorii de gospodării (1)	Nr.• de gospodărie (2)	Meserii anexe (3)	Cărăuşie (4)	Membrii plecaţi (5)	Muncă plătită (6)	Negustorii (7)	Altele (8)	Total de gospodărie (9)
0— 1 ha	8	12.000	1.000	4.500	5.900	—	4.000	3.425
1— 3 „	8	—	—	7.040	350	15.000	33.500	6.986
3— 5 „	6	—	3 600	4.800	12.000	—	—	3.400
5— 7 „	2	1.000	2.000	—	—	—	—	1.500
7—10 „	2	—	—	6.000	—	—	—	3.000
10—15 „	3	—	1.000	—	500	—	6.000	2.500
peste 100 ha	1	—	—	—	—	—	40.000	40.000

Se poate face un calcul pe de o parte al *raportului*, în care se găsesc *veniturile băneşti* din *vânzările de produse*, cu *veniturile băneşti* din *meserii anexe, cărăuşie, muncă plătită*, etc., iar pe de altă parte al *raportului* între *cheltuielile băneşti* şi *veniturile băneşti*. Iată rezultatele acestui calcul:

Raportul între cheltuieli şi venituri

Categorii de gospodării (1)	0—1 ha (2)	1—3 ha (3)	3—5 ha (4)	5—7 ha (5)	7—10 ha (6)	10—15 ha (7)	15—20 ha (8)	25—35 ha (9)	Peste 100 ha (10)
Venit bănesc din vânzări de produse, lei/gospodărie	394	1.154	803	6.540	4.250	11.100	•	33.108	40.390
Venit bănesc din alte izvoare decât vânzări de produse, lei gospodărie	3.425	6.986	3.400	1.500	3.000	2.500	•	—	40.000
Total venituri băneşti, lei gospodărie	3.819	8.140	4.203	8.040	7.250	13.600	•	33.108	80.390
In % venit vânzări produse	*10,3*	*14,2*	*19,1*	*81,3*	*58,6*	*81,6*	•	*100,0*	*52,3*
In % venit alte izvoare	*89,7*	*85,8*	*80,9*	*18,7*	*41,4*	*18,4*	•	—	*47,7*
Total cheltuieli băneşti, lei gospodărie	5.105	9.020	4.354	10.255	•	7.405	2.450	25.567	34.260
Cheltuieli % faţă de venituri	*+ 33,6*	*+ 10,8*	*+ 3,6*	*+ 27,5*	•	*— 45,6*	•	*— 22,8*	*— 57,7*

Cheltuieli băneşti şi venituri băneşti pe categorii de gospodării

A — Venituri băneşti totale.
B — Cheltueli băneşti totale.
C — Venituri băneşti din vânzări de produse.
D — Venituri băneşti din anexe

Se observă că, pe măsură ce creşte gospodăria, veniturile din vânzări de produse sunt tot mai importante, în timp ce veniturile din afara gospodăriei propriu zise, scad. Evoluţia aceasta este normală, deoarece cu cât este mai mică gospodăria (ca întindere de teren cultivabil ce posedă), cu atât este nevoită să caute izvoare de venit din afara ei. Pe de altă parte, raportul între veniturile băneşti şi cheltuielile băneşti, arată un plus al celor din urmă asupra celor dintâi, în gospodăriile mici şi un raport invers în cele mijlocii şi mari. Mărimea deficitului bănesc evoluiază în sens invers cu mărimea gospodăriilor, fiind relativ mare în cele mici, mic în cele mijlocii şi inexistent (din contră, excedent), în cele semi-mari şi mari.

In cercetarea monografică întreprinsă, s'a dat o atenţie deosebită problemelor în legătură cu *creditul*. Datele au fost culese prin mijlocirea formularelor de buget pentru gospodăriile tip şi din *„registrele de menţiuni ale debitorilor agricoli, supuşi legii lichidării datoriilor agricole din 1934"*, aflate

la primărie și din cercetarea situației băncilor populare pentru date de ansamblu.

In 1934, totalul împrumuturilor declarate erau de 2,7 milioane lei. Această cifră reprezentând datoriile agricole din comuna Suseni — care beneficiau de avantajele legii de conversiune a datoriilor agricole — era împărțită într'un număr de 247 împrumuturi și greva 178 gospodării. De fiecare gospodărie debitoare revenea 1,39 împrumuturi, fiecare împrumut fiind în medie de 11 mii lei. Din numărul total de gospodării evaluat pentru anul 1934 la 380, gospodăriile debitoare reprezentau 46,8%. Aceasta înseamnează că aproape jumătate din gospodăriile existente aveau datorii. In medie, fiecare gospodărie debitoare avea o sarcină de cca. 15 mii lei.

Repartizarea împrumuturilor pe categorii de gospodării

Categorii de gospodării (1)	Nr. de gospodării debitoare (2)	Nr. total de împrumuturi (3)	Valoarea totată a împrumuturilor lei (4)	Valoarea medie a unui împrumut lei (5)	Valoarea împrumutului pe gospodărie lei (6)
0—1 ha	27	29	193.358	6.668	7.161
1—3 „	60	73	685.367	9.389	11.423
3—5 „	51	67	595.562	8.889	11.678
5—7 „	16	30	390.622	13.021	24.415
7—10 „	16	18	233.559	12.976	14.597
10—15 „	4	21	392.417	18.686	98.104
15—20 „	1	6	153.249	25.541	153.249
20—25 „	1	1	60.000	60.000	60.000
25—30 „	1	1	15.640	15.640	15.640
30—35 „	1	1	1.550	1.550	1.550

Pentru a avea o imagine relativă a sarcinei pe care o reprezentau datoriile pentru gospodăriile țărănești debitoare, ca și a modului diferit, cum se repartizează aceste sarcini, pe variatele categorii de gospodării, se poate face un calcul, în care valoarea acestor datorii se raportează la valoarea clădirilor și a terenului. Rezultatele raportului au o valoare accentuat relativă, în principal, pe de o parte din cauza posibilităților de eroare în evaluarea terenului și clădirilor, iar pe de altă parte din cauza neincluderii în valoarea averii debitorului a celorlalte forme de proprietăți ce posedă. Socotind valoarea clădirilor și a terenurilor ce posedă gospodăriile debitoare din diferite categorii de proprietăți identică cu valoarea acestor bunuri, posedate de diferitele categorii de proprietăți tip, cercetate în 1939, și micșorând valoarea acestora din urmă cu 50%, pentru a fi apropiată de valoarea din 1934, se obțin următoarele rezultate:

Categorii de gospodării (1)	Valoarea clădirilor și terenului lei gospodărie (2)	Valoarea clădirilor și terenului redusă cu 50% (3)	Valoarea împrumutului lei gospodărie (4)	Raport valoarea împrumutului față de valoarea clădirii și terenului % (5)
0—1 ha	21.250	10.000	7.161	*71,0*
1—3 „	84.222	42.000	11.423	*27,0*
3—5 „	104.261	52.000	11.678	*22,0*
5—7 „	152.500	75.000	24.415	*33,0*
7—10 „	173 000	85.000	14.597	*17,0*
10—15 „	483.333	241.000	98.104	*41,0*
15—20 „	284.000	142.000	153.249	+ *8,0*
20—25 „	582.000	291.000	60.000	*21,0*
15—35 „	486.000	243.000	8.595	*4,0*
Peste 100 ha	3.587.000	1.798.000	—	—

S'a încercat de asemeni să se sesizeze *circulația creditului*, în sensul de a se cunoaște în ce măsură nevoile de credit se satisfac în cadrul satului și din afară de sat și în ce măsură aceste nevoi sunt satisfăcute de instituții de credit comercial, de instituții de credit popular și de particulari.

Iată cum erau repartizate împrumuturile care au fost declarate, după domiciliul creditorului, cu ocazia legii conversiunii datoriilor agricole din 1934:

Repartizarea împrumuturilor după domiciliul credtiorului

Imprumuturi în comună			Imprumuturi în afară de comună				
Total % (1)	Particulari % (2)	Bancă populară % (3)	Total % (4)	Particulari % (5)	Bancă populară % (6)	Institut de credit % (7)	Bancă comercială % (8)
73,2	*15,1*	*58,1*	*26,8*	*10,8*	*5,0*	*2,6*	*8,4*

Rezultă că 73,2% din totalul împrumuturilor proveneau din comună, numai 26,8% din aceste împrumuturi având-și isvorul în afara comunei. Creditorul principal era Banca Populară din comuna Suseni, care a acordat 58,1% din totalul împrumuturilor.

Un aspect interesant de semnalat este repartizarea împrumuturilor pe categorii de gospodării. Repartizată, valoarea totală a împrumuturilor, al căror creditor era în comună (73,2% din totalul împrumuturilor), pe categorii de gospodării, se obțin următoarele cote:

Categorii de gospodării (1)	Creditor particular % (2)	Creditor bancă populară % (3)
0— 1 ha	*1,0*	*10,3*
1— 3 „	*35,5*	*30,0*
3— 5 „	*15,6*	*31,5*
5— 7 „	*6,9*	*11,2*
7 10 „	*0,6*	*13,5*
10 15 „	*4,7*	*2,5*
15 20 „	*17,5*	*1,0*
20 25 „	*14,7*	—
25 30 „	*3,8*	—

Pentru a se aprecia la justa ei valoare participarea categoriilor de gospodării la totalul împrumuturilor, trebue ținut seamă de numărul diferit de gospodării dintr'o categorie, față de alta. Raportând valoarea împrumuturilor pe categorii la numărul total de gospodării pe categorii, existente în comună se poate deduce gradul în care diferitele categorii de gospodării au fost satisfăcute cu credit. Facem acest calcul pentru totalul împrumuturilor și pentru împrumuturile acordate de banca populară, pentru a deduce implicit din acest calcul politica de credit a singurei instituții de credit existentă în comună. Din lipsă de date — numărul de gospodării pe categorii în 1934 — s'a făcut repartizarea valorii împrumuturilor pe numărul de gospodării din 1939. Calculul relativ în măsura în care raportul de mărime între diferitele categorii de gospodării nu s'a modificat în 1939, față de 1934, rămâne pe deplin valabil. Iată rezultatele acestui calcul:

Categorii de gospodării (1)	Repartizarea împrumuturilor totale: Lei pe gospodărie (2)	Repartizarea împrumuturilor totale: în % (3)	Repartizarea împrumuturilor făcute de Banca Populară: Lei pe gospodărie (4)	Repartizarea împrumuturilor făcute de Banca Populară: în % (5)
0— 1 ha	1.186	*0,2*	989	*0,6*
1— 3 „	3.046	*0,5*	2.084	*1,3*
3— 5 „	11.453	*1,9*	9.482	*6,0*
5— 7 „	43.402	*7,4*	19.593	*12,5*
7—10 „	77.853	*13,0*	70.336	*44,8*
10 15 „	392.417	*65,7*	39.103	*24,9*
15—20 „	—	—	15.614	*9,9*
20—25 „	60.000	*10,0*	—	—
25—30 „	7.820	*1,3*	—	—

Cifrele arată că gospodăriile mici — care sunt cele mai numeroase — au luat cota cea mai redusă din valoare împrumuturilor, prin raport la numărul lor. Gospodăriile până la 5 ha, au luat 2,6% din totalul împrumuturilor și 7,9% din totalul împrumuturilor acordate de Banca Populară.

De creditul cel mai mare s'au bucurat gospodăriile mijlocii, care, prin raport la numărul lor în comună, au absorbit cota cea mai importantă din valoarea împrumuturilor. Creditele acordate de Banca Populară au revenit în proporție de 44,8% gospodăriilor între 7—10 ha, urmate de gospodăriile între 10—15 ha cu 24,9%, de gospodăriile între 5—7 ha cu 12,5%, de gospodăriile între 15—20 ha cu 9,9%, de gospodăriile între 3—5 ha cu 6,0%, de gospodăriile între 1—3 ha cu 1,3% și de gospodăriile mici de 0—1 ha cu 0,6%.

Alte date în legătură cu creditul s'au cules — cum s'a menționat — prin cercetările în gospodăriile tip.

Din cauza, pe de o parte a numărului restrâns de cazuri cercetate, iar pe de altă parte din cauză că în materie de credit condițiile de acordare — cu deosebire în mediul rural — diferă pronunțat dela caz la caz, pe materialul cules în cadrul gospodăriilor tip, nu se pot face decât unele remarci. Până la izbucnirea crizei din 1929, cauza predominantă a împrumuturilor gospodăriilor cercetate era cumpărarea de pământ. După criză și odată cu restrângerea creditului, survin, în aceeași proporție, drept cauze ale împrumuturilor și motive neproductive (boală, hrană etc.). Aceasta însemnează că, după criza din 1929, singurul credit care se poate afirma că a funcționat, a fost cel pentru nevoi de consum, având un caracter de necesitate gravă. Nivelul dobânzilor a fost în general foarte ridicat, fiind în medie între 18%—37%. Instrumentul de credit — caracteristic prin definiție al economiei de schimb capitaliste — care este cambia, este foarte răspândit în comuna Suseni, atât în perioada anterioară crizei, cât și în timpul și după criză. Circa 80% din împrumuturi au ca act doveditor cambii și în majoritatea cazurilor cambii în valoare dublă, față de valoarea împrumuturilor și cambii în alb.

Paralel cu cercetările care au încercat să definească aspecte structurale în economia comunei Suseni, s'a încercat de asemeni să se seziseze *aspecte ale economiei de schimb.*

Aceste aspecte au fost deduse din cercetarea unui număr de circa 20—30 gospodării, de diferite dimensiuni. Din numărul de gospodării cercetate, de circa 70, numai 20—30 au răspuns satisfăcător la întrebările de această natură. Vânzările de produse (grâu, porumb, secară, fân, țuică, lapte, ouă etc.), făcute de aceste gospodării, au fost de circa 250.000 lei anual. Cota cea mai mare — ca loc de desfacere — s'a vândut în afară de sat, circa 64,3%, în sat vânzându-se numai 35,7%. Parte din produsele vândute în sat, au fost la rândul lor expediate din sat. Numai o cotă de 14,3% din produsele vândute a rămas pentru consum în sat. Aceasta demonstrează că schimbul de produse agricole în cadrul satului — cum este firesc — ocupă cota cea mai redusă în ansamblul schimburilor de produse făcute de gospodăriile țărănești. Schimburile în natură — produs contra muncă și produs contra produs — între gospodăriile mijlocii și mari și cele mici, nefiind cuprins, cotele de mai sus nu exprimă schimbul propriu zis în mărimea lui totală, ci numai schimbul bănesc. Trebue menționat că aceste cote se referă cu deosebire la gospodăriile semi-mijlocii, mijlocii și țărănești mari (până la 35 ha), al căror surplus de produse fiind mare, este normal să aibă debușeu în afara satului. Cercetate cauzele vânzării, la vânzări de produse în valoare de circa 200.000 lei, 46% din aceste vânzări au cauză surplusul în care se găsesc în gospodărie. 16% se datoresc nevoilor de acoperire a sarcinilor fiscale sau comunale și 38% altor cauze.

S'a încercat de asemeni să se seziseze *locul de proveniență* (din sate sau din afară din sat) al *veniturilor,* altele decât din vânzări de produse, ca și modul cum se *repartizează cheltuielile familiei* pe *anotimpuri.* Deși pentru ansamblul comunei cercetate, veniturile altele decât din vânzări de produse (salarii, meserii anexe, cărăușie, membri plecați, muncă plătită, negustorie etc.), provenite din afară de sat, trebue să fie probabil cel puțin egale cu această categorie de venituri provenită din sat — dacă nu este chiar mai mare cota care provine din afară de sat — rezultatul cercetării noastre pe gospodăriile tip arată că din circa lei 250.000 venituri bănești anexe, numai 40% provin din afară de sat, 60% avându-și izvorul în activități desfășurate în cadrul satului. Cheltuielile familiei în gospodăriile în care s'a notat perioada, au atins valoarea totală de 35.000 lei anual. Repartizate pe anotimpuri, cheltuielile cele mai multe se fac vara — 36,0% — urmând toamna cu 29,4%, iarna cu 24,1% și primăvara cu 10,5%

ROMAN E. MOLDOVAN

PROCESUL DE ÎMBOGĂŢIRE ÎN COMUNA OARJA

In comuna Oarja sunt aproximativ 15 gospodării mai înstărite, care ar putea fi considerate ca alcatuind categoria *proprietarilor rurali capitalişti.* Vom înfăţişa în cele ce urmează, datele cu privire la formarea acestei categorii sociale, pe care le-am adunat.

In urma cercetărilor noastre, am reuşit să aflăm, că toţi cei care se îmbogăţesc, sunt *moşteni*, şi că în general au pornit cu aproximativ 10 ha, atunci când şi-au întemeiat gospodăria lor. Alţii chiar cu mai mult. Intr'un singur caz, în această comună, un clăcaş a reuşit să se înstărească. Este Huiduman, din satul clăcăşesc Ştefăneşti (com. Oarja). Acesta, însă, a slujit „boerului" Nicolae Constantinescu, ca vataf la început, iar acum îi administrează întreaga moşie din Oarja, de circa 350 ha. Acesta s'a îmbogăţit slujindu-se de aceleaşi mijloace pe care le-a aplicat în numele stăpânului său, intervenind şi el cu anumite „condiţii", pentru lucrătorii de pe moşia „boerului". A dat bani cu camătă şi pământ în dijmă, în aceleaşi grele condiţii.

Aşa, încât, în afară de un caz sau două, sătenii orjeni s'au îmbogăţit, având dintru început o situaţie materială satisfăcătoare: *moştenirea şi zestrea constituind punctul de plecare.*

Să vedem după însăşi afirmaţiile acestora, în ce au constat, din acest punct de vedere, începuturile îmbogăţirii la câteva gospodării. Iată ce ne declară, în privinţa aceasta, câţiva dintre înstăriţii satului. De pildă, Marin Stelian, (40 ani, 5 cl. primare):

„Bunicul meu Ion Badea, zis *Bădică,* a avut 5 copii. El a fost la început sărac... *Dela părinţi a avut ca la 9 ha,* dar a ajuns la 150 ha. Era tare vrednic...

„Tatăl meu a primit dela bunicu, 20 ha...".

Sau afirmaţiile lui *Badea Cârstea* (75 ani. 2 cl. primare, 175 ha):

„Bunicul Badea Argeşan, a avut 18 ha pământ; era tot moştean. Era atunci pământuri multe şi nu prea cumpăra, pentrucă nu se căuta, nu erau pluguri bune, umblau vitele pe câmp şi nu le întreba nimeni pe vremea aia. Lume puţină. Chiar de ar fi vrut să vândă cineva, n'avea cine să cumpere.

„A avut 6 copii: Cârstea, Stanciu, Ion, Ioana, Stanca şi Catrina. Cârstea este tatăl meu. *Pe vremea aceea fetele nu luau pământ;* când le mărita le da de zestre numai vite, ţoale, oi. *Se lua în seamă numai neamul.* Să tot fie 100 şi ceva de ani de pe vremea aia.

„Pământul l-a dat la băieţi. La toţi la fel, câte 6 ha. Poate o fi mai avut, dar nu ştiu eu. Tot pământul l-a avut în vatra satului. Avem făşii aici în sat, şi 2 eleştee: că este „moş" mare...

„Cârstea Badea, tatăl meu, a primit dela tatăsău 6 ha. A mai agonisit încă vreo 80 ha. A cumpărat făşii multe, pe care le-am împărţit noi...

„Eu (Badea Cârstea), am primit dela tata 30 ha... Tata a dat pământ la încă 3 fete... care au murit; a mai avut 2 fete, care au murit de mici...". După însăşi afirmaţiile lui Badea Cârstea, acestuia i-a dat mai mult decât fetelor: „Fetele au luat câte 25 pogoane (12½ ha)... *Când s'a căsătorit Badea Cârstea,* a mai luat încă 5 ha. Imbătrânind (acum are 75 ani) a dat pământul la 7 copii, prin testament legalizat. Am citit şi noi testamentul. A dat la fiecare câte 25 ha, având grije să oprească spre folosinţă, până la moarte, câte 5 ha de fiecare. „Când oi muri e al lor".

Iată ce spune, în aceeaşi ordine de idei, *Radu M. Dumitrescu* (65 ani, ştie să scrie şi să citească, are aprox. 170 ha):

„Tată n'am avut, fraţi şi mamă numai. La 18 ani m'am căsătorit şi am avere la socru. M'am măritat, cum s'ar zice. Pământ n'aveam decât 10 pogoane (5 ha), eu şi 10 pogoane socru...".

Ne mulţumim cu aceste exemple, pe care le credem destul de concludente. Aceasta este situaţia tuturor sătenilor înstăriţi, afară de 1—2 excepţii: *au pornit la întemeierea gospodăriei lor cu o bucată bună, de pământ,* fie aceasta de 5 ha (Marin Miu), 7½ ha (Toma Rizea Ene), sau 10 ha (Radu M. Dumitrescu), 20 ha (Marin Stelian), 30 ha (Badea Cârstea) etc.

Din această cauză, suntem îndreptăţiţi să credem că, această bază, pentru viitoarea acţiune a gospodăriei, a constituit un element absolut necesar, în procesul de formare al categoriei sociale ce ne preocupă. A fost un sprijin serios la început de drum.

Pentru a învedera, odată mai mult, importanţa unei bucăţi de pământ, ceva mai mare, la începutul vieţii unei gospodării, citâm părerea lui *Ni-*

colae B. Sandu (39 ani, 5 cl. primare, pândar, 3 ha):

„Bogații merg și din neam în neam: dacă ai și faci".

Așa dar, *un prim factor în procesul de îmbogățire* al sătenilor din Oarja și, fără îndoială, al tuturor țăranilor dela noi și de oriunde există aceeași configurație socială și statală, *este elementul moștenire și zestre.*

Al doilea factor pe care l'am observat în decursul cercetărilor noastre, și în directă legătură cu primul, este *elementul uman.*

Intr'adevăr, în măsura în care moștenitorii sunt mai activi sau mai pasivi, în a fructifica „talantul" primit dela înaintași și dela soție, în aceeași măsură și procesul de îmbogățire este mai mult sau mai puțin accentuat, sau chiar anihilat.

Noi am constatat o serie de *elemente moștenitoare active,* spirite întreprinzătoare, precum și o serie de *elemente moștenitoare pasive,* staționare sau chiar consumatoare.

In prezentarea de față, ne interesează, în primul rând, elementele moștenitoare active.

Pentru a învedera importanța acestui al doilea factor, în procesul social înfățișat, redăm afirmația săteanului *Marin Stelian,* de care am vorbit mai sus, și pe care o considerăm ca specifică în a caracteriza factorul în discuție:

„Bunicul meu... a avut 5 copii. El a fost la început sărac... Dela părinți a avut ca la 9 ha, dar a ajuns la 150 ha. *Era tare vrednic. Nici n'avea somn. Din noapte făcea zi. Toată ziua și toată noaptea numai călare umbla"*

Prin ce s'a manifestat aici elementul uman? Printr'o serie de activități suplimentare, alături de munca de câmp, și a căror reușită era garantată de puterea de muncă și de voința pe care o desfășurau, pentru a-și pune în aplicare tot spiritul lor întrepid.

Este ceea ce formează *al treilea factor în procesul de îmbogățire* al sătenilor orjeni, ca și al celor din împrejurimi, dealtfel: *creșterea și negoțul vitelor.* Aici, nu ne putem opri de a cita câteva cazuri, oricât de detailate, care învederează importanța acestui al treilea factor.

Așa, *Badea Cârstea* (75 ani), povestind chipul în care și-a agonisit tatăl său averea, afirmă:

„A primit dela tată-său 6 ha. A mai agonisit încă vreo 80 ha. A cumpărat fâșii multe... *Și-a făcut averea din agricultură și din negoțul porcilor și al oilor. Creștea porci, oi, vaci, cai.* Mai cu seamă cai, câte 7—8, îi îngrășa și-i vindea. Atunci nu se ara așa bine pământul, încât nu era de muncă, ca acum. Creștea scroafele cu purceii mici, și-i ducea apoi la munte și-i făcea mari, că mâncau jir și ghindă. Venea acasă cu ei la Sft. Gheorghe, dela munte și-i vindea la negustorii din Ploiești, cu 2-3 galbeni porcul. Plecau la munte, pe la Vinerea-Mare, când cădea jos ghinda și jirul. Luam ghinda și jirul cu lopata... Acum nu mai sunt păduri. Era trai bun atunci. Acum e rău. Atunci vitele mâncau boabe și beau apă din izvoarele, care curgeau peste tot.

„*Oile* le creșteam pe moșiile ciocoilor. Pe atunci nu le cumpărasem noi moștenii... Le învoiam la ei: cu câte un franc pe vară. Francul de atunci ar face acum, poate, 30 de lei.

„*Caii,* iarna în grajd, și vara în câmpurile ciocoilor. Pe atunci nu era multă arătură: era câmpul plin de fânețe. Se făceau clăi, de coseam până la Sântă Măria Mare.

„Dacă semăna 2 pogoane (1 ha), de porumb, era peste cap; și două de grâu. De altfel, nici unelte agricole nu aveau căci „se ara cu plugul de lemn, și se rupea, că tronsea în pământ, de nemuncit ce era... Ara cu șase boi la plug. Doi oameni mânau boii, unul la coarne și 2 puneau boabele la pământ". Așa că erau în total 5 oameni odată la arat și semănat. Timpurile s'au schimbat ca și nevoile. Acum ară numai omul cu muerea. Pă fuga. Au desfundat pământurile cumpărate dela ciocoi. Dela Pitești și până la Cătească numai orjeni îs".

Intrebându-l pe moș Badea Cârstea de chipul cum a procedat el, mi-a răspuns după cum urmează. In ce privește veniturile lui, i-au provenit din agricultură și creșterea vitelor:

„Oile le țineam iarna acasă, când fătau miei. Atunci câștigul consta din laptele muls dela oi și din vânzarea meilor. Oile, ca și porcii, erau tare lânoase...

„Porcii, îi duceam iarna, la ghindă și la jir, la munte, în Valea Mănăstirii și în Arteasca, la Bahna Rusului, pe Rîul Doamnei, Marginea Domnească și Malu cu Florile, jud. Muscel. *Tot aici duceau mai mulți oameni din sat,* care ne întovărășisem: Radu Dumitrescu, Stan Ionescu, Gheorghe Buican, Marin Nicodici, Badea Gherghescu, socrul meu și alții".

Vom vedea, mai la vale, cum asemenea întovărășii s'au repetat, spre folosul deosebit de însemnat al lor.

„Mai duceam porcii și în pădurea Căscioreanca, pe valea Neajlovului, în jud. Argeș...".

Iar în ce privește creșterea cailor, Badea Cârstea continuă:

„Ingrijeam câte 4—5 cai. Iarna îi țineam în grajd, că aveam fânărie berechet. Primăvara îi vindeam la Pitești".

Importanța fânețelor este, așa dar, incontestabila. Creșterea vitelor, posibilă în cazul marilor întinderi de fânețe, este în chipul acesta, un mijloc destul de însemnat de venituri.

„Porcii îi vindeam, îngrășați și cu porumb, la negustorii care veneau dela Brașov și Sibiu, cu pașaport, și ni-i cumpăra. Ne aduceau pe atunci numai galbeni (12 franci) și „rile" (23 franci) și poli de aur (20 franci).

„Oile le vindeam la Pitești, pe la măcelari, pentru păstrămuri. Pe atunci era 6 franci oaia. Până la 10 franci era cea mai scumpă oaie. Un franc de atunci e azi 20 lei. Un pol de atunci, cam 400 lei azi.

„Vaci și boi la Pitești. Dacă îmbătrâneau, le vindeam și luam altele tinere. Boii erau până la 4 poli; 2 boi, cel mult 5 poli...".

Considerăm foarte importante cele expuse de moșneagul nostru, pentru care motiv le și transcriem aici. In chipul acesta avem posibilitatea de a cunoaște, dela sursă, relațiile comerciale ale sătenilor din Oarja, cu centrele din împrejurimi. Un anumit aspect din vieața acestei așezări românești, și anume desvoltarea ei din punctul de vedere economic și social, ni-l explicăm, în chip cu totul real, prin adâncirea acestor date, atât de prețioase. Oarja s'a desvoltat, din punctele de vedere amintite, datorită relațiilor comerciale cu Brașovul și Sibiul, pe deoparte, și cu Piteștii, Târgoviște, București și Craiova, precum și a relațiilor cu județele Muscel, Dâmbovița etc.

Cel mai important fapt, de sigur, îl formează relațiile comerciale cu negustorii brașoveni și sibieni, care veneau *„cu pașaport"*, pentru a cumpăra vitele crescute și hrănite de orjenii mai întreprizi.

Este incontestabil că toate aceste relații ale orjenilor au influențat și alte aspecte din vieața sătenilor, ca de pildă vieața spirituală, politică, etc. Pentrucă Badea Cârstea și cu tatăl său nu erau printre puținii care procedau în chipul acesta, pentru agonisirea unei cât mai abundente avuții.

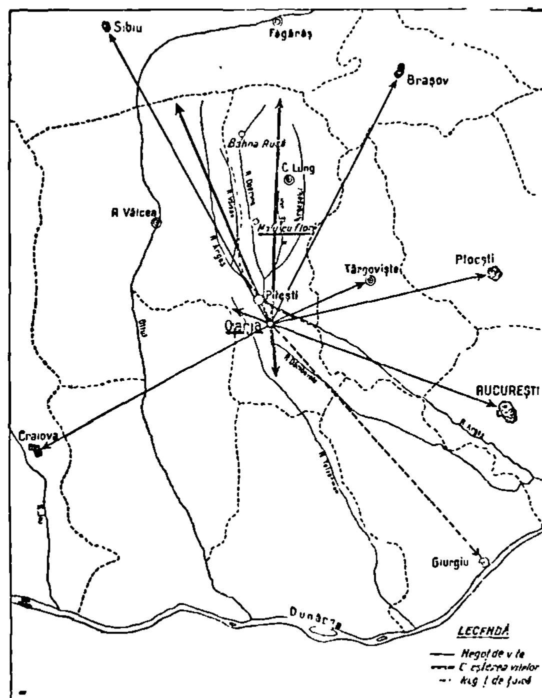
Pentru a întări afirmațiile noastre, mai redăm un caz tot așa de specific. Intr'adevăr, iată ce spune Marin Stelian despre chipul cum agonisea tatăl său averea, de pe urma creșterii vitelor:

„El a fost la început sărac. Dar se ocupa mult cu negoțul de porci și *de țuică* (din prune)... Cumpăra porci dela Pitești, Târgoviște, Craiova etc., și-i ducea la munte, la jir și la ghindă, la Râncăciov-Muscel, Vieroși, Colibași etc.

„Vindea *porcii* la Pitești, București și Târgoviște. *Țuica* o vindea în partea dealului, dincolo de Pitești și la vale, în Vlașca, în spre Dunăre... Veneau și negustori dela Târgoviște și București și cumpărau porcii „de pe loc".

„Dela părinți a avut ca la 9 ha, dar a ajuns la 150. Era tare vrednic. Nici n'avea somn...".

In același chip au procedat și ceilalți „moșteni". Au lucrat pământul și au crescut vite. Locurile de desfacere, ca și locurile de creștere și hrănire pentru vite, erau aceleași și pentru ceilalți, ca și pentru aceștia, citați de noi. Incât nu mai înmulțim citatele.

Desvoltând acest al treilea factor, în procesul de îmbogățire al sătenilor orjeni, negoțul și creșterea vitelor, am amintit în același timp și de munca pământului, *Agricultura, al patrulea factor* în procesul social pe care-l desbatem aici, este un element de activitate și de producție, care a stat în strânsă legătură cu precedentul, desvoltându-se paralel și în dauna lui.

Nu întotdeauna, şi mai cu seamă nu dela început, actualii orjeni înstăriţi au dispus de aceeaşi mare întindere de pământ. Factorul economic care le-a înlesnit acapararea de întinderi însemnate pe pământ, a fost, fără îndoială, în primul rând, creşterea vitelor.

Nu ne este permis, însă, a trece cu vederea încă 2 fapte extrem de importante: a) *întovărăşirile*, tot mai des repetate, între moşteni, care-şi aveau probabil originea în obştea şi obştea pe obşti, atât de trainice, până mai eri, în aceste părţi, precum şi b) *prilejul, tot atât de important, de a se fi pus în vânzare o serie întreagă de moşii*, de teama posesorilor acestora de o eventuală expropriere, dela Cuza-Vodă încoace.

Pentru a învedera deosebita importanţă a asocierilor între ţărani şi a vânzărilor de moşii, vom reda, în rândurile ce urmează, câteva din aceste cazuri.

Iată ce spune în această privinţă Badea Cârstea: „Grâu, ovăz şi rapiţă, am început să semăn de când m'am însurat. Am desfăcut pământul, că au ieşit pluguri de fier şi grăpi de fier. Porumb am semănat tot timpul: pentru mâncare, pentru păsări, pentru porci...". Şi, înstărindu-se de pe urma creşterii vitelor şi mai întovărăşindu-se cu alţii, a început să cumpere pământ. „Intâia dată, cam pe la 1899, am luat moşia *Şocaia*, cu mai mulţi oameni de aici: Nanu Stan (mort), Dumitru Stănciulescu (mort), cumnatul meu, Ion Ene (mort), Radu Dumitrescu, Marin Miu, Ion Miu (mort), Gheorghe Miu (mort), Androne Marinescu (mort), Stelian Badea, Marin Ionescu, Niţă Ene, Ştefan Ionescu, Ion Ionescu (mort)". Partea lui a fost de 6 ha.

Altădată, cam pe la 1902, a cumpărat, împreună cu alţii, moşia *Tompa*. „Toţi am cumpărat 500 ha". Tovarăşi au fost tot cam cei de mai sus. Nu-i mai ştie nici el pe toţi. „Sunt morţi. Dacă moare omul, îl uiţi". A luat şi el 10 ha.

Cu alt prilej au cumpărat o făşie din moşia *Căteasca*, dela soţia Domnitorului Ghica, întovărăşindu-se 8 din Oarja şi 2 din Căteasca-Popeşti (aceştia au luat 200 ha). Badea Cârstea a luat cu acest prilej 40 ha, ca şi ceilalţi orjeni.

In sfârşit, îşi mai aminteşte de o ultimă întovărăşire (fiind toţi 6), cu care prilej au luat moşia *Gliganu*, fiecare câte 40 ha.

Incolo, a luat pământ cu pogonul de prin sat. „Venea şi te ruga cu pământul. Se vindea 7—8 poli pogonul: erau polii mari, că 7—8 poli cât dădea pe 2 boi, fac cât 20.000 lei acum".

Sau afirmaţiile lui Marin Stelian:

„Tatăl meu a primit dela bunicu 20 ha pământ. El a mai cumpărat de mai multe ori, întovărăşindu-se vreo 8 oameni, *mână de fier*, care au cam distrus pe ciocoi...". Şi enumerând cumpărările:

„A luat odată din moşia *Căteasca*, întovărăşindu-se 10 oameni: Radu Dumitrescu, Stelian I. Badea, Badea Cârstea, Gheorghe Buican, Paraschiv Anghel, Dumitru Radu, Androne Marinescu şi Stan Ionescu, din Oarja, şi Costică şi Dinu Zamfirescu, din Căteasca". Tatăl lui, Stelian I. Badea, a luat cu acel prilej, 45 ha pământ.

„Altădată, moşia *Gliganu*, întovărăşindu-se 6 oameni...". Stelian Badea a luat atunci 40 ha.

In sfârşit, au mai cumpărat pădurea Râncăciov-Muscel, în tovărăşie cu 2 orjeni: Radu Dumitrescu şi Toma Rizea Ene, şi 4 din Căteasca: Gheorghe şi Ion Voiculescu şi Costică şi Dinu Zamfirescu. A luat atunci 30 ha.

In afară de aceste întinderi de pământ, cumpărate în tovărăşie cu alţii, a mai cumpărat şi singur. Insă întinderea de pământ cumpărată singur, reprezintă un mic procent, în raport cu întinderea aceluia luat în tovărăşie, atât la Marin Stelian, cât şi la toţi ceilalţi orjeni înstăriţi.

Două cazuri fac excepţie: Ion M. Dănălache şi Nicolae Constantinescu („boerul"). Primul, însă, numai datorită firii lui de om închis şi retras.

Un alt caz destul de interesant este Radu Dumitrescu, care, după cum vom vedea din însăşi afirmaţiile lui, este important şi din alt punct de vedere:

„Tată n'am avut, fraţi şi mamă numai. La 18 ani, m'am căsătorit... Pământ n'aveam decât 10 pogoane eu si 10 pogoane socru-meu". Dacă s'a văzut omul aşa, şi fiind un spirit întreprinzător şi plin de iniţiativă şi posibilităţi, numai ce s'a apucat de negoţ.

„Cumpăram vite din Craiova etc., şi le vindeam la Bucureşti. Parale n'aveam. Mă împrumutam şi plăteam dobândă". Probabil că îi venea greu, dar mai târziu, va proceda la fel, pe socoteala celor care, în nevoie, vor lua bani dela el.

„Când mai m'am mărit şi eu şi când au început să se vândă nişte moşii pe aici, m'am alăturat de capii cei care cumpărau moşii şi am luat în 3 locuri 70 pogoane (în *Şocaia, Goleasca* şi *Tompa)*. Am aflat că moşia se vindea în rate şi din negoţ şi munca câmpului plăteam ratele". Se vede aici în chip destul de plastic contribuţia negoţului cu vite, alături de munca câmpului, la mărirea posibilităţilor de acaparare a pământului.

Dar ceea ce este și mai important, în acest caz, este afirmația ce urmează:

„Am simțit pe capi cum fac la cumpărătoare și am facut și eu încă vreo 7 tovarăși, devenind eu cap, și am cumpărat moșia Căteasca, unde am oprit eu 120 pogoane (60 ha), cumpărate tot în rate. Tot cu acei tovarăși am cumpărat Gliganul, unde am oprit 80 pogoane. După aceea, am cumpărat moșia Gruiu. Am oprit acolo 75 pogoane... Am dus o vieață numai înhămat la munci grele...".

Așa dar, Radu Dumitrescu, mai inteligent și mai pătruns de un spirit comercial, a știut să prindă, dela alții mai în vârstă ca el procedeele, pentru a cumpăra moșii, adică „a furat secretele capilor", cum s'ar zice, devenind el însuși cap. Ceea ce înseamnă că aceste întovărășiri se efectuau mai de mult, încât unii au ajuns să fie recunoscuți drept „capi". De altfel, despre acesta ni s'a afirmat în repetate rânduri, că „Radu Dumitrescu ne-a fost cap, pe el întrebați-l". *(Toma Rizea Ene*, 54 ani, 1 cl. primară).

Dacă unora ca acestora le-au fost atât de folositoare întovărășirile, se pune problema de ce nu încearcă aceleași mijloace și proletarii rurali orjeni?

Răspunsul nu poate fi altul decât următorul:

Dacă celor înstăriți le-a fost și le este ușor să se asocieze în vederea cumpărării de pământ, nu tot așa se prezintă situația cu cei nevoiași. Aceștia nu reușesc să se asocieze în vederea aceluiași scop tocmai din pricina dependenței lor față de cei dintâi. Ei nu cutează să ridice capul, căci aceasta înseamnă să se asocieze între ei, pentrucă li-i teamă de cei bogați, de care sunt legați printr'o șerbie nedeclarată formal, dar existentă de fapt, și nu de azi, de eri, ci încă din vremea când era recunoscută ca atare. Dacă vreunul din aceștia se ridică, totuși, el trebue să se integreze în grupa celor înstăriți, dacă vrea să se mențină și mai cu seamă să progreseze. Și chiar așa se petrece în asemenea cazuri (de pildă Huiduman).

Când atâția sunt clăcășiți pe pământurile „boerului", care de data aceasta este moșteanul devenit capitalist rural, nu are altceva de făcut, decât să trăiască din legăturile cu acesta și impuse de acesta.

Incât afirmațiile locuitorului *Voicu Petre*, chiar țigan fie el, (54 ani), ni se par a fi de mare măsură îndreptățite: „ăl sărac se duce la ăl bogat și ia pământ cu chirie cu 1.000 lei pogonul. I-l dă unde cântă broaștele. Și muncește din zori și până'n seară, cu copii cu tot și nu se face pentrucă bogatul nu-i dă locul cel mai bun, ci îl păstrează pentru el. Iar dacă nu e bun, nici nu se face mai mult decât ca să plătească omul. De unde să te îmbogățești?".

Sau ale lui *Nicolae B. Sandu* (29 ani, 5 cl. primare, pândar și cu 3 ha):

„Bogații merg și din neam în neam: dacă ai și faci. Parte din ei fac și șmecherii... Unii muncesc până le sare ochii din cap, pentrucă nu poate altfel. Până îți muncești un pogon în parte, trebue să-i muncești bogatului până îți mănânci treanța de pe tine".

Și chiar ale lui *Ion Nedelea Voicu* (43 ani, 2 cl. primare):

„Unii oameni sunt bogați pentrucă au avere dela părinți, iar alții pentrucă știu să facă șmecherii". Desigur că sunt și alții cari's pentru ambele motive deopotrivă. „Noi nu am putut să facem avere și nici tata, pentrucă nu am știut să facem șmecherii. Săracu' rămâne tot sărac, pentrucă n'are de unde să fie bogat. Bogatul se îmbogățește pentrucă are mult, vinde din recoltă și mai cumpără și pământ".

Incât, având în vedere aceste trei afirmații, să nu ne mire de loc o alta, uluitoare prin întreaga și complexa ei semnificație, tot a lui Sandu B. Nicolae și care deși, la prima vedere, ar părea că depășește cadrul impus de titlul articolului nostru, o credem, din contră, întru totul potrivită aici:

„Soarta omului în viață ar fi să trăiască liber și cu dragoste, pentrucă țara noastră nu e supusă la străini și e bogată.

„Noi trebue să muncim. Noi care nu avem nu putem da înainte.

„Nu e lăsat dela Dumnezeu ca unii să fie bogați. Dumnezeu a lăsat pământul ca să-l muncească toți și să se hrănească. Omul care ține pământ mai mult decât îi trebue, scrie Sf. Scriptură, că face mare păcat. Iarăși, *nu e bine să strângi banul și să-l ții legat în cârpă, ci trebue să circule*".

De sigur că nu trebue să uităm și unele cauze care mențin *statu-quo*-ul săracului, din chiar vina lui, ca de pildă: băutura și tutunul. Până la urmă ce e drept, s'ar putea explica, parțial bine înțeles, aceste scăderi ale săracului, pentru motive de ordin psihologic, asupra cărora nu ne este permis să insistăm acum.

Spre deosebire de cei săraci, la cei mai mulți din cei bogați, am observat că nu fumează de loc, iar în ce privește băutura, nu beau dela cârciumă, ci își au rezervele lor, cumpărate în condiții avan-

tajoase sau proprii, de vin și mai cu seamă de țuică, pe care le consumă.

Am trecut pe nesimțite la alți 2 factori care își au rolul lor bine determinat în procesul de îmbogățire al orjenilor înstăriți.

Intâi este *dijma*, care constitue *al cincilea factor* și apoi *camăta, al șaselea factor* în desfășurarea procesului social în discuție.

Mai întâi, în ce privește *dijma*, expunem doar *„condițiile"* pe care le pun reprezentanții proprietății capitaliste orjene, celor nevoiași.

Iată, de pildă, ce afirmă *Ion D. Velcea* (47 ani, 5 cl. primare, 1½ ha, ia pământ în dijmă și întreține 2 elevi la liceu în Pitești), cu privire la condițiile „boerului" Nicolae Constantinescu:

„La 3 ha îi secerăm ½ ha, îl ducem la arie, îl treerăm și i-l aducem la magazie. Tot pentru aceste 3 ha îi mai arăm ½ ha, îl semănăm și îl grăpăm". Ceea ce înseamnă că la 3 ha în dijmă un sătean e obligat să lucreze, în afară de faptul că-i dă ½ din recolta celor 3 ha, un pogon (sau ½ ha) complet, adică toate muncile pe care le necesită, dela arat până la ducerea produselor în magazie. Insă „boerul" nu se mulțumește numai cu atât. Ci pe deasupra mai cere „și 1 zi la pogon de lucru", adică la 3 ha 6 zile, plus „20 de ouă și un pui de găină „de nume", adică pe care trebue să i-l ducă de ziua onomastică.

Douăzeci de ouă și un pui se dă pentru fiecare 3 ha luate în dijmă: *„șase pogoane e un nume"*.

In general „condițiile" în care se dă pământul în dijmă acestea sunt. Ba de multe ori este obligat săteanul să mai presteze încă alte zile în decursul anului și pentru care nu primește nici o retribuție.

Acela care este cel mai vestit în ce privește *camăta*, este Marin Miu. Bine înțeles că nu e singurul. Bani cu camătă dau sau au dat toți, sau aproape toți, cei care fac parte din grupa denumită de noi *„proprietari rurali capitaliști"*.

Marin Miu, după afirmațiile mai multor săteni, le-a dat bani cu împrumut și pe urmă le-a luat pământul și casele. Dintre aceștia amintim pe *Cîrstea Ilie*, căruia i-a luat casa și 1 ha pământ; Ion Badea Alexianu, căruia i-a luat locul, cu casă cu tot, în suprafață de 4.160 m². Primul a murit de necazul pricinuit. Al doilea a înebunit de jale și acum umblă în neștire prin sat, dând semne de vădită idioțenie. In sfârșit, mai amintim de o femee pe care o lăsat-o fără casă.

„Miu lua înainte 2 lei la pol pe lună", ceea ce ar veni 24 lei la 20 lei pe an, după afirmația învățătorului Angelescu. Numai așa se și explică de ce datornicii nu mai reușeau să se scape de o datorie odată contractată.

Tot așa de rău s'a purtat și Radu Dumitrescu: „Am alergat fo 17 ani de zile, pentru petecul ăsta de pământ, la Radu Dumitrescu, cu căruța asta". Sau mai departe: *„Uite colo o căsuță în care nu șade nimeni.* Acolo a stat o slugă de a lui Radu Dumitrescu, care a muncit ca să-i dea un loc de casă. A căpătat lemne, de ici de colo, și-a făcut casă și acum l-a dat afară pentrucă nu e locul lui (n'au făcut acte). A stat fo 4—5 ani, acum îi cere să mai dea 6.000 lei, să rămâie casa lui". *(Voicu Petre Panciu,* 54 ani).

Mai amintim printre cămătari pe Florea Diaconescu, Huiduman, Ciobănică, I. M. Dănălache etc.

Dacă sătenii au ajuns să cadă pe mâna acestora se datorește numai faptului că băncile sătești s'au ruinat în urma unor măsuri luate cu privire la ele, nefiind capabile să acorde împrumuturile de care aveau nevoe sătenii. Transcriem pentru întărirea afirmațiilor noastre, semnificativele declarații ale casierului băncii „Oarja", *Marin D. Dănălăchescu* (53 ani, 5 cl. primare):

„Banca „Oarja" a fost înființată în 1916, cu un capital de 50.000 lei. In 1927 avea 2.000.000 lei, dar din pricina conversiunii, a ajuns în 1939 la lei 1.000.000. Sunt peste 200 acționari din comunele: Oarja, Gruiu, Șerbănești, Gliganu, Pitești, Țuțulești, Suseni. Am vrea să vină la noi un om străin de comună, specialist în cooperație și să ne conducă băncile. Să fie o singură cooperativă în comună, nu două ca acum".

Al șaptelea factor în procesul de îmbogățire îl putem considera pe cel *industrial*.

Intr'adevăr, 30 de moșteni din Oarja s'au întovărășit și au instalat o *moară*, pe care o administrează ei, printr'un reprezentant al lor, care îndeplinește funcția de administrator (Petre Badea Cîrstea). Un oare care câștig și unele înlesniri capătă și dela această întreprindere, care dovedește încă odată spiritul de întreprindere cu care sunt înzestrați acești fruntași orjeni.

In sfârșit *al optulea factor* este *proasta hrănire*. Dat fiind că acest lucru l'am constatat la nenumărate case și în repetate rânduri, renunțăm de a mai cita cazuri. Ne mulțumim doar a preciza că, până și dumineca, aceste familii înstărite se hrănesc cu

varză fiartă (fără niciun fel de carne) și mămăligă. Fierb o oală cu asemenea varză și au o săptămână. Păsările le vând la târg.

Privațiunea aceasta își găsește explicația în afirmațiile unuia dintre acești fruntași, *Const. I. Teodorescu* (51 ani, 5 cl. primare, 75 ha), din care se poate vedea lupta pentru pământ a fruntașilor.

„Le-am spus de multe ori acelor care fumează, că o țigară înseamnă că are 1 m² de pământ, iar 2 pachete de tutun de câte 5 lei, înseamnă că arde 10 m² pe zi. Cu băutura la fel. Dacă n'ar mai bea mult și n'ar mai fuma de loc, s'ar înstări și ei (cei nevoiași).

„Apoi e bine ca omul să încerce pământul și pe o parte și pe alta. Eu am canalizat toate vâlcelele și astfel în loc de băltoace, ici colo, am ajuns să am pământ din cel mai bun. Prin muncă și negoț am ajuns bine.

„Pământul e mai de preț ca orice în lume, chiar și ca aurul. E o vacă pe care o mulgi mereu și nu se mai termină. Inainte de a pleca la războiu am băgat toți banii în pământ: am cumpărat de toți banii pământ. M'am gândit că, de nu mai mă întorc, rămâne urmașilor. *Au venit Nemții și au trecut peste pământ, dar pământul tot al meu a rămas.* Așa l'am sfătuit și pe băiatul meu, să facă la fel, când a mers în concentrare. Și așa a făcut".

Suntem în măsură, așa dar, să afirmăm, pe scurt, că la desfășurarea procesului de îmbogățire, al proprietarilor rurali capitaliști, au contribuit și contribue, într'o mai mică sau mai mare măsură, după împrejurări, opt factori și anume: moștenirea și zestrea, elementul uman, negoțul și creșterea vitelor, agricultura, dijma, camăta, industria și cumpătarea împreună cu hrana proastă.

NICOLAE MARIN DUNĂRE

PROCESUL DE SĂRĂCIRE ÎN OARJA

Ceea ce caracterizează unitățile sociale este permanenta lor curgere, continua lor transformare, dar ceea ce le distinge de unitățile lumii organice este *conștiința* și chiar *știința* acestor schimbări. Nu avem numai senzația transformărilor ce se petrec, ci înțelegerea și chiar prevederea lor. Istoria, vieața socială, creiază mereu forme noi, altele decât cele precedente, ieșite, crescute din acestea, dar schimbându-le cantitativ, până când devenind mature, le preface calitativ în întregime. In sânul acestor unități sociale se petrece lupta contrastelor, conflictelor dintre teză și antiteză, care iau în vieața socială formele uneori mărunte, alteori gigantice ale luptelor dintre clasele societății. Sociologia studiază toate aceste transformări și conflicte pe care le numește *procese*. Un astfel de proces ne-a fost dat să studiem în satul Oarja din Argeș, și anume acela al deplasărilor cantitative care se întâmplă în masa țărănimii locale, deplasări ce preced schimbări calitative foarte importante. Iată de ce se poate vorbi de o *previziune* în sociologie, de legi, extrem de complexe și totuși în fond foarte simple, care conduc vieața societății, a unităților sociale, și iată de ce putem vorbi de o știință a sociologiei.

Esențialul în studiul acestor unități științifice, după părerea noastră este să stabilim, să discernem din nenumăratele și complicatele forme pe care le creiază neîncetat realitatea socială, care sunt cele ce apun, trec și care sunt caracteristice pentru noua înfățișare a lucrurilor.

In massa țărănimii românești se petrec procese de o însemnătate imensă pentru viitorul acestui popor. Recensământul din 1930 a dovedit neîndoielnic existența unei categorii de țărani codași (săraci, pauperi). 2.460.000 gospodării (74,9 din totalul gospodăriilor) aveau pământ sub 5 ha, în total 5.535.000 ha, (28% din suprafața lucrată în agricultură). Categoria aceasta se subdivide în *codași* propriu ziși, care au între 2 și 5 ha, în *țărani săraci* care au până la 2 ha, și *muncitori agricoli* care n'au decât munca brațelor pentru a-și întreține vieața. O parte din aceștia au casă și curte în vatra satului, alții nici atât. In cei 10 ani care au urmat (1930—1940) nu s'au mai făcut noi recensăminte, dar procesul de sărăcire al populației agricole a continuat într'un ritm rapid, datorit crizei generale a sistemului actual de producție și conjuncturii de războiu a economiei mondiale. La acestea se alătură un însemnat factor biologic: înmulțirea populației sătești. E un fapt constant și verificat că familiile țărănești sunt mai prolifice decât cele urbane.

Cum s'a răsfrânt criza generală a sistemului

economic asupra satului românesc? Tendința esențială consistă în înlăturarea micii producțiuni de către cea mare; ruina gospodăriilor mici și mijlocii se prelungește ani de zile, uneori decenii, în urma agravării condițiilor de producție. Această agravare se manifestă prin: *a)* muncă excesivă; *b)* subalimentare permanentă; *c)* creșterea datoriilor; *d)* reaua întreținere a vitelor și furajul slab; *e)* insuficienta cultură a ogoarelor; *f)* stagnarea tehnicei.

In acest mod țăranii codași și mijlocii sunt pe cale de a fi înlăturați: prin foame, supra-muncă și sub-alimentare, care au drept rezultat producția primitivă.

Datoriile pe care le fac spre a se salva nu fac decât să le grăbească ruina. Are două alternative: să moară de foame sau să părăsească agricultura pe cont propriu pentru o altă muncă. Dar nici aci nu va scăpa de spectrul foamei și al șomajului care amenință pe muncitorii agricoli ca și pe lucrători. In această *prăbușire* a gospodăriilor mici și mijlocii constă procesul de proletarizare al țărănimii române. Codașii și chiar mijlocașii devin muncitori agricoli sau industriali.

In satul Oarja procesul este foarte vizibil. Regiunea Dâmbovnic fiind o regiune intens comercializată, intrată de peste 100 ani în procesul de schimb capitalist, transformările interioare ale satului au dus la apariția unei pături de țărani chiaburi care fac comerț, au mori, sau dau bani cu camătă. Capitalul comercial, industrial și bancar a pătruns adânc în satele argeșene. Chiaburii sunt clasa capitalistă a satelor. Dar, concomitent cu apariția acestei pături, a apărut și contrarul ei: muncitorul agricol și țăranul sărac. Fără pământ sau cu două, trei pogoane, ruinat de datorii și impozite, fără vite și unelte agricole, înfometat, bolnav, el rătăcește pe ulițele satului căutând, dar negăsind nicăeri un mijloc de trai. Din când în când reacționează în mod anarhic, dar fără rezultat. Continuă să aștepte altceva fără să știe prea bine ce, intuind uneori în mod grosolan, dar devenind pe zi ce trece un aliat natural și necesar al muncitorului urban în luptele lui. A fost răzeș sau poate clăcaș, acum, însă, fără să fie servul nimănui este legat de mâini și de picioare, robit.

In Oarja, care a fost un sat răzeșesc cu o singură „mahala" de clăcași (Ștefăneștii), deci un sat fără mari moșii boerești, aceasta este situația.

Câteva zeci de familii de chiaburi și câteva sute de gospodării de țărani săraci. Și această polarizare este accelerată de presiunea concentrărilor, rechizițiilor, impozitelor mărite, și de timpul neprielnic muncilor agricole.

Ion Marin B. Lezu de 50 ani n'are pământ, are 8 copii și trăește din trei pogoane pe care le ia *„în parte"* dela învățătorul M. Radu. Dă dijmă, e *„în ascultare"*. Vite n'are. Și e ... moștean. „N'am unde munci", dar copiii mei știu toți carte.

Constantin Maria are 40 ani și soția lui, Gherghina, 25. E țigan, are două prăjini de pământ și 4 copii de 7—5—3—1 ani. Muncește cu ziua și el și nevasta, — când o lasă copiii, — pentru 20—25 lei pe zi.

Lixandra N. S. Radu e văduvă, Marin, bărbatul „șițuia" (lucra șițe) și a murit de congestie pulmonară în Martie 1938. Are 5 prăjini de pământ și o văcuță. A avut 11 copii, 3 au murit, 8 trăesc. Marin, fiul cel mare, însurat, are 4—5 prăjini de pământ. Ileana e măritată la Popești, în sat. Ioana (20 ani), muncește cu ziua la porumb. Constantin (17 ani) e slugă la Pitești, la boerul Gogu Constantinescu. Ioana (16 ani), muncește la câmp. Gheorghe (14 ani), umblă cu vitele oamenilor. Ion are 12 ani, iar Radu 8 ani.

Florea Cioacă vine tocmai dela concentrare. Are 37 ani, nevasta i-a murit în 1938. Când i-a născut primul copil s'a bucurat. Apoi a mai avut doi. Acum e cu trei copii (Marin 11 ani, Florea 8 ani, Maria 5 ani), și fără femeie. Pământ, 1 pogon. A lucrat între 1926—927 la C. F. R. a strâns ceva parale și și-a făcut casă. Azi are casă dar n'are vite, decât două junci mici și *„muncesc cu brațele că cu juncii nu pot, e prea mici"*. Cum se hrănesc oamenii aceștia?

Cu mămăligă, varză, fasole, porumb fiert, ceapă, usturoi, foarte arareori pește, ouă, carne. Hrana lor e insuficientă și nesubstanțială. Neavând posibilitatea de a se hrăni cum trebue pentru o muncă atât de istovitoare, bolile îi năpădesc, ba chiar mâncarea dela concentrare li se pare bună pe lângă ce mănâncă ei acasă.

Copiii se nasc în condiții nehigienice și mor cu duiumul.

Ancăi Stan Ion din 9 copii i-au mai rămas doi. Asta-i starea răzeșilor moșteni cum își zic ei. Dar clăcașii din Ștefănești? La aceștia raporturile sunt mai complexe. Sărăcia e mai lucie. Sunt puține gospodării și le-am anchetat pe toate. Iată-le situația:

	Numele ţăranilor (1)	Nr. copiilor (2)	Pământ		Vite (5)	Datorii (6)
			propriu (3)	în parte (4)		
1	Nedelea Badea	6	25 ha	2 pog.	—	2.500
2	Nedelea Gheorghe	1	0,75 „	1 „	1 vacă	—
3	Nedelea Ion	5	0,75 „	6 „	1 cal	12.000
4	T. Marinescu	10	8 „	—	2 cai, 2 vaci	80.000
5	Nedelea Constantin	8	4 „	—	2 cai, 1 vacă	—
6	Nedelea Florea	2	3,5 „	—	1 vacă	2.000
7	Broşteanu Ion	5	2,5 „	6 „	1 vacă, 2 cai	7.000
8	Radu Stan Nedelea	2	3,5 „	—	1 vacă	—
9	Cristea Al. Dumitru	5	1,5 „	2 „	2 cai	—
10	Badea M. Ilie	1	1 „	10 „	2 cai, 1 vacă	4.000
11	Marcu Florea	1	1,5 „	6 „	2 vaci	—
12	Anghel Pătraşcu	—	0,26 prăj.	3 „	—	1.000
13	Tudor Ilie	6	0,25 ha	6 „	—	3.500
14	Ioana T. M. Ilie (văduvă)	7	0,25 „	3 „	—	3.000
15	Ion Gh. Dobrescu	2	—	3 „	1 cal	—
16	Stancu Ion Anica	2	stă la copii			
7	Marin Anghel Vasile	6	6 ha	3 pog.	2 cai, 1 vacă, 5 oi	7.500
18	Florea Anghel Vasile	2	7,5 „	—	2 cai, 6 oi	—
19	Voicu Marin Pătraşcu	8	2 „	5 „	—	10.000
20	Veta Marin Bondu	2	2,75 „	2 „	1 cal, 10 oi	—
21	Ion Barbu	8	4,5 „	6 „	2 cai, 1 vacă, 16 oi	—

Deci din 21 gospodării, 12, adică *58%* au sub 12 ha, 6, adică *28%* sub 5 ha şi doar 3, adică *14%* până la 8 ha.

Dar cei care au mai multe hectare au şi mulţi copii. Astfel, T. Marinescu la 8 ha, are 10 copii; Nedelea Constantin, la 4 hectare are 8 copii; Marin Anghel Vasile, la 6 hectare are 6 copii. Când s'or face copiii mari vor avea fiecare câte 1 hectar. Dar ce să zicem de cei cu 1 sfert de hectar şi 7 copii? (Cazul văduvei Ioana T. Ilie, sau Marin Anghel Vasile, cu 8 copii şi 2 ha).

Din 21 gospodării, 16, adică *78%* iau pământ *„în parte"*, mai ales dela boierul Constantinescu. Condiţiile sunt foarte grele: o zi de lucru de fiecare pogon, „la nume", duc o găină şi 10—20 ouă, mai fac câte un „ştraport" iar grânele le clăesc şi i le duc boierului. Dijma, jumătate din produse, e dela sine înţeleasă!

Iată dar că raporturile feudale în agricultură persistă din plin. Lor li s'au adăugat raporturile capitaliste prin datoriile pe care majoritatea dintre ei le au la cămătari (12 din 21).

Dumitru Al. Cristea, care e trecut în tablou fără nici o datorie, tocmai vânduse două hectare şi jumătate pământ, spre a putea plăti o datorie de 100.000 lei lui Marin Miu, cel mai lacom cămătar. Oamenii vând pământ, vite, produse, ca să scape de datorii. Apoi nevoia îi împinge să facă altele. Uneltele agricole sunt nu numai primitive şi uzate, dar uneori cele mai importante lipsesc. Singurul care o duce bine în Ştefăneşti, e popa Marinache Drăghici, care are moşia parohială de 17 pogoane, are leafă, alte venituri şi daruri, oamenii îi lucrează în dijmă pământul, iar la eleşteu e Preşedinte. Eleşteul e al obştei, dar mai mult al Părintelui. Oamenii sunt uscaţi, supţi de foamete. In schimb arendaşul boierului, R. Uimanu, „nu mai poate de bine". Veşnic intră în curtea lui carele încărcate şi ies goale. El nu ajută pe nimeni şi nu iartă nimic.

Caracteristica locuitorilor Ştefăneştilor, (care-şi trag numele dela boierul Ştefănescu, ai cărui clăcaşi erau înainte vreme şi care şi-a vândut moşia „boierului" Constantinescu de astăzi), este aceea de a fi în acelaşi timp *clăcaşi* (prin dijmă, prin zilele de robot, *răşfeturi, ascultare, clăirea,* pe care le datorează boierului) şi tot atunci, întrucâtva, *muncitori agricoli,* prin infimele bucăţi de pământ pe care le au şi munca pe care o fac pentru salarii de 20—25 lei cu ziua pe moşiile chiaburilor şi boierilor.

Acest caracter mixt, această condiţie socială ambiguă caracterizează starea unei importante părţi a ţărănimii române; nedesăvârşirea revoluţiei burghezo-democratice în România a menţinut puternice resturi de raporturi feudale introducând concomitent şi pe cele noi, capitaliste.

Această trăsătură caracteristică pe care am găsit-o în Oarja şi care se poate întâlni în aproape

toate satele României, formează astăzi, după părerea noastră, problema dominantă a satului românesc de pretutindeni. Toată situația pe care am constatat-o în Oarja: lipsa de pământ, datoriile, stagnarea producției agricole din lipsa de unelte și vite, impozitele crescânde, determină un puternic curent de emigrare a țăranilor pauperizați.

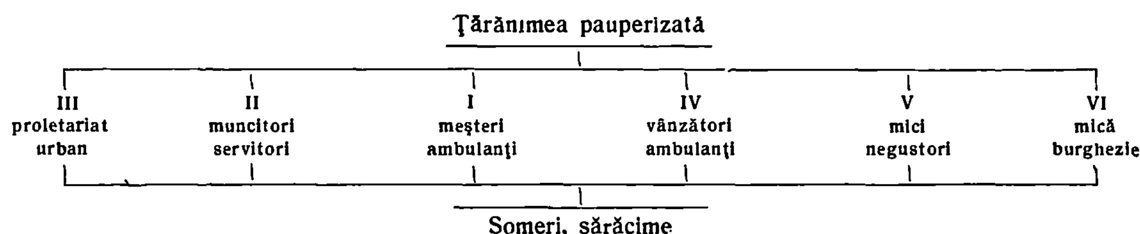
Exodul rural care duce la revărsarea unei pături întregi de țărani, bărbați și femei sărăciți, la orașe, unde devin servitori, lucrători, meseriași, mai arareori mici negustori, provine numai din această situație, care formează o problemă fără rezolvare în condițiile de azi a satului românesc.

Din sânul țărănimii sărace și chiar mijlocii, intrate în procesul de proletarizare de care am vorbit, se desprinde o masă care ne mai putând îndura condițiile de muncă, emigrează la oraș sau pleacă în regiuni intens exploatate (mine, păduri, moșii fără muncitori agricoli, etc.). Plecarea acestora poate fi *temporară*, în cazul când, după un timp, țăranul se întoarce și se stabilește în sat, *sezonieră*, când el pendulează între sat și oraș și *permanentă*, când se așează definitiv în locul cel nou.

Țăranii care pleacă, devin:

1. Meșteșugari ambulanți (ex., moții: holoangări și cercurari).
2. Muncitori (industriali, lucrători cu ziua, servitori).
3. Vânzători ambulanți (ex.: oltenii și vărarii, marchitanii).
4. Mici negustori (fructari, băcani, cârciumari în târguri).

Prezentând grafic tendința transformărilor:

Din țărănimea codașă se desprind cei ce formează masa exodului rural. Venind în centre industriale și comerciale masa aceasta se orientează spre meserii (I, II) sau negoț (IV, V). Polii care o vor atrage vor fi clasele sociale vecine: proletariatul urban (III) și mica burghezie (VI).

Condițiile de vieață sunt foarte grele la oraș pentru emigrați. Dorm pe jos câte 3—6 într'o cameră nesănătoasă și mică de mahala, se hrănesc la întâmplare (după cum au de lucru), insuficient, higiena e necunoscută, bolile sociale îi cuprind, șomajul îi amenință permanent.

Efectele acestei noui vieți se observă imediat:

a) Familia sătească se desorganizează;

b) Bolile sociale năpădesc, amenințând cu ruina biologică;

c) Mentalitatea se transformă în sens pozitivist;

d) Infățișarea se schimbă (portul, vorba, etc.), cu un fel de compensare, o parte din ei își asimilează cunoștințe tehnice și își transformă viziunea despre lume în sens energetic. In Oarja întâlnim adesea tipuri de emigrați sezonieri sau temporari. Cei permanenți s'au stabilit definitiv în oraș.

Ion Marin B. Lezu, pleacă o lună și jumătate la coasă de mături lângă București (la: Giulești, Chiajna, Domnești, Măgurele, Vârteju). Merge uneori pe jos, alteori cu „ocazii". Pleacă împreună cu Ghinoacă, Trăcea și Petre al Joiței, toți fără pământ. Hrană și adăpost îi dă stăpânul, el se întoarce cu câteva sute de lei acasă (variabil). Fata lui, Alexandra (20 ani), e de doi ani la fabrică, la București. E țesătoare și lucrează cu bucata (în acord). Câștigă până la 300 lei pe săptămână, din care o costă 200 lei locuința și 450 lei hrana pe lună. Imbrăcămintea e foarte scumpă, ea ar dori să se întoarcă acasă dar n'are ce face. A lucrat și la *„Balkan"* pe Tei; fabrica a dat însă faliment și i-a mâncat 1.800 lei. Inainte lucrase la Pitești, 4 ani, la *„Societatea Anonimă"*, cu 200—250 lei pe săptămână. Sora ei, Dumitra (19 ani), lucrează pe Călărași, în București, tot țesătoare, cu 80 lei pe zi. Aurica (16 ani), lucrează cu ziua în Oarja (15—20 lei). Marin (14 ani) e slugă la Marin a lui Niță cu 1.600 lei pe an, plus hrană, casă, îmbrăcăminte; ceilalți 4 copii au între 2—11 ani. Soția lui Ion Marin muncește și ea cu ziua (20 lei). Un alt emigrant, *Băloiu Nicolae* (37 ani), a plecat la București de 10 ani (din 1929), a lucrat numai la

C. F. R., întâi ca lucrător cu braţele, cu 2.500 lei lunar, apoi ca paznic, cu 3.000 lei lunar; nevasta şi copiii au rămas în Oarja. N'are pământ, dar la moartea bătrânilor ar avea 3 pogoane. La Bucureşti n'are locuinţă, *„când s'o pune iarna, poate"*. Cheltuieşte 1.500 lei cu hrana pe lună, 500 îi reţine, iar restul dă pentru familie şi îmbrăcăminte. Stă câte 24 ore acasă (din care 8 consumă cu dusul şi întorsul) şi lucrează 12 ore. Vine până la Gara Pârvu cu trenul (dela Piteşti a doua staţie) şi de aci pe jos până acasă. Iarna nu vine decât odată pe săptămână. Are nevastă de 36 ani şi 4 copii (2—12 ani)

Acum, iată cazul unei servitoare: *Constantina M. S. Radu*, de 17 ani. E slugă la Piteşti, la „Boerul" Gogu Constantinescu. Are 4.400 lei leafă anuală, (nici 370 lunar). Imbrăcămintea şi-o face singură. A dat 1.500 lei mamă-si să cumpere porumbul pentru ceilalţi 5 copii care mai stau în casa părintească. (Leana şi Marin fiind căsătoriţi).

O familie de ţesători sunt *Dumitru şi Maria Anghelina* (26 şi 28 ani), lucrează la Piteşti, la *Ţesătoria Română*, cu 180—200 lei pe săptămână fiecare (cu orele suplimentare 300 lei). Plătesc 150 lei chirie, 16 lei gaz, 1.000 lei mâncare şi 300 lei haine pe lună. Din banii strânşi îşi fac o căsuţă (25.000 lei) în Oarja, începută de acum trei ani. Au doi copii: Ioana de doi ani şi Gheorghe de două săptămâni. Dumitru e mereu concentrat. *„Dumnezeu n'a lăsat bine, unu-i prea bogat, altu-i prea sărac"*.

„Eu din mâini am trăit, acum cu copil mic, nu pot din ce să trăesc". Iau cu bătrânii lui Dumitru 5 pogoane *„în parte"* dela Marin Miu, cămătarul, pentru 5 zile de lucru, 2½ pogoane ovăz secerat, *„în ascultare"*, fără bani. Intrebând-o de ce nu-i plăteşte pentru „ascultare", mi-a răspuns: *„dacă ar fi plătit nea Miu, ar mai fi făcut avere? Nu vezi că noi de nu ştim să toarcem nu facem avere.* „Dar *Stan Udrişte*, care lucrează „patiserie, pâine, cornuri, într'o simigerie la Bucureşti? Patronul îi dă cameră (cu alţi lucrători) şi hrană. Din leafă plăteşte 38 lei asigurare şi 4% impozit. Dă pe spălat 60 lei lunar. Are 30 ani, o nevastă şi un copilaş de 1 an şi 2 luni. Lucrează între Octomvrie şi 23 Decemvrie; de sărbători vine acasă; Februarie şi Martie pleacă iar, vine de plug acasă, apoi pleacă până în Iulie, alteori până toamna. Câştigă 3.000 lei lunar. A fost ucenic (la 20 ani), apoi ajutor, după trei ani calfă. A dat examen în faţa Consiliului Breslei şi acum e meşter. Din banii strânşi şi-a făcut o casă. Are trei-patru prăjini de pământ, iar nevasta lui ia „în parte" două pogoane.

Constantin D. Dumtiraşcu (32 ani), are nevastă şi 3 copii, o jumătate de hectar pământ, 2 cai, 1 porc şi trei oi. Având cai şi căruţe a descoperit că poate face următorul negoţ: strânge fier şi alte metale de prin sate şi le vinde la fabrică cu 7 lei kg de fier şi 10 lei kg de aramă. Traseul pe care strânge fierul e mare: Oarja, Tutuleşti, Ciupa, Rociu, Slobozia, Mozăreni, Costeşti, Bârlogul, Corbu, Leşile, Negraşi, Tei, Gruiu, Cireşu, Siliştea, Gliganul, Suseni, Căteasca, Leurdeni şi din jud. Teleorman. Ia mâncare de acasă, iar de stat, stă pe la oameni.

Am dat aceste tipuri de ţărani ce lucrează la oraşe, sezonieri sau permanenţi, (ceferistul), ce se ocupă cu comerţul de fier, pentru a vedea pe viu legăturile cu satul şi cu oraşul şi transformările de vieaţă şi mentalitate survenite. Vederile lor despre lume se transformă. Pentru Ion Marin Lezu e o mândrie că „toţi copiii mei ştiu carte". Iar el „nu crede pentru nimic în lume în strigoi sau alte astea". Maria Anghelinei e conştientă de exploatarea la care e supusă, de nevoie, din partea cămătarului Marin Miu.

Ioana F. Alexe (46 ani), spune *„toamna bogătaşii, hoţii, nu dau porumbiştea. Seamănă ei grâu, le dă abia la primăvară miriştea s'o facă porumbişte"*.

Ioan St. Boboc a devenit pentihostarist *„eram bolnav şi aci am găsit doctorul"*.

In dorinţa lui aprigă de cinste şi dreptate, aci i s'a părut că găseşte adevărul, dar sectanţii sunt o excepţie care confirmă regula. Nemulţumiţi de concepţia magică religioasă şi fatalistă a lumii cei mai mulţi evoluează spre un pozitivism rudimentar. Au mare respect pentru ştiinţă şi medicină. Işi încurajează copiii la învăţătură. Au găsit, desigur, insuficiente mijloace de a lucra pământul deoarece n'aveau uneltele şi vitele necesare. Se unesc mai mulţi, 2, 3. Unul are un cal, altul un plug, altul vreo unealtă agricolă şi-şi lucrează reciproc pământurile (jumătăţile şi sferturile de hectar respective). Sistemul acesta *colectiv* de muncă se numeşte *„în pogonici"* şi arată un drum pentru viitoarea desvoltare a ţărănimii române. E un mijloc spontan de combatere a lipsurilor de tot felul care-i năpădesc, care ar fi de o însemnătate deosebită dacă ţăranii ar dispune de maşini perfecţionate cu care să-şi lucreze împreună pământul. Ar fi un mare pas înainte.

Studiind procesul de proletarizare din satul Oarja, putem trage concluzii valabile pentru întreaga ţară. Astfel, în primul rând, existenţa ţăranilor codaşi, cu o bucată mică de pământ, nu se datoreşte superiorităţii producţiunii şi tehnicii lor, ci dimpotrivă, faptului că îşi micşorează dumicatul la minimum posibil, trăind şi hrănindu-se mai prost decât muncitorii salariaţi ai oraşelor şi muncind mai mult. In al doilea rând, ei sunt foarte legaţi de micile lor bucăţi de pământ, pentrucă sunt ale lor şi prezintă o securitate proprie. Dar datoriile, impozitele, lipsa de vite şi unelte îi obligă să le vândă chiaburilor până în cele din urmă. Un mare economist contimporan spune undeva: Inainte de ruină ei îşi apără cu disperare independenţa economică... rezultatul fatal: se degajează o minoritate de ţărani bogaţi, înstăriţi şi majoritatea cade într'o mizerie din ce în ce mai mare, care distruge printr'o foame cronică şi o muncă excesivă forţele omului, reducând productivitatea pământului şi a vitelor. Rezultatele inevitabile ale acestor neajunsuri sunt ridicarea unor exploatatori capitalişti care profită de munca prost salarizată a acestor nenorociţi şi, pe de altă parte, nevoia crescândă a acestora din urmă de a-şi căuta un mijloc auxiliar de trai, tinzând astfel de a se transforma în muncitori salarizaţi, industriali sau agricoli.

Credem, bazaţi pe nenumarate date, că sistemul actual de producţie împiedică desvoltarea progresivă a agriculturii şi provoacă o disproporţie dintre preţurile industriale şi cele agricole. Apariţia şi desvoltarea proletariatului agricol este un fenomen dominant şi un fapt caracteristic pentru istoria ţărănimii româneşti în această epocă.

MIRON CONSTANTINESCU

CĂPRĂRIA DE TREERAT LA ROCIU

Treeratul, deşi e o muncă grea, când toţi trebue să zorească, să îndure arşiţa şi praful, e cea mai mare bucurie a ţăranului: bucuria de a-şi vedea munca răsplătită prin grâul de aur ce curge neîncetat în baniţele golite. Mâna sa bătătorită de coarnele plugului, ori de coada secerii, pipăe cu nebănuită satisfacţie boabele cu chipul lui Christ, încrustat pe ele, iar faţa sa arsă de soarele bun şi al tuturora, capătă o expresie de deplină împăcare, expresia bucuriei sale lăuntrice, că va duce în carul cu boi pâinea copiilor şi va goni din ogradă duhul lipsei şi necazurilor.

Cum s'a luminat de ziuă, când soarele abia a început să-şi arate faţa, fete sprintene, cu basmalele legate sub bărbie, cu picioarele goale şi furcile pe umăr, se îndreaptă vesele, cu pas tineresc, cu somnul abia gonit din ochi, spre aria, unde, snopii aşteaptă gata rânduiţi în stoguri, să fie luaţi, aruncaţi şi treeraţi. Bucuria lor e mai mare ca a tuturor. Un an bun înseamnă pentru ele o fotă nouă de catifea, o ie frumoasă şi poate, un galben sau un icuşar mai mult, la salba dela gât.

Bărbaţii se îndreaptă cu căruţele goale, unii spre câmp, să aducă snopii, alţii spre arie, pentru celelalte munci.

Trebue dat zor. Toţi aleargă, toţi sunt voioşi, căci săptămâna aceasta trebue treerată întreaga căprărie. Nu e timp de stat; grâul s'a făcut din plin şi căprării sunt multe. Fiecare e dornic să-şi vadă strâns acasă rodul trudei sale şi al pământului.

Şi fiindcă veni vorba de căprărie, să vedem ce înseamnă aceasta. Ceata sau, cu un termen local, *căprăria*, este o organizaţie de muncă asociată. Sătenii care au grâu de treerat se unesc în astfel de cete de 5 până la 20 de oameni. Aceste asociaţii se fac de obiceiu pe cătune, unde sunt grupaţi mai totdeauna membrii aceluiaşi neam. Dar intră şi cei ce nu sunt neamuri, dar care locuiesc prin împrejurimi. Mai multe căprării din acestea, angajează o maşină de treerat. In Rociu sunt trei maşini, deci se fac trei arii. Urmează învoiala dintre proprietarul maşinei şi săteni şi aceştia dau un acont sau arvună, urmat de nelipsitul aldămaş. Acest proprietar de maşină se obligă ca, la data stabilită între ei, să pună în funcţiune maşina de treer, iar dacă nu se ţine de învoială, este obligat să plătească sătenilor arvuna dublă. Toţi sătenii ce alcătuiesc o căprărie, pun câte o vită şi în ziua hotărîtă duc maşina pe arie.

Din ceată face parte câte un om de fiecare proprietar de grâu. Dintre ei aleg un supraveghetor, sau *căprar* care are însărcinarea de a administra munca. Pe lângă acesta, mai aleg un căprar la paie.

Rolul acestuia e să supravegheze lucrul la spatele maşinii, să nu rămână paie pe jos, să trimită târgi cu paie la vapor etc. Fiecăruia i se dă o însărcinare: doi bărbaţi stau sus la coş şi aruncă snopii în maşină. Sunt coşarii, iar pe lângă ei, câte o fată tânără prinde snopii aruncaţi din stoguri, îi desleagă şi-i trece coşarilor.

La spatele maşinei, lucrează băieţi şi fete ori femei tinere. Ei strâng cu furcile, paiele ce ies din batoză, le fac grămezi pe care le înconjoară cu un lanţ la care sunt înhămaţi cai şi pornesc cu ele să le depună mai departe de maşină. Aceste grămezi se cheamă târâşuri, târgi, sau trăgi.

Alţii stau la boabe, pe care le măsoară cu dublul sau *merticul*, le deşartă în baniţe şi apoi în căruţele aşternuite cu cergi (un fel de velinţe din in gros). Aceste căruţe duc grâul treerat acasă. Munca treeratului începe disdedimineaţă şi se sfârşeşte când se întunecă. Ziua de muncă se împarte în trei conace: primul conac ţine de dimineaţă până la ceasurile 10, când se dă masa, aşa zisă, de prânz; al doilea dela 10 până la trei d. a., când iarăşi se dă repaos pentru masa de nămezi, iar al treilea conac, dela ora trei până ce se lasă întuneric. Când oamenii treeră în cete numeroase, atunci fiecare îşi aduce mâncare de acasă. Numai mecanicilor li se aduce de către săteanul al cărui grâu se treeră în timpul conacului respectiv mâncare, ce constă de obiceiu din friptură de pasere, ouă fierte, brânză, pâine. Nu lipseşte ţuica de prune. Când se apropie ora meselor, cât îi şoseaua de largă, vezi numai femei, zorind sprintene cu coşurile cu mâncare pe cap. Grăbesc pasul să ajungă la timp, căci repaosul dintre conace e mic şi oamenii sunt înfometaţi. La umbra căpiţelor aştern şervete de tort şi întind mâncărurile.

Treeratul la care am asistat astăzi 22 Iulie 1939, n'a fost al unei cete, ci al unuia dintre marii proprietari de pământuri, avocatul Corneliu Belea. Pământul a fost lucrat în parte, adică proprietarul dă pământul unor săteni care îl ară, seamănă şi seceră pe seama lor, iar la treerat, produsul de pe un pogon e luat de proprietar, iar de pe altul, de către săteanul care l-a muncit. E ceea ce se chiamă „dijmă", adică a lua o parte din două. Ţăranul care a luat pământ în parte, se obligă să presteze proprietarului de fiecare pogon muncit, câte o zi de muncă sau un conac, ori două, cu căruţa. Această obligaţie se numeşte *condiţie* şi se face verbal. Pe lângă această condiţie, ţăranul e obligat să trimeată un om să ajute la treerat şi căruţa cu cai să care snopii la maşină şi boabele acasă.

La ora zece dimineaţa s'a servit masa oamenilor de către proprietar. Aşa se obişnueşte când treeratul nu se face în ceată. S'au adus de acasă două căldări mari cu mâncare, câteva mămăligi mari, lapte, ţuică. La umbra unei căruţe cu snopi, femeile au aşternut feţe de masă de in, au tăiat mămăliga cu aţă şi de jur împrejur au aşezat felii de mămăligă şi linguri de lemn. Mecanicul a dat semnalul şi munca a încetat. Toată lumea a mers la gârla Dâmbovnic de şi-a spălat mâinile de praf Când s'au întors s'au aşezat cu toţi jos, în jurul mesei aşternute, bărbaţii pe o parte, femeile pe cealaltă. In timp ce se aducea mâncarea, se împărţeau cănuţe cu ţuică, întâiu la bărbaţi, apoi la femei. Bărbaţii, înainte de a bea, închinau cu glas tare. Dinu Păun, care era cel mai glumeţ din ei a zis: — „Noroc, cine a dat tot să mai dea" — iar după ce a băut — „când m'apucai de băut, scăpă şi pe gât". — Altul, Stan Jumătate, închina — „noroc, să trăiţi şi timpuri bune".

Primul fel a fost varză fiartă, pe care unul o botează de grabă: „varză popească", fiindcă era fără carne. O mănâncă cu lingurile de lemn şi cu mămăligă. Al doilea fel e ciorbă de vacă, tot cu mămăligă şi al treilea fel, lapte bătut. După ce au mâncat, bărbaţii se închină cu faţa la răsărit, apoi aprind câte o ţigară, mai fac câte o glumă cu o femee pe care o poreclesc „Terente". Mecanicul dă din nou semnalul de lucru şi urmează o mică discuţie între el şi oamenii care nici n'au terminat ţigările. Totuşi lucrul începe.

După ce a dat drumul maşinii, se aşează şi mecanicii la masă. Li se serveşte varză, ciorbă cu carne şi friptură de gâscă.

La sfârşitul celui de al doilea conac, se termină şi grâul de treerat. Masa de nămezi e servită în curtea d-lui Belea, pe iarbă verde. De data aceasta li se dă ciorbă de castraveţi, ciorbă de gâscă, brânză, lapte şi ţuică. După ce s'au săturat, s'au risipit toţi pe la casele lor, rămânând numai cei care au fost plătiţi cu ziua şi care s'au întors la arie să mai aşeze paiele.

Am văzut că treeratul se face în organizaţii numite cete sau căprării. Aceste căprării se fac de regulă în sistemul pe care l-am analizat mai sus, adică fiecare dă un om şi o căruţă şi se repartizează cu schimbul la munci. Am găsit aci însă, un sistem de căprărie deosebit de celelalte, ne mai practicat până acum în sat. S'au strâns douăzeci

și doi de oameni la cooperativă, care au ales căprar pe *învățătorul M. Angelescu*, pentru supravegherea generală și ținerea contabilității, ajutat de alt căprar, Gh. Chiriță-Gae, care a avut de îngrijit aria și de Stan Badea Vladul, căprar la paie. După multe discuții au ajuns la înțelegerea de mai jos, sugerată de M. Angelescu, anume: s'au înțeles să se țină socoteală de cheltuielile necesitate pe tot timpul treeraului, socoindu-se fiecare om care lucrează cu treizeci de lei pe zi, iar căruța și omul care o conduce cu 100 lei pe zi. S'a socotit apoi, numărul de dubli treerați și s'au împărțit cheltuielile la numărul dublilor.

După ce toată căpr̆ria a terminat de treerat s'a făcut calculul cheltuielilor și s'a împărțit la numărul de martice treerate. Atsfel s'a ajuns la rezultatul că la 4.899 dubli câți s'au treerat, s'au făcut cheltuieli de 9.460 lei. Revine la 1,94 lei la dublul de grâu. Cine a avut oameni și căruțe li s'a calculat partea cuvenită de 100 lei la căruță și 30 lei omul cu brațele și i s'a scăzut la cheltuieli. Cei care au avut mai multă muncă decât cheltuieli li s'a plătit diferența.

Acestea sunt caracterele căprăriei de treerat din satul Rociu-Argeș.

TEODORA NICULESCU

„CONSERVATORUL" DE LĂUTARI DIN ROCIU

Cum treci de „Comparativa" lui „nea Rădiță" și urci domol cu drumul, care duce din Rociu la Șerbănești, ajungi pe un mic platou, cu câteva case răslețite, mai scunde și mai modeste. Dacă te abați din drum, spre dreapta și o iei dealungul porumbiștilor, la câțiva pași, dintr'o casă scundă, cu un pridvor mic și două geamuri mici, auzi țârlăituri de viori și întretăieri de glasuri care tălmăcesc în versuri povestea plină de vitejii a unui haiduc din Puntea de Greciori, strofe mărunte de dragoste „în crâng" ori „sub poală de codru verde". Cineva îți spune că aceasta este casa lui Fani Lăutaru care învață niște „băieți de rumân".

I. *Ion N. Lăutaru*-zis *Fani* („Fani mă mângâie, mă știe așa toți copiii, tot județu'"), este unul din lăutarii cei mai renumiți din această regiune.

Potrivit de statură, cu niște ochi negri și vii, cu pielea smeadă, caracteristică rasei lui, cu trăsături care nu se uită ușor. Atunci când nu e ocupat cu „elevii" săi — robotește pe lângă casă, ori stă la umbra zarzărilor de lângă ea, răsucind câte o țigară.

Are 40 de ani, este deci, în plină maturitate.

Pământ nu are, „aci cât se vede lângă casă: fro 12 *prăjini*" (Fani Lăutaru). Puținul pământ cât îl are l-a plantat cu pruni și cu zarzări, care-i aduc anual câteva vedre de țuică... slăbiciunea lui Fani!

Casa, făcută „din cântare", este în stilul caselor din Argeș, din „ostrețe", acoperită cu „șiță". Are două încăperi: tinda și casa propriu zisă, cu două paturi din „blănuri" (scânduri), scundă, cu două geamuri și cu un pridvor mic în față.

Originar din Șerbănești, sat ce se află la 3 km spre N. V. de Rociu, s'a căsătorit la Rociu. Din puzderia de copii — 9 câți a avut — îi mai trăiesc 4: o fată și trei băieți. Tatăl său a fost lăutar-viorist în Șerbănești. O soră a lui Fani este învățătoare, „profesoară" cum îi place lui Fani să spună. El i-a urmat tatălui său, Nicolaie Lăutaru, dela care a învățat cum trebue să mângâie mai blând strunele pentru a înduioșa pe oameni la nunți și la cumetrii, ca să stoarcă banul.

In dumineci și în sărbători, cântă la Cooperativa din Rociu, împreună cu Radu St. Mazilu (34 ani) la țambal și cu fiul său, Florea I. Lăutaru (14 ani) la bas. De aici, se alege cu 100 lei de fiecare sărbătoare.

Faima lui s'a întins departe. „Țiganu' ala e a' dracului, ăla știe multe!". (Ion I. Neagoe). A colindat o mulțime de sate la nunți și la bâlciuri. A cântat în toate satele din plasa Dâmbovnic și în altele din județele vecine. A cântat în: Șerbănești, Gliganu de Sus, Gliganu de Jos, Țuțulești, Suseni, Bârlogu, Negrași, Tg. Băceni, Deaguri, Gruiu, Oarja, Siliștea, Cireșu, Șerbueni, Costești, Broșteni, Buta, Mozacu, Leșile, Ciupa Lagăru, Ciupa Mavrodol, Teiu din Deal, Teiu din Vale, Căteasca, Furduiești, Popești, Slobozia, din județul Argeș, apoi în Cojocaru, Titu, Norteni, (Dâmbovița), Leurdeni (Muscel), (Fani Lăutaru), după cum se vede în harta Nr. 1 de jos.

A cântat — ocazional numai — și în București. „La București am tot zis că mă duc, da n'am cui să las copiii". (Fani Lăutaru).

In Pitești a cântat când era „militar la 4 Argeș".

Cu toate acestea, câştigul realizat din „cântare" nu este suficient pentru întreţinerea familiei. De aceea, ia şi pământ în parte, pe care îl lucrează femeia şi cu cei doi copii mai mari. Anul acesta, a luat 4 pogoane în parte, pe care le-a cultivat şi cu porumb. In timpul anului, mai lucrează cu ziua, la oamenii cuprinşi din Rociu.

II. Un *„conservator" de lăutari* este un lucru foarte rar în această regiune.

Lăutarii — ţigani aproape toţi — formează un fel de castă, în care meşteşugul tatălui se transmite fiilor săi. Toţi lăutarii ţigani pe care i-am anchetat în comunele: Rociu, Gliganu, Şerbăneşti, Ţuţuleşti, Suseni, Oarja şi Teiu, au învăţat vioara sau ţambalul dela părinţii lor sau dela rude apropiate. Deci, existenţa unui „conservator", oricât de rudimentar ar fi el, este un fapt neobişnuit.

1. Primul fapt care a determinat existenţa acestui „conservator", a fost fără îndoială *personalitatea şi faima* „profesorului", a lui Fani Lăutaru.

„Ţiganu' ala e a' dracului, ala ştie multe!" (I. I. Neagoe-Şerbăneşti).

Bucurându-se de o reputaţie pe care, acei care l-au auzit cântând, nu i-au pus-o niciodată la îndoială, a colindat o mulţime de sate, la nunţi şi la bâlciuri (Vezi harta Nr. 1). Astfel, acei care au dorit să devină lăutari, sau gândit — nu fără mândrie — să fie ucenicii lui Fani Lăutaru, căci faima „profesorului" contribue foarte mult la buna apreciere a celor din jur.

„Care a vrut şi a avut cap, eu i-am învăţat, de... le-am dat pâinea'n mână". (Fani Lăutaru).

2. Dar *câştigul bănesc* a fost motivul principal — deşi nemărturisit — care a ademenit pe Fani să înveţe vioara pe acei care s'au adresat lui. După spusele unui vecin lăutar, Fani ar fi luat vreo 25.000 lei dela „vreo 4—5 băieţi" (Stan Tănase-Rociu).

„La ăla care l-a învăţat, a trebuit să-l înveţe pentru bani" (Anghel Stegaru-Ţuţuleşti).

„Conservatorul" i-a adus venituri frumoase timp de 10 ani (1929—1939), câştigând în total aproximativ 32.500 lei.

3. Unii — lăutarii a căror activitate a fost stingherită de „elevii conservatorului" — au interpretat acest „conservator" ca o răsbunare a lui Fani Lăutaru împotriva lor. „Fani a vrut să-şi facă ambiţie cu noi, ca să nu mai cântăm, să ne lase să murim de foame".

Intr'o seară, ne 'ntorceam dela „cooperativă":

— Mă Fani, mai ai tu mult de gând să-i înveţi pă românii ăştia?

— Uite-aşa, mă, vreau să 'nvăţ pă toţi românii, că muriţi voi de foame! (Stan Tănase-Rociu). Această interpretare este desigur tendenţioasă, pătimaşe, deoarece — cum se vede din afirmaţiile lăutarului Stan Tănase — nu a existat vreun motiv serios de duşmănie între ei, mai ales că Fani nu se temea niciodată de concurenţa acestuia, iar replica duşmănoasă a lui Fani este exaltată de ţuică — de vreme ce se întorceau dela „cooperativă", unde frecvenţa lui Fani este un fapt normal!

4. Lăutari care să se bucure de o bună reputaţie, mai sunt în această regiune, fără ca vreunul din ei să se gândească la un astfel de „conservator".

Am afirmat mai sus că lăutarii alcătuesc un fel de castă, în care fiul urmează tatălui, „cântarea" este un mijloc de existenţă care aparţine exclusiv familiilor de lăutari, iar cei care doresc să devie lăutari, primejduesc pe acei a căror unică posibilitate de câştig este „cântarea".

Un lăutar român — Barbu Tănase Voinea din Cerşani — afirmând că a învăţat singur vioara, observă că „ţiganii nu mi-a arătat, nu te bagă ţiganii în seamă, au copiii şi de...!".

Inmulţirea lăutarilor este iarăşi un fapt care îngrijorează pe lăutarii de baştină, opunându-le o primejdioasă concurenţă. „In meseria asta, nu e bine să fie mulţi". (Marin I. Andrei-Ţuţuleşti).

Deci, ceilalţi lăutari au refuzat să-şi ia ucenici dintre români. „La ţigani le pare rău când învaţă românii". (Anghel Stegaru-Ţuţuleşti).

Lăutarii care pleacă temporar la Bucureşti, ca să cânte „la local", nu aveau timpul necesar pentru a-şi aduna „elevi". „Nu m'am ocupat eu de astea, dacă sunt tot plecat de acasă pe la Bucureşti...". (Ion Gh. M. Andrei-Biolaru-Ţuţuleşti).

Pentru Fani Lăutaru, toate aceste considerente au dispărut, a cântărit faptele mai egoist, cu mai mult profit pentru sine, fără să se mai gândească la urmări pentru cei din familia sa şi pentru lăutarii de baştină. S'a lăsat ademenit de arginţii „elevilor" şi de mândria de a avea cât mai mulţi elevi care îi vor mări faima şi cu care se va putea lăuda odată că au ieşit din „şcoala lui".

III. *„Conservatorul"* datează din anul 1929. In acest interval de 10 ani (1929—1939), a avut 9 „elevi" (8 la vioară, unul la ţambal).

1929—1930: 1) *Gheorghe St. Mazilu* din Rociu, român (24 ani), a învățat vioara la vârsta de 14 ani. A învățat la Fani Lăutaru și la Oanea Stanciului din Gruiu. La Fani, a învățat un an, i-a plătit 7.000 lei. (Gh. St. Mazilu).

1934—1935: 2) *Iancu Gh. T. Bratu* din Gliganu-de-Sus, român (23 ani), a învățat vioara la Fani un an, la vârsta de 18 ani, i-a plătit 5.000 lei, 15 duble de „boabe", 48 pui de prun: „s'a dus cu ei în spinare, el i-a făcut găuri și i-a pus... al dracului țiganu', ședea și se uita, zicea că-l doare mijlocu'!". (Sică I. Caval-Gliganu-de-Sus).

1935 și 1936: 3) *Florea Anghel Stegaru* din Țuțulești, român (24 ani), a învățat vioara doi ani, la vârsta de 20 ani, câte o perioadă de 6 săptămâni (6 săptămâni vindea în București ziare, 6 săptămâni ședea acasă). „A fost înțeles să-i dea 3.500, însă băiatu' i-a mai dat supliment, avea tragere să 'nvețe. Țiganu' al dracului, când simțea de bani, îi arăta așa ce credea el. A fost băiatul galanton, i-a dat mai mult vreo 5—6.000 de lei". (Anghel Stegaru-Țuțulești).

1936: 4) *Vasile I. Caval* zis *Sică* din Gliganu-de-Sus (27 ani), român, țambalagiu, a învățat țambalul la vârsta de 24 ani, s'a dus numai de câteva ori la Fani Lăutaru „să-mi dea tonurile".

„Cântam din gură"; odată zice Iancu ăsta:

— Mă Sică, ia-ți și tu un țambal!

— Are să râdă lumea de mine!

— Ce are să râdă lumea!... nouă banii să ne iasă!

Mă duceam la Fani să-mi dea tonurile, mai râdeau țiganii de mine că eram români. Mai dam câte *o* litră de țuică, că-i plăcea țiganului!... Acuma am învățat sigur". (Vasile I. Caval).

1937: 5) *Florea Ioan Dobre* din Gliganu-de-Jos, român (17 ani), a învățat vioara la Fani Lăutaru un an, la vârsta de 15 ani. (Fani Lăutaru).

I-a plătit între 3.000—5.000. (Fani n'a vroit să declare suma primită dela fiecare din „elevii" săi!).

6) *Gheorghe Florea Neagoe* din Șerbănești, român (18 ani), a învățat vioara la Fani Lăutaru, la vârsta de 16 ani, 9 luni, i-a plătit 2.500 lei. (Gh. Fl. Neagoe).

7) *Florea I. Lăutaru* din Rociu (14 ani) — fiul lui Fani Lăutaru — a învățat vioara la tatăl său un an. (Florea I. Lăutaru).

8) *Constantin Calotă* din Rociu (19 ani), tatăl său țigan, mamă-sa româncă, a învățat vioara la Fani un an; i-a plătit 4.000 lei. (Constantin Calotă).

1938: 9) *Gheorghe Ion Iancu Coman* din Buta, român, a învățat vioara la Fani un an. (Fani Lăutaru. I-a plătit între 3.000—5.000 lei, ca și ceilalți „elevi" ai lui Fani. (Vezi harta Nr. 2).

Majoritatea „elevilor" sunt români: 7, țigani numai 2.

„A învățat pe toți băieții de român din Negrași (sic) Gliganuri, Șerbănești, Țuțulești". (Stan Tănase-Rociu).

Deci, în această regiune, lăutarii români — vioriștii — sunt aproape toți formați la „Conservatorul" lui Fani Lăutaru (exceptând un violonist din Gliganu-de-Sus și un altul din Șerbănești).

Inainte de a-i învăța Fani, românii nu cântau. (Stan Tănase).

Numărul lăutarilor români a crescut considerabil, în unele sate (Gliganu-de-Sus), lăutarii români au ajuns în proporție de 50%.

„Conservatorul" a funcționat cu intermitențe din cauza numărului redus de „elevi". Exemplul lui Gheorghe St. Mazilu — primul elev — a fost destul de edificator după câțiva ani, determinând pe ceilalți să devină lăutari. După 1934, elevii s'au succedat regulat, iar în 1937, „conservatorul" a fost mai populat ca oricând: 4 „elevi".

Din acești 9, 7 au urmat vioara un an, unul (Gh. Fl. Neagoe) 9 luni, iar țambalagiul Sică I. Caval numai câteva ședințe.

„Taxa școlară" formează o linie descrescândă 7.000 (Gh. Mazilu) — 5.000 (Iancu Bratu) — 4.000 (Constantin Calotă).

La început — în 1929, când a învățat Gh. Mazilu — tradiția lăutarilor „de meserie" era destul de puternică, ceea ce explică de ce a fost nevoie de 7.000 lei pentru a determina pe Fani Lăutaru să-l introducă pe Gh. Mazilu într'o categorie închisă pentru cei cu alte condiții sociale, atrăgându-și ura lăutarilor țigani.

Ceea ce i-a determinat pe acești „rumâni" să devie lăutari, a fost — după cum au mărturisit toți — *plăcerea de a cânta.*

„Mi-a fost mie dragă (vioara), era fel de fel de meserie și n'am vrut să 'nvăț". (Gh. Fl. Neagoe).

„I-e drag să cânte (lui Florea A. Stegaru) mai ziua, mai seara, când nu muncește".. (Anghel Stegaru).

Au fost desigur ademeniți și de frumoasele *câștiguri* pe care le realizează lăutarii, mai cu seamă la nunți, 1.200—2.500 lei un taraf de 2—3 lăutari.

Sărăcia a fost poate motivul cel mai puternic, „una, a avut voce (e vorba numai de cei din Rociu), alta și sărăcia". (Fani Lăutaru).

Ion I. Neagoe din Şerbăneşti, spunând că are 7 copii şi numai 5 pogoane, declară că „de aia i-am dat mai mult" (pe Gh. Fl. Neagoe la vioară şi pe Constantin Fl. Neagoe la ţambal).

Nu toţi „elevii" se pot numi „săraci": Gheorghe Mazilu are 8 pogoane, Florea Anghel Stegaru 10, iar ceilalţi între 2—4 pogoane.

Opt din „elevii" lui Fani cântă în tarafuri de 2—3 lăutari la horă, la cârciumă, la nunţi, unii şi la bâlciuri. (Gh. Mazilu şi Iancu Bratu). Numai Florea A. Stegaru cântă pentru sine, „se distrează singur". (A. Stegaru). Nu cântă pentrucă „n'are instrucţia completă, că n'a avut timp cu armata, cu Bucureşti. Vioara trebue să ai ureche bună, să o simţi, încordarea braţelor vine dela inimă. N'are ajutoare, n'are gură, că la ţară se cere şi aşa, măcar că aşa-i şi la oraş. N'a fost el să fie aşa de interesant, să se ducă la serviciu' ăsta Dumineca, când trebuie să se odihnească". (Anghel Stegaru).

IV. *Metoda* „profesorului" este empirică. Lucra individual cu fiecare. Nu făcea exerciţii preliminare pentru deprinderea arcuşului, cu trăsături lungi şi susţinute pe coardele libere, nu făcea nicio clasificare a „cântecelor" ca să-i înveţe la început cele mai uşoare şi aceasta din cauză că „elevii" veneau la el puţin familiarizaţi cu vioara, învăţau singuri. O predare metodică a violinei — aşa cum se face în conservatoarele orăşeneşti — ar fi necesitat timp prea mult şi cheltuieli mai mari, pe care „elevii" nu ar fi fost în stare să le suporte.

Venia fiecare acasă la Fani Lăutaru de 2 ori pe săptămână, şedinţa dura cam 2 ore. (Fani Lăutaru).

„Mă duceam până 'n prânz, mi-arăta o bucată, dacă puteam să 'nvăţ şi două şi plecam". (Gh. Fl. Neagoe).

„Fani îi arăta câte un cântec, venea dârlîind cu el acasă să-l înveţe". (Ion I. Neagoe).

Ora viitoare, Fani îi asculta cântecele pe care îi învăţase în ultima şedinţă.

„Mă lua ca învăţătoru' la şcoală!".

— Dar dacă nu ştiai cântecele?

— Dacă nu le ştiam, nu-mi arăta, mi le lăsa tot pă alea.

— Ţi se părea greu să 'nveţi ceea ce îţi arăta nea Fani?

— Dacă aveai ureche şi minte, le 'nvăţai, dacă nu, nu!". (Gh. Fl. Neagoe):

„In alea 6 săptămâni (Florea A. Stegaru), se ducea în fiecare zi, două ore, că ţiganu' nu sta de el, îi arăta un cântec aşa, două... Il învăţa acolo la ţigan". (Anghel Stegaru).

Din repertoriul de cântece pe care le poseda Fani, îi învăţa şi „cântece bătrâneşti", câteva din cele mai frecvente în regiune: Radu Anghel, Doi uncheşi, Corbea, Soarele şi Luna, Codin. (Fani Lăutarul), Constantin Calotă a învăţat dela Fani baladele: Radu Anghel, Scorpia, Lie Ciocârlie. (C. Calotă).

După ce făceau oarecare progrese, Fani îi lua cu el „la cântare" în Dumineci şi în sărbători. (Fani Lăutaru).

„Mai târziu, îl lua cu el la cântare". (Ion I. Neagoe), încât fiecare cântă cu Fani când era „pe 'nvăţătură". (C. Calotă), bine înţeles, fără să primească bani, „banii îi luam tot eu". (Fani Lăutaru).

Fani îi lua cu dânsul la nunţi, după ce erau în stare să cânte binişor. (Gh. Mazilu). In felul acesta, „elevii" se deprindeau cu câteva reguli tehnice de a cânta în cârciumă, în aerul liber de horă, ori în casele oamenilor, la nunţi şi la cumetrii: la ce interval se succed cântecele, cât de puternică să fie dicţiunea, cum trebue să-şi alcătuiască repertoriul pentru fiecare din aceste manifestări şi ce atitudine îngăduitoare trebue să ia lăutarul faţă de cei care ascultă — mai ales când aceştia se îmbată — ca să nu supere pe nimeni şi să nu-şi câştige duşmani. Lăutarul trebue să fie îngăduitor cu toată lumea, să le facă tuturor pe plac, mai ales oamenilor beţi.

„Eu sânt învăţat cu oamenii beţi ca muierile cu copiii mici!".. (Marin Andrei-Soaie-Suseni).

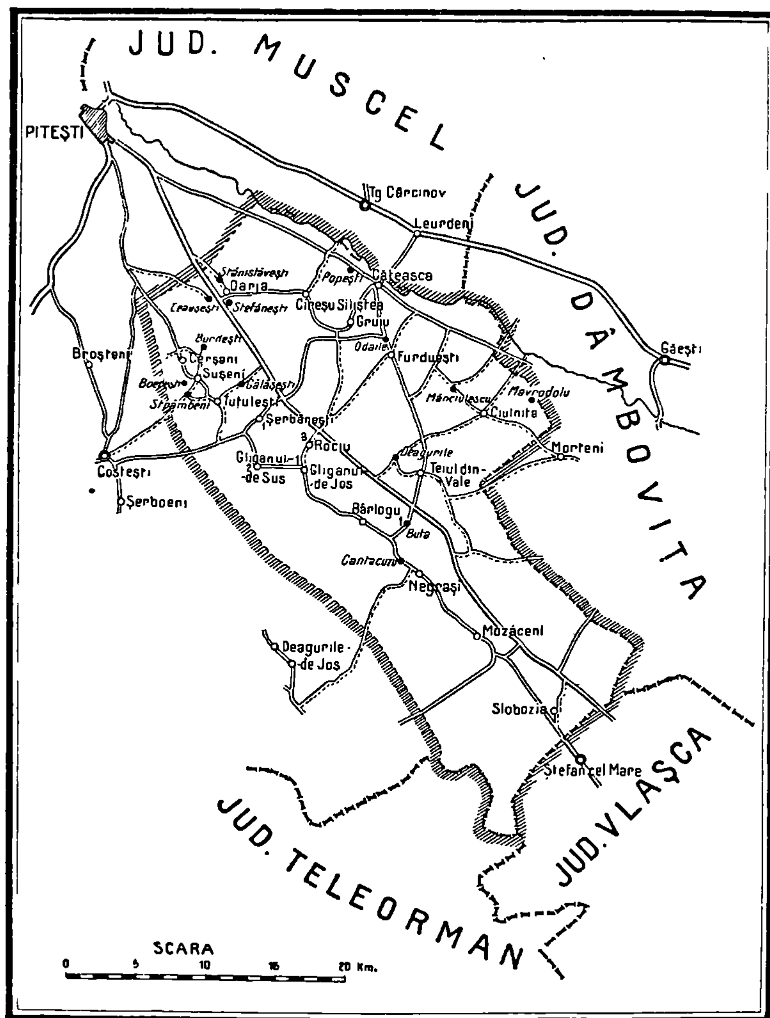
V. *Consecinţele* acestui „conservator" au fost dăunătoare pentru lăutarii „de meserie" care erau mai „slabi".

1) Doi lăutari din Rociu — Stan Tănase (viorist) şi Constantin Rotaru (cobzar) — nu mai cântă din 1938, nu mai au unde să cânte, căci „cântă românii pe care i-a învăţat Fani. Acuma am rămas şi goi, copiii goi, vai de noi!". (Stan Tănase).

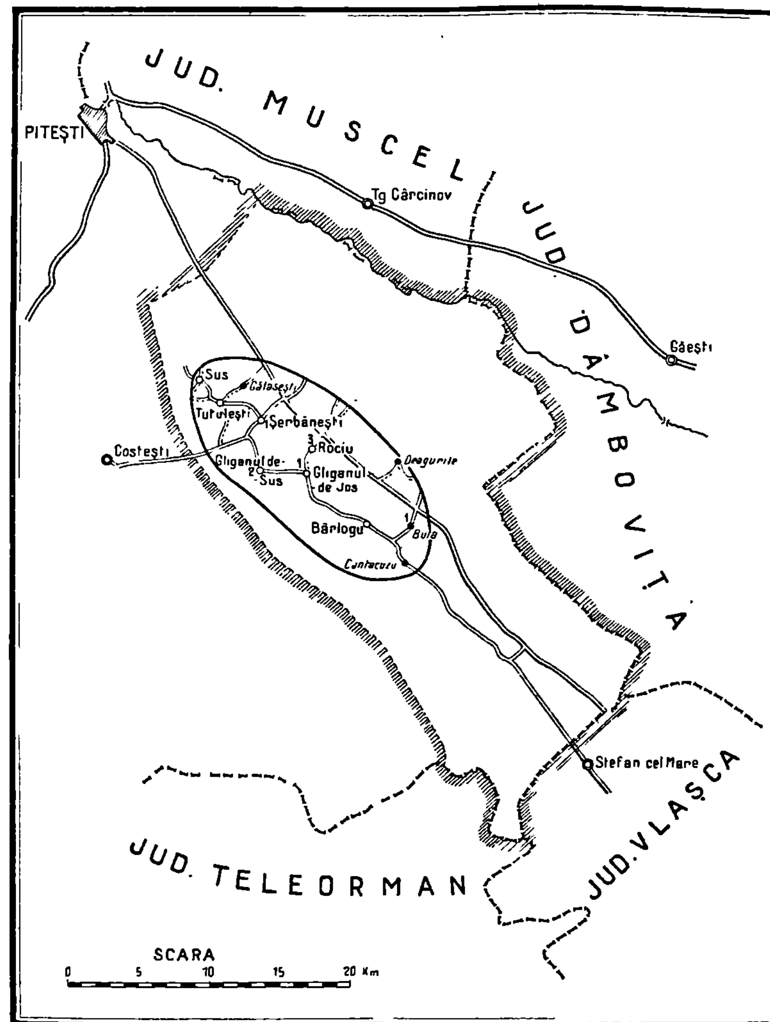
„Il blestemă ţiganii pe Fani că i-a învăţat pe români!". (Petre Necşulescu-Rociu).

Se pare că şi Fani este stingherit de foştii săi „elevi": „Fani a învăţat prea mulţi şi acuma nu mai are loc de ei". (Marin Andrei).

2) Acest fapt se datoreşte apucăturilor puţin agreabile ale ţiganilor: nu se dau niciodată în lături de a cere — în afară de plata stabilită înainte — găini, haine, sticle cu rachiu ori vin, obişnuitul „bacşiş" etc.

I. — Satele în care a cântat Ion Lăutaru zis Fani din Rociu-Argeş.

II. — Satele de unde au venit elevii la Conservatorul lui Ion Lăutaru zis Fani.

„De când am ieşit noi, nu prea cântă (ţiganii), noi luăm numai ce ne dă omul, el (ţiganul) mai cere şi bani şi găină". (Sică I. Caval).

Afinităţile sufleteşti dintre români sunt mult mai bogate şi mai vii decât cele dintre ţigani şi români, aversiunea românilor faţă de caracterul înşelător al ţiganilor este un fenomen general.

I-e drag la lume ca un român să cânte, oamenii are mai drag de român ca de ţigan". (Const. Diaconescu-Teiu din Deal).

Totuşi, nu toţi oamenii au primit cu ochi buni pe viitorii lăutari de „rumân". Mulţi consideră această „meserie" drept ceva josnic, nedemn, rezervat numai ţiganilor. Alţii au o mare neîncredere faţă de virtuozitatea unui lăutar care nu este ţigan.

— Ce zicea lumea de băiatul dumitale că învaţă vioara?

— Lumea ca lumea, unu' rău, altu' bine, cum e lumea azi". (Anghel Stegaru).

VI. *Concluzii:* 1) Numele de „conservator" pe care i l-am dat noi acestei încercări de sistematizare a meşteşugului lăutăresc, este desigur prea pretenţios. „Profesorul" nu era pregătit cu noţiuni de pedagogie în ceea ce priveşte „cântarea". Invăţământul era cu totul empiric, „profesorul" învăţa pe elevi ce ştia el — fără alegere şi fără o sistematizare a materialului după dificultatea de a fi învăţat. O organizaţie rudimentară, fără sensul colectivului, o metodă empirică, iată ce este acest „conservator".

2) Existenţa acestui conservator a avut însă urmări de care cei din jur îşi dau seama. Am văzut că lăutarii români s'au înmulţit considerabil de pe urma lui.

„Elevii" au răspândit apoi multe trăsături din maniera profesorului: aceleaşi triluri şi apogiaturi în „cântecele de codru", în „cântecele de primăvară", aceleaşi preferinţe de rimă în des repetatul „foaie verde de...", aceeaşi dicţiune a „cântecelor bătrâneşti" în variantele învăţate dela „profesor", cu aceleaşi accente de melodie orientală (Corbea), ori cu structură de doină ardelenească (Doi unchesei, Ghiţă Cătănuţă) sau de cântec haiducesc (Radu Anghel).

Preferinţele „profesorului" vor rămâne multă vreme sădite — ca un ceva trecut în inconştient — în repertoriul lăutarilor-elevi până când aceştia, la maturitate, se vor desbara de accesoriul strein şi îşi vor forma preferinţele şi maniera proprie.

Atunci când Fani Lăutaru va fi închis ochii de mult, bătrânii, la mesele de nuntaşi învăluiţi de nor de fum de ţigară, când vor auzi vreun cântec pe care Fani se întrecea pe sine când îl cânta, vor repeta, înduioşaţi de vin şi de aduceri aminte:

— Aşa mă, care te-a învăţat, mă... mai coteşte-o, mai strânge-o, ca Fani, mă... Să trăeşti, mă, aşa!".

OVIDIU BÂRLEA

COSTUMUL DIN ROCIU

Rareori mai întâlneşti adevăratul costum rocean. Numai puţini bătrâni şi bătrâne mai păstrează în fundul lăzii costumul specific al acestei plăşi. Astăzi se resimte simţitor influenţa oraşului, precum şi amestecul de modele, cele mai multe sunt aduse din judeţul Muscel, unde fetele se duc special să le copieze sau le cumpără dela Piteşti, lucrate gata de muscelence.

La sărbători mari, fetele se întrec să apară cu lucruri noi şi modele originale. Se întâmplă chiar certuri, când una mai săracă copiază un model dela una mai bogată. Găsim aici o interesantă îmbinare a artei cu socialul. De aceea, fetele se străduesc să aducă modele care nu s'au mai purtat în sat, din ambiţia de a avea ceva nou. De aici şi varietatea costumelor, aşa încât nu se mai poate vorbi de un costum local.

Vechiul costum femeesc era compus dintr'o ie cu mâneca lungă, terminată printr'o bentiţă mai îngustă. Iea se făcea din pânză albă, cu dungi galbene, în ţesătură, şi era lucrată dealungul mânecii cu crengi şi frunze de viţă în negru şi roşu şi completate cu fluturi.

Altfel de ii erau cele cu altiţă, tot aleasă în războiu, cu broschiţă la subţioară, pentru a-i da lărgime.

Sus se termină printr'un guleraş îngust, terminat cu moaţe de aceeaşi culoare cu lucrătura mânecii. Pe pieptul iei sunt de asemenea rânduri alese şi părţile care o compun sunt încheiate prin cheiţă

din arniciu roşu. Iea putea fi scurtă, până mai jos de mijloc şi se completa cu trupul sau poalele, sau iea cu trup din aceeaşi bucată. Aceste poate sunt din pânză ca şi iea şi sunt lucrate pe poale cu acelaşi model dela ie. Se termină de asemeni cu moaţe de arniciu roşu. Peste poale se puneau două şorţuri de lână, numite *zuvelci.* Aceste zuvelci erau ţesute în casă din lână cu vărgi: roşii şi negre şi presărate cu flori de lâniţă colorată. In afară de zuvelci, erau fuste din lână sau arniciu roşu, năvădite în ochiuri, cu vărgi de lâniţă colorată pe poale. Aceasta se cheamă fusta bătrânească şi nu se mai găseşte decât un exemplar în tot satul. Pe cap femeile purtau *maramă* sau cârpă de borangic, aleasă cu lâniţă subţire, viu colorată. In picioare purtau ciorapi de lână, făcuţi în casă şi opinci cu curele. Costumul naţional începe să facă loc, din ce în ce mai mult, îmbrăcăminţii de gata, mai ales pentru zilele de lucru, atât la bărbaţi, cât şi la femei. Aceasta se explică prin faptul că sunt mai uşoare de purtat, mai ieftine şi mai ales, prin influenţa oraşului. Foarte mulţi din locuitorii acestui sat, din lipsă de pământ, pornesc după muncă la oraş, de unde se întorc cu bani şi durează cele mai bune gospodării din sat.

Pentru zilele de lucru, femeile poartă de obiceiu o ie mai simplă sau o cămaşe din pânză de casă, cu mici cusături sau alesături. Fustă de stambă colorată, sau o zuvelcă la spate şi un şorţ de stambă în faţă. Pe cap basma subţire sau caşmir negru.

In zilele de sărbătoare, şi mai ales la horă, toate se îmbracă în costumul naţional. Numai câteva fete, fiice de intelectuali, negustori ori proprietari, nu poartă costumul naţional decât la anumite ocazii, cum sunt: sărbătorile naţionale, şcolare etc. Costumul de sărbătoare se confecţionează din material mai fin, de cele mai multe ori, cumpărat din târg. Acesta se compune din ie de pânză ori marchizet, bogat lucrat pe piept, altiţă şi mâneci cu cusături: în rânduri, în piezuri, iscălite ori alesătură şi sabace. Modelele sunt foarte variate. Predomină cele din Muscel, pe care le iau dela târguri din Piteşti, Titu ori Costeşti. Vine apoi trupul sau poalele tot din pânză, cu flori pe poale şi deasupra *fota* care este din postav negru, lucrate cu fir şi petrecute de jur împrejurul mijlocului. *Vâlnicul* e tot o fotă neagră, lucrată cu fir, dar postavul e plisat, de jurîmprejur. In loc de fotă pot fi zuvelcile de lână, alese cu lână ori lâniţă sau şorţurile ungureşti, negre, lucrate cu fir. Acestea sunt lucrate cu modele ardeleneşti. Datorită influenţei orăşeneşti, multe au foi (fuste) de stofă sau mătase. Fetele mari umblă cu capul descoperit, spre deosebire de femei care sunt obligate să umble acoperite, de oarece „şi-au legat capul". Fetele pun pe păr lese, panglici lucrate cu fluturi şi mărgele. Ele umblă însă şi cu basmale de mătase, caşmir sau basma cu ciucuri, pe care e obligată să le aibă când se mărită.

Peste ie se pune *mureaua*, o vestă scurtă, rotundă, din catifea sau postav, brodată cu fir sau mătase, mai des neagră şi mai rar roşie sau verde. Când e frig se îmbracă nişte haine scurte sau haine lungi dela târg. Pe cap, pun broboade de lână, ţesute, croşetate şi de gata. In picioare fetele poartă ciorapi de aţă şi pantofi.

In genere, femeile poartă mai mult lucruri de cumpărat, decât bărbaţii. Nici uneia nu-i lipsesc podoabe la gât: salbe de *mamudele, galbeni şi icuşari* de aur sau mărgele de sticlă colorată.

Costumul bărbătesc. Cel bătrânesc, e tot pe cale de dispariţie. Vechiul costum era compus din *cămaşă* de pânză de cânepă, cusută cu flori de lână pe piept şi la mâneci, *nădragi* de lână ori de bumbac apoi *mintean* de dimie, pe care îl iau la horă ori la biserică. Pentru iarnă sunt *pieptare*, un cojoc scurt, fără mâneci, apoi *mânecarul*, cojoc mai lung, cu mâneci; *dulamă*, o haină neagră de dimie; apoi *gheba* din care nu se mai găseşte decât un exemplar la Moş Badea Gărgăune, care ni l-a arătat cu multă mândrie. Această ghebă e o haină de dimie neagră, lungă, tivită cu roşu şi cu găetane albastre. La ghebă se purtau cisme de box, „aşa te duceai la horă", spune Moş Gărgăune. *Cortelul*, tot un fel de ghebă dar din dimie albă cu găetane turcheze (roşii) ori negre, astăzi nu se mai găseşte în sat. In picioare, în zile de lucru purtau opinci mocăneşti, ciorapi de lână şi pe deasupra, obiele. La mijloc, se încingeau cu *chimirul* în care ţineau punga cu tutun, amnarul şi cremenea. Doar la câţiva bătrâni am mai văzut acest chimir peste care se încing cu o curea.

Pe cap, bătrânii poartă *pălărie mocănească*, rotundă, cu cordea de catifea, „ţapănă să iei apa cu ea". Le cumpărau dela Piteşti, dela Mocani. Căciula era cu fundul rotund, cum se mai găseşte la bătrâni.

Costumul bărbătesc de azi se caracterizează tot prin influenţa orăşenească. In zile de lucru, pantaloni negri de ştofă (materie) de târg, cămaşe de pânză, simplă, la mijloc, bete de lână şi pe deasupra, vestă neagră. In picioare au opinci de piele, gumă ori din cauciuc.

Costumul bărbătesc din Rociu

Moș: *1. Badea Vlad Gărgăune: 78 ani*
2. Petre Necșulescu: 58 ani.
3. Ion Istrate-Gale: 70 ani.

		Materia	Țesătura	Culoarea	Croiul	Materia	Decorativele			Origi-nea	Originea
							Forma	Culoarea	Locul		
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Cap . . .	1) Pălărie . . 1	Lână 1	—	Neagră . 1	Mocănească . . 1	Catifea	Panglică	Neagră	La bor și calotă	Târg	Prăvălie 1
	2) Pălărie de lucru . . . 1	Lână 1	—	Neagră decolorată 1	Mocănească . . 1	—	—	—	—	—	Prăvălie 1
	3) Pălărie . . 2	Feutru . . . 2	—	Neagră . 2	—	Rips	Panglică	Neagră	Calotă	Târg	Prăvălie 2
	4) Căciulă . . 1	Blană 1	—	Neagră . 1	Bătrânească	—	—	—	—	—	Cojocar 1
	5) Căciulă . . 2	Piele de miel 2	—	Neagră	Cu manșetă	—	—	—	—	—	Cojocar 2
Piept . . .	1) Cămașe de sărbăt. . 1	Pânză de bumbac . . 1	In două ițe . 1	Albă . . 1	Cu poalele încrețite 1	Coton	Moațe	Albe	Mâneci, poale	Târg	Lucrată acasă . 1
	2) Cămașe de lucru . . 1	Pânză de in 1	In două ițe . 1	Albă . . 1	Cu poalele încrețite 1	—	—	—	—	—	Lucrată acasă . 1
	3) Cămașe de sărbăt. . 2	Pânză subțire 2	In două ițe . 2	Albă . . 2	Poalele plisate . 2	Coton	Șabace moațe	Albe	Poale mâneci, piept	Târg	Lucrată acasă . 2
	4) Vestă . . 2	Stofă 2	4: v. x.	Neagră . 2	Scurtă, petrecută la piept 2	—	—	—	—	—	Prăvălie 2
	5) Mintean . 1	Aba 1	In patru ițe . 1	Neagră . 1	Scurt, cu mâneci 1	—	—	—	—	—	Lucrat acasă . . 1
	6) Jerseu . . 2	Lână 2	Croșetați . . 2	Neagră . 2	Scurt, fără guler 2	—	—	—	—	—	Lucrat în casă . 2
	7) Ghebă . . 1	Lână 1	In patru ițe . 1	Negru . 1	In clini 1	Șnur de lână	Găetane	Albastre	Pe piept, pe poale	Lucrate acasă	Lucrat acasă . . 1
	8) Cojoc mânecar . . 1	Blană de oaie 1	—	Alb . . . 1	Lung, cu mâneci 1	—	—	—	—	—	Lucrat la cojocar 1
	9) Cojocel, pieptar . 2	Blană de oaie 2	—	Alb . . . 2	Scurt, fără mâneci 2	Tarmale de piept	Dantelat	Cafeniu	de jur împrejur la piept	Cojocar	Lucrat la cojocar 2
	10) Manta . 1	Lână (șir) . 2	10: v. x.	Negru . 2	Dreaptă, lungă . 2	—	—	—	—	—	Prăvălie 2
	11) Cortel . . 3	Lână 3	Dimie . . . 3	Albă . . 3	Lungă 3	Găitane de lână	Găetane	Negre	Pe piept	Acasă	Lucrată acasă . 3
	12) Zeghe . . 3	Lână 3	Dimie . . . 3	Seină . . 3	Lungă 3	—	—	—	—	—	Lucrată acasă . 3
	13) Brâu . . 1	Lână 2	In două ițe . 1	Roșu . . 1	Lung, drept . . 1	Lână	Ciucuri	Roșie	Capete	Acasă	Lucrat acasă . . 1
	14) Chimir . 1	Piele 1	14: v. x.	Cafeniu . 1	—	—	—	—	—	—	Prăvălie 1
Trup . . .	1) Ismene . . 2	Pânză . . . 2	In două ițe . 2	Albe . . 2	Cu betelie . . . 2	—	—	—	—	—	Lucrați acasă . . 2
	2) Pantaloni 2	Pânză groasă . . . 2	In pielea găinii 2	Albi . . 2	Cu brăcinar, strâmți 2	—	—	—	—	—	Lucrați acasă . . 2
	3) Nădragi . 1	Lână 1	In patru ițe . 1	Albi . . 1	Strâmți cu cusătură la glesnă . 1	—	—	—	—	—	Lucrați acasă . . 1
	4) Pantaloni 2	Lână 2	In patru ițe . 2	Albi . . 2	Strâmți cu brăcinar 2	—	—	—	—	—	Lucrați acasă . . 2
Picioare .	1) Ciorapi . 1	Lână 1	croșetați . . 1	Negri . . 1	—	Lână	Ochiuri	Neagră	Sus	Acasă	Lucrați acasă . . 1
	2 Obiele . . 1	Lână 1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	3) Opinci . . 1	Piele 1	—	Neagră . 1	Ascuțite la vârf . 1	Piele	Fâșie	Neagră	Sus	Târg	Prăvălie 1
	4) Iminei . . 1	Piele 1	—	Negri . . 1	Increțite cu nojițe	—	—	—	—	—	Prăvălie 1
	5) Sandale . 2	Piele 2	—	Maron . 2	Perforate la vârf 2	—	—	—	—	—	Prăvălie 2
	6) Ghete . . 2	Piele 2	—	Neagră . 2	—	—	—	—	—	—	Prăvălie 2
	7) Obiele . . 1	Dimie . . . 1	Țesută în patru ițe . . 1	Albe . . 1	Pătrate 1	—	—	—	—	—	Lucrate acasă . 1

Costumul femeesc din Rociu

Femee: *1. Marioara Nae Zamfir, 35 ani, mijlocie.*
2. Păuna M. Mărgărit, 38 ani, săracă.

		Materia (1)	Țesătura (2)	Culoarea (3)	Croiul (4)	Materia (5)	Decorativele: Forma (6)	Decorativele: Culoarea (7)	Decorativele: Locul (8)	Originea (9)	Originea (10)
Cap	1) Caşimir . 1	Bumbac . . . 1	—	Negru. . 1	Triunghiu, colț. 1	—	—	—	—	—	Prăvălie 1
	2) Broboadă 1	Păr de cămilă. . . . 1	—	Negru. . 1	Dreptunghiular. 1	P.d.cămilă	Ciucuri	Negri	Margine	Târg	Prăvălie 1
	3) Basma . . 1	Bumbac. . . 1	—	Negru. . 1	Dreptunghiular. 1	Mătase	Ciucuri	Negri	Margine	Târg	Prăvălie 1
	4) Broboadă 1	Lână 1	—	Gri . . . 1	Dreptunghiulară 1	Lână	Ciucuri	Gri	Margine	Târg	Prăvălie 1
Piept . . .	1) Ie (de toate zilele) . . 1	Pânză. . . . 1	În două ițe . 1	Albă. . . 1	Cu mâneca de sus 1	Coton	Flori	Albastre	Mânecă și piept	Târg	Lucrată în casă . 1
	2) Ie (de sărbătoare). . 1	Pânză. . . . 1	În două ițe subțire . . . 1	Albă. . . 1	Cu altiță 1	Fluturi și coton	Flori	Negre și roșii	Altiță, mânecă piept	Târg	Lucrată în casă . 1
	3) Jerseu . . 1	Lână 1	Croșetat . . 1	Verde . . 1	Scurt 1	Nasturi	Rotund	Negri	Piept	Târg	Croșetată la mașină 1
	4) Cojocel. . 1	Piele 1	—	Alb . . . 1	Fără mâneci . . 1	Tasmale de piele	Dantelat	Maro	Piept buzunar	Cojocar	Lucrat de cojocar 1
	5) Cămașe . 1	Pânză. . . . 1	Țesută . . . 1	Albă. . . 1	Dreaptă 1	Arniciu	Rânduie	Bleu	Piept, umeri	Târg	Lucrată în casă . 1
	6) Cămașe . 2	Americă . . 2	6: v. x . . .	Albă. . . 2	Dreaptă cu mâneci 2	Arniciu	Moațe	Roșie	La gât și mâneci	—	Prăvălie 2
	7) Basma . . 1	Postav . . . 1	7: v. x . . .	Neagră . 1	Dreaptă 1	Blană	Guler	Neagră	La gât	Târg	Prăvălie 1
Trup . . .	1) Fustă . . 1	Stambă . . . 1	1: v. x . . .	Neagră cu alb . . . 1	Cu pliuri 1	—	—	—	—	—	Prăvălie 1
	2) Fustă . . 1	Lână 1	1: v. x . . .	Maro . . 1	Cu pliuri 1	Arniciu	—	—	—	—	Prăvălie 1
	3) Poale sau trup. . . . 1	Pânză . . . 1	În două ițe . 1	Albă . . 1	Creață 1	Lâniță	Flori	Albastre	Pe poale	Târg	Lucrată acasă. . 1
	4) Șorțuri . . 2	Lână 2	Ca scoarța . 2	Roșie . . 2	Drepte 2	Fluturi fir	Desen	Roșii, tutunii, verde	Pe poale	Târg	Aleasă acasă . . 2
	5) Fotă . . . 2	Retors și lână 2	În patru ițe . 2	Neagră . 2	Dreaptă 2	Fir	Desen	Galben	Pe poale	Târg	Lucrată acasă . . 2
	6) Fustă . . 2	Bumbac și tort cânepă . . . 2	În două ițe . 1	Alb și negru . . 2	Creață 2	—	—	—	—	—	Lucrată în casă . 2
Picioare .	1) Sandale. . 1	Piele 1	—	Negre . . 1	—	—	—	—	—	—	Prăvălie 1
	2) Pantofi. . 1	Piele 1	—	Negri . . 1	—	—	—	—	—	—	Prăvălie 1
	3) Șoșoni . . 1	Cauciuc . . . 1	—	Negri . . 1	—	Blăniță	Bandă urguită	Neagră	Sus	Târg	Prăvălie 1
	4) Ciorapi. . 1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	5) Ciorapi. . 2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Pentru sărbătoare au cămaşă albă, lucrată frumos pe poale, piept, guler şi mâneci. La mulţi am văzut, pornind dela mijloc, un volan creţ sau plisat din marchizet ori mătase. Pantalonii şi nădragii (aceştia au o cusătură specială) sunt albi, din bumbac, ţesuţi în casă, negri de ştofă de târg ori din *sai* o ştofă albă, mai fină. La mijloc au un brâu roşu de lână, cu ciucuri la capete. Deasupra brâului, bete de lână sau o curea de piele. *Vestă* de sărbătoare din postav negru, alb sau albastru. Cea de lucru se face din dimie. Flăcăii, la horă, au toţi pantofi ori ghete orăşeneşti. Pe cap poartă pălării de feutru iar iarna, căciuli cu vârful ascuţit.

Bineînţeles diferenţele de vârstă şi avere apar şi aici. Nu toţi sunt îmbrăcaţi la fel. Cei săraci vor avea în picioare opinci de *„anvelopă"* (sau nu vor avea nimic), ismene şi o cămaşe de *„americă"* fără împodobeli, pe când cel mijlociu va avea pe lângă ghete, nădragi şi cămaşe împodobită, şi o pălărie de pai, una de fetru, o căciulă de miel (de obiceiu neagră), o cămaşe de sărbătoare de „marchizet", o vestă, un mintean şi mai multe soiuri de pantaloni.

Asemeni la femei. Alegem pentru exemplificare pe Ioana St. Coman de 70 de ani (mijlocie) şi pe Rădiţa Anghel Şură de 65 ani (săracă). Prima are pe cap maramă albă de borangic „garnisită" cu flori roşii, albastre şi roze, un caşimir negru şi o broboadă de lână cafenie, croşetată şi ornată cu ciucuri din aceeaşi culoare; pentru piept: două ii, (una de sărbătoare şi una de lucru), un ilic, cojocel şi bete; pe trup: poale de sărbătoare, zuvelcă, şorţ, şorţ de lână şi fotă, iar în picioare ciorapi şi maşe de bumbac şi brâu pentru piept; poale, zuvelcă şi fustă pentru trup, şi obiele şi opinci pentru picioare.

O nouă distincţie se face între intelectuali şi neintelectuali. Acolo unde însă procesul de îmbogăţire se poate urmări mai bine şi în port şi în costumul copiilor. Asta numai în zilele de sărbătoare. In celelalte zile costumul nu prea diferă dela categorie la categorie socială, dar arată în schimb procesul de orăşenizare al satului. In majoritatea cazurilor e procurat dela oraş (Piteşti), aşa că specificul îi e imprimat de acesta. Se ţes acasă numai hainele de sărbătoare: iia, mureana, fota şi poalele. Celelalte sunt procurate *„dela târg"*.

Iată cum se prezintă costumul băieţilor: pălărie de pai, cămaşă de bumbac, vest, cu guler închis, bete roşii cu ciucuri de diferite culori, jerseu împletit la maşină (la Oarja e aproape o întreagă industrie de astfel de jersee), ilic de dimie, pantaloni de lână, izmene de bumbac, ciorapi şi opinci, sandale sau ghete, toate depinzând şi de averea părinţilor.

Costumul fetelor se compune din: basma (cele mai bogate au şi basc), cercei, mărgele, iie albă, cu atiţă, murea decorată cu catifea roşie de jurîmprejur, haină de dimie neagră cu guler de blană, jerseu croşetat, cojoc alb, fără mâneci, poale creţe, cusute cu arniciu, fustă creaţă, fotă de lână (roşie de obiceiu), şorţ de stambă, ciorapi croşetaţi sau luaţi din târg („Andesgo"), sandale, sau pantofi de gumă. Variante apoi, bine înţeles, dela caz la caz, astăzi, cum spuneam şi mai sus, ne mai putând fi vorba de un costum *specific* local, ci de unul cu tot felul de influenţe, caracterizând şi mai bine dependenţa Dâmbovnicului de cele trei mari târguri din jur şi de asemeni caracterul lui tranzitoriu între două zone geografice şi două feluri de vieţi între care mai şovăie: păstorească şi agrară.

Şi pentru o şi mai bună exemplificare a spuselor noastre, reproducem câteva tablouri, în care, oricine v aprivi, îşi va putea face o idee clară cum stau lucrurile cu costumul în satul Rociu.

Tabloul e împărţit în patru categorii orizontale: cap, piept, trup şi picioare şi 12 categorii verticale: prima: numele părţii de îmbrăcăminte, 2) materia, 3) ţesătura, 4) culoarea, 5) croiala, 6) materia decoraţiunii, 7) forma decoraţiunii, 8) culoarea, 9) locul unde e aplicată decoraţiunea, 10) originea ei (dacă e făcută în casă sau cumpărată), 11) originea obiectului, şi 12) observaţiile. Cifrele 1, 2, 3, scrise în dreapta specificărilor din fiecare coloană, corespund informatorilor, care poartă sus numele, vârsta şi starea lor socială.

TEODORA NICULESCU

O BISERICĂ MOŞNENEASCĂ DIN DÂMBOVNIC GĂLEŞEŞTII

Dela început trebue să spunem că deşi s'au presărat destule biserici pe malul Dâmbovnicului, n'a fost niciuna mare, lăcaş în care să se tipărească evanghelii cu buchile înflorate de cine ştie ce meşter trimis de vreun Petru Movilă din îndepărtatul Kiev, şi nici n'a fost vreuna făcută de vreun mare Voevod, priceput în frumuseţea clădirilor, cu gând săşi odihnească aici bătrâneţile cu doamna şi coconii. Pe feţele lor de piatră rece, înflorite de mâna cine ştie cărui meşter ţăran, nu s'a scris niciun nume care a înfruntat timpurile. Rolul lor moral şi cultural în lungul văii nu se poate descifra nici după cărţile care nu s'au tipărit aici, nici după pisanii, nici după cronici, şi nici de pe lespezile cu flori de piatră, sub care dorm Voevozii, ca la surorile lor mai mari şi mai avute. Argeşul bătrânului Neagoe n'a trezit aici (pentrucă nu putea trezi) nicio ambiţie de întrecere.

Totuşi, aşa cum sunt, bisericile de pe malul Dâmbovnicului îşi au şi ele însemnătatea lor pe care ne vom sili s'o arătăm atât cât am putut citi pe zidurile lor, pe lespezi, pe icoane, pe marginile cărţilor şi cât am putut desprinde din spusele oamenilor. Nu vor fi lucruri extraordinare. Vor fi însă lucruri care adăugate lângă cele ce se ştiu despre vechile noastre biserici ţărăneşti, vor arunca poate o lumină nouă într'un colţ nu îndeajuns de luminat.

Ceea ce caracterizează dela început vechile biserici din partea de Dâmbovnic cercetată e participarea întregului sat la ridicarea lor.

„Şi s'au făcut această Sf. şi dumnezeiască biserică" cu *„ajutorul tuturor locuitorilor din acest sat"*, (pisania bis. din Şerbăneşti), cu *„osteneala lăcuitorilor"* (Ţuţuleşti) şi aşa mai departe. Participarea deci a întregului sat, fiecare simţindu-se dator să contribue la ridicarea lăcaşului despre care vom vedea nu numai ce rol juca în vieaţa lor procesivă şi neprocesivă, dar şi cum s'au legat de vieaţa socială a enoriaşilor.

Aproape nicio biserică de-aci, decât cu rare excepţii (şi asta numai în cazul bisericilor mai noi), nu e construită de o singură persoană ci de toţi „lăcuitorii" satului. Ea se ridica prin vrerea şi contribuţia tuturor băştinaşilor. *„Când era să se surpe a veche, ne sfătuim cu toţi, punem mână dăla mână, tocmim maeştri şi începem lucru după regulă"* [1]). Dar nu despre asta vrem să vorbim. Nu tocmeala şi plata unei biserici ne interesează acum, ci ceea ce ne-am propus dela început, vieaţa culturală şi rolul ei în vieaţa satului. Inainte însă de-a trece la asta, să descriem cum arată o biserică de pe malul Dâmbovnicului. Am ales pentru vechimea şi caracterul ei de biserică tip pe cea din Găleşeşti. Dar ceea ce vom spune despre ea, se va potrivi, cu mici deosebiri desigur şi celorlalte biserici.

Anul zidirii. Dela început trebue să spunem că biserica e lipsită de pisanie şi data zidirii ei este nesigură. Nu ştim nici măcar cine a construit-o şi zugrăvit-o, care Vucaşin pietrarul şi Manea vătaful de zidari. Nu s'a păstrat nicăeri nici cea mai mică urmă. Şi asta poate din cauza timpului care s'a scurs dela data zidirii până la sfinţirea bisericii, când poate ar fi trebuit să se scrie şi pisania, menţionând pe lângă numele ctitorilor, al celui care a sfinţit-o şi pe-al maiştrilor. Locul destinat pisaniei este şi astăzi gol. Se poate descifra însă pe tocul dela intrare, printre crăpăturile care îngreuiază lectura, un început de inscripţie: „Dela Hristos 1781, anul Sft. Biserici" şi mai departe „anul zidirii 1771". Afară de asta, pe peretele de apus al pronaosului este următoarea socoteală: 1862—1871=81 şi lângă ea, sgâriat din nou anul 1781. O altă menţiune asupra zidirii bisericii e însemnarea din 10 Noemvrie 1933, a preotului S. Alexescu, pe una din cărţile de slujbă ale *„Dumnezeieştii Liturghii"*. *„Această sfântă mânăstire s'a zidit şi s'a făcut de protopop Stroe la anul 1771 şi s'a învelit cu şiţă"*. Deducem aşadar din examinarea acestor puţine date că biserica a început a se ridica în anul 1771 şi din cine ştie ce cauze, ea n'a putut fi terminată decât unsprezece ani mai târziu (1781). Dela această dată şi până astăzi a suferit mai multe reparaţiuni, menţionate pe aceeaşi carte, de acelaşi preot Alexescu: *„şi s'a învelit cu şiţă care a durat până la anul 1880, când atunci s'a reparat turle din nou şi strănile cu blăni de un tâmplar anume Necula şi s'a învelit cu fer peste şiţă de un tinichigiu Vasile care a durat acest înveliş până la anul 1924, când atunci s'a învelit din*

[1]) Ion Toma Şerbăneşti, 73 ani, nu ştie carte.

nou cu fer garvanizat tot peste șiță de un tinichigiu, anume Duminică, iar la anul 1933, fiind croită pe jumătate, de un cutremur, s'a legat cu feru și s'a reparat și s'a tencuit părețil, deoarece au fost nou dela început s'a legat de ferari Marin Grinaru și Costică Neamțu, prin stăruința preotului Sima".

Reparațiile făcute, după cum reese din mențiunea de mai sus, s'au îndreptat în special asupra acoperișului și turlei. Altele, care să fi modificat arhitectura, nu s'au făcut. Așa că biserica, afară de legătura de fer care o încercuie astăzi și zugrăveala exteriorului în 1933, arată exact ca în 1771

Aceeași prispă deschisă și ornată de patru stâlpi, același naos despărțit de pronaos printr'un perete de zid sprijinit pe doi stâlpi, care lasă loc de trecere și două ferestre, aceeași proscomidie intrată în zid, aceeași fereastră în dreptul preostolului, aceleași ferestre, una mare și una mică pe peretele de miazăzi și două mari și una mică pe cel de miazănoapte și aceeași scară strâmtă în interiorul peretelui de răsărit, pe care urci în podul bisericii Și nu numai acestea. Dar și zugrăveala interioară a rămas aceeași. Iată cum se înfățișează în amănunt această zugrăveală.

Incepem cu descrierea zugrăvelii și a scenelor reprezentate. Zugrăveala din altar. Pe boltă Pantocratorul — Dumnezeu într'un chenar cu șase colțuri — o stea — dintr'unul din colțuri, ca o rază, pleacă Sft. Duh spre Fecioara, care are Pruncul în brațe. Fecioara are în stânga pe Proor. Daniil, David și pe Arh. Mihail și în dreapta pe Proor. Moise, Solomon și pe Arh. Gavril. Urmează scena ce reprezintă „Jertfa lui Avraam". La proscomidie Mântuitorul și inscripția „Doamne cine ți-a rupt vestmântul" și răspunsul Mântuitorului: „Pre acel nebun mi la făptuit Petre"; apoi scena „Căderea îngerilor". Urmează Sf-ții Grigorie Decapolitul, Silvestru, Kiril, Atanasie, Ioan Slataust, în fereastră doi îngeri, după care urmează Sf-ții Vasilie, Grigorie Bogoslov, Nicolae, Spiridon și Mitrofan; la catapeteasma Sf-ții Amon, Roman, Ștefan și Lavrentie.

In naos: la tâmplă Mântuitorul răstignit, în părți Maica Domnului și Ioan Botezătorul, șase prooroci, cei doisprezece apostoli stau jos și au în mijlocul lor pe Mântuitorul. Dedesubt cele douăsprezece icoane praznicale. Icoanele împărătești dela tâmplă reprezintă pe: „Erarh Nicolae", „Maica Domnului cu Pruncul în brațe", „Mântuitorul" și „Inălțarea Domnului", toate icoane de o proveniență mai nouă. Deasupra tâmplei, zidul tavanului face un arc de boltă, pe care spre miazănoapte este icoana împărătească a „Cuvioasei Paraschiva"; urmează „Sf-ta Ana", scena „Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul", o scenă a cărei explicație nu s'a putut ceti, „Copilul Isus vorbește în templu înconjurat de opt prooroci", o altă scenă a cărei inscripție nu s'a putut ceti și „Duminica Tomii".

Pe peretele de miazănoapte: Sf-tul Platon, Teodos Stratilat, Teodor Tiron, Nestor, în fereastră Kir și Ioan, Maica Domnului și Sf-tul Dimitrie.

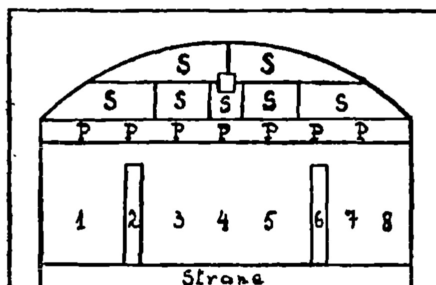

Fig. 1.

Intre acești sfinți și arcul de cerc ce-l face peretele la partea de contact cu bolta, este un chenar, în care sunt capetele a șapte sfinți (P.) In arcul de cerc, în mijloc o ferestruică în care sunt zugrăviți capetele a doi îngeri, iar arcul propriu zis este împărțit în două panouri și în fiecare panou câte o scenă — „Invierea" și „Arătarea catre mironosițe".

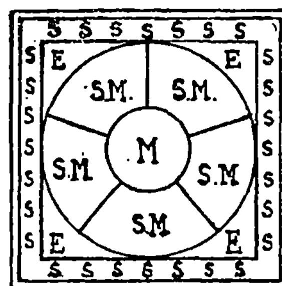

Fig. 2.

Peretele de miazăzi cuprinde: Arhanghelul Mihail (1), în prima fereastră Sf-tul Hristofor cu cap de oaie (2), Trifon (3), Procopie (4), Pantelimon (5), în a doua fereastră Cosma și Damian (6), Mântuitorul (7), și Sf-tul Gheorghe (8). Se repetă chenarul ca la peretele de miazănoapte și ferestruica, cu singura deosebire că arcul de cerc este împărțit în șapte panouri și în fiecare câte o scenă ce reprezintă fapte din vieața Mântuitorului (S).

Pe bolta naosului: în centrul boltei Mântuitorul (M), închis într'un cerc care la rându-i este frag-

mentat prin raze în cinci panouri, în care aflăm scene din vieaţa Mântuitorului (S. M.). Acest tot este încadrat într'un chenar de formă pătrată. In cele patru colţuri rămase libere — între cerc şi pătrat — bustul celor patru evanghelişti (E.); iar în chenarul susmenţionat, pe fiecare latură, capetele a şapte sfinţi (S.). Acest chenar limitează bolta de părţile superioare ale pereţilor verticali.

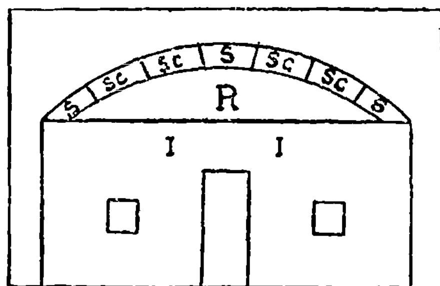

Fig. 3.

Peretele de apus: către naos deasupra locului de trecere din naos în pronaos şi între cele două ferestre câte un înger (I.). Chiar deasupra trecerii un panou în formă de semicerc mărginit de un chenar împărţit în şapte segmente, în care sunt patru scene din vechiul testament (Sc.) şi busturile a trei sfinţi (S.); în panoul propriu zis scena „Răstignirea" (R.).

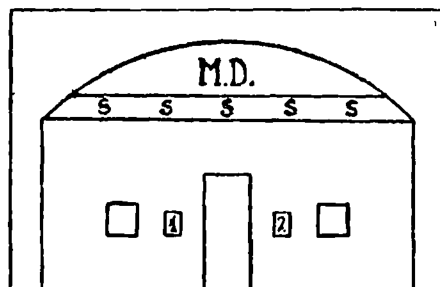

Fig. 4.

Acelaşi perete văzut din pronaos: între locul de trecere şi cele două ferestre, icoanele împărăteşti: „Fecioarei Maria" (1) şi „Mântuitorului" (2). Se repetă panoul în semicerc cu chenar numai la deschizătura arcului în care sunt busturile a cinci sfinţi (s.); iar în restul panoului în scenă mare este Maica Domnului (M. D.) care stă pe tronul împărătesc înconjurată de sfinţi.

In pronaos pe peretele de miazănoapte: în partea superioară peretele se termină printr'un arc de cerc închis într'un chenar. In chenarul arcului de cerc capetele a şapte prooroci (P.); iar în chenarul deschizăturii arcului capetele a cinci cuvioşi (C.). In restul arcului de cerc în scenă mare „Adormirea Maicii Domnului". Pe restul peretelui o serie de sfinţi în mărime naturală — Sf-tul Teodosie (1), Evdoke (2), Atanasie (3), Antonie (4), Eftenie (5) şi Sava (6). Sub Sf-tul Eftenie icoana împărătească a Sf-tului „Ion Botezătorul" (I. I.). Amin-

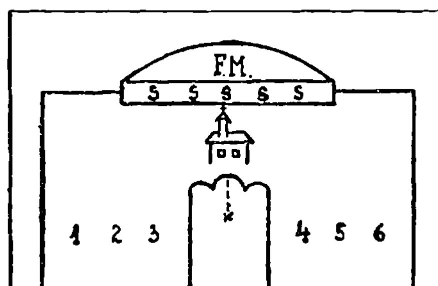

Fig. 5.

tita uşe care duce în pod se află sub portretul Sf-tului Sava.

Peretele de miazăzi: se repetă arcul de cerc la partea superioară a peretelui cu acelaşi chenar şi cu acelaşi număr de cuvioşi (C.) şi prooroci (P.). Restul arcului este împărţit în două panouri, în care sunt reprezentate „Buna Vestire" (B. V.) şi „Intrarea în Biserică" (I. B.). Pe restul peretelui

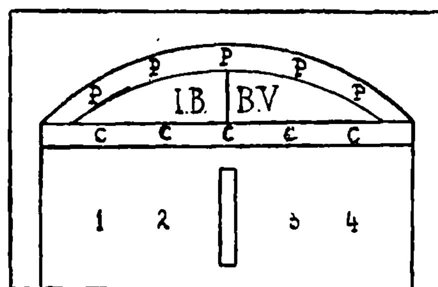

Fig. 6.

Sf-ţii Macarie (1), Onufrie (2), fereastra, Sf-ta Maria Egipteanca (3) şi Sf-tul Zosima (4).

Bolta din pronaos: în centrul boltei închis într'un chenar în cerc este Maica Domnului (M. D.). In chenarul menţionat capetele a şase îngeri (î.). Totul închis într'un chenar de formă pătrată, in care chenar — pe fiecare latură bustul a şapte sfinţi (S.). In colţurile rămase libere între cerc şi pătrat, busturile Sf-tului Cuv. Damaschin (S. D.), Iosif (S. I.), Pavelu (S. P.) şi Ioan Colibaşu (S. C.).

Pe peretele din apus: deasupra ușii este ctitoria — așa cum se află și azi din punct de vedere arhitectonic. Deasupra ctitoriei un panou în arc de cerc, care are un chenar la deschizătura arcului de cerc, în care sunt capetele a cinci sfinți (s.) și în arcul de cerc propriu zis Fecioara Maria (F. M.)., în picioare, ține în brațe Pruncul. In dreapta și în stânga ușii ctitorii cu cei cinci copii ai lor — Erei Stroe (3), și Erița Stana (4) și copii Toma (1), Costatin (2), Stana (5), Ioana (6) și Aka (7). La aceeași înălțime cu tocul ușii, în partea dinspre pronaos, o mână ține în palmă mai mulți oameni (X).

Afară în pridvor pe peretele de răsărit deasupra ușii, este o firidă (P). în care trebuia să găsim pisania. In dreapta și în stânga acestei firizi cei doisprezece apostoli (A.). Mântuitorul (M.), între ei, deasupra locului destinat pisaniei. Dedesubtul acestora, începând din colțul de miazănoapte gru-

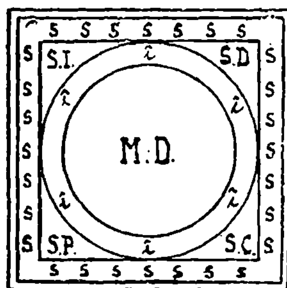

Fig. 7.

puri izolate care cuprind cuvioși (1), mucenici (2), prooroci(3) și apostoli (4), care privesc spre Adam (5) și Eva (7), între care este „Scaunul de judecată" (6). Pe panoul din dreapta ușii de intrare este reprezentat iadul și pe panoul din stânga ușii este raiul. Raiul este reprezentat prin prooroci (a), apostoli (b), arhierei (c), mucenici (d), cuvioși (e), cele cinci fete nebune (f), Sf-ta Maramă (g), Maica Domnului — singură — stă pe tronul împărătesc (h), Isus (i), un grup (j), care cuprinde pe Isac (1), Avram (2), și pe Iacob (3) și cele cinci fete înțelepte (k). Scenele ce alcătuesc iadul sunt mai incomplete, deoarece aici peretele a suferit mici reparații, astfel că zugrăveala lipsește. Iadul este reprezentat printr'o gură mare deschisă a unui balaur (a), din care iasă un râu de foc (m), în care sunt înecați răufăcătorii, pezevenchii, furii, omorâtorii etc.; mai este reprezentat Ana și Caiafa (b), cele patru vânturi (c), un cal se luptă cu un urs (d), trei împărați (e), cu sabia în mână stau pe tronurile lor și au în față pe „ovrei" (g), iar Moise (h) le arată scaunul de judecată (6); un înger (f), cântă din surlă unui animal ce ține în gură un cap de om; cumpăna dreptății (i), din care un înger (j), doboară cu lancea pe diavol dintr'unul din talere; preacurvia (k), reprezentată prin două persoane culcate în pat — la capul cărora veghiaza

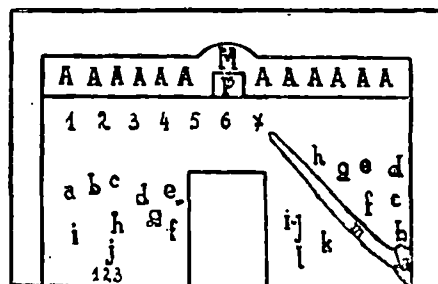

Fig. 8.

diavolul; beția (l) este reprezentată printr'un butoiu străjuit de doi diavoli — de care stă rezămat un om beat. Restul scenelor au pierit odată cu reparațiile făcute.

Tavanul din pridvor are o boltă centrală și în dreapta și în stânga acesteia câte o jumătate de boltă cu deschizătura spre bolta centrală. In bolta centrală, într'un chenar de cerc este reprezentat Mântuitorul (M.), iar în chenar capetele a șase îngeri (X).

Acest cerc este închis la rândul lui într'un chenar de formă pătrată în care — pe fiecare latură— capetele a șase sfinți (s.). In colțurile libere dintre cerc și pătrat capul a câte unui înger (î.). In jumătatea de boltă din dreapta bolții centrale

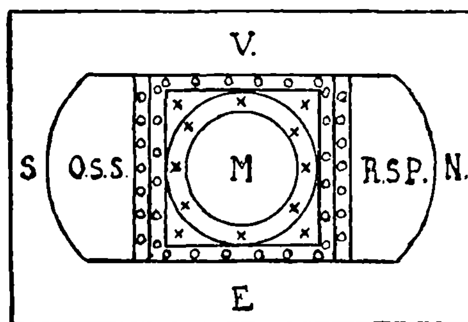

Fig. 9.

„Răstignirea Sf. Petru cu capul în jos". (R. S. P.), și în jumătatea de boltă din stânga celei centrale „Omorârea Sf. Ștefan cu pietre" (O. S. Ș.). Deschizătura acestor două jumătăți de boltă este închisă printr'un chenar în care sunt capetele a șapte sfinți (S).

Pe restul peretelui pridvorului, scene cu subiecte în legătură cu facerea pământului şi zămislirea omului de către Dumnezeu. Ele reprezintă: „Când a despărţit Dumnezeu lumina de întuneric" (1), „Când a făcut Dumnezeu pe Adam şi Eva" (2), „Inşelarea lui Adam" (3), „Când a început Adam să muncească" (4), „Elile" (5) — hora a cinci iele, cărora le cânta patru băieţi, o vioară şi trei fluere. In două locuri zugrăveala nu se mai păstrează (X).

Pe exteriorul bisericii, la intrare, hramul bisericii. In dreapta şi în stânga doi sfinţi. Pe peretele de miazăzi doisprezece sfinţi, pe acel al altarului nouă sfinţi, şi pe cel de miazănoapte doisprezece sfinţi, toţi redaţi în mărime naturală. Această zugrăveală, după cum am amintit mai sus, a fost făcută cu ocazia reparaţiilor din 1933; dar care nu s'a putut păstra în condiţiuni bune până în zilele noastre, azi, deabia — în unele locuri — dacă se mai văd contururile.

Astfel se înfăţişează biserica din Găleşeşti şi cum spuneam la începutul acestei prezentări, cam la fel (cu mici deosebiri), sunt şi celelalte biserici din plasă. Deosebirile nu arată însă mentalitatea în diferite sate. O scenă care o găsim la 5 biserici diferite din cinci sate (de exemplu: scena Impărtăşirii Mariei Egipteanca de către Sf. Zosima şi care dispare la celelalte, făcând loc alteia, nu e un lucru tocmai întâmplător. Pentrucă după cum cultura popoarelor se măsoară (în mare) după diferite specifice, tot aşa şi cultura satelor. De aici cel puţin, lucrurile îşi mai au şi altă explicaţie, care întăreşte pe cea de sus. Frecvenţa anumitor scene pe grupe de sate nu se datoreşte numai artistului care s'ar putea foarte bine (deşi nu există niciun astfel de caz), să fi lucrat la toate bisericile din regiunea în care apare scena respectivă, ci obştii care dicta, cum să fie biserica. Pe deasupra artistului constrâns să-şi strunească fantezia, intervenea organizaţia socială a regiunii. Biserica o puteau face mare sau mică, înaltă sau scundă, cum te ajuta punga şi aveai plăcerea, dar ea trebuia prin anumite caractere să se integreze organizaţiei sociale comune celor câteva sate, formând împreună ceea ce în partea locului se numeşte „obştea de obştii", şi din aceeaşi cauză şi hramurile bisericilor trebuiau să fie la fel.

Astfel la Suseni, Inălţarea Domnului; la Ştrâmbeni, Inălţarea Domnului; la Boereşti, Inălţarea Domnului; la Ţuţuleşti, Inălţarea Domnului; la Odăieni, Inălţarea Domnului şi aşa mai departe. Vom stărui mai mult asupra lui, când cercetarea va fi terminată şi deci materialul mai bogat. Aici n'am făcut altceva decât să schiţăm o problemă.

Dar rolul bisericilor în vieaţa satelor din Dâmbovnic nu se rezumă numai la asta. Sau mai bine zis, nu se rezuma numai la asta. Biserica în cele mai multe locuri, în care fiecare-şi avea strana lui *„bărbaţii pă dreapta, fomeile pă stânga"* [2]), era şi locul de adunare al obştii celei mari. Aici se învestea pomojnicul şi ceilalţi funcţionari săteşti, după un ceremonial bine pus la punct şi aici se făceau „iertăciunile", la lăsatul secului de brânză, obiceiu foarte frecvent în satele noastre şi de asemeni şi la curţile domneşti [3]).

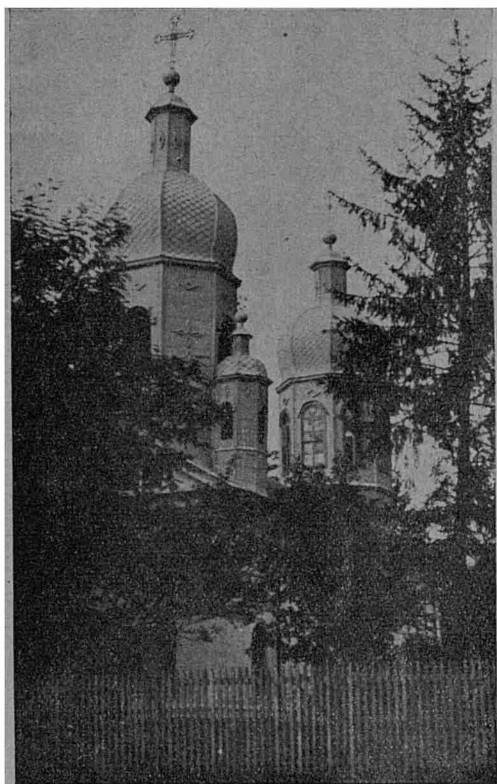
Vieaţa satului vechiu era strâns legată de biserică şi pentru a ilustra aceasta, n'avem decât să menţionăm un vechiu obiceiu sătesc, astăzi dispărut, se pare: stropirea holdelor cu apă sfinţită la Joia Mare, pentru rodnicia pământului. Astăzi biserica a păstrat obiceiul, dar nu Joi, ci Vineri, de Isvorul Tămăduirii. Iar „prin Moldova de Sus, aghiasma care se face pe câmp la Isv. Tămăduirii, (Vineri din săptămâna luminată), pentru ploaie, se crede că are darul de a feri holdele şi de viermi" [4]). Este, în orice caz, o sărbătoare rezultată din nevoia adaptării serviciului divin la interesele vieţii agricole. Inainte (înainte de defrişerea pădurilor) obiceiul nu exista, şi în locul lui se obişnuia ca la Sfântul Gheorghe să se împartă la biserică „fiertură de miel", un indiciu de vieaţa păstorească a regiunii. Şi indicii de trecere dela o vieaţă la alta, dela vieaţa păstorală la cea agricolă, nu le putem urmări numai din sărbătorile bisericeşti, ci şi din clădirile bisericilor. Pentrucă cine priveşte atent şi comparativ, bisericile de pe malul Dâmbovnicului, nu poate să nu observe cum toate se integrează felului de vieaţă care a stăpânit o vreme pe aici, urmând foarte îndeaproape desvoltarea economică a societăţii, transformările modurilor de producţie şi de schimb, diviziunea acestei societăţi în clase distincte, şi aşa mai departe. O biserică făcută din cărămidă, va spune cu totul altceva, decât una din ostreţe, după cum arhitectura

---

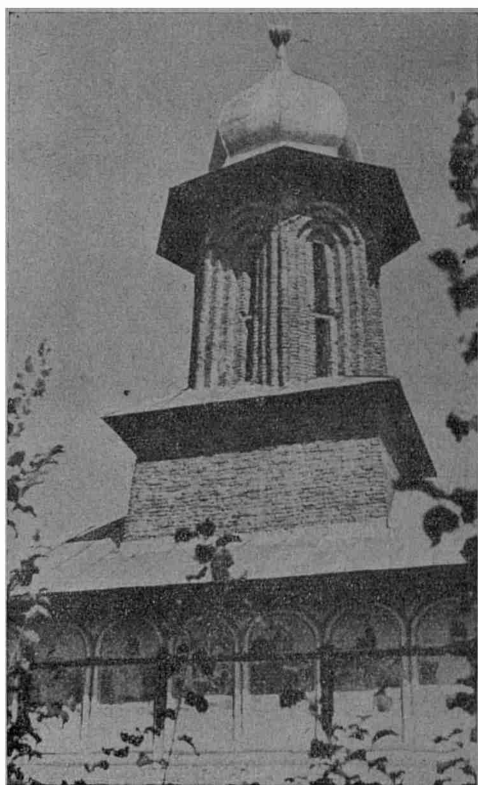
[2]) Rizea Marica 86 ani şi Ion Toma 73 ani.

[3]) Em. Cioran: *Călătoria Patriarhului Macarie...*, p. 99. Se păstrează chiar un astfel de discurs rostit de Domnu Ţării Româneşti în anul 1775, Alex. Ipsilante: „plecamú genuchile inimilor noastre şi ceremú dela stăpânu nostru iertăciune de toate cele ce vom fi greşitu înaintea M. Tale... V. A. Ureche. Memoriu asupra perioadei din Ist. Rom. dela 1774—1786 în An. Ac. sc. Rom. ist., p. III. + 12 (1893, p. 49—50 extras).

[4]) Tudor Pamfil: *Agricultura la Români* (colecţia „Din viaţa poporului român" XVI. Buc. 1913, p. 15.

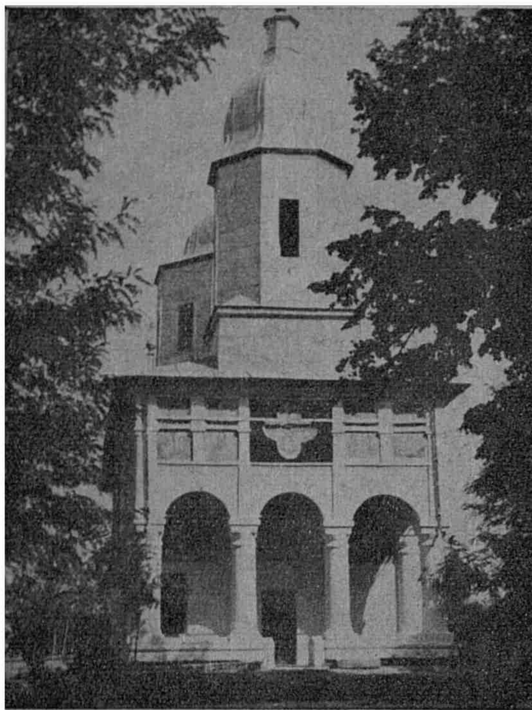
Biserica din Şerbăneşti

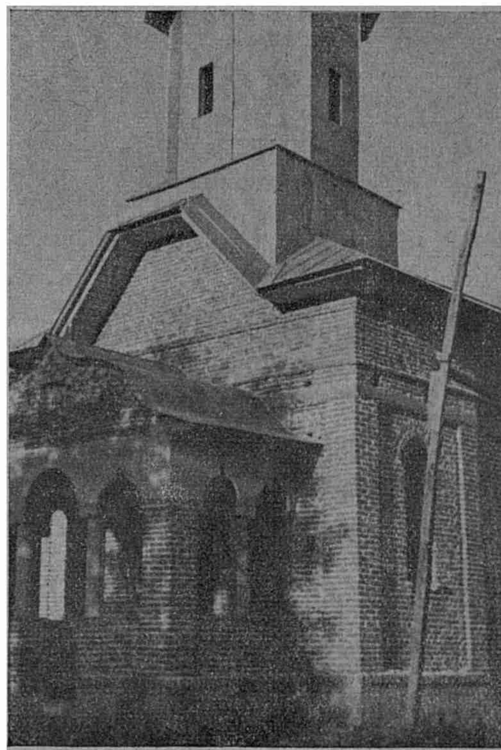
Biserica din Gălăşeşti (Monument istoric)

Biserica din Cerşani-Predeşti

Biserica din Suseni-Strîmbeni

Biserica din Ceranii-Bondeşti (în construcţie)

uneia va spune ceva şi arhitectura alteia altceva, şi o biserică nouă altceva decât una veche. Bisericile, asta vrem să subliniem mai ales, au urmat şi ele soarta societăţii. Au fost de lemn şi cu aleIaşi hram, într'un fragment din vechea organizaţie socială, au avut naosul despărţit de pronaos printre un perete (Şerb. de Sus, Găleşeşti, Predeşti, Boereşti şi Odăieni), au avut fiecare câte o turlă şi tot fiecare au avut naosul continuat prin turlă. Iată câteva detalii numai, care le situează pe aceeaşi treaptă. E etapa societăţii devălmaşe. Imigrările, însă, şi capitalismul negustorilor din Piteşti şi Costeşti, sparge însă, această organizaţie socială şi împarte societatea în clase „chiaburi şi proşti", cum se exprimă un document din partea locului. De aici încolo, fără să intrăm prea mult în amănunte, şi bisericile vor fi altfel. In locul ctitorilor colectivi, vor apare numai câţiva ctitori, în locul bisericilor cu o turlă, cele cu două turle şi în loc de costumele ţărăneşti, cum se poate vedea pe peretele bisericii din Boereşti, vom găsi ca la Strâmbeni, ctitoria lui Enachi Rădan şi a soţiei sale Ana, un ctitor cu „cămaşe până la genunchi, de culoare albă, vestă neagră, cu guler întors (mauve) şi nasturi la fel, cismuliţe până la jumătatea glesnei, cu margini tot mauve, deasupra cojoc de piele brodat pe poale, la mâneci şi pe piept cu buchete mari de flori de lămâiţă verzi, galbene şi roşii şi pantaloni albi, strâmţi pe picior' [5]).

O privire însă în tabloul de mai jos, vă va da o idee mai completă asupra bisericilor de pe valea Dâmbovnicului.

Biserica	Anul zidirii	Biserica e a doua cea veche fiind dărâmată	Biserica e a treia cea veche fiind dărâmată	Biserica e numai reparată	Material de construcţie: Cărămidă	Material de construcţie: Temelie din cărămidă şi restul din ostreţe împletite cu nuiele	Arhitectura: Cu o turlă	Arhitectura: Cu două turle	Arhitectura: Naosul despărţit de pronaos prin perete	Arhitectura: Naosul despărţit de pronaos prin coloane	Arhitectura: Naosul boltit şi clopotniţa cu turlă deasupra	Arhitectura: Naosul continuat prin turlă
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)
Şerbăneştii de jos . . .	1910	—	—	+	+	—	—	+	—	+	—	+
Şerbăneştii de sus . . .	1852	—	—	?	+	—	+	—	+	—	+	—
Strâmbeni	1881	—	+	—	+	—	—	+	—	+	—	+
Ţuţuleşti	1897	+	—	?	+	—	+	—	—	+	—	+
Găleşeşti	1771	—	—	?	+	—	+	—	+	—	+	—
Cerşani	1883	—	—	?	+	—	+	—	—	+	—	+
Predeşti	1867	+	—	?	+	—	+	—	+	+	+	—
Burdeşti	1920	—	+	—	+	—	+	—	—	—	—	—
Boereşti	1865	+	—	?	—	+	+	—	+	—	+	+
Odăieni	?	—	—	?	—	+	+	—	+	—	+	—

Aici n'am vrut decât să schiţăm o problemă şi să arătăm felul în care au fost cercetate cele câteva biserici de pe această vale. Un studiu complet asupra lor se va putea face numai după ce cercetările se vor termina şi odată cu ele se va epuiza pe cât posibil şi materialul ce ni-l oferă. Până atunci lucrurile rămân doar enunţate, iar cititorii cu ideea că bisericile din plasa Dâmbovnic (ca de pretutindeni altfel), au urmat soarta colectivităţii lor respective.

N. ECONOMU şi *T. AL. STOIANOVICI*

UN FUNCŢIONAR SĂTESC: „POMOJNICUL"*)

Nu numai curţile domneşti din Iaşi sau Bucureşti s'au bucurat de prerogativele diferitelor ceremonialuri politice şi religioase la instalarea Voevozilor.

Ceremonii asemănătoare, dar cu mult mai sărace au existat şi în satele noastre. Nescrise însă de cronicari, necuprinse în condicele de obiceiuri şi trecute cu vederea de călătorii străini în drum sau

5) Fişe: d-ra Teodora Niculescu.

*) In ultimul timp, (adică după ce articolul fusese cules), căutând în dicţionarul lui Tiktin originea şi vechimea cuvântului „pomojnic", l-am găsit ca datând din secolul XIX, şi fiind de origine rusească. Bazat însă pe actul găsit de noi (şi pe care-l reproducem mai jos) credem că e mai de grabă un cuvânt de origine bulgărească, neputând fi dovedită

nu, spre Constantinopol, au ajuns să se piardă cu totul, aşa că astăzi numai întâmplarea te poate pune în faţa unui asemenea act. E cazul Dâmbovnicului.

Iată de pildă cum se alegea aici „pomojnicul", Domnul sau Voevodul revocabil al satului. Ceremonia e interesantă nu numai pentrucă e veche şi astăzi dispărută cu desăvârşire, ci şi pentrucă în unele părţi e asemănătoare cu cea dela curţile domneşti.

Nu vom găsi fireşte pe „skemni-agasi" (reprezentantul sultanului) intrând cu alai în sat, nici marele sobor al preoţilor şi episcopilor cântând într'un ison „τόν, Δεσπότιν καὶ ἀρχιερέα ἡμῶν κύριε, φύλατε, εἰς πολλά ἔτη, Δέσποτα" (pe stăpânul şi arhereul nostru, Doamne, îl păzeşte întru mulţi ani) şi nici „πολυχρόνιον", imnul care la curţile domneşti amintea prezenţa casei imperiale bizantine la vechile slujbe bisericeşti. Nimic din toate acestea. In schimb, pomojnicul satului Suseni, şi ca el toţi pomojnicii văii, se bucurau la instalarea în funcţiune de un oarecare ceremonial. Poate acelaşi cu care în veacul al XIII-lea se numeau noii Voevozi sau Knezi.

„Cu pomojnicul era mai lată — spune informatorul Rizea Marica de 86 de ani şi o clasă şi jumătate învăţată *„pă năsip"* cu încă alţi cinci *„fârtaţi"* la şcoala *„carindatului"* Ghiţă Boerescu. — *Atunci să strângeau toţi oamenii din hotar şi după ce chibzuiau bine la sfat pă cin' să puie, să duceau cu toţii la biserică, în obşte, unde era femeile şi popa şi spuneau: — „P' ăsta-l vrem părinte. Să ni-l sfinţeşti pomojnic". Şi popa-l sfinţea c'aşa era orânda, cu toate că el* (alesul) *să prefăcea că nu vrea şi căta să s' ascundă, după obiceiu' ăl vechi. Da noi nu-l slăbiam şi-l duceam în altar unde-l sfinţea popa, iar noi strigam dă trei ori „vrednic este".*

Ceremonia este interesantă, nu atât că e ţărănească iar astăzi dispărută cu desăvârşire, cum observăm şi mai sus, ci şi pentru faptul că aşa se obişnuia şi la curţile domneşti. Iată, de pildă, cum povesteşte Paul din Alep că s'a făcut alegerea lui Constantin Basarab Cârnul, urmaşul lui Matei Basarab: *„Crainicul strigând poporul, toţi locuitorii se adună la curte, primind în unanimitate alegerea lui Constantin, carele se sperie de această noutate şi se ascunse, dar fu găsit cu toată frica sa şi scos înaintea poporului".* Mitropolitul îl sfinţeşte, iar *„noi strigăm de trei ori vrednic este"* [1]).

Cred că nu mai e nevoie să arăt cât de mult se aseamănă cele două ceremonii.

Şi acesta nu este singurul caz.

Alegerea lui Constantin Brâncoveanul de către *„boiarii cei mari şi al doilea care se întâmplase în Bucureşti"* nu diferă deloc de aceasta, deşi situaţia politică era complet schimbată. După ce alesul se preface că nu vrea să primească noua demnitate şi se ascunde, boierii îl găsesc şi târăsc cu forţa.

„Şi-l luară de mâini şi-l împingea din spate", spune cronica lui Radu Popescu [2]), martor al evenimentelor.

Astea bineînţeles înainte de epoca amestecului turcesc la alegerea domnilor, când cermonialul se complică cu un protocol turcesc desfăşurat la

---

la această dată o puternică influenţă rusească în Ţara Românească. Acestea însă ne privesc pe noi mai puţin şi mai mult pe filologi. Aşa că nu insistăm. Şi acum actul:

† „Ca să se ştie că am lăsat diata mea că bolnăvindu-mă şi spări(i)ndu-mă de moarte, am lăsat diata la vremea morţi(i) de toate câte am ale cas(e)i, căldarea, plugul şi alte mărunte ale casei, toate câte ar fi, toate le las lui Ion. Şi vitele câte sâ(n)tu le las tot lui Ion. Şi i-am dat păcatile mele asupra lui ca să po(a)rte grija şi să-m(i) facă pomenire, adec(ă) două sări(n)dare şi să-m(i) fac(ă) soro(a)cile şi să-m(i) fac(ă) o punte şi să fac(ă) şi o fântân(ă). Iar pentru feciorii miei iar las cu sufletul să nu s'atingă de fiu mieu Ion că eu le-am dat partea lor că li s'au făcut diata. Şi iar las cu sufletul mieu pentru noru-mea Badea şi pentru nepotă-mieu Ivan să nu să mai atingă sau să (s)'apuce cu judecată de copii miei, că eu i-am dat toată partea. Eu cu prioţi(i) şi meg(i)eşi(i) den jur. Şi partea copilului (ce) iaste toată la măsa i-am dat. Şi toate câte le am dă la Radu ce-au fost şi pomojnic acestui sat, tot lui le las. Drept car(e) am scris diata mea şi am pus şi deştile împreună cu toţi, car(e) să chiamă peceţi, ca să crează. Iar car(e) s'ar scula peste diata mea să fie afurisit de 318 sfinţi părinţi dela Nichiia şi partea şi lăcuinţa să a(i)bă la un loc cu Iuda şi afurisitu Arie. Şi cându s'au făcut această diată au fost mulţi oameni faţă.

Iscăliturile. *7217 (1709).*

Şi am scris eu popa Iordache duhovnic cu zisa şi învăţătura lui Moş Gligore."

Originalul, în româneşte, pe hârtie, are lungimea hârtiei de 26 cm, lăţimea 18,3 cm, iar lungimea textului care cuprinde 26 de rânduri de 15,4 cm. Moşul Grigore care lasă această diată fiului său Ion, e după câte am putut stabili unul din strămoşii actualului preot din Şerbăneşti, Grigorescu. Fiul acestuia, are un băiat Grigore, care se face preot. Şi dela el, timp de nouă generaţii câte un băiat din această familie a devenit preot.

[1]) Călătoriile Patriarhului Macarie de Antiohia în ţările române. — Trad. de Emilia Cioran, Buc. 1900, pag 111.

[2]) Magazinul Istoric V pp. 93 – 95.

curţile sultanilor [3]). In epoca de care vorbim însă, ceremoniile dela curtea domnească se asemănau foarte mult cu cele ţărăneşti la alegerea conducătorilor lor temporari. Deosebirile sunt numai de fast, de costume, de figuraţie şi de elemente turceşti aduse odată cu amestecul lor la numirile Domnilor din ţările noastre: sângeacul, cabaniţa, caftanul, cuca, tuiurile şi calul tablabaşa [4]). Actul în sine rămâne acelaşi. Aceeaşi împotrivire, *„nazuri"*, cum spune un alt informator (Ion Dinescu), aceeaşi participare a *„omului lui Dumnezeu"* (Gh. Andrei de 86 de ani) şi aceeaşi participare a obştei care strigă *„toţi vom, toţi pohtim"* [5]).

Cum se făcea adunarea poporului la curte pentru a confirma alegerea Domnului, am văzut din pasagiul reprodus din Paul de Alep. La Suseni se făcea la fel.

Când vechiul pomojnic era demis sau mort, cei patru *„pristavi"* ai satului *„oameni buni de gură"* cum îi caracterizează acelaşi Rizea Marica, ieşeau pe hotar şi făceau *„strigare peste sat"*. Locuitorii care aflau astfel de ce e vorba, *„să strângeau la sfat"*, unde bărbaţii *„şi mai mari şi mai mici"* (mai precis cei dela 20 de ani în sus, după acelaşi informator [6]), hotărau pe noul pomojnic prin vot personal, verbal şi universal [7]). Obiecţiile, dacă şi câte erau de făcut se făceau atunci, *„toţi fiind dă faţă"* [8]), obştea putând judeca astfel dacă ele au sau nu vreun temei, marile hotărîri neputând fi luate decât de ea." *Dacă aveai ceva dă zis, apăi ziceai atunci, nu peste un leat"* (Rizea Marica). Dacă nimeni n'avea nimic de spus, atunci alaiul pornea spre biserică unde spuneau ceea ce am reprodus şi mai sus („P' ăsta-l vrem părinte, să ni-l sfinţeşti pomojnic"), după care urma slujba investirii. Bărbaţii, împreună cu preotul şi noul ales intrau în biserică unde ultimii doi ocoleau prestolul în sunetul imnului *„Isaiia dănţuieşte"* [9]), cântat de toţi cei de faţă de *„tremura catapeteasma şi sfinţii pă pereţi"* [10]), apoi se cetea molifta, se cânta *„Miluește-ne pre noi Dumnezeule..."* [11]) şi se striga de trei ori *„vrednic este"* [12]). Cu acestea, ceremonia din biserică lua sfârşit şi urma cea din câmp, *„pă urmă plecam cu toţi în câmp la tufanul cu icoană ş' acolo-i dam băţul şi ziceam: — Vezi să nu feşteleşti băţul* [13]), *că punem pă altul. Să te porţi bine şi să trăieşti"* [14]).

Băţul acesta *„ne boit"* şi *„înalt cât omul"* — cum spune Rizea Marica — nu era numai însemnul puterii pomojnicului, ci totdeodată şi catastiful sau condica lui de activitate. Pe el însemna toate. *„Şi cu atât era mai fălos pomojnicul* — spune acelaşi informator — *cu cât avea mai multe ţagle pă băţ. Asta să chema că nu-l purtase degeaba"*. Pe el se putea descifra întreaga activitate zi de zi şi ceas de ceas.

„Când vreai, luai băţul şi te uitai. Şi ştiai toate limpede, cum vezi pietrele pă fundul apei când apa e limpede şi liniştită" [15]).

Aici, în câmp, după darea „băţului", un fel de buzdugan domnesc cu care pomojnicul avea şi *„dreptul să bată"* [16]), urma partea cea mai interesantă a ceremoniei: *darea legăturilor cu tocmeală.*

Fixarea cu alte cuvinte a drepturilor şi datoriilor.

„In urmă-i dam legăturile cu tocmeală şi ne risipeam care pă la sfat, care pă unde vroia [17]).

Darea legăturilor cu tocmeală nu e ceva neobişnuit.

Ea a existat şi la vecinii noştrii [18]) şi a existat şi la curţile domneşti. Iată ce spune în această privinţă cronica ţării vorbind despre Alexandru Iliaş — contimporanul lui Radu Leon din Ţara Românească — ce nemulţumea ţara. Şi *„au statut cu toţii după alesul domnului nou. Strigă cu toţii. „Să ne hie Domn Lupul Vasilie Vornicul, însă îi da şi legături cu tocmeală"*.

E ceva analog cu „promisiunea ducală" dela Veneţia.

Domnul dădea *„legături cu tocmeală de ce va lua den ţară"*, obştea având dreptul să primească sau să refuze propunerile Voevodului. Sau invers. Şi e ceea ce se întâmplă chiar în cazul de faţă. Ne convenindu-i ceea ce-i se dădea, Vasile Lupul refuză domnia, şi când vine însfârşit Domn, vine

---

[3]) D. Cantemir: Descrierea Moldovei, ed. Adamescu, pp. 52—63, şi Istoria Imperiului Otoman, trad. de Dr. Jos. Hodoş Buc. 1876, pp. 276—279 nota 43, pag 49 nota 11, pag. 163 nota 1, pag. 323 nota 6 etc, etc.

[4]) C. C. Giurescu: Istoria Românilor, vol. II, part. I Buc. 1937 pp. 353—357, D. Cantemir: Descrierea Moldovei ed. Adamescu pag. 67; Dan Simionescu: Literatura românească de ceremonial Buc. 1939, pp. 83 şi 272.

[5]) Magazinul Istoric. Cronica lui Radu Popescu. [6]) „Trebuia să fi devălmaş, să ai pă puţin 20 dă leaturi".

[7]) „Ridicai mâna şi-atunci te ştia" — acelaşi. [8]) Dumitrache Lupu din Ceauşeşti, 84 de ani, fost cântăreţ bisericesc.

[9]) Rizea Marica. [10]) Idem. [11]) Idem. [12]) Idem. [13]) Pentru frecvenţa expresiei, vezi şi H. H. Stahl: Contribuţii la problema răzăşiei satului Nerej; Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială. vol. IV, an 8 (1929) p. 582.

[14]) Rizea Marica. [15]). Idem. [16]) Ion Dinescu. 40 de ani cântăreţ bisericesc în Cerşani. Ştie acestea dela părintele Rizea care în 1907 avea 86 de ani. [17]) Andrei Gheorghe 86 de ani. [18]) Arhiva Istorică IV p. 76. Privilegiul asupra cneazatelor din Dwernic şi din Polana, dat lui Luca şi lui Petru Tarnowski în 1553.

dela Constantinopol, nu prin voia țării, ceea ce-i cu totul altceva. In vechime însă și în sate nu se făcea nimic fără voia obștei, a „lăcuitorilor". Era ceva de neconceput. Ceva sacru peste care nu se putea trece. Erau lucruri vechi pe care nu le puteai schimba după poftă, lucruri de mai multe ori seculare, intrate în „obicinuințe".

Și dacă așa se „obicinuia", oricât de bună ar fi fost inovația, nu prindea. Nu se „obicinuia". Nu apucase nimeni așa. Și atunci țara reacționa, uneori mai domol, dar de cele mai multe ori violent. Și e edificator de altfel cazul lui Ștefan Lăcustă care e „tăiat" pentrucă se purta „ca un turc", nesocotind legile țării.

Darea „legaturilor cu tocmeala" era deci tot atât de importantă, dacă nu chiar mai importantă decât însăși funcțiunea. Aici nu mai exista niciun fel de ceremonie cu codeli și cu tocmeli. Totul se spunea răspicat și pe față. *„Și ziceam atunci: — Asta să fie a ta, cât te-i purta bine, și asta și asta. Și încă și zile de lucru îți facem; iar tu să faci ce-ți spunem. In urmă-i dam pă rând după obicei. Ținere moștenească îi dam, zile de lucru îi dam, și dijmă din toate una pă zece"* [19]).

Pentru aceasta el era obligat ca împreună cu „deputăția" să îngrijească de împărțirea pământului în „tarlale", cu hotărîrea „ținerilor moștenești", (*„pentru vreo treabă osebită"*, Ion Georgescu), cu paza hotarelor, cu strângerea cislei, cu executarea pedepselor și cu reprezentarea satului când nevoia o cerea în obștea de obște [20]) sau de vale. Toate acestea nu trebuia bine înțeles să le facă singur, ci să aibă numai grije ca funcționarii ce-i erau afiliați să execute însărcinările și să dea ordinele necesare. *„In seama lui erau toate. Da nu trebuia să le facă singur. Trebuia doar să privegheze și să 'ndrume ca om mai bătrân și mai dă sfat cum era"* [21]).

Sau după alt informator [22]); *„El făcea toate"*. Și pentru a vedea în ce consta aceste „toate", n'avem decât să menționăm un act din 1848 în care mai mulți săteni se plâng pomojnicului că de Bobotează preotul n'a trecut și pe la ei cu icoana.

„Cu multă plecăciune și jale în suflete scriem dumitale cinstit pomojnice precum să ai știre că de Stânta sărbătoare a botezului Domnului, pe la noi nu s'a abătut sfinția sa priotu Ion cu sfintele icoane drept care multă jale ne-au făcut. Scriem și cerem dreptate nai mai jos iscăliți: Eu Radu sin Tănase; cu Preda; eu Ion sin Radu; eu Ștefan Toma. Și-am scris eu Popa Radu. după zisa și spusa dumnealor celor mai sus iscăliți.

10 ghenar 1848.

•

Drepturile și datoriile erau după cum se vede fixate dela început, *„toți fiind dă față"* [23]), pomojnicul putând refuza sau primi cele ce i se ofereau.

„Dacă vroia primia, dacă nu, nimeni nu-l silea și noi alegeam altul [24]). Vreun refuz însă n'a văzut și nici n'a pomenit nimeni. Dar știu toți că *„așa era obiceiu din bătrâni"* [25]). *„Silă"* [26]), cum se exprimă un alt informator nu exista. Nimeni nu te putea obliga să primești și nu erai niciodată obligat să primești. Totul se făcea de bună voie toți fiind dă față" pentru a consimți.

Rezultă însă din aceasta un lucru pe care e bine să-l relevăm înainte de a trece mai departe.

Ceremonia alegerii pomojnicului se compunea după cum am văzut din două părți bine diferențiate: una religioasă și alta laică, dintre care a doua predomina. Trebuia înainte de toate să fie o proclamație a populației și numai după aceea cea divină. Vorbim bine înțeles de epoca de acum 70—80 de ani. Cum va fi fost mai înainte e și mai greu de spus și nu e nici locul aici. Dar mari deosebiri desigur că n'au existat.

Ceremonia religioasă era deci pe lângă participarea „omului lui Dumnezeu" și desigur și a divinității însăși la alegerea funcționarului respectiv și un jurământ că într'adevăr toți „au voit și au pohtit", dar numai atâta timp cât pomojnicul își va face datoria, obștea cum am văzut rezervându-și oricând dreptul de a-l înlocui cu un altul mai potrivit nevoilor ei. Și puterea aceasta a „obștei" pe care vrem s'o subliniem cu deosebire aici, nu e specifică numai satului ci și țării. Iată cum închipuie Ureche așezarea în scaun a lui Ștefan cel Mare și odată cu el tot poporul care trăia această alegere nu numai în amintire ci și în practică, ori de câte ori își alegeau Knezii și divanurile lor sătești.

„Ștefan Vodă au strâns boiarii și mari și mici și altă curte măruntă, împreună cu Teoctist Mitropolitul și cu mulți călugări, la Direptate, și i-au întrebat pre toți: este în voia tuturor să le fie Domn? Atunci toți, cu un glas, au strigat: In mulți ani dela

---

[19]) Rizea Marica. [20]) Asupra acestei chestiuni vom reveni mai pe larg într'un alt articol. [21]) Ion Georgescu. [22]) Ilie Drăgan 74 de ani — Catanele. [23]) Dumitrache Lupu. [24]) Rizea Marica. [25]) Rizea Marica, Ion Georgescu, Stan Ștefan. [26]) Ion Toma 73 de ani. Șerbănești.

Dumnezeu să domneşti! Şi cu voia tuturor l-au rădicat Domn şi l-au pomăzuit de Domn Teoctist Mitropolitul. Şi de acolo au luat Ştefan Vodă schiptrul ţării Moldovei şi au mers la Scaunul domnesc, la Suceava".

Asemeni după moartea lui Ştefan cel Mare *„cu voia tuturor locuitorilor au rădicat Domn pre Bogdan Vodă".*

Şi mai departe, murind Ştefan cel Tânăr, fiul lui Bogdan, *„boieri şi ţara după moartea lui Ştefan Vodă cel Tânăr, s'au strâns şi s'au sfătuit pre cine-şi vor alege să le hie Domn".*

La moartea lui Rareş *„toată ţara au rădicat Domn pre Iliaş Vodă";* iar când acesta se turceşte *„boierii şi lăcuitorii ţării"* pun în loc pe Ştefan, fratele renegatului [27]).

Pretutindeni deci aceeaşi participare a „lăcuitorilor", a „ţării", cu momentele pe care le-am văzut şi în Suseni-Argeş. Proclamarea din partea obştei, ceremonia religioasă şi-apoi darea legăturilor cu tocmeală, despre care am mai avut prilejul să vorbim

Mai întâi de toate însă sfatul şi apoi celelalte.

Dar să ne 'ntoarcem în satul nostru.

Am văzut până acum modul în care se alegea pomojnicul şi etapele prin care trecea până la luarea efectivă a funcţiunii. Rămâne să-i vedem caracterul şi modul cum îşi indeplinea funcţiunea. In ceea ce priveşte caracterul lui avem mai multe mărturii sintetizate foarte bine de acelaşi Rizea Marica.

Iată-le: *„Trebuia să fie om dă sfat, bătrân şi băştinaş".*

Să fie adică înţelept, să aibă o mare experienţă de vieaţă prin vârsta lui înaintată şi să fie şi băştinaş, coborîtor din una din spiţele de neam ale satului. Un descendent din „moşi". E ceva analog cu condiţia ce începe a se cere dela un timp aleşilor la tron, „să fie os domnesc" Să aibă cu alte cuvinte „lăcuitorii" garanţii că e băştinaş şi nu un venetic „moştenit acestei ţări" [28]), prin diferite mijloace, dintre care cel mai frecvent al cumpărărilor şi încuscririlor.

Şi cât de mult au ţinut Dâmbovnicenii la lucrul acesta ne-o spun cumetriile lor care niciodată n'au trecut de-o limită bine definită, în chiar lungul văii.

Aşa că nici pomojnicul nu le putea fi un străin. *„Trebuia să fie unul d'al nostru, sa-l cunoaştem şi să ne cunoască"* — spune informatorul Ion Dinescu.

Un băştinaş, nu un străin care n'ar fi avut comun cu satul decât limba şi portul.

Un alt caracter care i se adaugă e cel al revocabilităţii şi neeredităţii funcţiunii.

Pomojnic putea fi ales oricine, dacă îndeplinea bine înţeles condiţiile expuse mai sus, numai prin simpla dorinţă a obştei. *„Ne plăceai dumneata? Pe dumneata te puneam. Supărare nu era. Mâine putea veni rândul oricui. Ziceam: — Mă cutare, să ne fii tu pomojnic. Uite noi socotim aici că tu eşti bun de pomojnic. Şi-l puneam. Se împotrivea el, dar până la urm'o brodeam"* [29]).

O deplină libertate deci de alegere, în care preferatul putea fi oricine, indiferent de familie şi avere. *„Să fi fost oricum, dacă erai om dă sfat şi treabă te puneam. Dacă nu, nu* [30]). Şi poate această putere suverană a obştii care arată că nimic nu există peste şi în afară de ea, s'a impus şi atunci când Voevodul a apărut în curtea lui din munţi (printr'un proces analog), ca împuternicitul ţării şi lui, dovedind astfel că nu este o întâmplare sau o formulă copiată după nu ştiu care diplomatică străină, apariţia în documente a formulei destul de cunoscute: *„Şi încă după moartea domniei mele, pe cine va alege Dumnezeu să fie Domnul Ţării Româneşti, sau din rudele domniei mele, sau orice Domn în Scaunul domniei mele încă să înnoiască şi să cinstească acest hrisov al domniei mele..."* [31]).

E acelaşi sentiment, aceeaşi conştiinţă de efemer.

Puterea ta ca simplu individ nu poate exista decât în funcţie de ceată. *„Totul e obşte* — cum spune acelaşi informator. *Când vream să fac ceva, întrebam şi pă ceilalţi. Să fac oameni buni sau să nu fac? Şi dacă ziceau ei nu, nu făceam nimic. Ne sfătuiam unii cu alţii, cum ne sfătuim acu cu nevasta şi copii sau alte neamuri. Omul nu e de capul lui. Că dacă face o pacoste, n'o trage numai el. Mai are şi fraţi, şi copii, şi nevastă, şi vecini"* [32]).

O întreagă lume faţă de care e răspunzător în orice moment, pentru orice gest al său. Faci aşa,

---

[27]) Cronica lui pseudo Nicolae Costin. [28]) Un act din 1666 spune că post. C. Cantacuzino, casătorit cu fiica lui Radu Şerban „s'a moştenit acestei ţări" C. Giurescu: Despre boieri, pag. 120. [29]) Andrei Gheorghe. [30]) Rizea Marica. [31]) P. P Panaitescu: Documentele Ţării româneşti vol. I. pag. 46. act. 7. [32]) Fişă comunicată de echipierul D. Repidon.

nu pentrucă aşa vrei, ci fiindcă aşa trebue. E sentimentul răspunderii colective întărit şi menţinut de-a-lungul timpurilor prin „obicinuinţi" şi prin acel sistem economic al cislelor. Şi nu numai atât. Dar din cauza aceleiaşi conştiinţe de familie sătească omul e liber să-l şi înjure pe celălalt. Iată ce crede în această privinţă săteanul Ion Toma, de 73 de ani, fără carte şi cu 20 de pogoane de pământ: *„Injur, că de!... d'aia sânt dintr'un sat cu ei"* [33]). Sau altul, Ilie Sandu Drăgan, de 77 de ani, din Gliganu-de-Sus: *„Dacă nu i-oi înjura pe ei, pă cin'să 'njur? Pă dumneata? Dumneata nu eşti dintr'un sat cu mine. Eşti din altă parte. Ii înjur pă ei că-s de-aici d'ai noştri. Altfel crezi că i-aş înjura? Dă ce să înjur pă străini? Ei sânt de altă lege. Tot rumâni d'ai noştri, da dă altă lege. Iei ară pă alte locuri".*

Se vede limpede din această mărturie caracterul de familie sufletească al satului, în care propoziţia „iei ară pă alte locuri" nu e ceva gol, lipsit de sens, ci o întreagă realitate. A ara pe alte locuri înseamnă a fi străin de sat, a nu avea nimic comun cu „lăcuitorii dă baştină" şi ne având nimic comun cu ei în afară de limbă şi „straie" nu aveai nici drepturi. Hotărîrile, cum am văzut şi până acum, şi după cum se poate vedea foarte bine şi din informaţia de mai jos, nu puteau fi luate decât de toţi locuitorii satului, de toţi câţi erau pe aceleaşi locuri. *„Când era ceva dă pus la cale, ne adunam toţi din hotar în hotar şi vorbeam: Iată, io asta zic să facem şi asta şi asta. Apoi mai zicea unul una, altul alta, şi când ne brodeam toţi la o părere, aia o făceam"* [34]).

Astăzi puterea obştii nu mai supravieţuieşte decât fragmentar, prin aşa numitele „conţilii" (de administraţie) ale eleşteelor, pădurilor şi izlazurilor şi prin asociaţiile de muncă în comun: căprăriile şi pogonociul. Dar cât de puternică era în trecut, stau mărturie cele ce s'au spus până acum şi de asemeni câteva dansuri, şi pomostiturile de case, prilej de sărbătoare astăzi ca şi altă dată, din care se va putea descifra (cu trudă desigur), multe lucruri interesante pentru organizaţia socială şi economică a poporului nostru.

Să ne întoarcem însă de unde am plecat.

Am văzut până acum felul în care se alegea pomojnicul, caracterul lui şi atribuţiile la care spuneam că era secondat de un întreg divan sătesc.

„Deputăţia" aceasta a satului, cum singură se intitulează în documente, nu e altceva decât obştea însăşi, comprimată în câţiva funcţionari eligibili şi revocabili, a căror putere nu era prevăzută în nicio lege scrisă, dar trăia vie în conştiinţele oamenilor şi era destul pentru a fi o lege. Ea, ca să facem o nouă comparaţie cu situaţia dela curţile voevodale, nu e altceva decât „soborul ţării" [35]), (şi e de remarcat că acelaşi nume de „sobor" îl găsim şi la Oarja), „toată ţara" [36]), „tot sfatul ţării" [37]), sau „seimul" ţării [38]), din documente.

După cum Voevodul îşi avea curtea sa, tot aşa şi pomojnicul. Iată cum ştie Rizea Marica şi ca el şi alţii, că era alcătuită deputăţia: *„Păi, era mai întâi pasnicul, ăl de măsura tarlalele; pârcălabul cu traistă şi băţ... Umbla aşa ca să aibă unde pune banii. Pă băţ însemna doar cât ai dat. Ca şi pasnicul. Şi el avea băţ. Al lui era verde. Al pasnicului roşu. Banul, tot cu băţ şi el, verde, pă el însemna „gloabele"; postelnicii; logofătul, ăl dă scria actele, pristavii, oameni buni dă gură; şi străjarii ăi dă te băgau la butuc şi păzeau câmpul"* [39])

Un divan în toată regula, în care fiecare îşi avea atribuţia lui bine stabilită. Unul să măsoare ţarina (pasnicul), altul să încaseze birurile (pârcălabul), alţii să îngrijească de biserică (postelnicii), altul să scrie actele (logofătul, funcţie dată de cele mai multe ori preotului ca singur ştiutor de carte) şi aşa mai departe. Asta e situaţia la Suseni. La Oarja, tuturor acestora li se mai adaugă un funcţionar nou, pe care nu l-am găsit în altă parte: vătăşelul. In ce consta funcţiunea lui nu ştim prea precis. Se pare însă, după datele ce le avem [40]) că singura lui însărcinare era de a vesti întrunirile obştei şi că era specific Oarjei.

Dacă va mai fi avut şi alte însărcinări, rămâne de văzut.

Deputăţia însă astfel formată era însărcinată cu administrarea satului, toţi ceilalţi trebuind să se

---

33) Rizea Marica. 34) Uricarul V, pp. 340—1. Act din 1639 dela Matei Basarab. 35) Magazinul Istoric. I. pag. 131 şi urm Act din 1669 dela Radu Leon. 36) Ibidem. 37) Damian P. Bogdan: Acte Moldoveneşti dinainte de Ştefan cel Mare, pag. 35, act. 6.

38) Pentru a face o nouă analogie cu situaţia dela curţile domnilor, vezi ediţia publicată de P. P. Panaitescu. Miron Costin, Istoria în versuri polone, despre Moldova şi Ţara Românească (1684) Buc. 1929 (extras din Anal. Acad. Rom. Mem. Sec. Ist. Seria I III, Tom. X, Mem. 7) pag. 114—121. Logofătul cel mare purta „un baston cu os văpsit în galben auriu", Marii vornici "baston cu împletitură de aur pe fond albastru". Hatmanul, „baston roşu împletit cu aur". Postelnicul „baston acoperit peste tot cu argint", etc. D. Cantemir: Descrierea Moldovei pag. 78—80.

39) Ilie Drăgan, 74 de ani: „Ia, vestea şi el soborurile". 40) Dumitrache Lupu.

supună hotărîrilor ei. *„Noi i-alegeam și noi i-ascultam. Altfel de ce i-am fi pus?"* [41]. Ea redacta prin funcționarii ei actele de vânzare, cumpărare, zestre și chiar pe cele de stare civilă, unde toată deputăția figurează cu titlurile ei: pomojnic, postelnic, pârcălab, pasnic, logofăt, și așa mai departe; ea administra eleșteele, și pădurile și tot ea va seconda atunci când prin imigrare satul n'a mai corespuns cetei și Statul a început a se organiza pe baze centraliste, distrugând toate măruntele organizații locale, pe funcționarii „domniei": starostii, privighitorii, zapcii, prefecții, administratorii de plasă, primarii, consilierii comunali, notarii, secretarii, — care vor lua din mâinile lor treburile obștești, de care ei se ocupau înainte din proprie inițiativă și pe baza unei vechi tradiții. Astăzi, această organizație socială nu se mai păstrează, după cum am arătat și mai sus, decât prin „condițiile" de administrație ale averii vălmașe a satului: pădurea, eleșteele și izlazurile.

Dar cât de puternică era în trecut, am văzut din cele expuse până acum asupra pomojnicului și divanului său, despre care am văzut cum se alege, ce atribuții avea, veniturile și caracterul său.

In ceea ce privește vechimea lui, lucrurile sunt mai nesigure. Sau mai bine zis, mai puțin precise.

Prima mențiune despre el o găsim într'o diată din 1709: *„și toate câte le am dela Radu ce-au fost și pomojnic acestui sat, tot lui le las, drept care am scris diata mea și am pus și deștile împreună cu toți, care să cheamă peceți, ca să crează".*

Urmează obișnuita încheiere cu blestemul celor 318 sfinți dela Nikeia și iscăliturile. E prima mențiune în care însă funcțiunea de pomojnic apare de mult constituită. Că va fi fost mai veche cu un an, cu zece, o sută, sau mai multe sute de ani înaintea datei din document, n'am putea spune precis. Credem totuși, bazați pe un alt act găsit aici (în copie numai), că apariția lui e mult anterioară. E vorba de-o ocolniță din 7040 (1532), Iunie, 6, împrumutată de locuitorii din Tuțulești celor din Șerbănești, în 1873, Iunie 21, când intentează proces la Tribunalul Argeș contra moștenilor Cacalețeni și stăpânirii lor. Ocolnița, care nu e altceva decât o hotărnicie „fără bântuială" pe „obști pe obști" a averii vălmașe a văii, cuprinde printre alte date importante de măsuri, onomastică și veche organizație sociala și o listă a tuturor „deputaților", ce-au luat parte la această hotărnicie.

Deducem în mod logic că, din moment ce existau aceste deputății sătești, pe care le-am văzut ca organe a executării puterii pomojnicului, nu se poate să fi lipsit tocmai cel care era raspunzator de toate faptele lor. E totuși un indiciu, deductiv de sigur, de existența pomojnicului într'o epocă mult mai înaintată.

Cauza apariției lui? E de sigur o întrebare la care însă nu putem răspunde, decât cu rezerve și presupuneri.

Nu se pot spune lucruri definitive după ce s'a cercetat pentru această chestiune aproximativ 30 de sate [42], dintr'o singură regiune. Ar trebui cercetări în mult mai multe regiuni și în mult mai multe sate.

Până atunci lucrurile nu pot fi decât presupuneri și probleme.

In ceea ce ne privește, — vorbim bine înțeles de pomojnic în general, nu numai de cel din Dâmbovnic sau mai bine zis din partea de Dâmbovnic cercetată — credem că apariția lui trebue pusă în legătură cu trecerea vechilor conducători sătești, Knezi sau Juzi, din reprezentanți de obști, la stăpâni de obști. Faza de apariție a boeriei românești. Pentrucă — și aici vreau să fac o nouă digresiune — trebue să se înțeleagă odată pentru totdeauna, că boerii n'au venit de nicăieri, ci s'au ridicat de aici, din mijlocul celor pe care-i reprezenta, din cauze economice bine stabilite. Și că boierii n'au venit de nicăieri, ci s'au făcut singuri stăpânii celor care-i alesese, se poate da — ca titlu de curiozitate, — o constatare pe care o veți găsi foarte interesantă.

Cartografiind toate daniile pe care primii voevozi le-au făcut boierilor lor, s'a observat că niciuna nu iese dintr'o regiune bine delimitată, și mai mult, pentru boierii mai mici, niciuna nu trece de valea pe care era situat satul boierului, primul pe care-l primește în dar, dacă nu cumva l-a moștenit dela tatăl său. Cazul lui Cristian, Nan, Dolh, stăpân mai întâi al satului Dolhești. apoi al altora din împrejurimi, al lui Mihu, Petre Vartic, Bogdan și alții.

Abuzul de putere contribue și el la apariția boeriei. Voiu cita un singur fapt: cazul Voevodului La-

---

41) Pentru această problemă s'au cercetat satele: Suseni, Vornicești, Burdești, Cârșani, Strâmbeni, Boerești, Mogoșari, Ștefănești, Tuțulești, Gălășești, Kirițești, Pădureni, Odăeni, Rociu, Afuzani, Vișani, Tigănei, Găești, Oarja, Läceni, Stănislăvești, Belegani, Catanele, Ceaușești, Șerbănești, Gruiu, Cireșu, Siliștea și Deagurile.

42) St. Meteș: Contribuții nouă la Voevozii români din Ardeal și părțile ungurești. Cluj, 1922, pag. 2.

dislau care, în 1493, prezintă *scrisori* ca dovadă că demnitatea de Voevod ce-o are el și frații săi în Craina (Maramureș), e în baza dreptului de moștenire. Susținerile lui sunt un fals desigur, pentrucă poporul protestează, spunând că la ei demnitatea de Voevod nu s'a moștenit niciodată, fiindcă ei din timpuri foarte vechi și-au *ales* voevozii lor [43].

Nu putem stărui mai mult asupra acestui lucru, subiectul de față fiind cu totul altul, dar e lucru sigur că boeri nu erau numai cei care aveau o întinsă proprietate, ci orice funcționar obștesc.

In concluzie deci, fără a rezolva măcar data apariției pomojnicului în Dâmbovnic, conchidem că el trebue să fi apărut în momentul când vechiul conducător sătesc, datorită abuzurilor și daniilor ce le primise din partea satului: ținerile private, zilele de muncă și alte beneficii, se transformă din ales cum era, în stăpânul obștii pe care odată își luase obligația s'o reprezinte oridecâteori va fi nevoie, oriunde și în orice ocazie. Din acest moment, obligațiile lui trec asupra pomojnicului și divanului său.

Asta pentru stabilirea datei și cauzelor apariției pomojnicului.

In ceea ce privește dispariția lui, lucrurile sunt mai clare. Deși n'avem nici aici o dată precisă, fenomenele sociale neîncepând și neterminându-se niciodată brusc, putem preciza totuși perioada. Totul nu durează mai mult de un deceniu. Incepe cam prin 1860, dată la care pomojnicul e pomenit pentru ultima oară într'un act de naștere din Cerșani, (deși cel care îndeplinise funcțiunea continuă să mai trăiască aproape 15 ani), prin 1863 la Burdești, Iulie 7; 1864 la Tuțulești și 1.865 la Șerbănești. In celelalte sate ne-a fost imposibil să stabilim o dată fixă. Toți știu însă că acum 70—80 de ani. *„Păi să tot fie fro 70 dă ani* — spune Dumitrache Lupu din Ceaușești. *Eram cam dă 10 ani p'atunci"*. Sau altul (Ilie Drăgan): *„Ehe, p'atunci să vântura altă făină la moară. Nu mai țiu io minte când, da o fost tare dă mult. Atunci ara fieștecare cât vroia. Când porneai plugu nu te mai opreai o lună. Să tot fie 70 dă ani"*. Cam aceeași dată, deci 1860—1870. De aici înainte, în locul pomojnicilor, încep a apare primarii, în locul logofeților notarii comunali, a pârcălabului perceptorul și așa mai departe.

Acum ar mai fi ceva de spus asupra ceremonialului ce se obișnuia la moartea pomojnicului în „scaun" și asupra îmbrăcămintei lui.

Nu vom găsi muzicile militare cu trompete înfundate, care scot sunete lugubre, nici trupe cu steagurile și armele plecate și nici caii care lăcrămează din cauza zemei de ceapă stoarsă în ochi așa cum descrie Cantemir că se făceau înmormântările domnilor morți în scaun [44]. Ceremonia se aseamănă cu a oricărui țăran chiabur de astăzi. Spălarea, așezarea pe năsălie, legarea picioarelor, punerea banilor în buzunar pentru plata vămilor vazduhului și pe urmă tot felul de practici magice și curioase, studiate de un alt coleg al meu.

Singurul lucru ce face ca înmormântarea lui să difere de celelalte, e îngroparea (numai atunci când moare în funcțiune), în biserică, așa cum ne dovedesc spusele bătrânului Badea Vlad și un fragment de astfel de piatră funerară găsită în biserica din Rociu [45]. De asemeni, punerea în sicriu a bățului pe care-l primise la darea legăturilor cu tocmeală.

Nu același bine înțeles, el trebuind să rămână la „streajă", ci unul care aducea cu cel pe care îl purtase în vieață. Ce rost își mai avea asta, ne-o spune fostul dascăl, Dumitrache Lupu. *„Il punea acolo ca să să vază că-l purtase cu cinste și nu-l feștelise"*. Să vadă oamenii, pentrucă după moarte știu toți că nu mai există nimic. *„Io știu că popa spune că ne ducem în cer. Am citit și 'n cărți. Da nu cred. Cum să ne ducem în cer, când ne bagă în pământ? Cerul e sus. Intâi e soarele, pe urmă luna și stelele și tocmai la fund dă tot cerul. El e ăl mai departe. Cum e mai sus nu mai vedem. Dar ceva trebue să fie. Și vezi, mă gândesc io: cum ne urcăm pân'la cer? Nu e nici scară, nici nimic. Ca păsările? Nici ele n'ajung pân'acolo. E pustietate mare. Dacă te bagă în pământ, putrezești și atât"*.

Asupra costumului n'avem decât puține de observat.

E în liniile lui mari, același cu al oricărui țăran din sat: căciulă de blană neagră, cămașe de pânză de in în două ițe, pieptar de blană de oaie, zeghe, nădragi albi strâmți, brâu, chimir, obiele și opinci.

I se adaugă doar cortelul, din dimie albă, decorat pe piept cu găietane negre pentru pomojnic și gheba neagră că găietane roșii pe piept pentru

[43]) D. Cantemir, op. cit. p. 100.

[44]) Sup . . . . odihnește robu . . . Gae Ki . . . bit . . . 1 . . . 1848 „păi ăsta-i moșu-meu care a fost și pomojnic. Daia l'au îngropat aici. Ai dă mureau în cinste îi vâra în biserică". — (Piatra funerară mi-a fost comunicată de echipierul N. Economu). [45]) Pârvu Mihai Coman, 71 de ani, Gliganu de Sus.

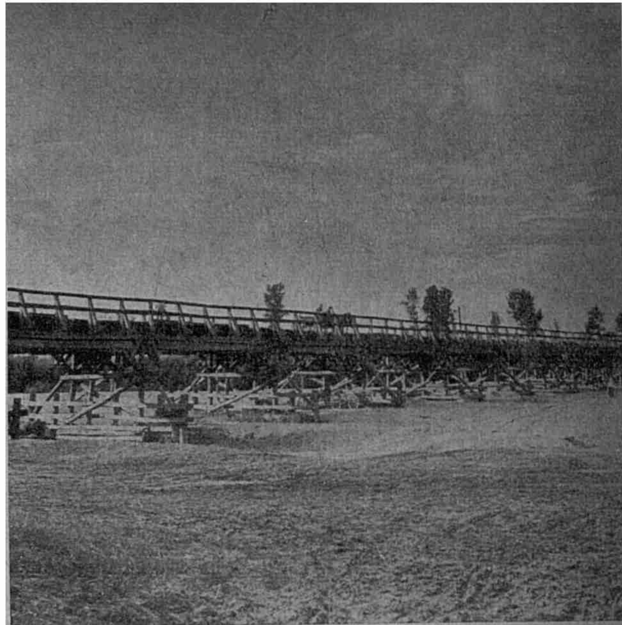

Fig. 2. — *Podul de lemn peste Argeş dela Căteasca.*
Albia Argeşului este foarte largă în această regiune; scăpat din căt
munţilor, râul se revarsă aici, schimbându-şi mereu firul apei. Aşa
drum al ţuicii trece peste acest pod. Pe aci se trec, adică în Teleor
fructele produse în podgoria Argeşului şi a judeţului Dâmboviţa
tot pe aci trec, spre gările dintre Titu şi Piteşti, o pare din cere
produse în Dâmbovnic.

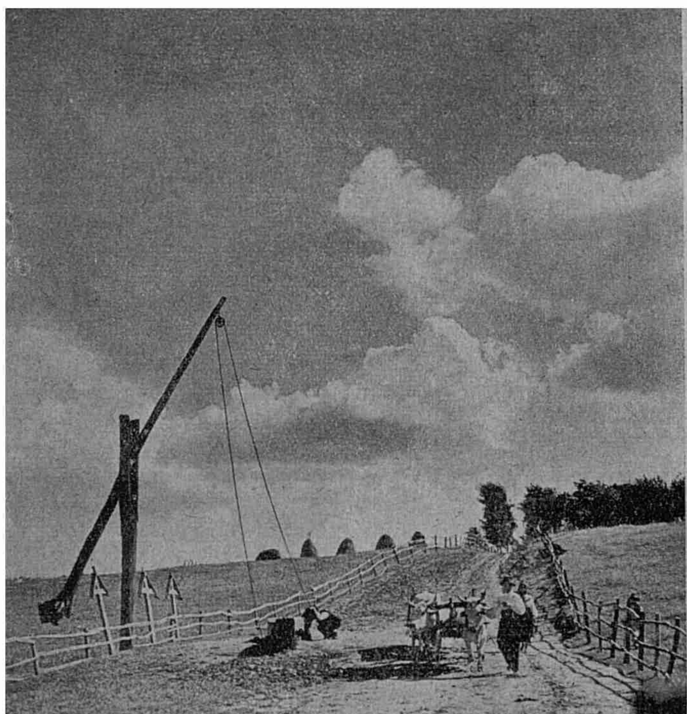
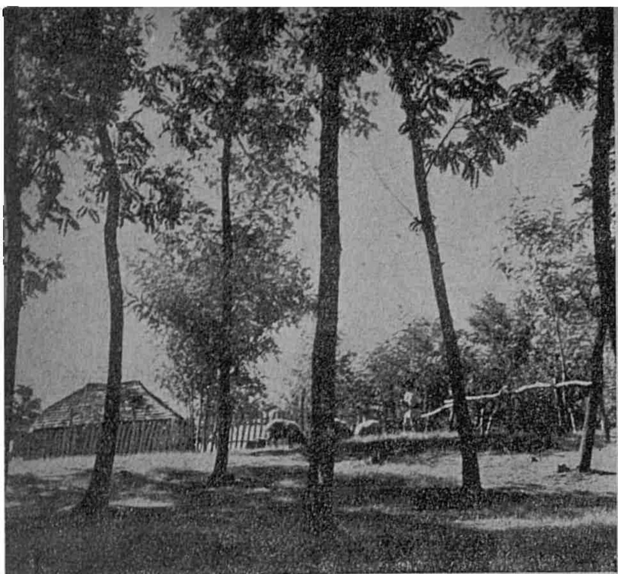

Fig. 1. — *Drumul dintre Rociu şi Gliganul de Jos — Argeş.*
Peisaj de Iulie, plin de soare, în toiul secerişului. Fântâna este caracteristică pentru regiune: apa se găseşte la mari adâncimi (20—40 m.), cum se poate vedea din lungimea lanţului. Culmea domoală pe care urcă drumul arată că ne găsim la marginea de Miază-Noapte a Câmpiei româneşti, terasele se pierd în uniformitatea şesului.

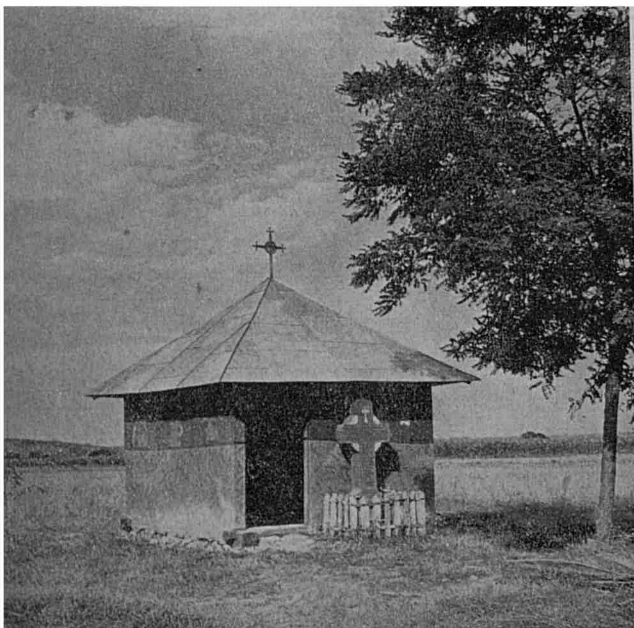
Fig. 3. — *Albia râului Argeş.*
În câmpie, râul repede de munte s'a domolit şi îşi resfiră apele le
În fund un şir de arini şi sălcii stăvilesc firul, apei destul de ca
cios şi ameninţător când râul creşte.

4. — *Casă din Rociu împrejmuită de salcâmi.*
le sunt ascunse, în lipsa pădurilor dinainte vreme după perdele
salcâm care alcătuesc un real adăpost împotriva vânturilor şi a
unilor puternice din această regiune.

5. — *Troiţă la marginea comunei Şerbăneşti.*
ște troițe, adăpostite înăuntrul unei mici clădiri cu pereţi interiori
trăviţi cu icoane, sunt una din caracteristicile Dâmbovnicului. Ele
ită că plasa face parte din regiunea etnografică care ţine dela Olt
nă la Buzău, în care găsim peste tot aceste construcţii religioase.

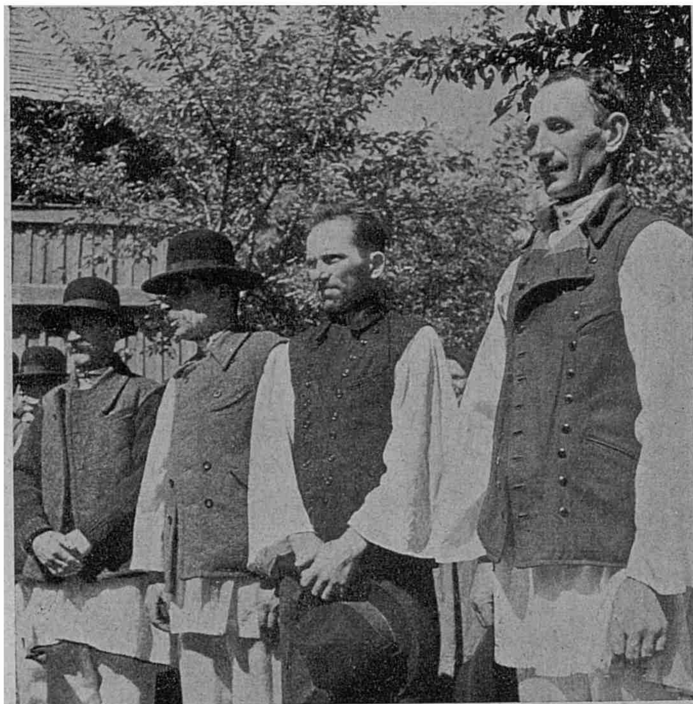

Fig. 6. — *Grup de oameni din Gliganul de Sus la ieşirea din biserică.*
Se observă particularităţile portului din regiune: bătrânii mai păstrează „vesta" ţesută de gospodine, ca şi pantalonii din pânză nevopsită. Cei tineri şi le cumpără dela oraş. La aceştia — chiar şi la oamenii mai în vârstă — portul naţional (cămaşe albă cu mâneci largi, împodobită cu înflorituri de culori diferite, pantalonii albi — înlocuiţi uneori prin pantalonii negri sau de altă culoare — şi vesta) a ajuns un port de sărbătoare; în zilele obişnuite poartă costumul orăşenesc, mai ieftin.

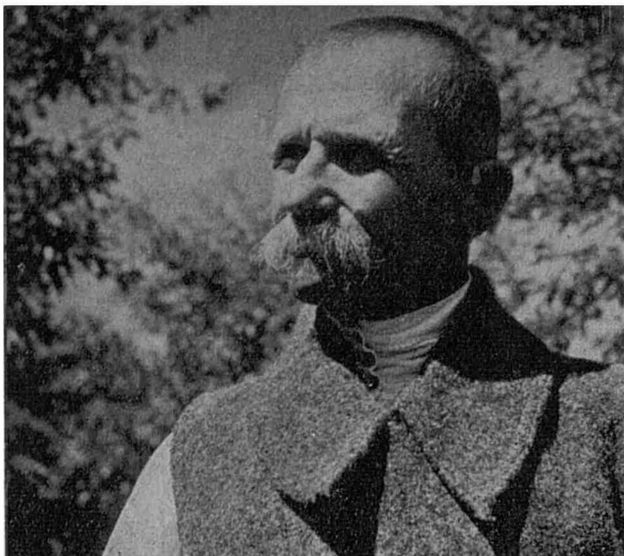
Fig. 8. — *Bătrâne din Gliganul de Sus la sărbătoarea hramului Sfta ria.* Portul de sărbătoare al femeilor bătrâne este puţin deosebit: năf neagră este înlocuită prin această broboadă albă, mare, ce cade umeri. Coşurile sunt încărcate cu bucate: pâine, varză fiartă cu c brânză, ouă etc., cu care încarcă mesele, după datina hramului.

Fig. 7. — *Femei din Gliganul de Sus, la ieşirea dela biserică.* Portul este într'o fază de tranziţie. Se mai păstrează ila albă, din pânză, sau pânză ţesută cu bumbac, cusută cu înflorituri. Rochia e însă de stambă cumpărată dela târg.

Fig. 9. — *Bătrân din Gliganul de Sus.* Astăzi, cojocul de târg, fără mâneci, cumpărat din Piteşti, a luat bundei ciobăneşti de altădată. Mai puţin folosit la munca câmpulu zilele de sărbătoare îl îmbracă toţi.

10. — *Sătean din Gliganul de Sus.*
d cojocul nu poate fi cumpărat, *rechelul* din dimie îi ţine locul.
puţin costisitor, e foarte răspândit în păturile nevoiaşe. Cel din
ză" e... Ion Marin din Gliganul de Sus, om de mijloc ca ani şi stare.

11. — *Un bătrân din Rociu, „Moş Gae"*
ărăcămintea lui Stroe Radu Gae, fost cioban (sarica şi cuşma), pre-
n şi sprijinirea corectă în năbos, te poartă cu gândul spre Mărginenii
iului sau spre alte regiuni de intens păstorit. Sunt lucruri ţinând
alte lumi, care, odată cu intensificarea culturilor de cereale, au
t părăsite.

Fig. 12. — *Cioban din Gliganul de Sus.*
Cojocul altui cioban din puţinii care mai amintesc vieaţa păstorală bogată a regiunii Dâmbovnicului.

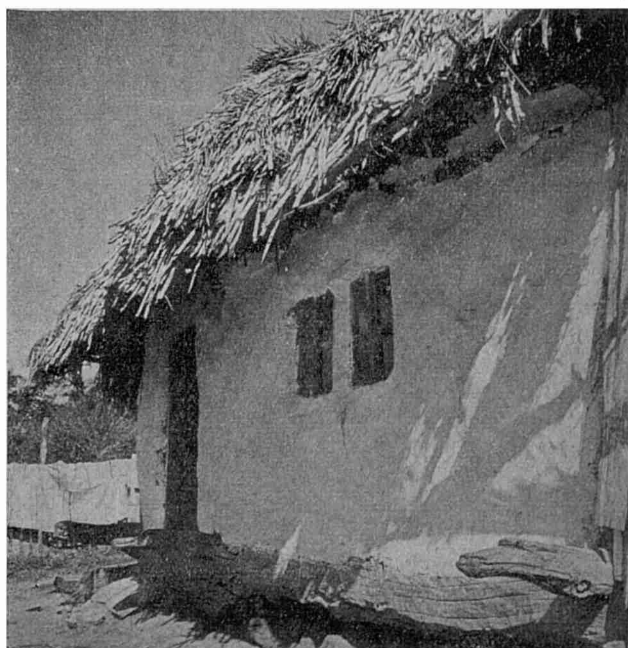

Fig. 14. — *Casa unei femei sărace din Gliganul de Sus.*
Iată casa unei femei sărace: construită la marginea satului — oare alungată aici ca să nu contrasteze cu casele celorlalţi — din nuiele l cu pământ. Lângă casă apare „bentul“ care procură apa necesară pe spălat şi celelalte trebuinţe ale casei (numai apa de băut se aduce (fântână). Lipsa de apă, de râuri, a determinat pe locuitori să sape ac gropi pe care le umple ploaia şi zăpada.

Fig. 13. — *Femeie din Gliganul de Sus.*
Când se observă bogăţia motivelor iei. Foarte adeseori, iile sunt cumpărate cusute gata din târg, gospodinele nu mai pierde timpul cu atari lucrări minuţioase.

Fig. 15. — *Tip de casă veche.*
Locuitorii spun că este cea mai veche casă din Rociu. O singură î pere cu două geamuri mici era destul de încăpătoare pentru a a posti o familie destul de numeroasă. Neobişnuite sunt bârnele car sunt ascunse ca la clădirile mai noui.

16. — *Casă din Gliganul de Sus.*
la Gliganul de Sus o casă a cărei formă aduce cu cele din regiu-deluroase. Pe peretele dinapoi se observă desenate chipurile soarelui lunei, luate din zodiacuri. La casele mai vechi — uneori şi la cele — motivele geometrice (cercuri, triunghiuri) se întâlnesc des pe ţii dinspre drum.

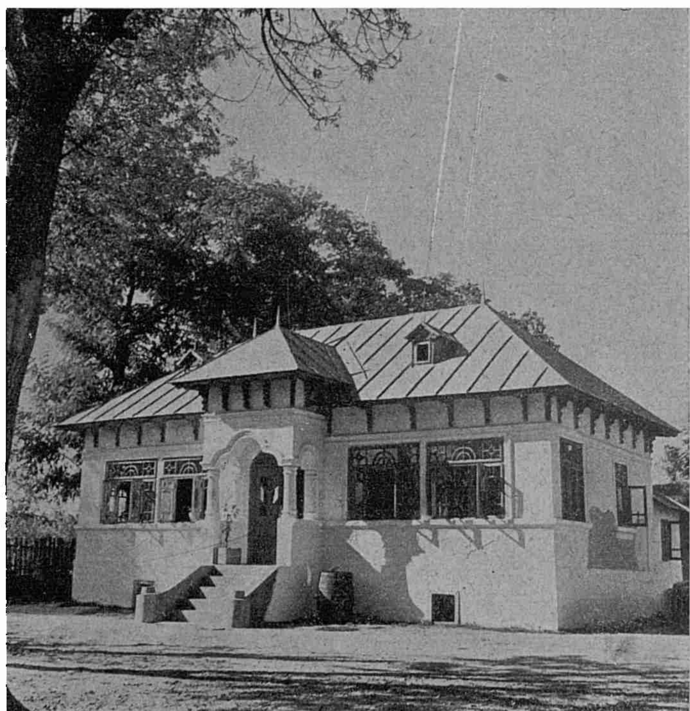

Fig. 18. — *Noul tip de case din Gliganul de Sus.*
La Gliganul de Sus ţi-e dat să întâlneşti asemenea case din cărămizi cu acoperiş de tablă, geamuri multe şi scări de ciment, iar înăuntru cele trei încăperi pardosite cu scândură. Sunt ale acelora ce şi-au putut agonisi avere la Bucureşti, ca neguţători ambulanţi : zarzavagii, covrigari, vânzători de ziare, etc.

17. — *Pătul din Rociu.*
asta-i înfăţişarea unui pătul în prag de toamnă, când fânul a fost ns de pe câmp. Podul pătulului este neîncăpător, fânul este rău păs-, deoarece este expus în bună parte ploilor şi zăpezii. Construcţia ară, materialul puţin rezistent îi dau un caracter de provizorat.

Fig. 20. — *Conac din Tei.*
Clădirea de aici, din marginea satului Tei aduce mai mult a staţi experimentare, decât a locuinţă omenească. Este conacul fiilor moşnean care a făcut stare.

Fig. 19. — *Casă de om înstărit din Tei.*
Dâmbovnicul este o regiune în care vechile familii boereşti nu au dispărut şi în care au apărut, ridicate din ţărănime, neamuri noui de proprietari. Locuinţele acestora de cele mai multe ori izolate în plin câmp sau la marginea satului, se aseamănă cu vechile conacuri boiereşti.

Fig. 21. — *Spre casă — după prăznuirea hramului.*
După terminarea ritualului atât de pompos al datinelor ce se obişnu la prăznuirea hramului bisericii, bărbaţi şi femei se întorc acasă. Fem poartă în coşuri bucatele (pâine, ouă, varză cu carne, brânză din care au întins masa în cimitir. Ceea ce a mai rămas duc ac

22. — *Hora din Gliganul de Sus.*
...de sărbătoare. Concentrările acestui an (1939) au făcut să stea ...te fete departe de horă — privind. În această regiune, hora este nu ...ai un prilej de a juca sau „dansa", ci şi de a se întâlni tot satul, ...ri şi bătrâni.

Fig. 24. — *Gheorghe Fieraru* (vioară) şi *Vasile I. Caval* zis Sică (ţambal) cântând la hora din Gliganul de Sus—Argeş. Vasile I. Caval —român— deşi ţambalagiu, a fost „elev" a lui Fani Lăutarul numai în câteva şedinţe. „Mă duceam la Fani să-mi dea tonurile, mai râdeau ţiganii de mine că eram român. Mai dam câte o litră de ţuică, că-i plăcea ţiganului!

23. — *Ion N. Lăutaru — zis Fani.*
...lăutar vestit care a cutreerat cu vioara, dincolo de hotarele plasei ...nbovnic, o mulţime de sate, înduioşând cu vraja arcuşului tineri şi ...râni la hore şi bâlciuri, la nunţi şi cumetrii. El a trădat secretul ...ţării şi unor Români în căutare de ocupaţii anexe.

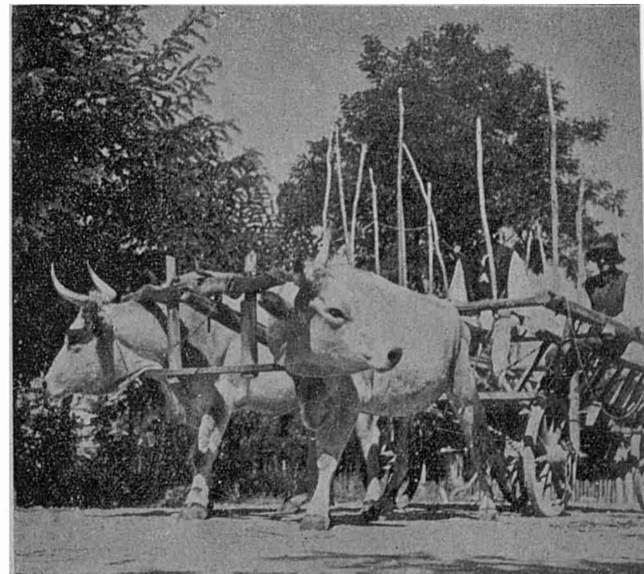

Fig. 26. — *Seceriş la Rociu.*
„Americanizarea" nu e completă: dacă îmblătitul şi treeratul se i cu ajutorul maşinilor, secerişul, transportul snopilor şi a clăilor face cu braţele.

Fig. 25. — *Un taraf din Rociu.*
Radu St. Mazilu (bas), Gheorghe St. Mazilu (vioară) şi Constantin Diaconu zis Arman (ţambal) din Rociu — Argeş la întoarcerea dela bâlciu din Recea—Argeş. Gheorghe St. Mazilu (vioară) este primul „elev" a lui Fani Lăutaru. Dotat cu un real talent, a ajuns să facă o concurenţă serioasă „profesorului" său şi lăutarilor ţigani din Dâmbovnic.

Fig. 27. — *Car cu boi spre „arie".*
După ce se termină secerişul, fiecărui gospodar i se fixează ziua c îi vine rândul la maşina de treerat. Carul este prevăzut cu pră pentru a susţine câţi mai mulţi snopi sau paie.

28. — *La „aria" din Rociu.*
ernizarea în acest sens se face cu paşi repezi: Acolo unde oamenii ăriţi nu şi-au cumpărat astfel de maşini, cooperativele săteşti şi-au toată silinţa să le procure. Munca la îmblătit este organizată în zisele „căprării" bazate pe principiul diviziunii muncii.

29. — *Moara lui Florea Rădulescu din Rociu.*
cauza lipsei de apă (Dâmbovnicul, Glavaciocul şi celelalte râuleţe t aproape seci), morile hidraulice lipsesc din această regiune. Asemeni rile de vânt. Puţinele mori câte există sunt puse în mişcare cu ulei. a din cele mai frecventate mori este cea din figură.

Fig. 30. — *Înălbitul pânzelor.*
Industria tradiţională a pânzeturilor ţesute la războiul de lemn, deşi în vădit regres, încă nu a dispărut.

Fig. 31. — *Târg în drum.*
Regiune străbătută de numeroşi negustori ambulanţi, în deosebi de pui de găină (vânduţi mai ales în staţiunile balneo-climaterice), târgul se face întotdeauna pe bani, cu tocmeală, deoarece femeile cer preţul din piaţa Bucureştilor, pe care îl cunosc dela bărbaţii lor, covrigari, vânzători de ziare, căruţaşi de pâine în Capitală.

Fig. 33. — *Târgul săptămânal din Piteşti.*
În Nordul jud. Muscel şi Argeş — regiune cu păduri — sunt o mulţim de *rudari*—ţigani de origine—care se ocupă cu lucratul şindrilelor, co vaeţilor şi a mobilelor de lemn. De obiceiu, rudarii le încarcă în căruţ şi colindă satele dela şes, luând în schimb porumb, brânză etc., cu toat acestea sunt nelipsiţi şi la târgurile săptămânale, unde vânzarea s face numai pe bani.

11

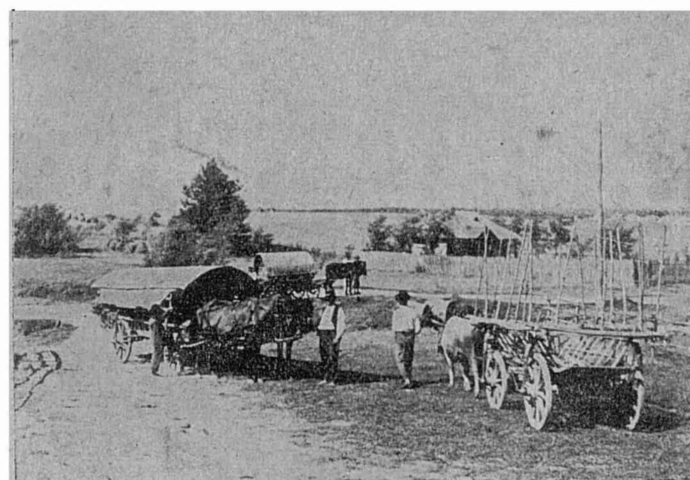

Fig. 32. — *Popas la o răspântie de drumuri.*
O parte din negoţul acestei regiuni: găini, ouă, site, vase de lut, fructe, petrol etc. se face numai de către negustori ambulanţi. Deseori pe şoselele regiunii întâlneşti căruţele acestora în drum spre Piteşti şi satele de munte, ori spre Bucureşti. Caracteristic pentru căruţele acestora e coviltirul care nu lipseşte niciodată.

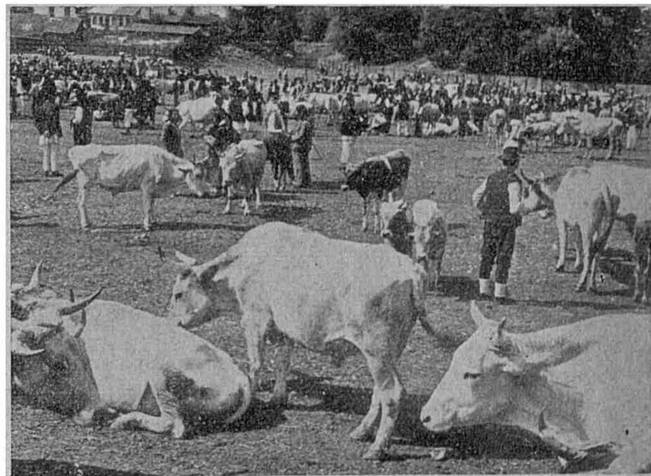

Fig. 34. — *Târgul de vite din Piteşti.*
Aşezat la întâlnirea a două regiuni, prelungirea muntoasă a Carpaţilo şi şesul dunărean, târgul Piteştilor este unul din cele mai frecventat târguri din ţară. Aci se întâlnesc ţăranii din nordul jud. Vlaşca ş Teleorman cu cei din jud. Argeş, Muscel, Olt şi Dâmboviţa, uneori di Oltenia. Înflorirea târgului este favorizată mult de linia ferată care ţ 'eagă cu Capitala.

'g. 35. — *Un aspect al târgului săptămânal din Piteşti.*
ârciumarul Constantinescu, om priceput în negustorie, şi-a aşezat rtul economic în margine de târg, pentru a fi in apropierea celor cu dămaşuri de norocul târgului. Tarafurile de lăutari, ca la toate bâlurile din regiune, sunt nelipsite. Fiecare cârciumar angajează un semenea taraf cu câteva zile înaintea târgului, deoarece măestria utarului contribue mult la atragerea celor care plătesc aldămaşul. ăutarul angajat de Constantinescu este din Costeşti.

Fig. 36. — *Târgul săptămânal din Piteşti.*
Deoarece industria casnică a ţesăturilor a dispărut în această regiune ţăranii îşi cumpără iile din târg. În acest fel, împodobirea iilor a devenit ocupaţia principală a femeilor care trăiesc numai de pe urma acestui lucru.

Fig. 37. — *Târgul dela Topoloveni; restaurant improvizat.*
Drumeţul venit de departe găseşte de-ale mâncării: mititei, franzele, care se servesc la masă în farfurii de porţelan, iar pentru astâmpărarea setei, bragă sau limonadă. Şi aici se poate observa procesul de modernizare: locuitorii nu mai vin la târg cu merindea în traistă. Ochelarii de soare, basca albă constituie un alt aspect al modernizarii regiunii. Ţăranii vin la târg nu în portul de toate zilele ci în cel de sărbătoare, în port naţional.

Se aleg butuci cam de aceeaşi lungime (circa 20 bucăţi = 17—18 m³), se aşează alăturaţ, cu capetele ascuţite înainte, şi se leagă transversal cu sârmă împletită. De-a-curmezişul, se bate, atât în partea din faţă cât şi dinapoi, doi butuci mai subţiri *(cordari)*, pentru susţinerea celorlalţi. In mijlocul cordarelor, se fac găuri, pentru ţăruşii de care se sprijină *cârmele*. Rezultatul muncii de până acum nu este încă o plută, ci, ceea ce se numeşte *căpătâi*, una din părţile plutei, şi anume cea dintâi — păstrând întâietatea şi pe apă — şi purtând numele de *buzar*. Un al doilea căpătâi — *mijlocar* — capătă proporţii mai mari: 30 butuci = 28 m³, iar în ultimul — *curarul* — se pun 30—32 cubici (35 bucăţi). O plută cuprinde astfel 3—6 căpătâie. Ceea ce interesează, e ca primul căpătâi să fie mai uşor, iar următoarele din ce în ce mai grele.

Legătorii de plute, Nemţi din partea locului: *Ciocăneşti, Iacobeni, Cârlibaba*, sunt angajaţi cu contract, din primăvară până 'n toamnă; câştigul lor fiind mai răsărit decât al tăietorilor: 150—200 lei pe zi.

Plutăritul propriu zis începe odată cu aşezarea plutelor pe râu. Pentru aceasta, alte două operaţiuni preliminarii sunt necesare: *angajarea plutaşilor* şi *pregătirea cursului apei (hăitul)* pe distanţele puţin adânci şi periclitate de stânci, lucrare care consistă dintr'o închidere a râului în anume locuri, cu poartă de lemn de *dulapi*, de zece centimetri (ţentime) grosime; *(se şerpeşte apa*, în limbajul plutaşilor), astfel apa se strânge, pentru ca, atunci când este nevoie, tot acest flux, pe care localnicii îl numesc *hait*, să profite plutelor care coboară.

In ce priveşte conducerea plutelor, plutaşii sunt angajaţi odată cu primele căpătâie întocmite, de *dragomanii antreprenori* sau *conductori*, mărunţi capitalişti, al căror rol este acela de intermediar între negustorul de lemne, proprietar ori arendaş, vânzător şi fabrica de cherestea sau de hârtie, cumpărătoare.

Dragomanul antreprenor încasează dela exploatatorul de pădure preţul transportului plutelor şi angajează pe seama sa plutaşi, pe care îi plăteşte potrivit arbitrarului său exclusiv, ţinând socoteală mai ales de legile nescrise ale speculei, aceasta, fireşte, în profitul personal.

Spre deosebire de acest spoliator, *dragomanul conductor* angajează plutaşii în numele şi în contul negustorului, primind ceea ce i se cuvine, ca şi cei angajaţi. Mai mult, rolul dragomanului conductor nu se reduce la acela al unui simplu funcţionar al negustorului, înregistrator de nume şi drepturi; el ia parte la transportul plutelor, conducând convoiul până la destinaţie. Cu toate acestea, deşi îndeplineşte o muncă mai uşoară, datorită probabil capitalului de care dispune, dragomanul antreprenor, pe lângă suma brută pentru transport, mai încasează câte doi lei de metrul cub, în vreme ce dragomanul conductor trebue să se mulţumească ca şi plutaşul numai cu suma fixată de negustor pentru cubicul transportat.

In sfârşit, *plutaşii* se împart şi ei în două categorii: *cârmacii*, cei care conduc plutele, deci buni cunoscători ai râului cu toate cotiturile, valurile, stâncile, nisipurile, adâncimile, capriciile şi primejdiile lui şi *dălcăuşii*, cei care ţin cârma din coada plutei, mişcând-o în sens contrar cârmei din faţă, pentru a imprima plutei direcţia şi a o face stabilă.

Pentru munca ce îndeplinesc, cârmacii sunt plătiţi cu 8—12 lei de metru cub de lemn transportat; dălcăuşii primesc numai 4—6 lei de metru cub. Trecerea dela dălcăuş la cârmaci e chestie de timp, destul de îndelung dealtfel, dar există o sumă de cazuri de dălcăuşi rămaşi toată viaţa în gradul lor recompensat neomeneşte de mizer.

Cursa unei plute nu e continuă. Noaptea, ea se opreşte la locuri de popas — *schele* — anume întocmite şi bine cunoscute de cei care călătoresc pe Bistriţa. In dreptul acestor schele, ţărmul poartă, înfipţi solid în pământ, *piloţi* sau *cazâci*, pari groşi şi lungi de 1—1½ metri, prevăzuţi cu *otgoane* de sârmă sau de papură şi de care se proptesc plutele. (Pentru mai multă siguranţă, otgoanele se reînoiesc în fiecare an).

Opritul plutei şi legatul ei de cazâci, constitue o problemă, pe care, numai experienţa şi destoinicia plutaşului reuşesc să o rezolve. Ajungând la locul de popas, cârmaciul trage pluta la mal. In clipa socotită prielnică, dălcăuşul sare pe ţărm cu *ţiacul* — ţăruş cu vârf de fier, legat cu sârmă de plută — în mână şi îl împlântă în pământ. Pluta se răsuceşte, ajungând cu curarul în faţă. Se leagă apoi de otgoanele cazâcilor şi pluta rămâne astfel fixată.

Când ajung la destinaţie, fabricile de cherestea: *Tarcău* (Albina), *Straja* (Goetz), *Bocanca, Noduri, Piatra-Neamţ, Roman, Buhuşi*, sau de hârtie: *Bacău* (Letea), plutele sunt trase pe o podişcă de scânduri şi desfăcute. Butucii se cară cu boii către întreprindere. Treaba plutaşului e sfârşită.

Ceea ce trebue de asemenea menționat este faptul că, plutașii nu parcurg întreaga distanță, dela punctul de plecare până la destinație. Ca și conductorii de tren, ei se schimbă, la hotarul dintre Bucovina și Moldova. Astfel, plutașii din regiunea Vatra-Dornei nu fac etape mai lungi de 3—4 zile, distanța *Cârlibaba-Gura Negri*. De-aci, alți plutași conduc convoiul spre: *Haraoaia, Broșteni, Vorca, Hangu, Bicaz, Vaduri* și mai departe, spre: *Piatra-Neamț, Roman, Bacău, Galați, Brăila, Reni*. Dălcăușii în special, nu coboară mai jos de *Vadu Roșu* pe *Siret*, apa fiind de aci înainte adâncă și lină, cârmele din urmă devin inutile, plutele putând fi cu ușurință conduse, numai de cârmaci și, eventual, de dragomani. Dela punctul final, plutașii se întorc la locul de unde au pornit, cu trenul, autobuzul de cursă, sau cu vreo *ocazie* oarecare: căruță, mașină. Când n'au bani, *întind* șoseaua, pe jos, și nu rareori viligiaturistul din Vatra Dornei sau Iacobeni are prilejul să admire vânjoșii flăcăi din *Țibău, Șesul* sau *Cârlibaba*, grăbindu-se pe drumul bătut, cu sumanul pe umeri, cu nelipsitul *țiac* învălătucit în sârmă și prețioasa *bardă* în mâini.

Dar, afară de aceste *speze* ale drumului — care, adăogate contribuțiilor la *Krankasse* (casa de ajutor de boală) de lei 6%, Fondul de șomaj de lei 0,50%, Fondul pentru drumuri de lei 0,50%, Casa Asigurărilor Sociale de lei 1,50%, *trag procente* serioase de lei 8,50—10%, știrbind din câștigul și așa destul de redus — meseria plutăritului cuprinde o mulțime de riscuri și de pericole.

Un picior de pod, perfide spinări de piatră neocolite la vreme — (și *„oricât de bun plutaș ai fi, tot se 'ntâmplă să te lovești"*, mărturisesc oamenii) — și se face *zahată:* sârma care leagă lemnele se rupe, butucii se desprind, pluta se desface în câteva clipe. Dar, ceasuri întregi, adeseori zile, îi trebue bietului plutaș să repare stricăciunea, să *deschidă zahata*. Iar locurile de primejdii abundă pe Bistrița. E adevărat, vestitele *Toance* nu mai există: schimbându-și cursul, râul le ocolește; rămâne însă regiunea *Iacobenilor, Vadurile, Frunzenii, Iteștii, Hălășenii*.

De cele mai multe ori, plutele care urmează pe acea deteriorată, din cauza îngustimii apei, nu pot ocoli locul accidentului. Repezite de șivoi, plutele se ciocnesc violent și se încalecă; se face așa numita *închisoare* de plute care, întotdeauna se sfârșește cu lemne rătăcite, uneori chiar cu vieți pierdute. Căci dacă distrugerea materialului încredințat se impută proporțional dragomanilor și plutașilor — (*„te pune să plătești, se vaită plutașii. Câte cinci sute de lei cubicul. Dacă e lemn de Olanda pentru export, atunci e o mie de lei cubicul. Că, vezi, pe Bistrița se coboară lemnu' ăl mai ales, butuci unu și unu, netezi, fără noduri"*), în cazul când lemnele nu sunt luate din urmă de vreun camarad binevoitor și predate cu aviz la destinație — încercarea temerară a plutașului de a repara stricăciunea, se sfârșește, uneori, rău. Din nebăgare de seamă, din graba de a-și vedea pluta refăcută, plutașul își poate tăia mâna, piciorul, în *spranda*, sârma cu care se leagă căpătâiul, sau poate luneca între butuci, sub plută, accident adesea fatal.

Plutașii își amintesc de Vasile Leuștean din Ciocănești, sdrobit de plută acum 15 ani, și de Dumitru Ghiosan care *„o picat sub plută, amu-s cinci ani, la Vatra Dornei, la iaz"*.

Dacă este *scris* la Krankasse, plutașului bolnav i se dă 60 lei pe zi. In caz de accident, la *Unfallkrankenkasse* (Casa Cercuală de Asigurare a Accidentaților), medicii *constatează* și stabilesc procentul de invaliditate. Pentru o mână, un picior betejit se plătește de obiceiu 800—900 lei pe lună. In caz de moarte se acordă familiei defunctului un ajutor de 5.000 lei, apoi se fixează o pensie lunară potrivit numărului membrilor familiei. (Astfel, de pildă, familiei lui Dumitru Ghiosan, compusă din văduvă și trei copii, i se servește o pensie de 1.100 lei lunar)

Dar dacă aceste cazuri sunt relativ rare, o pacoste mai rea decât moartea însăși, bântuie printre plutași: reumatismul.

„Dacă îmbli multă vreme pe ape — spun plutașii — *rămâi cu matrice. Simți la început dureri în genunchi la schimbarea timpului. Apoi răceala intră în măduvă și ai reumatist. Pentru boala asta nu ne dă despăgubiri. Și de plutăresc de-a-rândul, îs bolnavi tăți. La Krankasse, ne dă medicamente, comprese, spirt pentru os, băi cu* strohuri *de fân, (praf de fân) cât poți de fierbinți, da răceala nu se mai vindecă"*.

„Bătrânul Petrea Vargă, povestesc ei, *o avut reumatist și o paralizat cu tătul. Nu putea mișca de loc. Unde-l puneai sta"*.

Așa se explică faptul că plutașii sunt în majoritate oameni tineri și în floarea vârstei. Dintre cei din regiunea Iacobenilor, nici Carol Cântea, nici Roberto Wagner, Fridolin Ardeleanu, Luchian Pop, Imrea Rais, Carol Vischi și alți mulți nu sunt trecuți de patruzeci de ani; Doniză Roată și Andrei Ciocan au câte 45 ani și însfârșit un exemplar unic,

veteranul Constant Fârlea de 85 ani care, în ciuda bătrâneţii, plutăreşte încă *(„şi az vară a făcut v'o cinci, şase plute"*, povestesc cu admiraţie plutaşii).

Viaţa fiindu-le aspră şi necăjită, cum mărturisesc ei înşişi, ce-i ţine oare pe plutaşi legaţi de meseria lor?

Explicaţia lui Luchian Pop *(„Vezi că alţii lucrează, fiecare om are meseria lui. Ne-am apuca de altceva, da pluta e primejdioasă şi d'aia n'o lăsăm. Pluta e coraj mare. Pluta e hambiţie mai mult* *), este desigur simplistă, deşi conţine un pic de adevăr. Adevărul însă se află, în lipsa de pământ şi de temeinică gospodărie, care împinge pe ţăranul din munţii Bucovinei spre plute, după cum sileşte pe plugarul basarabean, sau pe micul oltean, să ia drumul pribegiei către oraşe şi lucrări de tot felul, în căutarea unui mai bun destin.

Pentru orânduirea unei mai juste retribuiri a muncii lor, plutaşii din judeţul Câmpulung au încercat, acum zece ani, să se asocieze. Dar *unirea* — cum o numesc ei — n'a isbutit, negustorii reuşind să-i desbine, cumpărând pe câţiva dintre reprezentanţi. O altă societate, *„Inălţarea"*, a strâns plutaşii din judeţul Neamţ, pentru a revendica printre altele: ridicarea preţului la metrul cub de lemn transportat, înlăturarea dragomanilor antreprenori şi înlocuirea lor cu dragomani conductori, plătiţi de negustori la metru cub. Nu cunosc roadele acestei din urmă asociaţii. Cât despre cea dintâi, un bătrân plutaş motiva nereuşita, cu un umor sub care se ascundea destulă obidă: *„Cu negustorii greu ii să te lupţi. Că dacă nu-i convine, aduce alţii. Apa e ca şuşeaua, nu poţi s'o opreşti. Ca şuşeaua e apa, dom'le".*

MIRCEA TIRIUNG

BASARABENI MUNCITORI LA PERIFERIA BUCUREŞTILOR

•

Ani de secetă, pulverizarea proprietăţii şi, într'o infimă măsură, un nestăpânit imbold de aventură, sunt cauzele care au determinat, mai ales dela 1925 încoace, exodul Basarabenilor spre oraşele şi satele din Sud-Estul Ţării.

Capitala îndeosebi a atras pe bieţii plugari din Bugeac, care îşi vedeau truda spulberată de pustiitoarele uscăciuni aducătoare de foamete şi mizerie. Fabricile, nisipăriile, izlazurile lăptarilor, gospodăriile particulare dela marginea Bucureştilor [1]), cuprind un mare număr de braţe de muncă basarabene. Vieaţa, condiţiile de lucru ale acestor pribegi înstrăinaţi de glia natală, sunt puţin cunoscute; cei care le-au studiat, au vizat nu atât ineditul materialului sociologic, cât remediile pe care autoritatea administrativă ar fi trebuit să le folosească, pentru înlăturarea unui rău ale cărui adânci repercursiuni pe planul economic-politic sunt evidente şi esenţiale.

Puţinătatea pământului e resimţită mai cu seamă în Sudul Basarabiei, unde seceta distruge bucatele în aşa fel, încât, cele 2—3 pogoane suficiente unei familii mijlocii în Vechiul Regat, devin absolut neîndestulătoare acolo pe tărâmurile bătute de Crivăţul lunilor de vară.

„Nu e pământ deajuns la noi în Cetatea, spune *un nisipar din comuna Căţelu, Maxim Cociugă,* (originar din comuna Căplan-Cetatea). *Cu trei-patru pogoane mori de foame. Că din zece duble de grâu trebue să mănânci, să te 'mbraci. De-aia e nevoit omul să plece. La ce să stea acasă? Se duc băieţii ca cocorii.*

Unii au pământ, câte trei hectare şi jumătate, casă şi rost. Dar nu-s ploi. Nu se face pâine. N'au cu ce hrăni copiii. Ce să mănânce? Pământ? S'au datorat toţi pe la bănci pentru mâncare. Ani răi. Şi anţărţ n'a fost ploaie de-au pornit oamenii prin ţară. Pleacă din Martie şi se 'ntorc la sfârşitul lui Octomvrie. Iarna stau acasă".

„Pământ puţin, confirmă şi *Sieroha Gladarenco,* (din comuna Cazaci-Cetatea). *Iaca, noi sîntem opt fraţi la şaisprezece pogoane. Nu-s bucate deajuns. Un an bun şi trei răi. Dai pe nimica grâul. Că negustorii te exploatează cum ştiu ei. Dacă le vinzi e ieftin, dar când să cumperi e scump. Aşa că nici odată nu e preţ. Din douăşapte* (1927, n. r.), *a început seceta mai tare, de ne-am lăsat şi cămaşa la percepţie. Noi ţăranii trăim numa' din plugărie. Dacă nu se face pâine, n'avem de nici unele şi trebue să-ţi iei traista şi s'o porneşti la drum. Noi am fi bucuroşi să stăm acasă, să nu umblăm vagabonzi. Dar nici măcar lucrări nu-s. N'ai ce mâncà. Şi nu*

[1]) V „Sociologia Românească", an. III. Nr. 4—6, 7—9; an. IV, Nr. 1—3. V. „Cadran" an. I, seria II, Nr. 1.

poţi să aştepţi cu mâinile 'n sân, să dea Dumnezeu ploaie".

Şeulean Gligore, din Răzoare-Cetatea, venit la Bucureşti, s'a ocupat dela început, din *„vremurile bune"*, cu birjeritul. Mergea binişor. Acu însă-i tare greu. Fânul s'a scumpit, 5 lei kilogramul, iar câştigul e mic, doar 50—60 lei pe zi.

„Copiii, nevasta cer pâine şi proprietăreasa chiria. Şi de unde să iei, că din cin'zeci de lei stăpânu' opreşte treizeci şi-mi dă şi mie un pol", oftează basarabeanul.

„Eu am fost la mulţi stăpâni. Unu' avea trăsură faină, pe Victoriei, cu cai grozavi. Acu', maşinile astea ne-a scos din pâine. Cum e un vânt mai rece, nu se mai urcă nimeni în trăsură. Iau toţi maşina".

Despre răposatul *Marcu Ion* din Bohoroiţa-Cetatea, povesteşte consăteanul său Ispas Simion Baciu:

„Marcu Ion avea treize'şapte de ani când a plecat de-acasă spre Bucureşti. Aici a lucrat la nisip, apoi la fabrica lui Diaconescu.

Astă iarnă, muncind mereu pe afară a luat o bronşiţă. A zăcut patru săptămâni, la pat, în odaie, într'un pat cu nevastă-sa şi cu copilu', de un an juma'te numai. A venit doctoru' de l-a văzut. I-a dat receptă şi zicea că în trei zile îl scoală. Marcu a luat medicamentele, da când le-a isprăvit a şi murit. Mai bine că s'a dus, că în urmă nu mai putea nici să mănânce, nici să doarmă. Zăcea aşa, mereu, tuşea sec şi se văita de junghi. Şi ce tare om era! Că muncea ziua întreagă la pământ, la ciur, şi mânca două pâini juma'te".

Despre sine, *Ispas Simion Baciu* îşi aminteşte că a plecat din Bohoroiţa, deoarece n'avea niciun rost.

„Am plecat de-acas' fiin'că am văzut că s'a dus lume multă la Bucureşti şi scria că le merge bine. Toţi ziceam că face parale. Eu eram flăcău şi n'aveam pământ dela părinţi, că toate moşiile erau cuprinse de boieri. In p'ais'pe (1914), n. r.), *tata a murit şi nu mi-a lăsat nici fum. După războiu tot omu' a căpătat câte cinci pogoane şi loc de casă, da' mie nu mi-a dat că nu eram căsătorit. Dacă am văzut că n'am niciun rost, am plecat în lume. La Bucureşti, am lucrat mai întâi pe moşia lui Borşan, la cârlani, că mă pricepeam. Acu' însă, muncesc la nisipăria lui Bercovici, cu o căruţă şi un cal. Car pământu' din groapă, de pe faţa nisipului. Câştigu' e slab: şaptezeci de lei pe zi, din care treizeci dau pe mâncare. Că tare e scump traiu' pe aici. Trebue mereu să cheltui, nu poţi face economii nici pentru o cămaşe măcar. Dac'aş avea pământ, aş pleca acasă, că nu-s prost să stau slugă la alţii, dar să fiu stăpân la mine".*

Un timp, *Vania Cihicin,* s'a căznit să rămână în satul său, în Cazaci. Lipsit de pământ, a luat în dijmă câteva pogoane de pe moşia unui proprietar local. Dar câştigul derizoriu l-a determinat să plece spre meleaguri mai norocoase.

„Că ţăranul munceşte de-l ia dracu' şi boieru' bagă la buzunar, spune el. *La porumb, muncitorul primeşte o parte, iar stăpânul două. Grâul îl ia tot boierul".*

La Bucureşti, Vania Cihicin, a câştigat binişor întro fabrică de cherestea. Dar dorul de satul natal îi *mănâncă sufletul* şi vorbele lui necăjite sânt ale tuturor Basarabenilor, care muncesc şi suferă la periferia Bucureştilor: *„De cinci ani mă aflu p'aici, da' m'am săturat. Că de mânci o fâr de mămăligă şi bei o gură de apă rece, da' tot la casa omului e mai bine. Te pui pe patu' tău, pe perina ta şi are cin' să te cate la nevoie. Aici numai Dumnezeu, şi nici el nu te vede, de case multe".*

MIRCEA TIRIUNG

O ÎNMORMÂNTARE ÎN CUHEA LUI DRAGOŞ

In cele ce urmează, vom reda, după notele luate în vara anului 1935, ceremonialul unei înmormântări simple. Decedatul este un om destul de înaintat în vârstă.

Decedatul; ora morţii: Deac Vasile Poleru, în vârstă de 70 de ani, s'a născut în Cuhea. A fost îngrijitor de drumuri, — un fel de cantonier. A lăsat doi copii şi-o fată. S'a stins în casa proprie Nr. 79, aşezată în partea satului numită *Susani,* la 25 August 1935, după miezul nopţii, în urma unei suferinţe îndelungate de slăbire generală.

Cele săvârşite până la sosirea noastră:

Luând cunoştinţă de acest deces abia dimineaţa, reconstituim cele petrecute, după informaţii culese:

1. Scăldarea mortului de către vâjul (bătrânul) Gheorghe şi Maricuţa lu Stanca Vasile.

2. Imbrăcarea (cu cămaşe, ismene, cuşmă în cap, stringi (ciorapi) în picioare. „Opinci nu se pune

Toţi râd. In sfârşit calul se retrage, călăreţul descalecă.

(Obs.). Flăcăii care au luat parte până acum la jocuri par obosiţi. Unii sunt de părere să nu se mai facă alt joc. Totuşi se îmbărbătează singuri — şi Pop Vasile, cel mai obosit, se decide.

Tot acum, după terminare, Maricuţa Stanca, face o reflexie:

O, de s'ar scula vâjul să vadă!

(Este singura până acum care se face pe seama sau în amintirea mortului).

IV. *Puşca mitralieră.* Este un joc adus de cătane E în deobşte cunoscut, aşa că nu-l mai redau în faze.

V. *Moara.* Meşterul e Stanca Gheorghe. Se ia un scaun lunguet de forma unei laviţe (scaun pentru două persoane). Un flăcău se pune cu forţa pe el (Deac Ion Baciu). I se dă să ţie videle. In căldare se pune cenuşe. Se acopere apoi totul cu un lepedeu. I se mai dă flăcăului şi un băţ. Moara este astfel gata.

No, haidaţ, spune Stanca.

Moara, adică scaunul cu Diac Ion Baciu şi anexele, este ridicată de ceilalţi (Pop Vasile şi Nan Gheorghe) şi dusă în mijlocul odăii mortului.

Stanca: Am adus o moară automată din Ghermania. No, care o cumpără.

Un flăcău: Ieu o cumpăr de nu-i tare scumpă.

Altul: Noi suntem o societate şi o cumpărăm. Da cum umblă?

Stanca (Neg.): Uite-o pornim. Se pleacă la ea, schiţează o mişcare, iar cel care este pe scaun începe să bată.

Un flăcău: Ei, ce zici, cât ceri pe ea?

Negustorul: Două sute mn'ii lei.

Un flăcău: Da să vedem maşina.

Negustorul: Se pleacă, le-o arată şi apoi: no, poftiţi mă, place-vă? No, care o cumpăraţi?

Mai mulţi: Nu o luăm. Ii prea scumpă.

Negustorul: Atunci o duc hăt departe. Da n'aţ cătat făina. El ia atunci cenuşe în mână din căldare şi se apropie de grup. Câţiva suflă de-odată în ea şi le sare în ochi. Jocul se termină, într'un hohot de râs.

VI. *De-a palma 'n ???.* Acesta este ultimul joc.

Operaţia: Se alege un birău (primar). El se aşează pe un scaun iar altul dintre flăcăi pune capul pe mâinile lui pe care le ţine în poală. Ceilalţi îl lovesc şi el (Deac Ion), trebue să ghicească fiindcă altfel se pune din nou.

Se repetă:

Mă, n'ai fo tu?

sau:

N'ai fo tu?

Jocul are tehnica similară cu a bâzului.

VII. *Bâzul şi jocul de cărţi: Jocul de cărţi* început cel dintâiu, a fost întrerupt numai în timpul jocului celorlalte; el s'a făcut în timpul pregătirii tuturor.

Bâzul a continuat în aceleaşi intervale prin către cei care nu luau parte la jocul de cărţi sau la operaţiuni privitoare la jocurile înşirate.

Jocuri care nu s'au făcut:

1. Popa.
2. Judecătorul.

1. Popa nu s'a făcut fiindcă îl cunoaştem toţi — cel care este popă suferă. Iată-l pe scurt: se pune o haină de lână pe capul unuia şi se acoperă la ochi. Pe mâneca hainei (lecrăcului), se toarnă apă, popa fiind astfel udat.

2. *Judecătorul:* „Se fac şase cărţi. Pe fiecare se scrie: judecător, apăsător (procuror), apărător, martor, păgubaş. Se pun pe dos. Cei din adunare trag.

Păgubaşul merge la judecător:

— Domnule judecător, mi-a furat calul din grajd.

Judecătorul: Care e mă? Arată-l!

Apăsătorul, îl pedepseşte cu: cincizeci dulci, (lovituri în palmă), câte lin (încet), cincizeci acre (mai tare).

Apărătorul zice, că de ce l-a bătut că el nu e vinovat şi cere să-i arate chitanţa şi dacă nu e acela tâlharul, e bătut martorul cu două sute!".

(inf. Gh. Stanca)

Ziua II, 26 Aug. „Dimineaţa l-am spălat la obraz. Diseară să face parastasul şi în urmă nu ne mai uităm altu la iel (mort). Astădz nu l-am cântat. O samă îl cântă dimineaţa, la amiadz şi sara, când bat clopotele (fiica mortului). Zărind o nouă femeie intru în vorbă. A venit să facă cele ce trebue. Pentru aceeaşi zi se precizează:

Să pun'e în copărseu (sicriu) talaz dedesubt; un colac de pâine; o bâtă.

— De ce se pune şi bâta?

— Ca să poată bate pe draci.

Punerea mortului în sicriu. Se face înainte de venirea preotului, la 7½.

Parastasul. Vine preotul pe la nouă. Face o slujbă şi cei prezenţi sunt cinstiţi cu ţuică.

Ziua III. Societatea Mariana, vine prin Nepotoaia şi alte cinci femei şi intonează „Născătoare de Dumnezeu".

Ridicarea mortului. Vine preotul (ora 13). Ceilalţi se retrag (şi societatea Mariana).

Impreună cu preotul şi diecii vin şi patru bătrâni cu lumânări de stearină în mână.

Diacul I face cruce pe perete cu lumânarea (fumul ei) scriind, în patru pereţi, *NIKA.*

Pe sicriu se află o icoană Sf. Maria şi cu lumina trupului.

Când preotul spune „în veci pomenirea lui", se scoate mortul.

Un obiceiu: Cum iese sicriul pe uşe, fiica lui închide uşa (să nu se întoarcă mortul să ia pe altu. inf. Mar. St. V.).

Fiica mortului boceşte:

Scoală tată de-aicea
Doară fraţ or înturna
Şi-or vorbi cu d-ta
Scoală şi mai zobozi
Da de-amu o zini
Şi cu d-ta or vorbi

Sicriul se pune în curte pe o masă. La cele două capete ale lui se află două icoane mari. Cei patru bătrâni cu lumânările îngenunchiază la cele patru colţuri. Pe sicriu se află icoana Sf. Maria şi lumina trupului de forma aceasta:

Un blid cu busuioc legat cu fir roşu e pus apoi de o babă.

Soţia îndurerată, împarte plângând lumânări de stearină celor mai în vârstă.

Bocirea (fiica răposatului):

Vai de mine tătucă
Rău m'ai fript la inimucă
Bun ai fo tată cu mine
Bun ai fo batăr cu cine
Bun ai fo cu mine tare
Bun ai fo batăr cu care
Vai de mine tătucă
Rău m'ai fript la inimucă.

In timpul acesta se împart colaci copiilor.

După ce preotul termină slujba, începe predica.

Din predica preotului V. Dunca:

Sunt două forţe în lumea aceasta, îndureraţi părinţi şi îndurerată adunare: binele şi răul. Ele nu caută să atragă trupul omului că nu au lipsă (nevoie) de el, ci sufletul omului. Mai ales astăz când mulţi dintre credincioşi au uitat de credinţa lor, se cade să facem ce a făcut răposatul întru Domnul.

Incepe apoi să-l laude pe mort, că a avut purtări bune în vieaţă.

Mortul îşi ia rămas bun dela cei apropiaţi. La sfârşitul predicei, mortul, prin glasul preotului se îndreaptă către cei rămaşi: — *la soţie.*

Desigur, acum când ţi-am produs atâta durere, iubita mea soţie, să cade să-ţ spun că poate şi eu am greşit. Am stat laolaltă şi poate ne-am sfădit fără să ştie lumea, dar pentru toate acestea şi alte neajunsuri să mă ierţi.

La copii (Petru şi Grigore): Cu toate că nu am avut norocul să vă văd în ultima clipă, dacă am greşit cu voe pentru voi, pentru binele vostru, să nu luaţi în nume de rău dacă acum când plec vă zic iertaţi-mă.

La nepoţi, veri şi vere, neamuri şi celelalte şi vecinilor — cu care am trăit în bună înţelegere, vă zic şi vouă acum: iertaţi-mă!

Persoanele dela care îşi ia mortul rămas bun, (citite de preot), se grupează astfel:

Soţie	1
Fată	1
Feciori	2
Gineri	1
Nepoţi	9
Cuscrii	2
Şogori	4
Veri şi vere	41
Alţii	37
	98

După ce termină preotul începe Diac I şi II să cânte versete din cântece de îngropăciune:

Dacă de-aici îi pleca
Numele ţă sa uita
Plânge casa, plânge masa
C'amu tătuca vă lasă
Plânge mândra livegioară
C'amn'eu tată vă 'ncongioară
Vai de mine tătucă
Rău m'ai fript la inimioară.

Petrecerea (plecarea mortului). Cosciugul e dus pe pari de bătrâni, toţi veri:

1. Deac Ion Lupulean.
2. Buftea Vasile Horia.
3. Bizău Vasile lu Foflată.
4. Mareş Gabor lu Fârsânii.

Pe drum cortegiul mortuar face şaptesprezece opriri.

Bocirea (Aceeaş):

Câte drumuri ai umblat
Di pe toate ai înturnat
Şi ăsta-i un drum mai scurt
Hăt, nu vei vini mai mult!
Că unde t'e duci acum
Nici te cară cu caru
Nice te suflă vântu
Nice ninge, înghiaţă
Nici să face dimineaţă
Nici ară nici cară
Nici să face primăvară

La intrarea în cimitir:

Fa tatucă cum îi fa
Pa portiță nu te baga
C'acolo te-or îngropa
Și n'om ști de dumn'eata
Hai la min'e pa vroniță

La biserică: Preotul intră peste pragul bisericii. Mortul este lăsat afară. Face ceremonia. Toată lumea stă în genunchi: bărbați, femei, până și copii.

După aceea, mortul e dus la groapă și lăsat cu două funii.

Bocirea (Aceeaș):

Noapte bună și-i ierta
De ț-am greșit careva
Dacă nu vrei a înturna
Să mai st'im cu dumneata!

Când groparii încep să arunce pământ, întreaga asistență aruncă.

In Pridvorul bisericii, după aceea, Nepotoaie în fața icoanelor face „Rozaru" cu Soc. Mariana:

60 de Născătoare de Dumnezău.
5 tatăl nostru.
1 Crezul.

Parastasul. Sunt două mese: una în casă și una afară. Preotul cu diecii stă la cea dinăuntru.

Peste câtva timp se aduc în fața preotului prescurile care se împart:

Popa: 3 prescuri, 3 colaci, 2 lumânări mari și 6 colaci mici.

Diecii: 3 colaci, 2 prescuri și 2 colaci

Cârsnicul: 3 colaci, 1 prescură, 2 lumânări mari și 2 mici.

Clopotarii: o lumânare și un colac mare.

Ceilalți: o lumânare și un colac mare.

Felul mâncării: Mălai sub formă de pâine (Pâine pentru preot). Pastă: (Fasole verde). Tăețel cu lapte.

De pomană: La o săptămână s'a dat de pomană o cămașe lui Gh. a Morenecii din Dragomirești.

FLOREA FLORESCU

3. PATRU SATE

CONTRIBUȚII LA TIPOLOGIA SATELOR ROMÂNEȘTI

I. — POIANA CÂMPINA, SAT DE MUNCITORI INDUSTRIALI

Suită pe dealuri mereu crescânde spre Vest, spre pădurile care se ivesc departe, pe înălțimile mai semețe, comuna Poiana-Câmpina domină valea râului Prahova, care o desparte de orașul apropiat, în fața căruia stă și al cărui nume îl poartă.

Nu e în intenția acestei succinte prezentări, de a face un istoric al comunei, dar e util de stabilit genealogia localității de care ne ocupăm și care, în bună parte, își află o certă origine în orașul Câmpina.

Comuna Poiana-Câmpina e o așezare destul de recentă. Acum câteva decenii, când burghiul sondelor nu se implântase încă în inima de țițeiu a pământului, când însăși Câmpina era un biet târg, desigur, locurile cuprindeau o seamă de livezi și pășuni, proprietățile vecinilor de dincolo de râu și puțini erau acei fixați cu trăinicie pe aceste dealuri, care nu le ofereau prea mult, în afară de fructe și nutreț pentru vite.

Intr'o bună zi însă, pe moșiile din apropiere, a țâșnit lava „aurului negru" și aceste bucolice vremi de păstorie s'au îngropat tot mai mult în amintire.

Intreprinderi industriale de tot soiul au răsărit peste noapte cu locuințe de oameni, ademenind cu făgăduința unor câștiguri bune pe sătenii din localitățile învecinate, care au luat drumul spre fostul târg unde altădată veneau pentru o vânzare de vite sau a câtorva coșuri cu prune. Dintre acești țărani deveniți lucrători, cei mai apropiați de sediul întreprinderii se întorceau seara la casele lor. Ceilalți rămâneau, fie în oraș, fie în micul cătun de peste valea Prahovei. Cu timpul însă, mai cu seamă acești din urmă, siliți de efectele suprapopulării târgului transformat în oraș, iar pe de altă parte tentați de mica depărtare dintre cătunul Poiana și locul de muncă s'au oprit și fixat pe aceste dealuri cu livezi și pășuni care formează azi vatra comunei Poiana-Câmpina.

Astfel a luat naștere acum câteva zeci de ani Poiana-Câmpina. De atunci timpul a trecut mai grăbit parcă prin aceste locuri. Lumea s'a îndesit, atrasă de hornurile fabricilor și rafinăriilor din oraș, plată bună, astfel că localitatea se află azi, firește într'o mai mică măsură decât Câmpina, prinsă în cadrele unor prefaceri identice cu acelea prin care a trecut târgul de peste râu.

Ceea ce apare deosebit de interesant tuturor acelora care cercetează cât de sumar comuna Poiana-Câmpina, sunt mai ales alcătuirea sa şi procesul de urbanizare care se desfăşoară actualmente într'însa.

Căci, după cum e şi firesc dealtfel, fosta „Poiană" a Câmpinei, ca şi oraşul Câmpina, n'au atras spre întreprinderile fixate, înlăuntrul lor numai pe sătenii din satele vecine, ci, cu aproape egală forţă a ademenit şi polarizat disponibilităţi de lucru de pe întreg cuprinsul ţării. Zeci de oameni din Muntenia, Moldova, Oltenia, Ardeal, Banat chiar, şi-au lăsat uneltele şi gospodăriile lor nerodnice, pentru a se duce să lucreze în întreprinderile „Astrei" din Poiana-Câmpina sau în acelea ale societăţii „Steaua Română" din oraşul Câmpina, stabilindu-se însă şi în acest din urmă caz tot în comuna din stânga văii Prahovei.

E adevărat că o parte din aceştia nu au venit cu gândul de fixare veşnică. Unii s'au înapoiat la vetrele lor de îndată ce au strâns suma necesară cumpărării unui hectar, două, de pământ în satul natal. Alţii, tentaţi de câştig au rămas mai multă vreme, însufleţiţi însă tot de ideia reîntoarcerii. Dar cei mai mulţi, mai cu seamă cei din localităţile sau judeţele apropiate au intrat în Poiana-Câmpina cu certe intenţii de stabilire, căsătorindu-se şi întemeind gospodării durabile, categorie care alături de aceea a populaţiei flotante, confirmă însă, în mod egal, aspectul de sat strânsură al Poianei-Câmpinei.

Incadraţi, mai mult sau mai puţin stabil, în întreprinderile petrolifere şi ceferiste din Câmpina şi Poiana-Câmpina, locuitorii acestei din urmă localităţi formează un bloc masiv de lucrători, foşti săteni sau mici burghezi, alături de care se agită o minoritate infimă de ţărani rămaşi la ocupaţiile moştenite dela strămoşii lor, foştii păstori şi vânzători de fructe odinioară.

Astfel fiind, înfăţişarea satului poartă culoarea clasei lucrătorilor. Portul ţărănesc se păstrează ici, colo, mai ales în partea de Nord-Vest a satului, alterat de altminteri prin combinaţii de tot felul. Incolo, atât în cartierul ceferiştilor din imediata apropiere a gării, cât şi în restul comunei, domină haina orăşenească, bluza proletară, rochia de mătase vegetală şi pantoful cu toc înalt al soţiilor şi fetelor lucrătorilor şi mărunţilor burghezi rurali.

Repet, procesul de urbanizare al comunei Poiana-Câmpina se află în plin marş, care nu poate fi oprit. Iar efectele salutare ale acestui fenomen în ce priveşte deprinderea unei mai bune alimentaţii sau conformarea la normele igienii de pildă, îşi află, din nefericire, un revers nefast constând dintr'o asumare a viciilor, moravurilor şi obiceiurilor novice ale oraşului ca şi într'o sumă de note caracteristice periferiei urbane: tendinţa spre un lux costisitor şi de prost gust, abordarea lecturilor de aventuri stupide şi scabroase, precum şi acel spirit şmecheresc în care se desvoltă majoritatea copiilor dela mahalalele oraşelor, pentru a deveni mai târziu indivizi incorecţi şi meschini, speculanţi neruşinaţi, spoliatori josnici şi fără suflet.

Or, aici se află pericolul urbanizării comunei Poiana-Câmpina. Şi în această direcţie de îndrumare pe adevăratele căi ale progresului, trebue să intervină priceperea sociologului cum şi dibăcia conducătorului administrativ.

MIRCEA TIRIUNG

II. — GURA-TEGHII, SAT DIN MUNŢII BUZĂULUI

Gura-Teghii este un sat de munte, aşezat la Poalele Penteleului, format din 13 cătune înşirate pe o lungime de 16 km dela confluenţa Bâştii cu Buzăul, 13 km de Nehoiu, până la Gura Milei, 3 km mai sus de satul Varlam, locul de unde Bâsca se ramifică în „Mare" şi „Mică" să îmbrăţişeze masivul Penteleul.

In Gura Teghii se pare că natura a fost făcută să acopere o sărăcie crâncenă. In sat nu se poate pătrunde decât cu un tren forestier din cauza drumurilor rupte de torenţi. Majoritatea oamenilor trăiesc din munca în pădure, care nu le este de niciun folos. Câştigă puţin şi din cauza ei, şi-au neglijat complet gospodăriile. Casele sunt o pustietate. Nici păsări şi nici vite. Boli cu duiumul.

In realitate singurul lucru bun găsit în Gura Teghii e sufletul lor de aur, dorinţa lor pentru îndreptarea situaţiei materiale şi dragostea nemărginită pentru cei veniţi să le aducă vestea cea bună.

Munteanul trăieşte din creşterea vitelor şi a pomilor, dar în Gura Teghii lipsesc aceste bunuri. Pământ nu au.

Pentru a ilustra aceasta, redau următoarele date statistice, culese cu multă grijă şi preciziune în

satul mijlociu, Gura Teghii. (In întreaga comună sunt circa 950 membri).

Gura Teghii are 56 familii cu 191 membri.

Aceste 56 familii stăpânesc în total 212,68 ha, ceea ce revine câte 3,79 ha pentru o familie şi 1,11 ha de locuitor (am scos din calcul pe pr. C. Georgian cu 116 ha, fiind o excepţie pentru întreaga comună).

O cantitate insuficientă mai ales că este de cea mai proastă calitate şi risipită 3—4 parcele.

Din 212,68 ha, 142,64 ha sunt în sat, împărţite în 207 parcele, iar restul de 70,04 ha sunt în diferite comune din judeţele Brăila şi Buzău, până la 150 km depărtare, împărţite în 64 parcele.

Aşa dar, dorul după pământ de cultură a făcut să primească să fie împroprietăriţi în afară din comună, cu câte 2—3 pogoane, care cu timpul, prin vânzări şi jocul succesiunilor, s'au împărţit şi acestea.

Ca să cultive această mică suprafaţă fac drumuri de câte o săptămână, îşi pierd toată vara acolo, ca toamna să aducă acasă cu foarte mare cheltuială câteva baniţe. Ceea ce recoltează ei costă de trei ori mai mult.

Gura Teghii trebueşte ajutată. E adevărat, mulţi trăesc din munca în pădure, dar această sursă de venituri se va epuiza în curând.

Soluţia naturală este ca omul să trăiască în satul lui. Din pământ nu vor putea să trăiască decât puţini şi numai dacă vor şti să-l folosească la maximum.

Cei care au pământ în sat trebuesc îndemnaţi să planteze pomi, să crească stupi, vite etc.

O problemă importantă este aceea a izlazurilor comunale. Nu au izlaz suficient şi acel existent este prost întreţinut.

Este lucru ştiut că totul într'un sat este buna stare a locuitorilor. Şi tocmai această stare trebue formată. La noi, legile şi oamenii au creiat proprietăţi agricole care nu asigură niciun minimum de existenţă mizerabilă.

In Gura Teghii, oamenii n'ar putea să aibă un câştig decât din cultivarea pomilor roditori şi mai ales din creşterea vitelor şi a stupilor.

La început au fost păstori. Astăzi au uitat această îndeletnicire. Totuşi vor fi nevoiţi să se întoarcă la ocupaţia lor din trecut.

ION IONESCU-OBARŞIA

III. — FUNDUL MOLDOVEI, SAT DE PĂSTORI ÎNSTĂRIŢI DIN CÂMPULUNGUL BUCOVINEI

De-a-lungul râului Moldova, între centrul de cale ferată Pojorâta şi Breaza, pe o distanţă de 16 kilometri, se întinde neregulat, amorf, satul de munte Fundul Moldovei.

Culmi paralele, împădurite *(obcine)*, sugrumă râul pe *Câmpulungul* care adună aşezările omeneşti şi uneşte ţinuturi. Vârsta comunei n'a fost stabilită. Cele mai depărtate amintiri ale locuitorilor pomenesc de Iosif al II-lea dar, desigur, satul fiinţa încă din secolul 16 sau 17 ca majoritatea satelor de păstori din văile şi depresiunile Bucovinei sudice.

Recensământul din 1930 arată în Fundul Moldovei existenţa a 4.490 suflete. Opt ani mai târziu populaţia creşte la 5.087 suflete alcătuind 1.500 familii. Locuinţele în număr de 1.300 formează câteva mici nuclee rânduite pe malurile Moldovei; cele mai multe însă se împrăştie pe obcine, prin defileuri împrumutând numele gârliţelor isvoarelor: *Colacul, Orata, Botoşel, Timăr.*

In afara acestor locuinţi, o sumă de aşezări secundare, *târle*, proprietăţile păstorilor înstăriţi, ocupă înălţimile cu fâneţe îndestulătoare, cuprinzând un aspect esenţial în definirea economică şi socială a satului.

Şaptezeci la sută din locuitori sunt crescători de vite, stăpânitori de obcine şi islazuri mai mult sau mai puţin întinse. Astfel, 400 familii deţin 0—1 fălci, iar 150 familii cu 50—250 fălci *) cifre care arată starea de avuţie a majorităţii populaţiei din Fundul Moldovei.

Care este explicaţia acestei bune situaţii din punct de vedere funciar? Cui se datoreşte faptul că oierii din Fundul Moldovei stăpânesc în medie suprafeţe de 25 fălci, în vreme ce locuitorii satelor învecinate nu posedă nici a treia parte din această medie?

Iată, după spusele unui bătrân proprietar localnic lămurirea fenomenului: „*Când împăratul* (Iosif II-lea n. r.) *o luat munţii mânăstirilor să facă*

*) 1 falce = 14.342 mp.

Fondu' (Fondul Bisericesc n. r.) *o adus un inginer să împartă pământu', da' oamenii din satu' nost nu l-o lăsat, ci l-o luat cu paru' la goană ș'o zis că toți munții îs a lor. Atunci o ocupat cine o vrut și s'a trecut fieștecare la Grundbuch* (Cartea funduară n. r.). *Așa am rămas noi cu moșiile până'n ziua de azi!".*

E adevărat că pământurile s'au mai îmbucătățit între timp, iar noii veniți adăogați celor sărăciți au format cu vremea o pătură de nevoiași lipsiți de avere funciară și reprezentând 30% din populația satului.

Dintre aceștia, o treime, Români, lucrează *(„lucră orice")* fie pe pământurile celor chiaburi ca *argați, ziuași* (oameni cu ziua) la câmp, la vite, cu 88—100 lei pe zi vara, iar iarna cu 60—80 pe zi *(„și unde lucră, acolo mâncă")*. De asemenea, se angajează la pădurile Fondului Bisericesc sau ale particularilor ca *țugari (cărăuși)*, tăietori de parchete cu 100—150 lei pe zi și lucrători la ferăstraiele și fabricile de cherestea din împrejurimi *(Pojorâta* și altele).

Celelalte două treimi, 20% din întreaga populație a satului, Germani, lipsiți de pământ, se văd nevoiți să-și părăsească gospodăriile pentru a munci în *băile* (minele) de mangan, pirită din apropiere: Iacobeni, Vatra Dornei sau la marile lucrări de cale ferată: tunele, terasamente, poduri, dela Ilva Mică, unde muncesc peste zece mii de lucrători.

Parte din mine au fost *sparte* de Ruși în timpul războiului, spun oamenii. *„Amuș le-o desfundat borțile, că vrea să le lucreze iar"*. Și mulți dintre nevoiașii satului cumpănesc între a rămâne acasă îndurând lipsuri și a lua drumul *Nemților* spre băile cu câștiguri frumoase dar care cer sacrificiul ruperii de sat.

MIRCEA TIRIUNG

IV. — DELACHEUL, SAT DE FOȘTI CLĂCAȘI DIN TIGHINA

La marginea de Nord a județului Tighina se găsește lângă Nistru un sat triunghiular: Delacheul. Moldovenii ce-l locuesc duc vieață aspră și legată de pământ, pe care o caracterizează faptul că sunt foști clăcași. Sărac și mărginit la spațiul restrâns al satului, țăranul din Delacheu nu cunoaște altă vieață, alt orizont. Se mulțumește cu bugetul său anual de 3—4.000 lei, luptând din răsputeri cu pământul.

Satul acesta pare a fi sat de strânsură, sat de oameni aduși de prin părțile Chievului și Prutului. Moldovenii și Ucrainienii, astfel, s'au amestecat și au dus trai laolaltă, pe moșia boerului Mavrichi. La împărțirea pământurilor, la *nadel*, existau 111 gospodării.

Inainte vreme era vieața mai vie. Contactul cu satele vecine de peste Nistru era des. Circulația pe fluviu ajuta de asemenea comerțului. Delacheienii cunoșteau lume mai multă, vieață mai dinamică. Activitatea nu se rezuma la agricultură, ca acum. Vieața lor de azi e vieață de om ce așteaptă cu frică rodu logorului, care, argilos și insuficient lucrat, nu produce de obiceiu mai mult de 50—60 deduri la deseatină.

Nu se mai samănă floarea soarelui de vreo 10 ani, nici harbuji. Rămân cerealele. Și apoi, vinul. Fiecare sătean are bucata lui de vie. „Pe care l-apucă lenea la poloboc, cu atâta se mângâe și el. Omu dacă-i bat, îi bogat. Iar dacă s'o trezit, o sărăcit". (Tănase Râuleț, 80 ani, știe carte). Mâncarea se reduce la mămăligă și ceapă, la borș și murături.

„Iarna oamenii stau pe acasă sau acei săraci lucrează în pădure. Mai înainte se scotea piatră. Acu stau de vorbă. Nu-i o fabrică, nu-i nică. Să duși omu și câștigă. Tare-i greu. Norodu nostru o dușe greu de tot. N'are niciun câștig. Mai ales ne sparie cu viile iestea. Apoi, mai bine să vie să ne ucidă ca să mântue cu noi. Cu o leacă de vie avem povidlă (magiun), mâncăm iarna întreagă" (același). Zi de zi treburile merg mai prost. Livezile din partea nordică nu mai rodesc din pricina lipsei de apă. Nistrul nu mai inundează malul românesc de vreo șapte ani. Sovietele utilizează o metodă hidraulică, care la noi lipsește. Pomii dau în floare și apoi stau pe loc.

Este în acest sat o problemă de-o acuitate vie: toloaca. Oamenii au câte două bucăți de toloacă. Vite, unii mai că n'au. Iar acei cu vite nu le pot paște pentru simplul motiv că nu-i iarbă.

Nu se îngrașă pământul că nu este cu ce. Vite n'au. Numai intelectualii selecționează grâne. Intelectualii samănă cu sămănătoarea, țăranii svârlu cu mâna. Cărăușie nu există. Câștig particular nu există. Nu se lucrează în parte, din cauza pământului împrăștiat și puțin. Toamna tinerii pleacă pe

la orașe ca să-și câștige ceva bani pentru îmbrăcămintea de iarnă.

Mentalitatea satului rămâne evident primitivă. Pentrucă starea economică presează vertical asupra lor. O redresare imediată se cere. Credințele vechi încep a se pierde, se decolorează. Biserica nu-i ce-a fost înainte".

După înlăturarea „boerescului" oamenii s'au pus pe muncă fiecare pentru sine. Satul creștea văzând cu ochii. Până când neajunsurile s'au ivit din nou. Le trebue iar pământ și mijloace de muncă rațională.

Clăcășia a imprimat sufletului Dalacheienilor dorința de muncă, de a transforma vizibil realitatea. Indrituită, coordonată, pornită cu entuziasm, această dorință ar da rezultate minunate. In casele aproape toate de lut, s'ar ivi o nouă vieață. Și deși: „norodului nici Dumnezeu nu-i poate intra în voie", dalacheienii așteptă zilnic altă modalitate, mai nouă și mai fericită, spre a rezolva acea născocire biologică: vieața. Lângă pământ puțin udat de ploi și deloc mănos, să răsară bucuria oamenilor, a unei vieți înțelept organizate.

GEORGE MENIUC

PROBLEMELE AGRICULTURII ROMÂNEŞTI

ÎNDREPTARUL LUCRARILOR SEMINARULUI PENTRU DOCTORAT AL PROF. V. N. MADGEARU

Vieaţa Profesorului Madgearu a fost curmată la începutul anului şcolar 1940/941. In ziua de 15 Noemvrie 1940, îndreptarul pentru studenţii Seminarului de doctorat de pe lângă Catedra de Economie Politică a Academiei de Inalte Studii Comerciale şi Industriale din Bucureşti, cu a cărei întocmire ne însărcinase şi pe care-l publicăm aci, era gata multiplicat şi pachetul cu exemplarele destinate membrilor Seminarului se găsea la Academie, în vederea întâiei şedinţe a Seminarului.

Tema lucrărilor acestui Seminar, Profesorul Madgearu o fixase încă din primăvara anului trecut. Spunea că scrierea întâielor capitole ale „Evoluţiei economice româneşti după războiul mondial" îi dăduse prilejul să treacă în revistă numeroasele cercetări monografice întreprinse în ultimul deceniu de Institutul de Ştiinţe Sociale, Institutul de Cercetări Agronomice, de Institutul Naţional Zootehnic, ca şi de cercetătorii individuali. Dorea ca studenţii săi să citească aceste lucrări, pentru ca în discuţiile din Seminar să poată fi trasată imagina nouă a stării şi problemelor de azi ale agriculturii româneşti, pe care o precizează ele.

Indreptarul avea menirea să înlesnească familiarizarea dela început a membrilor Seminarului cu temele pe care aveau să le trateze. Potrivit acestei destinaţii, el nu este o bibliografie completă, ci numai un punct de plecare.

Credem totuşi, că tipărirea lui în această revistă este nu numai un act de pietate faţă de cel ce a fost întâiul Secretar-General al Institutului Social Român, ci şi un serviciu adus cetitorilor „Sociologiei româneşti".

Anton Golopentia şi Ion Veverca

1. Problemelor agriculturii româneşti

Introducere

1. Raporturi de structură în economia românească (Sectorul agricol, sectorul industrial şi comercial-capitalist şi sectorul economiei de Stat).
2. Caracteristicile economiei ţărăneşti.
3. Satul ca unitate economică

Situaţia agriculturii româneşti

4. Suprafaţa agricolă a României şi condiţiile naturale ale agriculturii româneşti.
3. Distribuţia după întindere a exploatărilor agricole.
6. Reforma agrară şi fărâmiţarea ulterioară a proprietăţii agricole româneşti.
7. Exploatarea în regie şi arendările, respectiv dările în dijmă.
8. Braţele de lucru din agricultura românească.
9. Inventarul agricol viu şi mort.
10. Instrucţia agricolă.
11. Producţia agriculturii româneşti.
12. Cultura cerealelor şi cerealismul.
13. Cultura plantelor alimentare şi industriale.
14. Creşterea animalelor.
15. Viticultura şi pomicultura
16. Industria sătească şi casnică.
17. Ocupaţiile anexe.
18. Valorificarea produselor agricole
19. Datoriile agricole.
20. Rentabilitatea şi productivitatea exploatărilor agricole
21. Impunerea agriculturii.
22. Muncile sezoniere, emigrarea temporară sau definitivă: colonizări, industrializare, urbanism.
23. Raportul dintre sat şi oraş.

24. Standardul de vieață al populației rurale din România și consecințele lui sanitare și culturale.
25. Suprapopularea agricolă a României.

Politica agrară românească

26. Intensificarea agriculturii românești.
27. Comasarea.
28. Problema creării exploatărilor indivizibile.
29. Irigațiile și ameliorațiunile de terenuri inundabile.
30. Organizarea creditului agricol.
31. Cooperativele agricole.
32. Organizarea pieței agricole.
33. Reglementarea condiției muncitorilor agricoli.
34. Plasarea brațelor supranumerare în agricultură.
35. Situația agriculturii în țările din Estul Europei.
36. Directivele planului agricol al României.

2. Indrumări bibliografice pentru membrii Seminarului.

I. Toți membrii seminarului vor citi un tratat de Economie agrară și un tratat de Politică agrară.

Lupa Popovici: *Curs de Economie rurală*, 1930/31. București.

G. Ionescu-Sisești: Politica agrară cu privire specială la România, f. a.

V. N. Madgearu: *Curs de Economie Națională*, vol. II. Politica agrară, Buc. 1935.

Victor Slăvescu: *Curs de economie agrară*, 2 vol., Buc. 1933.

Alb Delos: *Traité d'économie rurale*, 2 tomes, Paris 1932—34.

E. Iouzier: *Economie rurale*, Paris, 1928.

E. Laur: *Economie rurale*, Genève, 1938.

C. Henry Taylor: *Outlines of agricultural economics.*

Von der Goltz: *Vorlesungen über Agrarwesen und Agrarpolitik.* (Cursuri despre problemele și politica agrară), 1899.

Skalweit: *Agrarpolitik.*

Aereboe: *Agrarpolitik*, 1928.

Deutsche Agrarpolitik (Politică agrară germană). editată de Beckmann, Harms, 3 vol., Berlin, 1932.

H. Bente: *Landwirtschaft unde Bauerntum. Eine Einführung in die deutsche Agrarpolitik.* (Agricultură și țărănime. O introducere în politica agrară germană), Berlin, 1937.

II. Cunoașterea economiei agrare a țărilor vecine cu România și a puterilor Europei Centrale poate oferi sugestii numeroase celui ce vrea să înțeleagă problemele agriculturii românești. Se recomandă membrilor seminarului să caute să se informeze asupra economiei agrare a uneia cel puțin dintre țările menționate.

A. Reithingher: *Das wirtschaftliche Gesicht Europas.* (Fața economică a Europei), Stuttgart, 1936, apărută și în traducerea franceză la Payot, sub titlul *Le visage économique de l'Europe*, 1937. Cuprinde o prezentare a problemelor agrare și industriale ale diferitelor părți ale Europei în corelație cu problemele demografice.

M. Sering: *Agrarrevolution und Agrarreform in Ost-und Mitteleuropa.* (Revoluția și reforma agrară în Europa de Răsărit și Centrală), Berlin, 1925 (comunicare la Acad. Prusiei).

M. Sering: *Die agrarischen Umwälzungen im ausserussischen Osteuropa.* (Răsturnările de ordin agrar în Europa de Răsărit exclusiv Rusia), Berlin 1930.

Société des Nations. Conférence européene de la vie rurale. Contribution de l'Institut International d'Agriculture (prezentări comparative pentru toate țările europene): Geneva, 1940, vol. I, *Population et agriculture: le Problème du surpeuplement rural;* 2. *Le régime foncier en Europe;* 3. *Le capital et les revenus des exploitations agricoles en Europe, d'après les résultats de la comptabilité pour la période 1927/28 à 1934/35;* 4. *La bonification des terres en Europe;* 5. *Conditions et amélioration de la production végétale et de la production animale. Industries rurales.* 6. *Interventions des pouvoirs publics sur le marché et la production agricole.*

Pentru aceeași conferință a vieții agricole au fost pregătite broșuri prezentând situația agriculturii din următoarele țări: Jugoslavia, Ungaria, Finlanda, Danemarca, Belgia, Olanda, Elveția, Franța, Bulgaria, România.

Matolcsy M á t y a s: *Az uj földreform munkaterve.* (Planul de lucru al Reformei agrare viitoare). Budapesta, Révay, 1934.

Ianaky M o l o f f: *Die sozialökonomische Struktur der bulgarischen Landwirtschaft.* (Structura social-economică a agriculturii bulgare), Berlin 1936.

Andrei P i p e r o v: *Bulgariens Agrarkrise und Agrarverschuldung.* (Criza agricolă şi datoriile agricole din Bulgaria). Berlin, 1938.

Crum M i h ă i l e s c u: *Bulgaria agricolă.* Chişinău, 1933.

D. von F r a n g e s: *Die sozialökonomische Struktur der Jugoslavischen Landwirtschaft.* (Structura social-economică a agriculturii jugoslave), Berlin, 1936.

Blagoje N i k o s a v i c: *Die Agrarverfassung und der landwirtschaftlichen Kredit Jugoslaviens.* (Structura agricolă şi creditul agricol al Jugoslaviei), Berlin, 1935.

E. R e i c h: *Die tschechoslovakische Landwirtschaft. Ihre Grundlagen u. ihre Organisation.* (Agricultura cehoslovacă, condiţionările şi organizaţia ei), Berlin, 1935.

Riza Mustafa Kâzim: *Die türkische Landwirtschaft und ihre wichtigsten Betriebswege* (Agricultura turcă şi ramurile ei de producţie mai importante. Ankara — Leipzig 1935.

Dalib Z a v a l a n i: *Die landwirtschaftlichen Verhältnisse Albaniens.* (Stările agricole ale Albaniei), Berlin 1938

H. I. S e r a p h i m: *Die Einwirkungen der ost- und südosteuropäischen Agrarreformen auf die deutsche Landwirtschaft.* (Influenţa reformelor agrare din Europa de Răsărit şi Sud-Est asupra agriculturii germane), Berichte über Landwirtschaft, XVI (1932), 3.

M. S e r i n g: *Die deutsche Landwirtschaft unter volk - und weltwirtschaftlichen Gesichtspunkten. (Agricultura* germană, privită în perspectiva economiei naţionale şi a economiei mondiale), Berlin, 1932.

R. W. D a r r é: *Ziel und Wege der nazionalistischen Agrarpolitik.* (Ţelul şi căile politicii agrare naţional-socialiste), München, 1934.

Iürgen H. S e r a p h i m: *Deutsche Bauernpolitik.* (Politica germană pentru întărirea ţărănimii). Berlin, 1936.

Hermann R e i s c h l e und W. S a u r e: *Aufgaben und Aufbau des Reichnährstandes.* (Menirea şi organizaţia corporaţiei agricole a Imperiului), Berlin, 1934.

G. J a c q u e m y n s: *La politique rurale de l'Italie fasciste.* Bruxelles, 1936. (Traducerea, întitulată *Structura socială a populaţiei agricole italiene* a unui capitol al acestei lucrări a fost tipărită în Sociologie românească, III (1938), 9—12 pag. 436—447).

Prof. Giovanni L o r e n z o n i: *Introduzione e guida ad un inchiesta sulla piccola proprietà coltivatrice postbelica* în Italia, Roma, 109 p. Libr. Internazionale, 1929.

Prof. Giovanni L o r e n z o n i: *Inchiesta sulla piccola proprietà coltivatrice formatasi nel doppoguerra,* Roma, 1938.

Arrigo S e r p i e r i: *Guida e ricerche di economia agraria,* Roma, Libr. Internazionale, 178, p. 1929.

N. C o r n ă ţ e a n u: *Politica agrară a Statelor Unite ale Americei de Nord.* Bucureşti, 1936.

Georges B o u v a r d: *L'Agriculture dirrigée aux Etats-Unis,* Paris.

Michael K o n s t a n t i n: *Die Agrarpolitik der Soviet-Union und deren Ergebnisse.* (Politica agrară a Uniunii Sovietelor şi rezultatele acesteia), 1936.

Victor M e l e g a: *Rusia Sovietică economică.* Buc., Bucovina, 1936.

III. Preciziuni asupra situaţiei agriculturii româneşti şi străine nu pot fi obţinute fără o consultare asiduă a statisticilor agricole. Informaţii statistice asupra agriculturii româneşti trebuesc căutate în următoarele publicaţii:

Institutul Central de Statistică: *Anuarul Statistic 1937/38,* Buc., 1939 (vol. 1939/40 sub tipar).

Institutul Central de Statistică: *Bréviaire Statistique de la Roumanie,* 1940.

Institutul Central de Statistică: *Statistica Agricolă 1938.* Buc., 1939.

L'Agriculture en Roumanie, Atlas statistique, publié par le Ministère de l'Agriculture et des Domaines, Buc., 1938.

Ministerul Agriculturii şi Domeniilor: *Statistica animalelor domestice,* 1935. Această publicaţie cuprinde şi o repartizare a gospodăriilor ţărăneşti după suprafeţele şi numărul de vite stăpânite, precedată de o introducere de R. Cresin.

Ministerul Agriculturii şi Domeniilor: *Statistica pomilor fructiferi pe anul 1932.* (Bul. Inf. al Ministerului Agriculturii şi Domeniilor 15/ 1933).

Ministerul Agriculturii şi Domeniilor: *Statistica păsărilor de curte din România*, precedată de o introducere de Roman Cresin, referent statistic, Buc., 1934.

Ministerul Agriculturii şi Domeniilor: *Statistica maşinilor şi uneltelor agricole pe anul 1937*, Bucureşti, 1939.

Ministerul Agriculturii şi Domeniilor: *Statistica animalelor domestice, păsărilor de curte şi stupilor cu albine pe anul 1937*, Buc., 1938.

Ministerul Agriculturii şi Domeniilor: *Statistica animalelor domestice pe anul 1938*, Buc., 1939.

Asoc. Rom. pentru Studiul Conjuncturei economice; *Conjunctura economiei româneşti*, Buletinul lunar şi Buletinul trimestrial (anul I: 1936 şi 1940: anul V).

Informaţii statistice comparative asupra agriculturii din străinătate pot fi găsite în:

Annuaire international de Statistique agricole, editat de Institutul Internaţional de Agricultură dela Roma. (Ultimul volum: 1939—1940).

Statistisches Reichsamt: *Statistisches Iahrbuch für das Deutsche Reich 1939.*

IV. Cunoaşterea concretă a agriculturii româneşti nu poate fi realizată fără consultarea monografiilor şi cercetărilor întreprinse şi editate de Institutul de Cercetări Agronomice al României (I. C. A. R.), Institutul Naţional Zootehnic (I. N. Z.) şi Institutul de Ştiinţe Sociale al României (I. S. S. R.). Cele mai însemnate din aceste lucrări sunt:

a) *I. C. A. R.:*

N. Cornăţeanu: *Tractorul şi secerătoarea-treerătoare în agricultura noastră*, 1933.

N. Cornăţeanu: *Creşterea şi rentabilitatea porcilor în diferite ţări şi în România*. Buc., 1935.

N. Cornăţeanu: *Cercetări asupra rentabilităţii agriculturii româneşti*, Bucureşti, 1935.

A. Frunzănescu: *Munca umană în actuala conjunctură agricolă*, 1935.

N. Cornăţeanu şi alţii: *Studii privitoare la preţuri şi rentabilitate în agricultura românească*, Bucureşti, 1936.

Scraba: *Starea socială a ţăranului român*, 1908.

K. Kautski: *La Question Agraire.*

P. A. Sorokin: *Bibl. sistematique de la sociologie rurale*, 3 vol. englezeşti, 1930.

P. A. Sorokin: *Principe de sociologie ruro-urbaine*, englezeşte, 1927.

Lovinescu: *Ist. Civ. Române contimporane.*

Fr. Delaisi: *Les deux Europes (Payot).*

Vandervelde: *Socialismul şi Agricultura*

Luigi Luzati: *La tutella economica, giuridica e sociale della picolla proprietà*, 1913.

Cornăţeanu N.: *Organizarea Muncii în Agricultură*, 1929.

H. Lupan: *Gospodăriile agricole din Dobrogea*, Bucureşti, 1937.

Gh. Ciulei: *Gospodăriile agricole din Ţara Bârsei*, 1937.

Gh. Ciulei: *Importanţa economică a podgoriei Odobeşti, cu privire specială la rentabilitatea ei.* Bucureşti, 1937.

H. Lupan: *Structura gospodăriilor ţărăneşti din jud. Baia*, Bucureşti, 1938.

Gh. Ciulei: *Organizarea şi rentabilitatea gospodăriilor agricole din Dobrogea şi Basarabia*, Bucureşti, 1938.

D. I. Ticulescu: *Cercetări asupra organizării şi rentabilităţii gospodăriilor ţărăneşti din regiunea pomicolă a judeţelor: Prahova, Dâmboviţa şi Muscel*, Bucureşti, 1939.

b) *I. N. Z.*

G. K. Constantinescu: *Tratat de zootehnie generală*, Bucureşti, 1930.

G. Ionescu-Brăila: *Creşterea animalelor în agricultura românească*, Bucureşti, 1935.

Dr. I. Vlad: *Contribuţiuni la studiul iaurgeriilor din Bucureşti*, Bucureşti, 1935.

Dr. Gh. Gh. Radu: *Contribuţiuni la studiul stânilor din România*, Bucureşti, 1935.

Dr. T. Nistor: *Cercetări statistice asupra păsărilor din România*, Bucureşti, 1935.

Dr. N. M. Cârlănescu: *Contribuţiuni la studiul rentabilităţii exploatării vacilor şi bivoliţelor la lăptarii din jurul Bucureştilor*, Bucureşti, 1936.

Dr. Ion Oţel: *Cercetări asupra păstoritului în Vrancea*, 1936.

Dr. Alex. I. Georgeoni: *Cercetări asupra păstoritului în Maramureş*, Bucureşti, 1937.

Dr. C. Bologa: *Intensitatea creşterii porcului şi consumul cărnii de porc în România*, Bucureşti, 1937.

c) *I. S. S. R.*

Institutul Social Banat-Crişana: *Anchetă monografică asupra satului Belinţ-Timiş*, Timişoara, 1937.

Buletinul Institutului Social Român din Basarabia I (1938), care conţine monografia satelor Nişcani şi Iurceni din Lăpuşna.

Institutul Social Banat-Crişana: *Monografia comunei Sârbova-Timiş*, Timişoara, 1939.

Buletinul Institutului Social Român din Basarabia, II (1939), care conţine monografia satului Copanca-Tighina.

C. D. Constantinescu-Mirceşti. *Un sat dobrogean Ezibei*, Caliacra. Institutul Social Constanţa, Bucureşti, 1939.

B. Malski: *Vieaţa Moldovenilor dela Nistru*, Cetatea albă, 1939. Monografia satului Olăneşti-Cetatea Albă.

H. H. Stahl: *Nérej, un village d'une région archaique*, 1940, (3 vol., prezintă vieaţa economică a unui sat din Vrancea).

Ion Conea: *Clopotiva, un sat din ţara Haţegului*, 2 vol., înfăţişează vieaţa economică a unui sat din Transilvania de Sud.

A. Golopenţia şi Dr. D. C. Georgescu: *60 sate româneşti:* vol. I, Populaţia; vol. II, Evoluţia de după războiu a populaţiei agrare şi starea economică de azi; vol. III, Starea sanitară şi starea culturală; vol. IV-V, Contribuţii la tipologia satelor româneşti. I. Sate de agricultori şi crescătorii de vite. I. Sate cu ocupaţii anexe, Bucureşti (Sub tipar).

Sociologie românească. Revista secţiei sociologice a Institutului Social Român, anii I—IV. (1936—1939).

Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială. Organul Institutului Social Român. Anii I—XV (1929—1937).

O bibliografie a lucrărilor I. C. S. R. *Publicaţiile şcolii sociologice dela Bucureşti*, întocmită de Paula Herseni, se găseşte în volumul *Indrumări pentru monografiile sociologice*, Bucureşi, 1940, p. 443—73.

V. O orientare asupra modului cum au fost desbătute în deceniile trecute şi cum sunt privite în prezent problemele economiei agrare româneşti poate fi obţinută prin consultarea colecţiei revistelor de specialitate şi a ziarelor economice. Citam dintre reviste:

Analele statistice şi economice, Bucureşti.

Independenţa economică, Bucureşti.

Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială, Bucureşti (an. I; 1918, 1940=an XVI).

Sociologie Românească, Bucureşti (1936—1939).

Observatorul social-economic, Cluj, (an. I, 1931; 1938=an VIII).

Pagini agrare şi sociale, Bucureşti.

Vieaţa agricolă, Bucureşti

România viticolă, Bucureşti.

Buletinul Ministerului Agriculturii şi Domeniilor, Bucureşti.

Buletinul Asociaţiei de medicină veterinară, Bucureşti.

Buletinul Zootehnic.

Corespondance économique roumaine. (Bull. off. du Min. de l'Economie Nat.), Buc. (an. I, 1919; 1940=XXII).

Buletinul Institutului de Legislaţie agrară, Iaşi, (an. I, 1936; 1940=an. V).

Starea prezentă a economiei agrare româneşti şi acţiunile pentru conducerea ei pot fi cunoscute în presa economică (Excelsior, Argus), şi în pagina economică a cotidianelor, care ar trebui cetită regulat de oricine se pregăteşte să devie economist.

Dintre revistele de specialitate străine, atragem deosebit atenţia asupra faimoaselor:

Berichte über Landwirtschaft, Berlin.

Institut International d'Agriculture: *Revue internationale d'Agriculture*, Rome, (an. I, 1910; 1940, an XXXI).

Royal Institute of International Affaires: *World agriculture and international survey.*

VI. Starea actuală a economiei agrare româneşti este în măsură condiţionat de trecutul acestei economii. Familiarizarea cu acest trecut poate fi realizată prin consultarea următoarelor lucrări:

Radu Rosetti: *Pământul, sătenii şi stăpânii în Moldova*, numai vol. I, Bucureşti, 1907.

Radu Rosetti: *Pentru ce s'au rasculat ţăranii*, 1908.

Acte şi legiuiri privitoare la chestia ţărănească, seria I, vol. IV. *Broşuri şi extrase româneşti şi străine*, 1772—1872, Bucureşti, 1908. (Bălcescu, Ghica, A. O. Golescu, Boerescu, B. Catargiu) etc.

N. I. A n g e l e s c u : *Evoluţia economică a Ţărilor româneşti,* vol. I. *Economia fam. şi agrară. Economia orăşenească.* Bucureşti, 1918.

Z a n e : *Economia de schimb în Principatele române,* Bucureşti, 1930.

I. C. F i l i t t i : *Proprietatea solului în Principatele române până la 1864,* Bucureşti, 1935.

Dr. G. M a i o r : *Politica agrară la Români. Desvoltarea chestiunii agrare în toate ţările locuite de Români,* Bucureşti, 1906.

A. C. C u z a : *Ţăranii şi clasele diriginte,* Iaşi, 1895, retipărite în vol. Studii economice-politice, 1890—1930, Bucureşti, 1930.

N. I o r g a : *Constatări istorice cu privire la vieaţa agrară a Românilor,* Bucureşti, 1908.

D o b r o g e a n u G h e r e a : *Neoiobăgia,* Bucureşti, 1910.

Ştefan Z e l e t i n : *Burghezia română,* Bucureşti, 1925.

V. N. M a d g e a r u : *Agrarianism, Capitalism, Imperialism, Contribuţiuni la studiul evoluţiei sociale româneşti,* Bucureşti, 1936.

Şerban V o i n e a : *Marxism oligarhic. Contribuţie la problema desvoltării capitaliste a României,* 1936.

H. H. S t a h l : *Structura socială a ţărănimii,* Enciclopedia României, I.

D. M i t r a n y : *Land and Peasant in Rumania. The War and the Agrar-Reform 1917—1921,* Oxford, 1930.

I. L. E v a n s : *The agrarian Revolution in Roumania.* Cambridge, 1924.

M. E m e r i t : *Les paysans roumains depuis le traité d'Andrinople jusqu'à la liberation des terres.* Paris, 1937.

H. H a u f e : *Wandlung der Volksordnung im rumänischen Altreich. Agrarverfassung und Bevölkerungsentwicklung im 19 u. 20. Iahrhundert.* (Schimbarea formei de vieaţă a neamului românesc în Vechiul Regat. Structura agriculturii şi sporul populaţiei în veacurile 19 şi 20). Stuttgart, 1938.

VII. Intr'o serie de enciclopedii şi de lucrări de caracter general se pot găsi orientări utile pentru materia Seminarului.

Enciclopedia României, vol. I—III, Bucureşti, 1936—39.

Enciclopedia agricolă, în curs de apariţie, Bucureşti.

N. R ă z m i r i ţ ă : *(Essai d'économie roumaine moderne* (1831—1931). Paris, 1932.

Consiliul Superior Economic: *Aspecte ale Economiei Româneşti. Material documentar pentru cunoaşterea unor probleme în cadrul planului economic.* Bucureşti, 1939.

Conférénce européenne de la vie rurale 1939: *Roumanie,* Bucureşti, 1939.

V. N. M a d g e a r u : *Evoluţia economiei româneşti după războiul mondial,* Bucureşti, 1940.

Procedings of the international Conference of agricultural Economists. London, 1939.

B. *Note speciale pentru deosebitele lucrări de Seminar* *).

1. *Raporturi de structură în economia românească.* (Sectorul agricol, sectorul industrial şi comercial-capitalist şi sectorul economiei de Stat).

V. M a d g e a r u : *Evoluţia economiei româneşti după războiul mondial,* Bucureşti, 1940.

Ion V e v e r c a : *Consideraţiuni cu privire la determinarea structurii şi dinamicei economiei româneşti,* Bucureşti, 1940.

I o n e s c u - S i s e ş t i : *Agricultura şi capitalismul.* Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială, 1927, 3—4.

G. A l b r e c h t : *Das Bauerntum im Zeitalter des Kapitalismus.* (Ţărănimea în veacul Capitalismului), in Grundriss der Sozialökonomik, IX.

C. von D i e t z e : *Kapitalismus und Uberlieferung in der deutschen Landwirtschaft.* (Capitalismul şi tradiţia în agricultura germană), Berlin, 1923.

Em. B r a n c o v i c i : *Importanţa agriculturii şi în special a cerealelor în România Mare* (faţă de industrie). Lupta economică. an. XV, Nr. 11, Ianuarie 1922.

I o n e s c u - S i s e ş t i : *Agricultura şi capitalismul.* Arhiva pentru Ştiinţă şi Reforma Socială, 1927, 3—4.

V. N. M a d g e a r u : *Capitalismul în Răsăritul Europei,* Arhiva pentru St. şi Ref. Soc. 1927, 3—4, retipărit în volumul Agrarianism, Capitalism, Imperialism, Bucureşti, 1936.

Dr. G. M a i o r : *Politica agrară la Români,* Bucureşti, 1906.

*) E bine ca membrii Seminarului să parcurgă în întregime aceste note, de vreme ce unele lucrări, care trebuiau citat în 2 şi mai multe locuri, n'au fost citate decât odată.

St. Zeletin: *Burghezia română, origina și rului ei economic*, București, 1925.

Dinu Valeriu: *Die Landwirtschaft Rumäniens unter dem Druck der Krisen.* (Agricultura României sub apăsarea crizelor), București, Torouțiu, 1933.

Tatarow: *Die Agrarkrisis in Rumänien.* (Criza agricolă în România), Moscova Agrar-Probleme, 1933, Nr. 41.

N. Rasmeritza: *Essai d'économie roumaine moderne*, 1831—1931. Paris, Librairie générale du Droit, 1932.

C. Iancul escu: *Problemele agrare și desvoltarea industrială a României*, București, 1934.

2. *Caracteristicile economiei țărănești:*

Ciajanov (Tschajanov) A.: *Die Lehre von der bäuerlichen Wirtschaft.* (Teoria gospodăriei țărănești), Berlin, 1923.

Doreen Warriner: *Economics of peasant farming.* (Economia agriculturii țărănești), London, 1939.

Dr. A. Münziger: *Der Arbeitsertrag des bäuerlichen Familienwirtschaft. Eine bäuerliche Betreibserhebung in Würtemberg.* (Produsul muncii gospodăriei țărănești. O anchetă rurală în Würtemberg), Berlin, Parey.

Virgil Madgearu: *Teoria economiei țărănești.* Independența economică, VIII, 3, 4 retipărit în volumul *Agrarianism, capitalism, imperialism*, București, 1936.

Adrian Negrea: *Teoria sociologică a gospodăriei țărănești*, 1936.

Ion Zamfirescu: *Contribuțiuni la cercetarea unei gospodării țărănești din satul Cornova.* Arhiva pentru Știința și Reforma Socială, X (1932).

Gh. Filip: *Le ménage et la famille de Ion I. St. Bădiu*, în H. H. Stahl: Nerej un village d'une région archaique, vol. III, București, 1940.

I. N. Angelescu: *Evoluția economică a Țărilor românești*, vol. I. *Economia familială și agrară. Economia orășenească.* București, 1918.

3. *Satul românesc ca unitate economică.*

Mircea Vulcănescu: *Teoria și sociologia vieții economice.* Prolegomene la studiul morfologiei economice a unui sat. Arhiva pentru Știința și Reforma Socială, X (1932). *Indreptari pentru cercetări monografice*, București, 1940. Capitolul Manifestările Economice.

Ion Veverca: *Conflictul și colaborarea economică dintre sat și oraș în România.* Independența economică (XXII, 1939), 6 pag. 1—12.

G. Stanciu: *Structura economică a satului românesc.* Contribuțiuni la cunoașterea economiei țărănești din România. București, 1938.

M. Popa-Vereș: *Geneza și morfologia vieții economice românești.* București, 1938.

Al. Bărbat: *Desvoltarea și structura economică a Țării Oltului.* Cu un plan de organizare. Cluj, 1938.

Roman Moldovan: *Vieața economică a satului Suseni.* Sociologie românească, IV, 7—32 (sub tipar).

H. H. Stahl: *Nérej un village d'une région archaique.* București, 1940, vol. III. Les manifestations économiques.

Capitolele consacrate vieții economice în monografiile I. S. S. R., citate mai sus.

T. Al. Știrbu: *Manifestări economice la Iurceni și Nișcani.* Buletinul Inst. Social Român din Basarabia, I (1937).

N. și T. Al. Știrbu: *Vieața economică la Copanca.* Buletinul Institutului Social Român din Basarabia, II (1938)

Gh. Făcăoaru: *Vieața economică actuală a satului Clopotiva*, în Ion Conea: Clopotiva un sat din Hațeg. București, 1939, vol. II.

Ing. agr. Sever. Dugăiașu: *Raport asupra situației agricole*, în Instit. Social Banat-Crișana: Monografia comunei Sârbova. Timișoara, 1939.

4. *Suprafața agricolă a României și condițiile naturale ale agriculturii românești.*

Ionescu-Sisești: *Agricultura României.* Enciclopedia României, III, capitolul Cadrul geografic.

Ionescu-Sisești: *Tipurile principale de sol din România și necesitatea lor de îngrășăminte.* București, 1937.

I. D. Staicu: *Lucrările solului și fertilitatea solurilor zonale în România.* Enciclopedia României, III.

Dr. G. Bontea: *Influența condițiilor naturale asupra sistemelor economice în agricultura din stepele românești.* București, 1931.

I o n e s c u - S i s e ş t i şi Gh. C o i c u l e s c u: *Cercetări asupra stării de fertilitate a solurilor României.* Bucureşti, 1936.

G. M u r g o c i : *Zonele naturale de soluri în România.* Memoriile Institutului Geologic al României, 1911.

V. M i h ă i l e s c u : *Geografia economică a României.* Enciclopedia României, III.

E. O t e t e l e ş e a n u : *Meteorologia şi agricultura.* Bul. Soc. Reg. Rom. de Geografie, 1926.

E. O t e t e l e ş e a n u : *Regiunile climaterice ale României.* Buletinul meteorologic lunar, Iulie 1928.

Statistica agricolă a României, 1938. II, Bucureşti, 1939. Pag. 94. Repartiţia suprafeţei teritoriale a României pe categorii de terenuri, în comparaţie cu alte ţări, în 1937—1938.

Ion V a s i l i u : *Structura economică a agriculturii româneşti.* Enciclopedia României, vol. III.

5. *Structura socială a populaţiei agricole şi repartiţia după întinderea exploatărilor agricole.*

Roman C r e s i n : *Care este structura proprietăţii agrare din România.* Sociologie Românească, II (1937), 2—3, p. 90—95.

I o n e s c u - S i s e ş t i et C o r n ă ţ e a n u : *La Réforme agraire en Roumanie.* Bucureşti, 1938.

Statistica animalelor domestice, 1935. (Bucureşti, 1936). Introducere privitoare la distribuţia gospodăriilor ţărăneşti după numărul vitelor şi suprafeţele stăpânite, datorită lui Roman Cresin.

Statistica agricolă a României, II, (1939). Bucureşti, 1939, pag. 94 şi 95. Terenurile agricole pe categorii, după întinderea exploatării 1930 şi populaţia ocupată în exploatarea solului şi raportul agricol pe cap de locuitor la 30 Decemvrie 1930.

Buletinul Institutului de Conjunctură, 1940, Septemvrie—Octomvrie, pentru pierderile de terenuri agricole.

C. G a r o f l i d : *Politica agrară.* Enciclopedia României, I.

A. C i a j a n o v (Tschajanow): *Die optimalen Betriebsgrössen in der Landwirtschaft* (Mit einer Messung des Nutzeffektes von Rationalisierungen der Betriebsfläche). (Intinderile de exploatare optime în agricultură. Cu o măsurare a randamentului raţionalizărilor suprafeţei exploatate). Trad. germ. Berlin, Parey.

P. S t ă n c u l e s c u : *Les catégories économiques à Nerej, în H. H. Stahl: Nérej un village d'une région archaique,* vol. III. Bucureşti, 1940.

A. G o l o p e n ţ i a şi Dr. D. C. G e o r g e s c u : *60 sate româneşti,* vol. II. Starea economică. Bucureşti (sub tipar).

6. *Reforma agrară şi fărămiţarea ulterioară a proprietăţii agricole româneşti.*

I o n e s c u - S i s e ş t i et C o r n ă ţ e a n u. *La Réforme agraire en Roumanie.* Bucureşti, 1938.

I. M e a s n i c o v : *Evoluţia de după războiu a proprietăţii ţărăneşti,* în A. Golopenţia şi Dr. D. C. Georgescu: 60 sate româneşti (sub tipar), vol. II.

H. H a u f e : *Rumänien. Stand und Aufgaben der Agrarreform.* (România. Urmările reformei agrare şi problemele ridicate de ea). Berichte über Landwirtschaft, XXXIV (1939), 3, pag. 529—566 şi XXV (1940).

N. C o r n ă ţ e a n u : *Pulverizarea loturilor ţărăneşti,* în I. C. A. R. Studii privitoare la preţuri şi rentabilitate în agricultura României, pag. 115—122.

Horia N. L u p a n : *Problema pulverizării proprietăţii ţărăneşti,* în pag. 122—127. I. C. A. R.: Studii privitoare la preţuri şi rentabilitate în agricultura României.

N. C o r n ă ţ e a n u : *Reforma agrară şi gospodăria noastră agricolă.* Bucureşti, 1930.

Dr. Al. G r o z e s c u : *Raport asupra situaţiunii mobiliare, a cărţilor funduare şi aplicării reformei agrare,* în Institutul Social Banat-Crişana: Monografia comunei Sârbova, Timişoara, 1939.

Egon N a s t a : *Reforma agrară şi cadastrul.* Bucureşti, Universal, 1934.

Giacomo A c e r b o : *Le riforme agrarie in Europa nel dopoguerra. Atti della r. Academia economico-agraria,* Firenze, 1931.

Max S e r i n g und C. v. D i e t z e : *Die Vererbung des ländlichen Grundbesitzes in der Nachkriegszeit.* (Transmiterea proprietăţii rurale în epoca postbelică). München, 1930.

Max S e r i n g: *Erbrecht und Agrarverfassung in Schleswig-Hollstein.* (Dreptul succesoral şi structura agrară în Schleswig-Hollstein, Berlin, 1908.

G. H o l z: *Die soziale Umschichtung der Bauerndörfer.* (Regruparea socială a satelor ţărăneşti). Berlin, 1930.

7. *Exploatarea în regie şi arendările, respectiv dările de dijmă.*

Horia N. L u p a n: *Anchetă statistică asupra preţurilor de vânzare şi arendare ale pământurilor din România,* în vol. Studii privitoare la preţuri şi rentabilitate în agricultura României. Bucureşti, 1936, pag. 5—14.

Conférence européenne de la vie rurale 1939. Contribution de l'Institut International d'Agriculture Nr. 2. *Le régime foncier en Europe,* Genève, 1939.

H. N. L u p a n: *Contribuţiuni la studiul rentei solului în România,* în Inst. de Cercet. Agron. al României: Studii privitoare la preţuri şi rentabilitate în agricultura României. Bucureşti, 1936, p. 15—25.

8. *Braţele de lucru din agricultura românească.*

Dr. Sabin M a n u i l a: *Structure et évolution de la population rurale,* în vol. Conférence européenne de la vie rurale, Roumanie, Bucureşti, 1939.

Dr. Sabin M a n u i l a: *Demografia rurală a României.* Revistă de igienă socială, X (1939), 1—6.

Dr. D. C. G e o r g e s c u: *Populaţia în vieaţa economică a României.* Encicl. României III (părţile privitoare la structura populaţiei rurale şi la populaţia ce trăeşte din expl. solului).

A. F r u n z ă n e s c u: *Munca omenească în actuala conjunctură agricolă.* Buc., 1935.

A. G o l o p e n ţ i a: *Starea culturală şi economică a populaţiei rurale româneşti.* Revistă de igienă socială, X (1940), 1—6.

P. S t ă n c u l e s c u: *Le travail de la terre* în H. H. Stahl: Nérej un village d'une région archaique, vol. III. Buc., 1939.

Ion C o n e a: *Zilele şi muncile de peste an ale omului,* în Ion Conea: Clopotiva, un sat din Haţeg, vol. I, Buc., 1939.

Dr. G. S t i e g e r: *Der Mensch in der Landwirtschaft. Grundlagen der Landarbeitslehre.* (Omul în agricultură. Fundamentele teoriei muncii ţărăneşti). Berlin, Parey.

9. *Inventarul agricol viu şi mort.*

N. G e o r g e s c u R o e g e n: *Inventarul agricol.* Enciclopedia României, III.

Gh. B u n g e s c u: *Uneltele şi maşinile în exploatarea agricolă.* Enciclopedia României, VI.

A. C h e r d i v a r e n c u: *Stocul actual şi cel strict necesar de unelte şi maşini agricole.* Vieaţa agricolă, XXX (1939).

A. C h e r d i v a r e n c u: *Maşinile agricole,* Buc., 1937.

Ion C o n e a: *Locuinţa şi celelalte forme de adăpost,* în Ion Conea: Clopotiva, un sat din Haţeg, vol. I, Buc., 1940.

10. *Instrucţia agricolă.*

Victor G e o r g e s c u: *Situaţia învăţamântului agricol secundar şi de popularizare la sfârşitul anului 1933.* Vieaţa agricolă, XXV (1939), 4.

D. M. T e o d o r u: *Invăţământul agricol postşcolar în România.* Referat prezentat la Congresul internaţional de Agricultură. Budapesta, 1934. Buletinul inf. al Ministerului Agriculturii şi Domeniilor, V (1934) 14 şi 15.

A. A m b r o j e v i c i: *Organizarea învăţământului agricol ambulant.* Vieaţa agricolă, XXV (1934), 8.

Crum M i h ă i l e s c u: *Un studiu asupra şcoalei de agricultură din Cocorozeni-Basarabia,* 1934.

Institut International d'Agriculture: *L'Enseignement agricole dans le monde,* Roma, 1935—36.

I o n e s c u - S i s e ş t i: *Invăţământul agricol în România,* Buc., 1925.

M i l l e r: *Die deutsche Bauernschule.*

Crum M i h ă i l e s c u: *Organizarea învăţământului agricol,* Buc.

11. *Producţia agriculturii româneşti.*

Horia L u p a n: *La production agricole de la Roumanie et son exportation,* Buc., 1929.

P. S t e r i a n: *Variaţiile ciclice ale producţiei româneşti,* Buc., 1930.

I. B r a g h i n ă: *Numărul, valoarea și producția animalelor domestice.* Enciclopedia României, III.

H. I. S e r a p h i m: *Die Einwirkung der Agrarreform auf die landwirtschaftliche Produktion Zwischeneuropas.* (Influența reformelor agrare asupra producției agricole a țărilor Europei, așezate între U. R. S. S. și Occident), Berichte über Landwirtschaft, XV (1931).

C. J o r n e s c u: *Producția agricolă, funcție socială,* Buc., 1936.

12. *Cultura cerealelor și cerealismul.*

I o n e s c u - S i s e ș t i: *Cultura cerealelor în România din punct de vedere economic și social,* Buc., 1927.

I o n e s c u - S i s e ș t i: *Participarea României la producțiunea și comerțul mondial de cereale,* Buc., 1928.

V. Constantin D r ă g o e s c u: *Cultura cerealelor,* Enciclopedia României, III.

Ion C l a u d i a n: *Alimentația poporului român,* Buc., 1939.

I. I. T a t o s: *Politica grâului în România 1929—1937.* Buc., 1938.

Em. B r a n c o v i c i: *Problema cerealelor în România.* Analele economice și statistice an. XVII (1934), 4—6.

Gr. V r a b i e: *Agricultura la Copanca.* (Cultura cerealelor în Bul. Inst. Social Român din Basarabia, II (1938).

Ion B r ă t e s c u: *Agricultura la Clopotiva* în Ion Conea: Clopotiva un sat din Hațeg, vol. II, Buc., 1939.

Ion C o n e a: *Omul și șesul din poala muntelui* în Ion Conea: Clopotiva, un sat din Hațeg, vol. I, Buc., 1940.

O. S. M o r g a n: *Agricultural systems of Middle Europe,* London, Mac Millan, 1933.

I o n e s c u - S i s e ș t i: *Importanța grâului în economia țării și în economia mondială,* Buc., 1928.

M. P o p a - V e r e ș: *Comerțul nostru de cereale sub aspectul vieții economice românești. (Teză de doctorat),* Buc., 1938.

M. P o p a - V e r e ș: *Producția și exporturile de cereale în ultimii zece ani.*

13. *Cultura plantelor alimentare și industriale.*

Gh. V ă l u ț ă: *Cultura leguminoaselor și plantelor furajere pentru sămânță.* Enciclopedia României, III.

A. F r u n z ă n e s c u: *Cultura plantelor uleioase.* Enciclopedia României, III.

Gh. St. C i u l e i: *Cultura plantelor textile.* Enciclopedia României, III.

Const. S ă v e s c u: *Cultura legumelor și florilor,* Enciclopedia României, III.

Solomon S o f o n e a: *Cultura plantelor medicinale și aromatice,* Enciclopedia României, IV.

V. G h i m p u: *Cultura tutunului,* Enciclopedia României, III.

A. F r u n z ă n e s c u: *Importanța și rentabilitatea principalelor plante oleaginoase din România,* Buc., Bucovina, 1934.

14. *Creșterea animalelor.*

G. K. C o n s t a n t i n e s c u: *Creșterea animalelor în România,* Enciclopedia României, III.

G. I o n e s c u - B r ă i l a: *Creșterea animalelor în agricultura românească,* Buc., 1935.

Dr. Gh. Gh. R a d u: *Contribuțiuni la studiul stânilor din România,* Buc.

Dr. Ion O ț e l: *Cercetări asupra păstorului din Vrancea.*

Dr. A. G e o r g e o n i: *Cercetări asupra păstoritului din Maramureș.*

Dr. D. B o l o g a: *Intensitatea creșterii porcului și consumul cărnii de porc în România,* Buc., 1937.

N. C o r n ă ț e a n u: *Creșterea și rentabilitatea porcilor în diferite țări și în România,* 1935.

I o n e s c u - B r ă i l a: *Progrès de l'économie en Roumanie pendant les derniers centans.* Bul. Zootehnic 1929, 5—6.

I. B r a g h i n ă: *Numărul, valoarea și producția animalelor domestice,* Enciclopedia României, III.

Fl. B e g n e s c u: *Creșterea albinelor,* Enciclopedia României, III

N. G i u r g e a: *Creșterea de gândaci de mătase,* Enciclopedia României, III.

I o n e s c u - B r ă i l a și V a i d a M.: *Valoarea capitalului animal și a producției animale,* Bul. Asoc. de Medicină Vet., 1930, 10—12.

Traian H e r s e n i: *L'organisation pastorale en Roumanie.* Mélanges D. Gusti, Arhiv. Ref. Soc. 1936.

Traian H e r s e n i: *Stâne din Munții Făgărașului,* Buc. 1934.

Laurian S o m e ș a n: *Viața pastorală în munții Căliman,* Bul. Soc. Reg. Rom. de Geografie, 1933.

Tiberiu M o r a r i u: *Păstoritul în munții Rodnei,* Buc., 1932.

Dr. L. B e j u, Dr. A. M u t i u, Dr. I. O ț e l, Traian H e r s e n i, D. S i m i o n e s c u: *L'élévage du bétail,* în vol. H. H. Stahl: Nérej, un village d'une région archaique, vol III, Buc., 1939.

Z. A. S a m o i l a, D. S t r i l c i u c-P u ș c a r i u, E. S o r o c e a n u: *Fânețele și pășunile,* Enciclopedia României, III.

P. G r o s u: *Animalele domestice dela Copanca* în Bulet. Inst. Social Român din Basarabia, II (1938).

Gh. R a d u: *Creșterea vitelor,* în Ion Conea: Clopotiva, un sat din Hațeg, vol. II, Buc., 1940.

Dr. Dimitrie R a d u: *Raport asupra cercetărilor din punct de vedere sanitar, veterinar, igiena animală și zootehnică,* în Inst. Social Banat Crișana: Monografia comunei Sârbova, Timișoara, 1939.

Ion C o n e a: *Omul și muntele apropiat* și *Omul și muntele depărtat* în Ion Conea: *Clopotiva, un sat din Hațeg,* vol. I, Buc., 1940.

15. *Viticultura și pomicultura.*

I. C. T e o d o r e s c u: *Viticultura,* Enciclopedia României, III.

Al. S c a r l a t și I. C. T e o d o r e s c u: *Pomicultura,* Enciclopedia României, III.

Gh. St. C i u l e i: *Importanța economică a podgoriei Odobești,* Buc., 1937.

N. C o n s t a n t i n o v: *Producția și valorificarea fructelor în România,* București, 1934.

R. O d o b e ș t e a n u: *Problema viei și a vinului,* Buc., 1935.

I. D. Ș t e f ă n e s c u: *Industrializarea și comercializarea fructelor și legumelor,* Buc., 1935.

M. C o s t e ț c h i: *California României. (Regiunea pomicolă a Nistrului de Jos din județul Tighina),* în Bulet. Inst. Social Român din Basarabia, II, (1938).

I o n e s c u-Ș i s e ș t i: *Aspectul social și național al problemei pomiculturii.* Vieața agricolă, XXV, (1934), 10.

D. I. T i c u l e s c u: *Cercetări asupra organizării și rentabilității gospodăriilor țărănești din regiunea pomicolă a județelor: Prahova, Dâmbovița și Muscel,* București, 1939.

I. H. C o l t e s c u: *Cercetări din punct de vedere economic și calitativ asupra vinurilor românești.* București, 1937.

16. *Industrie sătească și casnică.*

T. P a m f i l e: *Industria casnică la Români. Trecutul și starea ei de azi. Contribuțiuni de artă și tehnică populară.* București, 1910.

O. A n a s t a s i u: *Industriile sătești în raport cu localizarea marii industrii.* București, 1928.

A. G. N e g r e a: *Industria morăritului la Runcu.* Arhiva pt. Șt. și Ref. Soc., X (1932), p. 251—265.

Em. B u z n e a: *O industrie țărănească. Industria țuicii din satul Runcu-Gorj.* Arhiva pt. știința și Reforma Socială, X, (1932), p. 266—279.

Gh. I. C i o r ă n e s c u: *Lunca, satul de fabricanți și negustori de preșuri și velințe din Dâmbovița.* Sociologie Românească, III, 339—343.

S. G o n ț a: *Industria olăritului în Iurceni,* în Bul. Inst. Social Român din Basarabia, I, 1937.

Ion B r ă t e s c u: *Morile și pivele din Clopotiva,* în vol. Ion Conea: Clopotiva, un sat din Hațeg, vol. II, București, 1940.

P. S t ă n c u l e s c u: *L'exploitation de la forêt* și *Industries diverses,* în H. H. Stahl: Nérej, un village d'une région archaique, vol. III, București, 1940.

17. *Ocupațiile anexe.*

A. G o l o p e n ț i a și Dr. D. C. G e o r g e s c u: *60 sate românești,* vol. V. *Contribuții la tipologia satelor românești.* II. *Sate cu ocupații anexe.* București (sub tipar).

Viorel D. T r i f u: *Economia forestieră, mijloc de trai al Moților din cătunul Capșa.* Sociologie românească, III, 208—213.

Fl. F l o r e s c u: *Vidra. Vânzări și meșteșugari ambulanți.* Sociologie românească, III p. 248—255

Fl. Florescu: *Drumurile prin țară ale unor Moți vidreni.* Sociologie românească, III, (1939), p. 374—377.

Gh. Reteganul și Gh. Bucurescu: *Ocupații anexe ale locuitorilor din Căianul Mic-Someș: I. Strânsul de lână și brânză; II. Voștinăritul.* Sociologie românească, IV (1940), 1—3.

18. *Prețul și valorificarea produselor agricole.*

M. Popa Vereș: *Comerțul nostru de cereale sub aspectul vieții economice românești.* (Teză doctorat). București, 1938.

I. I. Tatos: *Prețul grâului. Mijloace pentru stabilirea și susținerea prețului pe piața internă.* București, 1931.

Roman Cresin: *Producția, consumația și comerțul bovinelor în România.* Conjunctura economiei românești, Mai-Iunie 1940.

Justin Braghină: *Comerțul de animale și produse derivate.* Enciclopedia României, III.

P. Nemoianu: *Comerțul de animale al României.* București, 1935.

I. Ghelasse: *Comerțul și valorificarea lânei.* București, 1937.

D. Ticulescu: *Câteva date și concluzii asupra studiului prețurilor produselor agricole la producător*, în volumul I. C. A. R. Studii privitoare la prețuri și rentabilitate în agricultura României.

P. Stănculescu: *Le commerce*, în vol. H. H. Stahl: Nérej, un village d'une région archaique, vol. III, București, 1940.

A. Frunzănescu: *Standardizarea și exportul produselor noastre agricole.* București, Bucovina, 1935.

Mihail Momcev: *Exportul de fructe al României.* Corespondența Economică, XVII (1935), 2.

A. Frunzănescu: *Prețuri agricole și industriale în anul 1939.* București, 1940.

P. Nemoianu: *Comerțul de animale al României.* București, 1935.

19. *Datoriile agricole.*

Cornățeanu și Ciulei Gh.: *Problema datoriilor agricole.* București, 1932.

Roman Cresin: *Datoriile agricultorilor din satul Runcu.* Arhiva pentru Știința și Reforma Socială, X (1932), 240—250.

I. Garbaçea: *Conversiunea agricolă.* Observatorul Social Economic, II (1932), 3—4.

G. Constanzo: *Les conditions du crédit et l'endettement de l'agriculture dans les pays de l'Europe centrale et orientale.* Bulletin mensuel de renseignements économiques et sociaux. Inst. Int. d'Agriculture, Roma, XXV (1933), 6.

Arthur Wynn: *Die Umschuldung der rumänischen Landwirtschaft. (Conversiunea în agricultura românească). Berichte über Landwirtschaft*, XVIII (1938), 1—2.

E. Decusară: *Datoriile ipotecare din România la 1 Ianuarie 1931.* București, Socec, 1932.

20. *Rentabilitatea și Productivitatea exploatărilor agricole.*

I. C. A. R.: *Studii privitoare la prețuri și rentabilitate în agricultura României*, Buc., 1936.

N. Cornățeanu: *Bugete țărănești.* Arhiva pentru Știința și Reforma Socială, X (1932). 1—4.

P. Spânul: *Rentabilitatea creșterii calului în diferitele categorii de gospodării rurale*, Cluj, 1936.

N. Cârlănescu: *Contribuțiuni la studiul rentabilității exploatării vacilor și bivolițelor la lăptarii din jurul Bucureștilor.* București, 1936.

Gh. Ciulei: *Rentabilitatea culturii porumbului.*

Conférence européenne de la vie rurale 1939. Contribution de l'Institut international de l'Agriculture Nr. 3. *Le capital et les revenus des exploitations agricoles en Europe d'après les resultats de la comptabilité pour la période 1927—28 à 1934—35.* Genève, 1938.

Ing. A. Popescu: *Rentabilitatea unui grajd cu vaci de lapte din apropierea Bucureștilor.* Cluj, 1939.

P. Stănculescu: *Unités économiques. (Ménages et budgets paysans)*, în H. H. Stahl: Nérej, un village d'une région archaiques, vol. III, București, 1940.

Cornățeanu: *Cercetări asupra rentabilității agriculturii românești.* București, Inst. Cercet. Agr. al României, 1935.

A. Frunzănescu: *Importanța și rentabilitatea principalelor plante oleaginoase din România.* București, Bucovina, 1934.

C o r n ă ţ e a n u : *Rentabilitatea păsărilor.* Revista zootehnică, I (1934).

I. R y b a r k : *Die Steigerung der Produktivität der deutschen Landwirtschaft im 19 Ih.* (Urcarea productivităţii agriculturii germane în veacul al 19-lea) Berlin, 1905.

21. *Impunerea agriculturii.*

I. V. P o p e s c u : *Gospodăria ţărănească şi regimul fiscal în România.* Bucureşti, 1936.

Horia L u p a n : *Studiu asupra impozitelor agricole în România şi diferite ţări,* 1937.

22. *Muncile sezoniere, emigrarea temporară sau definitivă; colonizări, industrializare, urbanizare.*

A. N e g r e a : *Procesul de emigrare a Drăguşenilor în America.* Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială, XI (1933), 1—4.

Al. B ă r b a t : *Desvoltarea şi structura economică a Ţării Oltului,* Cluj, 1938. (Capitolul consacrat Emigrărilor în America).

Ştefan P o p e s c u : *Zidari teleormăneni la Bucureşti.* Sociologie românească, III, p. 528—531.

Ştefan P o p e s c u : *Bivolarii basarabeni dela marginea Bucureştilor.* Sociologie românească, III, p. 50—51.

Ştefan P o p e s c u : *Nisiparii basarabeni dela Dudeşti-Pulberărie.* Sociologie românească, III (1938), p. 222—223.

Fl. F l o r e s c u : *Cetele de secerătoare din Cuhea-Maramureş.* Sociologie Românească, II, (1937), p. 507—511.

V. O p r e s c u - S p i n e n i : *Emigrarea la oraş a locuitorilor din Spineni-Olt.* Sociologie românească, II (1937), p. 183—184.

I. I. B e r c a : *Mişcarea spre oraşe a locuitorilor din Arcani-Gorj.* Sociologie românească, II, (1937), p. 465—471.

Magdalena L i v e z e a n u : *„Oltenii" din Bălceşti-Vâlcea.* Sociol. rom., II (1937), p 251—255.

Ion R. I o n e s c u : *Marchitanii din comuna Spineni-Olt.* Sociologie românească, II (1937), p. 133—137.

Al. B ă r b a t : *Negustorii de icoane din comuna Nicula, jud. Someş.* Observatorul social-economic, VII (1937), 3—4.

P. Ş t e f ă n u c ă : *Muncitorii agricoli din Basarabia în Dobrogea.* Sociol. românească, IV (1939), 4—6.

E V a n d e r v e l d e : *L'Exode rural et le retour aux champs,* Paris, Alcan, 1910.

23. *Raportul dintre sat şi oraş.*

Ion V e v e r c a : *Conflictul şi colaborarea economică dintre sat şi oraş în România.* Independenţa economică, XXII (1939), 6.

M. P o p a - V e r e ş : *Geneza şi Morfologia vieţii economice româneşti.* Bucureşti, 1938.

24. *Standardul de vieaţă al populaţiei rurale din România şi consecinţele ei sanitare şi culturale.*

N. C o r n ă ţ e a n u : *Cercetări asupra rentabilităţii agriculturii ţărăneşti.* Bucureşti, 1935.

A. G o l o p e n ţ i a şi D. C. G e o r g e s c u : *60 sate româneşti,* vol. II. Bucureşti, (sub tipar).

Gh. C i u l e i : *Gospodăriile agricole din Ţara Bârsei.* Bucureşti, 1937.

Gh. C i u l e i : *Importanţa economică a podgoriei Odobeşti cu privire specială la rentabilitatea ei.* Bucureşti, 1937.

Gh. C i u l e i : *Organizarea şi rentabilitatea gospodăriilor agricole din Dobrogea şi Basarabia.* Bucureşti, 1930.

Alex. S l ă t i n e a n u : *Starea reală a ţărănimii române. Insemnări ieşene,* 1938.

Gh. B a n u : *Starea sanitară rurală şi reala stare a ţărănimii române.* Revista de Igienă Socială, Nov. Dec. 1938.

Dr. D. C. G e o r g e s c u : *Considérations sur l'alimentation paysanne en Roumanie.* Arhiva pt. Şt. şi Ref. Soc., 1936, I.

Dr. D. C. G e o r g e s c u : *L'alimentation de la population rurale en Roumanie.* Bucureşti, 1940.

Dr. Ion C l a u d i a n : *Alimentaţia poporului român.* Bucureşti, 1939.

Roman C r e s i n : *Puterea de cumpărare a agricultorilor. Vieaţa agricolă.* Bucureşti, XXV (1934), 6.

Dr. P. R â m n e a n ţ u : *Producţia agricolă, consumaţia şi necesităţile alimentare naţionale.* Buletinul eugenic şi biopolitic, X (1939), 10—12, p. 257—276.

Revista de igienă socială: Sănătatea populaţiei rurale. Număr festiv la împlinirea a 10 ani de apariţie, X (1—6), Bucureşti, 1940.

Alex. B ă r b a t : *Inventarul şi bugetul real al unei gospodării ţărăneşti din Ţara Oltului,* Sociologie românească, III (1938), 1—3.

Gh. Banu: *Sănătatea poporului român.* București, 1935.
Grigore Benetato: *Anchetă asupra alimentației țăranului din Munții Apuseni.*
M. Enescu și A. Radenschi: *Contribuțiuni la studiul alimentației țăranului moldovean.* Revista de Igienă Socială, 1937.
N. Manolescu: *Igiena țăranului,* 1935.
I. Nitzulescu, M. Sibi, A. Slătineanu: *Pelagra în România.* Mișcarea medicală românească, 1939, 3—4.

25. *Suprapopularea agricolă a României.*

V. Madgearu: *Evoluția economiei românești după războiul mondial.* București, 1940, cap. I.
A. Golopenția: *Starea culturală și economică a populației rurale românești.* Revista de Igienă Socială, X (1940), 1—6.
Th. Oberländer: *Die agrarische Überbevölkerung Polens.* (Suprapopularea agricolă a Poloniei). Berlin, 1935.
M. Hoffmann: *Die agrarische Uberbevölkerung Russlands.* (Suprapopularea agricolă a Rusiei). Teză. Berlin, 1932.
H. I. Seraphim: *Die statistische Erfassung der landwirtschaftlichen Überbevölkerung und Untervölkerung.* (Determinarea statistică asupra suprapopulării și subpopulării agricole). Berichte über Landwirtschaft. XIII (1930), pag. 193.
Dr. I. Ferenczi: *L'Optimum synthétique du peuplement.* Paris, 1938.
M. Vulcănescu: *Excedentul populației agricole și perspectivele gospodăriei țărănești.* Sociol. rom. II (1937), 2—3.
C. Ianculescu: *Surplusul populației ca limită a exportului agricol.* București, 1934.

26. *Intensificarea agriculturii românești.*

G. K. Constantinescu: *Industrializarea agriculturii prin creșterea animalelor.* Bul. Asoc. de Medicină Veterinară, 1931, 7—10.
Ministerul Agriculturii și Domeniilor. *Agronomie socială. Principii metode de lucru. Partea I. Organizarea și desvoltarea agronomiei sociale în Rusia.* Cu un cuvânt introductiv de Ing. igr. ins. gen. P. Rosiade. București, 1930.
D. I. Ștefănescu: *Industrializarea și comercializarea fructelor și legumelor.* București, 1925.
M. Vaida: *Cum trebue îndreptată creșterea oilor în România, ca să fie mai rentabilă.* Revista științelor veterinare, XIV (1932), 2.
Mircea Ionescu: *Industria produselor de azot în serviciul agriculturii.* București, Inst. Cercet. Agr. al Rom., 1932.
Dr. G. Bontea: *Economia gunoirii în agricultura țărănească din România.* Chișinău. 1936.
C. Ianculescu: *Organizarea producției agricole prin asociațiuni rurale.* București, 1940.
E. Laur: *Intensiv oder extensiv.* Berlin, 1928.

27. *Comasarea.*

C. Koefoed: *Comasarea pământurilor rurale aparținând țăranilor și altor mici proprietari în statele europene.* Buletinul Instit. de Legislație Agrară, Iași, II, 1.
Val. Bulgaru: *Noțiunea și problema comasării în România,* 1937. Bul. Instit. de Legislație Agrară. Iași, II.
N. Ghiulea: *Comasarea, întâia problemă a agriculturii țărănești.* București, 1936.
C-tin Moldoveanu: *Cooperația și problema comasării proprietății țărănești.* București, 1937.
Dr. W. Hoster: *Die Flurregulierung insbesondere ihre verstärkte Förderung und ihr gegenwaertiger Stand in Preussen u. Bayern.* (Comasarea și în deosebi intensa ei avantajare și starea ei actuală în Prusia și Bavaria). Berlin, Parey.
Eugène Wanderwynckt: *Le remembrement parmi les améliorations foncières rurales.* Paris, Baillière.
C. I. Ciulei: *Comasarea proprietății rurale pe cale cooperativă.* Vieața agricolă. București, XXVI (1939), 9.
Z. Grințescu: *Cadastrul. Cartea Funduară și Comasarea.* București. Universul, 1936.
Const. I. Ciulei: *Imbunătățirile funciare și comasarea pământurilor.* Analele econ. și statistice, 1939, 7—12, p. 471.

28. *Problema creării exploatărilor indivizibile.*

N. Cornățeanu: *Problema lotului țărănesc indivizibil.* Sociol. rom. II (1937), 1—3, p. 95—100.
Al. Alimănișteanu: *Problema brațelor de muncă.* București, 1940.

N. C o r n ă ţ e a n u : *Pulverizarea loturilor ţărăneşti*, în vol. I. C. A. R. Studii privitoare la preţuri şi rentabilitate în agricultura României. Bucureşti, 1936

Horia L u p a n : *Problema pulverizării proprietăţii ţărăneşti, în vol. I. C. A. R.:* Studii privitoare la preţuri şi rentabilitate în agricultura României. Bucureşti, 1936.

29. *Irigaţiile şi amelioraţiunile de terenuri inundabile.*

Gr. A n t i p p a : *Punerea în cultură a regiunii băltoase a României. Terenurile inundabile şi pescăriile*. Bucureşti, Acad. Română, 1927.

Dr. W. B u s s e : *Das italienische Meliorationswesen*. „Bonifica integrale". (Imbunătăţirile funciare în Italia), Berlin, Parey.

Conférence européenne de la vie rurale. Contribution de l'Institut Int. d'Agriculture. Nr. 4. *La bonification des terres en Europe*. Génève, 1939.

Const. I. C i u l e i : *Imbunătăţiri agricole pe regiuni naturale*. Buletinul A. G. I. R. XXI. (1939), 9, p. 47—55.

C. I. C i u l e i : *Valea Jijiei. Cea mai săracă regiune agricolă din ţara noastră, care se poate ridica, între cele mai bogate prin voinţa şi unirea locuitorilor ei*. Botoşani, 1939.

I o n e s c u - S i s e ş t i : *Lunca Dunării şi punerea ei în valoare*. Bucureşti, 1933.

30. *Organizarea creditului agricol.*

M. V. P i e n e s c u : *Crédit agricole. Assurances*, în vol. Conférence européenne de la vie agricole, 1939. Roumanie, Bucureşti, 1939.

Gr. M l a d e n a t z : *Creditul ţărănesc*. Independenţa economică, XVII (1934), 3.

31. *Cooperativele agricole.*

I. M i h a l a c h e, M. Gormsen, Ion Răducanu: *Problemele Cooperaţiei Române*. Bucureşi, Independenţa Economică, 1940.

Gr. M l a d e n a t z : *Cooperaţia în economia agricolă*. Bucureşti, 1936.

Gr. M l a d e n a t z şi I. I. Tatos: *Vânzarea cerealelor prin cooperaţie*. Bucureşti, 1931.

I. I. T a t o s : *Comerţul de cereale în sistemul cooperatist.*

Gh. I o n e s c u - B r ă i l a : *Lăptăriile cooperative. Revista de medicină veterinară*, 1922.

Gh. I o n e s c u - B r ă i l a : *Organizarea agricultorilor în vederea sporirii şi îmbunătăţirii creşterii vitelor*. Bucureşti, 1924.

C. T â n ţ ă r e a n u : *Cooperative pentru valorificarea laptelui şi ouălor*. Bucureşti, 1934.

C. D i ţ e s c u : *Asigurarea animalelor şi creditul pentru crescători*. Lucrările Congresului Naţional de Zootehnie şi Ig. Veterinară, 1924.

I. F u r t u n ă : *Casa naţională de asigurare mutuală contra accidentelor şi mortalităţii animalelor*. Lucrt. Congr. Naţ. de Zootehnie şi Ig. Veterinară, 124.

Gr. M l a d e n a t z : *La Coopération*, în vol. Conférence européenne de la vie rurale 1939. Roumanie, Bucureşti, 1939

M. P i e n e s c u : *La Cooprération agricole en Roumanie*. Bulletin mensuel de renseignements économiques et sociaux. Inst. Int. d'Agric. Roma, XXV (1934), 11.

Dr. C. M o l d o v e a n u : *Organizarea agriculturii prin Cooperaţie*. Bucureşti, 1935.

32. *Organizarea pieţei agricole.*

Roman C r e s i n : *Posibilitatea prevederii cantităţilor de cereale disponibile la noi pentru export*. Bul. Inst. Economic Românesc, X (1931), 11—12.

33. *Reglementarea condiţiei muncitorilor agricoli.*

34. *Plasarea braţelor supranumerare din agricultură.*

M. V u l c ă n e s c u : *Excedentul populaţiei agricole şi perspectivele gospodăriei ţărăneşti*. Sociol. Rom. II (1937), 2—3.

35. *Situaţia agriculturii in ţările din Estul Europei*. Vezi indicaţii generale, II.

36. *Directivele planului economic al României.*

Ion V e v e r c a : *Planul economic al României*. Sociologie românească. IV, (1909), 4—6, p. 160—167.

I. T a t o s : *Conţinutul dirijat al economiei româneşti*. Bucureşti.

Al. A l i m ă n i ş t e a n u : *Problema braţelor de muncă*, Bucureşti.

A. F r u n z ă n e s c u : *Evoluţia chestiunii agrare în România*. Privire istorică. Aspectele actuale. Bucureşti, 1939. (Vezi partea II).

Ion V e v e r c a : *Statul Major economic al României*. Bucureşti, 1939.

ARTICULUŞUL VECINĂTĂŢII DIN IGHIŞUL-NOU

Satele româneşti ardelene au trăit veacuri dearândul pe temeiul şi după vechile forme de vieaţă colectivă, moştenite dela strămoşi. Datini, obiceiuri, legi nescrise, păstrate din neam în neam, port şi metode de lucrare a pământului erau ţinute, cu toată evlavia şi trecute din tată în fiu, ca o moştenire scumpă. Bătrânii satului erau reprezentanţii comunităţii ei — pe temeiul unei îndelungate experienţe — alcătuiau o clasă conducătoare pentru toată obştea satului.

Actele aflătoare în oraşele săseşti sau centrele mai mari rurale germane de pe pământul aşa numit „Crăesc", vorbesc la începutul veacului XVII, despre judele din satele româneşti, care era ajutat în grija lui de conducere şi de împărţire a dreptăţii, de către bătrânii locului, care-i erau sfetnici. Aici întâlnim pe „birăi" *(juzi), alături de cei care se amintesc,* „juraţii", „dregătorii" *şi* „bătrânii", *ai fiecărui sat, care cercetează, judecă, mărturisesc şi aduc sentinţe obligatorii pentru cei împricinaţi [1].*

Mai târziu, în veacul XVIII, sub influenţa administraţiei austriace, vechile forme de vieaţă colectivă a satului românesc au început a fi notate, din când în când, sub formă de modeste „regulamente", *în care erau arătate atribuţiile conducătorilor români: „birău, gociman, vecin", şi alţii, din aceşti modeşti conducători de grupare sătească, cu oarecare autoritate şi rol în obştea acelui loc.*

Un astfel de regulament sătesc este şi cel de mai jos, dela sfârşitul veacului XVIII, prin care se stabilesc o serie de măsuri destinate „tuturor cinstitelor vecinătăţi ale Crăiescului slobodului sat", Ighişul-Nou, ce aveau să fie aplicate de „gocimani", pentru o cât mai bună gospodărie a acestei comune. Manuscrisul cu litere cirilice se află în „Biblioteca Centrală" din Blaj, şi este în mare parte rău păstrat şi defectuos. Totuşi, am putut descifra „Articuluşul" *de mai jos, pe care-l publicăm în întregime, aducând astfel o modestă contribuţie la cunoaşterea organizării sociale a satului românesc ardelean, dela acest sfârşit de veac.*

ARTICUŞUL

TUTUROR CINSTITELOR VECINĂTĂŢI ALE CRĂESCULUI SLOBODULUI SAT„ SLĂVIT ŞI I. C. MEDIAŞULUI, DUPĂ UNA FIEŞTECARE GAZDĂ A CĂSI, AŞA CĂTRĂ SINE INSUŞI ŞI CĂTRĂ CELEDUL CĂSII SALE ŞI CĂTRĂ FIEŞTECARE VECIN DE OSEBI, ŞI CĂTRĂ POVĂŢUITORII SĂI PRECUM SUNT GOŞMANII VECINĂTĂŢII LA ADUNĂRI ŞI LA ALTE PRILEGIUIRI CUM TREBUE SĂ URMEZE ŞI DUPĂ CARE MAI PE URMĂ ŞI GOŞMANII SĂ SE URMEZE ŞI SĂ ŢIE

I. *Pentru ţinerea unui gazdă a căsi către sine însuşi şi către celedul căsii sale*

A. *Pentru creştineasca vieţuirii de obşte.* 1. Fieştecare gazdă a căsii mai înainte de toate să se teamă de Dumnezeu şi ca pe un Dumnezeu să-l cinstească, nu numai pentru sine însuşi ci şi singur pentru voia lui în fapte bune şi în frica lui Dumnezeu să petreacă şi prin rugăciune cu umilinţă şi vieţuire creştinească întru toate ceeace v'a vrea să facă şi să lase, şi cu sârguinţă în lucrare să se roage ca să dobândească blagoslovenia lui Dumnezeu. Pre găzdoaia lui pe copiii lui şi pe tot celedul lui, cu creştinească viaţă şi vieţuire şi cu pilde bune să-l lumineze şi învăţături să le dea lor, ca pe dânşii la toate bunătăţile să-i deprinză şi de cădere în nevoie să-i scoată, dimineaţa şi seara cu rugăciune să se ţie şi cu această dragoste şi cinste să câştige, şi pre ai săi întru bunătăţi să-i crească. Apoi urmează:

2. Precum că duminica şi sărbătorile cele oprite după cuprinderea poruncii a treia cu plăcere lui Dumnezeu să prăsnuiască şi pentru aceasta fieşte cine să meargă la biserică, şi dela toate lucrurile trupeşti să se păzească cine după aceea.

3. Fără îndestulare de pricină după cum este beteşugul, trimitere sau slujba domnească nu va fi la predicaţie duminica dimineaţa să plătească 60 dinari sau bani.

4. Pentru utrenie să plătească 18 bani.

5. Cine să leneşte până să gată slujba Dumnezeească se va pedepsi cu 50 de bani.

6. Cine duminca înainte de slujba dimineţii vin sau rachiu va crăjmui sau va vinde birşag, 40.

7. Cine va face aceasta în vremea slujbei 99 bani.

8. Cine în ziua duminecii va umbla cu caru cu vitele în coace şi în colo, la moară sau fân, va

[1] N. Iorga: Istoria Românilor din Ardeal şi Ungaria. — I, Buc., 1915, p. 290.

aduce sau măcar ce lucru va lucra cu vitele sau cu mâinile să plătească... 42.

La aceasta se iau afară slujba domnească și mergerea la târguri și când ieste culesul viilor, aducerea vinului după utrenie.

9. Cine în ziua duminecii sau sărbătoarea în vremea slujbei supt biserică se va juca în cărți sau va bea și alte lucruri va face, pedeapsă 60 de dinari.

10. Și iarăși fiește cine are copiii săi și așa dumineca și în zile de lucru și tocma în vremea verii, dimineața un ceas să-i trimită la școală, iară lunile de iarnă până la Sf. Gheorghe obișnuita școală să ție înainte de amiaz și după amiaz.

11. Cine nu-și va da copiii la școală de amândouă părțile dacă vor ajunge la 5 ani, 30 de bani.

12. Și după dojana goșmanului încă nu-l va da la școală, 50 de bani.

13. Cine își va lua copiii dela școală până nu ajung la vreme să se ia întru frăție și fetele până nu merg la Sf. cuminecătură, sau îi ia până nu știu ceti, de câte ori va face aceasta birșag, 50 de bani. Pentrucă tineretele să nu fie slobode, ci totdeauna întru învățătură și rânduială să trăiască.

B. *Despre osebită și cea de obște grijă.* 1. Urloaiele și locul focului întru bună stare și grije să se ție și mai vârtos iarna adesea, și bine să se mături și de toată funinginea și sterevia de fum să se mătnre și să se curețe de nu strânsură... 25 bani.

15. Cui va fi voia să se grijască de foc bine să-și facă urloi de peatră, și dela oamenii bogați să țină oprit această urloaie îngrădite și de scândură să nu se facă.

16. Cine va ținea în pod sau coperiș sau aproape de urloiu și de locul focului și acolo unde umblă adesea cu lumina, fân sau pae sau alte lucruri de aprins sau va lua cenușa ferbinte în vas de lemn și o va pune în loc podit cu lemne sau va duce jar dela cuptor în vas descoperit, sau va umbla luminând prin cămară sau în vreun loc cu primejdii de foc, va cădea în birșag de 99 bani.

17. Cine va trage tăbac afară din casă în curte sau în uliță în câmp slobod, unde va fi grâu sau fân încărcat în car, birșag 99 de bani.

18. Lojnițele de uscat prune să nu se pue în curți sau în grădină aproape de casă sau de sat, birșag 99 de bani. Aceasta să fie și despre grădina de lângă casă, nici o grijă de primejdia focului să nu fie despre care goșmanul și cu un bătrân mai de aproape cu cercare să ia aminte.

19. Nice un cuptor de sită să nu se facă subt copeirș aiurea, fără în tindă subt urloi unde va fi tinda boltită și urloiu de piatră. Iară cuptoarele acelea care vor fi almintrelea sau în cășì sau în curți la care să aibă gazda cășii primejdie de foc, fiește care gazdă a cășii, unele cuptoare ca acelea să le strice, de un birșag, 99 dinari.

20. Fieşte care vecin acolo să coacă cu toată vecinătatea întru locul unde este făcut cuptorul cel de vecinătate, ca și la orașe.

C. *Lângă lucrare și diregere.* 21. Fieşte care gazdă a cășii, cine va vrea să facă sau să pue temei și nu va pune în potrivă așa va putea lucra să pue temei. Iară de va fi împotrivă să nu facă nimica și nu se va spune în potrivă așa va putea lucra să pue temei. Iară de va fi împotrivă să nu facă nimic până nu va arăta înaintea vecinătații sau la cea mai înaltă stăpânire de judecată.

G. *Osebită curățenie.* 22. Pentrucă curățenia și spălarea este cea mai bună mijlocire de sănătate, pentru aceea se poruncește la toată casa să se ție curățenie.

23. Cine nu înștiințează pe goșman vecinătății, când îi va lovi boala o vită de năprazna, 90 bani.

24. Cine va îngropa în curte sau în grădină vreo vită moartă, 40 bani.

25. Vitele cari mor de vreo boală trebue să se îngroape afund în pământ, unde va fi arătat tisturile locului, loc de vite bolnave.

26. Cine va arunca în uliță gunoi din casă, zeamă de varză, sau dreve și alte asemenea, birșag 18.

27. Toate pierdutele lucruri măcar cine le-ar afla, să arate la tistul sau biroul locului pentru ca păgubașul să capete al său. Iară cine ține lucrul ce a găsit până a treia dumineca și nu va arăta înainte, birșag, 99.

28. Cine nu va direge cărărușa pe dinaintea căsii sale și nu grijește bine, birșag 33 de bani.

II. *Pentru ținerea unuia gazdă a cășii întru îndreptare la sofietatea vecinească și către vecinul său la nunte, la morți și la alte adunări.*

1. La tot vecinul se poruncește să fie procopsit, cu înțelegere și iubitor de toți oamenii în prieteșug, și când va avea aproapele său bucurie să-i slujească, la întristare să-l mângăie, în lucrurile cele cu îndoială bine să sfătuiască, și în nevoe de primejdie bine să ajutoreze. Pentru ca pre cei procopsiți nu numai spre însuși vecinătatea ei, încă spre adevărata și vecinica prietenie să-i povățuiască și precum pentru însuși binele său așa și pentru binele aproapelui său, după putere să se străduească

pentru ca să câştige odichnă şi rânduială toate închieturile vecinătăţii. După aceasta urmează.

2. Tot locuitorul în oraş sau în sat fie însurat, văduvă sau văduv, după ce a căpătat sau au miruit el o avuţie bună, casă sau curte sau în lăcaşi, s'au venit de undeva între 14 zile, să înştiinţeze pe goşmanul acela a căruia va fi vecinătatea aceea unde va fi locaşul sau curtea aceea, de un birşag 24.

3. Şi când se va aduna vecinătatea, mai curând să-l vestească să-l ia în vecinătate, şi numele aceluia şi închinarea să-o plătească cu 24 bani.

4. Cine nu se va arăta la vreme zilei de învăţătură sau la alte adunări în haine de sărbătoare, când va fi chemat de goşman, şi pricina pentru ce au rămas nu o va arăta... trăsură, 24 bani.

5. Cine va cumpăra o casă sau va schimba sau măcar în ce chip întraltă vecinătate, s'ar strămuta din vecinătatea sa să plătească la închinare ieşirii 24 bani.

6. Cine la ziua de învăţătură sau la adunarea vecinătăţii cu netrebnicie se va purta, va bea, se va sfădi sau alte cu pricinuiri rele măcar în ce chip ar fi, sau încă iarăşi când se ţine zi de învăţătură, sau când se adună vecinătatea şi la slobozenie şi când se risipeşte nu este acolo, birşag 24.

7. Cine va ocărî pe goşmanul vecinătăţii sau îl va necinsti cu ceva, 50 bani.

8. Cine va sudui pe faţă sau întru ascuns pe vreun vecin, 12 bani.

Dară vinovăţiile de cinste şi vătămările de fapte să se arate parăsi partea cea vătămată la stăpânirea judecăţii şi dela acea să-şi capete îndestulare.

9. Cine nu va aduce înainte tabla vecinătăţii şi nu spune vecinului sau peste noapte o ţine la sine şi goşmanului nu-i merge în mână, 6 bani.

10. Cine nu se va arăta la ceasul poruncit de goşman, 6 bani.

11. Cine nu se va arăta cu vecinătatea la lucru bisericesc sau popesc sau la şcoală şi la lucru viilor nu va fi, să plătească 34 bani.

12. Cine la ridicarea sau la punerea temeiului unui vecin nu va fi la ceasul cel hotărît, să plătească pentru tot ceasul trecut, birşag 6. Iar pentru ziua înteragă, 24 bani.

13. Cine nu va ajuta unui vecin la slobozitul sau la scosul vinului din pivniţă unde nu sunt şirodari puşi pe acea treabă, sau deşi sunt nu se capătă, 27.

14. Cine nu spune înainte păzitoarea uliţii de noaptea şi nu păzeşte, 99.

15. Sărbătoarea şi dumineca şi când este slujbă Dumnezeească, păzitoarea tot să se ţie, de nu, 50 de trăsuri.

16. Cine nu ţine portiţă din gardul podului sau gaură, are să poată tuna un câne acolo, trăsură, 6.

17. Cine va face un gard nou şi nu va griji cu coperişul şi lasă nuiele (le) de se strică, trăsură, 50 bani.

18. Cine va împuşca în noaptea Crăciunului sau la nuntă şi la alte prilejuri, 99 bani.

Şi despre aceasta mai tare se vor pedepsi dela judecata scaunului, unde la acea după tocmeală lor sau cu 24 beţe, sau cu 12 florini.

19. Cine va sălaşlui în casa sa oameni blăstămaţi sau adunare de acest feliu ţine în casa sa, sau la vecin ş'o îi va lua pe sine căseni oameni buni şi goşmanului nu-i arată, 22.

20. Cine nu va ajuta la nuntă şi la morţi şi la alte prăznuitoare (priveghiuri, cu mese cu laviţe cu scaune, cu tiere cu oale, cu blide, cu pahare, pe fieşte care ar avea trebuinţe, 9.

21. Cine la cele mai sus zise întâmplări de ospeţe după ce face slobozenie de eşit, va rămâne acolo (afară de prieteni şi străini), 16 bani.

22. De ar muri cineva îndată să spuie goşmanului.

23. Nici un mort să nu se îngroape mai înainte de 24 ceasuri, fără de ar fi fost cineva (cumva cu o vătămare) de boala de care iaste de trebuinţă să se îngroape mai curând.

24. Cine nu va fi la mergerea mortului sau la îngropăciune fără de a spune goşmanului sau nu va petrece pe mort până la groapă, după trebuinţa locului trăsură 24 bani.

III. *Pentru ţinerea goşmanului deosebi*

1. Goşmanii după numirea lor cu adevărat să fie părinte vecinătăţi, şi cu vieţuirea vieţii de bun nărav înaintea vecinătăţi să se arete şi ca nişte povăţuitori care pentru prefacerea năravului întru vecini lui cu osârdie să ai aminte, pre cei neascultători după înainte ştiitoarele pravile săi birşuguiască şi prin birşaguri să facă orânduială întru toate încheieturile vecinătăţi şi pe lângă aceea să ţie.

2. De s'ar afla vreun goşman cu nărav rău sau iarăşi tistia lui cu lenevire şi defăimare o ar purta aşa unul ca acela să se arete la stăpânirea scaunului pentru pedepsirea birşagului.

3. Goşmanul la vremea sa cea obişnuită trebue să ţie zi de învăţătură norodului.

4. La fieşte care zi de învăţătură norodului să se cetească articuşurile vecinătăţii, ca nimenea să bage vină că nu a ştiut.

5. Fieşte care goşman dator este să fie .... lor alege vecinătatea şi să roage .... ani să fie goşman vecinătăţii după .... aşa şi atuncia.

6. Tistia lui care va .... să o mulţumea că şi cei mai bătrâni ai societăţii toate socotelile să le pue înainte şi cu sfaturile.

7. La alegerea goşmanului să se ia în seamă ca să fie oameni blânzi, înţelepţi şi să grijască cu înţelepciune atâta pentru sine, cât şi pentru toată casa lui. Să aibă nume bun. Mai întâiu dela bătrânii veciniei să se răspunză apoi dela toată vecinătatea care să fie goşman să-l aleagă.

8. Fieşte care goşman să ia aminte ca tot locuitorul din prejur să se îndrepteze bine întru vecinătate.

9. Şi spre aceasta iarăşi să se ia samă şi aminte ca pre toţi să-i trimeată toţi la şcoală, şi de nu vor ajuta numai trăsurile ce sunt scrisă mai nainte întru acestea articuşuri, împotrivnicul .... să se arate la domnia scaunului pentru mai ascuţită pedepsire şi pentru schimbarea ....

10. Să ia seama goşmanul despre o boală grabnică a vitelor ....
....
....
....

11. Să arate că prin punerea înainte să poată ajunge păgubaşu la lucru său.

12. Goşmanul cu osârdie să ia seama ziua şi noaptea pentru păzitorie dumineca şi sărbătoarea, şi când ieste slujbă dumnezeiască ca păzitoria să se ţie în totdeauna.

13. Pentru morţii care nu sunt arătaţi goşmanului de vreun vecin după trebuinţă apoi locul să înştiinţeze goşmanul pe preotul duhovnic.

14. Goşmanii au a porunci ca urloaiele dela toate casele din cuprinsul vecinătăţii să se caute vara în toate fărtaiele, şi iarna şi la 14 zile să se facă urcare la toate casele ....

15. De ar avea vrajbă oarecare feţe din mai multe vecinătăţi, atuncea împăcarea să se facă la adunarea tuturor vecinătăţilor, adeca goşmanilor din care sunt cei pârâţi ca şi cei vătămaţi.

16. Fântânele iarăşi să se cerce prin goşman, iară urloaiele pentru care iară unde să strică sau să surupă să direge cu vecinătatea şi să se cureţe.

17. Tot goşmanul să facă o ladă a vecinătăţii în care să se ţină articuşurile vecinătăţii şi banii cei strânşi din birşaguri întru aceea să se grijască.

18. Goşmanii au să facă din banii cei veniţi din trăsuri la acelea vecinătăţi cele ce sunt de trebuinţă pentru foc, unelte şi acelea întru stare de trebuinţă să se ţie.

A) La toată vecinătatea să fie 2 cârlige pentru foc, 2 scări . trăbue l. 2 buti de căratul apei. La toată vecinătatea să se facă creplă de apă.

19. La toată vecinătatea să să facă unelte pentru sirod, adecă pentru treaba butilor.

20. Cele mai înainte scrise unelte pentru sirod şi pentru foc şi alte unelte a vecinătăţii precum urloiarul bine să să grijască şi la goşmanul cel mai mare şi cel mai bătrân să să păzească şi cine nu va duce uneltele vecinătăţii la goşman să să tragă birşag .... 24 de bani ....
....
....

Anul trecut, pe ultima pagină, a manuscrisului este: „Mediaş, 27 Maiu 1794". Apoi un alt an „1798", în urmă „1808".

Acesta este cuprinsul „Articuluşului", prin care la sfârşitul veacului XVIII, s'a căutat reglementarea vieţii publice a vecinătăţilor din un sat românesc ardelean de pe Târnave.

ŞT. MANÇIULEA

POEZIILE LUI VASILE TOMUȚ DIN RĂZBOIUL 1914-18

Versurile tipărite aci au fost scrise, în timpul razboiului din 1914—1918, de soldatul din armata austro-ungară Vasile Ion Tomuț, țăran din satul Botoșana, județul Suceava.

Caetul care le cuprinde mi-a fost încredințat, în Septemvrie 1934, de fiul poetului nostru, anume Costan Tomuț, acel singur „copilaș, cu numele Costanaș", pomenit în manuscris.

Intr-o scrisoare, Costan dă următoarele amănunte despre viața tatălui său:

Vasile a Ion Tomuț

Născut 1878 au urmat 3 clasă primară au umblat la muncă îm vechiu Regat ca lunaș, prășitor, și în urma ca Dragoman pela boieri și anume prin părțile vasluiului, Bârladului Tecucului, Iasului, Bortosani Dorohoiului Bacău. Detat în vreo 25 de an. Peurmă luând parte la război în 1914 în 1915 în April fu prins de ruși și dus în Rusia ca prizoner în care astat 3 ani, fiind dus prin sibiria, prin caucaz, au navigat pe marea caspică fiind dus prin munții urali, munții caucaz, în guberna Katerinoslav a lucrat la o mină de carbuni.
După 3 an de prizoner sa făcut slobodna în rusia și a venit acasă, și iarăș au fost luat în armată la frontul Italiei prin munții tirolului au mai fost prin Budapesta Viena Lembec și prin sirbia.
In acelaș timp de nacaz compunand o mulțime de poezi din care neau ramas numa aestea celelalte au fost date pe la preteni de pila Dorna, diprin Comaneșt și nuștiu cia mai fii cu ele or mai fii sau nu un mamscris au ramas la Alexandru caleț din Comanești avand scrisă în ele toate năcazurile câte leau petrecut prin Rusia și Italia Și au mai scris și acasă vo câteva. Siau murit în 1924 fiind răcit

Fotografia dată mie de Costan ni-l arată pe Tomuț tatăl în portul bătrânesc al locului, pe cap cu pălăria „țărănească", îndesată peste plete lungi; încins cu o „curea" lată, „ciobănească"; cu „suman de lână piuită" pe umăr și cu cojoc peste suman: chip de muntean așezat și chiabur, pe care îl putem crede pe cuvânt când spune că „a fost la rând cu oricine și a trăit frunte de bine".

Caetul în care Vasile Tomuț și-a scris poeziile seamănă leit cu mai toate caetele de poezii ardelenești și bucovinene câte le-am văzut.

Cu hârtia vreunei condici desființate, poetul și-a făcut o cărticică de ca. 11 × 17 cm., să o poată purta cu el oricând.

O astfel de carte țăranii o numesc pe acolo *verș* (câteodată *viers*), termen prin care înțeleg: 1) o poezie cât de cât cărturărească și menită să fie cântată și 2) un caet manuscris cuprinzând mai cu seamă asemenea poezii. Iosif Stoia, țăran din Drăguș, jud. Făgăraș, spunea, de pildă [1], că a avut „niște verșuri făcute din militărie" și că a scris cântecele știute de el într'un „verș". Apoi, intrebuințând cuvântul, rând pe rând, cu amândouă înțelesurile lui, povestește că verșul „nu era carte; era făcut de mine. Am luat hârtii, le-am cusut și le-am scris. Peste o sută de verșuri, poate și mai lung".

Păstrez un *verș* mai vechi, caligrafiat pe la 1877 de Dumitru Fogoroș, cântăreț bisericesc din aceiaș Drăguș. Cuprinsul lui ne lămurește bine asupra felului de cântece numite în popor verșuri. Găsim acolo, pe lângă o seamă de poezii lirice culte, ca *Dorulu, Dorintia, Versiulu amorului, Păstoriulu Machnitu, Cismegiulu, Plîngerea unei Floricele, La Floria* ș. a., multe bucăți patriotice, ca *Hora Unirei, Hora Ardealului, Marsiulu Iancului, Viersulu Soldatului, Poporu romanu în poesia sa, Mórtia lui Mihaiu Vitézulu, Versiulu Nationalu* ș. a.; câteva cuplete de petrecere din alte vremuri, ca *Salutarea paharnica, La mésa de veselie, Chiritóia* ș. a.; *verșurile* rituale ale satului, ca *Versiulu Botezului*, al lui *Ftiodoru*, al lui *Haralambie, Versiulu morților, Versiulu la Domineca Floriiloru;* unele poezii populare vădit copiate din cărți, ca *Bordeiasiu, Oltule Oltetiule, Novacu și Fiulu seu, Gasda Jianului, Ghiță Cătănutia;* însfârșit, chiar două cântece de Vicleim locale: *Versiulu înainte de vorbele crailoru* și cel de *după vorbele crailoru.*

Se vede limpede că Fogoroș s-a adăpat mai ales din tipărituri. Urmărirea izvoarelor sale ne-ar duce până la obârșia broșurilor populare și până la Anton Pann, dela care el și mulți alții au îm-

[1]) Cu prilejul cercetărilor monografice de acolo, conduse de Prof. D. Gusti.

prumutat *Munţilor fiţi marturii, Suna suna şi resuna*, arietele *Din nunta tierenésca*, ba poate chiar *Oltule Olteţiule* şi *Bordeiasiu*.

Pe la 1910, *verşul* caporalului Gallea Ion din Porceşti, jud. Sibiu[2]), are o înfăţişare foarte asemănătoare, deşi timpul a înlocuit cele mai multe cântări vechi cu altele mai noi de acelaş fel. Au rămas poeziile sentimentale şi romanţele (unele acum cu versuri de Eminescu): *Rândunelele, Serenada („Somnoroase păsărele...“), Ştii tu, Tristă soarte, Amorul Schimbător, Tinărul, Era o seară lină, Unei Dómne, Wisavis;* au rămas câteva cântece populare (şi printre ele — semn al vremurilor — două noi din Regat: *Hai, puică, la Severin* şi *Un' te duci tu, Ionică);* a rămas până şi un răsunet din Anton Pann: *Mult mi-e ibovnica mică*[3]). S-au adăugat numai o seamă de *suvenire* şi unele poezii cărturăreşti de cazarmă, ca *Tatăl nostru cătănesc*.

In vremea noastră, culegerile manuscrise de cântece sunt tot mai rare, mai neîngrijite şi mai pline de cuplete de reviste suburbane, care au luat locul *verşurilor* altă dată dragi cărturarilor săteşti: *Dragă, am trecut aseară*[4]); *Mă recomand Costică, mardeiaş de meserie*[5]), etc.

Verşurile de război ale soldaţilor sunt fireşte mult mai depărtate de literatura cultă decât poeziile adunate de cantorul drăguşan şi cei asemenea lui: autorii lor le-au gândit de cele mai multe ori ca scrisori către rude aproape neştiutoare de carte[6]) şi le-au plăsmuit ei înşişi cu singurul meşteşug poetic cunoscut celor mai mulţi: acel al poeziei populare .Totuşi, ei ştiau scrie şi ceti.

De altă parte, *verşurile* de război sunt şi ele menite cântării: Tomuţ spune desluşit că cine-l ascultă „învaţă a cânta de jele“[7]).

Cum am spus, textul de faţă este numai o parte din opera poetică a lui Vasile Tomuţ.

N-am izbutit să găsesc poeziile date de el lui Alexandru Căleţ din Comăneşti şi „prietenilor“ dela Dorna. Pe deasupra, nici cărticica păstrată în casa din Botoşana nu este întreagă: îi lipsesc paginile 1—2, înlocuite printr-o copie de mână lui Costan, şi 63—71 (presupunând că pagina 71 a fost totdeauna cea din urmă).

---

2) În Arhiva de folklore a Societăţii Compozitorilor Români.

3) Trecut, împreună cu *Dacă inima îţi cere*, şi într-un *verş* de pe la 1880 al infanteristului drăguşan Samoilă Guşăilă. Cît de tîrziu stăruie amintirea lui Pann în *verşurile* sătenilor se vede, de pildă, la p. 78 a culegerii *Rumänische Soldaten-Volksliteratur*, întocmită în 1917, din ordinul Ministerului de războiu austriac, de Kad. Asp. i. d. R. Dr. Emil Precup (manuscris în Arhiva Soc. Comp. Rom.), unde versurile:

Ţărilor, să fiţi martori
Cît prin voi sunt călător

par copiate din *Spitalul Amorului:*

Munţ'lor, fiţi mărturii,
Că prin voi călătorii.

4) Scris de pildă, de către tânărul Drăguşan Năstase Luţian, în 1929, pe una din cele 3 foi împăturite cărora le zice „*verş*“

5) Atât în manuscrisul lui Luţian, cât şi într-un „*verş*“ al altui flăcău din Drăguş: Ion Stoia (4 pagini de versuri 72 albe, 4 umplute cu socoteli).

6) Tomuţ scrie soţiei:

Măi nevastă, draga mea...

sau:

Soţie, viaţa noastră...

Căprarul Pompei Bălan din Braşfalău, care a tipărit un *Viers de pe frontul italian* (Arad 1917), are aceleaşi gânduri:

Cărticică, cărticea,
Du-te la soţia mea...

Versurile unuia din Utvin, cuprinse în broşura lui Victor Stanciu: *Poezii populare din războiu*, Arad 1916, la p. 28, sunt pentru mamă:

Iubită măicuţa mea,
Ia-mi citeşte tu cartea...

Alte răvaşe se îndreaptă către mândruţă, către copii, către toate neamurile, ba Caporalul Aurel Găină din Feldru într-al său *Viers românesc de pe pămîntul rusesc*, Arad, 1917, se „închină cu sănătate“

La părinţi, fraţi, surori toate,
Neamuri, străini mai departe...

De multe ori, nu „cartea“, ci cucul sau o „păsărică“ nenumită, vor duce veşti celor de-acasă. Astfel, în *Rumänische Soldaten-Volksliteratur*, la p. 2:

Cucule, peană albastră,
Zbori la mama la fereastră...

sau, tot acolo, la p. 1:

Păsărică, glas cu jele,
Zboara, spune-i mândrei mele...

7) Maramureşanca Anuţa Pleş, ale cărei versuri le-a publicat Tache Papahagi în studiul *Creaţiunea poetică populară* („Grai şi Suflet“ II, Bucureşti 1925—1926), numeşte chiar poeziile ei *hori* (cântece):

Dacă-i aşa şi-i aşa,
Scrie-i câte-o horicea...,

Urmează să mai arăt de ce am socotit totuşi nimerit să tiparesc ceea ce ne-a rămas.

M-au hotărât mai întii frumuseţile literare ale unora din poezii. Negreşit, şi alţi ţărani îmbrăcaţi în haina împăratului au scris versuri frumoase [8]. Cât ma priveşte, nu cunosc, de pildă, nimic mai mişcător decât puţinele rânduri în care bucovineanul Laurenti Rotariu a prins, în Anglia, amintirea despartirii de nevastă:

Busuioc bătut de vânt,
Te-am lasat în drum plângând,
Lacrimi calzi aveai pe faţă,
Şi pruncuţ micuţ în braţă,
Frunză verde de pe tei,
Prunc cu nume Pentelei [9]).

La plecarea celor cinci fii ai săi, mama lui Constantin Sasu a spus:

Pentru-o armă ruginită,
Mă lăsaţi pe mine friptă,
Mă lăsaţi voi singurea,
Ca-n pustiu o păsărea,
Nu ştiu când v-oi mai vedea.
V-am fost maică-ngrijitoare,
Mi-aţi supt ţâţa hrănitoare;
Leganuţ braţele mele,
V-am ferit de multe rele [10]).

Ca să însemne ziua intrării în foc, caporalul Balan a gasit cuvinte deosebit de fericite: era

Duminica Florilor,
Ziua sarbătorilor,
Perirea feciorilor.

In broşura lui Victor Stanciu, putem citi, la pag. 71:

Pasările sunt granate,
Gropi şi şanţuri sunt azi sate.
Şi granatul unde zboară,
Cu pamântul te omoară,
Viaţa-i grea, moartea-i uşoară.

Culegerea *Flori de sânge* a lui Aurel Esca şi Ion Iosif Schiopul (Bucureşti f. d.) este o adevărată antologie de versuri soldăţeşti. Unele au sunetul acelora care l-au fermecat pe Eminescu:

... Am rămas frunză uscată,
Să străbat cărările,
Să duc supărările,
Zilele şi sările.

(p. 25)

Altele ştiu să ne arunce în toiul bătăliei:

Bubue tunul turbat,
Curge sângele-nchegat,
Luptă voinicii şi pică,
Alţii-n urmă se ridică,
Curg plumbii ca bobi de linte,
Inainte, înainte!

(p. 18)

Invrăjbirea lumii întregi un soldat a zugrăvit-o în două versuri izbitoare:

Când am fost şi eu de trai,
S-a sculat crai peste crai.

(p. 37)

Chiar semi-cărturarul Purecel a izbutit un blestem al tunului, în versuri cam deslânate, dar nu lipsite de avânt:

Bate tunul la Italia,
M-a cuprins dorul şi jalea;
Bate tunul la Englezi,
Nu ştiu, mândro, mai mă vezi?
Bate tunu-n Franţia,
Ia-ţi adio, mândra mea;
La Rusia tunul bate,
De mine, mândro, n-ai parte;
Bate tunu-american,
Nu te-am văzt, mândro, de-un an;...
Bate tunul la Germani,
Mai aşteaptă doi-trei ani;
Bate tunu-n lumea toată,
Bată-l Dumnezeu să-l bată. [1]).

N-am de gând să dovedesc că darurile poetice ale lui Tomuţ le întrec pe ale tuturor acestora sau ale altora. I se cuvine însă, neapărat, un loc alături de cei mai înzestraţi.

Povestirea mobilizării (vers. 1—26 şi urm.) [12]) sau a Paştelui pe front (vers. 357—390) o dove-

---

[8]) Vom vedea în ce măsură împrumutate tradiţiei populare.

[9]) *Jalea prizionierului, cântece adunate din corespondenţa prizionierilor de Secţiunea românească de cenzură din Viena,* Viena 1916, p. 54. (Manuscris, în Arhiva Soc. Comp. Rom.).

[10]) Constantin Sasu din Vama: *În răsboiu şi după răsboiu,* Suceava 1919, p. 13.

[11]) Cristifon Purecel, sub-Ofiţer: *Despărţirea între fată şi fecior precum şi Poezii din resbel,* Braşov 1923, p. 11—12.

[12]) De care am putea apropia, drept dovadă, pe a infanteristului năsăudean Ionică Acu, din *Cântarea războiului, Marşul dela ţvaites marşbatalion, regimentul 63,* Vulcan 1916, p. 4:

Şi fac-un lucru ciudat:
Cum eu, departe de sat,
Locuiesc într-un deal mare,
N-am ştiut de conchemare...

desc îndeajuns. O mai dovedesc și atâtea alte fragmente.

In multe verșuri de război răsună gemetele răniților, strigând după ajutor: sunt obișnuit părțile cele mai bune ale manuscriselor lungi:

Ședeau feciori prăvăliți,
Ca la Paști pomi înfloriți,
Ca mlădițele pe floare,
Fără mâini, fără picioare.
Și-așa, Doamne, mai țipau,
Și din gura-așa strigau:
„Vai, iubiții mei părinți,
Știu bine că mă doriți"... [13]).

La unul din anonimii *Florilor de sânge*, o vedenie și mai dramatică (p. 73):

Și-am văzut fârtat pușcat
In picioare și în cap,
Și de mine s-a rugat
Să întorc pușca cu patul,
Să-i sfărâm îndată capul.
Dar, zău, mie mi-a fost milă,
Că zăcea-n sânge și-n tină;
Și mi-a fost mare bănat,
Că zăcea-n sânge-nchegat.

Dacă nu-i depășește, Tomuț nu rămâne mai prejos de ceilalți:

Și-auziți voi, gospodine,
Cum vă mai strigă pe nume
Fecorii și-a voști bărbați,
Ca să mergeți să-i legați?
Altu-era pălit prin cap
Și striga pe-a lui ortac;
Altu-era pălit prin spate,
Și nu-i nime ca să-l cate;
Și altul printr-un picior:
— Iartă-mă frate, că mor.

Nelipsitele descrieri de lupte ale poeților soldați sunt mai întotdeauna înșirări seci, neîndemânatic versificate, ca următoarea a făgărășanului Clonțea:

Peste râu din vârf de deal,
Pândea hoțul de Muscal,
Că dacă râul vom trece,
Pe noi toți să ne înece.
Noi noaptea pod am făcut.
Și a trece-am început.
Țărmurul era glodos,
De fugă anevoios.
Când Muscanul ne-a zărit,
De-a pușca a fost gătit,
Și fiind față în față,
Dau pe moarte și pe viața.
Apoi hura s-a-nceput,
Rusul tare s-a temut,
Iar când hura s-a gătat,
Rușii prinși ni s-au predat.
Ni s-a predat două mii,
Fiind și două femei.
Dela alții n-aș fi crezut,
Dar eu singur am văzut [14]).

Cam tot astfel, unul din Crihalma (Târnava Mare):

Uite, Rusul s-a sculat,
Și de noi s-a apucat...
Iute noi ne-am îmbrăcat
Și către el am plecat,
Iar când la el am ajuns,
Șvarămlinie ne-am pus,
Și de el ne-apropiam,
Lui Dumnezeu ne rugam... [15]).

Povestirile lui Acu (p. 51) sunt și mai lipsite de farmec:

Inainte-am patrulat,
Dar pe Rus nu l-am aflat.
Inapoi ne-am înturnat,
Și meldungu [16]) *ni l-am dat.*
Chiar la Trupen-comandant,
Oberslaităn [17]), *om ciudat.*
Eu cu drag aș vrea să spui,
Dar nu știu numele lui.

Versurile lui Tomuț par ceva mai puțin stângace și mai vii:

Deca, spata și baibica,
Toate la purtăm de frică,
Că unde nidăr [18]) *ședeam,*
Iute-un mușinoi făceam,
Și capu ni-l ascundeam,
Că veneau plumbii fierbinți,
Te despărțeau de părinți;
Veneau tare-nfioroși,
Și scăpai, dacă-erai jos;
Veneau ca albinele,
Și ne luau zilele,
Sbârnâiau ca păsărle,
De ne luau capurle.

Și „granatul", spaima cea mare, Tomuț l-a cântat tot atât de bine ca oricare din semenii săi.

---

[13]) Stanciu, p. 20.

[14]) Neculae V. Clonțea, Viștea superioră, Comitatul Făgărașului: *Versuri de cătănie și de pe câmpul de luptă, 1915* (manuscris, în Arhiva Soc. Comp. Rom.).

[15]) Gheorghe Cernea: *Doine din războlu (1914—1918)*, ed. VII, Sibiu 1940, p. 15.

[16]) Germ. *Meldung*: raport.

[17]) Germ. *Oberstleutnant*: locotenent colonel.

[18]) Germ. *nieder*: jos.

Mai sus amintitul Clonțea ne obosește cu un potop de versuri chinuite:

Unde granatul cădea,
Groapa mare se făcea,
Totodata bubuind,
Un mare vuet facând.
Pamântul se clatina,
Ca și cutremur era,
Țandări de fier s-aruncau,
Care în aer sburau,
Ca granatul când se sparge,
Mii de sfărmituri se face,
Care în aer zburând
Și multe glasuri cântând,
Cele mai mari cântă gros,
Până pe pamânt cad jos;
Iar cele mai mici subțire,
Stau să te scoată din fire.
Le putem numi astfel:
Pasari cu ciocul de fier.
Pe cine-aceste lovea,
Sanatos nu mai era,
Carnea de pe el rupând,
Ca lupul, când e flamând.

Un anonim din *Flori de sânge* stă cam pe aceeași treaptă:

Unde granatul cădea,
Groapă de-un metru făcea,
Răniți ca frunza cădea.

(p. 67)

Câteva rânduri mai lirice în culegerea lui Stanciu:

Aud granata cea mare,
Care când cade, trăznește,
Mulți feciori nefericește,
Și șrapnelul nemilos,
Care rupe os din os.

Tomuț zice:

Bate Rusul ne-ncetat,
Bate numai cu granat,
Cu granate de celi mari,
Sparge ziduri cât de tari.
Bate-l, Doamne, de granat,
Că-l cunosc pe șuerat,
C-așa șueră de tare,
Ca balaorul cel mare,

iar când „ajunge jos":

Și se băga în pământ,
Câte-un ceas merge gemând.

Soldații trăesc în lupte cu gândul la moartea „în străini", care-i pândește, și la formulele de bocet pentru cei morți departe, cum le cunoaștem din *Miorița*: potrivindu-le la împrejurările războiului, au scris câteodată, sprijiniți pe tradiția poetică țărănească, versuri pline de lirism pătrunzător:

Că pe min' m-or îngropa,
In camp în Galiția,
La o tufă de stejar,
Cu jele și cu amar.
In loc de tras clopotele,
Dă Rusul cu tunurile;
In loc de popă cântând,
Vor veni corbi croncănind.
De cântat cin' mi-o cânta?
Trâmbițaș cu trâmbița,
Ori dobaș cu doba-n spate,
De trei ori doba va bate,
Să fiu iertat de păcate[19]).

Intr-o formă mai puțin desăvârșită, Clonțea a turnat aceleași cugetări, rostite cu aproape aceleași cuvinte:

Că în loc de acestea,
E Rusul cu sabia,
E dușmanul cu arma,
Sanieți[20]) *cu lopata.*
In loc de slujbă la mormânt,
Croncănesc corbii prin vânt;
In loc de trage clopotul,
Dă Muscanul cu tunul.

Asemenea și Traian Pălășan din Cața (Târnava-Mare):

Și în loc de cântec sfânt,
De-asupra pe-al lui mormânt,
Croncănesc corbii prin vânt;
In loc să tragă clopotele,
Bubuesc tunurile,
De răsună detalurile,
Si nu plânge nimenea,
Decât frunza și iarba[21]).

Tomuț este numai unul din cei mulți:

Pe mine m-or prohodi,
Cioarele și cu corbii...
Granatul m-a îngropa,
Și canoana m-a cânta.

Și iarăși:

Să spuneți că-s îngropat
De-un granat mare,-nfocat.
In loc de prapori cu sfinți,
Imi vineau plumbii fierbinți;
In locul neamurlor mele,
Mă petreceau cu șrapnele;
In loc de lacră cu flori,
Am brufacul[22]) *subsiori;*
In loc de lacră-mpistrită,
Am tonistra[23]) *păcuită*[24]).

---

[19]) *Flori de sânge*, p. 13—14. [20]) Germ. *Sanitäts-(truppe)*: sanitari. [21]) Cernea, p. 7.
[22]) Germ. *Brotsack*: sac de merinde. [23]) Germ. *Tornister*: raniță. [24]) Germ. *gepackt*: strâns, împachetat.

Dar talentul lui Tomuţ se vădeşte într-o măsură poate şi mai mare din ceea ce *nu* a scris. El n-ar fi suspinat, ca Găină:

Apoi şi pe anul nou,
Am lucrat ca şi un bou,

sau ca Purcel:

Sub pământ cu animale,
Imi petrec zilele mele.

N-ar fi blestemat ţara duşmană ca honvedul hunedorean Vălean Petru:

Şi pământul tău uscat,
Ii cu sânge înmuiat,
Cu sânge grecooriental,
Din doritul de Ardeal [25]).

Nu s-ar fi mirat, ca Clonţea în Galiţia, că

... pe luncă şi pe deal,
Pasc vite de Simental.

Nici n-ar fi încheiat o scrisoare, ca Purecel:

N-am timp de scris mai mult,
Adio şi te salut!

Scăderi de felul acestora lipsesc cu desăvârşire din manuscrisul lui Tomuţ.

E locul să însemnăm că în scrisul lui, liricul covârşeşte cu totul epicul. Cu neputinţă să-i urmăreşti drumurile sau să afli unde anume a luptat. De două ori (vers 1—26, 555—580), ni se povesteşte mobilizarea în Botoşana, care s-a făcut „noaptea supre Sîmbăta", apoi ne trezim deodată într-o „ţară cam pustie" unde domneşte foamea, curg „plumbii" şi „puşcă grozav" Ruşii. La „februarie ziintâi" (1915?) — singura dată din întreg manuscrisul — Tomuţ a luat parte la o luptă mare, iar în urmă a făcut multe „şturmuri" [26]), asupra cărora nu dă amănunte. In 1916, la moartea împăratului Francisc Iosif, este încă pe front, nu prizonier în Rusia, cum crede Costan. Când a fost prins, nu ne spune. Aflăm numai că umblă „din ţări în ţări" şi „din Ioropa tot pământul", că a „dat de mări" (poate Caspica, amintită de Costan), că una din poezii e scrisă în Rusia, unde cheltuieşte „copici", alta (tot acolo?) în 1918, („vine-a patra primăvară"). In rămăşiţele unuia din *verşuri* e vorba de o izbândă a „noului împărat", urmată de evacuarea Bucovinei de către Ruşi. Şi atât.

Nu urmează de aci că manuscrisul lui Tomuţ ar fi cu totul lipsit de interes istoric. Lăsând deoparte amănuntele despre traiul pe front şi tehnica militară a vremii — de oarecare valoare documentară şi ele —, Tomuţ a însemnat o sumedenie de fapte mărunte din viaţa de toate zilele, întâmplări de acasă şi din lume, care ne dau o icoană vie a acelor timpuri: mobilizarea, vestită în sat de vornic şi jandarmi, în sunetul clopotelor şi buciumelor; foametea de pe linia de foc, unde soldaţii se hrănesc cu carne de cal; în dosul frontului, rechiziţionarea vitelor, raţionarea pâinii, comorile îngropate, inflaţia (bani „de oţel, de hârtie şi de fier"), specula „păgânilor", care vând orfanilor şi văduvelor pâinea „cu mare preţ", dragostele nevestelor cu Ruşii („iubesc Moscalii la ele") [27]), satele, locuite numai de fete, babe şi copii, sau arse — toate acestea sunt, fără îndoială, fărâmate de istorie [28]).

Iar dacă ţinem seamă că sute şi mii de ţărani români, soldaţi în armata austro-ungară, gândeau şi simţeau ca Vasile Tomuţ din Botoşana, jud. Suceava, vom socoti desigur că şi psihologia omului nostru este un document istoric.

Cât priveşte războiul, Tomuţ mărturiseşte răspicat că l-a făcut de nevoie şi l-a urât. „Eu sunt venit de silă", zice el, şi toate relele le-a „petrecut fără voie" [29]). Jelaniile lui se ţin lanţ. E „scârbit şi supărat" sau „amărât şi mort de foame", doarme pe „războale", puşca şi sabia îi „mănâncă viaţa", vânturile grele îi „mănâncă zilele", viaţa i se „prăpădeşte". Acasă, norodul s-a împrăştiat, spinii au umplut pământul, fetele au

[25]) Ioan Giuglea: *Poezii. Intâmplări din răsboiu petrecute pe frontul italian*, Braşov 1918, p. 26.

[26]) Germ. *Sturm* : asalt.

[27]) Despre care Constantin Sasu are multe de povestit la p. 28—30 ale broşurii sale.

[28]) Din viaţa satelor de atunci, alţii ne-au păstrat amintirea ajutoarelor băneşti către nevestele celor mobilizaţi. Dacă -am crede pe artileristul Nicolae Tincu (Stanciu, p. 8), grija Statului pentru femei n-a fost tocmai pe placul bărbaţilor

Impărate, împărate,
Pune pace, nu te bate,
Că-ţi dai toţi banii pe sate,
La muieri cu flori pe poale,
Să nu lase birturi goale.
Dacă s-au dus cei voinici,
Beau muierile cît cinci.
Vine badea, nu mai vie,
Numai plată să se ştie;
Vine badea c-un picior,
Dar să fie în ulcior.

[29]) Acelaş gînd şi la mulţi alţii. Spre pildă, în *Jalea prizonierului*, p. 42:

Nu s-a dus de voia lui,
Ci de voia craiului. Etc. etc.

rámas fără drăguţi, orfanii umblă din poartă în poartă, muierile varsă lacrămi. El „moare de jalea baiatului" [30]) şi îl chinueşte dorul cumplit, când îşi aduce aminte de zilele de vară în ţara „aleasă" a Bucovinei:

S-a-ndura Domnul şi-a vrea
Şi-oi merge la casa mea.

Dar de acolo n-au mai venit scrisori de mult, ci numai, când şi când, „vorbe", care îl „scârbesc" şi mai rău. Plânge şi „se oftează" într-una: „vai şi-amar de mine", „of şi-amar de-a mea viaţă", „Doamne, nu mă chinui", „vai, Doamne, nu mă lăsa", „să ferească Dumnezeu" ş. a. m. d. Blestemă pe împăratul care nu vrea să se „împace" şi pe toţ cei nesătui de război: să-i înece puhoiul, să le cânte broasca la cap.

Faţă de atâtea plângeri, cele câteva versuri războinice scrise cu prilejul izgonirii Ruşilor nu trag în cumpănă [31]). De altfel, soarta schimbătoare a războiului se resfrânge vădit în starea sufletească a ostaşului: laudele şi blestemul împăratului pornesc desigur, deopotrivă, din răsunetul întâmplărilor militare în simţirea scriitorului.

Ca un ţăran adevărat ce este, Tomuţ crede că toată pătimirea i-a fost dată spre „răsplătirea" păcatelor lui şi ale „neamurilor petrecute" [32]).

Credinţa aceasta porneşte din adânca simţire religioasă care străbate întreg manuscrisul. La tot pasul, se întâlnesc formule ca: „ mulţumesc lui Dumnezeu", „să-ţi ajute Dumnezeu", „v-ajute Domnul la toţi", şi chiar la moartea împăratului încărcat de atâta vină, Tomuţ nu uită creştinescul „Dumnezeu sfântul te ierte". Rudelor le porunceşte să se roage în biserică pentru înfrângerea duşmanilor şi nu se îndoieşte că izbânda asupra Ruşilor se datoreşte Domnului Isus Cristos. Are mustrări de cuget că la Paşti n-a putut mânca nafură [33]). Când îşi aminteşte de câte primejdii l-a ferit ajutorul dumnezeesc, se închină zmerit: „nu-s harnic de mulţumit". Dealtminteri, multe din versurile lui sună chiar a rugăciuni: 77—80, 314—323 şi, mai cu deosebire, 405—411, aproape o versificare a ecteniei liturgice (rugăciune pentru împărat, toţi ostaşii, cei de acasă, cei de pe front).

Ţărănesc este şi conservatismul poetului: se teme să moară în bătălie, mai ales fiindcă acolo ar muri de moarte rea şi i-ar lipsi ritualul plin de înţelesuri al înmormântării săteşti. Mustră pe cei ce părăsesc „portul bătrân din strămoşi" şi nu păzesc legile moştenite ale bunului trai şi ale bunei cuviinţe. Rosturile fiecăruia le înţelege cum le-au înţeles bătrânii: locul feciorului e „la fată", al gospodarului „la gloată", iar al fiului său acolo unde a trăit şi muncit el însuşi. Femeile leneşe şi băutoare le biciue cu versuri împrumutate parcă strigăturilor din toate satele româneşti.

Din necrologul lui Francisc-Iosif, unde s-ar zice

---

[30]) Intr-o scrisoare (manuscris, parte versuri, parte proză) a lui Grigore Olariu din Şanţ (Năsăud), strigătul:

Oh, puluţ cum aş veni,
Că nu mai pot a dori!

[31]) Nu numai în scrisul lui Tomuţ, ci într-al tuturor soldaţilor poeţi români din armata austro-ungară, izbucnirile de eroism sunt rare. O seamă vin din scrisorile femeilor de acasă. Şănţeanul Olariu, după ce povesteşte cum au fugit Ruşii, adaugă chiar cu nevinovăţie:

Altă dată fugeam noi,
C-aşa-i rândul prin război.

[32]) Vers 343-344, 747-749, 755-757. Mulţi alţii au crezut ca el. La Giuglea, p. 10:

Pentru păcatele noastre
S-a făcut atîta moarte...

Clonţea zice:

Noi răbdăm aceste toate
Pentru-ale noastre păcate...

[33]) Şi alţii au simţit ca el. Clonţea, de pildă:

Praznice n-am prăznuit,
Sărbători n-am mai ţinut.
Cu atîta-mprăştiare
Nu ştii, praznicul cînd cade...
Nici naşterea Domnului,
Nici ziua Botezului.

Sau Găină:

Şi sfintele Sărbători
Tot aşa le-am petrecut,
Nici una n-am ţinut...
Cînd Crăciunul a venit,
Mare tină am avut;
Cînd slujba era mai mare
Nici nu gîndeam de rugare...
Iac-aşa au fost cinstite
Sărbătorile dorite:
Fără leac de rugăciune.
Domnul deie iertăciune...

Sau anonimul dela Stanciu, p. 13—14:

Frumos praznic luminat,
Nu pot merge la-nchinat...
Că noi acum de opt luni,
Nu mai ştim de rugăciuni;
N-avem zi de prăznuit,
De când aici am venit...
Suntem de tot nu ştiu cum,
Că n-am avut nici Crăciun.

că a versificat amănunte istorice luate dintr-un articol de gazetă (sânge la suirea pe tron, războ cu „Praisu" și cu Unguru, ocuparea Bozniei, asasinarea împărătesei, nenorociri familiare, „gloata" risipită în vânt), ca și din lauda Bucovinei, vădit înrâurită de Alecsandri, se înțelege îndeajuns că Tomuț a umblat și a citit. Totuși, privește și lumea modernă cu ochi de țăran. Impăratul este „scumpul tată" al poporului, pe care-l „rânduește"; el „grijește" de toți creștinii, le dă drepturi, pâine, sare, bani și haine bune, știe de urma fiecăruia și, îndată ce se naște vreun copil, îl „iscălește prin cărți", să nu rămână „prăpădit". Când moare el, supușii lui se simt fără stăpân, dați pe mâna unui împărat „străin".

Tot atât de naive și de țărănești sunt și părerile lui Tomuț despre strategie: Rusul nu intra în Bucovina, dacă „stanțul de cătunie", împreună cu „landwerul", cu „fantaria" și cu „lanșturmul cel bătrân" ar fi fost așezate „șvarmlinie" jur-împrejurul ei.

De rânduelile administrației de Stat țăranului Tomuț îi e teamă: se întreabă îngrijorat ce legi vor mai ieși. Ințelepciunea lui bătrânească nu se încrede în dreptatea tribunalelor și fuge de judecăți:

Cei bogați la avocați,
Cei săraci tot vinovați.

Manuscrisul mai cuprinde și o seamă de informații etnografice de mare preț. Cu gândul mereu acasă, Tomuț alcătuește, fără voie, din frânturile amintirii, o icoană a satului său.

Aflăm dela el că la Botoșana trăia, în ajunul războiului din 1914, un neam de oameni cam fuduli, dar încă puternic stăpâniți de tradiția rurală. Toți umblau îmbrăcați țărănește: femeile purtau cămăși cu *altiță* grea, cusută cu mărgele, *catrinți* și *ciobote;* bărbații pălărie, *suman* și *curea*. Doar, ici-colo, câte un fecior începuse să se încingă cu brâu tricolor și să-și pună *hurmuz* la pălărie, câte o fată să se „ruminească" și „pudruiască".

In dulcele Crăciunului, lumea mergea la *strânsură*.

La Paști, luau cămașă și *papuci* noi, mâncau nafură și pască, ciocneau ouă *împistrite*, spuneau „Cristos a înviat" și se ospătau.

. Moartea cuiva era vestită rudelor prin semne: visau, de pildă, că beau rachiu și joacă. Cel ce murea își cerea iertare dela vii. Mortul se *scălda*, i se croiau „straie" albe, neamurile „porneau" clopotele, îl *așezau*, îl *boceau* (sau *plângeau)* în *priveghi* și-l culcau într-un *sălaș* (sau o *lacră*); apoi, cu preot și cu prapori, îl *petreceau* și-i așezau o cruce „la cap". Pe mormânt semănau busuioc, magheran sau viorele, iar la Sâmbata Morților veneau din nou cu toții, să-l *cânte*. Pentru suflet dădeau de pomană haine, pâine și apă.

Valoarea lingvistică a textului nostru o scad, din păcate, inconsecvențele unei ortografii stângace și oarecari înrâuriri cărturărești.

Din stângăcie, Tomuț scrie, între altele, aceleași cuvinte: *n-o ști*[e] în trei feluri: *noștii, noștri, no ști*, sau ortografiază: *ghiorgină, jungiiet, chias, priveghi, chioarăle* (dar și *cioarăle*), *cin* (dar și *chinuiți*), *scîrbit* (dar și *scîrba)*. Inrurirea căr-ții se vede în scrieri ca *plumbii* (pe lângă *plumbi, prunci, părinți*), *copiii* (pe lângă *copii), de* (pe lângă *di*), *prin* (pe lângă *pin*), *se* (pe lângă *să*), *noști* (pe lângă *voșt*), *D-zeu* (pe lângă *Dumnezeu*), etc.

Obișnuit însă, Tomuț scrie așa cum vorbește: *dial, alian, vremia, dioparte, diasupra; Craciun, masline; nuiè, suiè, vidè, ajungè, scîrțăiè, grê*, prin*diem, putiem; aiesta, aiasta, acieli; sămn, bosiioc, înblă, fumeie, ș-apă, coalea; noauă, oauă, doauă, nicion, câti-on* și chiar: *(precum) las' om om*. Păstrează și unele forme caracteristice ale graiului local, ca *ai fi stată* sau conjugările apocopate *plătè-i* și *să cinsteà*, care vădesc legături cu Maramureșul.

Mai presus de toate însă, poeziile lui Tomuț (ca și toate poeziile de acest fel), ne aduc oarecari deslușiri cu privire la problema, în teorie și în abstract atât de mult cercetată, a creației populare.

Definițiile artei populare, și ale poeziei îndeosebi, sunt atât de felurile, încât s-a simțit nevoia unor lucrări de sinteză despre înțelesul termenului „popular" și prefacerilor sale dealungul vremurilor. Felurimea aceasta își are, fără îndoială, obârșia în firea foarte schimbătoare, după loc și timp, a materialului cercetat.

Cât ne privește, nu vom încerca o definiție nouă, ci ne vom mărgini să însemnăm, deoparte, că pătura țărănească dela noi cunoaște o artă cu totul deosebită de cea cultă (aci mai tânară decât ea), că această artă a țăranilor vieţuiește fara ajutorul scrisului sau al tiparului și că izvoarele ei nu ne sunt cunoscute. De altă parte, vom aminti că mai toți cercetătorii au părăsit vechea credință în creația zisă colectivă și pun azi orice plăsmuire

artistică în seama unui ins înzestrat, astfel că bunurile artistice obşteşti ar porni întotdeauna dela acte de creaţie individuală. S-a spus că asemenea acte ar fi şi poeziile scrise ale sătenilor şi sătencelor noastre, ca acestea ale lui Tomuţ, iar scriitorii lor s-ar asemăna cu miile de poeţi din popor ale căror nume numai întâmplarea ni le-a ascuns.

Totuşi, spre deosebire de poezia nescrisă şi anonimă dela sate, *verşul* de faţă — şi celelalte toate — se păstrează prin alfabet şi poartă o iscălitură, încât suntem îndreptăţiţi să ne întrebăm:

1. dacă şi în ce masură ele ţin, în adevăr, de arta populară;

2. dacă, populare fiind în înţelesul arătat al cuvântului, trebuesc socotite acte de creaţie individuală menite să ajungă în urmă colective prin circulaţie întinsă, ori se apropie, mai curând, de condiţiile creaţiei culte.

Cercetarea ne dovedeşte că verşurile lui Tomuţ se aseamănă cu cele nescrise ale poporului mai întîi prin tehnica versificaţiei. Sunt versuri de 8 sau 7 silabe, rimate şi supuse legilor cunoscute ale metricii ţărăneşti.

In toate picioarele, afară de cel din urmă, silabe neaccentuate în vorbire pot primi un accent metric, sau, dimpotrivă, silabe accentuate în vorbire îşi pot pierde accentul:

Copii mici şi cu neveste

sau:

Mult sânge s-au mai vărsat

sau:

Vai, Doamne, unde-am ajuns

sau:

Eu pe munţii Carpaţi mor

sau:

Numai nori negri de fum

sau:

Toate le-am petrecut noi

sau:

C-atunci oi fi eu picat

sau:

Iertatu-le Impărate

sau:

Să stăm morţi neîngropaţi

sau:

Soacră-sa dac-o-învăţa

sau:

Fete şi babe bătrâne

sau, însfârşit:

C-am stat la umbră sub nori [34]).

In cel din urmă picior al versului, unde accentul metric şi accentul din vorbire trebue să se acopere, sunt îngăduite anume abateri. Cea mai des întâlnită este întrebuinţarea, drept silabă accentuată, a articolului şi formelor sale de declinare:

Amărât mi-i sufletu

sau:

Şi-oi mai vedea lumina

sau:

Viermii şi cu muştele

sau:

La Sâmbăta Morţilor,

precum şi:

Taţi, mame, surorilor,

sau:

Alţii strigau copiii.

Dintre celelalte excepţii, mai întâlnim în manuscris una singură (răspândită în Ardeal):

De jele şi de gânduri
Şi de multe necazuri.

Ca în poezia nescrisă a poporului, când şi când un vers începe cu anacruză (vers de 9 silabe) [35]):

De/câte rele i-au mâncat

sau:

Gre/şelile cele făcute

sau:

Şi/portul bătrân din strămoşi

sau:

Nu/ştiu în tine când m-oi duce [36]).

---

[34]) Fiecare din aceste versuri înfăţişează răstălmăcirea metrică a altui şir ritmic din vorbire. — Versurile „normale" adică acelea cari folosesc şi drept silabe accentuate în vers numai silabe accentuate şi în vorbire, sunt în manuscris 447: 646

[35]) Ceiace a făcut pe unii să creadă într-un vers românesc popular „iambic".

[36]) Dacă nu cumva Tomuţ a gândit şi nu s-a priceput să scrie:

Nu ştiu-n *tine cînd mo-i duce.*

Tot astfel putem înţelege versurile:

Şi rabdă a (rabd-a) dracului foame
Ş-acele ce astăzi (ce-astăzi) trăesc.

Tomuţ nu cunoaşte, în adevăr, liniuţa de unire, de unde scrieri ca: *soapucat, dacăi rai* (dacă erai), cu *unguru-aluptat, boznaoi luat* etc.

Un vers (230) pare să cuprindă un picior trisilabic:

Cu granate de cele mari.

Cu privire la rime, de asemenea, Tomuţ ascultă de legile poporului. Rimele sale alunecă adesea spre asonanţă: *dulce* se împerechează cu *duce*, *toată* cu *poartă*, *gloanţe* cu *moarte*, *iarbă* cu *şagă*, *noi* cu *nori*, *mulgă* cu *tundă*, *mare* cu *ioroplane;* apoi *tine* cu *bătrâne*, *stăpân* cu *străin*, *noi* cu *văi*, *Cazacii* cu *Austriecii*, *şăd* cu *prohod*, *copii* cu *ei*, ba chiar *laolaltă* cu *vaită*, *plângând* cu *chin*, *gospodine* cu *nume*, *făcute* cu *dinainte*. Dar *pustii-bătălie* seamănă a licenţă personală.

Unele rime mai deosebite sunt împrumutate poeziei populare şi cunoscute mai de mult:

Nici la urechi cercei,
Că vedeţi în lume ce-i

sau:

Şi zice bărbatului
Că ea astăzi, mâine nu-i [37]).

Tot astfel, şi folosirea unei silabe de întreg're muzicală, la rimă:

Numai nebunu şi prostu
Uită, răul cum au fostu.

In schimb:

Tunurile-au arat pământul,
Infocate şi arzându-l.

pare o imitaţie personală a modelelor populare.

Desfacerea versului în emistihuri rimate, de altfel rară în poeziile lui Tomuţ, se trage şi ea din tehnica poporului:

Aveau boi
şi mulgeau oi

sau:

Fetelor,
nevestelor,

sau:

Mărcuţi mici
de trei copici.

Şi stilistic vorbind, poetul rămâne legat de tradiţie, căreia îi împrumută „frunzele", „frunzişoarele" şi „frunzuliţele" verzi, apoi paralelele, repetiţiile variate şi antitezele simetrice ce le-am putea numi pseudo-strofe:

Nu vedeai de sus în jos,
Numai fum întunecos;
Nu vedeai cerul nici cum,
Numai nori negri de fum.

Tomuţ nu cunoaşte de altfel decât tipul 2+2, de unde 2+2+2, cât şi 2+2+2+2 şi 2+2+2+2+2+2+2:

Voi cu ouă frumuşele,
Noi cu plumbi şi cu şrăpnele;
Voi cu ouă la ciocnit,
Noi cu plumbi le ţeluit [38]);
Voi ziceţi: „Cristos a-nviat",
Noi cu Ruşii la junghiat; etc. [39]).

Cu toate acestea, privită mai de aproape, versificaţia lui Tomuţ se depărtează de a poporului prin unele amănunte şi mai cu seamă prin simetria rimelor. In poezia populară, rimele leagă de cele mai multe ori câte două versuri, dar deseori şi câte 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, rareori şi mai multe; din loc n loc câte un vers rămâne stingher [40]).

Rimele lui Tomuţ, împreună mai mereu 2 versuri, afară numai de 3 versuri stinghere (503, 504, 957), 7 şiruri de 3 (247—249, 598—560, 615—617, 765—766, 807—809, 922—924) şi unul de 5 versuri (591—595). Şirurile de 4 [41]), de 6 [42]) şi de 8 [43]) versuri legate prin rimă trebuesc înţelese ca multiple de perechi: 2+2+2+...

Putem deci bănui că poetul s-a silit să versifice „corect", silinţă dovedită şi de 2 versuri prea lungi, scurtate printr-o eliziune (245, 291):

In aceast' pustie ţară

şi:

Mulţi erau făr' nici o mână.

Intr-o măsură oarecare, asemenea gânduri sunt ale unui cărturar.

---

37) O rimă asemănătoare în scrisoarea lui Olariu din Şanţ:

Să grijească el de oi,
Că de nu, eu bate-l-oi.

Alta la Stanciu, p. 25:

Varsă foc, varsă granate,
Bată-l Dumnezeu, spurcat e!

38) Germ. *zielen:* a ochii.

39) În tot manuscrisul: 2+2 de 11 ori (169—172, 195—198, 257—260, 277—280, 330—333, 363—366, 433 -436, 785—788, 810 813, 822—825, 916—919); 2+2+2 de 2 ori (527—532, 1.078—1 085); 2+2+2+2 odată (1.116—1.123), 2+2+2+2+2+2+2 odată (365—382),

40) Se pare că singura statistică a frecvenţei feluritelor grupuri de versuri rimate este cea încercată, în treacăt, de mine, în *Despre bocetul dela Drăguş*, Bucureşti 1932, asupra unui material mărginit, în care aproximativ 68 % din versuri se leagă 2 câte 2.

41) 1—4, 7—10, 73—76, 115—118, 137—139, 182—185, 338—340, 357—360, 555—558, 585—588, 603—606, 607—610, 644—647, 648—651, 771—774, 779—752, 799—802, 824—827, 848—851, 960—963, 980—982, 1.070—1.073.

42) 11—16, 99—104, 656—661, 757—762, 898—893, 908—913, 1.064—1.069. 43) 541—548.

De altă parte, Tomuț și-a scriș versurile unul sub altul, în rânduri despărțite, așa cum se tipăresc cele culte, câtă vreme țăranii puțin știutori de carte le înșiră fără întrerupere, pe toată lățimea hârtiei, ca proza:

ține dómne Poștile săne pórte cărțile să scriem dureril tóte Verde din tulpină cind apuc pănuța înmână Eu suspin dila inimă pare că ma blastămat Mama cin ma legănat să nuvăd ciam mai Lăsat ciede dagă ceți scru eu pling Oftezi de doru tau de ce sa si maii traesc Cu tine nu mă tilnesc de cân dia casă am Plecat multă jele mau mâncat cin majunge dor dia casă inimuța n minei Arsă cân ma junge dor de tine plinge Inimuța n mine de dor nu mai văd pe nime Parem rău sim banuesc la inima ma Topasc tu mândruța de al tău dor și am Drăguți puișor și de mult cie m bănuesc La inima ma topăsc frunză verd de Bojor scriem carte că mi dor [44]).

Pe deasupra — amănunt prea adesea trecut cu vederea — Tomuț a făcut un *verș*, o cărticică cu multe foi cusute, pe când țăranii care abia știu scrie trimet acasă numai scrisori [45]) pe foi răzlețe.

Textele întăresc credința că știința de carte îndepărtează pe țăranii poeți dela canoanele poetice populare. Cărturarii sătești merg până la strofă: mai întii la împreunarea periodică a 2+2 versuri [46]), paoi la *suvenir:* 4 versuri „trohaice", epta- sau octosilabice obișnuite, cu rime încrucișate:

Și să-i uzi cu lăcrămioare
Mormântul soțului meu,
Inimioara ce mă doare
N-ar suspina tot mereu! [47]).

Sau, de dincoace de Carpați:

Prin aer mii de obuze
Face curse regulat,
Iar moartea, zâmbind din buze,
Secera nencetat [48]).

Se pare că instrucția primară nu îngăduie o apropiere mai mare de poetica cultă: hotarul versului „iambic" țăranii nu-l pot trece deabinelea. Astfel, Clonțea, încercând [49]) parafrazarea unei poezii a lui Eminescu, copiază întîi o strofă, iar într-a doua se întoarce fără voie la versul moștenit:

Că rândunelele se duc,
Se scutură frunza de nuc,
Se-așează bruma peste vii,
De ce nu vii..

Dar mai departe:

Vântul bate, frunza pică,
Că e tare-ngălbenită,
Codru-ncepe a se-nroșit,
De ce nu vti..

In altă poezie (scrisă poate cu gândul la *Peneș Curcanul*), același Clonțea, deși isbutește cu mare trudă să păstreze oarecum metrul originalului până la sfârșit, tot mai scapă, când și când, câte un vers „trohaic":

Plecat-am din Sibiu cu sute,
Batalion întreg...,

dar apoi:

Intre cari și al meu văr

și:

Căci cu cari eu am plecat,

și:

Rusul mult ne-a așteptat, etc..

Fiindcă „au urmat" numai 3 clase primare, Tomuț rămâne friește în urma cantorilor și gradaților cu mai mult învățătură decât el.

Din cercetarea formei manuscrisului său am tras două învățăminte: odată, am văzut că versurile lui sunt aproape întocmai asemenea celor nescrise ale poporului; apoi, ne-am putut da seama că puținele deosebiri se datoresc instrucției școlare, și de aci tragem dovada că firea pe deantregul „orală" a poeziei populare este o însușire de căpetenie, nu întâmplătoare, a ei, alfabetul îndreptând-o negreșit spre arta cultă.

---

44) Manuscris anonim din Șanț (Năsăud). — Țăranii simt, în adevăr, versul ca o unitate, numită obișnuit de ei *vorbă* („mai sunt vreo două vorbe"), dar nu le despart grafic, dacă n-au fost învățați să o facă.

45) Care sunt și ele *verșuri*, în celălalt înțeles al cuvîntului. Într-un manuscris, soldatul șânțean Ion Cotu, zice:

Frunză verde de cireș,
Să-ți trimit soție,-un verș.

În culegerea mai veche a lui Ștefan Muntean, sub-ofițer: *100 Doine și Strigături...*, ed. V, Brașov 1923. p. 46:

Frunză verde de dudău,
Vă trimet un viers *și eu.*

Aceiaș terminologie la Găină, p. 3:

Scriu puțin și-o mică carte
Și un micuț versurel.

46) Cum versifică, de pildă, Giuglea. 47) Purecel, p. 43.

48) Frații gemeni Ghiță și Mitică Constantinescu din comuna Predeal-Sărari (Prahova) ziși și Burdușel Gheorghe și Burdușel Dumitru, sergenți în Regimentul 5 Călărași: *Amintiri din zile grele*, Ploești 1919, p. 26.

49) In *Anii sângerați. Versuri din timpul de războiu 1915—1916* (manuscris, în Arhiva Soc. Comp. Romîni).

Cercetarea cuprinsului poetic e mult mai anevoioasă. Am arătat că poeziile de față sunt ale unui țăran prea puțin atins (dar totuși atins) de cultura cărturărească. Urmele ei — amănunt izbitor — se simt mai puternic acolo unde creația individuală apare mai lămurit, ca în *Versul Bucovinei* și în *Versul împăratului.* Pe lângă bucăți ca acestea, întâlnim însă mereu versuri ce ne par cunoscute și chiar unele de mult știute din culegeri tipărite.

Câtă vreme, în adevăr, scriitorii dela țară nu vresc să împărtășească altora decât stări sufletești, vor afla întotdeauna cuvintele cele mai potrivite în comoara poetică a obștei, fiindcă repertoriul liric obștesc viețuește și dăinuește tocmai prin valabilitatea lui generală *(„Gemeingültigkeit")*, adică prin aceea că a știut să rostească toate simțirile tuturor [50]).

Cel jalnic și necăjit poate cânta:

Jele-i Doamnei cu ii jele,
Jele-i iinimuței mele...

sau:

De jalea vieții mele
Plâng pietrele pe vâlcele,
Păsările-n cuiburele...

sau:

... tinerețele mele,
Cum le petrec eu cu jele,
Cu jele și cu necaz
Și cu lacrimi pe obraz...

sau:

Mândru-i codru și-nfrunzit,
Eu tânăr și necăjit...

sau:

Necăjit ca mine nu-i
Decât puiul cucului...

sau:

De-ai ști, maică, traiul meu,
N-ai dormi noapte-așa greu,
Te-ai scula la miezul nopții
Și mi-ai ruga ceasul morții...

sau:

Frunză verde nucă seacă,
Toate lemnele se pleacă
Cu vârful către pământ
Și mă-ntreabă de ce plâng...

sau:

Săracă inima mea,
Mult e jalnică și rea...

sau:

De urât, mânca-l-ar focul,
Gălbenit-am ca și socul...

sau:

Păsărică cu cunună,
Nu cânta noaptea pe lună,
Că inima mea nu-i bună.

Omul fără noroc va zice:

Of, Doamne, ce noroc rău
Am avut în lume eu...

sau:

Cucule, peană merie,
Ba rău mi-ai cântat tu mie...

sau:

Măicuță, când m-ai făcut,
Mai bine m-ai fi pierdut
Intr-o margine de rât...

sau:

Măicuță, când m-ai făcut,
Mai bine să fi făcut
Două fântânele reci
Intre două dealuri seci...

sau:

Sărac bine de demult,
Ce-am făcut de te-am pierdut?
In crâșmă nu te-am băut...

Sunt apoi *vorbele* străinătății:

Vai de lin, vai de pelin,
Vai de omul cel străin...

sau:

Pe cine Domnul îl bate,
Nu-l bate cu alte fapte,
Numai cu străinătate...

sau:

Străină străinătate,
Mult mi-ai fost soră și frate...

sau:

Tu rămâi în sat la tine,
Dar de mine n-a fi bine,
Că mă duc în țări străine...

sau:

... mila dela străin,
E ca umbra cea de spin.

Sunt *vorbele* cele multe ale dorului:

Bate vântul printre munți,
Mi-aduce dor de părinți;
Bate vântul printre brazi,
Mi-aduce dor dela frați...

sau:

Câtă boală-i pe sub soare,
Nu-i ca dorul de-arzătoare...

sau:

Amară-i frunza de nuc,
Mai amar dorul ce-l duc...

---

50) Amintesc, în această privință, cuvintele pătrunzătoare ale lui Béla Bartók din *Rumänische Volksmusik*, Berna 19 3. „Cântecele populare", zice el, „au putere de solidarizare socială... și prin textele lor. Trăirile proprii sau ale aproapelui îndeamnă pe fiecare să cugete îndelung asupra acestor texte... E doară vorba acolo de simțiri comune tuturor, rostite într'un chip cunoscut oricui, din copilărie".

sau:

Pe drumul care merg eu,
Nu e apă nici pârău,
Numai singur dorul meu...

sau:

Ia-mă-n brațe, dorule,
Și mă treci pădurile...

sau:

Du-te, du-te, dorule,
Du-te, călătorule...

sau:

Dorul meu pe unde umblă,
Nu-i pasăre să-l ajungă...

sau:

Cine-a zis dorului dor,
A grăit cuvânt ușor...

sau:

Că și doru-i mare câine,
Peste multe dealuri vine...

Sunt *vorbe* pentru cei singuratici:

Văd că tinerețea-mi trece,
Și n-am cu cine petrece...

sau:

Nu văd mamă, nu văd tată,
Parcă sunt picat din piatră...

sau:

Aș muri, moartea nu-mi vine,
Aș trai și n-am cu cine...

sau:

Jelui-m-aș și n-am cui...

Sunt *vorbele* marilor despărțiri:

Ia-ți, (mireasă), ziua bună,,
Dela tată, dela mumă,
Dela frați, dela surori,
Dela grădina cu flori;
Dela fir de tămâiță,
Dela fete din uliță;
Dela fir de busuioc,
Dela feciorii din joc...

și:

Taci, (mireasă), nu mai plânge,
Că la maică-ta te-oi duce....

și:

Plângi, (mireasă), și suspină,
Că mergi în casă străină...

sau:

Plângeți, ochi, și lăcrămați,
Că voi sunteți vinovați...

In cântecele haiducești și într-al lui Corbea, se zice de povara bătrâneților timpurii:

Că m-am dus tânăr copil,
Și-acum sunt moșneag bătrân...

Moartea și groapa au și ele, de mult, *vorbele* lor:

Din obrajii roșiori,
Cum or mai crește bujori;
Din ochii cei albăstrei,
Cum or crește stânjenei...

sau:

Mândro, când oi muri eu,
Să vii la mormântul meu...

sau:

De-aș muri primăvara,
Păsările m-ar cânta...

Poezia din bătrâni a dat grai până și zbuciumului nopților de insomnie:

Mare-i noaptea și nu dorm,
Tot mă-nvârt și mă întorn,
Ca peștele-n apă lină,
Ca omu-n țară străină...

Este deci firesc să găsim toate aceste teme și multele altele, neschimbate sau abea schimbate, în mai toate textele [51]).

Tomuț s-a mulțumit și el, de multe ori, cu amintiri. Işi petrece viața

Tot cu necaz
Și cu lacrimi pe obraz...,

se roagă:

Cobori, Doamne, pe pământ...,

își chiamă nevasta la groapă:

Și deasupra la mormânt
Seamănă busuioc sfânt...,

povestește ca în balade:

Inapoi m-am înturnat
Și din gură-am cuvântat...,

râde de femeia leneșă, care

Pita n-o ști frământa...

Versurile de rămas-bun, 81—88, par transcrierea întocmai a unui *verș* de înmormântare semicult, cum l-a putut auzi acasă.

---

[51]) Acu, p. 11; Cernea, p. 17, 20 etc.; Clonțea: *Versuri*, p. 27, 66, 126; Clonțea: *Anii sângerați*, p. 12; *Flori de sânge* p. 14, 15, 22, 27, 30, 34, 36, 37, 39, 41, 57, 58, 76, 150, 151 etc.; Giuglea, p. 7, 24, 27 etc.; *Jalea prizonierului*, p. 19, 23, 57, 59, 62, 69, 70, 80, 84, 104, 111, 115, 116, 120, 121, 124 129—133; Olariu, p. 3, 5 etc.; Purecel p. 8, 13, 14, 21, 25, 27; *Rum. Sold.-Volkslit.*, p 8, 16 etc.; Sasu, p. 19, 21, 25; Stanciu, p. 7, 17, 27, 29, 33, 36, 50, 51, 53, 55, precum și la Vasilie Savel: *Doine din războiu*, Arad 1925, p 28 etc.; la Gheorghe Cătană: *Flori din războiu*, Caransebeș 1919, p. 15, 16, 37, 38 etc.; la Muntean, p. 29, 38, 41 55, 56, 66, 76; „Grai și suflet" II, p. 295—296 etc. și chiar în cărturărescul *Viers de despărțire dela familie* al lui Petru Muti din Rebrișoara, Arad 1917, p. 9 etc.

Potrivirea unor frânturi poetice vechi la gânduri noi naşte şi aci, ca în celelalte texte şi ca în tradiţia orală, variante fără întindere şi fără însemnătate, ca:

Dóamne, rău m-ai blestemat...,

pentru:

Maică, rău m-ai blestemat...;

sau:

Şi să mă plângă cu dor,
Că le-am fost iubitul lor...,

n loc de:

Plânge-mă, maică, cu dor,
Că ţi-am fost voinic fecior...;

sau:

...La Sâmbăta Morţilor,
C-am murit cu mare dor,

care aminteşte de un bocet bucovinean:

...Am plecat cu mare dor
..Din casa părinţilor...;

sau:

Bucovină, ţară dulce,
Eu din tine nu m-aş duce,

ca într-un cântec de stea:

Raiule, grădină dulce,
Eu din tine nu m-aş duce...;

sau:

Astăzi toată lumea plânge
Şi varsă lacrimi de sânge...,

ca în alt cântec de stea:

Ingerii-ncepură-a plânge,
Că se varsă sfântul sânge...;

sau:

...Domnul Isus Cristos
Ne-au fost tare de folos...,

tot ca într-un cântec de stea:

...Să o ducem lui Cristos,
Să ne fie de folos...;

sau:

Se băteau feciori cu tată,
Să băteau mamă cu fată...,

ca în colinda despre Capul Veacului:

Când a bate fiu pe taică,
Fiică-sa pe maică-sa...;

sau:

Vă duceţi la mănăstire,
Să ne faceţi pomenire...,

asemănător cu un cuvânt din *Meşterul Manole:*

Loc de mănăstire,
Şi de pomenire...;

sau:

Căci pe locul ce sunt eu
Ii bătut de Dumnezeu...,

variantă după:

Pe drumul care merg eu,
Nu-i nici apă, ni părău...;

sau:

Taci, femee, nu fii proastă,
Asta-i despărţirea noastră,

care vine din snoava cu drăguţul ascuns în ladă:

Mărturisirea sufletului nu cere, aşadar, ţăranilor scriitori creaţie poetică propriu zisă. S-ar putea însă crede că povestirea vieţii militare şi a întâmplărilor din război o va cere neapărat.

Şi totuşi, cunoaştem din filele multor cărţi o întreagă poezie cătănească tradiţională şi anonimă.

Cei ce pleacă la oaste cântă:

Când am fost maichii mai drag,
M-a jurat Neamţul sub steag...[52])

sau:

Spală, mândră, hainele,
Că se duc cătanele...,[53])

cu varianta:

Eu mă duc, mândră-n cătane,
Tu rămâi şi spală haine...[54])

sau:

Eu mă duc, mândră, ca mâine,
Dorul meu la tin' rămâne...[54])

şi altele.

Recruţii spun:

Trenule cu multe roate,
Nu mă-nstrăina departe....[55])

sau:

Vino, maică, de mă vezi,
Până sunt grânele verzi..[56])

Căpitanii mustră trupa întristată:

Ştiut-aţi, feciori, prea bine:
Dac-aţi prins armele-n mână,
Nu mai cosiţi prin grădină...[57])

---

[52]) V. *Flori de sânge*, p. 23, 83; Muntean, p. 3; Cătană, p. 14, 28, „Grai şi suflet" II, p. 2901.
[53]) V. Cătană, p. 137; Muntean, p. 3. [54]) V. Cernea, p. 17 etc. [55]) V. *Jalea prizonierului*, p. 103 etc.
[56]) V. *Jalea prizonierului*, p. 129 etc. [57]) V. Muntean, p. 58 etc.

Chiar războiul, sau anume războaie, au poezia lor, care învie odată cu faptele din care s-a născut [58]).

Ori de câte ori focul izbucneşte din nou, împaratul „trimete carte"

La feciorii de pe sate,
Să nu poarte flori în clop,
Că în ţară-i mare foc.. [59])

Soldaţii pleacă spre bătălie

Pe sunetul tobelor,
Pe scurtarea zilelor;
Pe sunetul trâmbiţii,
Pe scurtarea vieţii [60])

In toate războaiele

La catan-aşa e dată,
Să moară moarte puşcată... [61])

Caragiale a citat din cântecul războiului austro-francez:

La Zollfărino ghe vale,
Mere-un gheneral călare...

Este şi un cântec al campaniei din Bosnia, alcătuit din frânturi sau din care s-au desprins frânturi mai târziu [62]).

Dacă poeţii dela sate — cum ne îndeamnă să credem cele văzute până aci — rămân cu atât mai aproape de tradiţie cu cât au stat mai departe de şcoală, urmează că *verşurile* sau răvaşele celor mai puţin ştiutori de carte se vor alcătui aproape numai din versuri învăţate din auzite.

Toate textele întăresc această bănuială, dar amănunţita dovedire a faptului ne-ar duce prea departe. Insemnăm doar în treacăt că locurile comune tradiţionale mişună mai ales în culegerile datorite multor informatori şi unde s-au adunat, prin urmare, versuri ale celor fără vreo deosebită dragoste pentru ale cărţii. O bună pildă a unui text „înodat" numai din teme lirice cunoscute ne-a dat-o scrisoarea anonimului din Şanţ, mai sus citată. In nr. 60 din broşura lui Muntean, înşirarea este şi mai izbitoare: *Spune, moic,-adevărat..., Săracă străinătate..., De suspin şi de oftat..., Aşa-s, maică de străin..., M-aş jelui şi n-am cui..., Cucule, peană merie..., Nici am taică nici am maică..., Ştiut-aţi, părinţi, prea bine.., Aş muri, moartea nu-mi vine...* Un text femeiesc din *Jalea prizonierului* (p. 121), leagă următoarele: *Vă-mă, Doamne, ce mi-i face..., Vai, săracul băiţa..., Săracă inima mea..., Dorul meu pe unde îmblă...* De altfel, în broşura lui Stanciu, la p. 41, Mărie Bozdog, din Orăştie mărturiseşte:

Foaie verde din fereastră,
Sunt culese de-o nevastă...

Când va simţi nevoia să povestească întâmplări de tot noi sau să rostească cugetări născute din fapte neştiute în trecut, ţăranul se va ajuta mai întii, cum am văzut, cu variaţia, recunoscută de mult mijlocul de căpetenie al creaţiei ţărăneşti.

In războiul de acum,

...Că ştiu că n-o să mă duc
Să ţiu coarnele la plug... [63])

a ajuns:

Eu mă duc, mândră, mă duc
La Odesa, nu la plug.

De partea lui, Tomuţ preface:

Doamne-ajută ori şi cui,
Doamne-ajută cucului...

în:

Doamne, ajută ori şi cui,
Ajută-mpăratului.

Mustrările lui către împărat pornesc dela întrebarea din balade:

Ori merinde-ai isprăvit,
Ori haine ai ponosit?

De unde:

Ori de oameni te-ai hrănit,
Ori viaţa ţi-ai urât?

Uneori ajunge înlocuirea unui singur cuvânt, ca anume versuri vechi să poată iarăşi sluji, prin actualizare sau generalizare. Din cântecul Bosniei, Tomuţ poate păstra:

Să le spui al meu necaz
Care prin Bosnia l-am tras,

---

[58]) O culegere făcută pentru Arhiva de folklore a Societăţii Compozitorilor Români, în jud. Muscel, la sfârşitul lunei August 1940, a găsit cântecele până atunci uitate ale războiului 1916 1918, parte înoite, din nou în plină floare.

[59]) V. Tomuţ, vers. 785—788; *Flori de sânge,* p. 46, 60, 63, 64; Călbază: Doine şi strigături de dragoste..., ed. IV, Braşov 1922, p. 20; Muntean, p. 73 etc.

[60]) V. *Jalea prizonierului,* p. 51; *Flori de sânge,* p. 68; Clonţea: *Anii sîngeraţi,* p. 18; Cernea, p. 20; Stanciu, p. 54 etc.

[61]) V. Clonţea: *Versuri...,* p. 83 şi *Anii sângeraţi,* p. 19; Tomuţ, vers. 785—788.

[62]) Versiuni bune la Béla Bartók: *Cântece populare româneşti din comitatul Bihor...,* Bucureşti 1913, p. 115, şi la Muntean, p. 44. [63]) Călbază, p. 41 etc.

scriind numai „război" în loc de „Bosnia". De acolo vine și:

Dară de-aesta necaz
Care-l petrecem și azi..

Dimpotrivă,

Că și doru-i mare câine,
Peste multe dealuri vine...

s-a prefăcut (la Stanciu, p. 25) în:

Că dușmanu-i mare câine...,

ba la Giuglea (p. 5), în:

Telianu-i...

E limpede că Tomuț, când scrie:

Căci așa lor le-au fost dat
Ca să moară de granat...,

se gândește tot la cântecul Bosniei:

La cătan-așa e dată,
Să moară moarte pușcată.

In același chip, din:

Eu departe, tu departe,
Două dealuri ne desparte...,

s-a ivit (în *Rumänische Soldaten-Valksliteratur*, p. 6):

Eu departe, tu departe,
Numai Bosnia ne desparte...;

sau din:

Neamțule, mă iei, mă duci,
Până-n graniță la Turci...,

la Cernea, p. 25:

..Până-n graniță la Ruși...;

sau din:

Turcu-i șarpe neadormit...,

în *Flori de sânge,* p 25:

Sârbu-i șarpe neadormit...

Dela:

Pică unu, pică doi,
Pic-o mie dintre noi...

nu e drum lung până la:

Pică un Rus, pică doi,
Pică mia mai apoi...[64]);

și nici dela

Cântă puiul cucului
Pe coarnele plugului

la:

Cântă puiul cucului
Pe aufsațul tunului...[65]).

Este în toate acestea un sâmbure de creație, iar în variante ca cele pomenite ale temelor de bocet pentru moarte în străini, o bună parte de creație propriu zisă. Jocul prefacerilor sau, mai bine: al alunecărilor acestora ni-l arată izbitor schimbările suferite de o temă lirică de război care lipsește din prea puține texte, anume ruga pentru pace. O găsim în citatul amintit al lui Caragiale:

Impàrache înălțache!
Cu răcuke gnevățake
Pugne pașe, nu che bache,
Că'ți perzi cătagnele toake!

La Bartók, sună:

Inălțate împărate,
Puneți pace, nu te bate
Cu răgute neînvățate,
Lasă-ne să rătălim,
Vezi bine că toți perim.

La Stanciu, p. 69 și 74: textul Caragiale (doar: „că mor", în loc de: „că-ți pierzi"); la Muntean, p. 72: textul Bartók (doar: „ori lasă", în loc de: „lasă-ne"); la T. Papahagi: *Graiul și folklorul Maramureșului,* Buc. 1925, p. 13: asemenea (numai 3 versuri); în *Flori de sânge,* p. 18: asemenea (doar: „împărate, împărate", în loc de: „înălțate împărate" și „hodinim", în loc de „rătalim"). Drăgușanul Gușăilă, zice: „Oh,-nălțate" și „că de nu", în loc de: „vezi bine".

Papahagi: *Graiul...,* p. 18: tot textul Bartók, cu un adaos:

Împărate, nu te bate,
Că-s cătane ne-nvățate
Și pică nenumărate;
Și-s cătane tinerele
Și noi le plângem de jele...

Muntean, p. 73:

Inălțate împărate
Pune pace, nu te bate,
Să meargă feciorii-acasă,
La copii și la boreasă....

Flori de sânge, p. 76: asemenea, doar: „nevastă", în loc de „boreasă".

---

[64]) Stanciu p. 8. [65]) *Rum. Sold.-Volksllt.,* p. 4.

Stanciu, p. 47:

Impărate înalțate,
Incetați de-a vă mai bate,
Pune-ți pace și dreptate...

Rumänische Soldaten-Volksliteratur, p. 18:

Impărate, împărate,
Pune pace, nu te bate,
Ca-ți pustiești țările
Și omori cătanele...

Tot acolo, p. 17:

Inalțate împărate,
Pune pace, nu te bate,
Că de când bătae ții,
Holdele rămân pustii...

și în *Flori de Sânge*, p. 45, dar aci e vorba de Rus:

Mai Muscale și măi frate,
Pune pace...

Maramureșanca Irina Stan din Săpința, se roagă tot de împăratul rusesc:

Niculai numa-mpărate,
Când ai fi om cu dreptate,
Cu răgute nu te-oi bate...[66])

Iar *Flori de Sânge*, p. 70:

Inalțate împărate,
Pune pace, nu te bate,
Că doar vezi bine cu ochii
Cum cad feciorii ca znopii...,

Anuța Pleș din Maramureș:

Impărate unde șezi?
Nu ți-i milă de ce vezi?
Tot răguți cu haine verzi,
Inecați în sânge toți,
Că doară vezi cu ochii
Că pică ca și znopii...[67])

Iar *Flori de Sânge*, p. 74:

Impărate, împărate,
Pune pace, nu te bate,
Că-s multe muieri sărace
Și bătrâni care n-au ce face...

Iarași Irina Stan:

Inălțate împărate,
Stăi de pace, nu te bate,
Că n-a rămas oameni pe sate,
Numai femei supărate...[68])

Iar *Flori de Sânge*, p. 47—48:

Inalțate împărate,
Lasă-te, nu te mai bate,
Fie-ți milă, nu te bate,
Pune pace cât de scumpă,
Nu mai face jale multă...

Iar Anuța Pleș:

Impărate, împărate,
Pune pace, nu te bate,
Că de-o ține mult așa,
Puținei or rămânea...[69])

Cernea, p. 3:

Impărate, împărate,
Pune pace, nu te bate,
Că de-un an și două luni
Mulți voinici, părinți și frați
Zac pe-aicea îngropați.

Iar *Flori de Sânge*, p. 74:

Impărate, împărate,
Pune pace, nu te bate,
Că rămân prunci mititei
Și nu ți-i gândi la ei...

Iar Anuța Pleș:

Impărate, împărate,
Pune pace nu te bate,
Nu rămân oameni pe sate,
Fără coconi mititei,
Vai și-amar a fi de ei...[70]).

Iar *Flori de Sânge*, p. 73:

Impărate, împărate,
Cu răgute nu te bate,
Că-ți faci prea multe păcate.

Clonțea: *Versuri...*, p. 36:

Inălțate împărate,
Fă pace, nu te mai bate,
Că oamenii prăpădești,
Iar țara o sărăcești...

Acelaș: *Anii sângerați*, p. 11:

Inălțate împărate,
Fă pace, nu te mai bate
Că ai destui schilăviți,
Prin spitale chinuiți...

Stanciu, p. 46:

Măi Muscane, măi turbate,
Pune pace, nu te bate,
Că prea mult sânge se varsă,
Rău plâng maicile de-acasă.

Iar Irina Stan:

Da Niculai numa-mpărate,
Stăi de pace, nu te bate,
Că din toamnă pân-amu,
Hăt ne-ai pustiit satu...[71])

Tomuț:

Inălțate împărate,
Pune pace, nu te bate,
Că multă lume-ai stricat
Și pământ ai încruntat...

---

[66]) Papahagi *Graiul...* p. [67]) „Grai și Suflet" II, p. 274. [68]) Papahagi *Graiul...* p. 54.
[69]) „Grai și Suflet" II, p. 284. [70]) „Grai și Suflet" II, p. 277. [71]) Papahagi *Graiul...* p. 52,

Savel, p. 29:

Măria Ta, înălţate,
Pune pace, nu te bate,
C-or cădea pe capu-ţi toate....

Stanciu, p. 29:

Ai, Rusule, pune pace,
Cu tunariu nu te bate
Când tunariu dă cu tunu,
Nu-ţi rămâne Rus niciunu.

Şi ,în sfârşit, satira citată din culegerea Stanciu, p. 8:

Impărate, împărate,
Pune pace, nu te bate,
Că-ţi dai toţi banii pe sate....

Creaţia deplină începe abea acolo unde poeţii îşi aleg subiecte pentru care tradiţia poetică sătească nu are grai şi nici variaţia nu-i mai poate ajuta.

Astfel de subiecte sunt faptele fie pe deantregul moderne în acel timp, fie trăite numai de unul sau foarte puţini, bunăoară edemul dela piciorul stâng al lui Clonţea; oploşirea lui Constantin Stăiculescu de către domnişoara Elisa, în spitalul din Braşov [72]); audienţa lui Sasu, călăuzit de Nicolae Iorga, la Regina Maria. Am întâlnit mai sus încercări poetice de felul acestora din urmă şi le-am judecat părţile, estetic vorbind, cele mai slabe ale tuturor manuscriselor, mai cu seamă când erau epice.

Ni se pune întrebarea: versurile plăsmuite fără sprijinul niciunui element tradiţional pot oare fi numite populare?

Da, fără îndoială, dacă: 1) sunt ţărăneşti prin tehnică şi stil şi 2) au fost îmbrăţişate de o obşte în sânul căreia trăesc fără ajutorul alfabetului.

Prin „obşte" nu înţelegem aci numaidecât vreun grup social numeros, ca un sat sau o generaţie; o pot alcătui numai cei câţiva legaţi prin aceleaşi simţiri sau amintiri.

In războiul trecut, s'a cântat în Regat:

Am un frate la Berlin
Şi-ar veni şi n'are trin... [73])

sau:

S-a rupt frontul la Câineni
Şi ne-a luat prizonieri..., [74])

şi aceste cântece au trăit atâta vreme cât au fost surori care-şi doreau fraţii prinşi şi soldaţi care-şi mai aduceau aminte de luptele din trecătorile munţilor.

Dimpotrivă, poeziile „originale" care au rămas închise între scoarţele *verşurilor* şi n-au pătruns în viaţa artistică a ţărănimii nu pot fi socotite populare, nici chiar atunci când păstrează stilul şi tehnica poeziei ţărăneşti. Intre bucăţile de acest fel ale lui Tomuţ sau ale altora şi *Ce te legeni, codrule* sau *La mijloc de codru des* ale lui Eminescu nu este *funcţional* nici o deosebire.

In calea definirii elementului „creaţie", ne lovim însă aci de o greutate de neînvins. Cu cât faptele moderne de care vorbeam au fost cunoscute de mai mulţi, cu atât mai lesne intră în circulaţia orală versurile care le pomenesc şi cu atât mai anevoe poţi numi autorul acestor versuri, deşi este vădit că nu au fost luate din repertoriul tradiţional, ci s-au născut odată cu întâmplările pomenite de ele.

La cea dintâi privire, am putea crede versurile următoare dela p. 32 a *Florilor de sânge*, o creaţie personală:

Că granatul unde pică
Piatra din stâncă despică;
Iar şrapnelul unde mere,
Ce-i în calea lui tot piere...,

de n-am afla tot acolo, p. 33:

Şi granatul unde pică,
Piatra-n munte o despică;
Dar când puşcăm cu şrapnele,
Pământul sună a jele.

Cugetările despre glonţ şi tun din *Rumänische Soldaten-Volksliteratur*, p. 2—3, ne-ar părea ale unuia singur:

Căci glonţul e mititel...
Mă loveşte şi mă lasă
Şi tot voi veni acasă;
Dar de tun e moartea rea
Şi nici când nu ne-am vedea...,

de n-am da la Stanciu, p. 25, peste:

Plumbii...
Mai lovesc şi mai ne lasă,
De tot mai venim acasă;
Dar de tun îi moartea rea,
Nici când nu va mai vedea.

Infăţişarea unei creaţii personale o are (la Cernea, p. 6—7) şi:

Săraci feciori de Români,
Doamne, mulţi sunt fără mâini,
Dar mai mulţi fără picioare,
Alţii-s împuşcaţi în foale,
Unii mor alţii trăesc,
Cei mai mulţi se chinuesc.

72) Giuglea, p. 36 73) C. Rădulescu Codin: *Cântece din răsboiu*, vol. I, ed. II, Câmpulung 1923, p. 29. 74) Codin I. p. 80.

Dar în Muscel s-a cules, tot atunci:

Vai, săraci feciori Români,
Doamne, mulți sunt fără mâini,
Fara mâini, fără picioare
Alții-mpușcați prin spinare,
Unii mor, alții trăesc,
Cei mai mulți se chinuesc[75]).

Constantin Sanovicean ne încredințează că a ticluit el însuși:

Vin granate tot spurcate,
Cu șrapnele mestecate,
Vin trăznind și tot spărgând,
Și pământul tot săpând;
Iar pe om unde-l lovește,
Tot bucăți îl căsăpește...
Unii strigă: „mă voi frați,
Dar veniți să mă legați;...
Alții strigă după apă,
Că li-i inimuța arsă...[76])

Dar la Giuglea, p. 6, stă scris:

Vin granatele spurcate,
Cu șrapnele mestecate,
Vin zbierând și tot spărgând,
Și pământul tot scoțând,
Iar pe om de-l lovește,
Tot bucăți îl risipește...
Unii strigă: „vai, voi frați,
Dar veniți de mă legați;
Alții strigă după apă,
Că li-e inimuța arsă...

Unele cuvinte au fost încărcate, pentru fiecare soldat, de atâta înțeles, încât le-au rostit toate gurile, le-au scris toate penele. Un asemenea cuvânt este numele munților unde au pătimit cu toții: „Carpați", care a chemat rimele oarecum fatale: „soldați", „mobilizați", „îngropați", „înșirați", „blestemați" și a dat naștere unor versuri asemănătoare, care se ivesc în același timp și în locuri foarte depărtate unele de altele, atât în manuscrise, cât și în cântece:

Tomuț, vers. 73—76:

C-așa suntem blestemați,
Să stăm morți, neîngropați
Ca oile pe fânaț,
La războiul din Carpați...

Stanciu, p. 9—10:

Ardă-vă focul, Carpați!
Mulți oameni sunt adunați
In jurul vostru-ngropați,
Cu cetină astupați...

Papahagi: *Graiul...*, p. 27:

Că feciorii-s îngropați
Sus la munte la Carpați...

și, tot acolo, p. 52:

...Către munții cei Carpați
Mulți voinici sunt îngropați...

„Grai și suflet", II, p. 286:

N-or veni, că-s îngropați
In Galiția și-n Carpați...

și, tot acolo, p. 273:

Mulți is bolnavi și-ngropați
Pe munții dela Carpați...

Din Regat, la Codin II, [77]), p 24:

Iar pe frontul din Carpați,
Mii de morți sunt îngropați...,

precum și la frații gemeni Consantinescu:

Dorul fiilor iubiți,
Care zace îngropați
Sub pietre în munți Carpați...

Savel, p. 31:

...Că dușmanii blestemați
M-au prins pe lângă Carpați...

Codin I, p. 98:

O Carpați, munți blestemați,
De toată lumea uitați...

și, tot acolo, p. 44:

Voi Carpați, munți blestemați,
De armate ocupați...

Codin II, p. 33:

Șirul munților Carpați,
Mult sunt nalți și blestemați...

Jalea prizonierului, p. 109:

Ardă-vă focul, Carpați,
Că mult sânge de-om mai beați!

Giuglea, p. 22:

Zi și noapte trec soldați
De prin văi, de prin Carpați...

In manuscrisul lui Marin P. Mihăilescu din Gliganu (Argeș) [78]), p. 5:

Și a trecut bravi soldați,
Dincolo peste Carpați.

Tomuț, vers. 48—50:

...vine trenul mereu
Cu soldați mobilizați
Și ne ducem la Carpați.

Codin I, p. 71—72:

Firi-ai al naibii de trin...
...când ești plin cu soldați,
Tu dai ocol la Carpați.

---

[75]) Codin I, p. 28. [76]) Stanciu, p. 26-27. [77]) Ed. II, Câmpulung 1925.
[78]) Broșură de 16 p., cu data 9 Noemvrie 1916, legată împreună cu *Viețile Sfinților* și altele.

Sasu, p. 40:

...Că ce-am fost noi vinovați
Să trăim prin cei Carpați,
Pân' la cer de piatră nalți?

Tomuț, vers. 579—580:

Și i-am lăsat supărați
Și ne-am pornit la Carpați...

Clonțea: *Versuri...*, p. 101:

Și-am ajuns în Carpați,
Unde-s numai brazi înalți...

Cotu:

S-or uita peste Carpați,
Doară vin a lor bărbați...

Tomuț, vers. 377—378:

Voi beți rachiu și mâncați,
Noi vărsăm sânge-n Carpați...

Irina Stan (la Papahagi, *Graiul...*, p. 53):

Zboară peste munți Carpați,
Până-i sosi la-mpărați...

Cernea, p. 28:

Și voinicii nu-s în țară,
Că-s toți pe munți înșirați
Prin Tirol și prin Carpați...

Tomuț, vers. 795—796:

...Și cum stau toți înșirați
Pe dealurle din Carpați...

Din Basarabia, la G. Cucu: *Coruri pe teme populare românești*, Craiova 1932, p. 11:

La bătaia din Carpați
Mulți flăcăi sunt adunați,
Stau în pușcă răzămați
Și de ofițeri mustrați.

Numai din Regat: la Mihăilescu, p. 1:

Țara-i ține concentrați,
Tot mi-era mobilizați,
Să meargă peste Carpați,
Să dea mâna cu-a lor frați...,

apoi într-o broșură tipărită la București,[79]):

... am plecat
Dincolo peste Carpați,
Să scăpăm pe-ai noștri frați...

și, întocmai, la Codin I, p. 44, și II, p. 13:

...Dincolo (să trecem) peste Carpați
Să scăpăm pe-ai noștri frați.

Toate acestea au o înfățișare oarecum nehotărâtă, parcă șovăitoare, ca și când din ele ar sta să se limpezească o rostire poetică pe care numai o pregătesc. S-ar zice că avem în față un fapt artistic *in statu nascendi*, și nu încape îndoială că ne aflăm aci lângă izvorul însuși al creației populare. Dar cu cât înaintăm, cu atât firea ei difuză ne apare mai limpede, și cu atât se îndepărtează răspunsul așteptat la întrebările noastre.

Din cele de mai sus, ni s-au deslușit, așadar, următoarele:

Versurile lui Tomuț le-a scris un țăran cu oarecare știință de carte, de unde unele abateri dela tehnica populară, cât și reminiscențe din cărți, poate chiar din ziare. In filele manuscrisului stau laolaltă versuri țărănești știute, foarte multe variante ale unor teme cunoscute, însfârșit o seamă de bucăți personale sau bănuite atari de noi.

Dovedesc acestea că Tomuț este unul din creatorii poeziei populare? Nimic nu ne îndrituește să o credem: ceea ce nu a trecut în folosința obștei ține, cum am arătat, de arta cultă; ceea ce a fost întâlnit și la alții nu poate fi pus fără greș în seama lui.

Nașterea poeziei populare rămâne învăluită în taină.

Verșurile, cum spuneam, se cântă; iar melodia la care se gândea Tomuț o știm: pe atunci și cel puțin până în 1935, Botoșana nu cunoștea decât o singură melodie lirică: *de jale*, variantă locală a „doinei propriu-zise", cum am propus să numim tipul acesta melodic. Exemplul nostru, transcriere sumară a fragmentului de disc 529 b din Arhiva Soc. Compozitorilor Români, vine din satul lui Tomuț.

Textul manuscris a fost redat întocmai, cu singura deosebire că au lipsit tipografiei *ĭ* scurt și *u* scurt, întrebuințate de altfel de Tomuț fără sistem.

De câte ori m-am aflat în fața unei scrieri îndoielnice m-am hotărît pentru ortografia obișnuită.

Citatele sunt date într-o ortografie unitară și convențională.

Comparațiile le-am mărginit la cele câteva tipărituri și manuscrise ce mi-au stat la îndemână: pentru înțelegerea textului Tomuț, nu era nevoe de mai mult.

CONST. BRAILOIU

[79]) cu față lipsă; la p. 1, în poezia: *Războiul și dorul de soră. Comunicat de Caporalul Ganea Marin Reg. 31.*

Versul dela mobilizare

Frunzuliță ruptă'n zece
În anul patrusprezece,
Multă lume să petrece
Îm pept cu inlma rece
Dar nu se petrece bine
Că nu mii bocește nime.
Frunzuliță lemn uscat
Noi când am mobilizat
Toată lumea a lăcrămat
Și câmpul s'a supărat
Noaptea supre sâmbăta
Prins'a străjilea sufla
Clopotele a răsuna,
Câni pe sate uria.
Lumea totă să scula.
Copii mici să spăimânta
Eu din pat mam rădicat
Și în sat am alergat
Vornicu și trei șandari
Porunci la gospodari
Dragimei săteni iubiți,
Lăsați casa va porniți.
Lăsați vaci viței și boi
Și vă duceți la război.
Și voi feciori fetele
Și va luați puștele.
Eu napoi mam înturnat
Și din guräam cuvântat.
Puicuță nevasta mea
Mea picat poruca grea
Să te las să plec in foc,
Napoi să nu măn torc.
Săm las copilașul meu,
În știrea lui Dumnezeu
[1]) În știra Domnului sfînt
Și mărg singur la mormînt
Niamurlem rămîn acasă
Și nor ști dia mele ósă
Și nor ști unde ieu șăd
Casăm vie la prohod
Pe mine mor prohodi
Cióräle și cu corbi
Și după mine or plînge
Chióräle tote sor stringe
Și mior mînca carnia tótă
Cașa la soldat îi dată
Rămîneț cu Dumnezeu
Că vine trenul mereu
Cu soldaț mobilizaț
Și ne ducem la carpaț
Bătrîni tineri și frumoș
Careș de luptă vîrtoș
Tari în piept și plini de sînge
Lumia după dînși plînge
Sănătate măi soție
Ieu mă duc în bătălie
Tu rămîi în casa me
Și lucră cît îi putie
Și catăm de copilaș
Și flămînd să nu mii laș
Dioi avie noroc pe lume
Moi mai în tórce la tine
Dar de mia fi în părțit
Să mor de plumb otrăvit
Apoi nu tioi zăhăli
Nici acasă noi veni
Nui chieltui bani cu mine
Că mor departe de tine
La privegi nu mi cînta
Că voi tot miț aștepta
Și la grópă numi duce
La cap nu mi pune cruce
Cașa sintem blăstămaț
Să stăm morț ne îngropaț
Ca oile pe finaț
La războiul din carpaț
Rămîneț fraț și surori
Și mergeț în sărbători
La beserică la rugă
Dușmanun napoi să fugă
Rămîneț măi copilaș
Că cu jele vă mai las
Inima din mine plinge
Că nu știu dioi mai ajunge
Casă vă mai văd vo-dată
Cu măicuța la olaltă
Cam ajuns Vremia diapoi
Să mă despărțăsc de voi.

V. Tomuț

Alt vers de Despărțire

Floricică depe cóstă
Soție Viața nostră
Astăz rușii nio des partă
Șiț las jurămînt la póртă
Că plumbu de ma păll
Tu de grabă nu vei ști
Dar ța spune Domnun vis
În ce zi voi fi ucis
Cînd tu nóptia vei visa
Căi bie rachiu și-i juca
Tu să ști adevărat
Ca tunci oi fi ieu picat.
Și undioi fi ieu picat,
Nui nici popă den gropat
Nui nici apă de scăldat
Nici fimei de așezat
Nui fi tu să mă bocești
Straie albe săm croiești
Nam lacră cu floricele
Să plîngă niamurle mele
Ca colo undioi muri
Cióräle mor prohodi
Granatul ma îngropa
Și canóna ma cînta
Cașa cântă de frumos
Că ie cînd ajunge jos
Și să bagă în pămînt
Cîtion cias merge gemînd
Șiț mai las un jurămînt
Sămă cauț pe pămînt
Că póte dioi fi picat
Și póte nus îngropat
Și dacă tu mi afia
Daăuțte l[illegible] u-
AmăcuoolS esă n
Să mă duci în satul meu
Și măn grópă în grădină
Lîngă stratul cu ghiorgină
În grădina cei de flori
Cam avut bune surori
Am avut și niamuri multe
Și vrau tote să măcînte
La sîmbăta morților
Cam murit cu mare dor
Și diasupra pe mormînt
Samănă bosiioc sfînt
Șon firuț de megerian
Cam murit cu mult alian
Spune la niamurle mele
Să măi samene și iele
Sămînță de viorele
Cam trăit bine cu iele.
Săi spui și băietului
Cam murit de jella lui
Că lam lăsat mititei
Șin pămînt nu uit de iel
Să spui și la frații mei
Săm iacă crucița iei
Și să mio pue la cap
Că mio fost de dînși drag
Și săm facom sălășăl
Scris numele lor pie iel
Dioparte numele tău
Șa copilașului meu
Și dia supra pe cruciță
Sămi aprinz o luminiță
Să ardă și zi și nópte
Să vadă niamurle tóte
Și să mă plîngă cu dor
Că liam fost iubitu lor
Frunzuliță verde fragă
Rămîi sănătósă dragă.

Alt vers din război

Frunză verde trei smîncele
Cui îi plac vorbe de jele
Vii asculte guri mele
Sănveța cînta de jele
Săle spun al meu nacaz
Care prin război lam tras
Frunzuliță de bujor
Ascultaț iubiților
Săraca viiața mie
Cum să prăpădește ie
Sărace zilele mele
Pline de năcazuri grele
Și tinerețele mele
Le petrec cu dor și jele
Le petrec tot cu năcaz
Și cu lacrimi pe obraz
Miau mîncat viața mia
Pușca și cu sabiia
Zi și nópte vînturi grele
Miau mîncat zilele mele
De cînd diacasam plecat
Nici un bine nam aflat
Numai rele mau mîncat
Drumuri grele am îmblat
Și multă fómiam răbdat.
Fóie de pe dial de sus
Vai dómne undiam ajuns
Intro țară cam săracă
Ficiorin pămînt să bagă
Și mă tem ieu tare rău
Casă nu mă bag și ieu
Că pe locul ce sînt ieu
Îi bătut de dumnezeu
Cau vinit o fóme mare
Nui nici pîne nui nici sare
Numa bătălie mare
Foie verde de pe dial
Mórte multă și amar
Și cînd în frunt am ajuns
Auziam plumbi pe sus
Cît de tare șuiera
Și mare mórte făcia
Șam trăit cu mult amar
Șam mîncat carne de cal
Și iera bună șașa
Dacă no putiem mînca
Că rușii tot în pușca
Șașa grozav în pușca
Și munții să tremura
Și pe noi ne omoria
Pe care mii nimere
Sórele nui mai vidie
Vai șamar de mine dómne
Cîte cinuri cîtă fóme
Șapoi fóie trei granate
Șon ceput muscalia bate
Nescotie din sănătate
Dar să bată cît abate
Din decuncuri[2]) nu nia scóte
Și șirarm liniai[3]) îngrădită
Și cu drod îi ocolită
Cu șanțuri încrucișate
Șin ieles voinici băgate
Fóie verde fóie rug
Bate rusu la decunc
Bate cu oțăl și plumb
De și păsările fug
Bate rusu niencetat
Bate numai cu granat
Cu granate de celi mari
Sparge ziduri cît de tari
Batei dómne de granat
Căi cunosc pe șuierat
Cașa șuieră de tare
Ca bălaorul cel mare
Că grănatul blăstămat
Mulț voinici au mai stricat
Tot mă tem și azi și mîne
Că ma strica și pe mine
Că granatul unde pică
Face omul tot nimică
Scóte lemne din pămînt
Șaruncă ficiorin vînt
Mulț ficiori mórtiaș aflară
În aciast pustie țară

---

[1]) Inceputul manuscrisului original al lui Tomuț. [2]) Germ. *Deckung*: adăpost, tranșee. [3]) Germ. *Schwarmlinie*: linie de trăgători.

Frunzuliță de pe tei
La fiebruari ziintăi
Nici de zi nu sau crepat
Iară ruşii soa pucat
Ane bate din granat
Şonceput focul cu noi
Dela răvărsat de zori
Grozavă mórte făcusă
Şii mult singe din noi cursă
Numai singe decei roş
Din ficiorii cei frumoş
Că cind da cu puştile
Ne luau viieţile
Iar cind da cu tunurle
Ne spărgie decuncurle
Picau granaten şirate
Ca cu mina aruncate
Ficiori picau grămadă
Da nus mîndrele săi vadă
Că mormîntul li săpat
De granatul blăstămat
Frunzuliță de trifoi
Cînd iera ca pe la doi
Sapucă moscali iară
Să trimată foc şi pară
Să trimată plumbi şi foc
De picau ficiori polog
Curge sîngele păróie
Ca vara apa de plóie
Că pica plumbi pe noi
Ca vara plóia din nori
Nu vidiai în de sus în jos
Numai fum în tunecos
Nu vidiai ceriul nici cum
Numai nori negri de fum
Că şi sórele sascunsă
Atita mórte făcusă
Frunzuliță de pe tei
Când iera ca pe la trèi
Sapucă moscali Domne
Săne bată din canóne
Cu ochi cînd te uitai
Alta nimic nu vidiai
Numai singele curgînd
Şi ficiori văietind
Mulţ ierau făr nici o mină
Şi alţiimgropaţ prin tină
Că pe cum picau granatul
Aşa longropat săracul
Cînd iera a patrazi
Rusu să mai potoli
Şi puţin să mai muiesă
Focurilen fiorósă
Mare număr de voinici
Sau mai prăpădit aici
Departe dialor părinţ
Ce varsă lacrimi fierbinţ
Şi de soţiile sale
Ciau rămascu multă jale
Şi de micuţii copii
Ciau rămas plîngînd şi iei
Căci aşa lor liau fost dat
Casă móră de granat
De granatul nemilos
Că iel cînd ajunge jos
Să desfacen multe părţ
Şi face omul bucăţ
Nute cruţă nuţ prieşte
Omóră şi prăpădeşte
Ori ce iesten tra lui cale
Fără milă fără jale
Fără milă de voinici
Ce liau rămas copii mici
Vai dómne nu mai lasa
Să mai fiien lumiaşa
Dómne nu mă chinuii
Dacă mai am a trăii
Cum afi diacum să fie
Numai dumnezeu să ştie
Cîtiam tras în bătălie
Nici nam minte săle ţie
Săle pot pe tóte scrie
Dară dacăoi mai trăi
Din gură voi povesti
Şi ţin minte pin la n órte
Cumam petrecut prin glónţe
Şi ţin minte pînă mor
Cam stat la umbră sub nor
Sub norul de la canóne
Amărît şi mort de fóme
Şaşa dragilor am tras
Frică fóme şi năcaz
Dar pe copilaşul meu
Săl ferească D-zeu
Să nu tragă ciam tras ieu
Si pe toţ care sînt mici
Casă nu vie piaci
Fiuar în veci răsplătite
Niamurile petrecute
Şacieli ce astăz trăiesc
Incă le mai povestesc
Cum am petrecut pin lume
Astăz cu gura pot spune
Sandura Domnul şa vre
Şoi merge la casa me
Şoi spune cîtiam păţit
Din ciasul cariam pornit
Să ştie şi niamurle
Ciu păţit cătanele
Mulţămăsc lui D-zeu
Pînă astăz încăs viu

V. Tomutz

Alt vers din ziua Învierii

Frunzuliță şo nuie
Măi nevastă draga mie
Tiaş întreba órece
Cum ai făcut paşile
Kă noi liam petrecut bine
În decuncuri în şfarmline
În loc de pască sfinţită
Am bahnetă ascuţită
În loc de óuăn pistrite
Am patróne otrăvite
Voi aveţi cu zecile
Noi avem cu sutele
Voi cu óuă frumuşele
Noi cu plumbi şi cu şrăpnele
Voi cu óuă la ciocnit
Noi cu plumbi la ţăluit[1])
Voi ziceţ Hristos anviet
Noi cu ruş la jungiiet
Voi sînteţ toţ la olaltă
Şaici rânîţii să vaită
Voi beţ rachiu şi mîncaţ
Noi vărsăm sîngen carpaţ
Voi toţ cu cămeşa nóuă
Noi viiaţa ruptăn dóuă
Voi toţ cu păpuci noi
Lanoi vin plumbi ca roi
Nici nafură nam mîncat
Caviem mult de înpuşcat
De pîne nici nu gîndiem
Nici nădejde nu trăgem
Numa patróne ne de
De nu le putiem purta
Aşa liam pietrecut noi
Paşti frumósă nu ca voi

V. Tomuţ

Alt vers frumos

Frunzuliță dóuă póme
Nam gîndit dialasta dómne
Să piară lumia de fóme
Şi de puşti şi de canóne
Kă prunci de fóme mor
Noi de plumbi ruşilor
Nevestile mor de jele
Noi de plumbi şi de şrăpnele
Părinţi mor de bătrîni
Noi ne pierdem prin străini
Cobori Dómne si te uită
Vezi norodul cum se luptă
Cobori dómne peste noi
Că sîntem în greu război
Dómniajută ori şi cui
Ajutăn păratului
Şi la toţ ostaşii lui
Ces în fruntul focului
Şi la cei cares acasă
Ştiu că multe lacrimi varsă
La fimei şi copii mici
Şi la care sînt aici
Ajută la toţ odată
Şi lan părat să ne scótă
Cămult timp am chinuit
Decînd focul sau pornit
Şi multă spaimam avut
Cite şturmuri am făcut
Şi pe spate ciţia viem
Şi nimică nu simţiem
Cavem sute de patróne
Lainimă multă fóme
Deca şpata şi baibica[2])
Tóte le purtam de frică
Că unde nidăr[3]) şidiam
Spata iuteo apucam
Iution moşinoi făciem
Şi capul m l acsundiem
Că viniieu plumbii fierbinţi
Te despărţiau de părinţi
Viniau taren fioroş
Şi scăpai dacăi rai jos
Vineau ca albinele
Şine luau zilele
Zbîrnăiau ca păsărle
Dene luau capurle
Nu gîndiai căi mai trăi
Un chias dóuă ori sau trei
Nam mai gîndit coi scăpa
Şoi mai vide lumina
Dar dumnezeu ferit[4])
Nus harnic de mulţămit

Tomuţ

Versul în păratului

Frunzuliță lemn uscat
Pria bunul nostrun părat
Astăz au răpăusat
Şin foc mare niiau lăsat
Precum lasom om cînd móre
Copilaşii lui cei are
Aşa şi iel niau lăsat
In foc mare nencetat
Timp de pace cind au fost
Au fost scumpul tata nost
Niau dat bani şi haine bune
Şam trăit frunte de bine
Iertatule în părate
Tot de reliai avut parte
Cînd coroana o ai luat
Mult singe sau mai vărsat
Şacumai răpăusat
Tot cu singio ai lăsat
Pe noi niai lăsat în foc
Stăm pie dialuri toţ polog
Copiii flămânzi acasă
Muierile lacrimi varsă
Părinţii să chinuiesc
Fetele ficiori jălesc
Ciai gîndit pria bunuie
Scumpulen păratule
Dece nu tiai înpăcat
Pînă pe piciorial-stat
Să ne fi dat drumuacasă
Camu la nime nui pasă
Toţ plîngem şi ne oftăm
Şi multe lacrimi varsam
Cam rămas fără stăpîn
La alt în părat străin
Care cu iel am[5]) luptat
Pînă ce nion conjurat
În lume cit am trăit
De tot creştinai grijit
Un copil de sau născut
Tu în dată lai ştiut
Şi prin cărţ lai iscălit
Şi nau rămas prăpădit
Cum am rămas astăz noi
In gre vreme de război

[1]) Germ. *zielen*: a ochi. [2]) Baibica: cazma. [3]) Germ. *nieder*. [4]) desigur omis din greşală „m-a (u)". [5]) Cuvînt scris de două ori înoriginal.

Niai dat drepturi la oricare
Niai dat pîne niai dat sare
La toț bine niai făcut
Cinste mare am avut
Dar acum ști domnul sfînt
Cîtiom trage pe pămînt
Cîte legi ori mai ieși
Și cîte putem păți
Să pățim ori cîte rele
Nu ia fi la nime jele
De nàcazuri cîtiom trage
Șin ce greuri să ne bage
Astăzi tótă lumia plînge
Și varsă lacrimi de sînge
Muierla după bărbat
Soldați dupăn părat
Să fi stiut diașa una
Numai prindiem pușcan mînă
Dar dumieta niai rugat
Pe noi și țam ajutat
Cașa ii jurat soldatul
Casa sculte den păratul
Șam sărit săț ajutăm
Țara să nio apărăm
Multiai tras din tinereță
Dar șacuman bătrînețĂ
Cu praișu cînd tiai bătut
Multă óste țai pierdut
Și cînd boznaoi luat
Singur în foc ai intrat
Cînd cu ungurui luptat
Mult sînge sau mai varsat
Dar acuma mai mulț sint
Și tiau pus scîrban pămînt
Pen nălțatan părătiasă
Bună și tare milósă
Dușmanii țau omorito
Și de zileo curățito
Și glóta cîtai avut
Can vînt tótă sau pierdut
Șai petrecut multă jele
Șai vărsăt multe șrăpnele
Șai avut amar și vai
Șai pierdut soldaț cu cai
Șai avut și dușmăniie
Șai pierdut și fantarie
Și tiau mîncat scîrbile
Șai pierdut și ștanturle
Și lanșturmul [1] cel bătrîn
Lai pierdut ca Acun fin
Șatîtia scîrbiai avut
Pînă ce tiau pus în lut
Multe scîrbe mare certe
Dumnezeu sfîntul te ierte

Vasile Tomutz

Alt vers.

Frunzuliță lemn uscat
Rău dómne mai blăstămat
Că de mic am fost hargat
Șam crescut în străinat
După ce mam rădicat
Mult prin lume am înblat
Bani frumoș am cîștigat
Casă bunam rădicat
Șam fost la rînd cu ori cine
Șam trăit frunte de bine
Cîtem trebe tótiaviam
Tare fericit trăiam
Șavem număn copilaș
Kunumele Costanaș [2]
Frunzuliță iarbă criață
Dar numan tro diminiață
Cînd durmiam mai cu dulciață
Trudit ca omun viață
Nevasta mau clătinat
Și din somn mau deșteptat
Și cu dulci cuvintem zice
Vai vasile cesaprinse
Auzi clopotul cum sună
Și buciumul cum răsună
Scólă dute pînăn sat
Șii vidie ce son timplat
Taci fimieie nu fi próstă
Castai despărțiria nóstră
Aiastai mobilizare
Sămn dia sîngelui vărsare
Ne suflă sănen brăcăm
Fimei copii să lăsăm
Șindatam mobilizat
Ciam avut tot lăsat [5]
Am lăsat satul pustii
Șam pornit în bătălie
Am lăsat căsuța me
Băietul cu măsan ie
Și iam lăsat supăraț
Și niam pornit la carpaț

(urmează vers. 47—63)

Coi sta trîntit pe pămînt
Numi duce la mormînt

(urmează vers. 67—76)

Rămîneț cu sănătate
Fraț surori cumnaț cumnate
Și tu Copilașul meu
Săț ajute D-zeu
Să rămii in locul meu
Cumăta lucraț mereu
Demine denuț uita
Dumnezeu va ajuta
Dar mie mai rău mia fi
Că pușca ăi durmi [3]
Cu patróne lioi vorbi
Cu bahnetoi veseli
Și voi de mine nuț ști
Fraț surori veri și nepoț
Vajute Domnul la toț

Tomutz

Alt vers

Frunză verde trei granate
În nălțate îm părate
Pune pace nu te bate
Că multă lumiai stricat
Și pămînt ai încruntat
Dacă nu ti înpăca
Și mai mult îi încrunta
Pîn și iel tia blăstăma
Cănare cinel lucra
Că tu cum milai lucrat
Cu canóne lai arat
Și cu morț lai sămănat
Și cu gionțuri din granat
Dar degiaba ti munci
Că iei tot nor răsări
Nuștiu cini tio pus la cale
Să faci războiul cel mare
Ori de ómeni tiai hrănit
Ori vilața țai urît
Că tare niai prăpădit
Niai scos pe toț di prin sate
Și niaii dus pe toț la mórte
Niam lăsat averile
Niam lăsat muierile
Niam lăsat copii mici
Noi ne prăpădim aici
Pîna nu sînt multe mii
Care liau rămas copii
Mititei și nenvățaț
Și nor ști cini lio fost taț
Au rămas în mare chin
Cu toț pe uliț plîngîn
Fără milă dela tată
Și înblă din pórtăn pórtă
Mor de fóme și de goi
Șaicia murim și noi
Dacă pe noi niai luat
Poruncă pe satiai dat
Săne ieie vitele
Săn părțască pînile
Șai lăsat pe la fimei
Cîtlo chilă dóuă trei
Vaci cu lapte nau rămas
Multe case niau și ars
Biserici ai năruit
Și orașai răsipit
Nu ți jele nici bănat
Căi fi în veci blăstămat
Nu te gîndești la păcat
Căn veci nui mai fi iertat.

Tomutz

Versul Bucovinei

Frunză verde de sorcină
Vai săraca bucovină
Veselăca șo grădină
Cașo flóre din grădină
Cașo grădină de flori
Șin trînsa voinici ficiori
In timpul de primăvară
Ai fistată tot pia fară
Să privești cîntecelor
La săltatul meilor
La zbieratul oilor
Și la versul mierlilor
Și la glasul cucilor
La cîntecul sturzilor
Și pela cîmp pela țară
Plugari șuierînd iară
Sămănătorii voioș
Cînd vidiau timpul frumos
Ciocîrlia cîntăn vînt
Neveste prinz aducînd
Vesele și bucurósă
Cînd vidiau vriemia frumósă
Și ficiorii șuierînd
Fetele flori adunînd
Copii voioș jucau
Părinții să bucurau
Bucovină țara iiasă
Dintre tóte mai frumósă
Cai fost plină de avere
Cași albina de miere
Băi de aur și de sare
Nu să aflăn lumia mare
Cu pămînt frumos de pîne
Și munț frumoș de pășune
Dar amu rău tiau fărmat
De norod tion puținat
Tiau spart tótă din prejur
Ca pe pinza de la ciur
Că de multe ori pion loc
Au fost sînge șau fost foc
Tiau săpat peste tot locu
Și țiam fost scăpat norocu
Că pe noi niau scos din tine
Și niau dus prin țări străine
La alte legi [5] lepădate
Și niau scos din sănătate
Săne fi lăsat în tine
In prejurul tău șfarm line
Rusuntine nu intra
Și nime nu te strica
Că ștantul de cătunle
Și landveri și fantarie
Și lanșturmul cel bătrîn
Te apăra de păgîn
Că cino rămas în tine
Fete și babe bătrîne
Copii mici și cu neveste
Stau cu toț strîns ca în clește
Iubăsc moscalii la iele
Și copii mor de jele
Mor de jele și de fóme
Că nau milă dela mame
Că la tată nu pot spune
Căs morț șis pierduț pin lume
Bucovină țară dragă
Amuțau trecut de șagă
Camu nauz miei zberîn
Nici plugari șuierîn
Cucul nu cîntă cu vers
Ciobani cu oi nu ies
Tunurliau arat pămîntu
Infocate și trăsnindul
Bucovină țară dulce

[1] Germ. *Landsturm*: armata teritorială. [2] Constantin Tomuț, care a încredințat caietul cu versuri redactorului. [3] Desigur omis din greșeală: „am".
[4] Desigur omis din greșală: „cu". [5] Cuvînt scris de două ori în original.

Nuştiu în tine cînd moi duce
Kăde patru anii de zile
Nuştiu nimică de tine
Multe vorbe am auzit
Şi mai tare neam schîrbit
Că tot norodul din tine
Sau înprăşchiet în lume
Ca frunzele kodrilor
Ca puii pasirilor
Nu suntem doi laun loc
Toţi împraşchieţi din foc
Nuştiu deom mai fii vodată
Toţi în tine laolaltă
Macar ceii cari am scăpat
Din războiu crănciunat

Vasile Tomuţ [1])

Alt vers

Frunzuliţă iarbă criaţă
Of samar diamie viiaţă
Copetrec tot cu năcaz
Şi cu lacrim pe obraz
O petrec cu multă jele
Tot străin pe drumuri grele
Cît în ştarm liniam şezut
Binele tot nam avut
Binele cu odihnială
Lam întors în ostenială
Că de mult am auzit
Cum avem de răsplătit
Greşelele celi făcute
Din vremile din nainte
Să le răsplătim de vii
Pe pămînturle pustii
Atita lumiam călcat
Pînă şi de mări am dat
Am călcat pămintul ieu
Pentru niam de niam dia meu
Pentru niamurile tóte
Să răs plătim la păcate
Nu miar fi de loc bănat
Cînd aş şti că sînt iertat
Dar mai multiam cîşligat
De scirbit de supărat
De drumuri cît am îmblat
De fóme cîtam răbdat
Sănu deie D-zeu
Lanime din niamul meu
Să nu vie undes ieu
Că ieu sînt vinit de silă
De la nimene nam milă
Nam milă da nici noroc
Nici nam stare întron loc

V. Tomuţ

Alt vers

Frunzuliţă trei masline
Plîngeţ plîngeţ gospodine
Plîngeţ caveţ după cine
Caţ trăit în lume bine
Cor plînge şi fetele
Pîn lior albi capurle
Plîngeţ şi voi copilaş
Care mai sînteţ rămaş
Fără milă de la tată
Şi îmblă din pórtan pórtă
Că pe bunul vostru tată
Lau în gropat o granată
Şi voi dragilor copile
Plîngeţ caveţ după cine
Nu puneţ la gît mărgele
Că videţ căi mare jele
Nici la urechi cercei
Că videţ pe lume cei
Că ficiori cei frumoş
Toţ îs di pe sate scoş
Şi voi dragilor neveste
Nuştiţ unde putrezeşte
Mult norod şi soţii voşt
Uciş [2]) de duşmani noştî
Şi cum stau tot înşiraţ
Pe dialurle din carpaţ
Sau scurs sîngele din iei
Şi nu ştiu dia lor fimei
Vermi şi cu muştele
Îş ingraşă trupurle
Corbi şi cu ciórăle
Liau golit ciolanele
Că zbóră diasupra lor
Tóte stoluri parcăs nor
Aşa stau bieţi soldaţ
Cariau rămaş desgropaţ

Alt vers

Frunză verde pepegioi
Cini nui hrănit de război
Niacămil Dómne pohoi
Săl pórte din mal în mal
Cape noi din dial în dial
Săl ducă apa pe mări
Cape noi din ţări în ţări
Săi cînte bróscа la cap
Pe apă nu pe uscat
Că sînt mulţi de cei păgîni
Care nau prins puşcan mîni
Au vîndut pînia cu bani
La vădăni copi orfani
Au vîndut cu mare preţ
Pîn şi la noştrii băieţ
Dorm în casă pe pat móle
Şi noi durmim pe răzóle
Dorm în pat pe perne moi
Noi durmim răniţ pe văi
Şi stau muştele pe noi
Ca albinele din roi
Mulţ strigă pe mama lor
Casăl lege la picior
Şi alţii soţiile
Casăi lege minile
Alţii strigă copii
Casăl lege şi ochi
Alţi strigă numai tată
Vină şi mă vez căs gata
Tiam lăsat bătrîn şi slab
Măcar că mai avut drag
Pe mama plină de dor
Iu pe munţii carpaţ mor.

Tomuţ

Alt vers

Frunzuliţă de pe prund
Ómeni mai de demult
Nu le ajunge pămînt
Dar nu le viniau în gînd,
Dar amu toţ sau hrănit,
De pămînt sau mulţămit
Că cînd iera vremian pace
Săsile tot săsă bage
Şi tăie haturile
Baş tăie şi capurle,
În pliau cremănarile
Şi cănţălăriile
Cei bogaţ la advocaţ
Cei săraci tot vinovaţ
Cei bogaţ avieu mulţ bani
Dovidiau pe cei sărmani
Că piatunci aşa iera
Cel sărac noroc navia
Ori în care primăvară
Auziai că să omóră
Să bătiau ficiori cu tată
Să bătiau Mamă cu fată
Să bătiau fini cu nănaş
Ba mulţ să bătiau şi fraţ
Şi bietele gospodine
Să purtau ca nu a bine
Făciau cămeş cu mărgele
Altiţă cu minici grele
Şi pe drum dacă merge
Ciobotelei scîrţăie
Şi tot ziciau că nui plac
Pe mine altelem fac
Cu potcóve de aramă
So ieie ori cinen samă
Ciobotelei scîrţăie
Si maţelei cîrăie
Căş da pînia pe podóbe
Şi rabdă a dracu lui fóme
Ficiori de gospodari
Sau dat a purta iţari
Şi portul bătrîn din strămoş
Tot ziciau că nui frumos
Cu hurmuz pe pălărie
Ca iei nime să nu fie
Şi cu brîu în trei colori
Nu să mănau a ficiori
Părinţii noştri au purtat
Suman de lînă piuat
Pălărie ţărăniască
Şi curiaua ciobăniască
Şaviau boi şi mulgiau oi
Şi nau năcăjit ca noi [3])
Nu ştiau cei fudulia
Că păziau gospodăria
Fetele catrinţ cu fir
Pîne naviau nici on cir
Vaca nuşti cum so mulgă
Óia nu ştii cum so tundă
Duminica de vine
În dată să rumine
Şapă să puduruie
Şi pe uliţ să porne
Şi pînăn nópte şide
Cacasă lucru navie
Şi cólia după craciun
Cătau ficioi carei bun
Să aivă multă avere
După cela pótiar mere
Şi dacă să mărita
Pita noştii frămînta
Cămeşa noşti spăla
Mîncaria no şti găta
Sócrasa dacon văţa
Ie zicie că nui aşa
Colo cătră postul mare
Să puie pînzan vătale
Cînd sapucă de ţăsut
Ie să miară cio făcut
Şi cînd dă de lucru greu
Picăn pat betiagă rău
Şi zice bărbatului
Că ie astăz mîne nui
Omule ce tiaş ruga
Cată tu pe cine va
Plătei să ţasă pînza,
Că rămîne ne ţăsută
Şi păcat căi pînză multă
Vezi căs cincisprezece coţ
Dórăi multă ce socoţ
Bietul natarău o crede
Şin triabă pe cine vede
Să margă săi ţasă pînza
Pînăn codri nu da frunză
Că fimia îi betiagă
Chiar de mórte fără şagă
Dacă pînza iau ţăsut
Şti tu măi ce de făcut
Plăteştio şi de bilit
Că ieu nam gînde ieşit
Prostul o şi ascuita
Pînza de bilit o da
Biniai făcut măi bărbate
Diamu capăt sănătate
Dute adăm băutură
Că mîni mergem la strînsură
Că mi dor de cînd nam fost
Tucmai trei stămîni în post
Aşa iera în nainte
Om fudul şi fără minte
Dar acum toţ îs cuminţ
Nu sar bate cu părinţ
Fraţ cu fraţ nu sor tăie
Nici mama cu fetele
Nici nu sor mai fuduli
Ciobote nor cîrţăi
Cor fi bucuroş ori care
Să şadăn locul cel are
Cau uitat de fudulii

---

[1]) Adăugat cu creionul de mînă străină în original. Versurile 720—735 nu par scrise de mâna autorului. [2]) Cuvînt scris de două ori în original.
[3]) Desigur lipsă: „ca".

Pămînt or avie diajuns
Că multă lume sau stîns
Camu toţ au apucat
Vremia cario înpăcat
Pe sarac şi pe bogat
Şi nu trebe judecat

Alt vers

Fiorlcică de prin iarbă
Iau trecut lumi de şagă
Iau trecut şau şi uitat
Decîte rele iau mincat
Cite rele şi nevoi
Tóte liam petrecut noi
Lim[1] petrecut fără voie
Liam petrecut de ne vóie
Liam petrecut toţ diarindu
Din ioropa tot pămintu
Pe pămînt cu armă mare
Şi pe sus cu ioroplane
Zvîrliau bómben trupe mari
Ucidiau mulţ gospodari
Fărmau sate şi oraşă
Ba multe sates şi arsă
Multe vite sau tăiat
Multă pîne sau prădat
Şi mulţ bani sau în gropat
Pietre scumpe diamant
Bani de aur de argint
Ruginesc tot în pamint
Şau făcut bani de oţăl
De hîrtie şi de fier
Şi pe drum die oai afia
Zic zău că noai ridica
Că nare nici o valóre
Căsăi cunóscă ori care
Mărcuţ mici de trei copici
Cieli albastre cîte cinci
Dară bani austriieci
Ţinei dómne pînăn veci
Căş frumoş şi lăcomoş
Şi din trînşii ai folós

V. Tomutz

At[2] vers.

Frunzuliţă Frunzişóră
Vinia patra primăvară
Vine vremia de arat
Pămintul de sămănat
Dară noi nul sămănăm
Că tot pin străini sintem
Copii nul pot ara
Nice nul pot sămăna
Şi noi nu scăpăm diaici
Casăi în văţăm de mici
Cum să lucre pămîntu
Cum să cinstia norocu
Noi de ici pinom scăpa
Copii sor rădica
Şi or creşte nen văţaţ
Şi vor fi în străinaţ
Că noi toţ am fost ştiut
Năcazul mai de demult
Dară dia iesta năcaz
Carei petrecem şi az
Nam gîndit că iom ajunge
Şaşa mult săsă de lunge
Să nu videm ţara nóstră
Amarăi viaţa nóstră
Amară ca pelinu
Amărit ni sufletu
De jele şi de gînduri
Şi de multe năcazuri
Cind viliaş scrie pie tóte
Miar trăbui mare carte
Vezi că ieste lume multă
Şi zic că răul să uită
Dar ieu nu cred aiasta
Că răul nul pot uita
Numai ne bunu şi prostu
Uită răul cum au fostu
Că mulţ cariau fost tâlhar
Şi prădau pe gospodari
Curvari şi curvile
Cind auziau Tunurle
Să rugau la Du-zeu
Şau uitat de gîndul rău
Tâlhari de tâlhărie
Curvari de curvărie
Că şau cunoscut păcatu
Şi zic că nor face altu
Dómneia iutăne vo dată
Să scăpăm în ţara nóstă
Că şi păsărle să duc
Cînd pică frunza din nuc
Primă vara săn torc iară
Şi să veselesc şi zbóră
Dar noi nune în turnăm
Stăm aici şi ne oftăm

V. Tomuţ

. . . . [3]

Că noi sîntem puţintei
Şaride lumia de iei
Şor ţine minte Cazaci
Că iau bătut austriieci
Cred că mai mult nor cata
Bătaie cu austria
Ca mu şti ioropa tótă
Cîţ au sărit să te bată
Dar Domnul Isus Hristos
Niau fost tare de folos
Că pe toţ iam scos afară
Şai rămas curată ţară
Noul în părat trăiască
Austria son părăţască
Poporul săl rînduiască
Fericit să veţuiască
Lumia săsă vesăliască
Feciori să săn soţască

V. Tomuţ

Alt vers

Frunzuliţă iarbă lată
Azi îi lumia supărată
Cănu vezi ficior la fată
Nici gospodarii la glótă
Că ficioris morţ pe văi
Cu puşti le după iei
Gospodari putrezesc
Casele să pustiiesc
Liau rămas averile
Şi la ficiori fetele
Liau rămas copii micuţ
Fetele fără drăguţ
Liau rămas pomin grădină
Nevestele rău suspină
Pămîntu iau în plut spini
Penoi nenpuşcă străini
Fetelor Nevestelor
Taţ mame surorilor
Văduceţ la mănăstire
Şi ne faceţ pomenire
Şi plătiţ la liturgii
Pentro cei ciam scăpat vii
Pentru cei răpausaţ
De pomană să le daţ
Haine pîne daşi apă
Că sufletnl şii adapă
Care de puşcau picat
Tot mereu apău strigat
Pînă şau dat sufletu
Insătaţ şi ars săracul
Sauziţ voi gospodine
Cum vă mai striga pe nume
Ficiorii şa voşti bărbat
Casă mergeţ săi legaţ
Altuira pălit prin cap
Şi striga p'a lui ortac
Altui ra pălit pin spate
Şi nui nime casăl cate
Şi altul prin tron picior
Iartămă frate că mor
Iertaţimă fraţ iubiţ
Clopotele le porniţ
Cartia casă miţ trimete
Că cu toţ vrau să mă ierte
Săi spuneţ căs în gropat
Dion granat maren focat
In loc de prapori cu sfinţ
Im viniau plumbi fierbinţ
In locul niamurior mele
Mă petreciau cu şrăpnele
In loc de iacră cu flori
Am bruţacul[4] sub suori
In loc de lacrăn pistrită
Am tanistra[1] păcuită.

Tomuţ

---

[1] Desigur greşit pentru „li-am". [2] *Sic.* [3] Lipsă pag. 68—70 din ms. orig. [4] Germ. Brustsack *Tornister:* raniţă.

Vasile Tomuţ, autorul versurilor de cătănie, în strai ciobănesc de sărbătoare

46

Am călcat pămîntul ieu
Pentru niam de niam din meu
Pentru niamuri le tóte
Să rois plătim la păcate
Nu miar fi de loc bănat
Cînd aş şti că sînt iertat
Dar mai multi am cîşligat
De xirbit de supărat
De drumuri cît am îmblat
De fóme cît am răbdat
Sănu deie D-zeu
Lanime din niamul meu
Sănu vie undes ieu
Că ieu sînt vinit de silă
De la nime ne nam milă
Nam milă da nici noroc
Nici nam stare întrun loc
Tomuţ

47

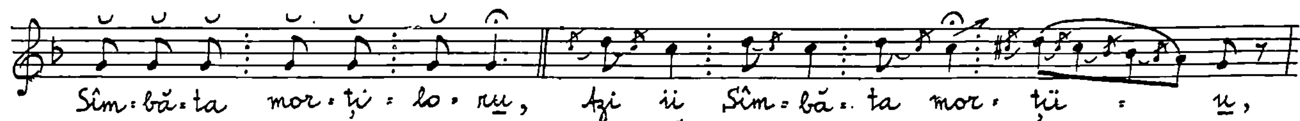
Alt vers
Frunzuliţă trei masline
Plîngeţ plîngeţ gospodine
Plîngeţ caveţ după cine
Caţ trăit în lume bine
Cor plînge şi fetele
Pîn lior albi capurile
Plîngeţ şi voi copilaş
Care mai sînteţ rămaş
Fără milă de la tată
Şi îmblă din pórta n pórtă
Că pe bunul vostru tată
Lau îngropat o granată
Şi voi dragilor copile
Plîngeţ caveţ după cine
Nu puneţ la gît mărgele
Că videţ căi mare jele
Aici la urechi cercei
Că videţ pe lume cei

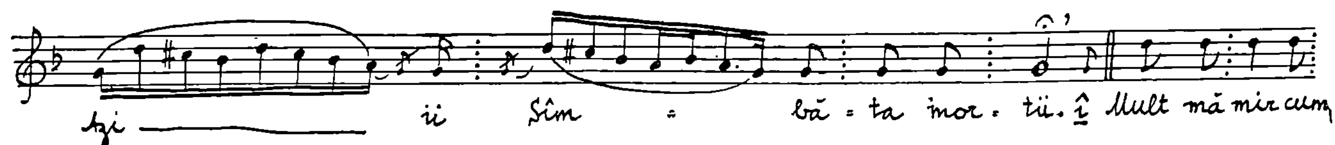
Manuscrisul verşurilor lui Vasile Tomuţ

De jale

Disc SC 529 b – Suceava (Botoșana) – Ana Ilișoiu – 1934

VIRGIL N. MADGEARU ŞI INSTITUTUL DE ŞTIINŢE SOCIALE AL ROMÂNIEI

Institutul de Ştiinţe Sociale al României îl revendică pe Virgil Madgearu ca pe unul din cei mai scumpi şi preţuiţi membri ai lui. Intr'adevăr, el şi-a împletti indestructibil viaţa sa spirituală cu Instituţia noastră.

Ca membru *fondator* a luat parte la formularea scopului şi programului ei; ca *secretar-general* a depus o muncă excepţională de îndrumare; iar ca *cercetator, conferenţiar* şi *publicist* a arătat, în mod strălucit, cum un co-creator al unei Instituţii, devine, la rândul lui, produsul ei spiritual.

Sunt copleşit de amintiri, ce alcătuesc însuşi substratul vieţii mele.

Nu voiu face apologia colegului şi prietenului şi nici nu voiu expune doctrina ce a elaborat-o o viaţă închinată ştinţei, ci, în spiritul lui Virgil Madgearu, voiu face o povestire adevărată, voiu da un calendar viu, o cronologie însufleţită a participării sale la viaţa Institutului, rezumând câteva date de lumină, născute din amintiri personale şi trăit directe, ce au caracterul sincer al unei mărturii de probitate şi mărturisiri de conştiinţă.

L-am cunoscut pe Virgil Madgearu într'un mod cu totul neobişnuit.

După ce am dat, în 1904, doctoratul la Universitatea din Leipzig, m'am stabilit pentru continuarea studiilor juridice la Berlin ca „Privatgelehrter" şi de acolo obişnuiam, din când în când, să vizitez pe profesorii mei din Leipzig, ce făcuseră parte din comisia mea de doctorat şi cu care rămăsesem în raporturi de prietenie: pe psihologul şi filosoful de renume mondial, *Wilhelm Wundt*, pe marele istoric, *Karl Lamprecht*, care fusese şi profesorul lui N. Iorga, şi pe genialul economist şi creator al ştiinţei jurnalistice, *Karl Bücher*.

Intr'una din aceste vizite, era în 1908, Karl Bücher m'a luat de braţ şi m'a dus să-mi arate ultimile transformări ce le făcuse în celebra bibliotecă şi sală de lectură a seminarului al carui director era „Vereinigte Staatswissenschaftlische Seminare".

Deodată, cum intră în marea sală de lectură se opreşte şi îmi indică un loc ocupat de un tânar student, pe care nu-l cunoşteam, ce avea în faţa sa un vraf de cărţi. „Er ist ein Landsmann von Ihnen, sehr tüchtig, und heist Madgearu" (Bücher pronunţa greu numele). Şi spre uimirea mea ca o dovadă de apreciere deosebită Karl Bücher se îndreaptă spre dânsul pentru a mi-l recomanda.

Aşa l-am cunoscut pe Virgil Madgearu. Mi l-a recomandat personal Karl Bücher ca pe un element de valoare.

Numai cine a cunoscut pe acest profesor sever, puţin comunicativ şi rece — îmi amintesc şi acum de bucuria ce o aveam noi elevii săi, când scapam de după fiecare din cunoscutele şedinţe de seminar conduse de el, — numai acela poate să-şi dea seama ce a însemnat gestul de atenţie şi apreciere al profesorului Karl Bücher pentru Virgil Madgearu!

După această cunoştinţă originală în sala de lucru al unui seminar din Leipzig, tânărul student a cerut să mă vadă, impunându-i şi lui, prietenia ce-mi arătase Bücher, după cum şi eu eram curios să cunosc mai de aproape pe un element aşa deosebit de apreciat de o persoană atât de exigentă ca profesorul Karl Bücher.

Am avut o întrevedere mai lungă cu V. Madgearu la hotelul Sachsenhof, cunoscut românilor, pentrucă acolo locuia întotdeauna Carageale când venea din Berlin, unde se stabilise, la Leipzig şi care îşi alesese acest hotel, pentrucă credea el, acolo era berea mai bună! Caragiale, dealtfel, l-a cunoscut şi el pe studentul Madgearu şi mi-a

vorbit odată de el, în locuința sa din Berlin, în termeni deosebiți, ceea ce nu era obiceiul sau.

In întrevederea noastra din camera hotelului Sachsenhof, Madgearu mi-a vorbit pe larg despre teza sa de doctorat, publicata mai târziu sub titlul „Zur industriellen Entwicklung Rumänien", 1911, despre profesorul sau, despre planurile sale de viitor, preocupat mai ales de aplicarea metodei ştiinţifice învaţate la Bücher, la problemele sociale româneşti.

Iata o simpla întâmplare care a devenit punctul de plecare a unei intime colaborări spirituale de o viaţă de om sub auspiciile aceluiaşi profesor, caruia amândoi i-am păstrat totdeauna un adevarat cult.

Au trecut 10 ani dela această întâlnire. Ne-am reîntâlnit în Iaşii din 1918.

Cei ce au fost acolo îşi amintesc de pâcla groasă ce învaluia spiritele. Domnea nelinişte și o nemulţumire generală. Curgeau, sub formă de potop, criticile și propunerile de reformă din partea celor chemaţi și mai ales a celor nechemaţi. Toţi cereau o reformă a Statului sguduit din temelii. Răsareau reformatorii în toate colţurile vechii capitale a Moldovei. Nu era un Român cu spirit clar și inima caldă, ce nu suferea, mai ales, de contrastul între puterea poporului şi bogăţia resurselor atât de mărețe și mediocritatea mijloacelor de guvernare. Toţi se opreau asupra unei soluţii, după ei salvatoare, crearea unui nou partid.

Fireşte, această soluţie era lansată în primul rând de oameni vechi politici, recrutaţi din nemulţumiţi şi disperaţi, ce-şi vedeau interesele lor grav ameninţate, dar şi din câţiva oameni de ştiinţă ce aparţineau laboratoarelor de biologie şi chimie din Iaşi, aceştia din motive curat idealiste se opriseră tot asupra aceloraşi soluţii.

O seamă de tineri economişti, agronomi, jurişti, doctori, profesori, administratori, industriaşi, funcţionari, printre care se remarca dela început Virgil N. Madgearu, au privit cu curaj realitatea şi au constatat că, criza Statului românesc, avea cauze mai adânci; ca năzuinţa de a remedia criza socială şi spirituală prin mijloace exclusiv politice ar fi a combate focul prin foc şi apa prin apă şi că, deci, era nevoie de o reformă a omului şi societăţii prin mijloace apolitice, reformă ce prin consecinţele ei ar fi devenit apoi politică.

In numeroasele convorbiri avute între noi şi în special cu Madgearu la 1918 în Iaşi, reluând firul convorbirilor din hotelul Sachsenhof din Leibzig, am ajuns la convingerea că adevărata criză şi decadenţa politică prin care trecea Statul românesc consta în dezacordul dureros din ce în ce mai prăpăstios dintre Ţara Reală şi Ţara Legală.

Domnea credinţa că Ţara Reală trebuia să se modeleze după Ţara Legală, pentru ca astfel să se înfrupte din binefacerile civilizatoare ale timpului.

Grupul de tineri amintit care se întruneau regulat în fosta casă a basarabeanului de Herţa, unde locuiam în Iaşi, a descoperit eroarea mare ce se comitea, pentru-că tocmai Ţara Legală trebuia să se croiască după Ţara Reală şi nu invers. Opera legislativă trebuia să se inspire dintr'o cunoştinţă profundă şi exactă a trebuinţelor sociale şi naiţonale şi dintr'o perspicacitate clară a sezisării relelor reale şi numai după ce aceste operaţii ar fi fost terminate, să se construiască prin imaginaţia constructivă a descoperirei leacurilor legale corespunzătoare.

Cu alte cuvinte legislaţia trebuia să devină din instictivă, impulsivă, ignorantă şi incoherentă, din ce în ce mai adâncă, bogată, intensă, tehnică şi savantă.

Ţara Legală trebuia să se inspire şi să se clădească pe temelile puternice ale Ţării Reale.

De aceea grupul de tineri nu aspira la crearea unui partid nou, ci la stabilirea unui raport nou între Naţiune şi Stat, ceea ce aducea după sine o nouă concepţie de cârmuire şi o nouă metodă de legiferare.

Aşa se înţelege dece acel grup s'a transformat într'o „Asociaţie pentru Studiul şi Reforma Socială". Iar Virgil Madgearu a fost în unanimitate ales *Secretarul General* al Asociaţiei.

Prima preocupare şi întrebare a grupului nostru a fost să se cerceteze, ce se ştie despre Ţara Reală? Cine o cunoaşte şi unde se găsesc aceste cunoştinţe? Zadarnică a fost însă cercetarea noastră prin biblioteci şi colecţii de reviste. Foarte întristaţi am fost nevoiţi să constatăm că nu se ştie nimic sigur despre adevărata stare a realităţii româneşti.

Şi totuşi, parlamentele se declarau omni-sciente şi omni-potente, când de fapt erau omni-ignorante. După formula cunoscută: „Oricine era bun la orice şi putea oricând să fie pus oriunde".

Şi atunci, „Asociaţia pentru Studiul şi Reforma Socială", şi-a formulat trei regule programatice:

Prima regulă, să se procedeze la studiul Societăţii şi Naţiunii româneşti şi apoi să se propună reformele corespunzătoare.

A doua regulă: în acest scop trebuesc organizate persoanele capabile de a face studii, ceea ce am numit noi **Organizarea competenței.**

Și în sfârșit a treia regulă: răspândirea rezultatelor acestor studii, adică **educația** maselor.

S'au scurs dela întemeierea „Asociației pentru Studiul și Reforma Socială", 24 ani. La anul s'ar putea sărbători aniversarea ei de un sfert de veac.

Putem deci, judeca obiectiv și în lumina evenimentelor istorice ce au urmat, din 1918 până astăzi.

Fără exagerare, cred că, tocmai în luminarea acestor evenimente, „Asociația pentru Studiul și Reforma Socială", ce avea ca Secretar General pe Virgil Madgearu, a scris o pagină nouă în istoria spirituală și politică a Țării.

S'a inaugurat atunci o altă politică, pe care o putem numi, cu un titlu poate prea pompos, dar exact, *o politică științifică românească*, întemeiată pe cunoașterea trebuințelor și aspirațiilor Națiunii.

Aceasta a fost doctrina Asociației, și-a rămas până astăzi aceeași, precizându-se doar mai bine metodele de cercetare — așa zisa metodă monografică pentru a ajunge la o Știință a Națiunii.

Madgearu a luat parte vie la alcătuirea acestei doctrine, căreia i-a rămas totdeauna credincios.

Mărturie ne-a rămas o *Condică* în care Secretarul General al Asociației, Virgil Madgearu, scria cu mâna lui rezumatele discuțiilor din ședințele Comitetului.

Această condică și-a avut destinul ei. Adusă la București și păstrată ca o relicvă scumpă, după ce a fost consultată în deosebite rânduri, — pentru moment nu se poate găsi.

Noroc însă că d-l Em. Bucuța a făcut extrase bogate din ea, care s'au publicat în broșura „Institutului Social Român după zece ani de lucru, 1918—1928".

Din această cronică se desprind discuțiile principale ce aveau loc în sânul Asociației privitoare la scopurile ei. Discuții vii, câteodată prea vii, datorită mai ales celor două temperamente, ce se ciocneau puternic, chiar pe alocurea vehement, Vasile Pârvan și Virgil Madgearu.

Imi aduc aminte cu profundă emoție de aceste scene: de V. Pârvan, nemângâiatul, în urma morții subite a soției sale la Odessa, de Pârvan care în atmosfera căminului meu din Iași ne-a dat un desăvârșit program de „cultură socială", astăzi pe nedrept dat uitării, și de V. Madgearu, nerăbdator de a întreprinde ceva, spunându-mi la orice încercare de a-l tempera, mai ales în polemicele sale cu Vasile Pârvan, „n'am timp de pierdut", ceea ce făcea unora o impresie curioasă, dar de fapt însemna dorința sa neastamparată de a întreprinde lucruri noi.

Pare că-i văd pe amândoi, în camera de lângă biblioteca mea din str. Lascăr Catargi, din Iași, autoritari și sentențioși, gata de încăerare și de a începe acel duel spiritual ce făcea deliciul și admirația acelora, în fața cărora se desfășura acest spectacol rar.

•

In 1920, „Asociația pentru Studiul și Reforma Socială" își schimbă sediul din Iași la București, iar în 13 Februarie 1921, se transformă în „Institutul Social Român". In sfârșit, în ziua de 8 Noemvrie 1924, având alte obligații și însărcinări de îndeplinit, Virgil Madgearu părăsește spre regretul nostru unanim, Secretariatul General al Institutului.

Până la această dată Madgearu aduce cele mai mari servicii Institutului. Prin stăruința sa se închiriază două camere în Pasagiul Român, care devin sediul Institutului, unde a funcționat până ce sub rectoratele Cihoski, Anghelescu, Tașcă, Răducanu și Eftimie Antonescu, Academia de Inalte Studii Comerciale și Industriale i-a oferit în mod generos ospitalitatea, atât în vechiul local, cât și în acesta, unde ne aflăm.

Ne amintim cu drag și melancolie de aceste două cămăruțe, unde țineam regulat ședințele noastre care, după declarația unui vechiu coleg al nostru, făceau impresia, pentru cine participa la ele pentru întâia oară, riturilor vechilor creștini.

Madgearu creează apoi tipografia „Reforma Socială", pentru publicațiile Institutului și se îngrijește tot timpul pentru acel buget minimal, cu care Institutul să poată face față exigențelor lui științifice și publicistice.

Nu mă pot opri să constat, că localul, tipăritul lucrărilor și bugetul minimal au rămas până acum grijile noastre de căpetenie și probleme încă deschise.

Deși demisionat din Secretariatul General, Virgil Madgearu rămâne mai departe strâns legat de activitatea Institutului Social Român.

Nelipsit dela ședințele Comitetului, unde cuvântul său ager și bine cumpănit a atârnat întotdeauna greu în hotărîrile de luat, colaborator activ și prețuit al „Arhivei pentru Știința și Reforma Socială", membru activ și influent în sec-

țiile științifice, la care participa cu toată pasiunea și cu tot interesul, în sfârșit, unul din cei mai apreciați conferențiari ai cunoscutelor serii de prelegeri publice, care după părerea, exprimată curând de colegul nostru, Prof. Gh. Tașcă, în revista „Independența economică", a fost „una dintre cele mai strălucite manifestații intelectuale din România".

Dintre acei ce au dat această strălucire prelegerilor, care dela 1922—1933, au alcătuit un adevărat *Curs și Tratat de politică științifică românească* în 10 cicluri, în primele rânduri ale elitei intelectuale a Țării, ce s'a perindat la catedra Institutului Social Român, a fost Virgil Madgearu.

In fiecare din aceste cicluri Madgearu a ținut o prelegere. Și anume:

1. 1921—22. Reforma Constituției.
2. 1922—23. Doctrinele Politice.
3. 1923—24. Politica externă a României.
4. 1925. Viața socială a României după războiu.
5. 1926. Capitalismul în viața socială.
6. 1927. Sat și Oraș.
7. 1928—29. Politica Culturală.
8. 1929—30. Experiența politică și socială contemporană
9. 1930—31. Federalizarea Statelor europene.
10. 1932. Influența depresiunii economice mondiale în România.

Doctrina „Asociației pentru Studiul și Reforma Socială", rămasă neschimbată în toate fazele de transformare ulterioară a instituției, ca Institut Social Român, Institut de cercetări sociale, ori Institut de Științe Sociale al României, și-a găsit în Virgil Madgearu o desăvârșită și consecventă încorporare.

Cercetarea și gasirea Adevărului social românesc, pe care apoi trebuia să se clădească Adevarul politic românesc, iată esența trudei și creației lui Virgil Madgearu.

Aceasta concepție a dominat în aceeași măsură activitatea științifică și acțiunea politică. Căci Virgil Madgearu a fost, în același timp, om de știința și de acțiune. Este o mare eroare a crede că una exclude pe alta.

Este cunoscută judecata falsă ce a făcut-o Taine asupra lui Barrès. Vorbind Bourget lui Taine despre tânărul Barrès, care îi părea un talent remarcabil și foarte promițător, Taine îi răspunde, textual: „Ce jeune Monsieur Barrès n'arrivera jamais à rien, car il est sollicité par deux tendences absolument inconciliables, le goût de la méditation et le désir de l'action".

Eroarea comisă de Taine în această judecată consta tocmai în faptul, că viața intelectuală și viața activă nu sunt propriu zis decât un dublu aspect al aceleiași vieți.

A crede altfel este a separa ireductibilul. Căci se poate oare cineva izola de secolul său, de țara sa, de națiunea sa, de destinele sale?

Totdeauna inteligența, care concepe, se completează în voința, care execută. Teoria este o practică virtuală, iar practica o teorie aplicată. Vieața este frumoasă tocmai atunci, când gândirea și acțiunea se controlează fără încetare una pe alta. Aceasta înseamnă a construi. Iar triumful vieții înseamnă a crea.

Adevăratul om este un demiurg, creație de sine prin sine și apoi creația valorilor sociale.

Virgil Madgearu a fost un demiurg. Era un fanatic al Adevărului în mișcare, în acțiune, în construcție, dar el era un dușman hotărît și înverșunat al fanatismului destrùctor și violent, al ignoranței și al imbecilității, care-și oferă totdeauna prăpăstiile lor.

Fanatismul negativ și destructiv, ce cultivă elocvența clișeelor seci, a condamnat la moarte pe genialul om de știință, Lavoisier, fără a-i acorda acele câteva zile de amânare a execuției sentinței, pe care le solicitase savantul, spre a desăvârși, spre binele umanității, importante experiențe de laborator.

Virgil Madgearu opunea acestor tendințe bolnave, voința de creație, pe baze științifice, prin dragoste de Știință și de Țară, și prin credința că numai servindu-le pe amândouă se va construi o lume românească nouă.

Institutul nostru se mândrește, că două din cele mai importante probleme ale Sociologiei și Politicei românești au fost desbătute în organul său științific, în revista „Arhiva pentru Știință și Reforma Socială": problema burgheziei și a țărănimei, prin studiile lui Virgil Madgearu și Ștefan Zeletin.

Polemica între acești eminenți teoreticiani ai vieții sociale românești, a format centrul interesului intelectualității noastre de pe vremuri, și formează încă și astăzi cele mai importante studii de politică științifică românească.

De aceea, cred că nu greșesc, dacă socotesc volumul lui Madgearu „Agrarianism, Capitalism și Imperialism", care cuprinde studiile publicate în „Arhiva pentru Știință și Reforma Socială", cu subtitlul caracteristic „Contribuții la studiul evo-

luţiei sociale româneşi", ca cea mai însemnată dintre lucrările sale doctrinare.

Dedicaţia pe care a pus-o în Aprilie 1926 — „ale tale dintre ale tale" — când mi-a făcut marea plăcere a-mi prezenta acest volum, dovedeşte aportul pe care Institutul Social l-a adus în alcătuirea studiilor importante, cuprinse în el.

Pe plan economic metoda sa de lucru se ilustrează strălucit în ultima sa lucrare, publicată cu 3 luni înaintea morţii sale, şi deci, poate fi considerată ca testamentul său ştiinţific: „Evoluţia Economiei Româneşti, după războiul mondial, 1940". In această lucrare se găsesc armonios întrunite toate însuşirile de cercetător ale lui Virgil Madgearu, incomparabil în analiză şi în sinteză. Pentru noi, această lucrare de căpătâi a generaţiei economiştilor de astăzi, prezintă o valoare deosebită, pentrucă după cum autorul declară în Prefaţă, a utilizat în corecturi datele pe care 850 de echipieri studenţi le-a cules în 60 de sate româneşti în 1938. Rezultatele acestor cercetări despre cea mai importantă cercetare colectivă, nu numai din ţara noastră, vor fi publicate sub conducerea d-lor A. Golopenţia şi Dr. G. Georgescu, în cinci volume, dintre care două au şi apărut, iar restul se găseşte în curs de tipărire. Cunoaşterea Adevărului ştiinţific, scos din cercetarea vieţii româneşti, înţeleasă nu ca un simplu concept, ci ca o fiinţă vie, şi anume faptul că, cea mai reală şi puternică realitate românească este ţărănimea, l-a determinat pe Madgearu, fiu de negustor dintr'un oraş comercial ca Galaţi, să elaboreze doctrina ştiinţifică a partidului ţărănesc.

In sfârşit dinamismul acţiunii sale pentru răspândirea Adevărului l-a îndemnat să participe la numeroase congrese şi conferinţe internaţionale, unde spre prestigiul mărit al Ţării noastre, cuvântul lui Virgil Madgearu era totdeauna ascultat şi apreciat, dovadă alegerea lui în deosebite rânduri ca vicepreşedinte al acestor adunări.

Virgil Madgearu a reprezentat Centrul de Inalte Studii Internaţionale al Institutului de Stiinţe Sociale la 3 sesiuni succesive ale Conferinţei permanente de Inalte Studii Internaţionale, care se întrunea odată pe an, convocată de Institutul Internaţional de Cooperaţie Intelectuală şi care reunea delegaţi ai Instituţiilor ce se ocupau în diferite ţări cu studiul problemelor internaţionale. Putem adăuga fără falsă modestie, că la această conferinţă care, propriu zis forma un congres ştiinţific anual al institutelor europene, Institutul de Ştiinţe Sociale al României era totdeauna considerat ca în fruntea lor.

Madgearu a participat la conferinţa dela Paris (1937), având ca temă „Modificarea paşnică a statului-quo", dela Praga (1938) având ca temă „Invăţământul universitar al Relaţiilor Internaţionale", dela Bergen (1939) având ca temă „Politicele Economice şi Pacea".

Discursurile lui Madgearu la aceste conferinţe s'au făcut în deosebi remarcate prin temeinicia cunoştinţelor, bogăţia informaţiei şi profunzimea convingerilor. Duelul său oratoric cu defunctul Conte Teleky, care voia să prezinte conferinţei dela Paris o serie de hărţi etnografice tendenţioase auspra Transilvaniei, a impresionat adânc pe cei ce au asistat la această şedinţă. Graţie energicelor sale intervenţii, aceste hărţi au fost înlăturate pe motivul binecuvântat că acea Conferinţă nu avea a se ocupa de această chestiune.

Pentru conferinţa dela Bergen, unde l-a prins deslănţuirea războiului actual, Madgearu era în deosebi în sfera preocupărilor lui. De altfel, în vederea acestei Conferinţe el a pregătit şi un memoriu care a fost publicat şi prezentat de Centrul de Inalte Studii Internaţionale, sub titlul „La Politique Economique Exterieure de la Roumanie" De asemenea el a prezidat grupul de experţi, compus din d-nii: Mircea Vulcănescu, Dumitru Iordan şi Ştefan Dumitrescu, care a pregătit un alt memoriu, publicat şi prezentat de Centru: „Le Contrôle des Changes en Roumanie".

Ca preşedinte al grupului românesc pentru studiul ţărilor dunărene, ce funcţiona pe lângă Centrul de Inalte Studii Internaţionale al Institutului nostru, Madgearu a organizat o vastă cercetare economică, invitând la colaborare pe cei mai de seamă specialişti ai Ţării.

Madgearu iubea Adevărul mai presus de orice, şi-l comunica prin scris ori oral, cu o franchetă şi o probitate intelectuală, cu o atitudine morală bărbătească şi curagioasă, fără pereche.

Ceea ce atrăgea atenţia totdeauna asupra sa, pe lângă vioiciunea unei inteligenţe deosebite, judecată sigură şi voinţă extraordinar de fermă, erau tocmai loialitatea şi intransigenţa pentru Adevăr, care-l călăuzea nu numai în domeniul intelectual, dar şi în conştiinţa vieţei morale.

Nimic nu l-ar fi putut determina pe Madgearu să păstreze numai pentru el binefacerile Adevărului.

Avea ceva din eroii lui Ibsen în persoana sa.

Avea oroare de superficialitate şi de ceea ce un amabil şi sceptic scriitor, numea neutralitatea unei bune companii.

Era omul, după tipul lui Descartes, care mărturisea: „tot planul meu tinde a părăsi pământul mişcător pentru a găsi pământul solid şi stânca", atunci când contemporanii lui Madgearu, de cele mai multe ori spuneau, tocmai contrarul: „tot planul meu tinde a ajunge la un pământ mişcător, şi de a părăsi pământul solid şi stânca.

In lupta pentru dobândirea adevărului, Madgearu desfăşura, desigur, mult subiectivism pasionat, dar niciodată nu părăsea obiectivitatea ştiinţifică. Neuitate au rămas discuţiile, care aveau loc în jurul fixării programului ciclurilor Institutului, a problemelor mai întâiu şi apoi alegerea persoanelor cele mai competente, pentru tratarea lor. Totdeauna Madgearu făcea cele mai desinteresate propuneri de nume, fără ură şi fără părtinire, având în vedere numai interesul ciclului de prelegeri, desbrăcându-se de toate resentimentele ce le-ar fi avut personal. Nu putem uita mai ales scena, când, după o intervenţie dintre cele mai vehemente în Camera Deputaţilor împotriva politicei condusă de Vintilă Brătianu, Madgearu, în aceeaşi zi, în spre seară, la şedinţa Comitetului Institutului Social Român, unde trebuia să hotărîm persoanele invitate a conferenţia, a făcut cel dintâi propunerea, ca o anumită problemă să fie încredinţată tocmai lui Vintilă Brătianu.

Gestul lui Madgearu, era desigur, un omagiu adus bărbatului de Stat, care, deşi combătut în altă parte, rămânea o puternică personalitate, peste care I. S. R. nu putea trece, dar, în acelaşi timp, acest gest era şi o dovadă netăgăduită de nobleţa şi obiectivitatea caracterului propunătorului.

Pe acelaşi plan trebue pusă şi propunerea pe care a făcut-o Madgearu, când a părăsit Secretariatul General, în 1924 şi a recomandat atunci, pentru a asigura o completă obiectivitate în ce priveşte activitatea viitoare a I. S. R., ca Secretar General, să fie o persoană în afară de preocupările politice şi de aceea a propus un magistrat, pe d-l Secretar al Secţiei Juridice, astăzi preşedintele Secţiei, pe d-l Consilier Al. Costin, pe atunci judecător. Incă odată Madgearu a văzut bine şi drept. Institutul nostru este fericit că, din 1924 până astăzi, de aproape 20 ani, un Inalt Magistrat dă prestigiu conducerii lucrărilor Institutului.

A nu lua parte la discuţii din oportunitate, a asculta în tăcere păreri pe care le desaproba, iată ce era cu totul străin lui V. Madgearu, nu numai temperamentului său combativ, dar însăşi concepţiei sale veridice de viaţă.

De aceea, V. Madgearu considera ca nedemn de el, a nu răspândi cât mai larg posibil ceea ce ştia şi ceea ce credea.

Această sete de apostolat era admirabil servită de un minunat dar comunicativ de a vorbi.

Deşi nu orator ,dela primele cuvinte atenţia ascultătorilor se găsea captată de precizia şi limpezimea gândirii lui Madgearu.

Fie că era vorba de o simplă „causerie", de un curs universitar, de o conferinţă la Institutul nostru, sau de un discurs parlamentar, în vorba sa era atâta convingere, atâta căldură, că nimeni nu găsea în cuvântul său un zadarnic artificiu de limbă, ceea ce se întâmplă atât de des cu aşa zişii oratori.

Inainte de toate, Madgearu ţine să explice gândirea sa franc şi clar şi reuşea de minune a se face ascultat, fără a măguli lenea intelectuală ori indolenţa morală a auditorilor săi, ci din potrivă, stimulându-i şi invitându-i la reflexii şi gândiri personale.

Iar cu cât înainta expunerea sa, cu atât acei ce-l ascultau simţeau că li se aduce un serviciu, că sunt ajutaţi să se lumineze, că-i face să beneficieze de experienţa proprie a vorbitorului, de multe ori câştigată greu şi cu suferinţe.

Astfel, dispreţuind toate procedeele obicinuite oratorice, Madgearu ajunsese, în cele mai diferite mediuri, să ia locul printre oratorii cei mai gustaţi şi apreciaţi de publicul ascultător.

In serviciul căutării continue şi fără odihnă a adevărului, era pusă chiar casa sa, condusă de o soţie demnă de el, şi care stătea larg deschisă prietenilor şi tinerilor ce căutau acolo un ferment de viaţă şi un refugiu la vremuri grele.

In aceste întreţineri intime cu verva sa nesecată, ce de multe ori provoca vii adeziuni, dar şi vii contraziceri, şi-au găsit o primă expresie cele mai multe din ideile care mai târziu erau susţinute dela catedra profesorului, dela tribuna conferenţiarului, ori desvoltate într'una din lucrările sale.

Lupta pentru adevăr se reflecta în toată făptura lui Madgearu.

Un om politic român a făcut elogiul mâinilor, au dreptate însă acei care afirmă că oglinda fidelă a unei personalităţi sunt ochii.

La Madgearu te izbea flacăra arzătoare a privirei. Această privire incomparabilă, sfredelitoare, plină de căldură, de viaţă şi de mişcare jovială, dădea totuşi câteodată impresia unor ochi severi şi duri, pe o faţă tristă, cu căutătură glacială.

Vivacitatea surâzătoare a ochilor se acoperea uneori cu un val de tristeţe, nu din severitate temperamentală, ci când se întreţinea asupra vreunei probleme, ce o studia, şi ca o consecinţă a gravităţii excepţionale, ce ieşia din acest studiu.

Un scriitor a zis odată că adevărul este trist, pentrucă el nu se îngrijeşte de loc să fie conform cu interesele şi sentimentele noastre.

Intr'adevăr, înalta intelectualitate împlineşte o funcţie severă, căreia foarte bine poate să-i lipsească strălucirea şi agrementul.

Madgearu nu căuta nici strălucire, nici agrement, ci totdeauna se simţea că oficiază în slujba unei înalte intelectualităţi.

Iată omul pe care l-am cunoscut şi iubit. Şi de care mă lega o veche şi gravă prietenie a spiritului, într'o strânsă comunitate de năzuinţe ştiinţifice.

Toţi, care au luat cunoştinţă de moartea sa prematură, în plină forţă a inteligenţei şi în plin elan viguros al activităţii sale ştiinţifice, toţi, unanim, au exclamat: ce imensă pierdere!

Am încercat să exprim, povestindu-vă câteva crâmpeie din viaţa sa, dacă chiar fragmente dintr'o vieaţă bogată în creaţii pot fi prinse în câteva trăsături şi dacă intensitatea unui sentiment poate fi exprimabilă cu cuvinte, pentru-ce şi noi, Colegii şi Prietenii din Institutul de Ştiinţe Sociale al României, ca şi toată lumea, şi am văzut dece, mai mult ca ea, simţim profund mişcaţi, o imensă pierdere.

Chipul său, pe care graţie nobilei sale soţii, îl vom avea printre noi, ne va aminti de obligaţiile, ce le avem pentru Ştiinţă şi pentru Ţară, de a continua opera începută în 1918.

De aceea, nu ne luăm rămas bun, Iubite Prietene, căci împreună cu Tine, în spiritul Tău, care este şi al nostru, continuăm.

DIMITRIE GUSTI

CÂTEVA AMINTIRI DESPRE VIRGIL MADGEARU

Pe Profesorul Virgil Madgearu am avut cinstea să-l cunosc, pe când eram student, în sala de lectură a Institutului Social Român.

Pentru a evoca împrejurarea, trebue să încep prin a arăta că o caracteristică a şcolarităţii noastre la Academia Comercială era— pe atunci — un program de cursuri comune obligatorii, foarte încărcat, însoţit de străşnicia controlului frecvenţei, personificată în condica autocrată dela intrare.

Specializarea programului Academiei a venit mai târziu, — dar mai înainte de aceasta, unii dintre studenţi au şi realizat-o în fapt, prin absenţa dela anumite ore, după vocaţie şi după preferinţe conforme cu preocupările ştiinţifice proprii, — care indicau folosirea acestor ore pentru lecturi personale.

Urmăream cu asiduitate disciplinele economice. Imi rămâneau destule ceasuri pentru un refugiu ilicit în lecturi de economie, sociologie şi drept, pentru care ne stătea la îndemână cea mai caldă şi mai ocrotitoare sală de lectură, aceea a Institutului Social Român.

Această Bibliotecă, adăpostită în acelaşi local, făcea concurenţă orelor de curs ale Academiei. Se petrecea şi un lucru ciudat:

Pe semne că prestigiul Institutului aşezase o fericită servitute asupra nemiloasei condice de prezenţă a studenţilor. Căci, pe când în timpul orariului încercam să ne strecurăm afară pe uşa din stânga ce ducea la scară, se trăgea automat şi pe tăcute o linie peste semnătura studentului plecat, — dimpotrivă pentru cei care se strecurau pe uşa din dreapta în Biblioteca Institutului, frauda avea complicitatea condicei de frecvenţă.

In felul acesta, nu odată m'am găsit — lucrând la aceeaşi masă, lângă Profesorul Virgil Madgearu, care deschidea o carte nouă, se informa cercetând revistele care se suprapuseră în ultimile zile în rafturi, sau culegea documentări pentru lămurirea cine ştie cărei controverse ca atâtea, pe care vieaţa noastră publică le-a adus la ordinea zilei, într'o

societatea și o economie în necontenită prefacere, după precedentul războiu.

Noi abia aveam curajul să furăm, când și când, cu ochiul, volumul sau revista pe care Profesorul o consulta, pentru a le cerceta apoi și noi, — sau să tragem cu urechea la vre-o frântură de conversație în legătură cu probleme pe care încercam și noi să le trăim.

Profesorul Virgil Madgearu avea un prestigiu științific și moral de mari dimensiuni. De aceea, și examenul la „Economia Națională" ne dădea o deosebită îngrijorare. Se pregăteau studenții cu râvnă și stăruință, pentru ca nu rareori să amâne singuri, cu o sesiune — prezentarea lor în fața acestui Profesor.

Colaboram de un an la „Independența Economică" și Virgil Madgearu își exprimase dorința să trec pe la dânsul. Un an întreg am amânat această prezentare.

Era și greu. La sfârșitul anului al doilea, trebuia să dau examenul de „Economie Națională", care se cerea să-l trec la Profesorul Virgil Madgearu, numai pe baza unei temeinice pregătiri a materiei.

Abia câteva luni după ținerea examenului, m'am putut încumeta să mă înfățișez Profesorului și Directorului dela „Independența Economică".

Am făcut-o, cum am spus, în sala de lectură a Institutului Social Român.

Mă înșelasem însă. Profesorul își cunoștea studenții, dela examen. Mi-a repetat, cuvânt cu cuvânt, chestiunea grea pe care mi-o pusese la examen și răspunsul pe care i-l dădusem. M'a întrebat și asupra altor colegi pe care el îi remarcase în acea sesiune. Am îndrăznit atunci să-i supun dorința mea de a face doctoratul la cursul de „Economie Națională". — „Bine — mi-a răspuns — dar mai ai până la licență. Vom vorbi după ce vei lua-o". Și nu voiu uita cuvintele ce au urmat: „Ucenicia științifică este grea și ea nu dă roade decât dacă se face pe îndelete, cu studiu și cu multă răbdare. Dacă vrei un sfat, nu te grăbi".

In adevăr, era aceasta în concepția magistrului, o profesie de credință, pe care am auzit-o și mai târziu din gura lui: „arivismelor și improvizațiilor din țara asta, noi trebue să le opunem pregătirea. Și ucenicia abia dacă se poate face până la 30 de ani".

De aceea el a făcut puțini doctori.

Recunoaștem că asprimea firească a Profesorului și a omului de știință dădea adevărata altitudine școalei. In adevăr, după licență, am fost pus la o îndelungată practică în administrația economică. Mi-a recomandat și m'a obligat la o sistematizare a lecturilor de specialitate. Pentru aceasta, el ajuta pe studenți cu cărți din biblioteca lui personală. Iar la doctorat, mi-a îngăduit să mă înfățișez abia la șase ani după licență. Mai mult de doi ani mi-a reținut în studiu teza de doctorat, după ce ea fusese terminată și depusă.

Iată în practică, în ce fel se prezenta concepția lui despre ucenicia științifică și despre pregătirea universitară.

Astfel încât astăzi, după ani de experiență și răspunderi, nu ne rămâne decât să mărturisim în mod public și cu pioasă recunoștință: — „Aspră și bună școală am făcut noi cu Profesorul Virgil Madgearu"!

•

Il văd, ca acum, la catedră: învățat, stăpân, nešovăitor pe disciplina ideilor și a frazei, substanțial și convingător.

Prelegerile Profesorului Virgil Madgearu, — ca dealtminteri și conferințele lui dela tribuna Institutului Social Român — au fost printre acelea care, la Academia Comercială, m'au sprijinit în chip hotărîtor în convingerea pe care am avut-o și am practicat-o, că pentru învățătură înaltă, nu mai era nevoie să mergem neapărat la școlile occidentului și că putem face cel puțin tot așa de bine o pregătire științifică reală, în școala noastră. Cu studii dela o Universitate germană, Virgil Mdagearu a știut să facă aci școală românească.

Mai târziu, într'o activă colaborare practică cu care Virgil Madgearu m'a onorat la cele două departamente economice mai însemnate, am avut deseori prilejul să constat personalitatea și puterea de creație a economistului și a omului public.

Totul pleca mai întâi dela o concepție bine închegată; urmărea ideia în spirit de sistem, fără ca să sacrifice însă amănuntele care-i dădeau corp și vieață; migălia opera practică, fără ca să dăuneze concepției.

Imi amintesc de una din creațiile lui: înlăturarea regiei birocratice și introducerea regiei comerciale și a *autonomiei bugetare* în exploatarea întreprinderilor și serviciilor economice ale Statului.

Sistemul a stârnit un vifor de proteste. Se dădea alarma asupra primejdiei pe care o reprezenta regimul autonomiei bugetare. Reforma lui Virgil Madgearu distrugea un principiu sfânt în doctrina finanțelor, *unitatea bugetară*. Se surpa unul din stâlpii tradiționali ai finanțelor noastre de Stat!

Virgil Madgearu nu a răspuns acestor critice. El știa că unitatea bugetară formală, scriptică, nu mai era de mult o realitate; că nu se putea permanentiza administrarea leneșă și biurocratică a avuțiilor publice, și că mai înainte chiar de a veni legea comercializării să institue legal, fățiș și sistematic *bugetul anexă*, unitatea formală a bugetului român fusese ruptă, nu numai prin puzderia de fonduri speciale cunoscute și mai ales necunoscute Ministerului Finanțelor, dar și printr'un început de autonomie pe care îl dobândiseră anterior unele din marile servicii economice ale Statului.

Autorul putea fi criticat, dar realitățile nu mai puteau fi mai departe înfruntate.

Virgil Madgearu a urmărit procesul cu răbdarea, cu tenacitatea și cu credința, în triumful — fie și îndepărtat — al adevărului, proprii caracterelor mari. El era în fond un realist și acest lucru se poate vedea astăzi limpede.

Sistemul a fost arătat ca primejdios, textele au mai suferit între timp unele modificări; dar opera lui Virgil Madgearu a rămas, s'a consacrat, iar acum va forma un important capitol organic al codului patrimoniului public, în curs de elaborare.

Virgil Madgearu nu a făcut-o, — așa cum le plăcea unora dintre adversari să popularizeze — pentrucă era profesor, deci teoretician; pentrucă avea adică o „teorie", bună de experimentat în vieața de Stat, ci pentrucă el era un habotnic apărător al avutului public și al intereselor publice, și avea o viziune a lucrurilor, mai clară și mai creatoare decât mulți dintre predecesori.

Ministerul de Finanțe ar putea declara acum, după doisprezece ani de aplicare a regimului legii comercializărilor, că absența unității bugetare scriptice, tradiționale, nu a vătămat cu nimic situația și controlul finanțelor noastre publice. In schimb, a făcut să crească în loc unitatea *organică* a bugetului public, care nu mai face din economia publică o subdiviziune biurocratică și vegetativă a bugetului, ci face din buget un instrument viu de bună gospodărie a economiei publice.

Il văd iarăși, în 1933, când a părăsit conducerea Ministerului de Finanțe: „Băgați de seamă" — ne conjura el — „fiți credincioși Statului, apărați drepturile lui, — păziți veniturile, apărați legile". Virgil Madgearu știa ce greu era pe atunci să aperi legea, în Statul român.

La Ministerul de Finanțe, făcuse în plin administrație. Sunt numeroase apostilele lui model în arhivele Ministerului de Finanțe. O făcuse pentru ca odată cu introducerea cadrelor noi, să introducă prin contact educativ direct, și un spirit nou. Elementele noui pe care le adusese în Minister au fost formate personal de Virgil Madgearu: ca mentalitate generală, ca spirit de legalitate, ca metodă de lucru. Autoritatea și influența lui mare în Minister, erau dealtminteri o derivată a voinței lui statornice de a îndrepta și de a semăna sământa cea bună; erau expresia capacității lui de a o face.

In adevăr, Profesorul Virgil Madgearu nu a făcut școală numai în Academie și în cultura economică românească, de unde printr'un criticism pe care l'a infiltrat și elevilor a alungat în mare măsură spiritul livresc și snobismul intelectual, — ci a făcut școală și în administrația de Stat.

Dovada cea mai vorbitoare o constituesc astăzi rezultatele ce se văd în situația și în organizația finanțelor noastre publice.

Efortul nu îndeajuns de cunoscut încă, pe care Departamentul Finanțelor l-a făcut în perioada de finanțare a pregătirii de războiu, și mai ales pentru finanțarea războiului însuși, a fost posibil datorită și acelui coeficient de sistemă, de organizare, de tehnicitate și de mentalitate profesională, adus odinioară de Virgil Madgearu — aparatului acestui important sector al administrației de Stat.

O ultimă remarcă: la conducerea trebilor publice dintr'un singur punct de vedere a lucrat totuși Virgil Madgearu mai mult ca Profesor; anume, prin împrejurarea că în tot ce a făcut în fruntea departamentelor, el nu și-a uitat mai ales studenții, pe care-i iubia.

Pentru prima dată în legislația noastră publică, se consacră drepturi și se deschid la 1929 tot felul de căi și de posibilități de promovare, licențiaților Academiilor Comerciale, prin voința și căldura personală a Ministrului Virgil Madgearu

Se petrece atunci o mare migrațiune a elementelor pregătite mai cu seamă de Academia noastră Comercială, în administrația publică. In câțiva ani, posturile de comandă la departamentele economice trec în mâinile licențiaților Academiei.

In reorganizarea din 1933 a Ministerului de Finanțe, în care se vădia acolo o mare nevoie de personal calificat, Virgil Madgearu avea un leit-motiv pentru toată lumea: *„de preferință licențiat al Academiei Comerciale";* și dacă privim la cadrele actuale ale aparatului fiscal, constatăm că Ministerul de Finanțe de azi este în mare măsură Academia Comercială de ieri.

Aşa a fost Virgil Madgearu: personalitate puternica, vibrantă şi creatoare; suflet larg, dar discret. Adevărul e că lumea noastră nu-l cunoscuse încă! Indeobşte societatea înconjurătoare te cunoaşte numai prin concretizările pe care ea le poate asimila comod şi de predilecţie prin aparenţe. Climatul valorilor mari este multă vreme neprielnic, până după dispariţia lor.

Mă gândesc că sunt atâţia oameni pe care-i ridică şi-i onorează lucrurile: o situaţie trecătoare, o instituţie, o tribună. Virgil Madgearu mai ales nu a fost dintre aceştia. El a cinstit şi a dat conţinut situaţiilor a căror răspundere a purtat-o; — a creiat, a organizat şi ridicat instituţii, şi a onorat cu personalitatea sa, oricare tribună dela care şi-a rostit gândurile.

Mi se pare acum că evocarea unora din faptele şi împrejurările vieţii şi activităţii lui Virgil Madgearu, îl pune pe el într'o lumină proprie personalităţii lui, iar pe noi în faţa greutăţii fireşti pe care cu durere o întâmpini atunci când destinul te sileşte să priveşti împrejurări dragi de ieri, ca lucruri... de odinioară.

Dar marile amintiri despre fiinţa şi opera lui Virgil Madgearu, rămân pentru cultura românească şi pentru noi, o problemă de viitor totdeauna vie.

EUGEN DEMETRESCU

V I R G I L M A D G E A R U

Era în 1909 la Iaşi, în nişte zile de vacanţă. Străzile erau pline de lume. Dacă treceau Niculae Iorga sau A. C. Cuza, drumul se închidea numaidecât de manifestanţi. Se săltau pe garduri, se suiau unii pe umerii celorlalţi şi mai cu seamă strigau. Se adunaseră Români din toate unghiurile, toţi tineri şi toţi avântaţi. Ni-i arătam pe Bucovineni, căutam să ne apropiem de Basarabeni, ne amestecam cu Ardelenii. Era întâiul congres studenţesc şi ca un fel de presimţire a unirii celei mari. Ceea ce au hotărît atunci studenţii au ţinut, unii cu sângele lor. Grămadă a căzut la Cireşoaia, alţii în alte izbiri.

Acolo l-am văzut întâia oară pe Virgil Madgearu. Era pe stradă într'un grup de studenţi dela universităţi străine. Cred că lângă el se găsea Ionescu-Siseşti, absolvent proaspăt al şcolii înalte de agricultură dela Hohenheim. Purta aceiaşi ochelari, pe care şi-i potrivea mereu, nu dintr'o trebuinţă, ci dintr'un neastâmpăr lăuntric. Vorbea, cu braţul ridicat. Poate că nu-l auzia nimeni şi vorbele lui intrau în glasul neîntrerupt al mulţimii şi al oraşului amintirilor. A fost întâia lui păşire în vieaţa publică. Mai târziu când îl ascultam în parlament, răspunzând ca Ministru de Finanţe unor interpelări, cu aceeaşi pornire şi mişcare a ochelarilor, scena din Piaţa Teatrului Naţional din Iaşi reînvia încet. Omul rămăsese neschimbat şi s'a păstrat acelaşi până la sfârşitul năprasnic al zilelor lui, un luptător. Şi i-a fost dat să cadă în aceeaşi zi cu fostul lui dascăl de naţionalism, de care valurile politice îl depărtaseră, ca o întoarcere în acel an dela Iaşi, când fuseseră împreună. Numele lor au să se rostească astfel totdeauna legate.

Nu ştiu dacă mi-a spus cineva atunci şi dacă i-am cunoscut numele, dar peste câtva timp, când l-am întâlnit din nou, l-am recunoscut fără nicio greutate. De rândul acesta, m'a dus la el bietul Puşchilă, unul din cei mai înzestraţi şi mai nenorociţi oameni de ştiinţă români. Fuseserăm colegi de universitate sau aproape. El era filolog romanic şi ne vedeam în excursiile geografice, în care nu se cercetau numai forme de teren, dar şi forme de suflet. Avea o mare dorinţă, să plece în Germania ca să-şi adâncească studiile. Mi se pare că în cele din urmă căpătase şi o mică bursă. In tot cazul, voise să-şi adune ceva bani pentru această călătorie şi ajunsese nu ştiu cum, un ajutor de redactor la o revistă de specialitate, de care nu putea să-l lege nimic, decât cinstea lui ardeleană faţă de orice sarcină luată. Revista se chema „Monitorul Asigurărilor Muncitoreşti", şi era scoasă de Casa Centrală a Meseriilor, Creditului şi Asigurărilor Muncitoreşti, înfiinţată de curând, în 1912. Se cerea un om care să ştie germana şi să poată urmări publicaţiile de politică socială în această limbă, limba politicii sociale în Europa dela Bismarck. Redactor şef al revistei era Virgil Madgearu.

Eu tocmai mă întorsesem din Germania. Era în anul războiului balcanic. Puşchilă m'a căutat şi m'a rugat să-i ţin locul, nu mult, până se va găsi cineva potrivit, pentrucă putea să plece în sfârşit, în ţara dorinţelor lui şi nu vrea să-l lase pe redactor în încurcătură, după ce se purtase atât de frumos cu el. I-am spus că n'am nicio pregătire, crezând că scap. „Nu-i nimic. Nici eu n'am avut niciuna şi acum nu se îndură să-mi dea drumul. Fă-mi acest serviciu. Nu am pe altul". L-am ascultat, pentrucă îmi închipuisem că n'are să ţie. Datorită lui Madgearu şi felului cum a ştiut să mă lege de ştiinţa lui, ţine şi astăzi şi are să ţie totdeauna. In anul celălalt, în 1914, Puşchilă a trebuit să vie îndărăt din Germania intrată în războiu, dar n'am apucat să-l mai cert că mă abătuse dela rosturile mele universitare, pentrucă a murit chiar în vama dela Burdujeni, împreună cu atâtea nădejdi puse în el. L-am plâns mai ales Madgearu şi cu mine.

Era la Casa Centrală a Asigurărilor, la începuturile ei, o secţie a patra, organizată ca un oficiu de studii, care a premers toate oficiile de studii de după aceea ale ministerelor. Madgearu a luat parte la înjghebarea lui şi l-a dus cu el în toate departamentele pe unde a ajuns titular. In unele locuri tot ce a rămas dela el, după ce legislaţia a fost înlăturată, au fost tocmai aceste oficii de studii şi oamenii ieşiţi din ele şi ducându-i în ciuda împrejurărilor vederile mai departe. L-am văzut acolo la lucru şi am lucrat alături de el. Era stăpânit pe atunci de Karl Bücher, care era un fermecător. Prin el am ajuns să-l cunosc şi eu, care numai la economie politică şi la ştiinţele economice nu mă gândisem mai înainte. Il atrăgea problema muncii la domiciliu, care-l atrăsese şi pe magistru. Avusese din cât mai mi-a duc aminte, şi o lucrare de seminar la Lipsca, cu acest subiect. Cu cercetarea pe teren a probelemei în România, prin fabrici şi între lucrători, a călcat Madgearu din lumea teoriei, care a ameninţat toată vieaţa să-l covârşească şi să facă din el un aprioric social, în lumea faptelor. A fost ucenicia lui de om politic, întoarcerea pe această cale şi sub ochii mei, din Germania studiilor în ţara proprie, a problemelor care cereau deslegări grabnice. La lucrarea despre această muncă la domiciliu, pe care a scos-o atunci printre cele dintâi ale lui, într'o colecţie a Asigurărilor muncitoreşti, de sub grija mea, ştiu că am ciocănit şi eu. Işi făcuse obiceiul, păstrat apoi ani de zile, şi când nu mai lucram în fiecare zi împreună la acelaşi birou, să-mi dea manuscrisele ca să le citesc eu întâiu şi să-i fac observaţii. Mulţi l-au cunoscut ca un îndărătnic. Eu l-am cunoscut şi altfel şi bun bucuros să asculte părerile altuia şi uneori chiar să se dea după ele.

Din mijlocul acestor frământări şi îndeletniciri a luat deodată un loc hotărîtor instituţia de învăţământ superior, înfiinţată de Nicu Xenopol, Academia de Inalte Studii Industriale şi Comerciale. Noua şcoală de economişti s'a îndreptat numaidecât spre catedrele ei, şi Madgearu odată cu ea. Două examene a trebuit să dea până să pătrundă. Am fost la întâia lui lecţie, într'o sală din casa astăzi dărâmată din Piaţa Palatului Regal, unde era Automobil Clubul Regal Român şi mai târziu Studioul Teatrului Naţional şi cinematograful Forum. Era ştiinţă ceea ce desvolta în faţa băncilor în amfiteatru sub un tavan jos şi cu svonul căiei Victoriei năvălind pe ferestre, acest om tânăr, încordat şi cu mişcările tăioase, dar era şi alt ceva. De pe acea vreme se simţia în glasul şi în expunerea lui acea trăsătură autoritară ieşită dintr'o mare siguranţă şi încredere în sine şi care îl mâna fără putinţă de împotrivire spre vieaţa politică. Atunci a părăsit şi redacţia Monitorului Asigurărilor Muncitoreşti, unde, după mici oscilări i-am urmat eu şi cu ea şi politica socială. Problemele de organizare economică, în timpul războiului în Moldova şi alături de Vintilă Brătianu, şi problemele financiare, după încheierea lui, l-au câştigat cu totul. La întoarcerea din bejenie, în 1918, Madgearu a înfiinţat cu Ion Răducanu, ca o răsfrângere a acestor gânduri noi, revista „Independenţa Economică", al cărui întâiu secretar de redacţie am fost eu. Tot atunci am tradus din nemţeşte, la îndemnul lui, cartea de Maxim Gorki, pe care o putuse căpăta din Germania, cu excesele Bolşevicilor dela înscăunarea lor la putere. Pe acea vreme marele romancier rus era antibolşevic.

In Moldova Madgearu mai făcuse o experienţă, care era ştinţifică prin temelie, dar era de reformă şi de misionarism social, prin tendinţă. El răspunsese la chemarea din 1917 a d-lui Dimitrie Gusti, în jurul căruia s'au strâns atunci toţi oamenii de ştinţă şi de practică socială, pentru o ridicare a ţării din ruine şi desnădejde. Acea chemare a dat naştere la început Asociaţiei pentru Ştiinţa şi Reforma Socială şi mai târziu la Bucureşti, Institutului Social Român. Madgearu a fost întâiul ei secretar general şi a scris cu mâna lui într'o mare condică procesele-verbale ale şedinţelor eroice ieşene. Se vede şi din ele omul cloco-

titor de vieaţa de totdeauna. Ca o ciudăţenie faţă de drumul apucat curând după aceea, este patima cu care cerea ca membrii Asociaţiei să nu facă niciun fel de politică. Se visa prin urmare, un om de cercetare, care numai ca atare şi prin adevărurile scoase din studiile şi meditaţiile lui, poate să îndrepte şi să ţie pe calea cea bună lumea. El a adus din Moldova, înainte să se facă întoarcerea dela Iaşi, manuscrisul întâielor numere din Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială, şi mi l-a încredinţat pentru tipărire mie, făcându-mă prin aceasta şi întâiul şi credinciosul ei secretar de redacţie, mulţumită vechei cunoştinţe şi colaborări. Apoi a venit ca o apă politica şi l-a luat. Erau mulţi, cei cu gândul să aşeze în fruntea nouei mişcări, care amintea de Kogălniceanu şi amintea de Eminescu, pe Vasile Pârvan. Marele om de ştiinţă stătea în tot cazul de vorbă cu fruntaşii şi conlucra la tragerea liniilor programatice, atât de doctrină cât şi de acţiune. Pilda, de care n'a putut să scape nici odată, a unui Iorga dublu, om de ştiinţă şi om politic, îl urmărea şi atunci. Din această lume şi din aceste căutări a ieşit şi Virgil Madgearu, omul politic.

Avea în firea lui voinţa de putere, în tradiţiile familiei patima organizării, în pregătirea ştiinţifică încrederea într'o altă ordine, în împrejurările istorice îndemnul la o faptă repede. Păstra mult din profesor şi rămânea în acelaşi timp om de catedră. Ceea ce se văzuse întâi la Maiorescu, care până şi ministru, nu-şi lăsa cursurile din sala a patra a Universităţii, trecuse apoi la Iorga nelipsit şi el dela îndatoririle universitare şi cerând să i se zică d-le profesor, chiar şi atunci când era prim-ministru, s'a întâmplat şi lui Madgearu. Coreligionarii ca şi adversarii politici credeau că pot să-l ia în glumă, pentru tot ce aducea dela catedră în politică. A fost mi se pare unul din meritele lui de căpetenie, că a făcut sau că a încercat să facă din ştiinţele economice o unealtă de guvernare. Avea una din bibliotecile cele mai frumoase din Bucureşti, prin bogăţia documentării şi prin grija de înfăţişare. In biroul acela, care părea întreg de mahon şi marochin, de unde a fost ridicat şi dus la moarte, era nu ca într'o încăpere din casa lui, ci ca într'un altar al Zeiţei Ştiinţa. Cred că la fel cu marii evlavioşi care deschid Sfintele Scripturi la întâmplare ca să afle o mângâere sau o deslegare, Madgearu, pentru orice nedumerire, nu numai de ordin ştiinţific, dar şi de ordin practic, îşi întreba biblioteca. Pentru omenia lui am să-mi aduc totdeauna aminte cu câtă dragoste, aproape de fiu, vorbea bătrânului Olteanu, îl primea oricând, îl punea să-i povestească despre biserica din Chitila, zidită de acesta, un toptangiu de fierărie, de cei vechi, de lângă Biserica cu Sfinţi de pe uliţa din Bucureşti cu acelaşi nume, din vremea breslelor şi a negustorilor români, care, lăsându-se de meserie, de greutatea anilor, îşi vânduse firma fraţilor Madgearu şi dădea şi acum mereu pe la ei, ca să i se pară că nimic nu se schimbase.

Omul se ascunde de obiceiu şi era în afară numai hotărîre şi neînduplecare, dar avea în el această duioşie adusă ca o comoară necheltuită din casa părintească dela Galaţi. Venea în vieaţa publică bogat de amândouă însuşirile, una moştenită, ca un sol al păturii burgheze în stare să dea mari muncitori ţării, şi alta câştigată între oamenii de ştiinţă ai Germaniei, ca un căutător de drumuri noi.

Această vieaţă publică, atunci când pregătirea lui Virgil Madgearu era încheiată, l-a smuls cu sine şi timp de douăzeci de ani l-a ţinut în sbuciumul ei.

EMANOIL BUCUŢA

P E T R E A N D R E I

In vâltoarea evenimentelor din ultima vreme, Profesorul *Petre Andrei* şi-a curmat singur vieaţa. Prin moartea sa prematură Universitatea românească a pierdut pe unul dintre cei mai străluciţi profesori, ştiinţele sociale, în deosebi sociologia şi etica, pe unul dintre cei mai de seamă reprezentanţi, iar vieaţa publică un luptător de înaltă ţinută şi mare putere de muncă şi înrâurire. Petre Andrei şi-a rupt firul vieţii în plină activitate. Publicase de curând tratatul său masiv de *Sociologie Generală* şi pregătea un tratat de *Politică,* în care urma să discute pe larg problema statului. Deosebit de acestea, se gândea la o *Sociologie specială,* dedicată problemei originii şi desvoltării di-

feritelor instituţii sociale, ca dreptul, familia, religia, economia etc. Un savant la 50 de ani este în deplinătatea puterilor sale creatoare, ajuns în momentul în care experienţa ştiinţifică îi îngăduie publicarea rezultatelor principale, de aceea moartea Profesorului *Petre Andrei* este o pierdere dintre cele mai grele, neputând fi compensată cu nimic.

Cei grupaţi în jurul revistei *„Sociologie Românească"*, deplâng moartea năprasnică a Profesorului *P. Andrei*, nu numai din pricinile acestea obiective, de care trebue să ţină seama orice istoric cultural sau istoric al ştiinţelor, ci şi din pricini mai adânci, de rudenie ştiinţifică şi legături vechi de colaborare. *Petre Andrei* este cel dintâiu şi până azi cel mai de seamă elev al Profesorului *D. Gusti*. Intr'adevăr, *Petre Andrei* s'a format în Seminarul de Sociologie şi Etică al Universităţii din Iaşi, condus înainte de războiu de Profesorul *D. Gusti*. Cu acelaşi profesor şi-a dat licenţa şi apoi doctoratul, pentru a-i urma la catedră în momentul în care Profesorul *Gusti* a trecut la Universitatea din Bucureşti. *Petre Andrei* a fost şi mai târziu colaboratorul Profesorului *D. Gusti* la *Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială*, la *Institutul Social Român* şi, în sfârşit, la *Ministerul Educaţiei Naţionale*, ca Subsecretar de Stat. Din toată această îndelungată colaborare *Petre Andrei* a păstrat până la moarte multe din cele deprinse şi învăţate la Seminarul de Sociologie din Iaşi, fiind în multe privinţe un continuator şi elev al Profesorului *D. Gusti*.

O expunere amănunţită a sociologiei lui *Petre Andrei* se găseşte în cartea *„Sociologia Românească"* de *Traian Herseni*, publicată de Institutul de Ştiinţe Sociale al României. Aici amintim numai câteva din legăturile Profesorului *Petre Andrei* cu Profesorul *D. Gusti* şi prin d-sa cu întreaga Şcoală dela Bucureşti.

Inrâurirea Profesorului *D. Gusti* asupra lui *Petre Andrei* se vădeşte, cum e şi firesc, mai ales în opera de tinereţe a acestuia. In *„Studii Sociologice şi Etice:* Din lucrările Seminarului de Sociologie şi Etică al Facultăţii de Litere şi Filosofie din Iaşi — Director: *Dimitrie Gusti*, Vol. I şi II", apărute la Iaşi în 1915, contribuţia cea mai însemnată este a lui *Petru Andreiu*, cum semna pe vremea aceea, şi anume studiul: *„Mecanicism şi teleologism în sociologia contemporană:* I. Mecanicism şi teleologism în sociologia lui *H. Spencer* şi *G. Tarde;* II. Sociologia marxistă şi sociologia neokantiană". In *„Concluzia"* acestui studiu, parte critică şi constructivă, după largile expuneri şi interpretări de texte, *Petre Andrei* se încadrează în sistemul de gândire al profesorului său, *D. Gusti*. Reproducem câteva pasagii lămuritoare:

„Vieaţa socială, realitatea socială, a cărei esenţă este deci voinţa socială, este complexă şi are mai multe elemente, mai multe aspecte, decât au considerat sociologia marxistă şi cea neokantiană. Acele elemente nu stau într'un raport de dependenţă genetic, nu se pot reduce unele la altele. Realitatea socială e constituită de anume elemente, deci are *elemente constitutive* şi e călăuzită, e organizată de alte anumite elemente care sunt *elemente organizatoare*. Elementele constitutive, care sunt manifestările psihice şi fenomenele economice, formează *structura unităţii sociale*, iar elementele organizatoare: fenomenele politice şi juridice formează *funcţiunea realităţii sociale"*. Şi mai departe: „Intre aceste elemente există un raport de coexistenţă originară, sau, cum spune *D. Gusti*, un *paralelism*, căci toate cele patru elemente considerate sunt în orice realitate socială, poate nu în acelaşi grad de desvoltare, dar sunt, căci fără ele nu putem avea o realitate formată, cu structură şi funcţiune". (P. Andrei, op. cit. pg. 146—147). Autorul citează la pg. 147: *„D. Gusti*. Note din cursul de Sociologie din anul 1910—1911, ţinut la Universitatea din Iaşi" — deci probabil primul curs complet de sociologie al Profesorului *D. Gusti*, care a fost numit profesor în 1910. Sfârşitul studiului (pg. 148), situează şi mai strâns pe autor în şcoala Profesorului *D. Gusti:* „Ca sistem de sociologie... trebue să introducem în locul *monismului marxist* şi al *monismului neokantian*, un alt fel de monism bazat pe activitate, pe voinţă, un *monism voluntarist*, către care tinde sociologia contemporană".

Tot în *„Studiile"* amintite, găsim o schiţă a lucrării de doctorat asupra valoarei, după cum ne informează într'o notă chiar *Petre Andrei*, intitulată: *„Despre procesul de cunoaştere şi recunoaştere al valorilor"* (pg. 151—166), în care înrâurirea Profesorului *Gusti* apare clară, şi în ce priveşte etica. „Idealul, valoarea absolută pentru judecăţile de valoare" — scrie *P. Andrei* — „constă în *totalitatea valorilor*. Totalitatea valorilor realizate şi a celor în proces de realizare constitue ceea ce se chiamă *cultură*. Atunci *idealul cultural*, care e alcătuit dintr'un ideal politic, etic, economic, juridic etc. e o valoare absolută. Cine poate crea însă valori culturale? Valorile culturale sunt opera aceluia ce lucrează în mod constant, determinat de motive conştiente, cu răspundere, într'un cuvânt valorile culturale sunt opera *personalităţii"*.

Inrâurirea Profesorului *D. Gusti* se resimte şi în opera de mai târziu a lui *Petre Andrei*. Teza sa de doctorat *„Filosofia valorii"* este o aplicare foarte interesantă a sistemului de sociologie al Profesorului *D. Gusti* la problema valorilor. *Petre Andrei* ajunge la o seamă de concluzii noi, care îl situează cu drept cuvânt între oamenii noştri de ştiinţă, dar înrudirea cu maestrul său rămâne şi faptul nu poate decât să-i cinstească pe amândoi.

In *„Problema Fericirii* — Fundamentul său eticosociologic" (Iaşi, 1921), care este lucrarea principală de etică a lui *Petre Andrei*, acesta confirmă sistemul de etică al Profesorului *Gusti* şi ajunge la concluzia foarte înrudită că *„scopul moral, idealul etic e umanitatea*, căreia i se subordonează toate scopurile individuale şi sociale". „Care e mijlocul cel mai potrivit pentru ajungerea acestui scop? Este *personalitatea*, e acel sentiment de unitate a forţele psihice şi conştiinţa de subordonare a scopurilor particulare faţă de cele generale" (pg. 136).

Ideea atât de fecundă, a Profesorului *D. Gusti*, de a deosebi neted activitatea socială de condiţiile ei, se păstrează şi în opera sociologică a Profesorului *P. Andrei* până la sfârşit. Criticând concepţia „cosmogeografică" din sociologia contemporană, *P. Andrei* scrie în *„Probleme de Sociologie"* (1927, pg. 41—42): „Nu insistăm asupra acestor teorii, dar trebue să accentuăm faptul că ele nu studiază vieaţa socială în ea însăşi, ci mai mult condiţionarea exterioară sau, cum spune d-l *D. Gusti*, cadrul în care se desvoltă dânsa. E drept că societatea nu este ceva fără legătură cu vieaţa cosmică universală, că fenomenele istorico-sociale se resimt de influenţa acesteia, dar nu trebue să se facă din simple analogii caractere constitutive ale societăţii. Energia psihico-socială e deosebită de cea fizică şi nu formează legile acesteia, căci dacă în fizică şi mecanică se constată constanţa energiei, în domeniul social avem a face cu o creştere de energie, supt diferite forme". Şi aici ideea fostului său profesor e frumos exprimată şi fructificată în chip personal.

Tratatul de *„Sociologie Generală"* (Craiova 1936) păstrează de asemenea deosebirea aceasta caracteristică sistemului Şcolii Sociologice dela Bucureşti, precum şi alte câteva din ideile de căpătâiu, cum este voinţa socială, cadrele, manifestările şi paralelismul sociologic. Şi în privinţa aceasta textele sunt cât se poate de limpezi.

„Dacă analizăm diferitele forme de societate" scrie *P. Andrei* (Soc. Gen., pg. 382 şi urm.)— „...cea dintâiu problemă, care ni se impune este cercetarea factorilor fundamentali şi necesari, care explică alcătuirea societăţii, precum şi a condiţiilor în care apare societatea. Noi admitem aceasta deosebire, între factori şi condiţiuni..." care „ni se pare reală şi importantă" — pentru a da ca exemple „mediul geografic", corespunzător cadrului cosmic din sistemul Prof. *Gusti*, „comunitatea de sânge, care fixează anumite caractere biologice-tipice" (cadrul biologic), „identitatea sufletească" (cadrul psihic) şi „continuitatea şi tradiţia" (deci cadrul istoric).

„Dacă instituţiile psihologice şi cele economice au un rol constitutiv pentru societate, dreptul şi autoritatea politică au un rol normativ, regulativ. Dar una fără alta nu pot exista, toate sunt deci egal de necesare şi nu se pot reduce una la alta. Ele alcătuesc structura socială şi numai prin echilibrul lor se poate conserva şi poate funcţiona o societate" (pg. 524).

„Istoria vieţii sociale ne arată un *paralelism* necontestat între diferitele forme de instituţii, tipurile generale de societăţi şi mentalitatea omului, ceea ce dovedeşte că între aceste trei momente există o interacţiune puternică" (pg. 580).

Istoricii sociologiei româneşti vor găsi în studiul operei lui *Petre Andrei* multe izvoare gustiene, care dovedesc trăinicia sistemului de origine şi putinţa lui de a genera noi sisteme de gândire, originale în mare măsură, după puterea de gândire a celor înrâuriţi, totuşi înrudite şi desvoltate organic. O teză de doctorat de pildă, dedicată studiului acestor filiaţii ar fi foarte instructivă şi din multe puncte de vedere rodnică. Pentrucă un lucru este limpede: ştiinţa este operă de largă colaborare, încât mai totdeauna au mai mare merit cei care continuă şi adâncesc poziţiile câştigate, decât cei care de dragul unei originalităţi deşarte, reiau de fiecare dată munca dela început, fără să ţină seama de tradiţie şi de foloasele continuităţii. A spori câştigurile ştiinţei înseamnă mai totdeauna a duce mai departe opera înaintaşilor.

Petre Andrei a continuat în multe privinţe opera profesorului său, *D. Gusti*, totuşi a izbutit să închege o operă ştiinţifică masivă şi personală. Personalităţile puternice, în felul celei a lui *Petre Andrei*, nu primesc înrâuririle pasiv, printr'un simplu proces de imitaţie şi repeţire, ci în mod activ, întrebuinţând cele împrumutate pentru noi creaţii de valoare necontestată.

Petre Andrei a fost un mare dascăl de sociologie şi va rămâne prin munca lui ştiinţifică în istoria gândirii româneşti. Cele câteva studii publicate în limba germană, care n'au fost lipsite de ecou în cercurile ştiinţifice mondiale, dovedesc că, dacă ar fi apucat să-şi desăvârşească opera şi să o publice într'o limbă străină, ar fi putut câştiga merite reale şi pentru ştiinţa universală. Pierderea sa înainte de vreme înseamnă prin urmare o pierdere şi pentru poporul nostru, care nu poate să facă risipă cu vieaţa savanţilor săi, pentrucă nu are niciunul de prisos.

TRAIAN HERSENI

PETRE ŞTEFĂNUCĂ

La doliul care învăluie sufletele dv. la amintirea personalităţii distinsului profesor Virgil Madgearu, amintire invocată cu atâta căldură şi duioşie de către eminentul meu coleg Dimitrie Gusti, să-mi daţi voie să adaog încă o notă de tristeţă.

Este vorba de un modest, dar harnic profesor basarabean, Petre Ştefănucă, care a căzut victimă a regimului bolşevic în provincia românească dintre Prut şi Nistru, şi a cărui dispariţie dramatică imbolizează marea tragedie a Românilor basarabeni din anul 1940—1941, întruchipează spiritul de rezistenţă şi de dârzenie a poporului românesc din această provincie, atât de rău încercată de către destinul istoric.

Mazil din com. Ialoveni, jud. Lăpuşna, Petre Ştefănucă îşi face studiile la Liceul Alecu Donici din Chişinău, după care trece la Universitatea din Bucureşti, unde îşi ia licenţa în litere. Elev distins al d-lui profesor Gusti, Caracostea şi Cartojan, după terminarea studiilor se reîntoarce în Basarabia, unde, pe lângă catedra de limba română, pe care o ocupă la Tighina, Chişinău şi Cetatea Albă, Petre Ştefănucă desfăşoară o vie propagandă românească, luând parte activă la diferite manifestări culturale. Pasiunea lui era însă cunoaşterea vieţii sufleteşti a poporului românesc din Basarabia, organizarea lui socială şi economică. Incă pe băncile unversităţii, Petre Ştefănucă, ieşit din mediul rural al Basarabiei şi trecut prin şcoala românească, poartă în sufletul său mândria mazililor din Moldova Veche şi vraja poeziei vieţii româneşti, cu povestirile ei domoale, cu drama doinelor ei, cu credinţele ei pline de superstiţii, cu filosofia ei sănătoasă.

In publicatiile noastre de specialitate încep să apară studii folkloristice cu semnătura lui Petre Ştefănucă. In anul 1937, el publică, în „Anuarul Arhivei de folklor a Academiei Române", una din cele mai interesante lucrări cu privire la viaţa poporului românesc din Basarabia, intitulată: *„Cercetări folklorice în valea Nistrului de Jos"*.

După ce se înfiinţează Institutul Social Român din Basarabia, Petre Ştefănucă devine secretarul acestei instituţii, animatorul şi conducătorul de fapt al cercetărilor dela Copanca, etc., cercetări care s'au soldat cu două-trei volume importante de studii asupra Basarabiei.

L-am văzut ultima dată, pe la începutul lui Mai 1940. A venit la mine în uniformă de ofiţer. Venea dela Constanţa şi pleca la Chişinău, după ce-şi făcuse stagiul de concentrare. Cu ardoarea unui vrăjit îmi vorbea despre planurile lui, de a se cobori din nou în satele româneşti din Basarabia.

Dar ca un vifor de iarnă deslănţuit în mijlocul unei veri senine, vine marea tragedie a neamului nostru. Forţa brutală a sovietelor calcă într'un răstimp de câteva ore inima Basarabiei, Chişinăul. Petre Ştefănucă nu reuşeşte să se evacueze şi împărtăşeşte soarta Românilor rămaşi în ghiarele bolşevicilor. Pentru a nu fi acuzat de sabotaj el este silit să rămână profesor la o şcoală din Chişinău. Bolşevicii încep să se pregătească pentru anul lor şcolar, schimbă alfabetul latin, schimonosesc limba românească, pe care o socotesc nu ca lmbă romanică, ci de origine slavă. Profesorii de origine etnică *„basarabeană"*, toţi străinii strecuraţi în învăţământul nostru, ţin meetinguri, la care blamează cultura românească, care i-a ocrotit, intră în calitate de inspectori şcolari pentru iniţierea în doctrina comunistă, pentru distrugerea sufletului românesc. Se agită, in şedinţe cu discuţii în stil rusesc. Foştii prieteni ai lui Ştefănucă, dela aşa zisă „Societate a Scriitorilor Basarabeni" (de ce nu „români" din Basarabia?) se pun în serviciul cauzei comuniste, scriu ode la adresa lui Stalin, şi ne batjocoresc pe noi.

Petre Ştefănucă, în discuţiile pe care le avea, nu-şi ascunde părerea că limba moldovenească este aceeaşi limbă, ca a tuturor Românilor, de origine latină, şi că alfabetul rusesc n'are ce căuta în Basarabia.

Nu s'a început nici anul şcolar şi Petre Ştefănucă în luna Septemvrie este arestat fără nici un motiv. Este cercetat timp de 7 luni, purtat din celulă în celulă, cu „vizite" nocturne a judecătorilor sovietici, este supus la cele mai mari torturi. Pentru ce? Nu se ştie, după cum nu se ştie de ce au fost omorâţi atâţia Români basarabeni, în frunte cu cei 18 deputaţi din Sfatul Ţării, şi după cum au fost arestaţi şi deportaţi acei vreo 300.000 de ţărani, aproape toţi Români, din Basarabia.

După 7 luni vine ziua judecăţii. Un prieten al lui Ştefanucă a fost citat ca martor în această înscenare lugubră de proces. Iată ce povesteşte el: Lui Ştefănucă i se formulează capetele de acuzaţie: 1) Ştefănucă este agentul românismului, 2) el este produs incorigibil al culturii faşiste, şi deci este periculos pentru societatea proletară, şi 3) Ştefănucă este antisemit (el n'a făcut niciodată niciun fel de politică).

Slăbit, îmbătrânit, după chinurile îndurate (povesteşte martorul), în temniţele din Chişinău, dar cu ochii scântietori de mazil, Ştefănucă, care cunoştea şi limba rusă, refuză să răspundă la întrebările puse în limba rusă de către judecătorii sovietici. *„Ştii doar limba rusească, de ce nu răspunzi?"*, îl întreabă procurorul. *„Da, dar d-stră singuri aţi creat o republică moldovenească, deci limba Statului este limba noastră"*, răspunde Ştefănucă. Intrebările se pun prin translator şi Petre Ştefănucă, cu dârzenie răspunde la întrebările judecătorilor, apărând drepturile Românilor basarabeni, la cultura lor naţională. A fost condamnat la moarte.

S'ar fi cerut guvernului rus comutarea pedepsei capitale în o pedeapsă mai uşoară, dar nu se ştie ce răspuns l-a primit şi dacă s'a primit.

Petre Ştefănucă a dispărut. De sigur, că el a fost omorît. Noi Românii şi în deosebi Românii basarabeni, nu ştim să apreciem jertfele noastre nenumărate, sacrificiile mari pe care le-am făcut.

Modestul profesor, ieşit din sânul românimii basarabene, a dispărut ca un erou.

ŞTEFAN CIOBANU

M E M O R I U

ASUPRA SITUAŢIEI SOŢULUI MEU, FOST PROFESOR DE LIMBA ROMÂNĂ ŞI DIRECTOR AL INSTITUTULUI SOCIAL ROMÂN DIN BASARABIA, REFERITOARE LA ACTIVITATEA SA SUB OCUPAŢIA COMUNISTĂ

Subsemnata Nina Ştefănucă, domiciliată în Chişinău, strada Mihail Cogălniceanu Nr. 49, am onoarea a vă aduce la cunoştinţă că soţul meu, Petre V. Ştefănucă, sosind în Chişinău, pe data de 25 Iunie 1940, după o concentrare de aproape un an de zile, ca sublocotenent de rezervă în Regimentul de Gardă, pe atunci aflat la frontiera Bulgariei, a fost surprins de evenimentele dela 28 Iunie 1940 şi nu s'a putut refugia imediat, din următoarele motive:

1. *Băiatul mai mare. în vârstă pe atunci de 4 ani, suferind de hernie, nu putea suporta o călătorie în acele clipe de refugiu şi căldură, care suferea dela nouă luni şi acuma ajunsese în faza cea mai grea.*

2. *Soţul meu fiind venit de abia 3 zile, n'a putut lua contact cu părinţii săi bătrâni, ţărani din comuna Ialoveni, jud. Lăpuşna, care ulterior au fost deportaţi de către bolşevici în Siberia.*

3. *In afară de aceasta, mai poseda lucrări ştiinţifice, privitoare la Basarabia, material ce era cules de ani de zile prin satele Basarabene.*

Cea mai mare parte din acest material se găsea la sediul Institutului şi necesita un timp mai îndelungat pentru a fi strâns şi transportat. ......

Deci, rămânând, de nevoie, trebuia să se supună la anumite obligaţii, fiind un bun cunoscător al limbii moldoveneşti, chiar din primele zile a fost chemat la traducerea gramaticei moldoveneşti, el care era specialist în acest domeniu a cerut insistent păstrarea alfabetului latin şi a limbei corecte româneşti. In această chestiune a luptat cu o înverşunare şi cu un curaj fără precedent, arătând cu argumente ştiinţifice şi de folklor că numai limba română este limba adevărată a locuitorilor din Basarabia.

Văzând dârzenia cu care soţul meu apăra integritatea limbii româneşti, şi pentru a nu compromite scopul ascuns de a rusifica limba locuitorilor Basarabeni, autorităţile sovietice îl arestează în ziua de 9 Octomvrie 1940, acuzându-l de românofilism şi de imperialism, aducându-i ca acuzaţie printre altele şi articolele din revista

„Viața Basarabiei", prin care soțul meu dovedea că și dincolo de Nistru pulsează aceeași viață românească, că și acolo locuesc români și că România este îndreptățită să ocupe întreaga Transnistrie, până la Bug.

Șase luni de zile, a continuat instrucția, cercetându-se acuzațiile soțului meu și abia în Aprilie 1941, procesul a fost desbătut în fața Tribunalului revoluționar excepțional, două săptămâni de zile au durat desbaterile acestui proces ședințele fiind secrete, soțul meu fiind capul procesului, urmat de alți opt inși, toți transnistrieni. Modul cum soțul meu a căutat să-și apere cauza românească, se poate vedea, interogând pe d-l Profesor Știrbu, care a fost ca martor, precum și servitorii Tribunalului de atunci, care se găsesc și astăzi în Chișinău.

Procesul s'a terminat prin condamnarea soțului meu la moarte, prin împușcare și confiscarea întregului material științific, căci, după părerea lor, și acesta era un duh contrarevoluționar. După cererea de grațiere la Moscova, ni s'a spus verbal că i s'ar fi schimbat pedeapsa cu moarte în zece ani temniță grea. De atunci am pierdut orice urmă a soțului meu.

In prima și ultima întrevedere ce am avut-o cu soțul meu, în zidurile închisorii Centrale, n'a izbutit să-mi vorbească prea mult, deoarece am fost puși sub paza a patru soldați, dar totuși, cu un curaj deosebit, mi-a spus: „Să fii cu fruntea sus, ideile mele tu le știi care sunt! Totodată să transmiți prietenilor mei de muncă, care m'au înțeles și m'au apărat, punându-și viața lor în pericol, toate mulțumirile mele cele mai sincere de dragoste profundă".

In aceste clipe grele pe care le-am trecut și a căror urmări le suport și astăzi, am fost ajutată de d-l Profesor Știrbu și Moroșanu, atât din punct de vedere moral, cât și din punct de vedere material.

Nina P. Ștefănucă

ACTIVITATEA ȘTIINȚIFICĂ A PROFESORULUI PETRE ȘTEFĂNUCĂ

PÂNĂ LA 28 IUNIE 1940. (EXTRAS DIN RAPORTUL DIRECTORATULUI CULTURII NAȚIONALE DIN CHIȘINĂU)

Incă înainte de a deveni profesor titular, a activat în echipele Fundației Regale și apoi în cadrul Institutului Social din Basarabia; în timpul din urmă a ocupat postul de secretar general al Institutului de cercetări sociale, Regionala Chișinău.

S'a dovedit a fi un foarte zelos și fecund cercetător al vieții sătești din Basarabia și în special în folclorul Basarabean. Dacă n'ar fi venit nenorocirea dela 28 Iunie 1940, profesorul Ștefănucă ar fi ajuns un autentic reprezentant al acestui gen de cercetări, cu atât mai valoros, cu cât provincia noastră a avut foarte puțini cercetători ai folclorului Basarabean.

Ca dovadă a posibilităților sale de viitor, dăm o listă a lucrărilor pe care le-a publicat până la 28 Iunie 1940 și a revistelor la care a colaborat:

1. *Folclor din jud. Lăpușna.*

(Extras din *„Anuarul arhivei de Folclor"*, II, București, 1933.

2. *Contribuția la bibliografia studiilor și culegerilor de folclor privitoare la Românii din Basarabia și popoarele conlocuitoare*, publicată în rusește.

(Extras din *„Anuarul arhivei de folclor"*, III București, 1935).

3. *Bibliotecile țărănești din Nișcani.*

(Extras din *„Buletinul Institutului Social Român din Basarabia"*. Volumul I, 1937. Tipografia „Tiparul Moldovenesc", Chișinău, 1937).

4. *Două variante Basarabene la basmul „Harap Alb" al lui Ion Creangă.*

(Extras din *„Buletinul Institutului Social Român din Basarabia"*. Volumul I, 1937. Tipografia „Tiparul Moldovenesc", Chișinău, 1937).

5. *Literatura populară a satului Iurceni.*

(Conferință ținută în cadrul Institutului Social Român din Basarabia, în ziua de 17 Ianuarie 1937. Extras din revista *„Viața Basarabiei"*. An. V. Nr. 1, 12, „Tiparul Moldovenesc", Chișinău, 1937).

6. *Cercetări folclorice în valea Nistrului de jos.*

(Extras din *„Anuarul arhivei de folclor"*, a Academiei Române. IV. M. C. „Imprimeria Națională", București, 1937).

7. *Amintiri din războiul mondial.*

(Adunate dela soldații moldoveni din comuna Cornova-Orhei. Tipografia „Tiparul Moldovenesc", Chișinău, 1938).

8. *Limba română în Republica Moldovenească.*

(Articolul publicat în revista „Transnistria". Nr. 1. Anul II, Cluj).

ciologia Românească, Viața Basarabiei, Universul literar și altele.

9. Diverse recenzii în *„Buletinul Institutului de cercetări sociale al României*, Regionala Chișinău". (Tomul II, 1938, Chișinău, 1939).

10. *Povestitul la Iurceni, jud. Lăpușna.* (Rezultatul unei anchete asupra basmului. Raport).

11. *Datinele de Crăciun și Anul Nou pe valea Nistrului de Jos.* (Extras din *„Buletinul Institutului de Cercetări Sociale al României*, Regionala Chișinău". Vol. II. 1938. Tipografia „Tiparul Moldovenesc", Chișinău, 1939).

A colaborat la:

Arhiva pentru Știința și Reforma Socială, Sociologia Românească, Viața Basarabiei, Universul Literar și altele.

WERNER SOMBART

Cu moartea lui Werner Sombart — la 18 Mai 1941 — s'a încheiat un capitol din istoria științelor economice în Germania. Afirmația nu este exagerată. Dintre reprezentanții epocei de prestigiu a cercetărilor economice și sociale, nu știu dacă a rămas un alt nume, în afară de v. *Gottl Ottilienfeld,* în patria sa.

Dăm câteva însemnări asupra operei atât de bogate nu numai prin diversitatea problemelor tratate, dar și prin concepția largă și proprie a celui care s'a socotit mai mult sociolog decât economist, întrucât Sombart, dela început și în toate lucrările sale, nu a făcut economie pură, în sensul obișnuit, ci sociologie economică.

Și, din acest punct de vedere, el, alături de Max Weber, tinerii revoluționari din Societatea politică socială, au depășit pe bătrâni, fundatorii numitei societăți, ca și pe creatorii curentelor dominante în știința economică germană.

Pentru formațiunea sa spirituală, câteva date biografice pot avea interes.

S'a născut la 1863 dintr'o familie de burghezi. Tatăl său a fost industriaș și deputat, — de origină hughenot. Studiile universitare le-a făcut în Germania și Italia. A fost elevul lui *Schmoller* și *Wagner.*

Intâia lui îndeletnicire a fost funcțiunea de „sindic", secretar al Camerei de Comerț și Industrie din Brema. In această calitate ca și alt economist dinaintea sa, Sismondi, a putut lua contact cu pulsul vieții economice intense. Nu s'a împăcat cu ocupațiunea de apărător — cum o numește cu dispreț mai târziu — al „Economiei politice a secretarilor Camerelor de Comerț" și a trecut profesor la Universitatea din Breslau.

Prelegerile sale le-a tipărit sub titlul: „Socialismus und soziale Bewegung", în 1896, lucrare care i-a adus o recunoaștere largă în lumea cultă. Lucrarea — în edițiile următoare lărgită sub denumirea de „Proletariatul modern", — a fost tradusă în 24 limbi.

Dar opera de căpetenie este *„Der moderne Kapitalismus"* (în 1902, două volume), de care orice studiu privind evoluția vieții economice va trebui să ție seamă. El descrie cu măestrie înlăturarea meseriașilor liberi din diferitele îndeletniciri și coborîrea lor cu treapta de salariați, prin dominarea exercitată de marile întreprinderi. Alături de *Schmoller* și *Wagner, Sombart* a devenit mai cunoscut și poate mai mult *cetit* decât alți germani cunoscuți în cercurile specialiste din alte țări.

Sombart, profesorul „de stânga" dela Breslau pe lângă care autoritatea superioară a pus ca supraveghetor un profesor de dreapta (Julius Wolf), nu a putut trece la Universitatea din Berlin, ci a trebuit să se mulțumească cu locul de profesor de Economie politică la Academia Comercială din Capitala Germaniei. Mai târziu a fost chemat și la Universitatea din Berlin. La Academia Comercială, Sombart a ilustrat catedra de Științe economice în decurs de 36 ani, și în ultimul timp el apărea profesor de „dreapta" și cum singur mărturisea a fost flancat de un coleg „de stânga".

In timpul războiului mondial, afirmând teza că poporul german e un popor de eroi, iar cel englez un popor de negustori, scoate lucrarea: *„Händler un Helden".*

Dintre lucrările sale, unele în strânsă legătură cu opera „Capitalismul modern", am putut aminti: *„Krieg und Kapitalismus", „Luxus und Kapitalismus", Die Juden und das Wirtschaftsleben", „Der Bourgeois", „Die Deutsche Volkswirtschaft im 19 Jahrundert",* este o minunată descriere — cu multe date, ordonate sistematic — a evoluției economiei germane în decursul veacului trecut.

Nu putem da înșirarea tuturor lucrărilor lui Sombart.

Activitatea lui ştiinţifică, după războiul mondial, este tot atât de rodnică.

Cu opera *„Das Wirtschaftsleben im Zeitalter des Hochkapitalismus"*, Sombart încheie cercetarea sa despre capitalism.

Lucrarea de sinteză, care precizează concepţia generală, punctul de vedere metodologic a lui Sombart, este „Die drei Nationalökonomien", care are drept încheiere împotriva dogmatismului şi slavismului, adaptarea metodei hermeneutice, metodei explicative mai puţin pretenţioasă, dar mai realistă decât celelalte.

„Deutscher Sozialismus" (1938) înfăţişează încercarea întreprinsă de Sombart să tălmăcească noua ordine din Germania prin ceea ce găseşte că este partea caracteristică a naţiunii sale, calitatea sa de a se încadra („sich einordnen"). Lucrarea nu a fost primită cu aprobări unanime de conducătorii actuali ai spiritualităţii germane. In ultimii ani, Sombart a trecut dela cercetările economico-sociale la cele antropologice. A ţinut o serie de comunicări la Academia de Ştiinţe Prusiană.

Ultima operă tipărită „Von Menschen", intră în acest cadru nou.

Sombart în ştiinţele economice nu poate fi confundat cu şcoala nouă economică. El priveşte vieaţa economică cu totul opus lui Marx, ca un domeniu de cultură. *„Ştiinţa economică este o ştiinţă culturală". „Omul este o fiinţă care are spirit".*

Totuşi este interesant de amintit că, pe diferite căi, Schmoller, şeful Şcoalei amintite, ajunge la concluzia că ştiinţa economică este mai ales sociologie economică şi Sombart a făcut — cum am indicat — mai mult sociologie economică decât economie politică, în înţelesul clasic, tradiţional, al cuvântului. Din domeniul economiei teoretice, nu avem dela el decât un studiu — un articol — privitor la *productivitate*. De politică economică s'a desinteresat cu desăvârşire.

Despre economia politică, în sensul clasic (liberal) sau neoistoric, amintim exclamaţia lui Werner Sombart, care exprimă scepticismul său, la întrebarea pusă mai de mult într'o conferinţă anuală a Societăţii pentru Politica Socială: *„Cine mai crede azi în afară de cercurile noastre în Ştiinţa economică?"*. A fost un adversar al materialismului — deci e un antimarxism — tot atât de declarat ca şi al şcoalei abstracte, socotind pe amândouă depărtate de realitate.

Ideea „sistemelor economice" în evoluţia societăţii, ceea ce este tipic — din mulţimea fenomenelor variate—ca stil distinct de vieaţă, sunt preocupările permanente, care formează punctele caracteristice în metoda de expunere a lui Sombart.

In evoluţia omenirii găsim stiluri de vieaţă economică. Fiecare stil corespunde unui sistem economic. De exemplu, sistemul capitalist are un stil de vieaţă proprie.

De altminteri, noţiunea de capitalism, în adevăratul ei înţeles, are ca autor pe Sombart.

După el, există o concepţie economică, o ordine economică, o tehnică economică, tustrele componente ale unei vieţi economice date.

Şi evoluţia vieţii economice apare ca o înlănţuire de sisteme economice.

După Sombart, se succed în evoluţia societăţii trei epoci economice: epoca magică, epoca religioasă şi epoca economică.

Ultima este corespunzătoare sistemului capitalist.

Astăzi, ne găsim într'o perioadă de prefaceri: factorul economic îşi pierde locul dominant.

Concepţia fundamentală a lui Sombart este culturală. Nu vieaţa economică fixează cadrul vieţii de stat, religia, arta, ci mai de grabă manifestările spirituale din cadrul vieţii materiale. Ca metodă Sombart se apropie de instituţionalism. Inţelegerea, ca metodă de cunoaştere, este la temelia a ceea ce el defineşte „die verstehende Nationalökonomie", care în niciun caz nu trebue să se confunde cu „Ganzeitslehre" a lui *Spann*, reeditarea concepţiei romantice a lui *Adam Müller...*

Raportul dintre ştiinţa economică şi sociologie îl expune Sombart într'o conferinţă (ţinută la Kiel): „Nationalökonomie und Soziologie".

Sombart a fost un cercetător pătrunzător al vieţii sociale.

A lăsat o operă constructivă. A exercitat o înrâurire şi asupra câtorva cercetări din literatura românească de specialitate.

Sombart a fost un profesor în adevăratul înţeles al cuvântului. Până la vârsta de 77 de ani a ţinut prelegeri, regulat, la Universitatea din Berlin.

Sombart a fost un artist. Stilul operei şi vieţii sale — omul — atât de preţuit de cei care au avut norocul să fie în apropierea sa, nu pot fi date uitării.

Ar fi o mare binefacere dacă discipolii lui ar tipări lucrarea „Allgemeine Kulturlehre", care tratează despre filosofia culturii, lucrare pe care — după câte ştim — Sombart a lăsat-o în manuscris.

ION RADUCANU

INSTITUTUL DE ŞTIINŢE SOCIALE

PROIECTUL DE PROGRAM DE ACTIVITATE AL SECŢIUNILOR *)

SECŢIUNEA DE GEOGRAFIE SOCIALĂ

1. Harta etnografică a ţării

Executarea hărţilor etnografice ale ţării pe provincii, începând cu cele mărginaşe, şi anume: Bucovina, Basarabia, Dobrogea, Banatul, Crişana, Maramureşul şi — după aceea — podişul Transilvaniei. Aceste hărţi s'au şi pus în lucru şi vor fi prezentate imediat după terminarea lor. Hărţile se execută după ultima statistică etnografică oficială în cele două laboratorii de Geografie ale Universităţii din Capitală.

2. Monografii de oraşe

Monografii geografice de oraşe (problema oraşelor tratată pe cale monografică).

3. Probleme de toponimie

Studii preliminare în vederea pregătirii unui material serios documentar pentru *românizarea toponimiei* în aceleaşi provincii mărginaşe. In vederea acestei lucrări e necesar să se constitue o comisie de specialişti în care să intre: un geograf, un etnograf, un filolog, un istoric şi un arheolog.

4. Probleme de geopolitică

Probleme de Geopolitică privitoare la structura şi poziţia geopolitică a României în complexul Statelor Europene. Deocamdată se vor aborda două probleme:

a) Problema hotarelor şi anume:

1. Hotarul Nistrului şi Ceremuşului.
2. Hotarul Dunării şi al graniţei convenţionale dela Sud.
3. Hotarul apusean.

b) Alogenii — faţă de autohtoni sub raportul localizării în spaţiul concret, al vechimii, al numărului şi al vitalităţii.

5. Noul Dicţionar geografic al României

Culegeri de material în vederea unui nou *Dicţionar geografic al României*, care de altfel intră şi în preocupările Societăţii Reg. Române de Geografie. Această adunare de material va dura un şir de ani şi necesită fixarea în prealabil a unui chestionar complet pentru asigurarea unităţii de execuţie a lucrării. Pentru atingerea acestui scop este absolut necesar ca Direcţiunea Institutului de Ştiinţe Sociale al României să nu piardă ocazia extrem de favorabilă care se prezintă în momentul de faţă de a lega această operă de ridicarea hărţii militare a ţării, pe care o execută Serviciul Geografic al Armatei în timpul de faţă. Vrem să spunem că ar trebui găsită modalitatea unei colaborări prin care, paralel cu ridicarea hărţii de către corpul de ofiţeri specialişti, să se adune măcar o parte din materialul necesar pentru viitorul Dicţionar Geografic.

SECŢIUNEA DE BIOLOGIE SOCIALĂ ŞI SĂNĂTATE

1. Antropologie

Monografii, în genul celor realizate până acum de Institutul Social Român (Drăguş, Nereju, etc.).

Biometria şi determinarea grupului sanguin.

2. Problema locuinţei

a) Prelucrarea şi publicarea materialului adunat de d-l Dr. Sabin Manuila asupra locuinţelor în diversele ţinuturi româneşti;

b) Propuneri în vederea stabilirii tipurilor de locuinţe corespunzătoare diverselor regiuni, în raport cu condiţiunile locale şi posibilităţile de realizare.

Exemple: Monografiile publicate de Societatea Naţiunilor.

3. Epidemiologie

a) Proiect de hartă epidemiologică a României cu patologia specială a fiecărei regiuni;

b) Studiul endemicităţii particulare fiecărei regiuni: Paludism, Scarlatină, Tifus exantematic, Febră tifoidă, Enterite şi mortalitatea infantilă

4. Boli sociale

Anchete: Sifilis, Tuberculoză, Alcoolism, Pelagră in mediul rural, în mediul urban.

---

*) Proectele acestor programe de activitate au fost cetite, discutate şi aprobate de adunarea generală a Institutului de Ştiinţe Sociale, în 1940.

5. Folklor medical

Adunare de date şi publicarea lor sub formă de monografii.

6. Alimentaţia populaţiei rurale

Lărgirea anchetelor publicate până acum după un plan uniform stabilit în prealabil şi în acord cu metodele internaţionale acceptate de experţii diferitelor ţări.

7. Ereditatea şi viaţa socială

SECŢIUNEA DE ISTORIE SOCIALĂ

Pentru o deplină înţelegere a societăţii româneşti de astăzi — şi a orientărilor ei viitoare — secţiunea de istorie socială propune studierea următoarelor probleme:

1. Factorii geografici ai istoriei Românilor

In ce mod au putut determina sau înrâuri aceşti factori formaţiunea şi desvoltarea societăţii româneşti.

2. Factorii etnici în istoria Românilor

2. *Factorii etnici care au intrat în alcătuirea poporului român*, în ce măsură au contribuit aceşti factori prin forme de organizare şi cultură deosebite la evoluţia societăţii româneşti.

3. Factorii politici, economici şi spirituali

Factorii politici, economici şi spirituali (generali şi locali) care au determinat transformări în structura şi evoluţia societăţii româneşti.

4. Fazele istoriei Românilor

Examinarea amănunţită a principalelor faze din evoluţia societăţii româneşti.

5. Metoda de lucru

In afară de cercetarea obişnuită (cu mijloacele metodei istorice) se va avea în vedere cercetarea pe teren a rămăşiţelor vechilor stări sociale păstrate încă în unele regiuni ale ţării. Acesta, presupune colaborarea cât mai strânsă cu *secţiunea statistică* şi cu *echipele monografice* ale Institutului.

SECŢIUNEA CULTURALĂ

1. Problema culturii

Studierea factorilor culturali şi determinarea mijloacelor de creaţie şi de acţiune culturală.

2. Casa românească

Realizarea şi organizarea unei arhive arhitecturale care să reprezinte prin fotografii şi prin indicaţii de ordin tehnic exemplarele interesante ale casei ţărăneşti din cuprinsul ţării.

3. Arhiva ornamenticei româneşti populare

Sculptură în piatră, ceramică, broderie, costum etc. In fotografii artistice.

4. Punerea şi desvoltarea anumitor probleme de interes naţional

Influenţa folklorului în literatura românească. Problema creaţiei spirituale. Rolul tradiţiei şi definirea ei în funcţie de realităţi româneşti etc. Ne-am adresa pentru fiecare problemă, personalităţilor competente. Studiile astfel obţinute s'ar reuni într'un volum.

5. Istoria şi bibliografia învăţământului românesc

Avem în sânul Secţiei un specialist, care poseda un vast material documentar privitor la studiul învăţământului. Colaborarea cu dânsul poate deveni, la un moment dat, indispensabilă. Analfabetismul, cauzele şi combaterea.

6. Intreprinderi generale şi particulare pentru realizarea a diferite bibliografii de interes cultural şi naţional

Avem în sânul Secţiei noastre bibliografi de profesiune, care urmăresc de multă vreme realizarea a diferite Bibliografii:

a) Bibliografia satului românesc (sub tipar);

b) Bibliografia publicaţiilor străine despre România;

c) Organizarea Bibliografiei Naţionale în legătură cu cerinţele culturale şi cu propaganda Statului.

7. Provocarea de congrese periodice şi europeanregionale a specialiştilor în diferite domenii

8. Studiul relațiilor culturale ale neamului nostru cu restul Europei

Coordonarea și perfecționarea studiilor de literatură comparată prin difuziunea unor mai juste noțiuni de metodă și prin realizarea unei:

9. Bibliografii anuale a studiilor de literatură comparată româno-străină

10. Bibliografia anuală a traducerilor din diferite limbi în românește și vice-versa

Colaborare cu serviciile respective ale Academiei Române.

11. Cultura populară

Intreprinderi de difuzare în păturile adânci ale poporului.

12. Anuarul civilizației române, în limbi străine

Artă — Literatură — Știință — Tehnică — (în limba franceză). Acest anuar va fi conceput ca o „sumă" a creațiunii naționale, care să cuprindă tot ce această secțiune socotește demn de a fi cunoscut dincolo de hotare.

Munca de cercetare a muzicii noastre populare ce o fac de vreo 15 ani, cu sprijinul Societății Compozitorilor Români, a cărei arhivă de folklor am înființat-o, are drept unul și poate cel mai însemnat din scopurile sale, întocmirea unei *antologii generale a muzicii țăranilor români*, pe discuri de gramafon.

O asemenea antologie ar însemna pentru muzică o înfăptuire tot atât de cuprinzătoare ca, pentru limbă, un atlas lingvistic.

Forma ce va trebui să o îmbrace, după părerea mea, antologia plănuită este aceea a unei *serii de albume*, cuprinzând un număr variabil de discuri (4—12). Fiecare album urmează să fie închinat unui teritoriu dialectal, variabil și el, după împrejurări:

un județ, când județul poate fi privit ca o unitate, fie prin omogenitatea materialului muzical de pe întinderea lui (d. e. Gorj, Bihor), fie dimpotrivă prin diversitatea, de asemenea caracteristică, a acestui material (d. e. Severin, Târnava Mare);

o *regiune naturală*, când este și un teritoriu dialectal muzical (d. e. Țara Oltului, Vrancea);

un ținut ales după criterii ivite în timpul cercetărilor (d. e. miezul Basarabiei, județele Câmpulung+Suceava).

Câteva albume cuprinzând antologia muzicală a *unui singur sat* reprezentativ (d. e. Drăguș, Gâștești din Ilfov), ar urma să întregească albumele regionale, adâncindu-le înțelesul.

Toate albumele ar urma să fie însoțite de o *broșură* cu ilustrații, transcrieri ale melodiilor, analize sumare ale stilului muzical local, lămuriri asupra riturilor însoțite de muzică, asupra informatorilor, asupra metodei de lucru etc.

O lucrare de întinderea și greutatea acesteia nu s'ar putea firește realiza de azi pe mâine, devreme ce fiecare album va fi rodul unei amănunțite cercetări a terenului și n'ar conține decât produsele cele mai tipice ale fiecărui ținut, cântate de cei mai buni executanți ai locului. Iată de ce am proiectat o înfăptuire a planului de etape.

Etapa întâia ar consta în editarea a 16 albume, anume:

Bucovina

1 album: jud. Câmpulung, împreună cu sudul jud. Suceava, având drept centru satul Fundul Moldovei.

Basarabia

1 album: regiunea Lozova sau Căpriana.

Oltenia

1 album: jud Gorj, având drept centru satul Runc.

Muntenia

3 albume: jud. Muscel, Ilfov, Râmnicul-Sărat.

Moldova

2 albume: jud. Bacău și regiunea naturală a Vrancei.

Banat

2 albume: jud. Severin și regiunea naturală a văiei Almăjului, având drept centru satul Rudăria.

Ardeal

6 albume: jud Făgăraș, anume: regiunea naturală Țara Oltului, având drept centru satul Drăguș; Târnava-Mare; Bihor; jud. Năsăud, având drept centru satul Șanț; regiunile naturale Țara Hațegului și Țara Oașului, având drept centru satul Moișeni.

In ritmul actual al lucrărilor este cu putință editarea a *cel puțin două* și a *cel mult patru albume pe an.*

Antologia plănuită va purta numele: *Antologia sonoră a muzicii populare românești.*

SECŢIUNEA DE LIMBĂ

A. Anchete

Se impune organizarea de anchete lingvistice, pentru moment în regiunile cele mai interesante ale domeniului românesc, şi anume: pentru domeniul daco-român, în nordul Ardealului şi în Maramureş; în unele părţi ale Bucovinei şi ale Banatului; pentru domeniul sud-dunărean, în alte regiuni ale Peninsulei Balcanice ce urmează a fi determinate la timpul cuvenit.

In principiu, anchetele vor fi făcute cu ajutorul unui chestionar sau unor chestionare lingvistice dar întrebuinţarea chestionarului va depinde de natura rezultatelor ce urmează a fi obţinute. Pentru graiurile dela sudul Dunării, se impune alcătuirea de anchete de un tip special.

Pe lângă *monografii* lingvistice închinate unei singure localităţi, vom face, acolo unde lucrul va fi necesar, anchete de acelaşi tip, dar extinse unei regiuni mai mari.

Anchetele vor purta atât asupra graiului diferitelor grupuri sociale, cât şi asupra graiurilor generaţiilor succesive din aceeaşi localitate şi a deosebirilor dintre graiul bărbaţilor şi femeilor. In rezumat, anchetele vor pune în lumină, în primul rând, elementele graiurilor respective ce pot fi explicate prin criteriul *social.*

Materialul

Strângerea materialului şi punerea lui în ordine implică existenţa unui personal specializat. Acest personal, încă redus, există astăzi şi a fost format de noi la *Institutul de lingvistică română din Bucureşti.* Pe lângă materialul scris, se va clasa şi materialul de limbă înregistrat cu ajutorul fonografului, urmând ca el să fie pus la îndemâna cercetătorilor, sub formă de discuri de gramofon.

Arhiva

In felul acesta, se va constitui, cu timpul, o *arhivă* a graiurilor, formată din materiale de limbă şi texte orale notate fonetic şi din discuri, cuprinzând înregistrări felurite.

B. Cercetări de birou

Aceste cercetări, în baza materialului adunat, se vor publica în modul ce se va stabili ulterior. Pe lângă publicarea materialului adunat, se vor da la iveală şi studii teoretice, în baza materialului adunat. Astfel, încă de pe acum se poate prevedea publicarea unor studii de *fonologie,* ce vor aduce multe lucruri nouă.

SECŢIUNEA AGRARĂ ŞI A COOPERAŢIEI

Program de activitate

Cercetarea problemelor economice privitoare la organizarea şi rentabilitatea agriculturii.

Tema generală

Adaptarea agriculturii româneşti la situaţia creată de războiu şi pregătirea în vederea revenirii la situaţia normală.

Primele probleme ce urmează a fi cercetate

1. Inzestrarea agriculturii cu inventarul viu şi mort necesar.
2. Organizarea cooperativă.
3. Raporturile dintre stat şi agricultură.

Observaţiuni

Agricultura şi cooperaţia românească au încă multe probleme necercetate. Ele trebuesc seriate şi faţă de lipsa de mijloace în care ne aflăm, să luăm în examinare şi să urmărim rezolvarea celor mai însemnate.

1. Prima problemă este aceea a înzestrării agriculturii cu *inventarul necesar.* Rechiziţiile şi timpurile excepţionale prin care trecem au înrăutăţit situaţiunea. De aceea credem, că Institutul de Ştiinţe Sociale va trebui să întreprindă de îndată o anchetă amănunţită pentru a stabili, în această direcţiune, nevoile imediate ale agriculturii româneşti. Pentru acest scop, se vor cerceta pe judeţe, un număr cât mai însemnat de gospodării de diferite mărimi şi se va stabili:

a) Intinderea totală a gospodăriilor şi mai cu seamă folosirea terenului arabil;
b) Numărul şi felul vitelor de muncă;
c) Numărul şi felul maşinilor şi uneltelor;
d) Numărul şi felul vitelor de rentă;
e) Cuantumul datoriilor contractate.

Numai stabilindu-se situaţia reală a inventarului agricol, vom putea examina cu toată seriozitatea, posibilităţile de înzestrare ale agriculturii ţării.

2. In legătură cu problemele inventarului agricol, credem că Institutul de Ştiinţe Sociale va trebui să examineze *pulverizarea înaintată a proprietăţii ţărăneşti,* precum şi mijloacele de îndreptare.

Nu putem anticipa asupra rezultatelor acestui studiu. Rămâne ca Institutul de Ştiinţe Sociale, cu autoritatea sa, să desbată această mare problemă a agriculturii româneşti şi să înfăţişeze într'un proiect de lege, o nouă concepţie asupra regimului proprietaţii rurale din România.

3. *Problema organizarii cooperatiste*, urmează a fi studiată sub toate raporturile şi în legătură cu aceasta se va cerceta şi *problema valorificării produselor agricole*.

4. In măsura în care vom dispune de mijloace materiale, va trebui ca în fiecare an, să se studieze *rentabilitatea agriculturii* cu ajutorul contabilităţilor agricole şi a bugetelor ţărăneşti. In acest domeniu, va trebui să se stabilească o strânsă colaborare cu secţia de Economie Rurală din Institutul de Cercetări Agronomice al României şi va trebui să ajungem ca în fiecare an să dispunem de o dare de seamă care să cuprindă situaţiunea din 1.500—2.000 exploataţii agricole. O deosebită atenţie trebue acordată problemelor *familiei ţărăneşti*, deci *agricultorului ca atare*. In acest scop, secţia agrară va colabora cu secţia sociologică.

5. O ultimă problemă ce urmează a fi examinată, în acest prim ciclu de cercetări, va fi *problema raporturilor dintre stat şi agricultură*.

SECŢIUNEA DE COMERŢ, CREDIT, MONEDĂ

Comisiunea însărcinată cu stabilirea programului de cercetări privitor la comerţ, credit şi monedă, constată că toate aceste probleme sunt în funcţiune de sistemele economice care se vor cristaliza după restabilirea ordinei în politica internaţională.

Comerţul exterior chiar astăzi este determinat de organizarea politică şi de structură economică a Statelor care se găsesc în raporturi de schimb. Creditul este în funcţiune de nevoile economice şi de mijloacele financiare disponibile bazate pe încrederea între debitori şi credtiori, iar moneda ca instrument de schimb, ca mijloc general de plată şi ca unitate de măsură a valorii bunurilor, a devenit un obiect de înţelegere între State, prin convenţii de multe ori cu caracter politic.

Nici odată fenomenele economice nu au fost în mai strânsă dependenţă de fenomenele politice ca astăzi, şi dacă producţia bunurilor va fi condiţionată de noile aşezări politice, în care se vor închega sistemele economice, putem afirma că şi repartiţiunea bunurilor se va face tot în cadrul noilor sisteme, cu atât mai mult cu cât problema repartiţiunii a devenit pretutindeni o problemă cu pronunţat caracter politic.

Aşa dar schimbul în interior şi între State va fi condiţionat de conceptele dominante ale organizărilor politice de mâine.

Dar, ori care ar fi statul de mâine, un lucru pare definitiv lămurit: ideea socială a câştigat teren asupra ideei individuale. Economiile naţionale sunt astăzi toate încercuite de concepţia unei noi ordini în care repartiţia bunurilor nu poate fi lăsată în voia deplinei libertăţi de altădată, pentru a da pe deoparte putinţa unei existenţe asigurată maselor mari ale poporului, pe altă parte pentru a asigura fiecărei naţiuni posibilităţi de existenţă.

Liberalismul integral apune. Vieaţa politică şi economică este încercuită de ideea socială, fără să putem afirma că această idee şi-a găsit închegarea ei definitivă.

In ipoteza unei uniuni a statelor europene, bazate pe o colaborare activă şi permanentă a tuturor popoarelor de pe continentul nostru, schimbul va fi determinat de rolul pe care-l va juca fiecare naţiune în producţia bunurilor, probabil fiecare ţară va produce cu precădere aceea ce-i permit bogăţiile solului şi a subsolului, trecând toate problemele privitoare la schimb, credit şi monedă de pe planul naţional pe planul continental.

Diversitatea soluţiunilor fiind foarte accentuată o cercetare ştiinţifică a problemelor devine atât de anevoioasă încât se pune în discuţie chiar utilitatea ei.

In adevăr, chiar în cazul în care una din ipotezele mai sus anunţate s'ar neglija încă contingenţele în care acele realizări ar apare pot fi atât de variate încât rezultatele unor astfel de cercetări ar avea o valoare minimală.

De aceea un program de cercetare a problemelor privitoare la *comerţ*, *credit* şi *monedă*, trebue să cuprindă toate ipotezele mai sus amintite, şi anume:

Comerţul României trebue studiat mai întâiu din punct de vedere al realităţilor actuale, în sensul de a se şti pe bază de cifre statistice, care sunt relaţiile noastre economice cu străinătatea dela războiu încoace, care este evoluţia comerţului nostru în ultimul timp, care sunt cauzele ce au determinat schimbările de raporturi economice.

Odată cu comerţul nostru exterior este necesar să se studieze şi *evoluţiile problemei lichidării conturilor dintre bilanţele de plăţi*. Inlăturarea aurului din schimburile internaţionale, creiarea fondurilor de regularizare a schimburilor şi compensaţiile.

De asemenea se vor studia *raporturile* noastre de schimb cu țările a căror monedă este sănătoasă, precum și schimburile cu țările a căror monedă nu este sănătoasă. Examinarea atentă a balanței de conturi ne va da putința unei cunoașteri exacte a raporturilor noastre cu străinătatea.

Cercetările secțiunii economice vor fi de mare folos pentru problema comerțului exterior, întrucât cunoscând precis care sunt industriile ce au o bază firească de desvoltare în România, vom ști pe ce putem conta în *aprovizionarea pieței interne* și care poate să fie *volumul comerțului nostru exterior cu țările industriale.* De asemenea ridicarea randamentului în agricultura românească ne va da o idee mai sigură asupra posibilităților noastre viitoare de export.

Bogățiile subsolului românesc ne vor da o indicație despre cantitățile de petrol pe care mai putem conta la export într'un viitor și ce alte bogății pot fi puse în valoare pentru a înlocui măcar în parte bunurile care se epuizează.

Desființarea regimurilor de contigentare va ridica o problemă foarte mare, în fața căreia trebue să fim dinainte pregătiți și anume aceea *a păstrării unității economice corespunzătoare unității noastre politice.* Astăzi contingentarea joacă rolul tarifelor vamale de altă dată, dar mâine când regimul contingentării va fi înlocuit definitiv, trebue să cunoaștem precis bazele noilor tarife vamale.

Moneda astăzi, este ocrotită prin controlul balanței de plăți, prin supravegherea atentă a cursului, prin prohibițiuni în materie valutară, dar mâine când toate aceste măsuri se vor ridica, va trebui să știm ce bază va mai avea moneda noastră națională, pe care trebue să o ferim de instabilitate.

Prin urmare, este necesar să studiem din timp problema noastră monetară în raport cu problema schimburilor și a indicelui general de prețuri.

Creditul privat va depinde de sănătatea monedei naționale, de mijloacele economiei românești și de nevoile ei.

Indată după încetarea ostilităților se va pune cu stăruință problema intensificării producției agricole, refacerea utilajului și raționalizarea producției. In industrie se va pune chestiunea readaptării ei la nevoile păcii.

In agricultură vor trebui înființate credite ipotecare, deoarece utilajul agricol și intensificarea producției nu se poate face cu credite pe termen scurt. Tot astfel și industria va avea nevoie de credite masive pe termene lungi; transformarea ei în industrie de pace echivalează cu crearea unor noi industrii.

Creditele străine vor fi în funcțiune atât de forțele economice ale țarii cât și de nevoile ei de refacere.

Problema creditului pentru intensificarea producției se poate lua în cercetare de îndată, pe când problema creditului necesar refacerii nu se poate pune în studiu decât după ce se vor cunoaște întinderea și natura nevoilor de refacere.

Rezumând programul de studii pentru secțiunea comerțului, creditului și monedei propunem următoarele:

Schimburile

I. Cercetarea balanței de conturi a României, în legătură cu problema echilibrării ei.

Echilibrarea balanței în legătură cu restricțiunile monetare și comerciale.

Soluții:

A. Echilibrarea balanțelor bilaterale de conturi prin dirijarea importului și exportului și amenajarea datoriilor.

Mijloace întrebuințate în România:

a) contigentare;

b) viză de transfer;

c) prime;

d) acorduri;

e) decontare în măsura vărsămintelor exportatorilor etc.;

f) compensații.

B. Schimburi tripartite.

II. Problema desvoltării schimburilor.

A. Imbunătățirea condițiunilor create de actualul regim al schimburilor.

B. Perspectivele viitoare ale schimburilor cu străinătatea:

a) în ipoteza libertății monetare și economice; (Tarifele vamale, regimul convențiilor);

b) în ipoteza integrării României într'un mare spațiu economic.

III. Schimbul de servicii.

IV. Mișcarea capitalurilor.

Realitățile economiei românești

1. Funcționarea etalonului monetar în cadrul reglementării comerțului de devize și al acordurilor de plăți.

A. Obligația cedării devizelor la B. N. R. sau Statului.

B. Obligația unei autorizații pentru transfer.

C. Cursul oficial.
1. superior valorii reale.
2. corespunzător valorii reale.
3. inferior valorii reale.
a) dedublarea cursurilor;
b) bursa liberă;
c) evoluția cursurilor în bursa liberă, elementele determinate ale cursurilor cantitative: circulația monetară, balanța de conturi, prețuri parități, psihologice: finanțe publice, acoperire, politica economica etc. etc.
D. Libera negociere.
E. Cursul liberei negocieri.
Elementele determinante ale cursurilor de negocieri cantitative: circulația monetară, balanța de conturi, psihologice: finanțe publice, acoperire, politica economică etc. etc.
F. Compensațiile și influența lor asupra cursului de schimb.
II. Reîntoarcerea la etalonul-aur.
A. Caracterul internațional al problemei.
B. Problemele ridicate de înlăturarea reglementării comerțului de devize și ale acordurilor de plăți.
III. Problemele ridicate de viitoarea formulă a etalonului monetar (hipoteze).

Teorii recente și probleme actuale în materie de monedă și credit

Moneda.

Ciclurile economice. Cauzele monetare ale crizelor. Cauzele monetare ale variațiunii prețurilor. Problema absorbirii surplusului de numerar de pe piață. Colaborarea internațională a băncilor de emisiune. Problema aurului. Moneda acoperită de aur; moneda acoperită prin muncă.

Credit.

Expansiunea creditului. Problema creării de numerar. Modalități și efecte asupra economiei. Teoria ocupațiunii complete a forțelor economice. (Vollbeschäftigung, Full-employment), Teoria germană: öll v. d. Nachmehr; Teoria engleză: J. M. Keynes.

Influența politicii băncilor de emisiune asupra evoluției ciclurilor economice.

Creditul agricol în România după terminarea războiului în legătură cu intensificarea producției cantitative și calitative.

a) Creditul ipotecar — pentru scopul inventarului agricol;

b) Credit pe termen scurt pentru valorificarea imediată a produselor agricole.

Legăturile Creditului Agricol cu Institutul de Emisiune. Creditul Industrial în lumina nevoilor de desvoltare a industriei românești.

SECȚIUNEA INDUSTRIALĂ
PROGRAM MINIMAL

Pentru comerț:

1. *Comerțul interior:*
a) Desvoltarea comerțului interior dela 1920 până astăzi, cu privire specială la raporturile comerciale dintre diferitele părți ale țării.
2. *Comerțul exterior:*
a) Structura exportului;
b) Structura importului;
c) Debușeele.

Pentru credit:

Organizarea creditului în agricultură:
a) Creditul pentru investițiuni;
b) „ „ exploatare;
c) „ „ industrializare;
d) „ „ comercializare;

Pentru monedă:

a) Problema autonomiei monetare;
b) Problema internaționalismului monetar;
c) Sistemul de circulație fără utilizarea monedei.

1. *Programul general de activitate al Secțiunii Industriale,* cuprinde aproape totalitatea problemelor aparținând sectorului industrial al economiei românești și este plănuit a fi realizat într'un timp mai îndelungat, de cel mult cinci ani.

Necesitatea unui astfel de plan general este învederată, deoarece industria românească desvoltându-se la adăpostul concurenței externe într'un regim intern de completă libertate, a mers de multe ori alături de interesele generale economice, sociale, morale și naționale ale țării și de multe ori împotriva acestora.

Toate problemele industriale, dela cele mai mici până la cele mai importante, vor trebui să fie deci analizate și soluționate de cele mai multe ori printr'o curagioasă ieșire din făgașul de până acum, în concordanță cu legile economice dar și cu cele morale, sociale și naționale ale României de azi. Dacă ne gândim numai cât de mult a evoluat po-

litica statului în materie industrială și totuși cât de mult am rămas în urmă cu legislația industrială, aplicând și astăzi perimata lege de încurajare din 1912, ne dăm seama într'adevăr de necesitatea de a cerceta și soluționa în cadrul unui plan general, totalitatea problemelor legate de industria românească

Programul a fost întocmit după sistemul de cercetări al școalei sociologice românești a dlui Prof. D. Gusti, adică începând cu *„cadrele"* activității industriale (condiții și potențialitate), continuând cu *„manifestările"* activității industriale și cu *„tendințele"* activității industriale (politica industrială) și încheind cu „etica" industrială, adică îmbunătățirea vieții sociale din sectorul industrial și anume: în starea maselor muncitoare, în răspândirea culturi și în ridicarea potențialului idealist al națiunii.

In toate cercetările, studiile și comunicările ce vor fi prezentate la Secțiunea Industrială, nu vor trebui să lipsească preocupările impuse de caracterul unui institut de „științe" sociale și anume: *a)* problemele de știință pură în legătură cu industria; *b)* problemele de cunoaștere a realității românești ,cu corolarul apărarea națională; *c)* în fine, cunoașterea și a situației industriilor țărilor cu care România se găsește în legătură, cu corolarul propaganda națională.

Pentru a activa în conformitatea prevederilor foarte importante ale articolului 4 din statute, strângerea și cercetarea unui material informativ, statistic și documentar, va face de asemeni obiectul preocupărilor Secțiunii Industriale. Se vor întocmi astfel: *„dosare documentare"* pentru toate problemele ce interesează economia noastră industrială, întotdeauna în cel puțin câte două exemplare, pentru asigurarea în orice caz, a materialului documentar astfel strâns. Dată fiind forța numărului și puterea de convingere a cifrei statistice, importanța acestor dosare documentare este în totul invederată.

Trecând acum dela activitatea internă a secțiunii, la relațiunile ei cu celelalte secțiuni ale Institutului, am prevăzut și posibilitatea punerii în studiu a unor probleme economico-industriale fundamentale, precum: raporturile dintre industrie și celelalte ramuri comerciale: agricultură, comerț, finanțe private și publice; sau, limitele protecționismului industrial și agricultura etc., pentru a fi cercetate în colaborare cu celelalte secțiuni, din identice puncte de vedere, sau eventual contradictorii, pentru a ajunge astfel la încheieri care să poată fi însușite de Comitetul Institutului.

2. Timpurile de astăzi sunt însă anormale și ele impun industriei românești noi țeluri legate de apărarea națională și prin aceasta cu un caracter de extremă urgență. In afară de acestea, o serie întreagă de probleme de vital interes pentru cei ce dedică industriei munca și capitalurile lor, așteaptă de asemeni soluțiuni urgente și eficace.

De aci necesitatea de a întocmi în cadrul Secției industriale, în paralel cu primul ciclu de probleme și un *program minimal de activitate imediată pentru problemele industriale de actualitate,* realizabil în cursul acestui an, printre care problemele mobilizării economiei naționale din timp de pace, stau în frunte.

Schimbarea bruscă a sistemului economic al unei țări, putând da naștere la adânci turburări și chiar la un eventual eșec, doctrina economiei de războiu preconizează astăzi ca metodă optimă: *a)* o mobilizare economică și în special industrială, care să poată fi declanșată alături de mobilizarea forțelor armate, intelectuale, științifice, morale și psihologice ale națiunii, și *b)* o punere în funcțiune, în anumite limite, a economiei de războiu încă din timp de pace, pentru preîntâmpinarea factorilor negativi ce apasă greu asupra demarajului industrial, odată cu începerea operațiunilor militare.

PROGRAMUL GENERAL DE ACTIVITATE

I. Cadrele activității industriale
(Condiții, potențialitate)

A. *Cadre naturale:*

1. Materiile prime necesare industriei (indigene sau străine, calitatea și cantitatea, rezerve).
2. Izvoarele de energie.
3. Utilajul industrial.
4. Personalul ocupat în industrie.
5. Capitalul necesar și finanțarea industriei.
6. Tehnica, raționalizarea, organizarea și cercetările științifice în interesul activității industriei.
7. Formele de organizare a activității industriale (individuale, sociale, cooperatiste, sătești, orășănești, mici întreprinderi, mari întreprinderi, industrii cartelate).

B. *Cadre sociale:*

1. Trecutul nostru industrial. Realizarea industrializării prin diferite sisteme de întreprinderi, privite din punct de vedere sociologic: sisteme do-

minante (fabrica mare), şi dominate (mica industrie, meserii, industrii rurale şi casnice), locul industriei în activitatea economică a ţării: agricultura şi industria; fundatorii industriilor noastre; poziţia industriei noastre în cadrul relaţiunilor economice cu celelalte ţări. Invăţăminte de tras pentru viitor.

2. Legile şi tendinţele ce condiţionează industria, în cadrul vieţii economice proprii a României şi în raport cu economia mondială.

II. Manifestări
(Activitate industrială)

A. *Manifestări constitutive:*

1. Evoluţia activităţii industriale (studii de sinteză în vederea învăţămintelor trase dintr'o critica obiectivă).

2. Factorii economici care influenţează desvoltarea industriei: *a)* pieţele de aprovizionare cu materii prime, utilaj, energie, mâna de lucru, capital, etc.; *b)* pieţele de desfacere a produselor industriale; *c)* cicluri de afaceri industriale; *d)* stocajul industrial.

3. Factorii sociali: selecţiunea, orientarea şi pregatirea profesionala a mânei de lucru; asigurări şi asistenţă; construcţii, siguranţă şi igienă industrială.

4. Raporturile dintre industrie şi celelalte ramuri de activitate economică: agricultură, comerţ, finanţe publice şi private, cooperaţie, etc.

B. *Manifestări regulative:*

1. Juridice: regimul juridic al proprietăţii industriale, private şi publice (regim de monopol sau concurenţă; natura drepturilor industriaşilor şi dreptului de intervenţie a Statului, etc.).

2. Politice: politica industrială de Stat (protecţionism, incurajare, liberalism, intervenţionism de Stat).

Observaţiune. Chestiunile de sub punctele I, A şi B şi II, A şi B, se vor studia pe următoarele ramuri industriale: alimentară, chimică, metalurgică, textilă, lemnului, hârtiei şi artelor grafice, pielăriei, materialelor de construcţie, sticlăriei, electrotehnică şi ceramică.

III. Tendinţe
(Politica industrială: tendinţele de evoluţie şi mijloacele de realizare a industrializării)

A. *Industria faţă de noua ordine constituţională:* organizarea funcţiunilor economice şi sociale în cadrul noului Stat.

1. Reorganizarea internă a principalelor ramuri industriale pe baza principiului: interesul naţiunii predomină interesele individualiste, iar munca sub toate formele, decretată o datorie socială.

2. Coordonarea funcţunilor economice şi sociale ale industriei prin raport cu celelalte forţe economice şi sociale ale Statului: necesitatea caracterului unitar al producţiei, din punct de vedere naţional; solidarizarea factorilor de producţiune; reprezentarea industriei în organizaţiunile profesionale şi publice, ale economiei ţării.

B. *Integrarea problemelor industriale în totalul problemelor naţionale, sociale şi morale,* pentru a se ajunge la acel *echilibru sociologic* al economistului Pareto, prin coordonarea şi armonizarea tuturor factorilor economici, demografici, psihologici şi politici, româneşti.

C. *Cercetarea critică a diferitelor sisteme de economie industrială:* economie liberă, economie dirijată, economie normalizată. Sistemul optimum de economie industrială pentru realizarea mobilizării economiei naţionale din timp de pace.

D. *Organizarea ştiinţifică a economiei româneşti, în vederea consolidării structurii noastre industriale.*

1. Protecţionismul industrial: limitele unui „protecţionism educator" capabil să consolideze industria românească, pentru a rezista oricăror concurenţe externe ce ar apărea în viitor. Protecţionism vamal; politica transporturilor.

2. Organizarea ştiinţifică a industriei româneşti: problemele ştiinţifice, tehnice, profesionale, economice şi sociale, ce se pun în legătură cu buna îndrumare a industriei; fabricarea în serie; organizarea comercială a industriilor.

Punerea în acord a producţiei industriale cu necesităţile consumului intern; sindicate, carteluri şi înţelegeri industriale.

Industrii de export.

Preţuri industriale, agricole şi de export.

3. Localizarea industriei; orientarea industriei după sursa materiilor prime şi energiei, mâna de lucru, mijloacele de transport, interesele apărării naţionale.

4. Pregătirea profesională a muncitorului industrial; organizarea învăţământului industrial, în vederea formării, selecţionării şi specializării ucenicilor şi lucrătorilor, impuse de mecanizarea şi organizarea ştiinţifică a muncii industriale; modul de salarizare.

5. Naţionalizarea industriei.

6. Finanţarea industriei.

7. Regimul fiscal al industriei.

8. Organizarea trecerii industriei dela o producție pentru pregătirea de război la o producție pentru pace (ridicarea agriculturii și a nivelului de viață al populație; export industrial, etc.).

IV. Etica industrială

A. *Ridicarea standardului de viață al populației rurale și pe cale de consecință a puterii de cumpărare pentru produsele industriale.*

B. *Imbunătățirea vieții sociale, a stării materiale, morale și culturale, a maselor industriale.*

C. *Ridicarea nivelului tehnic și potențialului industrial.*

V. Documentare și propagandă industrială

A. *Dosare documentare,* pentru toate problemele ce interesează economia noastră industrială și pentru problemele industriale ale țărilor cu care suntem în relațiuni economice.

B. *Propaganda* necesară pentru a face cunoscută în străinătate viața noastră industrială, în cadrul marei acțiuni de propagandă românească peste hotare, pentru susținerea drepturilor și intereselor fundamentale ale României.

PROGRAMUL MINIMAL DE ACTIVITATE IMEDIATĂ

I. Cunoașterea realizărilor industriale ale României în perioada 1920—1940

Realizările înfăptuite în cadrul organic al unității economice românești de către cele 11 ramuri industriale, în perioada 1920—1940 și pe provincii istorice: Vechiul Regat, Transilvania, Banat, Bucovina și Basarabia, cu corolarul apărarea națională.

II. Mobilizarea industrială în cadrul mobilizării economiei naționale din timp de pace

A. *Limitele și rațiunea autarhiei industriale și a intervenționismului de Stat, pentru realizarea optimă a mobilizării industriale, în vederea apărării naționale.*

1. Desvoltarea la maximum a producției naționale.

2. Utilizarea produselor de substituire (erzațuri) și a procedeelor de recuperare și regenerare.

3. Constituirea stocurilor.

4. Legislația și regimul juridic al industriilor de război.

B. *Planul economiei industriale de razboiu.*

1. Evaluarea trebuințelor.

2. Stabilirea potențialului de război, și anume: *a)* elemente din activ: spațiu, populație, materii prime, surse de energie, echipament industrial, mâna de lucru, starea transporturilor, apărarea pasivă, condiții favorabile de aprovizionare internă și externă; *b)* elemente din pasiv: vulnerabilitatea anumitor centre industriale, blocus economic, ruinarea posibilităților de export, atingerea valorii monedei, orientarea unilaterală a industriei; *c)* economiile de război complimentare, repunerea în stare de funcțiune a uzinelor distruse, abandonarea sectoarelor industriale ireparabil compromise, (mine inundate, bombardate, incendiate, etc.), scăderea randamentului muncii și producției în timpul războiului, evaluarea potențialului prin recensăminte, direcțiunea economiei de război și altele.

3. Subordonarea producției de război, intereselor apărării naționale și organizarea ei de catre un stat major economic; repartiția mânei de lucru industriale, a materiilor prime și energiei; transporturile industriale.

C. *Problemele tehnice ale mobilizării industriale.*

1. Demarajul fabricațiunilor și transformarea rapidă a producției din timp de pace în producție de război.

2. Definirea și clasarea uzinelor de război și a specialiștilor.

3. Recrutarea, formarea și repartiția mânei de lucru pe fabrici și mobilizarea mânei de lucru femenine.

4. Asigurarea stocurilor.

5. Sursele de energie și transporturile industriale.

D. *Problemele economice ale mobilizării industriale.*

1. Desvoltarea armonioasă, economică și strategică a industriei pe teritoriul național; discriminarea industriilor (fabricilor), ce vor lucra și a celor ce vor fi închise.

2. Contracte de furnituri deferite industriilor din timp de pace.

3. Menținerea relațiilor comerciale exterioare în vederea asigurării importului de materii prime și a mijloacelor de plată.

E. *Controlul prețurilor industriale.*

1. Raționalizarea și stimularea producției în vederea reducerii prețurilor de cost.

2. Cristalizarea prețurilor la un anumit nivel.

3. Menținerea indexului prețurilor prin majorarea unora și micșorarea altora.

4. Dirijarea economiilor, salariilor și câștigurilor, spre plasamente și deturnarea lor dela consumațiunea curentă.

5. Impunerea specială a profiturilor industriei de războiu și reducerea beneficiilor, prin fixarea prețurilor maximale.

F. *Salariile industriale în timp de războiu.*

1. Stabilitatea salariilor drept corolar al stabilității prețurilor.

2. Muncă salariată sau rechiziționată.

III. Dosare documentare

Intocmirea urgentă a dosarelor documentare, pentru problemele ce interesează industria, în vederea susținerii drepturilor și intereselor fundamentale ale României, prin propagandă și în fața forurilor internaționale ce vor hotărî noua organizare politică și economică europeană, odată cu lichidarea actualului conflict.

SECȚIUNEA FINANȚELOR PUBLICE

Secția I

Finanțele de războiu

Finanțele de războiu în:

a) țările beligerante;

b) țările neutre;

c) în România.

Cercetarea s'ar face, pentru fiecare țară din categoriile de sub *a* și *b*, după următorul planschemă.

I. Resursele.

a) venituri ordinare;

b) venituri extraordinare.

A. *Impozite și taxe.*

a) mărirea cotelor existente;

b) crearea de impozite noi

1. Impozite pe venit.
2. „ „ consumație.
3. „ „ circulație
4. „ „ capital.
5. „ „ avere și patrimoniu.
6. „ diverse.

B. *Venituri de altă natură.*

1. Venituri cu caracter monetar: Reevaluarea stocului aur; Moneda metalică; Excedentele din primele economice.

2. Venituri din operațiunile cu caracter economic: Concesiuni etc.

3. Prada de războiu.

C. *Imprumuturi.*

a) externe:

1. numerar.
2. în material.

b) interne:

1. împrumuturi noi.
2. mobilizarea de resurse.
3. conversiuni.
4. împrumuturile (avansările) băncilor de emisiune.
5. autofinanțare din partea furnisorilor.

D. *Mijloace de trezorerie:*

Măsuri economice cu repercusiuni asupra mijloacelor de finanțare.

1. Circuitul economic.
2. Controlul prețurilor.
3. Comprimarea consumației.

II. Cheltuieli.

a) Cheltuieli ordinare:

1. Politica de comprimare a cheltuielilor ordinare.
2. Evoluția cheltuielilor destinate înarmărilor;

b) *Cheltuieli extraordinare:*

1. Bugete extraordinare.
2. Credite extrabugetare pentru cheltuieli de războiu;

c) Controlul cheltuielilor.

Prin comparația cheltuielilor *necesitate și resurselor posibile*, se pune eventuala problemă a *deficienței bugetului*, tradusă prin amânarea plăților pentru unii creditori ai Statului, în special furnisorii.

III. Finanțele locale în timp de războiu.

IV. Concluziuni.

1. In ce măsură — în Statul respectiv — finanțele de războiu au corespuns necesităților.

2. Care este raportul între produsul fiecăreia din metodele de finanțare de mai sus.

3. Care este metoda de finanțare cea mai propice în țara respectivă, ținând seama de întrebările:

a) Care este legătura între structura național-economică respectivă și mijloacele de finanțare a războiului;

b) Care este legătura între politica național-economică și metodele de finanțare.

SECȚIA II

Lichidarea financiară a războiului

1. Lichidarea financiară a războiului

a) în Statele care vor ieși învingătoare;

b) în Statele care vor ieși învinse;

c) în Statele care șiau păstrat neutralitatea.

2. Finanțele de războiu ale României

Efortul financiar făcut de România în vederea preparării apărării naționale; cercetarea se va face sub triplul aspect:

a) cel al științei financiare pure;

b) cel al măririi potențialului național de apărare;

c) cel al propagandei naționale.

3. Planul de lucru minimal

I. *Finanțele de războiu ale Statelor beligerante și neutre* și anume:

State beligerante: Anglia, Franța, Germania, Italia, Belgía, Olanda și Norvegia.

State neutre: Rusia, Statele Unite, Ungaria, Iugoslavia, Bulgaria, Turcia, Suedia și Grecia.

II *Finanțele de războiu ale României*

Cercetarea se face după planul schemă de mai sus (pct. 1, secția I), pentru fiecare din categoriile de State de mai sus. In acest scop s'a distribuit membrilor secțiunii însărcinarea de a cerceta finanțele de războiu în țările indicate mai sus.

Program general de activitate

Drumurile, căile ferate, căile de navigație pe apă, sursele și mijloacele pentru răspândirea energiei sub diverse forme și alte asemenea înfătuiri de folos obștesc, au avut și au un rol covârșitor asupra vieții Statelor și desvoltării lor economice și sociale.

Relațiile între națiuni, până la secolul trecut, erau dominate de ideea distanței spațiale ce le separa. Treptat, grație rapidității transporturilor și mijloacelor de transmisiuni, distanțele s'au scurtat așa că astăzi avem chiar impresia unei micșorări a întregei planete. De aci s'a născut o strânsă interdependență între marile colectivități naționale, în așa fel, încât nu mai este cu putință să studiem problemele noastre naționale, ca și cum am fi izolați și cu desăvârșire liberi, în acțiunea ș' inițiativa noastră.

Drumurile, căile de comunicație pe apă, căile ferate etc., înfățișează lucrările publice tipice, care nu pot fi nici înființate, nici desvoltate decât în strânsă legătură cu teritoriile spațiului economic în care trăim.

Nimic de ceea ce se petrece mai important aiurea, nu rămâne fără repercusiuni și asupra noastră, pe planul economic ca și pe cel politic și cu atât mai vârtos în sectorul lucrărilor publice.

Față de prodigioasele căi de comunicație, reprezentate prin autostrade, canale și legături între fluviile Europei ce se găsesc în curs de înfăptuire, putem noi oare să rămânem indiferenți?

In spațiile de interese continentale coexistă colectivități naționale în condițiuni economice foarte desvoltate față de altele în condițiuni mult mai precare. Această situație părea în trecut firească, căci interesele erau socotite complimentare. O asemenea coexistență din cauza apropierii spațiale realizate de progresul tehnic, nu mai poate însă dura decât în raporturi de dependență a unora față de celelalte.

Pentru a-și putea păstra libertatea, națiunile trebuesc să facă eforturi, să se țină în pas cu realizările din jurul lor.

Nu este însă aceasta unicul motiv pentru care se cer eforturile încordate de realizare.

Un Stat trebue să aibă *o armătură de înfăptuiri tehnice,* pentru ca mecanismul public modern să poată funcționa mulțumitor.

Dar înfăptuirea unui program de lucrări publice trebue să mai răspundă și *la anumite concepții sociale-economice.*

Ideea executării de lucrări de mari proporții nu este de dată recentă, ea este chiar milenară.

Măreția lucrărilor antichității, care uimește și inspiră de multe ori și astăzi încă, este însă umbrită de mijloacele de înfăptuire și de lipsa țelurilor generoase.

O masă de sclavi se sleia pentru a da monumente destinate să străbată secole și milenii, fără ca să reverse și asupra ei din binefacerile create.

In lipsa tehnicei care poate să înmulțească eforturile prin înlăturarea forțelor naturale, nu era altă unealtă de muncă decât îngrămădirea a milioane de unități umane. Dar odată cu apusul lumei antice a dispărut și acest mijloc.

Progresul științei și al tehnicei în epoca modernă, a eliberat masele de eforturile extenuante și au permis să se execute noi și însemnate lucrări publice.

Liberalismul secolului XIX-lea a îndreptat executarea lucrarilor publice după comandamentele economice.

Ideele sociale saint-simoniene nu au putut sa-şi facă drum într'un secol atât de individualist.

Astazi, imperativul lucrarilor publice nu-l mai constitue considerentele clasice economice. Concepţia solidaristă a colectivitaţii cere ca anumite lucrari să fie întreprinse chiar dacă ele nu pot să satisfacă cerinţe de rentabilitate şi amortizarea capitalurilor angajate, dacă alte comandamente le indică ca necesare.

Dacă nu se iau în seamă rezultatele obţinute, într'un spaţiu mai întins, dacă fiecare lucrare este socotită aparte, puţine înfăptuiri de interes public s'ar putea face.

Concepţia de a compartimenta interesele naţionale şi de a le trata deosebit pe fiecare, ar conduce aici la grave erori.

Dacă am vrea să construim drumuri, care să rentabilizeze capitalul învestit, nu am isbutit niciodată.

Dar dacă nu aceasta este calea care trebue să orienteze în planurile de lucrări publice, care trebue să fie ea?

Căci iaraşi, un plan de lucrări publice realizat *fară cercetarea rezultatelor,* poate constitui o sarcină greu de suportat pentru colectivitate.

Aici intervine necesitatea *cunoaşterii realităţilor Româneşti.*

Trebue întreprinse în primul rând acele lucrări, care pot să aducă imediat *o sporire a randamentului activităţii naţionale.*

Numai prin examinarea atentă a datelor naţionale, se va putea stabili ordinea şi urgenţa lucrărilor publice.

La baza venitului naţional stă agricultura. Lucrările publice ca: drumuri, canale, silozuri, etc., care ar spori randamentul agricol, chiar numai cu câteva procente, ar reprezenta un câştig naţional considerabil.

Industria ne asigură însă independenţa economică şi drept corolar şi cea politică. In plus, ea aduce o mai repede sporire a venitului naţional. Dar sporirea activităţii industriale cere sursă de energie şi mijloace pentru a asigura materia primă.

Iată deci, alte categorii de lucrări publice. Intre care să se facă alegerea?

După cum am spus, numai cercetarea datelor naţionale ne va putea aduce indicaţiuni şi concluziuni.

Dar această cercetare nu trebue întreprinsă unilateral, ci trebue să cuprindă toate laturile activitaţii naţionale: economice, sociale şi în fine Statului nostru în Europa.

Fără acest complex, nu se poate nutri speranţa de a avea nicio administraţiune bună, nicio repartiţie raţională a bogăţiilor, nici chiar o stare de cultură satisfăcătoare.

Programul nostru de lucru urmăreşte, aşa dar, să stabilească *cadrul general,* în care trebue tratat un plan de înfăptuiri publice şi apoi cadrul nostru naţional.

In legătură cu celelalte secţiuni ale Institutului, vom studia care sunt *lucrările ce se impun cu prioritate în diverse regiuni* ale ţării şi în ce fel ar trebui realizate.

Prin cunoaşterea mai adâncă a caracterului structurii economice şi sociale a diverselor regiuni ale Ţării, graţie lucrărilor celorlalte secţiuni, vom putea trage concluziuni şi da sugestiuni, asupra lucrărilor publice de înfăptuit cu precădere: drumuri noi, distribuire de energie, irigaţiuni, asanărie indiguiri etc.

Vom cerceta care este *din punct de vedere social,* calea cea mai bună de urmat în absorbirea surplusului de braţe disponibile azi în sectorul rural şi după examinarea părerilor secţiunii noastre în plenul adunării membrilor Institutului, vom căuta să determinăm care sunt lucrările publice ce Statul ar trebui să execute pentru atingerea obiectivelor fixate.

O latură însemnată a activităţii acestei secţiuni *va fi studierea repercusiunilor sociale* a înzestrării Ţării cu mijloace tehnice moderne, pentru utilajul naţional.

Nu trebue uitat că, adesea progresele tehnice au fost însoţite de suferinţe şi prea mult în trecut cei ce le-au îndurat au fost abandonaţi de colectivitate. Aceste exemple pot folosi pentru ca din vreme să prevedem modificările sociale şi repercusiunile lor, următoare introducerii tehnice în regiuni unde astăzi este încă neaplicată.

In fine, vom studia *rolul executării de lucrări publice în timpul crizei economice* şi efectele asupra repercusiunilor sociale a acestor crize.

Dar un asemenea efort implică pe lângă rolul organizatorilor şi contribuţia preţioasă a cercetărilor detaliilor constructive.

Plecarea pe drumul lucrărilor publice trebue să aibă loc concomitent cu *trezirea unui interes pentru cercetarea ştiinţifică respectivă.*

Multe din punctele planului naţional de lucrări publice pun probleme ştiinţifice şi tehnice ce tre-

buesc rezolvate în raport cu situația și particularitățile locale.

Soluțiile tehnice nu pot fi luate după șabloane, fără neajunsuri serioase.

Firește, în cadrul Institutului de Științe Sociale, nu se va putea pune problema întreprinderii acestui studiu special.

Institutul însă poate contribui la crearea ambianței favorabile, spre a se păși la crearea mijloacelor de studii: Institute, Laboratoare, personal etc.

Realizarea unui plan de lucrări publice impune o concepție clară de organizare la scară mare și eforturi tenace.

Fără un *mecanism conștient și fără întreținerea forței combative* de a merge spre țelul propus, o națiune nu poate găsi dinamismul marilor acte creatoare.

Nicăieri nu socotim mai nimerit de a se întreprinde închegarea diferitelor vederi, într'un corp de doctrină unitară, ca în sânul acestui Institut.

De aceea Secția de Lucrări Publice, va colabora activ spre realizarea acestui scop.

In rezumat, dar vom urmări fixarea punctelor de bază pentru elaborarea în sectorul lucrărilor publice, *a unui plan bazat pe constantele activității noastre naționale.*

Pentru o primă orientare vom trece mai departe în revistă principalele sectoare în care trebuesc întreprinse lucrări publice, arătând pe scurt situația de astăzi.

Aceste sectoare sunt:

I. Căi Ferate.
II. Drumuri.
III. Căi de comunicație pe apă.
IV. Ieșire la Mare.
V. Irigații și îmbunătățiri agricole.
VI. Silozuri.
VII. Amenajarea regiunii inundabile a Dunării.
VIII. Surse de energie.
IX. Inzestrări edilitare de interes general.
X Urbanism-Sistematizare.

I. Căi ferate

Sunt multiple lipsurile și defectele rețelei C. F. R. Le vom trece repede în revistă:

Gâtuirile unei porțiuni de linii datorite unor cauze constructive (rampe curbe, poduri slabe, necentralizate etc.), care diminuează capacitatea de transport, scade siguranța, sporesc costul și durata transportului etc. Asemenea gâtuiri sunt: pe linia Brașov-Predeal, Balota-Turnu Severin, Fetești-Cerna Voda, Ghimeș-Mihăileni etc.

Insuficiența legăturilor între Vechiul Regat și Ardeal. In această privință se va obține oarecare ameliorare prin lucrările în curs și anume: linia Bumbești-Livezeni și dublarea liniei Câmpina-Brașov.

Lipsa unor linii ceea ce face ca legăturile între anumite localități să fie foarte grele sau foarte lungi.

Lipsa unor linii care ar putea favoriza transitul prin țara noastră.

Toate cele de mai sus constitue și obiective de realizat într'un program de lucrări publice.

Față de aceste cerințe ce a făcut C. F. R.? Este interesant de relevat că în România, mica rețea de cale ferată s'a realizat în decurs de 50 ani (1869—1919), cu o medie anuală de 72,102 km (în total 3.638 km), pe când după războiu, dela 1919—1936, s'au contruit abia 317 km, adică 18,6 km anual.

Dela 1937, C. F. R. a intrat din nou într'un ritm viu de lucrări în acești ultimi 3 ani, realizându-se 352 km, adică 117,3 km pe an.

Simultan cu construcția de linii noi, C. F. R. trebue să procedeze și la electrificarea unora din ele pentru a le mări capacitatea de transport.

Dintre toate, prioritatea o are linia Câmpina-Brașov.

Lucrările ce incumbă C. F. R.-ului pentru a pune capăt lipsurilor mai sus arătate, sunt considerabile. Firește că ele necesită o eșalonare în timp, ținând seama de diferitele categorii de interese.

II. Drumuri

Problema drumurilor prezintă un interes considerabil și de aceea vom da o mai mare extensiune acestui capitol.

Intreaga rețea rutieră a țării cuprinde:

Drumuri naționale	....	13.850 km.
„ județene	....	31.590 „
„ comunale	....	62.920 „
	Total ...	108.360 „

Din rețeaua de drumuri naționale: 1.600 km sunt cu îmbrăcăminte modernă, pavaje permanente și semipermanente, 10.353 km sunt simplu împietruite, în stare bună. Restul de 1.427 km, sunt în stare mediocră și rea.

Dintre drumurile județene numai 23.840 km sunt împietruite, iar dintre cele comunale numai 17.920 km.

Din lungimea totală de poduri de pe drumurile naționale de 92.500 m, sunt în stare bună abia 72.500 m.

Care sunt realizările în materie de drumuri din 1919—1939?

Se disting 2 perioade:

1. Până în 1930.
2. După 1930.

I. *In prima perioadă.* Drumurile nu au fost pe primul plan de preocupare al guvernelor.

Sforțările erau îndreptate în alte direcții privind refacerea țarii. S'a continuat cu întreținerea drumurilor împietruite după vechiul sistem (sistemul primitiv al aprovizionărilor de pietriș și piatră spartă pentru astuparea gropilor). Fondurile alocate anual din bugetul Statului pentru întreținerea drumurilor naționale nu întreceau 80 milioane lei și erau cu totul insuficiente.

Prestația în natură era un mijloc pentru asigurarea stării de viabilitate a drumurilor de interes local (comunale și jedețene).

II. *Perioada 2-a (1930—1939),* este definitiă de intrarea în vigoare a nouei legi a drumurilor.

In acest interval s'a executat un program important de reconstrucția podurilor distruse de războiu și de noi poduri.

In această perioadă s'au început a se executa primele lucrări de modernizare a șoselelor. In acest scop se face apel la firme străine și pe baza unui împrumut extern se încheie contractul rutier din 1931 cu Societatea Suedeză de Drumuri, în valoare de circa 3 miliarde lei și se definitivează drumul național Nr. 1, București-Brașov-Cluj-Oradea, care face parte din drumul internațional Londra-Constantinopol.

Pe baza contractului rutier din 1931 s'au executat până în 1938 757 km.

Aceste pavaje au costat circa 2.600.000.000 lei inclusiv lucrarile accesorii aferente.

Dar lucrările de definitivări începute prin contractul din 1931, nu se puteau limita numai la ceea ce s'a făcut.

Pentru extinderea programului și la alte artere erau necesare fonduri noi și importante.

In acest scop, prin legea din 1936, se crează „Fondul de modernizari", iar în 1937 se deschide un credit de 1.617.000.000 lei pe 5 ani.

Din aceste fonduri s'au mai definitivat încă circa 110 km șosele și construit până la 1 Ianuarie 1940, circa 200 km drumuri noi.

Ritmul de lucru al acestor 800—900 km a fost destul de lent și foarte costisitor.

De aceea în 1938 s'a trecut la o altă concepție în materia modernizării și anume a bituminizărilor care constitue un tratament mai ușor realizat prin protejarea macadamului cu bitumin și al cărui cost este de circa 600.000 lei/km, față de circa 3.000.000 lei sistemul precedent.

Dar în afară de chestiunea modernizării drumurilor mai este necesar a se stabili un program general al căilor de comunicație.

Dar problema drumurilor nu se limitează la noi numai la modernizarea căilor existente.

Este nevoie a se crea multiple noi artere și în special artere care să aibă funcțiunea de compliment al rețelei căilor ferate.

In fine mai trebue privită și problema arterelor de legătură între regiuni, adică a autostradelor, care până acum la noi, abia a fost anunțată, dar nici de cum studiată.

III. Căi de comunicație pe apă

Dintre râurile susceptibile navigației, numai câteva fac parte din sistemul actual navigant, amenajate pentru a deservi interesele economice naționale sau regionale.

Atenția Statului a fost însă în deosebi îndreptată în spre navigația maritimă. Un nou port comercial Tașaul — Portul Regele Carol II — este în construcție.

Portul Constanța a beneficiat și el în ultimul timp de unele noi înzestrări.

Dintre porturile fluviale, o atenție marcată s'a dat Giurgiului, destinat să devină un port principal pentru traficul spre Europa Centrală. In acest sector al căilor de comunicație pe apă, rolul viitorului este incontestabil foarte mare; trebue creat un sistem de circulație interioară care ne-ar pune în legătură prin căi ieftine cu centrele economice ale Europei Centrale. Din acest sistem, un loc principal l-ar ocupa canalul București-Dunăre.

IV. Ieșirea la Mare prin gurile Dunării

Puține probleme tehnice au avut ocaziunea de a se menține permanent în actualitate, cum este aceasta, căci desvoltarea economică a României reclamă, fără reticențe, asigurarea navigabilității la gurile Dunării.

In ce constă problema? Dunărea ca şi alte fluvii care debuşează în mări închise, fără maree, aduce depozite considerabile de nisip şi argilă, care barează drumul navelor.

Fireşte, curenţii maritimi contribue activ la îndepărtarea depozitelor. Tehnica trebue să ajute şi ea. Modul obişnuit de ajutor este prin realizarea unui canal îndiguit în continuarea cursului de apă.

Prin operaţiuni de dragare depozitele sunt îndepărtate şi se menţine un canal navigabil.

Dintre cele trei guri ale Dunării, Comisiunea Europeană a Dunării instituită prin tratatul dela Paris dela 1856, a decis a amenaja Sulina care necesita cheltuieli iniţiale mai reduse.

Lucrările au dat rezultatele aşteptate şi navigabilitatea la gurile Dunări a fost menţinută în condiţiuni mulţumitoare.

Din nefericire, Delta creată de Braţul secundar al Chiliei-Stari-Stambul înaintează continuu, punând în primejdie ieşirea prin braţul Sulinei.

Curenţii maritimi mai înaintează activi la gura acestui braţ şi au diminuat rolul din cauza pavăzei ce o crează Delta în înaintare.

Aceste împrejurări impuneau lucrări noi pe braţul Sulinei.

De aci începe problema acută a navigabilităţii la gurile Dunării.

Soluţiile tehnice propuse au fost multiple. Unele privesc amenajarea braţului Sf. Gheorghe, lucrare ce s'ar ridica la circa 3—4 miliarde lei, pentru care s'au propus diferite variante.

O altă serie de soluţiuni privesc braţul Sulinei.

Trecerea atribuţiilor Comisiei Europene a Dunării în sarcina Statului Român, impune păşirea la realizări efective

V. Irigaţii

Tendinţa activă de industrializare de după războiu ne-a îndepărtat de înzestrările tehnice menite să aducă o îmbunătăţire a producţiei agricole. Printre acestea sunt şi irigaţiile.

Problema irigaţilor pe scară mare a interesat foarte mult lumea tehnică dinainte de războiu.

Un vast proiect de irigare a câmpiei Munteniei cuprinsă între Argeş-Dunăre şi Siret, elaborat în 1913—1914, mai este şi azi din când în când citat.

Care este rostul irigărilor şi în ce constă proiectul tehnic?

Aşa cum era conceput urmărea mai multe obiective.

O sporire a producţiei agricole, atât prin creşterea producţiei la hectar, cât şi printr'o modificare a laturii culturilor: prin irigaţii s'ar fi favorizat culturile speciale mai remuneratorii decât cerealele.

Sistemul de irigaţie ar fi servit şi la transporturi pe apă realizându-se astfel căi de legătură lesnicioasă şi ieftine care în special pentru scurgerea produselor agricole spre porturile maritime, ar fi avut o deosebită importanţă.

Se ştie că şi astăzi în anumite epoci ale anului, transporturile de cereale sunt în deficit faţă de nevoi.

In fine imbarcaţiunile, care ar fi circulat pe canal, ar fi fost adevărate magazii de produse agricole de care ducem atât de mare lipsă.

Din punct de vedere social sporirea producţiei agricole ar fi contribuit în mare parte la ameliorarea standardului de vieaţă al populaţiei rurale.

Avantajul e de ordin strategic militar şi multiple alte, mai secundare, ar fi întovărăşit acest important sistem de irigaţie interesând o suprafaţă de aproape 3 milioane ha.

Irigaţiile ar fi fost deservite atât cu apa râurilor care traversează regiunea, cât şi cu apă din Dunăre.

Prin derivarea Argeşului în Dâmboviţă, prin rectificarea Dâmboviţei şi prin acumulări ce se vor crea în lacul Căldăruşani, lucrări în curs ale Uzinelor Comunale Bucureşti se vor deschide largi posibilităţi de irigaţie în regiunea Bucureşti-Dunăre.

VI. Silozuri

Problema silozurilor regionale este de o importanţă deosebită pentru economia agricolă. In trecut noi am avut numai magaziile dela Brăila, Constanţa şi Galaţi. In 1938 a început un program întins pentru construirea a 78 silozuri, cu o capacitate de aproape jumătate milion tone.

După cum prea bine se ştie silozurile nu au numai importanţă ca locuri pentru depozitare, ci au şi alt rol esenţial, putând pune în mişcare un sistem de credite dintre cele mai interesante.

In sfârşit depozitarea în silozuri permite clasificarea cerealelor aşa de mult cerută pe pieţele străine.

Stăruinţa şi competenţa cu care P. C. A., urmăreşte un program intens de lucrări, atât în ce priveşte căile de comunicaţie pe apă, cât şi silozurile, merită toată atenţia lumii noastre tehnice.

VII. Amenajări în regiunea inundabilă a Dunării

Lunca joasa a Dunarii intre Calafat şi Dunare, in suprafaţă de peste 1 milion ha, este supusa inundaţiilor.

Aceasta regiune poate fi in parte amenajata spre a constitui o sursa bogata de peşte, iar in parte sa fie data culturii agricole.

Până la razboiu s'au executat unele lucrări de îndiguiri în aceasta lunca, iar după razboiu s'a pus în discuţie un program de mare amploare.

Un asemenea program nu pune în joc numai sume importante, dar crează şi diferite alte probleme tehnice.

Un sistem de îndiguire de prea mare amploare modifica regimul scurgerilor Dunarii, creind pericolul inundaţiilor catastrofale, caci apele nu mai au posibilitatea revărsărilor inofensive. De aici imposibilitatea de a se trece la un program de îndiguiri pentru suprafeţele mai mari de 250.000 ha.

Sistemul îndiguirilor trebue apoi sa ţină seama de sporul de producţie ce se obţine, aşa ca lucrările ce se întreprind să nu constitue o sarcină economică.

Tot în această ordine trebue bine delimitat căror culturi este mai potrivit a se da regiunile câştigate. In fine o atenţie deosebită se cere a se da regiunilor destinate a constitui surse de producţie de peşte.

Merită însă a fi observat că până la recuperări de regiuni inundabile de Dunăre, mai e posibil a recupera mult teren arabil în interior, în lungul râurilor care se revarsă anual.

VIII. Surse de energie

Pentru o armonioasă desvoltare economică a ţării, sunt necesare surse ieftine şi sigure de energie.

Suntem astăzi printre ţările cu cel mai mic consum de energie electrică pe locuitor şi an, şi anume:

75 kwo. faţă de	738 kwo.	Germania
	459 „	Franţa
	351 „	Italia

Soluţia de a crea multiple uzini locale neeconomice şi risipitoare de combustibil care a fost practicată până acum, nu poate să rămână şi pentru viitor. Avem nevoie de un sistem energetic, format dintr'un număr de mare uzini, care să constitue sursele de bază lucrând în condiţiile cele mai economice, legate prin linii de transport electric la mare tensiune, care vor fi adevărate căi internaţionale din care se va putea deriva liniile de transport de energie de interes local.

Fireşte că nu poate fi încă vorba de a împânzi întreaga ţară cu reţele electrice, dar sunt regiuni unde consumul a ajuns la cifre care ne obligă a privi problema la scară mare.

Bucureştii vor avea în curând o centrală cu putere instalată de 80.000 kw., iar puterea totală instalată în toate uzinele sale va trece de 112.000 kw.

In regiunea petroliferă şi industrială a Prahovei şi Dâmboviţei, uzinele electrice, ale principalelor societăţi, instalate, au o putere totală de 126.255 kw.

Iată deci, situaţii care obligă a ne gândi la o rezolvare pe plan naţional a problemei asigurării surselor de energie.

In acest domeniu nu s'au emis numai propuneri, dar s'au făcut şi studii temeinice care pot servi la elaborarea unui plan de lucru. Astfel sunt studiile pentru uzina dela Bistriţa, complexul de uzini din cursul superior al Ialomiţei, unde s'au pus probleme speciale şi delicate privitoare la impermeabilitatea reţinerilor de apă, uzina dela Porţile de Fier, uzinele de pe Sebeş, Siret etc.

Este interesant de relevat că în acest domeniu iniţiativa a aparţinut, până acum, exclusiv particularilor.

Pentru a se trece însă la lucrări de mare amploare şi de interes naţional este neapărat necesară participarea Statului.

De altfel pentru a putea dirija efectiv politica energetică, Statul trebue să deţină principalele surse de energie şi linii de transport electric, care vor constitui sistemul circulator energetic principal al ţării.

Un capitol aparte în problema surselor de energie îl constitue folosirea gazelor naturale pentru combustiune. Astăzi sunt alimentate cu gaz metan un număr de 9 oraşe din Transilvania, reprezentând un consum de 250 milioane m. c., iar cu gazele dela sondele de petrol sunt alimentate parţial două oraşe.

Rezervele de gaz metan din centrul Transilvaniei se pot evalua la circa 30 miliarde m. c., totuşi după cum vedem utilizarea lor de până astăzi este neînsemnată.

Atât industria cât şi economia domestică sunt interesate să dispună de un combustibil ieftin şi comod de folosit.

Pentru Bucureşti, problema combustibililor casnici devine din ce în ce mai acută din cauza scumpirii continue a lemnului şi din cauza greutăţiior de transport care în special în ultimul timp s'au accentuat.

Faptul că gazele din regiunea petroliferă se pierd fără utilitate şi că lemnul şi petrolul sunt întrebuinţate pentru ars în loc de a li se da altă destinaţie mai utilă, pentru economia naţională, sunt două lipsuri care puteau fi remediate prin aducerea gazelor naturale la Bucureşti.

Iniţiativa tehnicienilor şi stăruinţa lor nu a lipsit, studii temeinice s'au făcut în acest scop şi mijloace financiare puteau fi lesne mobilizate.

Din nefericire însă Statul nu a avut nicio politică în trecut, ba chiar o pasivitate care a oprit orice iniţiativă care s'a produs şi de aceea an cu an rezolvarea problemei a fost amânată. Astăzi pasivitatea noastră în acest domeniu îşi arată consecinţe destul de dureroase. Capitala rămâne să se alimenteze cu combustibili scumpi şi în condiţiuni anevoioase.

Problema energiei trebue de altfel privită în toată amploarea ei.

Nu este cu putinţă o ridicare a producţiei noastre industriale şi agricole, desvoltarea lor armonioasă pe tot întinsul ţării şi o scădere a presiunii demografice ce apasă azi economia rurală, fară existenţa unei energii ieftine în toate părţile teritoriului naţional.

Aşa după cum i-a revenit Statului sarcina să deschidă căi de comunicaţii fără a urmări un câştig sau o amortizare, tot astfel evoluţia tehnică a producţiei impune azi colectivităţii să folosească fără întârziere izvoarele de energie ce posedă ţara şi să distribue energia în folosul tuturor locuitorilor.

IX. Inzestrări edilitare de interes general

Orice aşezare omenească mai importantă are nevoie de anumite lucrări pentru asigurarea unor servicii publice de cel mai mare interes şi anume: apa, canalul şi electricitatea.

Sub acest raport situaţia oraşelor noastre este deadreptul tragică, ele având mai degrabă un aspect rural. Eforturile făcute până acum în cele mai multe oraşe au fost minime şi fără plan unitar şi de continuitate.

Sub îndrumările legii pentru organizarea exploatărilor comunale acest rău este pe cale de remediere.

Consiliul Exploatărilor Comunale a şi elaborat un plan pe mai lungă durată pentru lucrări de apă, canal şi electricitate în oraşe.

Programul cuprinde lucrări în valoare de circa 3,3 miliarde lei ce se vor eşalona în 5 ani.

Acest plan cuprinde numai comunele care au serviciile de mai sus în administraţia lor directă şi care deci sunt supuse directivelor Consiliului Exploatărilor Comunale.

Este de notat că lucrările de apă, canal şi electricitate care la Bucureşti se urmează de 10 ani după un plan unitar au absorbit 3.547 milioane lei, investiţile deci s'au făcut cu o cadenţă medie de 354,7 lei anual.

Programul este încă în continuare căci este o datorie primordială socială de a face aceste servicii accesibile tuturor locuitorilor.

La Bucureşti lucrările de interes public nu sunt însă numai cele de mai sus. Amenajarea mlaştinilor Colentinei (720 ha), parte executată, parte în lucru; aducerea apelor Ialomiţei în Colentina (canal executat în lungime de 9½ km) şi derivarea Argeşului în Dâmboviţa (canal în lungime de 19,2 km), reprezintă realizări de mare interes pentru colectivitate. La cele de mai sus trebue adăugat canalul navigabil Bucureşti-Dunăre, a cărui înfăptuire este înscrisă în program.

X. Urbanism-sistematizare

Condiţiunile de existenţă a unei părţi importante din populaţia urbană sunt destul de precare:

Lipsa frecventă a unei ambianţe igienice, locuinţe insalubre, lipsa serviciilor edilitare de primă necesitate etc.

Aceste rele sunt atât de generalizate încât oraşele noastre au un aspect quasi rural. Consecinţele se resimt şi în întreaga structură a vieţii urbane.

In materie de urbanism, ceea ce s'a făcut până acum este un minimum imperceptibil faţă de amploarea lucrărilor ce se cer.

Pentru oraşele noastre se pune acut problema „urbanizării" lor.

Prin mijloacele pe care ni le pune la dispoziţie obişnuinţa noastră gospodărească de până astăzi

şi prin sistemul juridic care grevează în materie edilitară, nu se va putea întreprinde permanent. Se impun sistematizări pe scară mare, comasări, exproprieri, organizare de deplasări masive de populaţie, asanări de regiuni insalubre, etc.

Odată cu problema tehnică a organizării centrelor mari de populaţie se pune şi problema realizării esteticului.

In fine aceste condiţiuni create, trebue găsită modalitatea pentru a se construi imensul număr de locuinţe ieftine salubre dotate cu un minimum de confort de care avem atâta nevoie.

SECŢIUNEA DE ECONOMIE SOCIALĂ ŞI MUNCĂ

Programul general de activitate al secţiunii „Economie Socială şi Muncă" se încadrează în activitatea generală a „Institutului de Ştiinţe Sociale al României". Acest program al secţiunii ţine seama de cele patru preocupări generale ale Institutului: a) *lucrări sociologice teoretice* şi b) *cercetari practice*, cu privire la: 1) cunoaşterea sociologică a ţării; 2) întărirea şi apărarea naţională, şi 3) relaţiunile sociologice cu străinătatea. El poate fi precizat, din aceste patru puncte de vedere şi sub aspectul special al economiei sociale, astfel:

A. PARTEA TEORETICĂ

Contribuţia gândirii româneşti la problemele sociale teoretice fundamentale ale economiei

I. *Aspectul static:*

1. *Incadrarea* Economiei Sociale ca disciplină ştiinţifică în Sociologia generală.

2. *Obiectul* Economiei Sociale. Problemele teoretice fundamentale. Raporturile cu disciplinele sociologice şi cu celelalte ştiinţe economice.

3. *Metodele* de cercetare, generale şi speciale, în Economia Socială.

II. *Aspectul dinamic:*

4. *Originea şi desvoltarea Economiei Sociale,* ca disciplină separată.

5. *Tendinţele de orientare* în Economia Socială statică şi dinamică.

B. PARTEA PRACTICĂ

Cercetarea structurii realităţilor şi ideologiei economiei sociale în România

a) *Economia Socială în România*

I. *Structura realităţilor economiei sociale româneşti:*

1. *Cercetarea structurii realităţilor sociale sub aspectul static,*

a) *Structura cantitativă* a populaţiei României. Densitatea populaţiei. Localizarea ei pe mediu urban şi rural, provincii şi ţinuturi. Structura etnică şi proporţia respectivă. Structura pe sexe şi pe grupe de vârste. Rezistenţa fizică, natalitatea şi mortalitatea;

b) *Structura calitativă:* Populaţia activă şi pasivă, naţională şi comparată. Structura profesională a populaţiei active. Munca în ramurile de activitate: exploatarea solului, meserii şi industrie, comerţ şi credit, transporturi şi diverse ocupaţiuni. Structura profesională în interiorul ramurilor de activităţi, pe specialitate. Gradul de activitate profesională pe sexe, vârstă şi calificări profesionale.

c) *Inventarul forţelor sociale:* activ şi pasiv şi organizarea raţionalizată a factorului uman în cadrul economiei îndrumate. Cercetări asupra căminului, pregătirii profesionale, protecţiei muncii şi asigurărilor sociale.

2. *Cercetarea structurii realităţilor sociale sub aspectul dinamic,* în procesul istoric al formării claselor sociale şi al profesiunilor economice.

II. *Aspectul ideologic al Economiei Sociale Româneşti.*

1. *Curentele şi mişcările ideologice cu privire la problemele de repartiţie şi consumaţie.* Doctrinele sociale internaţionale şi influenţele lor în România. Spiritul de echitate în repartiţie şi puterea de consumaţie. Ciocnirile de interese, ciocnirile de idei şi luptele sociale. Clasele sociale şi reformele sociale în România. Tendinţele solidarismului naţional.

2. *Echilibrarea intereselor protivnice:*

a) *Prin iniţiativă privată:* organizarea şi asocierea profesională a indivizilor, sub aspectul economic şi social. Sindicatele şi grupările profesionale.

b) *Prin intervenţionismul Statului:* politica şi legislaţia socială în România, cu privire la:

1. *Căminul muncitorului.* Problema locuinţelor ieftine. Protecţia femeii lucrătoare şi a copilului.

Regimul muncii femeilor şi copiilor în fabrici. Problema natalităţii şi munca în agricultură şi industrie. Protecţia femeilor gravide şi politica socială faţă de căminul lucrătorului

2. *Pregătirea profesională şi plasarea lucrătorilor.* Problema uceniciei şi a învăţământului profesional. Căminurile pentru ucenici şi atelierele meşteşugăreşti. Şomajul şi organizarea publică a oficiilor de plasare. Camerele profesionale.

3. *Organizarea profesională şi condiţiunile muncii.* Contractul individual şi convenţiile colective de muncă. Restricţiuni aduse principiului libertăţii şi ruperea contractului de muncă. Grevele şi conflictele sociale. Efectele lor sociale şi economice. Soluţiile potrivite situaţiei din România Protecţia preţului muncii efectuate.

4. *Protecţia muncii şi Asigurările Sociale.* Jurisdicţia profesională. Durata muncii şi repausul duminecal. Higiena şi siguranţa muncitorilor. Accidentele şi bolile profesionale. Asigurările sociale de boală, accidente, bătrâneţe.

b) *Intărirea muncii naţionale şi apărarea ţării:*

1. Problema agrară şi necesitatea industrializării României. Consecinţele sociale ale industrializării ţării. Problema micii producţiuni şi a meseriilor.

2. Protecţia muncii naţionale şi mai ales în personalul superior, tehnic şi administrativ. Reglementarea şi protecţia muncii agricole.

3. Potenţialul social în economia de pace şi în economia de războiu.

4. Propuneri de reforme cu privire la desăvârşirea echilibrului social în România. Reforma constituţională şi Statul profesional. Reorganizarea raţională a economiei româneşti şi aspectul social.

c) *Economia socială naţională şi relaţiunile internaţionale:*

1. Informarea străinătăţii asupra realităţilor şi ideologiei sociale din România.

SECŢIUNEA JURIDICĂ

1. Chestionar privind vieaţa juridică a satului românesc

O comisiune se va alcătui în sânul Secţiunii care va proceda la studiul chestiunii, împărţind materialul pe specialităţi între membrii specialişti ai Secţiunii şi va proceda în urmă la coordonarea întregii lucrări care se va desbate în plenul Secţiunii.

2. Aspectul juridic al apărării ţării

Cercetări şi studii privind *aspectul juridic al apărării Ţării.* In acest scop se preconizează şi se admite colaborarea cu următoarele secţii ale Institutului: Secţia de Statistică, Istorie Socială, Drept administrativ, Agrară, Economică, Politică, Centrul de studii internaţionale.

Prin contractele ce va stabili cu Secretariatele acestor Secţiuni, Secţiunea Juridică va fi regulat informată asupra chestiunilor ce vor face obiectul cercetărilor acestor Secţiuni. Oridecâteori aceste chestiuni vor înfăţişa aspecte juridice, Secţiunea Juridică va participa pentru studiul şi lămurirea acestor aspecte.

3. Cercetarea Codurilor

Secţiunea ia act despre activitatea desfaşurată în acest domeniu de către Institutul de Ştiinţe Morale şi Politice, Institutul Român de Drept Privat şi Institutul de Drept Privat al Facultăţii de Drept din Bucureşti şi decide o colaborare cu aceste Institute la opera de cercetare a Codurilor.

Ea va avea în special în vedere Studiul ştiinţific, expozitiv şi critic al noilor Coduri, precum şi difuzarea şi vulgarizarea lor prin publicaţiuni şi conferinţe publice.

De asemenea Secţiunea va cerceta posibilitatea coordonării legilor spre a stabili propuneri şi o metodă mai aptă spre a asigura unitatea armonică a sistemului dreptului pozitiv român.

4. Problema proprietăţii mici rurale în dreptul privat

Problema proprietăţii mici rurale în dreptul privat. Secţiunea va cerceta în special chestiunea succesiunii în mica proprietate, insistând asupra aspectului pulverizării proprietăţii; se va examina ideea bunului de familie şi orice alte corective posibile.

In cadrul aceleiaşi probleme se va studia problema codevălmăşiei, a obştei şi a proprietăţii moşneneşti, a dreptului de preemţiune, precum şi toate aspectele juridice ale problemei proprietăţii agrare

5 Concepţiile noi pentru organizarea Statului şi influenţa lor asupra Dreptului Public şi Privat

a) Concepţiile corporatiste; *b)* Colectivitatea şi Individul; *c)* Organizarea Statului şi organizarea Naţiunii; *d)* Statul şi ordinea juridică privată.

I. Problemele de știință pură

Activitatea personală de creațiune

Oricât de grea ar fi sarcina, este totuși necesar ca secțiunea să încerce ca prin membrii săi să aducă o contribuțiune cât de mică la opera de creare progresivă care se manifestă în doctrina tuturor țărilor civilizate asupra acestui domeniu.

Dacă ne-am mulțumi numai cu o culegere de material sau cu examinarea critică și istorică a lucrărilor apărute în trecut, desigur opera noastră ar fi incompletă.

Deocamdată ne propunem să examinăm și adâncim subiectul „Drept și Sociologie".

II Problemele de cunoaștere a realităților românești cu corolarul apărarea națională

a) *Activitatea practică de culegere de material*

Este absolut necesar să se ajungă la constituirea unui material cât mai bogat de norme juridice și morale care există în sânul poporului român pe lângă cele care rezultă din legislația scrisă. Acest material va constitui echivalentul constatărilor și experiențelor pe care se sprijină orice altă știință și numai după adunarea lui, se vor putea stabili legi mai concrete și se vor putea trage concluziuni mai precise în domeniul filosofiei morale și juridice.

Secțiunea va căuta să adune acest material, fie culegându-l direct, dacă s'ar ivi ocazia, fie rugând pe celelalte secțiuni ca, cu ocaziunea lucrărilor lor pe teren să cerceteze țara românească și din acest punct de vedere, fie servindu-se de lucrările importante făcute până în prezent în această direcțiune.

b) Activitatea teoretică

In al doilea rând, este nevoie de o activitate îndreptată spre cercetarea și punerea în lumină a lucrărilor apărute până în prezent, de examinarea teoriilor făcute de diferiți autori, de verificarea concluziunilor lor etc.

In această direcțiune, vom fi, bineînțeles, preocupați în special de lucrările românești și de aportul adus de doctrina românească asupra acestui domeniu în activitatea mondială.

De aceea, ca scop imediat, secțiunea își propune să încerce pregătirea unei lucrări privitoare la Istoria filosofiei dreptului și a moralei în România.

III. Cunoașterea străinătății cu corolarul propaganda națională

In toate ședințele se aduc la cunoștință membrilor toate chestiunile în legătură cu acest capitol. Suntem în raporturi constante cu organisme similare din străinătate și foarte deseori se citesc și se discută în sânul secțiunii comunicări pe care membrii le țin apoi la congrese străine.

In activitatea sa, Secțiunea își propune să păstreze contactul cu Institutul de Filosofie a dreptului, care dealtfel s'a născut dela început ca o instituțiune afiliată Institutului Social Român. Unii membri ai secțiunii fiind în același timp membrii ai Institutului Social Român, iar preocupările fiind apropiate, ar fi absolut nepractic ca activitatea celor două organisme științifice să se desfășoare pe căi paralele lipsite de contact direct.

SECȚIUNEA DE ȘTIINȚE POLITICE ȘI ADMINISTRATIVE

Pentru îndeplinirea rostului său și în cadrul activității Institutului de Științe Sociale al României, secția de științe Politice și Administrative își propune:

1. Analiza Constituției din 1938

Cercetarea pe plan de știință pură a problemelor *speciale*, cu caracter politic și administrativ, astăzi actuale și care, de o parte, privesc raporturile dintre Stat și forțele pe care acesta trebue să le stăpânească și să le garanteze, de alta, raporturile dintre Stat și cetățeni ca atari, sau organizați în asociații, corporații, etc., în legătură cu problemele de organizare a Statului.

2. Funcționarea administrației românești

Problemele *organizării Administrației românești* prezintă, de asemeni, un interes covârșitor pentru noi. Vom cerceta, în primul rând, problema sau ciclul organic al problemelor privitoare la situația funcționarilor publici, cu aspectele sale atât de multiple și variate, organizarea corporativă etc.

Privitor la apărarea națională ne propunem a cerceta problema *adaptării diferitelor instituțiuni de drept public la starea de războiu*, măsurile le-

gislative necesitate de această situațiune, vom face sugestii cu privire la mobilizarea funcționarilor, etc.

3. **Studiul funcționării administrației românești**

Intre preocupările noastre intră, desigur și grija de a întocmi studii privitoare la *funcționarea și organizarea diferitelor noastre instituții de drept public,* astfel cum sunt ele disciplinate de dreptul pozitiv.

Va fi utilă cunoașterea acestor instituțiuni în străinătate, pe baza unor asemenea date obiective, științifice și suntem siguri că Institutul va examina posibilitățile materiale de publicare a acestor studii și va găsi mijloacele practice necesare

SECȚIUNEA DE ZIARISTICĂ ȘI DE PROPAGANDĂ

I

1. Istoricul presei și evoluția presei moderne.
2. Organizarea presei din punct de vedere tehnic, politic și economic:

a) cum se face un ziar. 1) organizarea internă a ziarului. 2) direcția și redacția. 3) reportajul. 4) polemica. 5) informația;

b) presa de informație și presa de opinie;

c) presa tehnică (economică, juridică, culturală, științifică);

d) revista și magazinul;

e) presa literară;

f) tehnica tipografică;

g) organizarea economică și publicitatea.

3. Presa în regimurile democratice și totalitare.
4. Legislația comparată a presei.
5. Regimul legal al presei în România.
6. Cercetări asupra presei în România.

a) istoricul presei în România;

b) istoricul presei în Ardeal, Banat și Basarabia;

c) rolul politic, cultural și național al presei românești

7. Presa națională.
8. Presa regională.
9. Presa minoritară.
10. Presa străină:

a) presa engleză;

b) presa americană;

c) presa franceză;

d) presa germană;

e) presa italiană;

f) presa din Balcani și Orientul apropiat.

11. Organizațiile profesionale de presă la noi
12. Organizațiile de presă în străinătate.

II.

1. Mijloacele de propagandă:

a) presa;

b) radio;

c) cinematograf;

d) expoziții;

e) congrese;

f) cărți;

g) broșuri;

h) reviste.

2. Istoricul și organizarea propagandei la noi.
3. Istoricul și organizarea propagandei în alte State.
4. Agențiile de presă.

III.

1. Opinia publică.
2. Factorii determinanți ai opiniei publice.
3. Funcțiunea și menirea presei în formarea opiniei publice.

IV.

1. Presa factor de cultură și de civilizație.
2. Influența politică, socială și culturală a presei românești din trecut și de astăzi.

V

1. Invățământul profesional de ziaristică (școli de științe politice și de ziaristică).

VI.

1. Cercetări asupra presei în România.

SECȚIUNEA MINORITĂȚILOR ȘI A ROMANILOR DE PESTE HOTARE

A. Activitate documentară

1. Adunarea materialului tipărit.
2. Material inedit dela Legații, Presă, Propagandă, Serviciul colonizărilor, Instituții particulare.
3. Material cartografic.
4. Cercetări pe teren în străinătate și în țară.
5. Studii de toponimie și onomastică.

B. Manifestări

1. Publicarea colecțiunii „Pământul și poporul românesc", care va cuprinde:

a) Știri vechi geografice;

b) Hărţi şi statistici;
c) Românii din afara graniţelor:
d) Românii din America;
e) Minorităţile din România.

2. Publicarea a două monografii: „Românii de peste hotare" şi „Minorităţile din România".
3. Harta etnografică a României şi a Românilor de peste hotare.
4. Conferinţe.

SECŢIUNEA APĂRĂRII NAŢIONALE

In sinteză, scopul urmărit de Institutul de Ştiinţe Sociale al României este: orientarea şi condiţionarea evoluţiei neamului românesc.

Evoluţia trebue dirijată şi scăpată de influenţa factorilor care-i întârzie desvoltarea firească sau îi îndreaptă orientarea spre direcţiuni străine nevoilor şi aspiraţiunilor legitime.

Naţiunea urmează să fie capabilă spre a-şi face drum în viaţă, deţinând locul ce i se cuvine între celelalte popoare să-şi păstreze patrimoniul teritorial şi tezaurul moştenirii strămoşeşti, să sfarme piedicele duşmane, de aservire, subjugare sau cotropire.

Realităţile statornicesc că aceste deziderate se pot îndeplini, numai la adăpostul unei armate puternice, care asigură propăşirea şi garantează liniştea trebuitoare desvoltării.

Progresul ştiinţific creind războiul total, întreaga naţiune cooperează la lupta comună.

Prin urmare, întreaga naţiune trebue să fie integrată acestui scop şi elementul uman trebue format în acest sens.

Secţiunii Apărării Naţionale îi revine, credem noi, sarcina de a făuri ştiinţific, întâiu teoretic, prototipul uman ideal corespunzător nevoilor specifice neamului românesc şi condiţiunilor sale speciale, la a cărui realizare vor contribui toate celelalte secţiuni.

Fixându-se calităţile ce trebuesc îndeplinite de luptătorul modern spre a asigura biruinţa patriei sale; deci ţelul spre care se va îndrepta evoluţia românească se va proceda la opera de realizare cu urgenţă şi în toate domeniile de activitate atribuite tuturor secţiunilor existente ale Institutului de Ştiinţe Sociale al României şi acelora care vor mai fi găsite trebuitoare în viitor.

Pornindu-se dela constatarea situaţiunii în care ne găsim şi din toate punctele de vedere, studiindu-se capacitatea de efort a neamului, condiţiunile în care ne aflăm şi factorii sub influenţa cărora ne găsim, în raport cu evoluarea spre care năzuim, vom putea determina şi domeniile de activitate în toate particularităţile lor, spre a coordona activitatea de îndrumare a generaţiilor ce vin după noi.

Toate proiectele de activitate pe secţiuni şi în secţiuni ar urma, după aprecierea noastră să se inspire din aceste sumare principii de orientare.

Forţa unui popor fiind în raport direct cu numărul membrilor săi, cu posibilităţile de pregătire a lor de luptă, cu puterea de înţelegere şi de solidarizare naţională şi cu mijloacele de înarmare morală şi materială, va urma să se asigure prin cele mai proprii mijloace ştiinţifice adecuate stărilor constatate la noi, posibilităţile urgente şi practice de realizare.

Naţiunea noastră este prolifică, dar va trebui să suprimăm cauzele enormei mortalităţi o noilor născuţi şi a copiilor, asigurând şi raţionalizând cele mai proprii condiţiuni de creştere şi desvoltare.

O activitate vie, pe teren, fără biurocratismul, sugrumător al avântului, pentru constatarea şi determinarea tuturor cauzelor care contribue la sporirea mortalităţii şi combaterea lor.

Supravegherea creşterii şi îndrumării copiilor, îndreptate spre realizarea omogenităţii de desvoltare fizică, morală şi sufletească, uniformă în întreaga ţară şi egală pentru toate mediile sociale.

Forţa reală a unui popor constă în condiţionarea masei.

Ocrotirea şi orientarea adolescenţei, ca opera de perfectare a Armatei pentru transformarea cetăţeanului în adevărat soldat să se poată realiza în cele mai bune condiţiuni.

Nu constitue forţa unei naţiuni cetăţenii îmbrăcaţi în uniforme militare, ci numai cetăţenii deveniţi soldaţi desăvârşiţi.

Tinereţea şi maturitatea urmează să fie condiţionate şi ocrotite spre a putea îndeplini toate funcţiunile sociale ce prin firea lucrurilor sunt chemate să le îndeplinească, menţinându-se permanent legătura sufletească şi materială între armata activă şi marea armată a rezervei naţionale.

Apusul vieţii să fie însorit şi cald, spre a păstra vie experienţa şi înţelepciunea ca în clipa în care torţa de lumină a tezaurului acumulat va fi înmânată noilor generaţii, lumina lor să fie puternică şi strălucitoare.

Standardul de viaţă al poporului român trebue ridicat, ogorul desţelenit de pirul care vlăgueşte pământul românesc, furându-i rodnicia.

De muncă națională și bogăția solului și subsolului național să se învrednicească în adevărata măsură ce li se cuvine numai fiii neamului românesc.

Naționalizarea economiei în toate ramurile de activitate asigură înarmarea materială a țării și prin urmare forța sa militară.

In aceste idei călăuzitoare vom întocmi planul de detaliu al activității secțiunii Apărării Naționale, propunând problemele care interesează oștirea și la a căror realizarea practică vor concura, în latura respectivă, secțiunile Institutului de Științe Sociale al României.

Deziderat național

Sănătatea fizică, morală și spirituală a națiunii din care se recrutează Armata. Elemente care se înlănțuesc foarte strâns și se influențează reciproc. Nimic din ce se face într'o parte nu trebue lepădat în celălalt.

Problema de bază

Omul, căci cu el începe rezolvarea marei chestiuni a apărării naționale. Adâncirea acestei probleme trebue considerată sub cele două aspecte:

Omul dela oraș Omul dela țară Omul ca număr	Inainte de venirea sa în armată. După venirea sa în armată. Consolidarea numărului prin sporul de natalitate: — reducerea mortalității. — ridicarea standardului de vieață, — utilarea câmpului agricol.

Elemente de natură să sporească debitul țarinei (80% populație agricolă), și ca consecință o hrănire mai bună și o orientare în domeniul tehnic atât de răscolit de concepțiunea totalitară a războiului. In fine, eliminarea elementului străin mai bine înscăunat în acest domeniu tehnic.

De aci legătura cu: *Secția de biologie, sănătate și de economie socială și muncă.*

Nuanțele de dat pentru omul dela țară și cel dela oraș, în raport cu caracterele particulare și astfel se va ajunge la mlădierea fizică apreciabilă, la omogenitatea și la echiparea celulelor industriale cu elemente naționale.

Omul de calitate

Intrucât sanătatea fizică ca consecința a standardului de viață și îndemânări agricole este mai ridicată, se asigură prin ea și elemente de calitate. Vine apoi cultivarea spirituală și morală a tineretului dela țară și oraș.

Creșterea acestui tineret, în spiritul celui mai intens suflu naționalist.

Armata socotită ca instituția națională de căpetenie, iar tineretul să vibreze sub evocarea istoriei naționale, gloriei și spiritului ostășesc. Cultivarea în tot felul de școli și instituțiuni a acestui spirit și înrădăcinarea fanatismului de apărare a pământului și opunere de orice revendicări din afară, nelegitime.

O propagandă vie și continuă, scrisă, vizuală (cinematograf) auzită (radio), conferințe, expoziții, târguri, școli, biserici etc.

Aceste pregătiri, antemergătoare, constituesc temeiul sistemului de recrutare al armatei cu termenul de serviciu militar redus în conceptul totalitar al războiului.

Ele dau contingentelor înainte de incorporare, în afară de condițiunile superioare fizice, toate celelalte elemente, care concură la formarea virtuțiilor cetățenești și ostășești, sănătoase și pe timpul relativ scurt al serviciului sub arme, nu le poate duce la potență așa cum o cere apărarea națională

De aci, legătura cu Secția Culturală, de Religie, de Economie Socială și Istorie socială este evidentă. Din punct de vedere *material,* complimentul corespunzător întăririi apărării naționale este un utilaj modern, complet și cu rezerve. Materii prime indigene sau din afară stocate din timp, plecând dela ideea că pentru fiecare om sau piesă, din prima linie să corespundă alte două, trei în urmă, pentru întreținere și înlocuire.

Problema fortificațiilor și a elementelor naturale, (fluvii, râuri, păduri etc.), intră în acest capitol.

După venirea în armată

Oamenii sosiți de acasă sau din căminurile lor, în condițiile antemergătoare schițate mai sus, vor îngădui o activitate sub arme, un câmp de investigație mult mai vast pentru utilizarea materialului uman, de care se dispune, în vederea țelurilor urmărite.

Atât selecționarea cât și repartizarea persona-

lului se va face dintr'un câmp mai vast şi mai bogat.

Aci în armată organizarea instrucţiei şi educaţiei să se întemeieze pe o bază raţională şi ştiinţifică, fără de care nu se pot pune oameni potriviţi la locuri potrivite şi prin aceasta se va realiza dezideratul naţional înscris în capul acestei schiţe *„ridicarea capacitaţii de apărare naţională în toate domeniile şi în toate direcţiunile"*.

Un spirit militar robust se creează sigur cu oameni sănătoşi, legaţi de pământul lor şi cu sufletul cultivat.

Altul este sufletul oamenilor flămânzi şi fără libertate.

Istoria noastră, o confirmă pe deplin în cursul veacurilor

SECŢIUNEA DE POLITICĂ EXTERNĂ

Schiţarea programului activităţii Secţiunii de politică externă, întâmpină serioase dificultăţi din cauza complexităţii problemelor ce se pun în situaţiunea de astăzi şi a instabilităţii unor anumite elemente ale acestor probleme, elemente ce trebuiau totuşi să fie luate în considerare.

Astfel, nimeni nu poate astăzi determina cu precizіune factorii politici şi economici care îşi vor exercita înrâurirea asupra guvernelor şi opiniei publice la sfârşitul unui războiu a cărui durată şi ale cărui eventualităţi de extindere sunt atât de imprevisibile.

De asemenea nimeni nu poate contesta profundele deosebiri dintre situaţia din 1914, adică din preajma războiului mondial, şi aceea de astăzi. Atunci exista cel puţin între factorii răspunzători ai diferitelor State un minimum, ca bază de cugetare comună, fie în chestiunile politice şi economice de ordin intern, fie în problemele de ordin internaţional.

Ori cât de mari ar fi fost divergenţele internaţionale, părţile în conflict invocau sau... denaturau aceleaşi principii. Atitudinile şi tendinţele lor puteau fi pricepute, deci admise sau combătute în deplină cunoştinţă de cauză.

Acum însă colectivităţi din cele mai importante s'au desvoltat, în mod izolat, şi fără contact cu restul lumii, sub imperiul unor ideologii diferite. Alte colectivităţi, nu mai puţin importante, au început de câţiva ani să urmeze aceeaşi cale, aşa încât asistăm nu numai la grave divergenţe ce-şi caută soluţiunea prin mijlocul extrem al războiului, ci — în sensul larg al cuvântului — la un adevărat amestec al graiurilor, din punct de vedere al cugetării internaţionale.

Din această cauză, experienţa noastră politică ne pune, câteodată, în neputinţă să înţelegem rostul unor anumite manifestări şi ne expune deseori la superficiale şi chiar falşe concluziuni.

Politica externă a României, care — din cauza situaţiunii noastre geografice şi a învăţămintelor pe care ni le dă trecutul — trebue să apară — astăzi mai mult ca oricând, ca o funcţiune din cele mai înalte ale veţiii de Stat, ne impune, aşa dar, nu numai o cunoaştere aprofundată a problemelor ce ne-ar interesa direct, dar şi a mişcării ideilor din unele ţări, fie ele chiar îndepărtate, mişcare care poate exercita, la un moment dat, o înrâurire directă asupra soluţionării acestor probleme.

De aceea, în programul de activitate al Secţiunii noastre, trebuiau luate în considerare cele mai variate chestiuni, ţinând seama de multiplele situaţiuni care s'ar putea prezenta în viitor.

Consider însă de datoria mea să precizez că, în determinarea chestiunilor, n'am fost preocupaţi decât de dorinţa de a strânge un material cât mai întins şi pe baze riguros ştiinţifice.

Programul secţiunii de politică externă nu trebue aşa dar socotit ca o expresiune a vreunei îngrijorări în ce priveşte viitorul nostru propriu zis. Problemele referitoare la drepturile şi interesele neamului românesc, au un fundament atât de puternic, din punct de vedere etnic, moral, juridic şi economic, încât doar reaua credinţă sau o necunoaştere absolută a chestiunilor internaţionale, din spaţiul dunărean şi balcanic, ar putea justifica chiar o simplă îndoială asupra realităţii soluţiunilor ce au fost date acum două decenii unor asemenea probleme.

In programul Secţiunii, chestiunile au fost formulate în termenii cei mai generali, spre a se da putinţa unor discuţiuni cât mai largi, discuţiuni care să ducă chiar la formularea de chestiuni noi sau conexe.

Bineînţeles că din simpla enunţare a proble-

melor se va vedea că unele din ele formează şi obiectul cercetărilor altor Secţiuni sau organe ale Institutului.

Vom cere, aşa dar, concursul celorlalte Secţiuni, făcându-le, uneori, şi anumite sugestiuni cu privire la modul de orientare al lucrărilor, pentru a se putea astfel folosi aceste lucrări şi în studiile concrete de politică externă.

Prin fixarea programului nostru am urmărit în realitate două scopuri:

Primul, de a da putinţa organelor similare din străinătate să cunoască, prin studii într'adevăr ştiinţifice şi obiective, realitatea problemelor din bazinul Dunării şi Sud-Estul Europei.

Al doilea, de a aduce o contribuţie pozitivă la opera viitoare de organizare a păcii.

1. Constanţele politicii externe româneşti

Pentru atingerea primului scop, s'a afirmat necesitatea ca anumite *cercetări istorice* să fie făcute spre a se desprinde cu uşurinţă *elementele constante ale politicii noastre externe.*

2. Rolul Românilor din ţinuturile alipite în istoria acestor ţinuturi

Ar fi de asemenea de dorit ca să se fixeze metodele pentru întocmirea *unor lucrări istorice asupra Românilor din Transilvania, Banat, Bucovina* şi *Basarabia,* evidenţiindu-se în toate domeniile manifestările covârşitoare de viaţă românească în aceste teritorii, din cele mai vechi timpuri şi până astăzi.

Românii de peste hotare

De un deosebit interes ar fi şi stabilirea unor noi metode pentru eliberarea *unei lucrări aprofundate privitoare la Românii rămaşi în afară de hotarele de astazi ale Statului nostru,* lucrare în care, pe lângă partea istorică, ar fi de dorit să se insiste asupra situaţiunii actuale a acestor Români, din punct de vedere cultural, politic şi economic.

4. Unitatea şi necesitatea europeană a organismului economic românesc

S'a preconizat de asemenea întocmirea unei *Istorii a economiei româneşti,* care să facă să reiasă atât condiţiile necesare ale desvoltării noastre actuale în spaţiul dunărean şi balcanic ce-l ocupăm, cât şi marile perspective ce s'ar deschide, pentru economia internaţională, prin asigurarea, în cât mai bune condiţiuni, a unităţii economice pe care o reprezentăm astăzi.

5. Revizuirea documentării conferinţei de pace din 1919

Considerându-se că unele confuziuni pot fi determinate de anumite acţiuni interesate, care, sub forma de argumente noi, nu fac, în realitate, decât să repete argumente ce au fost invocate, în ceea ce ne priveşte, acum două decenii la Conferinţa de Pace, s'a socotit că ar fi absolut necesar ca *întreaga documentare întocmită atunci de părţile interesate, în vederea acelei Conferinţe, să fie revăzută şi triată după criterii riguros ştiinţifice.*

Din această documentare va reieşi, cu siguranţă, că noile situaţiuni determinate de evoluţia din ultimii 20 de ani, nu pot constitui decât elemente în plus, care să confirme realitatea problemelor ce au fost soluţionate.

6 Studiul evoluţiei relaţilor României cu Statele vecine

Secţiunea de politică externă îşi propune de asemenea să studieze *evoluţia relaţiunilor din 1920 şi până astăzi a României cu fiecare din Statele vecine.*

7. Bibliografia problemelor politicii externe româneşti

Deşi Institutul posedă o bibliografie importantă în această chestiune, Secţiunea a considerat că ar fi de *un mare interes şi de o deosebită urgenţă* să se strângă şi să se repartizeze pe chestiuni, întreaga documentare din ţările vecine, în legătură cu ce s'a scris asupra problemelor privind, direct sau indirect, relaţiunile noastre prezente şi viitoare cu aceste ţări.

Dintr'o asemenea documentare — necontenit ţinută la zi — vor putea reieşi elemente interesante pentru stabilirea formulelor tinzând, fie la consolidare sau la ameliorarea relaţiunilor noastre existente cu aceste ţări fie — cel puţin — la precizarea naturii unor asemenea relaţiuni.

8. Diversitatea şi interpenetraţia popoarelor din Sud-Estul Europei

Problema diversităţii şi interpenetraţiei popoarelor din anumite regiuni ale basinului dunărean şi ale Sud-Estul Europei, va forma şi ea obiectul studiilor Secţiunii de politică externă.

Aceste studii presupun, de sigur, cercetarea unoi multiple probleme, dintre care unele au format deja obiectul unor serioase cercetări, în timp ce altele ar fi de dorit să fie întocmite şi la lumina numeroaselor şi noilor formule care sunt astazi preconizate în unele cercuri de studii, care găsindu-se în ţari prea îndepărtate şi incomplet informate, nu-şi pot da seama de complexitatea unor atari probleme.

9 Structura etnică a ţărilor vecine

In al doilea rând, Secţiunea işi propune să cerceteze, pe baza unor date culese cu cea mai mare ingrijire, situaţiunea unora din ţarile vecine, *din punct de vedere al structurii lor naţionale* şi aceasta spre a se putea vedea dacă într'adevăr elementul majoritar este atât de covârşitor în aceste ţări, încât să se poată afirma că ele constituesc State unitare şi naţionale în adevăratul înţeles al cuvântului.

Cercetările ce se vor face în această direcţie ne vor deschide prespective cu totul neaşteptate, care vor arunca o nouă lumină asupra problemei minorităţilor în spaţiul dunărean şi balcanic.

Asemenea cercetări vor mai dovedi cât de eronaţi sunt acei care consideră că soluţiunea chestiunii minorităţilor s'ar putea găsi şi în unele schimbări de ordin teritorial.

10. Schimburile de populaţii

Secţiunea îşi mai propune de asemenea să studieze şi formulele tinzând la soluţionarea aceleiaşi probleme, prin *schimbul de populaţii.*

Ea va aprecia în ce măsură şi în ce condiţiuni aceste formule îşi pot găsi posibilităţile de aplicaţiune.

Intr'adevăr, schimbul de populaţii trebue să ţină seama şi de natura îndeletnicirilor unei părţi a minorităţilor existente.

11. Controlul internaţional în materie de minorităţi

Ţinând seama de complexitatea situaţiunilor din aceste regiuni ale Europei, Secţiunea va studia şi alte sugestiuni, cum ar fi aceea a schimbării controlului internaţional în materie minoritară, prin sistemul acordurilor bilaterale între Statele direct interesate, a restângerii problemei minoritare, prin admiterea din nou a dreptului de opţiune a recunoaşterii de noi drepturi speciale acordate colectivităţilor minoritare ca atare, a creării de regiuni teritoriale care, păstrând pe titularii actuali ai suveranităţii, să se bucure totuşi de un regim deosebit, etc.

Secţiunea va studia aceste propuneri în spiritul cel mai obiectiv, pentru ca să ofere, persoanelor ce se interesează de asemenea probleme, o documentare aprofundată care va contribui la precizarea lor.

12. Problema Dunării şi a Strâmtorilor

Dându-şi seama de importanţa şi în acelaşi timp de superioritatea din punct de vedere economic, a căilor de ape faţă de celelalte mijloace de comunicaţie, Secţiunea va mai studia *problema Dunării şi a Strâmtorilor, sub aspectul politic şi economic* şi aceasta *ţinând seama atât de interesele continentale şi regionale, cât şi de interesele vitale ale României.*

13. Problema generală a organizării păcii

Inscriind în programul său de activitate *problema generală a organizării păcii*, Secţiunea doreşte să cerceteze, — ţinând seama de evoluţia metodelor de colaborare internaţională, începând din 1919 şi până în preajma recentului războiu — factorii de ordin politic, social şi psihologic care au înrâurit această evoluţie.

Ţinând seama de experienţele Societăţii Naţiunilor, Secţiunea va studia atât cauzele organice cât şi cauzele generale care au împiedecat instituţia dela Geneva să-şi îndeplinească misiunea.

In lipsa unor asemenea cercetări, ar fi dealtminteri greu de apreciat în ce condiţiuni s'ar putea asigura, *prin înfiinţarea unui nou organism internaţional sau prin reformarea celui existent,* stabilitatea păcii şi evoluţia normală a cooperării internaţionale.

In ce măsură noile teorii ale spaţiului vital, iar — dacă sunt mai multe spaţii vitale — în ce măsură încrucişarea spaţiilor vitale va putea fi generatoare de cooperare internaţională, — în ce măsură principiile securităţii colective, ale ierarhiei sau egalităţii Statelor, precum şi garanţiile integrităţii teritoriale pot fi realizate, — în ce măsură se mai poate concepe, ţinând seama de experienţele din trecut, problema posibilităţilor juridice de constrângere şi a creării unei forţe internaţionale, precum şi a reducerii înarmărilor, — în sfârşit, cum s'ar putea asigura desvoltarea efectivă a justiţiei internaţionale, prin reorganizarea Curţii permanente de justiţie interna-

ţională, prin înfiinţarea unor noi organe judiciare, pentru litigiile de ordin oarecum privat între State, care nu interesează comunitatea internaţională, precum şi mijloacele de funcţionare şi de lărgire a competenţei Curţii penale internaţionale, care a fost deja creată prin Convenţiunea din 1937, încheiată la Geneva, — iată o serie de probleme care la momentul oportun şi ţinând seama de desfăşurarea evenimentelor actuale, vor fi studiate de Secţiunea noastră.

Ajungând la sfârşitul acestei expuneri, în care am schiţat programul de activitate al Secţiunii, sunt încredinţat că şi conducătorii Statului nostru vor putea găsi, în rezultatele activităţii Institutului, elemente de primul ordin pentru opera continuă de verificare şi de adaptare pe care o impune politica externă a României.

SECŢIUNEA STATISTICĂ

Secţiunea Statistică poate prezenta un program de activitate, luând în acelaşi timp aspecte diferite:

I. Ca organ de îndrumare şi asistenţă statistică a lucrărilor Institutului de Ştiinţe Sociale al României;

II. Ca organ de elaborare ştiinţifică de specialitate;

III. Ca factor de valorificare a Statisticii aplicată la problemele Statului Român.

1. Secţiunea Statistică organ de îndrumare şi asistenţă statistică a lucrărilor Institutului de Ştiinţe Sociale

Secţiunea Statistică obţine o deosebită însemnătate prin ideea de bază stabilită pentru munca productivă în Institutul de Ştiinţe Sociale.

Dacă pentru a desluşi fenomenul social este necesară cercetarea lui la locul de producţie, atunci elaborarea trebue să tindă către factura ştiinţifică de laborator. Cifrele controlate, verificate şi supuse transformărilor indicate de ştiinţa numerelor trebue să formeze materialul principal de sprijin în formularea legilor. Adevărurile sociale trebue să ia, pe cât cu putinţă, o expresie cantitativă. Iar acelea care nu permit (sau nu permit încă) o asemenea expresie trebue, cel puţin, să-şi aibă rădăcini bine prinse în cifre luate pe teren.

Din acest fel de a privi problema cercetării sociale rezultă imediat două imperative de cea mai mare importanţă pentru succesul Institutului nostru:

A) Să se dea o atenţie deosebită la culegerea cifrelor pe teren,

a) având grija ca datele numerice să corespundă cât mai bine realităţii;

b) căutând ca cifrele luate pe teren să îndeplinească condiţiile de frecvenţă, variaţie etc., cerute de tratamentul lor statistic ulterior.

B) Să se trateze aceste cifre după metodele moderne ale Statisticii pentru a putea trage din ele maximum de folos.

Ad. A.

1. Cifrele culese pe teren trebue să corespundă realităţii. Se înţelege că atunci când realitatea comportă aproximaţie, va fi nevoe să se precizeze pe ce aproximaţie se poate bizui cercetătorul. Pentru împlinirea acestui comandament credem că Institutul ar trebui să-şi asigure din vreme materialul uman necesar la înălţimea cerută de acest oficiu.

2. Echipele de lucru trebuesc informate din vreme asupra importanţei relative a fiecărei cifre culese pe teren, aşa fel încât ele să poată dirija culegerea cifrelor în direcţia indicată de scopul urmărit. Echipele vor trebui să ştie şi să precizeze celor ce culeg date pe teren care anume cifre prezintă importanţă pentru cercetarea pornită de Institut.

Ad. B.

Datele numerice culese pe teren vor trebui să fie centralizate la secţiunea Statistică. Acolo ele vor fi tratate după regulile stabilite de ştiinţă şi numai în urmă ele vor putea fi folosite la enunţarea de legi.

Orice întrebuinţare a cifrelor culese pe teren trebue să poată fi supusă criticei obiective în lumina ştiinţei statistice.

Dar mai presus de orice, nu trebue să se uite că scopul cercetării noastre în primă aproximaţie trebue să fie *descoperirea realităţii. Căci orice străduinţă de îmbunătăţire socială trebue să pornească dela cunoaşterea realităţii.* De aceea, atât în culegerea datelor numerice de pe teren cât şi în elaborarea lor ulterioară, Institutul trebue să observe cu cea mai mare severitate regulele impuse oricărei ştiinţe de o *impecabilă obiectivitate.*

O abatere cât de mică dela acest imperativ ştiinţific, prin deformarea, fie a cifrelor culese, fie a legilor care se degajează din ele, răpesc — de multe ori în total — virtuţile numerelor şi deci anulează munca prin care ele au fost culese.

Propuneri

Dacă aceste postulate sunt recunoscute, atunci urmează în mod natural luarea de măsuri în vederea împlinirii lor:

1. Infiinţarea unui birou statistic al secţiunii prevăzut cu personalul şi materialul necesar unei bune funcţionări.

2. Instituirea a două cicluri restrânse de conferinţe organizate de secţia Statisticii; primul pentru echipierii Institutului de Ştiinţe Sociale cu scopul de a-i familiariza cu spiritul ştiinţific, în care trebue desfăşurate cu consemnarea datelor la faţa locului de către localnici.

3. Tipărirea a două broşuri conţinând lecţiunile dela punctul 2.

4. Intocmirea planului de înregistrare statistică şi a formularelor statistice necesare tuturor secţiunilor Institutului.

5. Controlul operaţiunilor de înregistrare statistică şi îndrumarea tuturor datelor culese la secţiunea Statistică.

Secţiunea Statistică organ de elaborare ştiinţifică de specialitate

Al doilea aspect pe care-l poate avea secţiunea noastră este acela de organ de elaborare ştiinţifică de specialitate. Statistica a ajuns în zilele noastre la un grad de desvoltare care-i permite să desprindă problema din cadrul social pentru a le supune verificării şi tratamentului statistic, constituind astfel esenţa speculaţiunilor ştiinţifice cu caracter mai mult sau mai puţin de doctrină.

In linia aceasta s'ar putea înscrie o seamă de probleme de mare importanţă pentru ţara noastră, care n'au putut fi adâncite până în prezent. Am putea cita: *Problema preţurilor, problema venitului naţional cu contribuţia pe profesiuni, problema generală a recensământului, Statistica Românească şi mai cu seamă Istoria statisticilor în ţara noastră*

Chestiuni de felul acestora răsar în mod natural în faţa cercetătorului în domeniul ştiinţelor sociale. Unitatea lor este evidentă. De aceea secţiunea îşi propune să trateze în şedinţele sale prin comunicări şi desbateri, probleme statistice cu caracterul citat.

2. Secţiunea Statistică factor de valorificare a Statisticii, aplicată la problemele Statului Român

Statul Român a avut nevoie pentru scopuri fiscale, sociale, culturale şi altele să facă investigaţii cu scop statistic. Din cauză că investigaţiile acestea s'au făcut de mai multe autorităţi după diverse metode şi cu material uman în mare parte nepregătit, ele nu au valoarea pe care ar trebui să o aibă, potrivit cu sforţările ce s'au făcut în acest sens. Pentru o mânuire a lor cu mai mult folos ar trebui să se institue o unitate de metodă şi de comandă. Este drept că ţara noastră posedă un Institut Central de Statistică unde ar putea converge toate firele conducătoare ale activităţii pe teren, privind Statistica. Din nefericire însă această centralizare nu există încă. Serviciile statistice de specialitate continuă a funcţiona pe la diverse departamente, infirmând astfel mare parte din calităţile releveului statistic. Este de datoria Secţiunii noastre de a lua în studiu problema coordonării şi raţionalizării sforţărilor în această privinţă. Se înţelege că Secţiunea Statistică va studia problema în mod ştiinţific, rămânând ca apoi să se poată găsi mijlocul de a convinge pe cei în drept că rezultatele cercetărilor trebuesc puse în practică.

In această ordine de idei, Secţiunea noastră îşi propune să procedeze la studiu în trei etape:

1. *Stabilirea necesităţilor statistice ale României.* Acest paragraf din program ar cuprinde şi o analiză amănunţită şi critica din punctul de vedere al utilităţii lor, a tuturor lucrărilor apărute.

2. *Studiul coordonării şi raţionalizării Statisticilor oficiale şi neoficiale.* Această lucrare trebue precedată evident de o enumerare precisă a tuturor Instituţiilor cu caracter ştiinţific, fiecare cu scopul şi cu realizările respective. In special, se va da atenţie folosirii raţionale a forţelor umane la problemele ce interesează Statul.

3. Secţiunea noastră va căuta să găsească drumul unei propagande serioase în vederea popularizării ideii statistice, menajându-i tot prestigiul de care are nevoie. Prestigiul Statisticii oarecum maltratat de insuccesele care nu se datoresc ştiinţei, trebue refăcut în opinia publică. Fără concursul opiniei publice nu se poate realiza integral rezolvarea problemei a cărei laturi teoretică trebue să cadă în sarcina noastră. Pe lângă organul de publicitate al Institutului de Ştiinţe Sociale, unde credem că ar trebui să apară comunicările secţiunii, ar fi nevoie ca dările de seamă în presa cotidiană să se facă ţinând socoteală de scopul nostru de a înfăţişa publicului aspectul util şi serios al Statisticii. In fine, articolele de ziare scrise de cunoscători în chestiunile de propagandă statistică ar putea fi de mare folos dacă ar apărea la momente potrivite.

Cam acestea sunt, pe scurt, ideile de program care au fost resbătute în două şedinţe consecutive ale secţiunii Statisticii.

Secţiunea, pentru a nu rămâne numai în domeniul promisiunilor, a şi început împlinirea programului. Astfel, referitor la capitolul I, secţiunea a studiat un proiect de buget — foarte modest de altfel — pentru a înfiinţa un birou de îndrumare şi asistenţă statistică.

SECŢIUNEA SOCIOLOGICĂ

I. *Organizarea celui de al XIV-lea Congres Internaţional de Sociologie*

1. Comunicări din ţară.
2. Comunicări din străinătate.
3. Discuţia critică a acestor comunicări, pentru a stabili poziţia Institutului faţă de problemele desbătute.
4. Publicarea comunicărilor.
5. Organizarea şi conducerea Arhivei Congresului

II. *Coordonarea activităţii secţiilor din Institut în vederea cercetărilor de teren:*

1. Participarea la întocmirea unui program monografic pentru fiecare secţie.
2 Organizarea sociologică a cercetărilor întreprinse.

III. *Conducerea birourilor ştiinţifice ale Institutului:*

1. Biroul arhivei.
2. Biroul Documentării Ştiinţifice.

a) Arhivă şi atlas sociologic;

b) Bibliografia sociologiei mondiale din 1938;

c) Bibliografia satului românesc;

d) Bibliografia studiilor sociale, de comunicat secţiilor.

3. Biroul Cercetărilor.

a) Monografia cartierului Tei;

b) Monografia Ţării Oltului, a plăşii Dioşti-Romanaţi şi a plăşii Dâmbovnic-Argeş;

c) Volumul de planuri de lucru;

d) Monografia model a unui sat.

4. Biroul prelucrărilor statistice.
5. Biroul publicaţiilor.

a) Arhiva pentru Ştiinţă *şi* Reforma Socială;

b) Sociologia Românească;

c) Biblioteca de Sociologie, Etică şi Politică.

IV. *Intocmirea unui plan de cercetare monografică a ţării:*

1. Prin Institut.
2. Prin Regionale.
3. Prin comitete monografice locale.

UN DECENIU DE ACTIVITATE A INSTITUTULUI SOCIAL BANAT-CRIŞANA

I. Istoricul înfiinţării Institutului Social Banat-Crişana. Punctul de plecare: contrabalansarea propagandei revizioniste maghiare cu centrul pentru Sud-Est la Seghedin. Incadrarea spirituală în Institutul Social Român.

II. Metodologia I. S. B. C. Cercetarea realizaţiilor sociale prin anchete monografice. Şcoala dela Bucureşti a d-lui Prof. D. Gusti. Puncte de deosebire: sociologia aplicată şi teoria problemelor.

III. Programul de activitate al I. S. B. C. Probleme sociologice cercetate până acum. Anchete monografice efectuate şi monografiile publicate până în prezent. Revista Institutului Social Banat-Crişana. Lucrările individuale ale membrilor I. S. B. C.

IV. Programa de activitate pentru viitor.

V. Mijloace de realizare.

VI. Concluziuni.

I.

Propaganda revizionistă maghiară mai ales dela 1925 încoace, a devenit pentru vecinii noştri o problemă de Stat. Intr'adevăr din acel an a început în Ardeal şi Banat — paralel cu acţiunea dela Budapesta — o vie şi mai activă propagandă revizionistă, atât pe plan intern, cât şi extern. In interior Partidul maghiar şi diferitele societăţi mi-

noritare (culturale ca EMKE, reuniuni de meseriaşi, asociaţii bancare, societăţi sportive, etc.), au purces la organizarea întru revizionism a Ungurilor din Ardeal şi Banat şi totodată prin puternica lor presa provincială, subvenţionată de Budapesta, au pornit — sub scutul liberalismului democratic şi al libertaţilor constituţionale, acordate generos de pactul nostru fundamental dela 1923 — la defaimarea sistematica a oricarei instituţiuni româneşti, a administraţiei ţarii şi a aşezamintelor publice, sezisându-se în chip foarte abil de cel mai mic defect în funcţionarea serviciilor publice. In această campanie de denigrare, Ungurii au fost cât se poate de bine serviţi prin vastul material defaimator dat în vileag de pătimaşele lupte politice din presa noastra şi desbaterile parlamentare. Astfel zi de zi, cu o persevrenţa diabolica, duşmanii interni sapau, lovitura de lovitura, la temelia Statului Român înca neconsolidat dupa grelele suferinţe ale razboiului mondial şi mai ales în urma reformelor prea radicale prin care din cetaţeanul nostru înca nepregatit se facea cu o trasatură de condeiu şi fară evoluţia normala a Statelor democratice din Apus, care ne-au servit de model, depozitar al suveranitaţii naţionale prin votul obştesc şi fundament al economiei naţionale prin reforma agrară.

Ca să ne dam seama astăzi de climatul extrem de favorabil întâlnit de propaganda maghiară în România, de pe acele vremuri, este de ajuns să mai adăugăm lipsa unei puternice clase burgheze româneşti, care conştientă şi pătrunsă de puterea creatoare a românismului ar fi putut să opună singură o rezistenţă organică uneltirilor minoritaţii maghiare, precum şi starea în care se găsea românismul în oraşele din Ardeal şi Banat, oraşe purtând pecetea străină din cauza vicisitudinilor istorice, care au împiedicat luarea cetăţilor în stăpânire firească de către elementul românesc, masiv şi puternic la sate, dar ţinut prizonier în suburbiile oraşelor ardelene şi bănăţene.

In fine să mai amintim şi absenţa unei riguroase acţiuni de combatere prin contrapropagandă a revizionismului maghiar, acţiune care ar fi trebuit să fie ridicată la rangul unei probleme de Stat. Ori, în realitate, ştim că partidele noastre făceau aproape toate aranjamente electorale cu Maghiarii iar acţiunilor revizioniste nu le dădea cuvenitul răspuns contrapropaganda ştiinţific organizată.

Trebuia deci combătută acţiunea defăimătoare, semănătoare de neîncredere în interior, dar mai ales trebuia combătută propaganda revizionistă din străinătate, propagandă pe care Ungurii au dus-o cu o rară măestrie; nu a existat vreun congres internaţional, de orice natură, fără ca propagandiştii maghiari să nu fi copleşit pe congresişti cu luxoasele şi bine ticluitele lor cărţi şi broşuri, în care, sub masca ştiinţifică şi documentară, Românii erau înfăţişaţi ca ultima naţiune, iar România ca un Stat fantomă, piedică a păcii generale din Europa, prin pretinsa asuprire a minorităţilor.

Tot aşa de bine cunoscută era şi activitatea neobosită a biroului pentru minorităţi din Geneva, cu anexa lui din Lugojul lui Coriolan Brediceanu, unde Ungurii făceau să apară o revistă „Magyar Kissebbség" a lui Jakabffy Elemér; în realitate o oficină, care, sub ochii noştri strângea, cu o hărnicie neîntrecută, orice documente din care ar rezulta pretinsa noastră incapacitate de a asigura drepturile minorităţilor, garantate prin tratatul dela Trianon.

Bine înţeles că această teribilă propagandă — de o proporţie ce depăşeşte orice închipuire — a sfârşit, pe de o parte, prin a avea adânci repercusiuni asupra opiniei publice din Ardeal şi Banat. Ungurii prinzând curajul atitudinii lor sfidătoare, iar Românii trăind sub teroare, marasm şi descurajare, văzând cum se ridică împotriva ţării valul cotropitor al minciunii şi defăimării, faţă de care nu se luau măsurile de apărare, iar pe de altă parte, propaganda maghiară izbutind a induce în eroare, prin falsurile ei necombătute de noi, întreaga Europă şi.. culmea culmelor, chiar şi... unele dintre statele cu care România fusese aliată în războiul de întregire dela 1916—18, ne mai vorbind de alte legături ce uneau ţara noastră cu aceste state aliate; în această atmosferă înăbuşitoare a idealelor româneşti, un grup de intelectuali din Timişoara — în frunte cu d-l Dr. C. Grofşorean — au simţit nevoia de a înfiinţa o instituţiune, care pe de o parte, cu argumente adevărat ştiinţifice să combată propaganda maghiară pseudo-ştiinţifică. Grupul de intelectuali temişoreni combăteau propaganda maghiară, strângând şi publicând documente referitoare la Banat, iar pe de altă parte încurajau şi întăreau opinia publică dela frontiera de Vest, faţă de tendinţele revizioniste. Deci era vorba de un imperativ de apărare naţională spirituală: apărarea graniţei de Vest. Mijloacele de apărare: aceleaşi ca acele întrebuinţate de adversarul provocator — fără însă

de a denatura adevărul, căci dreptatea eternă românească n'avea nevoie de falsurile practicate de către propaganda duşmană.

Deci, pentru a se putea da răspunsul potrivit uneltirilor maghiare, era firesc ca acţiunea de combatere să se sprijine pe documente, statistici; cu un cuvânt, pe *realităţi sociale.* In consecinţă, s'a simţit nevoia de a examina şi studia, din toate punctele de vedere: politic, juridic, economic, cultural, demografic, etc., situaţia Românilor din Banat, în trecut şi în prezent, spre a dovedi apoi că, deşi asuprit în trecut de dominaţia străină, elementul românesc sub toate aceste raporturi, nu este cu nimic inferior popoarelor conlocuitoare.

Ca metodă de cercetare şi coordonare a materialului documentar, cel mai potrivit s'a găsit a fi acela al *sociologiei.* Prin urmare la 1932, iniţiatorii au luat contact cu d-l Prof. Dimitrie Gusti, preşedintele Institutului Social Român şi astfel în acelaşi an s'a înfiinţat la Timişoara, în prezenţa d-lui Preşedinte Prof. D. Gusti şi a d-lui secretar general Costin, *„Institutul Social Banat-Crişana"*, primul Institut regional de cercetări naţionale din ţară.

Având aşa dar, la temelia lui sentimentele patriotice, desinteresate ale fondatorilor săi, I. S. B. C. s'a desvoltat pe aceeaşi linie de conduită în mod organic şi sănătos — după cum se va vedea din această simplă încercare de a desprinde momentele cele mai importante din activitatea sa decenală.

II.

Dela data înfiinţării sale, Institutul nostru a pornit pe drum în mod cu totul independent şi autonom, dar în strânsă legătură cu Institutul Social Român. Deşi Institutul nostru a adoptat principiile şcoalei sociologice dela Bucureşti, a d-lui Prof. D. Gusti, adică metoda monografiilor sociale, obţinute prin anchete sociografice şi efectuate de către organe speciale pentru fiecare ramură de cercetare, strânse în *echipe* — metodă ce se deosebeşte de sistemul anchetelor monografice prin organ anchetator polivalent — totuşi I. S. B. C., dela început a căutat să meargă pe căi proprii, întocmindu-şi singur programul de activitate şi asigurându-şi mijloace proprii în realizarea obiectivelor sale.

Intr'adevăr dacă sub scutul independenţei noastre, ne-am permis să pornim pe drumuri tăiate de noi, cauzele acestei deosebiri faţă de programul I. S. R. sunt a se găsi următoarele considerente:

Primo: Institutul nostru n'a dispus şi nu dispune de profesori universitari, de acei distinşi doctrinari şi teoreticieni ai şcoalei sociologice române şi nici de studenţii dela seminariile de sociologie, dintre care s'ar fi putut recruta echipierii anchetelor monografice. Astfel I. S. B. C. dela început şi-a ales colaboratorii dintr'un mănunchiu de intelectuali din Banat (medici, avocaţi, magistraţi, preoţi, învăţători etc.), care venind toţi din profesiuni libere sau funcţiuni publice, aduceau cu ei, pe lângă cunoştinţele teoretice de doctrină sociologică — cu care de altfel, datorită eminentelor publicaţii ale I. S. R., uşor s'au familiarizat — mai ales acel simţ *practic,* care numai pe marele şantier al vieţii publice şi de Stat se poate câştiga. Este evident că aceşti intelectuali, consumaţi fiecare în branşa profesiunii lor, dovedeau o predilecţie pentru *sociologia aplicată.* Pentru ei sociologia nu era o preocupare de ştiinţă pură, deci în sine un *scop,* ci dimpotrivă, un *mijloc* — desigur cel mai potrivit — de a găsi directivele unei acţiuni de stat pentru remedierea neajunsurilor constatate în vieaţa naţională şi de stat. De aceea — după cum vom vedea — monografiile noastre publicate până acum, abundă în propuneri făcute de I. S. C. B., pentru îndreptarea neajunsurilor sociale, constatate prin anchetele monografice, soluţiuni care în mare parte au şi fost primite de organele şi autorităţile de stat competente.

Secundo: adoptând în chip firesc directivele impuse de sociologia aplicată, I. S. B. C. a ajuns în mod logic să-şi pună *probleme* sociologice specifice şi arzătoare pentru Banat, probleme ce urmau să fie în primul rând cercetate, în vederea unei acţiuni de îndreptare a neajunsurilor constatate. Astfel, s'a ajuns, în ordinea ierarhică, a importanţei lor, la prima şi cea mai capitală problemă sociologică pentru Banat, aceea a *depopulării,* apoi la *problema desnaţionalizării unor regiuni din Banat, problema urbanizării şi industrializării ţăranului bănăţean,* etc., după cum vom vedea.

Aceste preocupări au adus cu sine anchetele monografice din comunele Belinţ (1934) şi Sârbova (1935) din judeţul Timiş-Torontal, unde firul conducător al cercetărilor îl dădea problema depopulării Banatului, prin denatalitate şi mortalitate infantilă; apoi ancheta dela Pojojena (1936) din judeţul Caraş, unde s'a urmărit cercetarea problemei desnaţionalizării (sârbizării) Românilor din Valea Clisurii, iar ancheta monografică dela Ohaba Bistra (1938) — comună lângă care se gă-

sesc uzinele metalurgice Ferdinand din grupul Titan-Nadrag-Calan — a avut ca punct de plecare cercetarea comportării populației rurale în contact cu marea industrie și anume, dacă sub influența industrializarii, țăranul român se urbanizează, proletarizează, sau rămâne și mai departe legat de agricultură și dacă țăranul, în general este sau poate să fie în acelaşi timp şi muncitor industrial și agricultor printr'o exploatare familiară a pământului.

Serviciul social — în care I. S. B. C. a fost încadrat prin efectul legii dela 18 Octomvrie 1938— a adoptat în mod indirect sistemul *finalist* al cercetarilor sociale, practicat de noi, atunci când ne-a impus să cercetăm comunele din plasa Bozovici, din județul Caraş, în vederea transformării acestei unități administrative, în „plasă model". Astfel a ajuns Institutul nostru să cerceteze în vara anului 1939, 16 sate din Valea Almăjului, în plasa Bozovici

III.

Programul de activitate al I. S. B. C. era așadar urmatorul: să se cerceteze câte una sau două *comune-tip* pentru fiecare problemă. Astfel problema depopulării a fost cercetată la Belinț și Sârbova; prima comună fiind mai supusă, prin faptul legăturii sale feroviare cu centrele urbane Timișoara și Lugoj, influenței urbanizării — unul din cauzele fenomenului — iar a doua comună, fără legătură de cale ferată cu mediul urban și având toate condițiunile de vieață în abundență, cu pământ fertil, climă dulce, etc., nu justifica cu nimic, în aparență, descreșterea populației sale. In ceea ce privește problema desnaționalizării, comuna cea mai indicată pentru a fi cercetată, era Pojojena din Valea Clisurii (județul Severin), iar problema industrializării s'a manifestat la Ohaba-Bistra din județul Caraş, motiv pentru care am anchetat acea comună.

Bineînțeles că pe lângă problemele sociale, mai mult sau mai puțin specific comunelor-tip, cercetate de echipele Institutului nostru, monografiile publicate până acum dau o icoană fidelă a situației sociale în suprafață și în adâncime, în total și în parte, a comunelor anchetate, asupra fiecărui dintre fenomenele sociale, (sănătatea, vieața economică, vieața religioasă, școala, administrația, agricultura, obiceiuri, folklor etc.), în cadrele respective (cadrul istoric, cosmic, biologic etc.), astfel că aceste monografii, făcând abstracție de problema inițială urmărită, constitue adevărate monografii sociologice sătești, așa cum le concepe școala d-lui Prof. Dimitrie Gusti.

Până în prezent I. S. B. C. a publicat următoarele monografii:

1. Anchetă monografică în comuna Belinț, Timișoara 1938, Tipografia Românească, în octavo, pp. 412, cu numeroase grafice, diagrame, statistici și fotografii afară de text, cu următorul conținut: Cuvânt înainte, de *C. C. Teodorescu*, rectorul Politehnicei Timișoara, președintele I. S. B. C.; O privire retrospectivă, de Dr. C. Grofșoreanu, directorul I. S. B. C.; Raportul general, de *Prof. T. Topliceanu*, secretar general; Raport geografic, de *Prof. A. Contrea;* Raport istoric, de *Prof. I. Miloia;* Raport statistic, de *Prof. Emil Mihaiu;* Raport statistic II, de *Prof. Ghenadie Ilie. Secția medico-socială;* Raport asupra populației infantile, de *Dr. I. Nemoianu;* Raport asupra examinării populației din punctul de vedere al bolilor venerice și vieața sexuală, de *Dr. Augustin Maior;* Raport despre morbilitatea și mortalitatea de tuberculoză, de *Dr. Isaia Popa;* Raport asupra anchetei medico-sociale la femei, de *Dr. Maria Popovici;* Raport asupra examinării populației din punct de vedere oculistic, de *Dr. Virgil Popovici;* Raport asupra examinării populației din punct de vedere stomatologic, de *Dr. Nerva Drăgan;* Raport asupra examinării populației din punct de vedere al vârstei, emigrărilor, imigrărilor și igienei casnice, de *Prof. Gh. Atanasiu. Secția culturală:* Raport asupra vieții religioase, de *Marius Bucătură;* Raport asupra folklorului cules la Belinț, de *Prof. T. Topliceanu;* Raport asupra școalei, de *Prof. Lazăr Anțilă. Secția economică:* Raport asupra cercetărilor din punct de vedere economic, de *Ing. A. Lupan,* profesor la Școala Politehnică; Raport asupra cercetărilor din punct de vedere agricol, de *M. Demetrovici;* Raport asupra hidrologiei și lucrărilor hidraulice, de *Ing. V. Zbegan. Secția juridică:* Raport asupra reformei agrare, de *Dr. Ilie Radu,* avocat; Raport asupra manifestărilor juridice din sânul familiei, de *Dr. Ilie Radu. Secția de sociologie și politică socială:* Raport asupra anchetei etico-juridice, de *Dr. C. Grofșorean,* avocat; Raport asupra cercetărilor etico-juridice, de *Adrian Brudariu, avocat.*

2. Monografia comunei Sârbova, Timișoara 1939, Tipografia Cooperativa Națională, în octavo, pp. 392, cu numeroase grafice, statistice, fotografii afară de text și index alfabetic pe materie. Conținut: Cuvânt înainte, de *Prof. Ing. C. C. Teodorescu,* rectorul Școalei Politehnice din Timișoara;

Cuvânt introductiv, de *Dr. C. Grofşorean*, şeful echipei monografice, directorul I. S. B. C.; Raportul general asupra constatărilor şi soluţiunilor de îndreptare, propuse de I. S. B. C., de *Dr. Emil Botiş*, secretar general al Institutului; Raport geografic, de *Prof. Aurel Contrea;* Raport istoric, de *Prof. Ghenadie Ilie;* Raport asupra situaţiei medicale şi igienico-sociale a populaţiei infantile (0—15 ani), de *Dr. I. Pruneş;* Raport asupra răspândirii tuberculozei la populaţia trecută de 15 ani, de *Dr. Maria Popovici;* Raport asupra examinării populaţiei din punct de vedere al boalelor venerice şi vieaţa sexuală, de *Dr. A. Maior;* Raport asupra examinării populaţiei, sub raport oculistic, de *Dr. Virgil Popovici;* Raport asupra examinării populaţiei din punct de vedere stomatologic, de *Dr. Nerva Drăgan;* Raport asupra igienii corporale a locuitorilor, de *Dr. Milota Dimitrie;* Raport asupra igienii casei, de *Prof. Gh. Atanasiu;* Raport asupra cercetărilor în domeniul alimentaţiei populaţiei, de *Aurelia Adam-Munteanu*, profesoară de menaj; Raport asupra vieţii religioase-morale, de preot *Melentie Şora;* Raport asupra şcoalei şi culturii poporului, de *Marius Bucătură*, director şcolar; Raport asupra situaţiei agricole, de Ing. agronom *Sever Dugăiaşu;* Raport asupra cercetărilor din punct de vedere veterinar, igiena animală şi zootehnică, de *Dr. Radu Dimitrie*, medic veterinar; Raport asupra manifestărilor juridice, de *Dr. C. Grofşorean;* Raport asupra concubinajului, de *Mihail Tigoianu*, fost consilier la Curtea de Apel Timişoara; Raport asupra situaţiei imobiliare a cărţilor funduare şi aplicarea reformei agrare, de *Dr. Alexandru Grozescu*, avocat al Statului; Raport asupra organizaţiei administrative a comunei, de *Dr. Emil Botiş;* Cadrul uman, de *Prof. Aurel Contrea;* Contribuţiuni muzicale la monografia comunei Sârbova, de *Prof. Dr. Nicolae Ursu.*

3. Materialul anchetelor monografice dela Pojejena şi Ohaba-Bistra, precum şi materialul anchetei monografice din Valea Almăjului (plasa Bozovici), este în curs de prelucrare şi publicare, deocamdată — din lipsă de mijloace — în revista I. S. B. C., de unde apoi ca extrase urmează a fi publicate în volume.

Paralel cu această activitate monografică s'a urmărit şi realizarea problemei iniţiale, care a dus la înfiinţarea I. S. B. C.: Colectarea documentelor antirevizioniste, care într'adevăr abundă în paginile colecţiei decenare ale revistei noastre. In special trebuesc remarcate, studiile, notele şi comunicările preşedintelui nostru Dr. C. Grofşorean, despre stările sociale din Ungaria, care a întrebuinţat întotdeauna revizionismul ca o diversiune faţă de revendicările sociale ale păturei de jos, care şi astăzi geme sub regimul feudal al marilor latifundii, adevărate „colhozuri", ale aristocraţiei maghiare, pământuri pe care ţăranul maghiar duce o existenţă lipsită de cele mai elementare condiţii de vieaţă omenească.

Pentru a ilustra, rezultatul la care a ajuns activitatea de documentare antirevizionistă a I. S. B. C., este suficient a aminti că tocmai datele impresionante, culese din chiar mărturisirile unor sociologi şi intelectuali maghiari asupra stărilor sociale din ţara vecină şi în general dovezile incontestabile asupra activităţii revizioniste ale cercurilor minoritare dela noi, culese de Dr. C. Grofşoreanu dela 1920—1930, prin urmărirea zilnică a presei maghiare şi publicate în revista Institutului nostru, au servit ca principală documentare valoroasei lucrări a d-lui Vasile M. Teodorescu „Transilvania sub Maghiari şi Români" (Bucureşti, 1941, pp. 244, în octavo, tipografia Imprimeria Naţională). Acest fapt îl recunoaşte autorul citat, aducând d-lui Dr. C. Grofşorean şi revistei noastre „pentru lupta românească linia dreaptă şi curată a informaţiei sale obiective", omagiul său public (v. op. cit. p. 96).

De asemenea membrii Institutului nostru, prin lucrări individuale, publicate în revista I. S. B. C. şi parte extrase în broşuri, au îmbrăţişat numeroase probleme sociale de natură culturală, istorică, pedagogică, medicală, juridică etc.

Credem că este cazul să relevăm aci câteva dintre lucrările mai de seamă ale membrilor noştri, spicuite din tabela de materii dela 1933—1939, publicată în Nr. VII, 26 Aprilie—Decemvrie 1939, al revistei noastre, în ordinea apariţiei:

I. *Studii istorice: Octavian Lupaş:* Mircea Vasile Stănescu, 1933, Nr. 1, p. 10 şi Nr. 2, p. 59; *Dr. Teodor Botiş:* Andrei Mocioni, 1933, Nr. 6, p. 1 şi 1934, Nr. 10, p. 16; *Constantin Rudneanu:* Evenimentele istorice din 1848 şi politica ministrului Szemere B. — Acţiunea lui E. Murgu în Banat, 1934, Nr. 6, p. 73; *Tr. Topliceanu:* Eftimie Murgu şi turburările revoluţionare din Ţara Românească, 1934, Nr. 6, p. 79; *Traian Biraiescu:* Turcii în centrul Europei, 1935, Nr. 13, p. 60; *Prof. Nic. Tomiciu:* Caransebeşul în Sec. XIV—XVIII, 1936, Nr. 15, p. 3; Capitol introductiv la o viitoare istorie a Banatului Severin, mai precis: a celor 8 districte valahice, 1938, Nr. 24, p. 5; *Ilie Grop-*

şeanu: Petre Mocioni, 1939, Nr. 25, p. 9; *Ion Stoia Udrea:* Asfinţitul steagurilor, 1940, Nr. 27, p. 13 şi Nr. 28, p. 25; *Prof. N. Tomiciu:* Ungurii în ţara Severinului, 1940, Nr. 27, p. 40; *Virgil Birou:* Un document românesc dela 1830, 1940, Nr. 27, p. 51; *Ion B. Mureşan:* Despre Paul Iorgovici, 1940, Nr. 30, p. 231; *Prof. A. Iepure:* Epoca de bronz în Banat, 1940, Nr. 31, p. 352 şi Nr. 33, p. 433; *Ion Stoia Udrea:* O ficţiune istorică, 1940, Nr. 31, p. 380; *Prof. N. Tomiciu:* Sate româneşti şi sate ungureşti în Banat. Epoca de aur în istoria Banatului, 1940, Nr. 33, p. 495; *Dr. A. Ciobanu:* Ungurii falsifică istoria, 1940, Nr. 29, p. 222; *Dr. Hilda Drăgan:* Romanii, popor mistic în legenda Românilor, 1940, Nr. 37, p. 677; precum şi numeroase note şi însemnări de colaboratorii revistei.

I. bis. *Studii de istoria dreptului: Dr. C. Grofşorean:* In ţara Dacilor, 1940, p. 1, 97, 268, 364 şi 417.

II. *Studii sociologice:* a) generale: *Dr. I. Tenchea:* Ce poate fi sociologia, 1933, Nr. 2, p. 63; *Prof. Dr. V. Bogdan:* Concepţia sociologiei moderne, Nr. 2, p. 69; *Adrian Brudariu:* Politica socială, 1933, Nr. 2, p. 70; *Prof. Dr. D. Gusti:* Legea serviciului social, 1939, p. 3; *Dr. C. Grofşorean:* Aspecte politico-sociale, 1937, Nr. 17, p. 39; *b)* depopularea: *Dr. St. Cioroianu:* Cauzele sufleteşti ale descreşterii populaţiei române din Banat, 1933, Nr. 1, p. 1; *Dr. Iosif Nemoianu:* Mortalitatea infantilă în Banat, 1933, Nr. 6, p. 22; *Pr. Melentie Şora:* Biserica, familia şi natalitatea, 1934, p. 3; *Dr. Alex. Nicolescu:* Reflecţiuni asupra avortului, prilegiuite de legiferarea lui în cadrele proiectului noului Cod Penal, 1935, Nr. 13, p. 1; *Dr. Liviu Gabor:* Reflecţiuni referitoare la legiferarea avortului, 1935, Nr. 13, p. 16; *Vasile M. Dumitriu:* Avortul în noua legiuire penală, 1935, Nr. 13, p. 25; *Dr. Petre Râmneanţu:* Soluţiuni în legătură cu problema declinului etnic al populaţiei româneşti din Banat, 1936, Nr. 14, p. 1; *Dr. Haufe:* Despre semnificaţia situaţiei demografice a Banatului, 1936, Nr. 14, p. 51; *Dr. C. Grofşorean:* Depopularea Europei, 1935, Nr 13, p. 215; Problema depopulării în Ungaria, 1936, Nr. 14, p. 72; *Dr. I. Nemoianu:* Din activitatea de puericultură în mediul rural, 1937, Nr. 17, p. 3; *Dr. Ionel Adam:* Activitatea de puericultură în comuna Ferendia, 1937, Nr. 19, p. 24; *Dr. E. Botiş:* Aspectele depopulării Banatului sub prizma cercetărilor monografice ale I. S. B. C., 1939, p. 35; *c)* urbanizarea: *Dr. E. Botiş:* Cercetarea comportării populaţiei rurale în contact cu oraşul 1938, Nr. 22, p. 105; Urbanizarea ţăranului român, 1940, p. 639.

III. *Studii politico-sociale: Dr. C. Grofşorean:* Problema minoritară şi criza economică, 1933, Nr. 2, p. 27; Principiile corporatismului, 1935, Nr. 19, p. 50; Planul Tardieu-Hantos, 1936, Nr. 15, p. 11; Politica externă, 1936, Nr. 16, p. 5; Aspecte social-politice, 1937, Nr. 17, p. 39; Imperiul Britanic, 1937, Nr. 19, p. 8; Emanciparea politică a Banatului. Emanciparea culturală a Banatului, 1937, Nr. 19, p. 84; Fascism, naţional-socialism, comunism naţional, 1938, Nr. 21, p. 3; Lupta generaţiilor, 1938, Nr. 22, p. 59; Reglementarea problemei minoritare, 1938, Nr. 24, p. 43; Europa Sud-Estică, 1939, Nr. 25, p. 75; Constatările sociologiei maghiare dela 1907—1917, 1940, Nr. 37, p. 601; *G. Sofronie:* Elementele juridice şi politice ale problemei desarmării, 1934, Nr. 6, p. 45; *Tr. Topliceanu:* Românii şi minoritarii în judeţul Timiş-Torontal, 1934, Nr. 10, p. 78; *Dr. P. Nemoianu:* Banatu-i fruncea, 1935, Nr. 13, p. 43; *Grigore Ion:* Apropierea bulgaro-jugoslavă, 1936, Nr. 16, p. 15; Motivele contelui Bethlen, 1937, Nr. 17, p. 36; Bazinul Dunărean, 1938, Nr. 21, p. 26; *Dr. Gh. Ciorman:* Românii din Iugoslavia, 1939, Nr. 25, p. 47; *Prof. Giorgio Del Vecchio:* Pacifism, 1940, Nr. 30, p. 225; *Constantin Drăgan:* Fenomenul războiului şi potenţialul belic al naţiunii, 1940, Nr. 30, p. 238; *Traian Birăescu:* Cultura apuseană şi Maghiarii, 1940, Nr. 33, p. 52; *Dr. Iosif Jivan:* Situaţia din Clisura şi litigiul româno-sârb, 1940, Nr. 37, p. 653; *Prof. Iosif Duma:* Situaţia Românilor din Banatul Iugoslav, 1940, Nr. 37. p. 633.

IV. *Studii de monografie sociologică: Pr. Melentie Şora:* Observări asupra vieţii religioase, morale constatate în comuna Sârbova, 1938, Nr. 21, p. 29; *Inv. Sever Dugăiaşu:* Monografia agricolă a comunei Sârbova, 1938, Nr. 22, p. 46; *Gh. Boran:* Raport monografic asupra şcoalei primare de Stat din Ohaba Bistra, 1939, Nr. 25, p. 21; *Dr. Emil Botiş:* Judecătoriile comunale din Almăj, 1940, Nr. 27, p. 33 şi Nr. 28, p. 156; *Elena Dr. Secoşanu:* Izvoade almăjene, 1940, Nr. 28, p. 115 şi Nr. 31, p. 319; *Prof. I. Stiniguţă:* Valea Almăjului, 1940, Nr. 2, p. 25 şi Nr. 28, p. 134; *Gh. Atanasiu:* Igiena casei în Almăj, 1940, Nr. 28, p. 163 şi Nr. 30, p. 263; Folklor literar de pe Valea Almăjului, 1940, Nr. 37, p. 663; *Prof. Traian Mager:* Cercetările din ţinutul Halmagiului, 1940, Nr. 30, p. 259 şi Nr. 31, p. 357; *Prof. Dr. N. Ursu:* O nuntă în Valea Almăjului, 1940, Nr. 33, p. 469; *M. Bucă-*

tură: Şcoala şi educaţia poporului în Almăj, 1940, Nr. 31, p. 334.

V. *Studii economice, agrare şi de politică agrară: Traian Birăescu:* Factorul economic în Banat, 1933, Nr 1, p. 23; *Dr. P. Nemoianu,* Importanţa creşterii şi exportului de animale în Banat, 1933, Nr. 2, p. 20; *Prof. Nestor Blaga:* Transformările imobiliare din oraşul Arad în timpul dela 1 Ianuarie 1933 la 30 Iunie 1933, Nr. 6, p. 66; *Ing. C. Bogdan:* Bilanţul reformei agrare în urma aplicării legii pentru libera circulaţie a bunurilor în jud. Timiş-Torontal, 1934, Nr. 10, p. 65; *Constantin Manoliu:* Industria în cadrul statului agrar, 1935, Nr. 13, p. 1939; *S. Stoicănescu::* Un aspect al vieţii naţionale şi economice la frontiera de Vest, 1936, Nr. 15, p. 22; Situaţia economică şi problema naţionalităţilor în oraşul Timişoara, 1936, Nr. 16, p. 49; *Ion Negru:* Pierdem şi pământul, 1936, Nr. 16, p. 17 şi Nr. 19, p. 33; *Grigore Ion:* Defecte în economia din Banat, 1937, Nr. 19, p. 3; *Gh. Boran:* Societatea de simultanizare a râmătorilor din Igriş, 1938, Nr. 24, p. 35; *Gh. Birăescu:* Naţionalizarea industriei, 1939, Nr. 25, p. 13; *Paul Cocârlan:* Asupra concepţiei tehnice de cercetare economică şi socială a satului, 1939, Nr. 25, p. 71; *Dr. Ing. C. Mikloşi:* Despre electrificarea rurală a Banatului, 1938, Nr. 25, p. 5.

VI. *Studii juridice: Mihai Feneşan:* Criminalitatea, 1933, Nr. 1, p. 21 şi Nr. 2, p. 38; *Vasile M. Dimitriu:* Proiectul Codului Penal ca operă naţională de unificare legislativă, 1933, Nr. 2, p. 47; *G. Sofronie:* Elementele juridice şi politice ale problemei desarmării, 1933, Nr. 6, p. 45; *Salvator Abrădeanu:* Un aspect al unificării legislative. Estinderea legiuirilor române în Bucovina, 1939, Nr. 25, p. 43.

VII. *Studii pedagogice şi de politică şcolară: Prof. Gh. Atanasiu:* Ce putem face pentru copiii surdo-muţi, 1933, Nr. 1, p. 27; *Prof. Sabin Evuţianu:* Aspecte de politică şcolară în Banat şi Crişana, 1933, Nr. 2, p. 8; *Prof. Escaniu Crişan:* Mişcarea populaţiei şcolare la Liceul „Moise Nicoară" din Arad, 1933, Nr. 2, p. 30; *Prof. Traian Mager:* Problema regionalismului educativ în ţinutul Halmagiului, 1934, Nr. 6, p. 40; *Dr. Octavian Lupaş:* Cronici manuale didactice ţărăneşti din Sâmbăteni, în vederea principiilor localismului educativ, 1934, Nr. 6, p. 68; *Gh. Atanasiu:* Şcolile primare de Stat la Timişoara. Studiu de igienă şcolară, 1934, Nr. 10, p. 34; Defectivi fizici şi mintali, 1935, Nr. 13, p. 152; *Anatole Chircev:* Orientarea profesională şi respectul individualităţilor, 1938, Nr. 21, p. 41; *Ion D. Ungureanu,* Criterii în rezolvirea problemei orientării profesionale, 1938, Nr. 24, 39; *Tr. Topliceanu:* Rolul social al Preparandiei din Arad, 1812, 1933, Nr. 1, p. 5.

VIII. *Studii culturale, artistice şi literare: Constantin Stoicănescu:* Tălăzuiri de vieaţă nouă, 1933, Nr. 1, p. 3; *Dr. Ocavian Lupaş:* Mircea Vasile Stănescu, 1933, Nr. 1, p. 10 şi Nr. 2, p. 59; *Sabin V. Drăgoi:* Observări la un răspuns al d-lui Bela Bartok, 1937, Nr. 17, p. 23; *Dr. N. Ursu:* Exemplificări caracteristice din folklorul muzical bănăţean, 1937, Nr. 17, p. 29; *Ghenadie Ilie:* Mânăstirea Bezdin (Banat), 1937, Nr. 19, p. 77; *Filaret Barbu:* Curente naţionaliste în muzică, 1938, Nr. 22, p. 5; *C. Miu-Lerca:* Bănăţenism şi creaţie, 1938, Nr. 22, p. 16; *Grigorie Ion:* Pe urmele specificului bănăţean, 1938, Nr. 22, p. 27; *R. Ladea:* Schiţa unei conferinţe despre arta plastică, 1939, Nr. 25, p. 65; *Virgil Birou:* Aşa a fost dintru început, 1940, Nr. 28, p. 143; Crucile de piatră din Ticvan, 1940, Nr. 31, p. 313; Crucile de piatră de pe Valea Caraşului, 1940, Nr. 33, p. 454; Cu undele Caraşului, Nr. 37, p. 617.

IX. *Studii de geologie, geografie şi botanică: Dr. A. Contrea:* Caracterele florei şi vegetaţiei bănăţene, 1934, Nr. 10, p. 67.

In fine, să menţionăm că în urma invitaţiei primite din partea Oficiului de Studii şi Documentare de pe lângă Ministerul Afacerilor Străine, I. S. B. C. a întocmit studii cuprinzând material documentar referitor la Banat, în vederea tratativelor româno-maghiare, ce s'au sfârşit prin conferinţa dela Turnu-Severin. La întocmirea acestor studii au colaborat următorii membri ai Institutului nostru: Dr. C. Grofşorean, Dr. Alexandru Grozescu, Traian Birăescu, Virgil Birou, Marius Bucătură, Ludovic Ciobanu şi Dr. Emil Botiş.

IV

Programul I. S. B. C. pe anii viitori s'ar putea înfăţişa în felul următor:

1 Completarea cercetărilor monografice dela Ohaba-Bistra (Ferdinand) la Reşiţa şi Anina, spre a se putea sintetiza rezultatele de până acum, obţinute în urmărirea problemei industrializării ţăranului român şi anume pentru a vedea dacă în contact cu marea industrie ţăranul se urbanizează sau se proletarizează.

2. Examinarea problemei naţionalităţilor din Banat, prin cercetarea monografică de sate germane şi colonii maghiare artificial creiate în trecut.

3. Anchete monografice în comunele de coloniști români din Banat, pentru a cerceta cauzele nereușitei acestor colonizări.

4. Monografia orașului Timișoara, spre a se găsi mijloacele cele mai potrivite pentru creiarea burgheziei românești, în special condițiunile de vieață a liber-profesioniștilor, funcționarilor, muncitorilor, industriașilor și meseriașilor mijlocii și mici, români.

5. Cercetări monografice în Banatul Iugoslav și în Timoc, ceea ce am și început.

V.

Nu este fără interes a constata în concluzie, că toată această activitate multiplă și rodnică, I. S. B. C. a desfășurat-o din cel mai curat idealism și patriotism, cu totul desinteresat, fără ca membrii Institutului nostru să fi primit vreo retribuție pentru munca lor, afară de scurta perioadă a serviciului social, când membrii echipieri ai Institutului au fost retribuiți cu o modestă diurnă de 2.500 lei lunar.

Bazându-se numai pe micile subvenții, acordate în trecut de către județul Timiș-Torontal, mai apoi Ținutul Timiș și Municipiul Timișoara, întreprinderile comunale, iar în prezent numai de către cele două instituțiuni din urmă, *fără nici un sprijin dela Centru*, I. S. B. C. duce o existență foarte rea, abia putând să acopere cheltuielile tipăririi revistei sale, care de aproape zece ani apare în mod regulat și neîntrerupt.

Subiect serios de gândit, pentru acei care — așa se vede — rămân indiferenți față de sforțările pline de roade bune ale intelectualilor patrioți din Banat, grupați în jurul acestui bastion de afirmare românească la frontiera de Vest a țării, care ar trebui să fie ridicat la rangul unui focar de lumină pentru românismul din Sud și Balcani.

Timișoara, Noemvrie 1941.

Dr. EMIL BOTIȘ

INSTITUTUL SOCIAL ROMÂN DIN BASARABIA

Institutul Social Român din Basarabia, în ziua de 5 Ianuraie 1940, a trimes Institutului Social Român din București următorul Raport de activitate, iscălit de președinte, Prof. *T. Al. Știrbu* și secretar general, Prof. *P. Ștefănucă*.

Institutul Social Român din Basarabia s'a înființat din inițiativa unui grup de intelectuali basarabeni, cu sprijinul moral și material al d-lui Prof. D. Gusti, în numele Institutului Social Român din București.

Dela început, Institutul și-a fixat următorul program de activitate: cunoașterea satelor și orașelor basarabene, prin metoda anchetelor monografice.

Anchete sociologice în regiunile cu populația mixtă din Nordul și Sudul Basarabiei pentru a cunoaște raportul de forțe etnice între moldoveni și neamurile conlocuitoare.

Organizarea unui muzeu sociologic al Basarabiei, care să oglindească vieața satelor și orașelor sub raportul muncii, uneltelor, artei populare și datinelor.

Organizarea unei biblioteci sociologice, cu o secție care să cuprindă toate cărțile privitoare la Basarabia.

Intocmirea unui îndreptar bibliografic, care să cuprindă toate studiile monografice, folklorice, istorice și sociologice asupra Basarabiei.

Reprezentarea rezultatelor cercetărilor monografice în conferințe publice, pentru a face cât mai mult cunoscute realitățile sociale din Basarabia.

Organizarea de conferințe publice cu concursul celor mai distinse personalități din țară, cu scopul de a difuza problemele culturale, economice, politice și sociale, în straturile intelectuale din Basarabia.

Până în prezent, Institutul a cercetat, după metoda monografică, următoarele sate: *Iurceni* și *Nișcani*, jud. Lăpușna; *Copanca*, jud. Tighina; *Popeștii de Sus*, jud. Soroca; *Vâprova* și *Dâșcova*, jud. Orhei.

Privitor la satele *Iurceni* și *Nișcani*, s'au tipărit 14 studii în Buletinul Institutului, Tom. I, 1937 (418 pagini).

Privitor la satul *Copanca*, au apărut în același Buletin, Tom. II, 1938, 20 studii (660 de pagini).

Privitor la satul *Popeștii de Sus*, sunt în lucru o serie de studii, care ar apare în curând în Buletinul Institutului, Tom. III.

Institutul a început studiul monografic al regiunii Codrului din Basarabia, care se va face prin cercetări la sate, într'o periodaă de 3 ani. Până în prezent s'a studiat din această regiune, satele: *Iurceni, Nişcani, Vâprova, Dâşcova* şi *Cornova*, jud. Orhei (ultimul sat a fost studiat de către Institutul Social Român din Bucureşti).

Se vor cerceta documentat, vieaţa socială a satelor *Horodişte* şi *Ulmul*, jud. Lăpuşna. Celelalte sate din regiunea Codrului vor fi cercetate mai sumar.

După cercetările monografice din satele arătate mai sus, s'a organizat la Chişinău, între 15 Octomvrie şi 15 Martie, în anii 1935—1939, patru serii de comunicări monografice, cu scopul de a prezenta rezultatul cercetărilor monografice.

Cu ocazia cercetărilor monografice dela sate, s'au adunat numeroase obiecte de interes muzeologic şi s'au scos peste 1.000 de fotografii, cu care se va organiza un muzeu al Institutului.

Institutul Social Român din Basarabia a organizat în anii 1934—1936 două cicluri de conferinţe: unul intitulat „Valorificarea producţiei basarabene" (17 conferinţe) şi altul „Doctrine economice şi politice contemporane" (26 conferinţe).

Membrii Institutului au colaborat cu numeroase studii şi documente privitoare la vieaţa socială a satelor basarabene la revistele „Sociologie Românească", „Vieaţa Basarabiei" şi „Insemnări Ieşene".

Institutul s'a organizat la început pe secţiuni (15 secţiuni), cu membri din toate categoriile intelectuale din Basarabia: profesori, ingineri, doctori, avocaţi, judecători, preoţi şi învăţători.

In cadrul Institutului s'a organizat o grupare monografică din elemente tinere şi devotate acţiunii de cunoaştere a Basarabiei, cu care s'a întreprins o activitate monografică din satele arătate mai sus.

Institutul a funcţionat timp de 4 ani şi 3 luni, ca instituţie particulară, a fost susţinut din punct de vedere material din cotizaţiile membrilor şi diferite subvenţii dela instituţii de Stat ca: Primăria Municipiului Chişinău, Prefectura judeţului Lăpuşna, Consiliul Eparhial din Chişinău, şi Fundaţia Culturală Regală „Regele Mihai".

Incepând la 14 Februarie 1938, Institutul Social Român din Basarabia s'a încadrat în Serviciul Social, schimbându-şi titlul în: Institutul de Cercetări Sociale al României, Regionala Chişinău.

Până la încadrarea în Serviciul Social, Institutul a fost condus de către d-l Pann Halippa, preşedinte; Petre Ştefănucă, secretar general şi un comitet. După încadrare, Institutul a fost condus de către d-nii: T. Ştirbu, vicepreşedinte, P. Ştefănucă, director şi N. Moroşan, secretar general.

In acţiunea sa monografică la sate, s'au constatat următoarele: *La Iurceni*, jud. Lăpuşna, s'a constatat că o bună parte dintre săteni, olari de meserie, din cauză că lucrează zmalţul cu plumb, din care ies nişte vapori ce vatămă căile respiraţiei, mor în plină tinereţe. Cei mai mulţi nu ating vârsta de 40 de ani. Tot la Iurceni s'a ajuns la concluzia că procentul ridicat de analfabetism nu e întotdeauna în raport direct cu nivelul cultural al unui sat. Satul Iurceni, chiar dacă are peste 80 la sută de analfabeţi, nu se poate spune că e un sat întunecat de oarece posedă un nesecat izvor de cultură populară ce se exprimă printr'o neîntrecută bogăţie de basme, cântece, legende, etc., s'au cules din acest sat 136 de basme, dela 19 povestitori, fără să se poată spună că s'a epuizat acest rezervor de cultură populară.

Intr'o viitoare acţiune culturală în acest sat, va trebui să se pornească dela această bogăţie care trebueşte păstrată.

La Nişcani, jud. Lăpuşna, s'a constatat că cele mai multe gospodării au biblioteci în bună parte religioase, ceea ce pentru Basarabia intrată în conştiinţa românească drept patrie a analfabetismului, e o adevărată revelaţie.

La Copanca s'a descoperit şi s'a dat alarma prin presă, prin publicaţii, despre bogăţia de fructe, care putrezesc, neputând fi valorificate, din cauza lipsei căilor de comunicaţie. Tot la Copanca s'a aflat şi despre o colonizare clandestină cu Bulgari, pe pământurile din satul Văratec, jud. Lăpuşna, destinate pentru Copăncenii împroprietăriţi pe moşiile din acest sat.

La Popeşti s'a constatat un aspect cu totul necunoscut, dar îmbucurător pentru situaţia noastră din Basarabia de Nord, unde avem de luptat cu minoritatea ucraineană. Satul *Popeştii de Sus*, înfiinţat de ţăranii fugiţi de pe pământurile boiereşti în 1842, a dat o dovadă de o puternică vitalitate, în răstimpul celor aproape 100 de ani dela înfiinţare, Popeştii au reuşit să formeze prin roire pe moşiile cumpărate dela boierii din vecinătate, alte două sate şi un cătun.

Ei au ştiut să arate o adevărată funcţiune etnică a neamului nostru românesc, neajutaţi de nimeni,

într'un momemt când elementul ucrainean din Nordul Basarabiei tindea să se coboare spre locurile libere dinspre Sud.

Privitor la constatările dela *Vâprova* şi *Dâşcova*, jud. Orhei, nu se pot trage încă concluzii, de oarece materialul monografic adunat în aceste sate e în lucru.

Activitatea noastră în viitor se rezumă deci la următoarele:

1. Tipărirea Buletinului, Tom. III, 1939, cu studii privitoare la Popeştii de Sus, jud. Soroca.
2. Cercetarea monografică a regiunii Codrilor Centrali ai Basarabiei, într'o perioadă de 3 ani. Pentru cercetări monografice mai amănunţite s'au ales satele: *Vâprova,* jud. Orhei; *Horodişte* şi *Ulmu,* jud. Lăpuşna.

Odată cu aceste sate se va cerceta şi vieaţa satelor din împrejurime, pentru a se întocmi monografia întregii regiuni a Codrului.

3. Tipărirea Monografiei regiunii Codrului.
4. Organizarea Muzeului, expoziţiei fotografice şi a arhivei monografice a Institutului.
5. Intocmirea bibliografiei, privitoare la Basarabia.
6. Organizarea de expoziţii şi comunicări monografice după fiecare campanie de lucru, între lunile Ianuarie, Februarie.
7. Studiul problemelor speciale cum sunt de pildă: bugetele ţărăneşti, migraţiunile în scop de căutare de lucru, etc., vor fi de asemeni urmărite cu interes deosebit.

Prin suspendarea legii Serviciului Social, s'a revenit la vechiul Institut Social Român din Basarabia.

In prezent însă Institutul nu-şi poate desfăşura programul său de activitate arătat mai sus din lipsă totală de mijloace materiale.

In acest scop, vă rugăm să binevoiţi, ***a ne acorda o subvenţie,*** cu care să putem continua activitatea noastră până la încadrarea în Institutul de Ştiinţe Sociale al României, înfiinţat în luna Noemvrie 1939.

Tot odată, vă mai rugăm să binevoiţi a dispune ca să ne cumpere o serie de exemplare din Buletinul Institutului nostru, pentru a fi dăruite cetitorilor concentraţi.

Credem că studiile privitoare la Basarabia, publicate în Buletinul nostru, vor forma o lectură interesantă şi plăcută pentru intelectualii concentraţi şi aduşi să apere graniţa de răsărit a Ţării, a cărei populaţie românească au datoria s'o cunoască pentru a o apăra cu mai multă însufleţire.

Preşedinte, TH. AL. ŞTIRBU

Secretar General, *P. Ştefănucă*

UN SEMINAR DE MONOGRAFIE SOCIOLOGICĂ

In anul 1929, d-l profesor D. Gusti mi-a făcut cinstea de a mă însărcina cu conducerea unui Seminar de monografie sociologică, pe lângă catedra sa de Sociologie.

Eram în plină desfăşurare a campaniilor monografice. Vară de vară, studenţii Facultăţii de Litere din Bucureşti — şi deseori dela alte Facultăţi — plecau, împreună cu Profesorul lor, în cercetări de specialitate, făcute în satele româneşti. Materialul şi mai ales experienţa care se aduna astfel, determinaseră o adevărată schimbare de mentalitate în sânul tineretului din acea vreme: anul întreg şcolar ne apărea ca o simplă perioadă de pregătire a campaniei de vară. Cursul teoretic, profesat dela catedră, lecturile de bibliotecă, discuţiile de Seminar, avea pentru noi un singur scop: să ne facă mai apţi a lucra temeinic în adevărata şcoală şi adevăratul şantier de muncă grea, care erau pentru noi monografia. Asistam şi trăiam noi înşine o răsturnare de perspective, accentul efortului nostru fiind pus întreg pe ceea ce de obiceiu era „vacanţa mare", vacanţă care forma acuma maximum de efort şi în acelaşi timp contactul cel mai strâns cu „alma mater" cea vie, în care an de an se întâlneau tinerii de abea sosiţi, cu cei care de mult terminaseră studiile universitare.

Ca să facem tocmai acest contact între novici şi între „bătrânii monografiei", ca să ne adunăm deci monografişti noi, nesfârşite discuţii şi lucrări ereau duse în sânul Seminarului de Sociologie, în sălile bibliotecei care pe acea vreme ereau cele mai sgomotoase, dar şi cele mai cald primitoare din toată Universitatea. Era un adevărat Seminar de Monografie Sociologică, născut spontan, ca o rezonanţă

întârziată a ședințelor de discuție purtate peste vară, seara, un Seminar, în care asistenți erau totalitatea monografiștilor, iar studenți, aceiași monografiști și noi și vechi, cu rândul.

Seminarul organizat, a venit doar pe urmă, ca o simplă sistematizare și oficializare a acestui Seminar spontan pe care îl alcătuia contactul permanent dintre tinerii colaboratori și laolaltă muncitori pe același domeniu.

In asemenea condiții, era firesc ca luând asupra mea sarcina de a sistematiza lucrările, să lupt din răsputeri pentru păstrarea liniei generale de desvoltare și mai ales a atmosferei de prietenie științifică, în mijlocul căreia eu însumi crescusem.

Fiind Seminarul acesta un Seminar liber, iar eu un asistent onorific, ne-am putut îngădui anume libertăți, atât de expunere cât și de metodă de lucru, anume prospețime în viziunea scopului pedagogic urmărit, care, cât de cât, dădea muncii noastre aspectul unei sincere colaborări deplin consimțite, din pură patimă a științei pornite și întemeiată pe o erarhie ca între frați mai mari și mai mici, fără nimic rigid și nimic pedant într'însa.

De sigur că, trecând vremea, Seminarul a devenit la un moment dat obligatoriu pentru anume grupă de studenți și, din păcate, din anul 1934, încetând prima fază a monografilor sociologice, făcute sub conducerea personală și directă a Profesorului nostru, cu singurele puteri ale Seminarului de Sociologie, iar pe de altă parte grupul monografiștilor îmbătrânind și uneori înăsprindu-se de greutățile vieții, a trebuit să plătim și noi prețul oricărei izbânzi: ce câștigasem în extensiune, am pierdut desigur în adâncime, în elan sincer și desinteresat.

A trebuit deci să înlocuim darurile firești ale perioadei romantice care izvorau din masiva și darnica participare a tuturor, printr'o sistematizare pedagogică din ce în ce mai severă.

Scopul Seminarului a rămas însă mereu același: să prelungească experiența verei trecute, pe plan teoretic; să pregătească experiența viitoare, printr'o ascuțire a uneltelor pe care aveam a le mânui. Iar pentru cei care, din felurite pricini nu puteau participa la muncile noastre, să le prilejuiască măcar un contact direct individual cu realitatea socială, deprinzându-i cu metodele severe ale științei sociale de azi, care se călește nu în seaca erudiție de bibliotecă, ci în simbioza teoriei cu realul.

Din desbaterile acestui Seminar, ca o consemnare în scris a rezultatelor atinse, a ieșit lucrarea redactată în 1930, „Tehnica monografiei sociologice", precum și cea din 1936, „Monografia unui sat". Aceste volume au constituit, timp de mai bine de zece ani, manualul după care au învățat toate seriile de studenți care au trecut pe la Seminarul de Sociologie monografică din București.

Și tot ca un rezultat al acestui Seminar se poate considera, cel puțin într'o oarecare măsură, creșterea științifică pe care au avut-o sutele de studenți care au participat an de an la campaniile monografice, fie ale Seminarului, fie cele pe care din 1934 înainte le-a organizat Fundația Culturală Regele Mihai.

Dar, în afară de cercetările executate colectiv, după cum spuneam, Seminarul prilejuia și cercetarea individuală. Seminarul se poate lăuda că absolut toți cei care au trecut prin el, și-au obținut frecvența obligatorie pentru darea examenelor, au făcut lucrări care i-a pus în contact cu realitatea socială, pe care i-am deprins a o cunoaște și prețui, indiferent de locul unde o găsești. Aci, la București, am început cercetările de sociologie urbană, prin anchete diriguite asupra Cartierului Tei, asupra altor cartiere, asupra unor cazuri individuale, care au dus la strângerea unui material documentar cât se poate de interesant. Iar pentru majoritatea cercetătorilor individuali, am găsit soluția de a-i pune să studieze locurile lor de baștină, satul sau orașul de provincie în care mergeau să-și petreacă vacanțele. Ba însuși Seminarul de Sociologie monografică a fost într'un an supus unei analize sociologice. Toate aceste ereau menite să arate tuturora că, probelma sociologiei nu e o problemă de cărți învechite, ci o problemă vie, pe care cine știe să o caute, o poate găsi oriunde.

In acest scop, pe care l-am socotit extrem de important, am căutat să descopăr și să întăresc în fiecare simțul observației științifice, interesul pentru fapte, calități atât de rare, dar care odată ce le are cineva, îi sunt ca o baghetă magică cu putere de prefacere a realității, — searbădă întotdeauna și uneori tragică, — într'o fermecătoare lume de gânduri și de taine care ți se desvăluie doar ție. „On se lasse de tout, sauf de connaître", zice vechea înțelepciune a francezului. Și sunt uneori vremuri pentru fiecare om și pentru fiecare nație, în care această sete de cunoaștere este cu adevărat salvatoare.

Procedeul tehnic pe care l-am folosit a fost acela de a lăsa pe fiecare student în parte să-și aleagă singur subiectul cercetării sale. In Seminarul de monografie sociologică nu s'a afișat niciodată o „listă de subiecte" și nici nu s'a impus cuiva o

anume temă. Dimpotrivă, fiecare a fost dator să-şi născocească singur problema, să spuie singur ce anume l-ar putea interesa. A fost ajutat deseori să-şi găsească singur calea, nu numai spre o teză de Seminar, ci spre o aşezare definitivă a personalităţii lui. Lungi discuţii au fost purtate, cu fiecare în parte, pentru a determina trezirea unei curiozităţi, a unui interes ştiinţific.

Abea după ce îşi alesese cineva subiectul pe care voia să-l studieze, începea faza a doua, în care i se arătau metodele pe care le putea întrebuinţa pentru a ajunge la o adevărată cercetare: cum anume trebue făcut planul lucrării, care sunt procedeele cele mai nimerite pentru a cerceta problema specială aleasă, care sunt experienţele anterioare ale altora, consemnate în „bibliografia chestiunii", care sunt capcanele şi primejdiile cercetării, căderea în robia cine ştie cărui „idol" din cei înşiraţi de Bacon sau din seria mai lungă încă ce se vădeşte aceluia ce face ştiinţă cu materialul acesta ingrat al societaţii umane, frământate de atâtea patimi şi atâtea prejudecăţi. Şi cea mai mare bucurie a acestui Seminar, a fost să vadă, ca un fenomen foarte deseori repetat, studenţi de la alte Facultăţi, venind să ceară sfaturi şi îndrumări pentru teze şi lucrări care nu aveau nimic de a face cu ştiinţa care se profesa aci.

An de an, s'au strâns astfel anchete şi cercetări, consemnate în lucrări de Seminar, care de sigur nu sunt toate de o reală valoare ştiinţifică, dar care în tot cazul conţin măcar sâmburele unei informaţii inedite. Multe din ele au şi văzut lumina tiparului, în paginile „Sociologiei Româneşti", pagini de care de sigur îşi mai aduce aminte cetitorul. Astfel excelentele studii, a căror listă o dăm mai jos, sunt simple lucrări de Seminar: *Marchitanii din Spineni-Olt, Un sat, fabrică de căruţe, Grădinarii români din Slobozia Clinceni-Ilfov, Oltenii dela Bălceşti-Vâlcea, Amintiri cu privire la situaţia de dinainte de împroprietărire a unui sat de foşti clăcaşi, Mişcarea spre oraşe a locuitorilor din Arcani-Gorj, Cum folosesc oamenii din Apele Vii pământurile lor, Cetele de colindători din Luptători-Ilfov, Oteşti-Olt, Bileşti-Prahova, Valeni-Muscel, Ungurenii dela Vaideeni-Vâlcea, Impărţirea pe m. şi a trupurilor de moşie a satului Negoeşti-Mehedinţi, Vieaţa Turcilor din Cara Ezechioi-Durostor, Economia forestieră, Mijloc de trai al Moţilor din cătunul Capşea, Locuinţele în satul de moşneni Dioşti-Romanaţi, Lunca, un sat de fabricanţi şi negustori de preşuri şi velinţe din Dîmboviţa,* adică un total de 17 studii, publicate în anii II şi III ai revistei.

Dar în afară de acestea, mai stau încă în manuscris, la Seminarul de Sociologie, atâtea alte studii, care ar putea vedea lumina tiparului, cu mare folos pentru ştiinţa noastră.

Socotesc util să le facem rapida însemnare, căci poate vor fi cândva utile, cine ştei cărui cercetător, interesat de anume probleme.

Monografii sumare de sate: Bârseşti şi Săcele (Gorj); Sirenaga şi Bălceşti (Vâlcea); Coteana şi Văleni (Olt); Plopşor (Dolj); Dobroteşti, Buzduc şi Ciorăşti (Romanaţi); Lupoaia (Mehedinţi); M. Kogălniceanu, Principesa Maria, Horia, Ciocăneşti (Ialomiţa); Miroşi (Teleorman); Nefliu, Dămăroaia, Chitila, Plătăreşti (Ilfov); Titeşti (Argeş); Ciumeşti (Muscel); Valea Dulce, Frăsinet, Păcureţi (Prahova); Valea Unghiului, Cotul-Ciorii, Rosetti, Ruşavăţ (Buzău); Jugureanu (Brăila); Babadag (Tulcea); Urecheşti (R.-Sărat); Lisa (Făgăraşi); Sugag şi Cisnădioara (Sibiu); Sf. Gheorghe (Trei Scaune); Alba-Iulia (Alba); Bistriţa (Năsăud); Chilia (Satu-Mare); Domneşti (Roman); Valea Seacă (Putna); Munteni (Tecuci); Rădăuţi, Frăsari şi Cusuiul-din-Vale (Durostor); Tocmaz şi Cubel (Cahul); Bieşti (Orhei); Suruceni (Lăpuşna); Bolgrad, Ada-Kaleh.

Studiul trupurilor de moşie: Liteni (Baia); Poiana şi Principesa Maria (Ialomiţa); Corlatele, Vârtopu şi Didiţeşti (Dolj); Postăvari (Ilfov); R.-Vâlcea (Vâlcea); Mihăileşti şi Breaza (Buzău); Ocna-Dejului (Someş); Răsucenii-de-Jos (Vlaşca); Sibiel (Sibiu); Belitori (Teleorman); Ghergani (Dâmboviţa); Vorniceni (Cahul); Adam (Covurlui); Făurei (Brăila); Gohor (Tecuci); Crăgneşti (Mehedinţi).

Cadrul cosmic: Moreşti şi Dumitreştii-de-Jos, (R.-Sărat); Stoiceni (Someş); Crivăţi (Ilfov); Poetaş şi Dudescu (Brăila); Băicoi şi Păcureşti (Prahova); Pantelimonul-de-Jos şi Pecineaga (Constanţa); Vieru (Vlaşca).

Cadrul biologic: Starea sanitară a satului Stănileşti (Fălciu); Problema alcoolismului în Bălăneşti (Gorj); Popuaţia satului Tatlângeac (Constanţa); Cadrul biologic din Slobozia (Argeş); Rachiul în satul Teiuş (Putna); Starea sanitară a oraşului Alexandria (Teleorman); Mortalitatea în Dărmăneşti (Bacău); Cadrul biologic al satului Tinosul (Prahova).

Manifestări spirituale: Vălăritul în satul Cazaşu (Brăila); Biblioteca Armencea (Brăila); Obiceiuri de nuntă în Curpen (Gorj); Nuntă în satul Mica (Someş), Văleni (Muscel), Poenari; Sifilisul în Ulmeni (Ilfov); Moralitatea în Coconi (Ilfov); Vieaţa religioasă în Buceşti (Tecuci); Calendarul neoficial al satului Runcu (Dâmboviţa); Credinţe despre fizica cerească în satul Valea-Mare-Turia (Olt); Obiceiuri din satul Finta (Dâmboviţa); Cadrul psihic al satului Ciuperceni (Gorj); Intelectualii din satul Măţău (Muscel); Manifestări religioase la Turcii din Constanţa; Manifestări religioase în Siliştea; Obiceiuri de nuntă în Palanca (Bacău); O descântătoare din Comăneşti (Bacău); Crucile de mormânt din piaţa Craiovei; Olăria din piaţa Craiovei; O horă în Prahova; Natura fizică organică în Cilibia (Buzău); Cazul sfintei din Herăstrău; Sărbătorile de Paşti în Vălari-Curpen (Gorj); 120 anchete cu privire la riturile de înmormântare.

Manifestări economice: Petrarii din Ghidighici (Lăpuşna); Florăresele din Capitală; doi iaurgii, o florăreasă şi un vânzător de ziare din Bucureşti; Ucenici industriali; Moara din Crăciuneşti (Gorj); Bâlciul din Caracal; Moara Trocanilor (Gorj); Formarea stânelor din Bizioru (Buzău); Munca în Drăganu (Argeş); Prelucrarea textilelor în Obârşia Nouă (Romanaţi); Comuna Glodeni (Dâmboviţa) ca furnisoare de lucrătoare; Prunăritul în Corbu (Buzău); Pregătitul caselor în Pucioasa în vederea exploatării vizitatorilor; Pregătirea caselor în Breaza în vederea exploatării vizitatorilor; Pescarii din Cetate; Pescuitul în balta Vădeni (Ialomiţa); Pescarii din Teiul Doamnei (Bucureşti); Pescuitul în Nedeia (Dolj); Marchitanii din Spineni; Olarii din Horez; Neguţătorii ţărani de ţesaturi; Manifestări economice în Codlea (Braşov); Exploatarea sării la Slănic; Sârbii grădinari din Mărăcineni (Buzău); Plutaşii de pe Bistriţa; Moţii căutători de aur; Trecerea dela agricultură la minerit în Ocna-Dejului; Fabricarea varului în Gorj.

Manifestări juridice: Raporturi juridice în Gornoviţa (Mehedinţi); Mărgăriteşti (R.-Sărat); Mihai Bravul (Vlaşca); Gura Sărăţii (Buzău).

Unităţi sociale diverse; obştii: Cartierul C. A. M., Bucureşti; Armenii şi Lipovenii; O cabană de munte; O tabără de muncă de folos obştesc; Vecinătăţile din oraşul Sighişoara; Vecinătăţile din jud. Alba; Case din muzeul satului Fundul Moldovei, Gorj, Vâlcea; O familie; 56 de monografii de şcoli şi clase; 54 monografii de Biserici, Mănăstiri şi Parohii; Cum se desfăşoară primăvara în Drăganu (Argeş); Mahalaua sârbească din Buzău; Colonia albaneză în Bucureşti; Garduri în comuna Otopeni; Căsătoria şi familia în Oţeleni.

Obştii de moşneni: Dragoslavele, Câmpulung, Berevoeşti, Aşezămintele moşteneşti dela judecătoria Stâlpeni-Muscel; Chiojd, Lopătari-Buzău; Câineni, Râul Vadului-Vâlcea; Ilovăţ (Mehedinţi).

H. H. STAHL

PLASA MODEL ECONOMICO-SOCIALĂ DIN BULGARIA

Fundaţia „Near East" din New-York, sub auspiciile căreia funcţionează „Robert College" şi „American College", din Istambul, a acceptat propunerea Guvernului Bulgar de a colabora cu Facultatea Ştiinţelor Agronomice de pe lângă Universitatea din Sofia, la îndrumarea economico-socială a programei studiilor agronomice. In acest scop, d-l Clayton Whipple, licenţiat în sociologie rurală şi în economie agrară, elevul distinsului Profesor Dwight Sanderson dela „Cornell University", a fost trimis încă din 1935 în Bulgaria, unde a reuşit în scurt timp să înveţe limba bulgară şi să poată astfel comunica direct cu studenţii dela Facultatea Agrară de sub conducerea d-lui Profesor Moloff.

Programul adoptat de autorităţile bulgare se bazează pe trei principii fundamentale:

1. Popularizarea adevărului ştiinţific prin realizări cu caracter demonstrativ.
2. Socializarea sătenilor prin participarea lor la campania de lucru.
3. Industrializarea întreprinderilor agricole, pentru a putea ridica standardul de vieaţă a muncitorului agricol.

Prin acest program s'a preconizat şi realizat următoarele:

1. O demonstraţie a educaţiei economico-sociale la o plasă model Plevna, care cuprinde 46 sate, cu o populaţie de circa 100.000 săteni. Pentru socializarea sătenilor s'a făcut apel la: *a)* surori de ocrotire, *b)* maestre de menaj, *c)* institutori, *d)* agronomi, *e)* veterinari, *f)* medici.

Graţie acestor echipe, şi în ciuda pregătirii grabnice şi insuficiente a unor membri din personalul tehnic, programa de lucru a putut fi realizată.

2. Infiinţarea a 46 grădini de copii, care funcţionează în lunile Iulie şi August, când femeile sunt ocupate cu munca câmpului.

3. Demonstraţii asupra îngrijirii gospodăriilor în toate laturile lor: igienică, estetică, economică, etc.

4. Organizarea a 162 Şcoli Agronomice Complimentare, de o durată de doi ani, câte cinci luni în fiecare an (Noemvrie, Decemvrie, Ianuarie, Februarie şi Martie), după absolvirea celor şapte ani de educaţie primară obligatorie.

5. Organizarea vieţii colective în sate, din punct de vedere al ameliorării mijloacelor de producţie, consumaţie, cooperaţie, recreaţie şi al întregului standard de vieaţă, prin intermediul acestor Şcoli, împrăştiate pe întregul ţinut al Bulgariei.

Inovaţia principală a acestor şcoli este introducerea metodei directe. Elevii — băieţi şi fete— îşi întocmesc un proiect de lucru, pe care trebue să-l execute în cele şapte luni, când nu funcţionează şcoala, şi se duc la munca câmpului. Fiecare proiect este pregătit şi discutat în clasă, aşa încât colectivitatea profită de experienţa individului. La sfârşitul cursului de doi ani se face o demonstraţie pe teren (terenurile agrare sunt cumpărate de către comune şi puse la dispoziţia şcolilor), a rezultatelor obţinute din punct de vedere al ameliorării: creşterii vitelor, apiculturii, creşterii păsărilor, îmbunătăţirea produselor agricole etc.

Rezultatele obţinute au dovedit că 90% din aceşti absolvenţi ai Şcolilor Complimentare — care reprezintă elita intelectuală şi socială a satului — îşi păstrează ocupaţia lor de agricultori, în timp ce exodul spre centrele urbane îl a'cătuesc elementele cele mai slabe, care furnizează contingentul personalului de serviciu al centrelor urbane.

Din punct de vedere al personalului de conducere al acestei mişcări, d-l Whipple a accentuat faptul că cei înzestraţi cu calităţile de modestie, umilinţă, răbdare şi perseverenţă, sunt acei funcţionari publici care au obţinut maximum de randament la lucrul lor.

In fine, d-l Whipple a relevat problema interesantă a coordonării operei de socializare a sătenilor, prin raporturile de prietenie, încredere şi îndrumare ştiinţifică, care ar trebui să existe între Inspectorii şi Tehnicienii salariaţi, care au conducerea efectivă a acestor întreprinderi educative sociale. Această problemă este serioasă în Statele Europene, unde Inspectorul este considerat drept inchizitorul, care este gata să destitue funcţionarul din atribuţiile sale, pentru orice mică eroare. In Statele Unite însă, inspectorul este îndrumătorul, duhovnicul căruia i se încredinţează dificultăţile unei probleme şi dela care se aşteaptă sfaturi folositoare, pentru rezolvarea cea mai practică a dificultăţilor întâmpinate în cursul activităţii zilnice.

Dificultăţile financiare şi spiritul de economie al poporului bulgar, împiedecă o desvoltare în linii mari a programului de lucru. Insă râvna ţăranului bulgar însetat de carte, îl împinge să facă multe sacrificii pentru ridicarea standardului de vieaţă a copiilor săi. Iată de ce ţăranul bulgar, bărbat şi femee, susţine cu economiile sale grădinile de copii şi şcolile complimentare, iar intelectualii, care vin dela sate, păstrează o continuă legătură sufletească cu satul şi rudele lor, astfel încât interesele vieţii rurale sunt strâns legate de cele ale centrelor urbane.

CHRISTINA GALITZI-BRĂTESCU

SOCIOLOGIE MONOGRAFICĂ

D. GUSTI: *Problema sociologiei.* Sistem şi metodă. Trei comunicări la Academia Română. (A R. Memoriile Secţiunii Istorice, Bucureşti, 1940, in 8⁰, 83 p.).

Profesorul D. Gusti, membru al Academiei Române, înfăţişează în aceste patru comunicări făcute înaltului for de cultură, rezultatele esenţiale ale gândirii, acţiunii-şi experienţei d-sale ştiinţifice şi politice de peste trei decenii.

In prima comunicare, făcută în şedinţa dela 19 Ianuarie 1940, sub titlul: Consideraţii asupra unui sistem de sociologie, etică şi politică, Prof. D. Gusti înfăţişează sistemul d-sale de gândire socială. Sociologia, etica şi politica nu sunt socotite, cum procedează alte sisteme, ca ştiinţe deosebite, ci ca ştiinţe care se întregesc reciproc şi numai împreună pot da socoteală deplină despre realitatea socială întreagă. Sociologia este constituită ca sistemul de cunoaştere a realităţii sociale prezente.

Etica este sistemul scopurilor sociale sau ştiinţa idealului moral şi deci, se preocupă de realitatea socială viitoare, iar Politica este sistemul mijloacelor pentru realizarea valorilor şi normelor sociale şi etice ale realităţii sociale viitoare. Realitatea socială este de natură voluntară. Esenţa ei este voinţa socială. Ca existenţă fenomenologică, realitatea socială ni se înfăţişează ca unităţi, relaţii şi procese sociale. Voinţa scoială este în continuă desfăşurare de vieaţă, în activitate sau manifestare. Manifestările sociale, care constituesc actualitatea sau, din alt punct de vedere, valorile obiective ale realităţii sociale, se reduc tipologic în sistemul Profesorului D. Gusti la patru categorii, două de natură constitutivă: manifestările economice şi spirituale şi două de natură regulativă: manifestările politice şi juridice. Voinţa socială şi manifestările ei sunt condiţionate de o sumedenie de factori care se reduc tipologic la patru cadre, două naturale: cadrul cosmic şi cel biologic şi două sociale: cadrul psihic şi istoric.

Raporturile dintre voinţă şi cadre, cadre între ele şi manifestări între ele sunt formulate în legea paralelismului sociologic ca lege de ireductibilitate şi în acelaşi timp de interdependenţă funcţională. Realitatea socială fiind în continuă desfăşurare, ea desvălue cercetătorului, pe lângă valorile actualizate şi tendinţele şi perspectivele de evoluţie socială şi astfel studiul realităţii sociale prezente, adică al sociologiei, se prelungeşte pe nesimţite în studiul realităţii sociale viitoare, adică în etică şi politică. Se înţelege acum de ce cele trei ştiinţe numai împreună pot da socoteală de întregul domeniu de fapte din cuprinsul realităţii sociale. Norma etică este personalitatea creatoare de valori culturale, iar norma politică este dreptatea, înţeleasă ca armonia scopurilor şi mijloacelor individuale, sociale, naţionale şi umanitare. In ordine practică, sistemul acesta de etică şi politică duce la o morală şi o politică a creaţiei de valori culturale. „Teoria şi practica socială, ideile şi idealul nu se exclud, ci se completează, înfrăţindu-se: ideea fără ideal fiind neputincioasă şi fără putere creatoare, luminând fără a încălzi, idealul fără idee fiind fără rod şi fără vlagă, încălzind fără a lumina". De aceea „o bună teorie socială înseamnă totdeauna o faptă bună". Comunicarea este însoţită de o schemă grafică a sistemului.

A doua comunicare, făcută în şedinţa dela 15 Martie 1940, este închinată monografiei sociologice, anume: planului de lucru. Sociologia fiind ştiinţa realităţii sociale prezente, ea trebue să aibă o metodă corespunzătoare cu caracter realist. Metoda aceasta este monografia sociologică, veche ca nume, dar nouă în felul în care este concepută de Prof. D. Gusti. „Monografia sociologică este nouă prin legăturile strânse cu teoria, prin structura ei sistematică şi prin încercarea de a întemeia ştiinţa întreagă pe cercetarea directă şi colectivă a faptelor şi pe legătura constantă şi din ce în ce mai întinsă cu ele". In întocmirea unei monografii sociologice sunt trei momente principale, unul de

pregătire, al doilea de cercetare la fața locului și al treilea de prelucrare și folosire științifică a datelor culese. Prof. D. Gusti înfățișează amănunțit în ce constă fiecare din aceste trei momente, încât cititorul află într'o formă condensată, dar precisă, întreg planul de lucru al unei monografii sociologice, așa cum au fost câteva săvârșite până acum de Școala sociologică dela București.

A treia comunicare, făcută în ședința dela 22 Martie 1940, este închinată tot monografiei sociologice, completând expunerea planului de lucru prin metoda de lucru. Sociologia este o știință de fapte și de observație a lor. Prima însușire a metodei sociologice constă deci în a privi faptele în față prin observații nemijlocite, directe, personale. Prof. D. Gusti formulează regulele esențiale ale observației sociologice. Aceste reguli sunt: pregătirea teoretică, sinceritatea și obiectivitatea față de fapte, să fie exactă și completă, controlată și verificată și de câte ori este cu putință, experimentală. Observația se îmbină în concepția Prof. Gusti cu experimentul, dar în același timp cu intuiția obiectivă, înțelegerea și cu statistica. Monografia devine astfel cea mai completă și cea mai sigură metodă de cercetare a realității sociale. Ea nu este însă numai o metodă sintetică, ci și o metodă colectivă.

O perfectă mânuire a ei cere un număr mai mare de cercetători de toate specialitățile. Prof. D. Gusti arată compunerea unei astfel de echipe monografice. Cercetările de teren cer însă nu numai o metodă, ci și o tehnică. Din aceasta face parte mai ales sistemul fișelor, adică lista informatorilor pe probleme, fișa de informator, fișa de opinie, fișa de constatare, fișa de răspândire, fișa de frecvență, fișa de circulație și apoi numeroasele formulare.

In chipul acesta monografia sociologică nu se confundă cu sociografia, ci este o metodă explicativă; nu este o simplă culegere de material, lipsită de sistem, ci o teorie sociologică, menită să ducă la generalizări și să fie o metodă universală și integrală. Ea a dus în țară la o adevărată mișcare științifică, cunoscută de mult și peste hotare.

Traian Herseni

D. GUSTI: *La Science de la réalité sociale.* Introduction à un système de sociologie, d'éthique et de la politique. (Bibliothèque de Philosophie Contemporaine. Alcan, Presses Universitaires de France, Paris, 1941, v. 80, 220 p.).

Profesorul D. Gusti lămurește în prefață rostul publicării într'o limbă de circulație internațională a ideilor d-sale de sociologie, etică și politică, despre care publicul românesc, se înțelege, a putut lua cunoștință mai demult. Fiind ales președinte al celui de al XIV-lea Congres Internațional de Sociologie, colegii dela numeroasele Institute și Universități din lume, care urmau să participe la acest Congres, l-au rugat pe Prof. Gusti să le dea putința unei cunoașteri mai adâncite a sistemului d-sale de gândire socială, înfățișat până acum doar în câteva publicații de mai mică răspândire și în dările de seamă ale cercetătorilor străini care au participat la vreuna din campaniile monografice ale Școalei sociologice din București.

Prof. D. Gusti anunță publicarea în aceeași colecție de răspândire mondială: „Bibliothèque de Philosophie Contemporaine", editată de Alcan, tratatul d-sale: „Système de Sociologie, d'Éthique et de Politique", în care va desvolta pe larg toate ideele d-sale. Până atunci, răspunzând cerințelor grabnice ale Congresului care trebuia să se țină în 1939, d-sa a strâns în volumul de față studiile mai însemnate cu caracter introductiv, volum care a întârziat să apară, cum a întârziat și Congresul, din pricina evenimentelor.

Cartea, cu toate că este o culegere de conferințe, comunicări și studii introductive la alte lucrări, păstrează un caracter unitar, datorită principiilor științifice și experienței de vieață care au stat la baza tuturora. Rânduiala logică a acestor studii contribue și ea în aceeași măsură la unitatea sistematică a volumului. Ele sunt orânduite în trei părți: I. Principiile unui sistem de sociologie, etică și politică; II. Metoda: Monografia sociologică; III. Sinteza: Legea Serviciului Social Român în România, la care se adaugă ca „Anexe": 1. Textul Legii Serviciului Social în România și 2. Bibliografia studiilor consacrate lucrărilor Școalei sociologice din București.

Partea I, cuprinde: 1. Doctrina și metoda Școlii sociologice din București. (Conferință ținută la Sorbona în 1935, sub titlul „La Monographie sociologique en Roumanie"); 2. Sociologia și științele sociale (comunicare făcută la Congresul Internațional de Științe Sociale, ținut la Paris în 1937); 3. Sociologia unităților sociale (comunicare făcută la Congresul Internațional de Sociologie, ținut la Bruxelles în 1935 și 4. Legea paralelismului sociologic ca lege de echilibru social (comunicare făcută la Congresul Internațional de Sociologie din Paris în 1937).

Partea II-a, cuprinde: 1. Istoria cercetărilor monografice; 2. Misiunea socială a monografiilor sociologice (amândouă în studiul introductiv al

Prof. D. Gusti la Teoria monografiei sociologice de T. H.); 3. Introducerea la monografia sociologică a unui sat românesc (Nerej, 3 vol. publ. sub cond. lui H. H. Stahl); 4. Programul lucrărilor celui de al XIV-lea Congres internaţional de sociologie; 5. Acţiunea monografică în România (conferinţă ţinută în 1935 la Institutul de Drept Comparat al Facultăţii de Drept din Paris). Ultima conferinţă a fost pronunţată şi cu prilejul solemnităţii primirii ca „Doctor Honoris Causa Rerum Politicarum" la Universitatea din Leipzig.

Partea III-a, cuprinde: 1. Doctrina ştiinţifică a Serviciului Social; 2. Experienţele anterioare Legii Serviciului Social; 3. Legea Serviciului Social. Studiul din urmă a făcut în 1939 obiectul unei comunicări la Academia de Ştiinţe Morale şi Politice din Paris, cu prilejul alegerii Prof. D. Gusti ca membru corespondent.

Cititorul găseşte în studiile strânse în acest volum principiile fundamentale şi experienţa ştiinţifică şi de politică a culturii închegate, datorită autorului lor, într'un sistem de sociologie, etică şi politică, privite ca ştiinţă unitară preocupată de un singur obiect: realitatea socială prezentă, anticipare a unei realităţi sociale superioare, viitoare.

Profesorul D. Gusti opune în mod răspicat oricăror speculaţii şi disertaţii abstracte, necesitatea cercetărilor personale pentru a cunoaşte temeinic şi în chip direct, printr'o metodă severă de observaţie şi experiment, factorii, manifestările, formele şi esenţa realităţii sociale. Concluzia care se desprinde în chip clar din acest efort este legătura veşnic necesară dintre principii şi realitate. In locul soluţiilor pripite şi a generalizărilor îndrăzneţe, se substitue cu prudenţă, dar cu rodnicie, cercetările migăloase şi adâncite de teren. Este o muncă de netăgăduit realism critic. Teoria şi practica realităţii sociale, ca şi gândirea, conştiinţa, valoarea şi acţiunea în genere, se conciliază în cuprinsul unei sinteze superioare: ştiinţa integrală a realităţii sociale totale. Capitolele din acest volum lămuresc pe rând, în chip sistematic, momentele esenţiale ale unei concepţii şi experienţe unitare despre realitatea socială integrală.

Traian Herseni

D. GUSTI, T. HERSENI, *Indrumări pentru monografiile sociologice.* Bucureşti, Institutul de Ştiinţe Sociale al României, 1940, 500 p.

Volumul de „Indrumări", redactat sub direcţia ştiinţifică a d-lui Prof. D. Gusti şi conducerea tehnică a d-lui Traian Herseni de „Biroul cercetărilor sociologice" din Institutul de Ştiinţe Sociale al României, cuprinde indicaţiile necesare în materie de metodă pentru studiul satului românesc din punctul de vedere al monografiei sociologice. Cu gândul de a dirija munca noilor cercetători ce se dedică în număr tot mai mare activităţii monografice, şcoala sociologică dela Bucureşti s'a simţit obligată să împărtăşească şi altora experienţa metodologică dobândită în cei cincisprezece ani de cercetare monografică. Fiind deci un rezultat al unei experienţe colective de cercetare la teren, „Indrumările se redresează în mod exclusiv sociologilor care îşi vor face un program din cunoaşterea satului românesc.

Dar cum monografia sociologică nu este o simplă culegere de fapte, ci un „efort de gândire, de explicaţie, o încercare sistematică de a confrunta teoria cu realitatea", d-l Prof. Gusti reaminteşte în capitolul introductiv al acestui volum, bazele teoretice ale monografiei sociologice.

Se ştie că d-l Prof. Gusti a pornit în elaborarea cunoscutului sistem de sociologie dela convingerea profundă că „orice ştiinţă trebue să fie legată de realitate şi că ea nu se înfăptueşte cu adevărat decât în măsura în care exprimă această realitate, şi ne dă putinţa să o explicăm şi să o mânuim" (p 5). De aci derivă definiţia dată sociologiei — „ştiinţa realităţii sociale". — Cum însă realitatea socială se prezintă în mod concret sub formă de unităţi sociale, singurele care pot fi cercetate prin observaţie, rezultă o a doua premisă a sistemului sociologic dela Bucureşti „sociologia va fi monografică, sau nu va fi".

Faptul că monografia sociologică se ocupă cu unităţile sociale concrete, cum este satul, oraşul, regiunea, face cu putinţă cercetări mult mai amănunţite şi cu rezultate mult mai sigure. Unitatea socială mai prezintă avantajul de a fi precis delimitată în spaţiu, are o structură proprie, şi constitue un fenomen cu caracter de întreg. De aceea prima problemă sociologică în legătură cu studiul unităţii sociale este analiza esenţei şi structurii ei. Unităţile sociale fiind de fapt grupări de oameni au ca esenţă voinţa: „Societatea la un moment dat nu e decât voinţa socială actuală într'o structură anumită, desfăşurată în funcţiuni sau manifestări proprii şi cuprinsă într'un mediu întrebuinţat după posibilităţile obiective ale acestuia şi puterea voinţei însăşi" (D. Gusti). Voinţa fiind un principiu dinamic, manifestările ei, care sunt manifestările sociale proprii, constituesc a doua problemă esenţială a sociologiei monografice.

Deci după ce stabilim din cine se compune

unitatea socială și cum este organizată, trebue să stabilim ce funcțiuni îndeplinește, ce activități depune și care este înfățișarea actuală a acestora. In sistemul sociologic al profesorului Gusti, manifestările sociale au fost reduse tipologic la patru: economice, spirituale, juridice și politice.

Dar voința socială nu e nici ea liberă în manifestările ei. Mediul geografic, rasa, trecutul istoric etc., influențează și ele soarta oamenilor. Factorii condiționați sau „cadrele" cum au fost numiți, reduse tot la numărul patru: cosmic, biologic, istoric și psihic, constitue astfel a treia problemă fundamenală în cercetarea sociologică monografică. E de observat însă că la teren ordinea de cercetare a problemelor e răsturnată. Aci nu putem lua contact direct cu voința socială, ci trebue să cercetăm mai întâiu cadrele care „dau măsura și expresia voinței sociale", apoi manifestările pe care le desvoltă unitatea și abia la sfârșit structura și procesul social, pentru a putea caracteriza voința.

Ținând seamă de coordonatele acestui sistem, monografia sociologică nu mai apare ca o enciclopedie de științe particulare, o îngrămădire de material fară nici un scop științific mai înalt, ci redarea realității sociale cu maximum de obiectivitate și fidelitate.

Pentru a asigura acest desiderat de interpret fidel al realității, Profesorul D. Gusti nu ezită de a declara *observația drept* metodă exclusivă în studiul faptelor sociale. Observația însă nu poate fi întâmplătoare. Ea trebue să îndeplinească anumite condiții pentru a asigura sociologiei nu numai adunarea unui bogat material de fapte, ci de a i da posibilitatea de a trece dela descriere la explicație pentru a deveni o știință în adevăratul înțeles al cuvântului. Iată care sunt după d-l Prof. Gusti aceste reguli: 1) Observația trebue să fie obiectivă, adică să redea cât mai fidel realitatea. 2) Observația trebue să fie completă, să îmbrățișeze fenomenul în toate amănuntele, adâncimea și unitatea lor. 3) Observația trebue să fie controlată și verificată. 4) Observația trebue să fie colectivă.

Față de aceste precizări introductive, volumul de „Indrumări" apare ca un instrument necesar pentru călăuzirea observației sociologice la teren. Aceste planuri de lucru nu se adresează unor persoane intermediare ci acelora care cercetează direct și personal realitatea socială. Dar nu numai atât, aceste planuri de lucruri sunt valabile numai în măsura în care observația făcută prin ele se încadrează în sistemul de sociologie expus, sistem formal „căruia observația îi dă fără îndoială un conținut empiric, dar care la rândul lui dă faptelor o ordine logică și le asigură o interpretare rațională și o întrebuințare teoretică dincolo de simpla lor înfățișare". (D. Gusti).

Deci ceea ce nu trebue pierdut din vedere în aprecierea acestui volum de „Indrumări" este faptul că ele fac parte dintr'un sistem de sociologie, fără cunoașterea căruia întrebuințarea lor nu poate să dea rezultate satisfăcătoare. Al doilea lucru ce trebue reținut e că „îndrumările", se referă în primul rând la unitățile sociale caracteristice țării noastre, la sate, dar pot fi întrebuințate cu mici adaptări și în studiul orașelor și regiunilor naturale. „Indrumările nu au astfel nimic definitiv și nimic rigid. Ele nu sunt decât simple instrumente de lucru, mijloace pentru culegerea cât mai precisă și unitară a materialului pentru a obține date suficiente și comparabile, care să facă cu putință teoria sociologică". (D. Gusti).

După aceste indicații generale studiul introductiv al d-lui Prof. D. Gusti se ocupă de tehnica propriu zisă a unei campanii monografice, arătând numărul și compunerea echipelor de cercetători și modul în care trebuesc culese și înregistrate informațiile la teren. Se arată apoi rostul planurilor generale de lucru și acelor speciale, a formularelor și a diferitelor fișe cuprinse în acest volum, stăruind în cele din urmă asupra necesității integrării sociologice a cercetătorilor. Citite în parte, planurile de lucru ar putea să dea impresia că cercetările monografice ar fi lipsite de unitate. In realitate însă toate mijloacele de cercetare urmăresc același scop: să surprindă realitatea socială sub toate aspectele ei.

Mai trebue să amintim că la redactarea „îndrumărilor, publicate în acest volum, au colaborat treizeci și unul de specialiști, iar în realitate aceste planuri reprezintă experiența colectivă a câtorva zeci de cercetători care au participat la acțiunea monografică.

Cea dintâi problemă ce se pune monografiei sociologice este determinarea raporturilor ce există între unitatea socială destinată cercetării monografice și între natura înconjurătoare. Este problema *cadrului cosmic* la care se va studia influența ce o exercită factorii naturali (sol, climă, hidrografie, forme de relief, floră, faună etc.), asupra societății omenești. Dar cum vieața socială se caracterizează printr'un dinamism neîncetat, tot la acest capitol studiem și reacțiunea pe care omul o exercită asupra naturii. In cadrul acestui capitol d-l T. Herseni scrie despre „problemele sociologiei geografice", iar d-l I. Conea despre „cadrul geografic al satului". Se publică apoi un plan ge-

neral pentru cercetarea cadrului cosmic. (T. Herseni, H. H. Stahl) și altele speciale pentru cercetarea adăposturilor și a circulației (I. Petrescu-Burloiu), pentru cercetările etnobotanice (V. Butură) și cele zoologice (R. Călinescu).

Dar importanța cadrului cosmic nu trebue exagerată. Cadrul cosmic nu constitue singurul factor condiționant al vieții sociale. Pentru a obține o explicație completă trebue să adăugăm la cadrul cosmic și studiul celorlalte cadre, a celui biologic, istoric și psihic.

In *cadrul biologic* vom studia problema populației atât sub aspectul ei cantitativ întrebuințând cercetarea demografică, cât și sub aspectul calitativ, obținând o altă serie de probleme care țin de științele antropologice. Monografia sociologică va studia astfel structura populației actuale. Va urmări pe cât permit registrele dela primărie și parohie evoluția populației prin natalitate, nupțialitate și mortalitate. Se vor studia migrațiile, emigrațiile și colonizările.

La analiza calitativă a populației, monografia sociologică va stabili structura rasială a satului, aspectele eugenice și sanitare, studiind aspectul eredității și al diferitelor boli sociale. Tot la cadrul biologic se va studia influența factorilor cosmici asupra sănătății locuitorilor, alimentația, locuința, igiena, repartizarea muncii în anotimpuri, vârstă etc.

Pentru studiul cadrului biologic se va recurge de preferință numai la specialiști (antropologi, medici), singurii care posedă sau își pot însuși mai ușor tehnica cercetării acestor probleme. Dar chiar și atunci când cineva e specialist în problemele biologice va trebui să țină seamă de locul pe care îl ocupă aceste probleme în ansamblul monografiei sociologice. Volumul de îndrumări prezintă în acest scop un studiu referitor la problemele „sociologiei biologice", stăruind asupra clasificării și definiției științelor antropologice (Dr. I. Făcăoaru), un plan general pentru cercetarea cadrului biologic (dr. D. C. Georgescu), un plan special pentru cercetarea obiceiurilor alimentare, țărănești (T. Herseni și W. Truszowski) și altul pentru cercetările antropologice (dr. I. Făcăoaru). Iar în anexe: formulare de recensământ, anchetă medico-socială, studiul alimentației, antropologie etc.

A treia problemă în studiul monografic al unui sat o constitue vieața psihică a locuitorilor sau *cadrul psihic*. Pentru a preciza care este situația acestui cadru în sistemul de sociologie dela București, d-l T. Herseni arată în studiul introductiv, „Problemele sociologiei psihologice", raportul ce există între cadre și manfiestări, diferența dintre ele constând în întrebuințarea științifică ce se da faptelor. Același fapt poate fi considerat ca manifestare când e privit în sine și pentru sine, dar și ca un cadru când e privit ca determinant al vieții sociale. In cadrul psihic ne interesează astfel mecanismul de condiționare al faptelor psihice, nu conținutul sau înfățișarea lor. Astfel, exemplifică d-l Herseni, moda poate fi cercetată ca un mecanism, felul în care ia naștere, se propagă și se supune în vieața socială, condiționând anumite manifestări ale acesteia, în care caz interesează cadrul psihic. Moda însă are și un conținut, manifestările pe care le condiționează moda în vieața economică, religioasă, artistică etc., sub care aspect se cercetează la manifestările respective.

Tot prin modul de utilizare al faptelor se deosebesc problemele „sociologiei psihologice" de cele ale psihologiei propriu zise. In psihologie interesează faptul psihic ca atare (inteligența, afectele etc.), în sociologie faptele psihice interesează numai în măsura și în modul în care condiționează fenomenele sociale.

In domeniul vieții psihice avem de studiat două serii de fapte. O serie de fapte de psihologie individuală și alta de psihologie colectivă. Se vor studia astfel aptitudinile sătenilor prin metoda testelor, sentimentele, ideele etc., cu ajutorul biografiilor, autobiografiilor și convorbirilor. In domeniul psihologiei colective se va studia opinia publică („gura satului") și în special mentalitatea sătească. Aceasta din urmă putând fi magică, religioasă, pozitivistă etc.

In privința metodei de cercetare a cadrului psihic, d-l Gh. Focșa publică în acest volum un plan amănunțit indicând atât tehnica necesară, cât și problemele ce trebuesc urmărite. Se mai dă un plan special pentru cercetarea fruntașilor din sat (Silvia Dumitrescu) și altul pentru convorbirile sociologice (T. Herseni).

A patra problemă ce se pune monografistului este cadrul istoric. „Societatea nu este o realitate gata făcută, o realitate încremenită, ci o realitate evolutivă, în continuă desfășurare, în proces necurmat de naștere și formație, de desvoltare, disoluție și dispariție". (T. Herseni). De aceea „sociologia istorică" va trebui să lămurească la acest capitol trei probleme principale: 1. Formele vechi de vieață socială, arătând felul de organizare al satului în trecut, categoriile sociale, vieața lăuntrică a fiecărei categorii etc. 2. Lămurirea prezentului prin trecut. 3. Evoluția socială a satului.

Pentru cercetarea amănunțită a acestora, d-l H. H Stahl publică un plan amănunțit arătând și me toda de lucru. Se vor utiliza toate mărturiile trecutului, dela tradițiile orale, datini și obiceiuri, până la documentele scrise și obiectele concrete ce ni s'au pastrat. Se va arăta astfel dacă satul e format din răzăși, clăcași sau e un sat mixt, care a fost în trecut organizarea lui administrativă și juridică, dreptul de proprietate (individuală și comunală), moșteniri, vânzări etc.

După studiul cadrelor urmează manifestările. In primul rând vor fi studiate *manifestările economice*. Se va face pentru aceasta o statistică economică în care vor trebui luate în considerare toate elementele mai importante din acest domeniu: pământul, uneltele, vitele, numerarul. Problema centrală o constitue însă gospodăria țărănească. Se va studia tehnica de lucru, sistemul de exploatare spiritul de organizare, de economie, etc. In afară de aceasta se vor studia industriile țărănești, comerțul, creșterea vitelor și diferite alte ocupații, dar mai ales industria casnică.

Studiul vieții economice sătești necesită însă o anumita pregătire teoretică și în același timp experiență la teren. In primul rând nu trebue uitat ca economia sătească e total deosebită de cea orășenească, brughează sau capitalistă. Constituind un tip aparte, cu tendine de transformare, firește ea trebue studiată în structura sa specifică și nu reducând-o la elementele comune pe care le manifestă vieața economică în general. De aceea ca o introducere teoretică la studiul vieții economice satești, redacția volumului de îndrumări publică un fragment din studiul d-lui M. Vulcănescu „Teoria sociologiei vieții economice" (sătești), apărut în „Arhiva" (1932). Pentru enumerarea sistematică și amănunțită a manifestărilor economice se dă un plan general (P. G. Stănculescu) și altele speciale pentru studiul industriei casnice (Paula Herseni), pășunat și pădurit (T. Heroiu), precum și instrucții pentru completarea bugetului, formulare de buget etc.

Dintre problemele monografiei sociologice desigur *manifestările spirituale* sunt cele mai complexe și variate. Dela studiul graiului, știința de carte și până la activitățile de natură religioasă, artistică, științifică și filosofică a satului, întâlnim o infinită serie de probleme. Deși problemele „sociologiei spirituale" revin ca cercetare unor discipline aproape autonome (sociologia religiei, a moralei, artei etc.), ele rămân totuși legate într'un tot unitar datorită „structurii spirituale totale a unei societăți" (Ion I. Ionică). In planul general pentru cercetarea manifestărilor spirituale, d-l I. Ionică propune o clasificare a faptelor spirituale ținând seamă de trei criterii.

Primul se bazează pe categoriile de valori, ajungând astfel la manifestări religioase, artistice, morale etc. Al doilea privește manifestările spirituale în funcție de unitățile sociale (gospodărie, ceată de feciori, sat etc.). Și al treilea din punctul de vedere al „întregurilor ceremoniale", cum este nunta, înmormântarea, rituri agrare. Cel mai avantajos este criteriul al treilea, căci încadrează manifestările spirituale în întregurile desfășurării concrete ale vieții sociale (I. I. Ionică).

Pentru cercetarea manifestărilor spirituale atât de felurite, volumul de îndrumări, prezintă mai multe planuri speciale: pentru cercetarea vieții religioase (Octav Iosif), a mitologiei și științei populare (Ion I. Ionică), a credințelor și riturilor (magice), domestice (Ștefania Golopenția), a artei plastice populare (Al. Dima), a portului țărănesc (Marub Focșa), a graiului (D. Șandru), a literaturii populare (Ion I. Cazan), a vieții muzicale (C. Brăiloiu), altele pentru cercetarea obiceiurilor și a ceremoniilor în legătură cu vieața omului (H. H. Stahl, C. Brăiloiu) sau ceremonii și rituri în legătură cu calendarul (H. H. Stahl).

Pentru studiul vieții *morale și juridice* îndrumările prezintă pe lângă planul general de cercetare (H. H. Stahl), planuri speciale pentru cercetarea procesivității, a dreptului penal, a bunei cuviințe (H. H. Stahl), a moralității (T. Herseni).

De asemenea la *manifestările politice și administrative* se dă în afară de considerațiile teoretice introductive (A. Golopenția) un plan general de cercetare (T. Herseni și Gh. Luchian).

O ultimă și cea mai importantă problemă a cercetării monografice o constitue studiul *unităților, relațiilor și proceselor sociale*. Astfel va fi studiată familia, grupele de sex și vârstă, diferitele instituții (școala, biserica, primăria), apoi stâna, cârciuma etc.

In relații vom studia raporturile între vecini, stăpâni și servitori, săteni și orășeni. Iar la procesele sociale vom arăta transformarea satului de la formele arhaice la cele de azi. In legătură cu studiul acestor probleme volumul de îndrumări prezintă pe lângă clasificarea unităților sociale (D. Gusti), un plan general de cercetare (T. Herseni) și mai multe planuri sociale pentru studiul familiei (Xenia Costa-Foru), gospodăriei țărănești (T. Herseni, H. H. Stahl, M. Vulcănescu), a vecinătăților (H. H. Stahl), a cetelor de copii și de feciori (T. Herseni), a țiganilor (I. Chelcea), a Mo-

ţilor (Florea Florescu), un plan pentru cercetarea pedagogică a unui sat (Stanciu Stoian) şi altul pentru cercetarea relaţiilor sociale (Eliza Retezeanu).

Volumul mai conţine un plan pentru „atlasul sociologic al României" (T. Herseni şi I. I. Ionică), în care vor fi indicate cartografic diferitele laturi ale vieţii sociale, conform sistemului monografic. Urmează „Bibliografia publicaţiilor şcoalei sociologice dela Bucureşti" (Paula Herseni) şi un „Indreptar pentru organizarea instrucţiei sociologice în şcolile speciale de pregătire a tineretului" prin Serviciul Social.

Din această enumerare sumară a planurilor cuprinse în volumul de „Indrumări", se poate vedea cât de bogată este în probleme cercetarea monografică şi cât de fecundă a fost experienţa la teren a celor cincisprezece ani de cercetare. Volumul de „Indrumări", prin materialul care-l prezintă, constitue astfel cel mai util mijloc pentru călăuzirea cercetărilor ce se vor mai face.

Gh. Pavelescu

TRAIAN HERSENI. *Sociologia Românească.* Incercare istorică. Ed. Institutul de ştiinţe sociale al României, Bucureşti, 1940. O istorie a sociologiei româneşti era un lucru necesar. S'ar putea spune chiar că i se simţea lipsa. Orice activitate, şi cu atât mai mult una ştiinţifică sau de ideologie, are nevoie, din când în când de popasuri, când trebue să-şi facă un bilanţ, să-şi confrunte realizările, reţinând ce este de reţinut, în vederea activităţii viitoare. Poate că, din punct de vedere al lucrărilor pregătitoare, o astfel de operă să apară ca prematură, aşa cum autorul lucrării spune în lămuririle ce dă în loc de prefaţă. Cercetările migăloase de amănunt sunt desigur necesare pentru o lucrare definitivă. Lucru trebue însă inceput şi cel ce păşeşte la înfăptuirea lui are şi acest merit, pe lângă ceea ce reuşeşte să facă cu adevărat.

Traian Herseni, în această „încercare", aşa cum singur şi-o califică în subtitlu, izbuteşte să dea şi una şi alta, într'o largă măsură. Oricare ar fi scăpările din vedere ce se pot observa sau se vor mai descoperi, după cercetări mai de amănunt, sinteza realizată este îndeajuns de cuprinzătoare şi de completă pentru a ne îngădui o vedere de ansamblu asupra gândirii sociologice româneşti, din secolele trecute şi primele patru decenii ale secolului nostru.

Autorul împarte întregul material — am putea spune chiar întreaga istorie a sociologiei româneşti, astfel: I. premergătorii (N. Milescu, D. Cantemir, I. Budai-Deleanu, D. Golescu, I. Codru Drăguşanu şi Anton Pann); II. începuturile sociologiei româneşti în ideologii politice (A. Ideologia paşoptistă şi liberală: I. Eliade-Rădulescu, N. Bălcescu, I. Ghica, I. C. Brătianu, Şt. Zeletin; B. Sociologia conservatoristă: P. P. Carp, Titu Maiorescu, C. Rădulescu-Motru; C. Sociologia socialistă: Th. Diamant, C. Dobrogeanu-Gherea; D. Sociologia poporanistă şi ţărănistă: I. Ionescu dela Brad, C. G. Stere, R. Rosetti, V. N. Madgearu; E. Sociologia naţionalistă: M. Kogălniceanu, B. P. Haşdeu, M. Eminescu, A. C. Popovici, A. C. Cuza); III. Sociologia de specialitate. Acest din urmă capitol, — cel mai desvoltat şi, pentru ştiinţa sociologică cel mai important — este la rândul lui împărţit în: A. Primele încercări: C. Dumitrescu-Iaşi, G. D. Scraba, H. Fundăţeanu, V. Conta, A. D. Xenopol, D. Drăghicescu, Spiru Haret; B. Primul sistem de socilogie: D. Gusti; C. Sociologia de catedră (aci materialul este împărţit pe universităţi: Bucureşti, cu profesorul D. Gusti în frunte, Iaşi cu P. Andrei şi M. D. Ralea, Cernăuţi cu T. Brăileanu, Cluj cu V. I. Bărbat şi E. Speranţia); D. Cea dintâi şcoală sociologică românească: şcoala dela Bucureşti, al cărui iniţiator şi centru este Prof. D. Gusti, cu colaboratorii săi, dintre care autorul desprinde, pentru a se ocupa mai pe larg de ei pe H. H. Stahl şi Traian Herseni, autorul însuşi .

Planul acesta îl socotim cel just, cu completările de detaliu ce s'ar putea face. Astfel socotim că trebuia găsit un loc în el şi pentru un Bărnuţiu d. p., cu toată greutatea ce am întâmpina-o în clasificarea lui; după cum credem, de asemenea, că lui Spiru Haret i se cuvine un loc mult mai important într'o istorie a sociologiei româneşti decât acela pe care îl are în lucrarea de faţă. Chiar dacă în desvoltarea sociologiei româneşti el n'a contribuit cu mai mult, chiar dacă în ea însăşi, opera sociologică a lui Spiru Haret nu mai are azi o valoare deosebită, ea are totuşi o semnificaţie deosebită, fiind manifestarea unui anumit fel de a vedea într'un sistem destul de închegat.

In sfârşit o altă observaţie, în legătură cu economia lucrării: între problemele puse de sociologia de specialitate, autorul se ocupă şi de preocupările înrudite cu sociologia, şi aci consacră un spaţiu destul de restrâns şi pedagogiei sociale. Deşi am putea fi acuzaţi de subiectivism — noi

înşine fiind dintre cei ce am lucrat şi lucrăm în acest domeniu — suntem totuşi convinşi că o mai mare desvoltare dată urmăririi ideilor social-pedagogice din ţara noastră, în desfăşurarea lor istorică, este destul de firească într'o istorie a sociologiei, tot aşa de firească aproape ca desprinderea ideilor sociologice din ideologiile politice ale trecutului. Că este aşa o dovedeşte şi faptul că prima şi singura noastră şcoală sociologică — şcoala dela Bucureşti — alături de cea mai desăvârşită atitudine ştiinţifică, de pură constatare a realităţii, n'a părăsit un moment nici preocupările pedagogice. Dovada cea mai concludentă este apoi faptul că ultima lucrare a Prof. D. Gusti este intitulată semnificativ: Ştiinţa şi Pedagogia Naţiunii. Autorul însuşi Tr. Herseni a avut uneori astfel de preocupări şi lucrările pe care le-a dat în acest sens noi le-am preţuit şi folosit adesea în propriile noastre cercetări.

Deşi preocupările de natură normativă au fost uneori socotite ca incompatibile cu cele de natură pur ştiinţifică — aşa credea între alţii Prof. Petre Andrei, — noi socotim că ele pot merge împreună. Pentru ce, de pildă, gândirea şi acţiunea politică ar putea merge mai mult alături cu studiile sociologice şi nu şi gândirea şi acţiunea pedagogică? Acestea din urmă au păstrat chiar, întotdeauna mai mult respect faţă de datele sociologiei, decât politica, unde ideile preconcepute sunt mai frevcente şi mai cu patimă susţinute.

Dar să revenim. Lucrarea de care ne ocupăm este interesantă nu numai prin materialul pe care-l prezintă, ci şi prin ideile pe care autorul le scoate în relief, ca fiind ideile sau firul conducător al sociologiei româneşti în desvoltarea ei.

După Traian Herseni, sociologia s'a desprins din preocupările cu caracter mai general, în secolul al XIX-lea, trecând mai întâi printr'o fază în care ideile sociologice sunt strâns legate de teoria şi practica politică. In tot acest secol de prefaceri, precum şi în primele decenii ale secolului XX, diferite curente politice au dat naştere la tot atâtea sociologii. Ele „sunt fetele principale ale sociologiei româneşti din veacul al XIX-lea şi începuturile veacului al XX-lea: 1) o sociologie justificativă, cea liberală; 2) o sociologie critică cea junimistă; 3) o sociologie revendicativă, cea poporanistă; 4) o sociologie utopică (în raport cu vremea), cea socialistă; 5) o sociologie normativă, cea naţionalistă: — toate cinci de structură şi tendinţe politice" (p. 159).

Dintre acestea, sociologia liberală este aceea care a avut, după părerea autorului, o soartă specială. Prin faptul că doctrina liberalismului s'a putut aplica, prin izbânda pe teren practic a partidului respectiv, sociologia liberală, ca instrument de luptă devenea mai puţin necesară. De aceea, de sigur, ultimele şase-şapte decenii au văzut conturându-se ideologii sociale cu mult mai mult răsunet în pătura intelectuală, decât ideologia liberală, — şi toate opuse liberalismului. Interesantă în special este interpretarea pe care o găsim dată aci soartei deosebite pe care au avut-o mai ales liberalismul şi conservatorismul: „In timp ce liberalismul biruia pe plan social, iar sociologia liberală îşi sărăcea conţinutul, conservatorismul era înfrânt treptat, dar sociologia junimistă se desvolta la maximum... Pe când liberalii promovau pe capitalişti, pentru a-şi întări situaţiile câştigate, conservatorii promovau pe intelectuali, pentru a-i promova împotriva liberalilor... In timp ce liberalii stăpâneau băncile, junimiştii stăpâneau universităţile".

Poate că aici ar fi de făcut o distincţie. Junimea „conservatoare" a fost un element viu în conştiinţa românească o perioadă destul de scurtă. In această perioadă ea a fost locul de întâlnire al tendinţelor antiliberale cu preponderarea celei conservatoare, care tendinţe n'au întârziat să capete însă repede fiinţă separată. Semănătorismul, poporanismul şi chiar o anumită nuanţă de socialism erau latente în mişcarea Junimei, — la început e drept, pe un plan destul de secundar. Când ele au prins glas şi s'au canalizat pe făgaşe proprii, Junimea a început să fie oarecum desumflată. Politiceşte se încadrează acum mişcării conservatoare tot mai mult. Are chiar oarecare succese prin participări la opera de guvernare, dar ideologie este din ce în ce mai săracă. Cei mai de seamă dintre urmaşii sau moştenitorii zestrei junimiste — C. Rădulescu-Motru şi Simion Mehedinţi d. p. — nu mai sunt junimişti curaţi, iar oarecare ezitări în atitudinea lor politică este şi ea destul de semnificativă din acest punct de vedere. Nu mai există curentul, care să ridice un drum ca o realitate spirituală precisă.

Ceva mai mult este cazul să notăm că odată cu aceasta, odată cu secarea vânei conservatoare, se poate observa o intelectualizare tot mai pronunţată a partidului liberal, precum şi preocupări de teorie liberală sau neoliberală de un nivel tot mai ridicat. Liberalismul devine mai conservator. Stefan Zeletin nu este chiar singurul caz. Burghezia care simte că poziţiile îi sunt ameninţate, începe

sa „gândească", şi anume la propria ei existenţă. Şi nu în general, ci la ceea ce este aici, la noi în ţară. Este o profundă deosebire între apologeţii burgheziei din ultimul timp şi între primii luptători pentru liberalism sau, în parte, între ei şi susţinătorii regimului burghez din alte ţări. Pe lângă o notă de poziţie defensivă este şi una de ceva specific ţării.

O situaţie oarecum privilegiată, pentru timpurile mai recente, autorul o acordă sociologiei naţionaliste, cu „cele două feţe ale ei": una de critică împotriva înstrăinării culturii româneşti, alta nominativă, de „îndrumare a creaţiilor culturale în duhul naţional românesc". Fără a nega existenţa acestui curent de gândire sociologică, noi socotim că şi la baza lui trebuesc căutate tot anumite categorii sociale, interesate mai mult decât altele de a-l susţine. Pentrucă nu e vorba numai de o aderare pur platonică, oricât de puternică ar fi, la ideea de Patrie sau de Naţiune. Această aderare nu poate fi monopolizată de o singură doctrină politică. In ce priveşte „cele două feţe", proprii sociologiei naţionaliste, ele descind direct din Junimism. Poate că nu exagerăm mult dacă vom considera naţionalismul recent ca un fel de resorbire într'un tot a vechilor tendinte ce compuneau junimismul prim, cu mai mult accent popular de astădată. De aci de sigur şi dublul său aspect: conservator în spirit, revoluţionar (el însuşi se socoteşte astfel) în metode.

Dealtfel, după cum bine arată autorul, nici una din ideologiile politice arătate nu este sociologie propriu zisă, ci un mod deosebit de a vedea societatea — societatea românească în primul rând— în funcţie de anumite scopuri precise. Studierea lor este fructuoasă pentru sociologie, dar cel ce o face nu trebue să piardă din vedere acest lucru.

Nu doară că sociologia nu poate servi şi scopuri practice. Ea poate duce chiar la anumite sugestii, dacă nu chiar concluzii de ordin pragmatic. Se poate vorbi, în acest sens, în adevăr, de o sociologie „militants", aşa cum a conceput Prof. D. Gusti sociologia şi cum a practicat-o. Numai că în acest caz nu se porneşte dela o credinţă, prin prizma căreia să se examineze şi chiar deformeze faptele studiate, ci se studiază realitatea în ea, iar concluziile de ordin practic sunt îmbrăţişate ca nişte consecinţe fireşti.

Evoluţia sociologiei româneşti a dus în mod fericit la această deslegare şi Prof. Tr. Herseni, scoate acest fapt în evidenţă pe bună dreptate.

Aci stă marele aport adus sociologiei în general — şi sociologiei româneşti în special — de către şcoala sociologică dela Bucureşti. Cercetările de teren întreprinse de ea îi dau posibilitatea să se păstreze în contact cu obiectul său, pe care astfel nu-l poţi anula în aceeaşi măsură în care o poţi face în speculaţii pure de idei; şi totodată normele de viaţă ale acestei realităţi le poţi surprinde în bună măsură tot ca pe nişte fapte, a căror prezenţă să o poţi constata obiectiv. Astfel de cercetări nu sunt numai proprii a da o sociologie cu adevărat ştiinţifică, dar pot fi, în parte, un punct de plecare pentru o politică îndrumată mai ştiinţific.

Politica înseamnă, evident, în primul rând, raport de forţe şi atitudine; iar desfăşurarea acestor forţe depinde de atâtea imponderabile, între care credinţa nu este un element dintre cele mai puţin importante. Este însă o latură a politicii, care poate fi surprinsă în datele sociologiei şi care e bine să stea în strâns contact cu aceasta. Această latură este aceea care şi împinge poate mai mult la lucru, făcând din studiile monografice şi de teren, preocupări nu numai obiective, dar şi vii, pasionate.

Stanciu Stoian

TRAIAN HERSENI: *Sociologia Rurală.* Biblioteca de Sociologie, Etică şi Politică, a Institutului Social Român, condusă de D. Gusti. Note şi comunicări, 1. Bucureşti, Tip. Universitar, 1941, 32 p., lei 30.

Câtă vreme Statul şi societatea feudală s'au prezentat ca o unitate organică, ştiinţa Statului — *politica,* — se ocupă în chip firesc şi de societate. Cu desvoltarea burgheziei cele două feţe se diferenţiază, societatea fiind desprinsă de Stat sau în conflict cu el şi atunci devine necesară ştiinţa societăţii — *sociologia.* Prin analogie cu această teză d-l T. Herseni susţine că preocupările mai recente de sociologie rurală apar „pretutindeni unde vieaţa agrară se găseşte în conflict cu alte forme de vieaţa economică şi socială". Din rivalităţile şi conflictele dintre nobilimea agrară sau de moşie, burghezia întemeiată pe industrie şi comerţ — cu liberalismul politic — şi ţărănimea care lupta să capete drepturi de proprietate asupra pământului pe care-l muncea — a născut pe plan politic, ca o preocupare de guvernământ „chestiunea ţărănească", o politică agrară practică, trezind apoi un interes ştiinţific care urmărea cunoaşterea exactă a realităţilor pentru întemeerea unor soluţiuni raţionale, deci o politică agrară ştiinţifică

din care s'a desprins cu ajutorul sociologiei generale, deja constituită, sociologia rurală „ca o încercare de cercetare științifică a realității sociale rurale sub toate aspectele ei" (pag. 4). Ea nu s'a desprins încă de influența factorilor sociali și politici, având încă multe eforturi de făcut pentru a ajunge la o structură pur științifică, adică teoretică.

Sociologia rurală ar fi știința formelor și evoluției fenomenului agrar, a societăților și civilizațiilor rurale, având deci ca problemă centrală societatea și civilizația țărănească, sub toate aspectele ei de organizare, desvoltare și manifestare, ca vieață socială legată de agricultură (pag. 29). Ea urmărește fenomenele agrare în toate cele trei faze prin care a trecut agricultura: *a)* de început, ca îndeletnicire lăturalnică, anexă a vânătoarei și pescuitului; *b)* principală, ca îndeletnicire de căpătâiu, determinând întreaga structură și toate manifestările vieții sociale, producând nu numai o tehnică și o vieață economică agrară, ci și o societate și o civilizație agrară; *c)* de sfârșit, în care agricultura devine o întreprindere capitalistă, întreprindere de exploatare economică, în care societatea și civilizația agrară sunt înlocuite prin societatea și civilizația burgheză sau prin capitalismul de Stat.

In momentul în care agricula va fi absorbită in producția capitalistă și nu va mai determina nicio formă originală de vieață socială sau de civilizație, sociologia rurală va fi lipsită de actualitate și de obiectul viu sau prezent, rămânând doar o știință preocupată de lămurirea trecutului.

Sociologia rurală este diferențială, cercetând problemele agrare specifice fiecărei țări, existând „atâtea sociologii agrare câte societăți au ajuns la conștiința de sine", cu un caracter mai puțin speculativ decât sociologia generală, folosind cercetările de teren și observația directă, ca metodă curentă.

Iși păstrează totuși caracterul unitar prin identitatea de natură a obiectului: totalitatea manifestărilor omenești legate de agricultură; prin identitatea metodelor întrebuințate și prin rezultatele obținute cu valabilitate generală, întrucât pe lângă trăsături particulare și specifice, structurile agrare din diferite țări prezintă și caracteristice generale.

După lămurirea obiectului și metodelor sociologiei rurale, care este pentru autor „o știință precumpănitor americană", d-l T. H. face o dare de seamă asupra sociologiei rurale americane, considerată „ca treapta cea mai înaltă a științei care ne preocupă" dând date statistice referitoare la structura populației și amănunte relative la cele dintâiu cursuri de sociologie rurală din universitățile americane, la situația prezentă a acestor cursuri (cu 600 catedre diferite), la scopurile și problemele care au determinat organizarea, desvoltarea și tratarea acestor cursuri, la ordinea preferințelor pentru diferitele subiecte, la manualele și lecturile folosite, la publicațiile de specialitate (tratate, cărți, broșuri, reviste), observând în concluzie că sociologia rurală americană are un caracter regional, se ocupă în special de vieața de fermă (farm-life), sub toate aspectele ei actuale, că acordă întâietate problemelor cu interes practic pentru organismul politic sau proprietar că urmărește propășirea vieții agrare pregătind „ingineri sociali" pentru clădirea unei mai bune civilizații în comunitățile rurale, că are în vedere actualitatea și viitorul apropiat, pentru ca din cunoașterea stărilor prezente să intuiască schimbările imediate și să sugereze reformele necesare.

Unitățile agrare fundamentale care constituesc obiectul sociologiei rurale americale sunt deci fermele izolate prin întinderea moșiilor cultivate — cuprinzând fiecare familia și ajutoarele de lucru— organizate ca întreprinderi de tip capitalist pe principiul rentabilității și întemeiate pe o civilizație, o tehnică și o cultură orășenească. Unitatea fundamentală a vieții sociale rurale românești este satul, așezare colectivă cu gospodării de caracter autarhic în strânsă interdependență, cu oameni trăind o vieață sub multe aspecte devălmașe, cu manifestări de comunitate și comuniune, cu o cultură, o civilizație și o tehnică țărănească străveche. In America, vieața rurală se desvoltă sub imperiul civilizației orășenești, în țările agrare europene, inclusiv România, satul se desvoltă într'o civilizație originară proprie, anterioară istoric și neatârnată în mare măsură de cea orășenească. De aceea „Problemele sociologiei rurale românești vor fi diferite de ale celei americane, după cum sunt satul, țărănimea și Statul agrar, de fermă, fermieri și de Statul industrial" (p. 18). Și viitorul celor două obiecte de studiu

este diferit. Ferma, ca mod de organizare a unei producţiuni economice, urmăreşte desvoltarea maximă a producţiei şi un standard de vieaţă cât mai ridicat pentru fermieri. Satul e o formă de civilizaţie şi de cultură tradiţională anterioară şi de altă natură decât cea orăşenească. Ca rezultanta suprapunerii unor elemente originare geto-dace cu cele romane, greceşti, slave, turceşti etc., desluşirea vieţii ţărăneşti e mult mai complicată decât cea referitoare la fenomenul similar din America, deslănţuit de colonişti întreprinzători, care au început acolo o vieaţă nouă, liberi de toate determinările tradiţionale.

Ştiinţa americană are un caracter precumpănitor practic, fiind un instrument de cucerire şi stăpânire a lumii autohtone şi de clădire a unei lumi noi. Pentru C. C. Zimmerman sociologia rurală „trebue să se coboare pe sine printr'o serie de principii sau sistematici, înainte de a se putea înălţa din nou ca o ştiinţă aplicată cu o valoare reală", scopul său ultim fiind practic. Ştiinţa europeană nu s'a depărtat prea mult de originile sale filosofice şi de caracterele sale teoretice, speculative. Tehnica i-a fost întotdeauna subordonată, ceea ce este o relaţie mai firească. Deci tradiţia ştiinţifică europeană cu caractere preponderent teoretice şi structura deosebită a realităţii rurale româneşti, nu îngăduie să se adopte, pentru cercetările de sociologie rurală românească, modelul american. Autorul găseşte că poate, totuşi, folosi de acolo unele sugestii în metoda de lucru, material comparativ, perspectivă de evoluţii.

Sociologia rurală românească are de cercetat însă vieaţa rurală din cele mai vechi timpuri şi până astăzi, cu toate influenţele suferite fiind nevoită să facă şi studii comparative la societăţile înrudite sau învecinate şi să urmărească istoric diferitele faze ale evoluţiei vieţii agrare. De aceea nu poate avea o orientare curat practică, nici un caracetr strict regional, ci de cercetare a prezentului. Este o ştiinţă de teren dar cu manifestate năzuinţe teoretice de generalizare. Pentru lămurirea vieţii ţărăneşti dela noi, urmăreşte realitatea rurală în toată întinderea ei istorică şi etnografică.

In fapt însă cercetarea ştiinţifică directă îşi încercueşte domeniul la realitatea rurală din propria noastră ţară, obiect care oferă cercetătorului diferite avantaje: îi stă permanent la îndemână înlesnind observări îndelungi şi repetate, oferă acelaşi graiu cu înlesnirile respective, etc., dă prilej de cercetări cu interes şi utilitate naţională. Prin aceasta, sociologia rurală a d-lui T. H., se mişcă pe liniile trasae încă din 1925, în cele dintâiu cercetări sociologice monografice la sate, urmărind acelaşi obiect sub aceeaşi perspectivă şi problematică generală, făcând uz de aceleaşi metode şi stând în serviciul eforturilor ştiinţifice, care sub conducerea d-lui Prof. D. Gusti, urmăresc realizarea unei sociologii a Naţiunii.

Gh. Focşa

CERCETĂRI ŞI DISCUŢII MONOGRAFICE

H. H. STAHL: *Nerej, un village d'une région archaïue. Monographie sociologique dirigée par...* Bucureşti, Institut Roumain des Sciences Sociales, 1940, 3 vol.

Răspund, după multă trecere de vreme, la cererea de a face o prezentare a celor 3 volume „Nerej, un village archaïque roumain", apărute în 1939.

In publicistica noastră nu se obişnueşte ca un autor să-şi prezinte singur o lucrare. Totuşi, până la un punct, încercarea poate fi justificată. Mai ales în cazul unei opere colective, cum este aceea a monografiei Nerejului, cel care a condus-o este în măsură să vorbească despre colaboratorii săi. Intenţiile urmărite, problemele atinse, greutăţile întâmpinate, de asemenea pot forma obiectul unor mărturisiri. Şi nu mai puţin, greşelile şi lipsurile pot fi clar văzute de acela pentru care regula îndoelii metodice şi autocriticii alcătuesc un îndreptar statornic.

Satul Nerej din Vrancea făcuse obiectul unei cercetări monografice sub conducerea personală a Profesorului D. Gusti, încă din anul 1927. Din lunga serie de sate astfel studiate, Nerejul era acela de care mă legasem, personal, mai mult, pentrucă el mi se părea că rezolva sau în tot cazul deschidea calea spre rezolvarea unei probleme pe care o urmăresc încă dela începutul studiilor mele, problema vechei noastre organizări sociale.

Ştiam, în momentul sosirii mele în Vrancea,

doar ceea ce se scrisese în literatura românească despre satul vechiu răzăşesc. Mi-l închipuiam deci pe atunci, aşa cum continuă astăzi încă să şi-l închipuie foarte mulţi: anume ca pe un sat genealogic, născut adică din creşterea organică a unei familii originare, folosind ca atare o devălmăşie pe spiţă de neam, asupra căreia opera transmisia hereditară. Uimirea mea a fost însă totală, atunci când în Vrancea am întâlnit o formă de vieaţă socială inedită, despre care nimeni nu scrisese vreun rând şi nici nu formulase vreo părere, formă de vieaţă care, dacă se adeverea a fi ceea ce părea a fi, era de natură să răstoarne întreaga noastră concepţie despre aceste sate răzăşeşti şi în consecinţă, despre întreaga noastră structură socială veche. Am întâlnit adică, o formă de devălmăşie care nu avea nimic familial în ea, nici prin sfera sa geografică imensă, căci o întreagă regiune cunoştea o organizare socială care se asemăna mai mult cu Statul decât cu familia şi nici în alcătuirea sa internă.

Un noroc cu totul deosebit, m'a pus şi pe calea unor arhive inedite — de atunci de multe ori răscolite de alţii — care îngăduiau aflarea de amănunte asupra acestei forme de vieaţă socială, cu atât mai senzaţională cu cât era mai recentă, aproape contemporană.

Nerejul deci, aşa mi s'a părut cel puţin, putea fi un punct de plecare pentru o întreagă elaborare teoretică; alternativa era clară: sau faptele vrâncene intrau uşor în teoriile curente sau dacă nu, teoriile curente trebuiau să cedeze locul altor teorii care să îngăduie mânuirea comodă a realităţii.

Concluzia la care am ajuns, după ani de zile de îndoială şi de continuă reluare a contactului cu Vrancea, a fost aceea că Vrancea desminte teoriile curente ale istoricilor noştri şi, adăugând un întreg capital istoriei noastre sociale, deschide acesteia perspective nebănuite.

De aceea, în 1938, când Profesorul meu, D. Gusti, mi-a cerut să redactez o monografie a unui sat în vederea lucrărilor Congresului Internaţional de Sociologie, ce urma să aibă loc la Bucureşti, am profitat de prilejul ce mi se oferea şi, cu o nouă echipă monografică, am plecat iarăşi la Nerej, pentru o ultimă confruntare sistematică a faptelor cu gândurile mele.

Rezultatul acestei străduinţi sunt cele 3 volume pe care le prezentăm aci.

Materialul adunat trebue să servească analizei sociologice a unei unităţi sociale: „ceata răzăşească vrânceană". Idealul meu ar fi fost să arăt cum această unitate socială reprezenta un moment de perfect echilibru, în care toate stau în neclintiă cumpănă, condiţii geografice de ţară închisă, izolată, adevărata cetate de margine privilegiată; condiţii biologice, de masă demografică restrânsă, relativ puţin densă, trăind în forme de grupe familiale devălmaşe; condiţii psihice, de obştie tradiţională difuză; condiţii istorice de autonomie locală perfectă; manifestări spirituale de puternic folklor; manifestări economice de gospodărie casnică închisă, grefată pe autarhie devălmaşe· manifestări juridice de drept obişnuielnic viguros şi a tot stăpânitor; manifestări administrative, de conducere în democraţie primitivă născătoare a unei confederaţii intersăteşti.

O adevărată societate în miniatură, de caracter arhaic, al cărei tablou ne duce cu gândul la ceea ce poate au fost pe vremuri alcătuirile prevoevodale. O adevărată ţară din înaltul ev mediu românesc, un document din epoca de dinainte de descălecare.

Aci, din înţelegerea acestui fenomen, nădăjduiam să se găsească luminişuri în întunerecul trecutului, drumuri sau pârtii măcar, spre zări cu totul noi.

Şi tot astfel, idealul meu, ar fi fost ca să arăt cum această perfectă societate în miniatură, întârziind până în veacul nostru, îşi schimbă sensul şi decade în mijlocul unei lumi duşmane: izolarea geografică ajunge a fi un blestem, tradiţia o povară moartă, inertă, autarhia economică o pradă uşoară pentru capitalismul triumfător, mai ales pentru cel care lucrând în industria forestieră a transformat Vrancea într'un adevărat rai al exploatării „coloniale"; obiceiul pământului, o armă asasină în mâna juriştilor moderni. Şi odată cu destrămarea întregului sistem, urma să se vadă şi decăderea culturală, slăbirea forţei psihice, colective, moartea folklorului, boala şi mizeria cruntă cuprinzând o populaţie pe vremuri înfloritoare.

In analiza acestui proces social, aşi fi vrut să spun întreg adevărul: să arăt pricinile şi vinovăţiile, chiar când ele atrăgeau după sine grave învinuiri aduse însăşi organizaţiei de Stat a României dela 1864 încoace! Uneori, pătrunşi de durerosul adevăr pe care îl formulam, glasurile noastre, ale tutulor celor care am lucrat în acel sat, au devenit polemice şi, după câte ni s'au spus, supărătoare. N'am avut însă încotro „ori de câte ori lucrurile atingându-se de rădăcina răului, gura noastră grăitoare de adevăruri nu s'a răbdat să nu fie" cum spune, Cantemir.

Ce s'a putut realiza din toate acestea?

In volumul I, se expune mai întâiu o teorie sociologică nouă cu privire la răzăşie. O spunem fără falsă modestie: am înfăţişat acolo cea dintâiu teorie coherentă asupra morfologiei şi genezii răzăşiei. Am înfăţişat-o cu gândul cinstit, ca alţii să o judece şi să ne atragă binevoitor atenţia în cazul când am fi greşiţi. Aşteptăm încă.

Cadrul cosmic, datorită contribuţiei d-lui Prof. V. Tufescu, fără a intra în sterpe polemici, corectează şi împlineşte totuşi multe din greşelile şi lacunele altor lucrări anterioare, dând o imagine clară a ceea ce este această regiune naturală a Vrancei.

Analiza modului de aşezare a oamenilor în aceste regiuni, îndesirea lor până la formarea satelor propriu zise, ni se pare deasemeni o contribuţie folositoare la antropogeografia românească plină de sugestii pentru ceea ce d-l Conea numeşte o „geoistorie românească" şi pe care mi-am îngăduit a o numi eu însumi o „arheologie socială". Pornind dela observaţia că un sistem de proprietate lasă urme pe pământ, în nenumăratele linii de hotare al căror desen variază după însăşi sistemul juridic ce le-a creat şi adăogând şi observaţia că aceste hotare alcătuiesc alveole pe care generaţii de-a-rândul le cultivă oamenii locului, căpătând astfel o putere de dăinuire care le fac să supravieţuiască însăşi sistemului social care le dăduse naştere, putem în adevăr vorbi de o „arheologie", adică de o urmă materială cu sens instoric şi mai mult încă de o arheologie socială, adică de „amprentă" materială lăsată direct de către structura socială trecută.

Am descifrat în volumul I al Nerejului, abecedarul acestei arheologii sociale, dela formele cele dintâiu ale apropiaţiunii pământului, petece insulare de stăpâniri, în mijlocul unei imense devălmăşii absolute originare, până la gruparea lor nucleară, prin aglomerare şi până în momentul când aceste petece insulare sunt înlocuite prin lungile făşii de pământ paralele şi contigue, care caracterizează răzăşiile evoluate.

Lămurirea legilor geografice, demografice, juridice şi economice care prezidează această evoluţie şi a tipurilor diverse morfologice la care ele dau naştere, socotim că constitue principalul aport teoretic cu care contribue monografia Nerejului, la ştiinţa socială românească.

In acelaşi volum, capitolul cadrului biologic se bucură de o preţioasă contribuţie a d-lui Profesor F. Rainer, care analizează antropologic populaţia Nerejului; situaţia demografică a satului este şi ea amănunţit analizată de d-l I. Chibulcuteanu, dela Institutul Central de Statistică, iar higiena locuinţei şi alimentaţiei, prilejuesc d-lui dr. D. C. Georgescu să adauge studiilor sale anterioare în acest domeniu, un nou capitol.

Partea cea mai mare din paginile volumului sunt prinse însă de studiul istoric al formelor sociale de vieaţă din Vrancea. Este vorba de reluarea unui vechiu studiu, tipărit fragmentar în „Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială", completat şi întregit, în care se expune sistematic tot materialul documentar ce a putut fi strâns.

Volumul se încheie cu o analiză a psihologiei colective nerejene în cadrul unei teorii a ceea ce am numit „obştie pe bază de tradiţie difuză".

Volumul II este închinat manifestărilor spirituale. O seamă de colaboratori, printre care cităm în rândul întâiu pe Prof. Constantin Brăiloiu, analizează religia, arta, ştiinţa şi filosofia populară din Nerej. Ca studii mai importante semnalăm monografia asupra ceremonialului de moarte atât de bogat, din acel sat, precum şi analiza literaturii populare făcută de d-l I. Cazan.

Volumul III, aproape în întregime cuprinde analiza fenomenelor economice din satul Nerej. Datorită muncii d-lui Ing. agronom Petre Stănculescu şi a contribuţiei d-lui medic veterinar Aurel Muţiu, s'a putut trasa un tablou, pe care-l socotim concludent, atât ca metodă, cât şi ca rezultate obţinute, a vieţii de toate zilele pe care o duc aceşti „mocani" ai Vrancei.

Analiza vieţii juridice prilejueşte o aspră critică a stărilor de lucruri din această regiune. Statisticile juridice ale d-lui Gh. Serafim, demonstrează până la evidenţă „starea de haos juridic intolerabil", în care zace această parte de ţară.

In sfârşit o monografie asupra familiei devălmaşe nerejene şi una asupra unei gospodării nerejene, scrisă de d-l I. Filip, încheie lucrarea.

Bogat ilustrate, cu fotografii, desene şi hărţi, lectura tuturor volumelor este destul de uşoară, autorii ei ferindu-se cu bună ştiinţă de tot ce ar putea fi aparatură ostentativă.

Şi acuma putem trece la o critică a acestor volume. De ce nu ne mulţumesc ele pe deplin? Pentru ce, dacă împrejurările ne vor ajuta să dăm la iveală vreo altă monografie, ea nu va semăna cu aceasta?

Să-mi fie îngăduit a vorbi cu perfectă sinceritate.

Mai întâiu socotesc că publicarea materialului în ordinea analitică în care a fost strâns prezintă grave dificultăţi. Să arătăm acest lucru.

Sunt membru al Şcolii româneşti de Sociologie,

nu dintr'o simplă întâmplare, ci pentrucă realmente cred că sistemul sociologic al profesorului Gusti oferă o admirabilă unealtă de lucru. A observa ştiinţific, ceea ce constitue etapa primă a oricărei cercetări, înseamnă a observa analitic, adică desfăcând fenomenul de analizat în elementele sale alcătuitoare. Nu-mi pot închipui deci cum s'ar putea face o astfel de analiză care să nu deosebească, rând pe rând, toate elementele pe cadre şi pe manifestări, 8 la număr! Oricare ar fi fenomenul social în cauză, el are un spaţiu înconjurător, cu un anume conţinut geografic, este produsul unui grup de oameni de anume rasă, de anume densitate şi structură demografică, având anume tradiţie şi anume mentalitate; în sânul lui vom deosebi aspecte culturale, economice, juridice şi administrative, vom găsi anume structură etc. Ca atare, un cercetător va trebui să ia în seamă rând pe rând toate aceste elemente. A scăpa vrunul din ele, înseamnă a face operă incompletă. Dar întrebarea asupra căreia stărui este următoarea: odată făcută cercetarea, analiza la teren, înfăţişarea către publicul cetitor, trebue să urmeze aceleaşi cadre rigide? Operaţia de analiză cu alte cuvinte, trebue să rămână până la sfârşit, vizibilă? Sau sistemul cadrelor şi manifestărilor este o unealtă care face parte din laboratorul secret al sociologiei.

Răspunsul poate fi deosebit, după cum deosebite pot fi răspunsurile la altă întrebare prealabilă: Ce urmăreşte monografia? Să prezinte descripţia unui material autentic? Atunci cadrele fixe care au servit la strângerea lui analitică, pot servi şi drept cadre de prezentare. Compartiment, după compartiment, cetitorul monografiei ar avea la îndemână întreg materialul, aşa cum a fost el clasat în dosarele de analiză ale terenului. Sau poate dimpotrivă, socotim întreaga monografie ca un prilej de a elabora sinteze sociologice, de a formula adevăruri pe temeiul materialului? In acest caz, studiul urmează a se publica în ordinea logică pe care o pretinde demonstraţia pe care o faci. In loc de dosare, urmează a se alcătui un volum, o carte propriu zisă, în care totul trebue să urmeze regulele dialectice ale expunerii coherente, arhitectonica unei clădiri a gândului.

Părerea la care am ajuns este următoarea: o monografie trebue să fie şi una şi alta. In primul volum să înfăţişeze rezultatul sociologic propriu zis, opera de sinteză, în care elementele de fapt să apară în ordinea necesităţii demonstraţiei, iar nu în aceea a culegerii. Iar altă serie de volume să prezinte, pe cadre şi manifestări, materialul brut cu ajutorul căruia s'a elaborat sociologia respectivă.

Volumele Nerejului, din păcate, n'au ajuns la acest stadiu de maturitate. Demonstraţia începută este permanent întreruptă de blocuri mari de material brut, care nu contribue cu nimic la lămurirea problemei. Ca să poţi ceti cu folos cartea, ar trebui un indicator care să-ţi arate ce pagini anume ar trebui sărite, ca să prinzi din nou firul demonstraţiei şi să nu te înneci în material.

E drept că s'a încercat o triere a materialului. S'au lăsat deoparte capitole întregi: toate documentele istorice, toate textele literare etc. Totuşi şi ce-a rămas este deseori povară.

Studiul ştiinţific presupune întotdeauna un imens balast, reziduri logice. Eşti dator de pildă să cauţi dacă nu cumva structura geologică n'a influenţat fenomenul social. In speţă, răspunsul a fost negativ. Nici o legătură nu a putut fi stabilită între geologie şi răzăşie. Tot astfel, studiul antropologic, ba în anume măsură nici cel demografic nu s'au adeverit a fi în legătură cu obştia răzăşească: capitolele respective ar fi trebuit să fie scoase, fără milă, din studiul sociologic. In schimb, ele trebuiau să apară în extenso, la anexă, căci se poate întâmpla, ca alţii, mai iscoditori, mai perspicaci decât tine să poată găsi legături cauzale, care ţie ţi-au scăpat, între fenomenul social respectiv şi materialul tipărit în anexă şi să folosească astfel din plin ceea ce pentru tine reprezintă un reziduu neplăcut

O a doua critică ce ne-am putea singuri face, este că nici măcar din întreg materialul srâns n'am scos întotdeauna toată sociologia posibilă.

Capitolul vieţii psihice, de pildă, nu este ceea ce ar fi putut să fie, tot din pricina unei greşite concepţii de redactare.

Ca să poţi face analiza sociologică a unui asemenea fenomen, ar fi trebuit un nou volum de sinteză, care la rândul lui să folosească, oridecâteori era nevoe, întreg materialul din toate cadrele şi toate manifestările. Ar fi însemnat însă încă un an de elaborare. Poate că prea grăbiţi, am împlinit golul lăsat prin absenţa unui asemenea studiu, doar prin indicarea, în teorie generală, a ceea ce ar fi urmat să demonstrăm şi prin publicarea materialului brut.

Volumele deci sunt inegale ca valoare sociologică şi confundă uneori două planuri de preocupări: sociologia propriu-zisă cu pura sociologie descriptivă.

Dar ne mângâiem cu faptul, că aşa cum este, monografia Nerejului reprezintă totuşi o încercare de sinteză şi în tot cazul cuprinde destul material preţios.

Şi mai ales ne mângâiem cu gândul că această cea dintâi monografie apărută, nu înşeală, deocamdată, prea mult, gândul Profesorului nostru, urmând ca la o a doua monografie să facem un pas mai departe şi o operă care într'adevăr să fie o „monografie sociologică".

H. H. Stahl

ION CONEA: *Clopotiva, un sat din Haţeg. Monografie condusă de...*, Edit. Institutului de Ştiinţe Sociale al României, 573 p., cu 120 fot. şi 8 hărţi, Bucureşti, 1940, 2 vol.

Echipa regală din Clopotiva nu era alcătuită — şi menită — să scrie o monografie a satului, la început. Echipele cu această destinaţie se alcătuiau anume, cu grijă, şi cu mult înainte de începerea lucrului. Ci echipa noastră haţegană — ca să vorbim aşa — avea doar menirea să adune *şi* material monografic, pentru — cel mult — o *schiţă* monografică a satului acestuia, aşa cum adunau toate celelalte echipe de acest fel — *au fost sute, de acestea*. Dar când am văzut ce sat interesant era Clopotiva — puţin după poposirea echipei în el — am scris domnului Gusti: „Domnule Profesor, e prea bogată şi prea interesantă *mină* pentru o monografie, acest sat; învestiţi-ne, drept aceea, cu dreptul şi cu misiunea de a încerca o monografie veritabilă şi, în măsura în care puterile ne vor ajuta, o monografie *serioasă*, a lui. Vrem s'o încercăm, aşa, simplă echipă regală — şi nu „monografică" — cum suntem". La câteva zile, a venit răspunsul: „Dragii mei, porniţi la lucru imediat. Aveţi aprobarea şi sprijinul meu integral. Vă urez succes. In curând voiu veni să vă văd". Am apelat, atunci, la câţiva prieteni specialişti în anumite direcţii, pentru o astfel de cercetare — şi ei au venit: Mihail Gregorian, Gheorghe Făcăoanu, Dorin Popescu, Traian Zaharia. Şi, astfel, echipa s'a mai „monografiat", puţin. Am pornit la lucru. Şi, cum spun în cuvântul de introducere al monografiei, tipărite acum exact doi ani, —: „Am scris-o un grup de treisprezece prieteni — o echipă studenţească regală, încadrată de câţiva colaboratori specialişti, în *campania* de lucru din vara anului 1935. Materialul, l-am adunat: din gura oamenilor, din numele şi graiul munţilor şi al apelor, de sub colbul documentelor. L-am notat: la şezători, la munca câmpului, în timpul excursiilor în care călăuza ne erau oameni din sat; într'un popas la o stână, „la o vorbă", cu câte un cosaş, care culca fânul polog la peste o mie de m. înălţime în munte; la câte un „vânat" de păstrăvi pe Râul-Mare în sus, unde, la *Gura Zlata*, dăm, între altele şi între alţii, de d-l Brătescu-Voineşti „vânând", şi dânsul, aceleaşi făpturi nevinovate;.. într'un cuvânt: l-am adunat şi notat oridecâteori ni s'a oferit prilejul, observând şi întrebând oamenii şi lucrurile deopotrivă, despre vremea de azi şi cea de ieri".

Şi a ieşit, astfel, această monografie. Nu poate fi numită una strict şi complet sociologică, de sigur. Nu se împarte, cu rigurozitate, în tot acel număr de camere şi cămăruţe, pe care-l cere catechismul de cercetare al realităţii sociale româneşti. Dar nici nu stă mult departe de aceasta: doar şi noi, autorii, — cei mai mulţi — fără să fi fost sociologi puri, fusesem mai toţi *elevii pe teren* ai profesorului Gusti. Oricum, faptele au fost adunate din *toate domeniile*, chiar dacă nu complete în unele sectoare.

De aceea şi bucuria pe care i-a produs-o apariţia Clopotivei n'a fost mai mică decât aceea oferită de minunatul Nerej, sau de Drăguşul, care a ţinut — vorba vine — să apară de sub tipar ultimul.

Dar am uitat să spun un lucru care se cerea la început spus: Să nu-şi închipuie cetitorul că monografia a fost lucrată într'o singură vară, într'un biet răstimp de trei luni. Doar *una* este viaţa de vară a satului, şi *alta*, cea de toamnă, de iarnă, de primăvară, jos în restul Ţării Haţegului sau sus, în muntele care saltă până aproape sub zimţii din crestele Retezatului. Iată de ce mulţi din noi au revenit şi cercetat satul iar şi iar, în toate anotimpurile, până ce şi-au completat capitolele, spre a le da la tipar. De aceea şi ieşirea de sub acest tipar a monografiei nu s'a întâmplat îndată după campania de lucru în care ea a fost începută, în iarna sau primăvara imediat următoare, ci abea în a şasea vară de după aceea (1940).

Gândul şi dorinţa noastră, lucrând monografia, a fost — fireşte — ca ea să fie cât mai completă. Ne-am adresat, întâi, mediului geografic şi istoric al *regiunii*, şi al locului propriu zis, al vetrii satului, după aceea. Capitolele: *Ţara Haţegului, regiune naturală; Aşezarea satului; Câteva date istorice* (primele două, semnate: Ion Conea, ultimul — Dorin Popescu) — aceasta tratează. Au urmat, după aceea, capitolele: *Despre forma şi structura satului; Despre „mersul vremii" la Clopotiva* (semnate Ion Conea), după care s'a cercetat adaptarea omului la

mediu (adaptarea lui *activă*, cum spune Vidal de la Blache), adică o adaptare în care, suferind influența mediului, omul modifica și el — și încă în mai mare măsură decât era el „modificat", acest mediu însuș. Capitolele de Kulturbudschaft au fost cele care au urmat: *Omul și șesul din poala muntelui; Omul și muntele apropiat; Omul și muntele depărtat; Vechile nedei din munții Clopotivei; Toponomia; Culesul hranei din natură; Plantele de leac din Clopotiva; Mijloace și metode de transport; Zilele și muncile de peste an ale omului; Locuința și celelalte forme de adăpost* (semnate: Ion Conea, în colaborare, unele, cu Ion Busuioc și Traian Zaharia). A urmat capitalul despre: *Mișcarea populației în ultimul secol* (semnat Ion Popescu), apoi acelea despre: *Igiena, starea sanitară și alimentația în Clopotiva* (semnat Eugenia Lupescu, Eugenia Dandu și Anghel Milicescu); *Cum se îmbraca omul din Clopotiva; Omul din Clopotiva* — schiță de portret fizic și moral — (semn. Ion Conea); *Crâșma și gura satului* (Gheorghe Radu). Acestea, în primul volum. Al doilea, mai redus ca primul, cuprinde capitolele: *Agricultura la Clopotiva* (Ion Brătescu); *Creșterea vitelor* (Gheorghe Radu); *Masivul forestier din Basinul Râului-Mare* (Gheorghe Cioc); *Viața economică actuală a satului Clopotiva* (Gheorghe Făcăoanu); *Morile și pivele din Clopotiva* (Ion Brătescu); *Obiceiuri, credințe și superstiții în Clopotiva* (Ion Popescu); *Descântecul la Clopotiva* (Zina Imbrescu); *Cartea și credința în Clopotiva* (Ion Popescu); *Observații ale unui nespecialist asupra graiului din Clopotiva* (Ion Conea); *Graiul din Clopotiva* (Mihai Gregorian); *Nemeși și Români în Clopotiva* (Ion Conea). Lucrarea se încheie cu un: „Indice de nume și lucruri" și un Indice de cuvinte [1]).

Este firesc ca Nerejul, Drăgușul și Clopotiva să poarte pecetea conducătorului respectiv, să fie — adică — realizate excelent sub unele aspecte ale vieții satului studiat, și realizate mai puțin sub altele. Clopotiva apare în deficit tocmai la capitolele de sociologie propriu zise. Ne mângâiem, însă, la gândul că sunt și unele, din alte domenii care pot — credem — compensa, în parte, deficiența de aiurea. Și mai ales un alt gând ne mângâie. Acela că monografia Clopotivei e cea mai acecsibilă nespecialiștilor; prin lipsa de terminologie savantă din paginile ei, prin prezentarea ei în așa fel, că orice preot sau învățător de țară o poate lua de model și călăuză pentru o cercetare a satului în care unul sau altul își desfășură activitatea. Și sperăm că nu constituie o simplă iluzie credința noastră că unele din capitolele Clopotivei se vor citi, mai ales de preoții și învățătorii satelor, cu destulă plăcere și egal interes (nu cităm din acestea, fiindcă s'ar putea întâmpla ca unele din ele să poarte și semnătura noastră).

O natură grandioasă; un „cadru istoric" inegalat; un om înzestrat dela natură cum în puține alte locuri se poate întâlni; o toponimie — mai ales cea de munte — extraordinar de interesantă și de bogată; o bogăție și o originalitate de grai unice; o adaptare la mediu completă, de unde — o civilizație și o cultură foarte bogate și originale.

Iată ce se desprinde din cetirea Clopotivei noastre. Date și temelii naturale — ca să spunem astfel — excelente.

Dar, ca oriunde, realitatea își prezintă și partea ei umbrită. Și pe cât de strălucitoare e lumina, pe atâta de întunecată — din nefericire — este umbra. Un exemplu: Populația satului, azi, nu e decât cu 5 (cinci) suflete mai numeroasă decât în „.1835. Intr'un secol... cinci suflete în plus. Bolile sociale după aceea, pustiesc în voie. La fel și boalele vitelor. Ferestrele, la multe case, bătute în cuie — ca să nu fie deschise niciodată. Nu se știe prepara o mâncare ca lumea, nu se știu valorifica produsele muncii. Dar, tocmai din prezentarea și a părții acesteea, triste, a vieii omului din Clopotiva, reese importanța națională, de ordin practic, a monografiei sociologice, în genere: Ea pune sub ochii omului de acțiune, ai omului politic chemat să observe și să remedieze răul, *fapte așa cum sunt:* pentru ca acesta, constatând, să găsească soluția și să grăbească acțiunea. *Știință și acțiune.*

Nu știu de ce, încheind, îmi vine să reproduc răspunsul bătrânului Pantelie Lihoni, la o întrebare ce-i puneam într'una din zilele lui August 1935 (se svonea de războiu, încă de pe atunci):

— „Ce zici, Moș Pantelie, Dac'o fi războiu, oare scăpa-vom noi de el"?

— „Hei, Domnișorule! Să ne feeră Dumnezeu, că e mult până să'ncălze două, că pe urmă să 'ncălze tăte, de nu le mai descălze nice dracu.

Hei, moș Pantelie, dacă vei mai fi trăind: noi ți-am prins viața, cu toate bucuriile și lipsurile și necazurile ei, într'o carte frumoasă. Ne-au însărcinat cu aceasta „domnii", care poartă grijă de țară. Când împrejurările grele de azi vor trece, când — cum spuneai dumneata — lumea are să

---

[1]) Întocmite de d-l D. Marin, dela Seminarul de Filologie romanică al Universității din Cluj.

se descălze din căldura de acum, cârmacii Rumâniei vor purcede la măsuri care să aducă lumină şi belşug în casa dumitale şi a tuturor ca dumneata. Vremea aceea nu e departe. Să-ţi ajute Dumnezeu s'o apuci şi dumneata.

Ion Conea

ANTON GOLOPENTIA şi DR. D. C. GEORGESCU: *60 sate româneşti, cercetate de echipele studenţeşti în vara 1939.* Anchetă sociologică, condusă de...: Bucureşti, Institutul de Ştiinţe Sociale al României. Vol. I: *Populaţia* (Ath. Georgescu: Starea populaţiei şi I. Chibulcuteanu: *Mişcarea populaţiei),* 1941. Vol. II. *Situaţia economică* (Ing I. Measnicov: Evoluţia de după războì a proprietăţii; Ing. agr. P. Stănculescu şi C. Ştefănescu: Starea economică prezentă), 1942.

Ancheta „60 sate româneşti", din care au apărut până acum 2 volume şi vor apare în cursul acestui an încă alte trei, între care două primăvara, iar ultimul în cursul verii, reprezintă o întreprindere ştiinţifică mare a Şcolii Prof. Gusti, dinainte de anii de acalmie 1939—1942.

După mai bine de un deceniu de cercetări monografice a câte unui singur sat, s'a făcut în vara 1938, tentativa de a studia concomitent cele 60 sate din toate provinciile ţării în care lucrau echipe studenţeşti. Intenţia de a compara satul din diferitele provincii ale ţării, obiectiv de căpetenie încă dela începutul cercetărilor monografice, fusese realizată până atunci numai prin confruntarea satelor studiate succesiv. De data aceasta întreaga cercetare şi prelucrare este menită să fie un tablou comparativ al satelor din diferitele regiuni ale ţării.

Pasul înainte peste monografia—descriere de unitate socială, realizat prin abordarea complimentului ei firesc: cercetarea comparativă, în mod necesar în destul de mare măsură statistică, a fost dorit şi hotărît de Prof. Gusti. Autorul acestei recenzii a urmărit abordarea unor astfel de cercetări comparative care să îngăduie justa exploatare a rezultatelor monografiilor prin studii regionale statistice şi cartografice. La fel au dorit această complinire a metodei cercetărilor intensive cu raza mărginită prin cercetări extensive de arie largă toţi membrii şcolii familiarizaţi cu statistica sau cu cartografia.

Totuşi, autorul acestei recenzii nu a cerut în primăvara lui 1938, când se discuta programul de lucru pentru vara acelui an, Prof. Gusti decât autorizaţia de a relua şi pune la punct una din vechile monografii de sat. Prof. Gusti a ripostat atunci că trebue pornit şi pe căi noi sugerând folosirea pentru scopuri de cercetare echipele studenţeşti voluntare ale Fundaţiei Regale ce se vor ocupa de ridicarea satelor.

Istoricul lucrării, adică multiplele colaborări care au fost necesare şi peripeţiile pe care le-a întâmpinat prelucrarea şi tipărirea în urma lipsei sumelor necesare, este prezentat în volumul I. Nu e nevoie să-l reproducem în amănunte.

Materialul a fost cules de echipele voluntare studenţeşti ce lucrau în 60 sate (3 din Oltenia, 12 din Muntenia, 9 din Moldova, 10 din Basarabia, 2 din Bucovina, 12 din Transilvania şi 9 din Banat), cu ajutorul a 6 formulare (foi de familie, foi de gospodărie, formular demografic, formular de evoluţia proprietăţii, formular de alimentaţie, formular de stare culturală) şi a unei instrucţii pentru întocmirea de monografii sumare.

Prelucrată statistic în iarna 1938/39 şi redactată în mare grabă între Marie şi Iulie 1939, această lucrare ar fi trebuit să fie prezentată Congresului Internaţional de Sociologie convocat la Bucureşti, la 1 Septemvrie 1939.

Volumele culese aproape în întregime la 15 August 1939, au rămas în această stare în urma amânării Congresului, a începutului războiului şi a desfiinţării Institutului de Cercetări Sociale până în toamna anului 1941, când Banca Naţională a României a acordat ajutorul necesar pentru tipărirea lucrării.

Nu credem că este locul să rezumăm şi să comentăm aci cuprinsul celor două volume apărute şi a celor trei ce mai urmează să fie imprimate. Studiul introductiv al Prof. Gusti, din fruntea vol. I, retipărit şi în numărul 10—12 al anului III (1939) a *Sociologiei româneşti* prezintă un tablou al „Stării de azi a satului românesc", bazat pe acest material.

Folosim prilejul pentru a recunoaşte diferitele neajunsuri pe care împrejurările le-au impus, iar noi nu le-am putut înlătura.

Intâiul din aceste neajunsuri consistă în faptul că, deşi ancheta se intitulează „'0 sate româveşti" şi deşi s'au întreprins lucrări în 60 sate, *aproape fiecare capitol se bazează pe un material cules numai dintr'unele din aceste sate.* Materialul din celelalte sate fie că n'a fost predat fie că n'a putut fi prelucrat, fiind adunat fără grijă. Datorită acestui fapt, rezultatele anchetei nu sunt la înălţimea intenţiilor. Cetitorul găseşte date comparative din 60 sate, dar pentru fiecare nu cu pri-

vire la toate problemele. Mai bine au fost completate formularele cu privire la alimentaţie, datorită faptului că mediciniştii echipelor, limitaţi în genere la munca în dispensar, au avut timpul necesar cercetării. Aproape în toate satele au fost completate şi formularele anchetei şcolare datorită faptului că s'a recurs la colaborarea învăţătorilor. In schimb, ancheta asupra igienii, stării economice, fărămiţării pământului, stării şi mişcării populaţiei nu dispune decât de materialul din câte 21—37 sate. Monografii sumare ale satului, potrivit instrucţiunilor primite, n'au redactat decât 16 echipe.

Faptul se datoreşte împrejurării că nu toţi cei 850 studenţi echipieri voluntari din campania 1938 aveau suficient interes pentru cercetările monografice, cu atât mai puţin suficientă pregătire sociologică. Activitatea echipelor urmărind realizări practice, renunţau la cercetare sau o făceau de în grabă adeseori chiar echipele bune, ca să-şi poată consacra întreg timpul muncii de organizare a satului. Autorul acestei recenzii şi-a refuzat, de pildă, în vara 1937 când a condus echipa din Căianul-Mic (Someş), plăcerea de a aduna material pentru monografia acestui sat de agricultori cu ocupaţia anexă a negoţului de ceară, spre a putea reuşi în efortul de a construi cu ajutorul localnicilor clădirea Cooperativei din sat.

Al doilea din neajunsuri îl constitue faptul că *redactarea rezultatelor s'a făcut pe capitole, date fiecare pe seama altui cercetător.* Astfel, legăturile dintre constatările pe diferitele tărâmuri ale vieţii rurale nu sunt făcute în măsura în care lucrul ar fi posibil, în cazul unui număr mai restrâns de redactori. De pe urma acestui fapt, un obiectiv principal al cercetării şcolii sociologice a Prof. Gusti: arătarea corelaţiilor dintre manifestările de diferite ordine ale vieţii sociale a fost în oarecare măsură neglijat, în detrimentul confruntării diferenţelor ce subsistă între aspectul aceloraşi manifestări în diferitele sate.

Pricina acestui neajuns se găseşte în răgazul scurt dintre terminarea prelucrării (Martie 1939) şi data Congresului de Sociologie (Septemvrie 1939). Spre a duce la capăt în termen redactarea şi tiparul a fost necesar să se fracţioneze materialul întâielor trei volume între 7, iar a celor două volume din urmă între 8 redactori. Aceştia, prinşi şi cu felurite alte însărcinări în legătură cu pregătirea Congresului Internaţional de Sociologie, n'au putut colabora nici pe departe în măsura în care lucrul ar fi fost necesar şi, în epoci calme, posibil.

Astfel stând lucrurile, nu ne sfiim să spunem că ancheta aceasta din 1938, deşi bogată în informaţii asupra satelor româneşti şi a celor din provinciile temporar ocupate, deşi a fost folosită intens (mai ales datele din volumul II, de răposatul Prof. Madgearu), umplând multe goluri ale documentării asupra României rurale, enunţă un program şi vrea să fie un imbold.

A. Golopenţia

60 SATE ROMANEŞTI. Vol. I. POPULAŢIA.— *Ed. Institutul de Ştiinţe Sociale al României.* Bucureşti 1941.

Institutul de Ştiinţe Sociale al României, în Biblioteca de Sociologie, Etică şi Politică, de sub conducerea d-lui Prof. D. Gusti, publică în acest prim volum rezultatele cercetărilor a 60 de echipe studenţeşti, care au lucrat în vara anului 1938, în cadrul Serviciului Social. Aceste echipe au avut, în adevăr, pe lângă rolul lor de muncă pentru ridicarea culturală a satelor respective şi pe acela de cunoaştere sistematică a acestor sate, tocmai în vederea acestei opere de înnoire a satelor noastre.

Volumul acesta este numai unul dintr'o serie de cinci, care vor apare treptat. Seria completă cuprinde: Vol. I. Populaţia, prezentată de Athanasie Georgescu şi I. Chibulcuteanu; Vol. II. Evoluţia de după războiu a proprietăţii agricole şi situaţia economică de azi, de Ing. I. Measnicov, Ing. agr. P. Stănculescu şi C. Ştefănescu; Vol. III. Starea sanitară şi starea culturală, prezentate de Dr. D. C. Georgescu şi A. Golopenţia; Vol. IV. Contribuţii la tipologia satelor româneşti. I. Sate agricole şi pastorale, prezentate de Miron Constantinescu, Gh. Meniac, Yolanda Nicoară, C. G. Pavel, Gh. Reteganul, Th. Ştirbu şi Mircea Tiriung: Vol. V. Contribuţii la tipologia satelor româneşti. II. Sate cu ocupaţii anexe, prezentate de Miron Constantinescu, Florea Florescu, C. G. Pavel, Gh. Reteganul şi Mircea Tiriung.

Ancheta sociologică, întreprinsă în sensul arătat, a fost condusă de d-nii: Anton Golopenţia şi dr. D. C. Georgescu, în spiritul şcoalei sociologice dela Bucureşti.

Volumul apărut, volumul I, se ocupă cu populaţia. Primul capitol „Starea populaţiei", semnat de d-l Athanasie Georgescu, ne prezintă populaţia satelor cercetate pe: sate, gospodării, structura

populaţiei şi evoluţia sa numerică. Al doilea capitol „Mişcarea populaţiei", semnat de d-l I. Chibulcuteanu, se ocupă de: natalitate, mortalitatea generală şi infantilă şi de excedentul populaţiei. Tabelele statistice şi graficele, prelucrate cu multă grije, ilustrează din belşug expunerea şi oferă un material preţios pentru cercetătorul ce ar avea nevoe de astfel de date.

Volumul este precedat de un studiu al d-lui Prof. Dimitrie Gusti: „Starea de azi a satului românesc", care, din materialul prezentat de autori, desprinde câteva observaţii de mare importanţă şi actualitate. Sunt lucruri care ne dovedesc cât de imperios necesare sunt astfel de cercetări, pentru orice acţiune de interes obştesc care s'ar pune la cale pentru satele noastre. Munca pornită fără cunoaşterea terenului şi datelor cu care se va lucra este o muncă sortită sigur la mari erori. Simpla intuiţie nu poate înlocui cunoaşterea sigură, ştiinţifică.

O primă concluzie ce se trage din datele culese în acest volum este că la sate „e în curs un proces rapid de formare a unei proprietăţi mijlocii şi mari". Cauzele acestui proces stau în însăşi modul cum s'a făcut reforma agrară de după războiu, Din cercetările întreprinse se constată că, în procesul de fărămiţare şi regrupare a proprietăţii agrare, gospodăriile care au rezistat mai puţin, sunt gospodăriile împroprietăriţilor. Neîmproprietăriţii, adică aceia care-şi aveau mai dinainte pământul lor, nu numai că au rezistat mai bine, dar şi-au rotunjit proprietăţile. „Schimbarea de stăpân a loturilor obţinute prin împroprietărire a avut ca urmare apariţia unei pături subţiri, dar prezente în fiecare sat de *ţărani chiaburi*", cu mai mult de 10 ha, extrem de energică şi de întrepizi. „Această elită nouă a satelor, zice d-l Prof. D. Gusti, va înlesni considerabil organizarea economică a ţării".

O altă constatare interesantă este cu privire la starea culturală. Numărul analfabeţilor este încă foarte mare în rândurile populaţiei noastre rurale, deşi o ameliorare s'a produs în ultimile decenii şi este încă în curs. Ceea ce este însă mai important de reţinut este că situaţia neştiutorilor de carte nu este uniformă, pe ţara întreagă, ci variază adesea chiar dela sat la sat. Constatarea aceasta trebue să hotărască Ministerul Culturii Naţionale la o acţiune şcolară „diferenţiată", care să ţină seama de starea de fapt şi de cauzele ei, cauze economice mai ales. „Analfabetismul nu poate fi lichidat complet numai prin măsuri de ordin şcolar, fiind în oarecare măsură condiţionat de fapte de ordin economic. Lichidarea analfabetismului presupune o ameliorare a condiţiei ţăranilor săraci, întemeierea de cantine şcolare, îmbrăcarea copiilor nevoiaşi, ţărmurirea muncii copiilor, aşa încât să nu poată fi daţi argaţi, decât după terminarea a 4 clase primare, vacanţe regionale şi concedii, pentru a înlătura coincidenţa şcolii cu săptămânile de muncă intensă, când copiii sunt reţinuţi în gospodărie de părinţii lor, şcoli de carte eficace pentru adulţi, în cazărmi, la sate şi oraşe etc.".

Insfârşit, o a treia constatare se referă la situaţia sanitară a satelor româneşti. Deficitul de naşteri în anumite regiuni şi, într'o măsură deja simţită, scăderea treptată a natalităţii pe ţara întreagă, la care se adaogă o mortalitate infantilă care se menţine ridicată, sunt lucruri care trebue să ne umple de îngrijorare. Dacă la aceasta adăogăm o alimentaţie inegal repartizată peste an şi prepararea ei cu totul primitivă, alături de alte neajunsuri de acelaşi fel, ajungem la convingerea că orice acţiune educativă la sate trebue, în adevăr, să fie pornită pe toate laturile, să fie o acţiune de cultură integrală „nu numai intelectuală, ci totodată sanitară şi economică".

Volumele următoare vor aduce desigur şi alte concluzii tot atât de interesante. Cu cât mai de vreme cu atât mai bine. Volumul prim, după cum spune d-l Prof. D. Gusti, n'a putut apare, din cauza împrejurărilor vitrege din ultimii ani. Sperăm că împrejurările nu vor mai fi tot aşa de vitrege şi vom avea în curând şi pe celelalte, puse la dispoziţia celor ce se interesează de astfel de cercetări.

Stanciu Stoian

ŞTEFANIA CRISTESCU-GOLOPENŢIA: *Gospodăria în credinţele şi riturile magice ale femeilor din Drăguş (Făgăraş).* Extras din monografia Drăguş, un sat din Ţara Oltului, întocmită de Institutul de Ştiinţe Sociale al României, Bucureşti, 1940, în 8⁰, 116 pag.

Ştim cu toţii că Românii sunt un popor superstiţios, am învăţat să vedem în fondul conservator şi tradiţional al ţăranului nostru explicaţia păstrării credinţelor şi practicilor magice dealungul veacurilor, să acuzăm analfabetismul şi trăirea în cerc închis ca elemente luptând împotriva raţiunei şi datelor ştiinţei.

Cert e însă, că problema ne apare destul de vagă; ori studiul d-nei Ştefania Cristescu Golo-

penția aduce lumină în acest neguros domeniu despre care s'a scris și vorbit extrem de puțin.

Autoarea tratează numai o latură a chestiunii și anume: cum se reflectă *gospodaria în credințele* și riturile magice ale *femeilor* din satul Drăguș, (Făgăraș), dar latura aceasta constitue miezul problemei, deoarece, așa cum arată d-sa:

1. prin firea, atributele și misiunea ei în gospodărie, femeia este păstrătoarea ritualelor și tradiției superstițioase, și

2. de gospodărie se leagă, cu osebire, vieața țăranului în cele mai mărunte acte și gânduri ale sale.

Studiul este conceput și organizat strict științific. Astfel, sunt prezentate cadrele: cosmologic, biologic, psihologic, istoric, precum și manifestările: economice, spirituale (religioase, morale, artistice) gospodăriei privite ca unitate socială. Apoi sunt analizate credințele și riturile magice în legatură cu tot ce formează gospodăria: casa, curtea, împrejurimile, bărbatul, femeia, copilul, descântecele, leacurile, scăldăturile, animalele, munca în gospodărie, în grădină, la câmp — arătându-se cu amănunte ritualul legat de fiecare dintre aceste elemente.

Unul dintre cele mai interesante capitole este însă cel final, privitor la *„scopul credințelor și riturilor domestice de ordin magic: sporul casei"*.

Analizate atent — afirmă autoarea — toate credințele și practicile magice ale drăgușenilor urmăresc bunăstarea gospodăriei, adică sănătatea oamenilor și animalelor, abundența recoltelor. Femeia, păzitoare a superstițiilor și riturilor, ocrotește și contribue la *„aducerile în gospodărie"* și se opune la *„înstrăinările de gospodărie"*. Preocuparea aceasta a sporului este de o mare importanță la locuitorii Drăgușului; ca dovadă, ea se leagă de actele deosebite ale vieții țăranului: nunta și înmormântarea.

Pusul oglindei în sânul miresei pentru ca să facă copii frumoși, sau opreliștea culcării împreună a mirilor în noaptea cununiei, cu scopul de a avea noroc de vite; spargerea unui hârb de oală în pragul casei, după scoaterea mortului, pentruca să se ducă răul după el, sau desgroparea mortului și întoarcerea lui cu fața în jos — ritual care se săvârșește atunci când după ce moare cineva se întâmplă un incendiu, ori plouă fără încetare zile întregi (cazuri în care — cred oamenii — mortul s'a făcut *„strigoi de foc"*, sau *„strigoi de ploaie"*)

Toate aceste superstiții și rituri arată cât de mare importanță se atribue formulelor magice de ocrotire a familiei și gospodăriei.

Un studiu util prin bogatul material informativ pe care îl aduce, contribuind serios la cunoașterea unui teren puțin cercetat și, în acelaș timp, o carte care se citește cu plăcere, datorită unui anume lirism ce se degaje din majoritatea ritualelor, cât și a cursivității și clarității stilului.

Mircea Tiriung

GH. FOCȘA. — *„Sate inundate în Argeș"*, editura Fundației Culturale Regale „Regele Mihai I", București, 1941, 32 pagini.

Lucrarea este rezultatul unui drum de câteva zile pe văile inundate din regiunea Argeșului. Ca delegat al Fundației, autorul expune, sub forma unui raport înaintat Președinției Consiliului de Miniștri, o serie de observațiuni culese la teren și de sugestii pentru lucrările necesare în regiune. Lucrarea cuprinde două părți distincte.

I. Explicarea cauzelor naturale și omenești ale inundațiilor din 11—12 Iulie 1941, proporțiile de cataclism în revărsarea apelor, efectele distrugătoare asupra plantațiilor, căilor de comunicație, gospodăriilor, culturilor, valoarea pagubelor fiind de peste 600.000.000 lei numai pe teritoriul Argeșului, proporția lor după diferite comune, disperarea oamenilor care caută explicații mistice acestui fenomen, căruia memoria socială locală nu-i găsește un termen de comparație în trecut; puterea de abnegație și reconfortarea morală a sătenilor, însușiri întristătoare ale firii omenești, lipsa unora dintre localnici cu prilejul acestor nenorociri care au scos la lumină tăinuite forțe morale și mari puteri de jertfă pentru ajutorarea semenilor, însușiri întristătoare ale firii omenești, lipsa de informație obiectivă și sistematică a autorităților comunale și județene cu privire la valoarea reală a pagubelor, contradicțiile dintre diferitele versiuni și tablouri pentru aceleași evaluări; criteriile obiective în serviciul unei opere de ajutorare rațională a sinistraților și opera guvernului în această direcție.

II. Pe baza tuturor acestor genuri de observațiuni, în partea a doua a lucrării, autorul propune o serie de măsuri absolut imperioase pentru refacerea regiunii și pentru preîntâmpinarea viitoare a unor asemenea nenorocici, înscriind în ordinea urgenței toate lucrările necesare pentru cadrul natural: reglementarea cursului apelor, îndiguiri și plantații etc. și pentru toate aspectele vieții sociale din regiune, indicând metodele practice, arătând ofertele în oameni, transporturi, materiale și fon-

duri din partea tuturor oamenilor comunelor care cer doar încadrare tehnică şi conducere la muncă.

Pentru refacerea loturilor mari de gospodării complet distruse în unele sate, autorul face propuneri pentru reclădirea satelor după concepţia nouă a satelor-model, ca afirmări arhitectonice de artă inspirată din vechea arhitectură locală şi cuprinzând gospodării, edificii publice, instalaţii tehnice şi tot inventarul necesar celei mai complete desvoltări prospere a tuturor aspectelor vieţii individuale şi sociale din regiune. Sunt specificate elementele de care trebue să se folosească asemenea lucrări, modalitatea practică pentru executarea lor şi îndrumări pentru putinţa de a se trece dela „Satul-model" la „Regiunea-model". Concentrarea la lucru pe teren a tuturor departamentelor şi instituţiilor interesate, cu toate elementele tehnice moderne şi încadrarea cu oameni de specialitate, concentrarea fondurilor şi energiilor umane în domeniul mai restrâns al unei regiuni naturale pentru soluţionarea tuturor problemelor sociale, va fi calea cea mai normală pentru pregătirea experimentală a elementelor materiale, tehnice, umane şi spirituale, necesare unei opere sistematice de ridicare socială şi naţională.

Gh. Focşa

GH. FOCŞA. — *„Satul-model"*, editura Fundaţiei Culturale Regale „Regele Mihai I", Bucureşti, 1941, 64 pagini cu 39 clişee fotografice. Lei 50.

Lucrarea este o expunere succintă a ideilor după care s'au îndrumat eforturile pentru realizarea „Satului-model" Dioşti, din Romanaţi. Este o sinteză armonioasă de gânduri a căror înălţime dinamică a declanşat şi susţinut cea mai importantă faptă creatoare concretă, destinată ridicării culturale a satelor româneşti şi de observaţiuni care s'au putut degaja din chiar succesiunea fazelor prin care a trecut în fapt procesul executării lucrărilor din acest sat.

Sub această dublă perspectivă sintetică, a gândurilor înouitoare şi a observaţiunilor pe care dinamismul lor concret le poate declanşa în vieaţa socială a satului, lucrarea tratează:

1. Despre „Noţiunea de sat-model" — înţeles ca totalitatea aşezămintelor, instalaţiilor, mijloacelor şi elementelor de ordin material, tehnic, economic, biologic, administrativ şi spiritual, care ţin atât de domeniul vechei civilizaţii şi spiritualităţi tradiţionale locale, cât şi de domeniul civilizaţiei şi culturii umane moderne, a căror folosire raţională şi echilibrată să îndrumeze spre propăşire întreaga vieaţă socială a satului, pentru totala sa regenerare economică, biologică şi spirituală.

2. Despre „Principii, colaborări şi realizări" datorită cărora, după cercetări ştiinţifice prealabile, s'au înscris în program numai lucrările reclamate de sporul de civilizaţie şi cultură necesar vieţii satului, s'a cerut colaborarea tehnicienilor din diferite instituţii şi departamente, s'au folosit în execuţie toate elemenele de valoare din civilizaţia locală, s'au asociat în lucru toate putinţele materiale, fizice, tehnice şi morale ale satului.

3. Despre „Modalitatea executării lucrărilor", înţeleasă ca un prilej eficace pentru răscolirea, dinamizarea şi desvoltarea tuturor forţelor creatoare ale satului, asociaţi solidar la muncă şi sacrificii pentru realizarea lucrărilor menite să-i aducă o vieaţă nouă.

4. Despre „Posibilitatea generalizării satului-model" cu lămuriri referitoare la cheltuieli, originea şi utilizarea fondurilor, la obligaţia Statului „educator" de a subvenţiona asemenea lucrări cu funcţiune didactică în vieaţa socială, la posibilitatea realizării lor prin forţele materiale săteşti, prin eşalonarea raţională a lucrărilor pe o perioadă de timp mai îndelungată, fiind vorba „să se generalizeze nu atât forme materiale standardizate, ci o concepţie, o credinţă şi un impuls creator" (p. 34), prin întinse cunoştinţe profesionale şi sociale.

5. Despre „Rostul lucrărilor", menite să acopere lipsurile vieţii noastre săteşti, cu un exemplu viu de afirmare arhitectonică românească, de înzestrare socială, materială şi spirituală, de organizare raţională în gospodării, care să indice calea de urmat în munca generaţiilor viitoare,

6. Despre „Dinamizarea satului", dovedind marea lui capacitate de entuziasm pentru lucrări înouitoare, participarea lui efectivă la lucru, ecoul faptelor creatoare în sufletul lui, declanşarea unui proces care conduce nu numai la noi aşezări şi întocmiri materiale, „ci şi la un nou conţinut de întregiri sufleteşti superioare",

7. Despre „Continuarea prefacerilor spirituale", ca procese de îndelungă durată, care necesită procedee şi utilare tehnică, metode ştiinţifice şi îndrumare raţională pentru înmulţirea cunoştinţelor practice necesare în executarea muncii, în înobilarea morală, în desvoltarea solidarităţii sociale.

8. Despre „Reînoiri sociale prin munca tineretului" capabil să-şi îmbogăţească sufletul propriu şi pe al semenilor săi „prin austeritate eroică a eforturilor sociale creatoare", dând un exemplu

înalţător de muncă fizică şi spirituală totodată, izvorîta din cea mai adâncă dragoste de neam.

9. Despre „Satul-model ca element didactic", cu principii şi realizări care ţin de un sistem aplicabil în năzuinţele de refacere socială şi îndrumarea tuturor satelor spre o vieaţă superioară, util totodată şi pentru pregătirea tineretului la munca de reconstrucţie naţională „care trebue să înceapă dela realitatea cea mai întinsă a neamului nostru, adică dela sate". Satul-model este un element intuitiv concret pentru ilustrarea unei concepţii şi înlesnirea cunoaşterii unei metode de lucru. El are de îndeplinit o funcţiune socială educativă, ca un model ideal de îmbinare armonioasă a unor elemente materiale şi spirituale, ca o limită înaltă dar dinamică, a evoluţiei vieţii sociale săteşti, ca un permanent imbold şi îndreptar spre acţiuni de ridicare şi înoire socială.

Gh. Focşa

ION ZAMFIRESCU: *Spiritualităţi Româneşti*, Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1941.

Lucrarea „Spiritualităţi româneşti", pe care am prezentat-o Facultatea de Litere şi Filosofie din Bucureşti ca teză de doctorat, mi-a fost inspirată din lucrările şcoalei sociologice dela Bucureşti. In special, ea a născut din dorinţa de a aduce o contribuţie la ştiinţa naţiunii, aşa cum acest concept apare în sistemul de gândire sociologică al profesorului Dimitrie Gusti.

Prima preocupare mi-a fost să dau o definiţie a spiritualităţii în general. In vorbirea obişnuită, noţiunea de spiritualitate este confundată cu aceea de curent de cultură. Prin natura lui, acesta din urmă este trecător. Dimpotrivă, spiritualitatea este durabilă. Ea presupune rădăcini etnice, care o apropie de însăşi esenţa unei colectivităţi anumite. Astfel, precizez: „Spiritualitatea apare ca o bază, pe care se pot prinde, în succesiunea lor istorică şi fenomenologică, nenumărate curente. Acestea vin, se aşează temporar, imprimă lucrurilor sensuri în legătură cu atitudinea şi conţinutul lor de vieaţă, trec în ritmul în care trebue să treacă faptele devenirii, la un moment dat dispar, lăsând sau nelăsând urme, după cum au putut să adere cu natura şi cu nevoile de vieaţă ale colectivităţii respective. In vremea aceasta, spiritualitatea rămâne mult mai statornică şi, pe cât posibil, egală cu ea însăşi. Ea îşi poate adăuga sau transforma diferite aspecte, după stilul împrejurărilor sau după logica împrejurărilor aparţinând epocelor pe care le străbate, însă, în ce priveşte formula ei intimă, modul ei existenţial, ea ramâne consecventa cu ea însaşi. Prin urmare, ceea ce defineşte propriu zis spiritualitatea, delimitându-i substanţa şi înfaţişându-i rolul ei specific, nu sunt fapte şi orientari din afară, ci linii de forţă, date constitutive din structura sufletească a unei colectivitaţi anumite" (Pag. 6—7).

Lucrarea cuprinde, în afara de capitolul introducerii şi al concluziilor generale, trei mari capitole, destinate celor trei spiritualitaţi româneşti cardinale: spiritualitatea ortodoxa, spiritualitatea etnicisto-tradiţionalistă şi spiritualitatea naţionalista. In legătură cu fiecare din acestea, sunt trecute în revistă, într'o formă critic-expozitivă, elementele lor doctrinare, formele lor de manifestare, legatura pe care au avut-o şi o au încă cu realitaţile româneşti, oamenii reprezentativi care le-au ilustrat ori le-au definit, etc. Am dat o deosebită atenţie manifestărilor contemporane în legătură cu aceste spiritualitaţi, întrucât acestea ridică în mod insistent problema fenomenului românesc.

Analiza facută asupra ortodoxiei româneşti are drept scop să îndepărteze teoria că rămânerea noastră în ortodoxism a fost o greşală istorică, cu consecinţe incalculabile pentru evoluţia poporului nostru. Adevărul este că acest ortodoxism a fost, nu numai o pârghie sufletească, dar o adevărată condiţie a istoriei româneşti. El a polariazt, într'o formă cuprinzătoare, simţul conservării noastre naţionale. Sub jurisdicţia oricărei alte confesiuni creştine, soarta poporului nostru ar fi evoluat pe căi străine de ale ei. Astfel: ar fi trebuit poate să părăsim atitudinea noastră de rezistenţă seculară, ar fi trebuit să ne subordonăm vreunei politici imperialiste sau eventual ar fi trebuit să intrăm în orbita unuia din popoarele mai mari ce ne înconjurau, lăsându-i facultatea de a ne stăpâni, nu numai politic, dar mai ales sufleteşte. Prezenţa ortodoxiei româneşti este vizibilă de-a-lungul întregei istorii româneşti. Păstrându-şi deplina ei consecvenţă interioară, ea a patronat multe din transformările legate de evoluţia socială românească, fie în momente ale ei de afirmare normală, fie de răscruce dramatică: în perioada descălecatelor, în perioada marilor apariţii voevodale, în perioada renaşterilor noastre pe plan politic sau cultural, în faza de întemeiere a Statului nostru modern, în epocile marilor noastre lupte culturale etc. Ortodoxia noastră naţională a evitat negaţiile. Sub scutul ei, au putut înflori toate atitudinile legale, cerute de logica progresului istoric sau de aceea a imanenţelor noastre romå-

nești. In raport cu toate acestea, ortodoxia nu s'a afirmat ca o spiritualitate egoistă, gata să tragă concluzii lineare, de victorioasă sau de învinsă, ci s'a manifestat ca o realitate permanentă, ca un fapt din structura definitivă a neamului, ca făcând parte din alcătuirea intimă și necesară a modului românesc de viață.

Din analiza manifestărilor legate de tradiționalismul și de etnicismul nostru, am căutat să stabilesc că, în alcătuirea și desvoltarea sufletului românesc, acestea reprezintă orizonturi și condiții spirituale necesare. Nevoia de tradiție este înscrisă puternic în felul de a fi al poporului român. In ce privește etnicul, acesta este cadrul firesc în care poporul nostru se poate regăsi pe sine, care îi este necesar pentru a-și simți conștiința de el însuși. Rădăcinile acestor aplecări sunt organice, structurale. Orice latură am considera din viața poporului român, putem să constatăm că, într'un fel sau altul, aceste două orizonturi au fost necesar și permanent prezente.

Este drept, stabilirea unei doctrine a etnicului, și în special aceea a etnicului românesc, nu poate fi o operație ușoară. In majoritatea lor, formele acestuia sunt forme de adâncime. Poporul român se caracterizează printr'o bogată și multilaterală viață sufletească. Fiind silit de către împrejurările materiale ale existenței lui istorice, ca timp de veacuri să se retragă în el însuși și să ceară dela adâncirile lui intime ceea ce nu-i putea da viața din afară, a rezultat, în mod necesar, că toate virtualitățile lui sufletești s'au realizat în trăiri interioare. De aceea, cunoașterea reală și completă a poporului român implică neînchipuite greutăți. Aparatul exterior al formelor de viață și simțire românească este de fapt redus. In orice caz, el nu reprezintă opere de mare civilizație materială, de civilizație vizibilă, ca la majoritatea popoarelor apusene. Singura noastră civilizație autentică și singura alcătuind o formă oarecum revolută, este civilizația țărănească. Insă, elementele acesteia se înscriu, în majoritatea lor, pe planul unei culturi minore. Adică, se înscriu pe planul unei culturi în care formele ei nu s'au disociat de matricea lor, nu au devenit încă autonome, ci stăruesc încă în domenii de creație subconștiente. Ca să fie cunoscute, toate acestea cer, nu numai perceperi logice a faptelor și a raporturilor dintre ele, ci și o anumită capacitate de a pătrunde în intimitatea lor, de a le sesiza substraturile subconștiente și de a extrage din ele directive lămuritoare.

Analiza formelor în care s'a manifestat conceptul național m'a dus la concluzia că seria acestor forme, se confundă, în mare măsură, cu însăși istoria sufletească a poporului românesc. Conceptul național, în viața noastră românească, reprezintă un concept deschis. In prezent, ca și în trecut, el stă la răscrucea marilor noastre procese de viață, pentru a le da directive și pentru a le încadra în cuprinsul organic al realităților noastre românești. Cristalizarea lui ultimă este un proces îndepărtat, la care nu trebue și nici nu este necesar să ne gândim încă. Cu cât va rămâne mai multă vreme un concept deschis, cu atâta, conceptul național își va realiza mai bine misiunea. Poporul român este încă un popor tânăr. Ca atare, multe din resorturile lui de viață nu și-au atins încă plenitudinea și n'au ajuns încă la forma de manifestare cea mai eficientă. Există popoare care și-au încheiat oarecum evoluția; adică, există popoare la care mecanismul lor de viață s'a precizat și ca atare a ajuns la o formă, putând să rămână multă vreme neschimbată. Acesta însă nu este cazul poporului nostru. Noi ne aflăm în plină evoluție. In consecință, noi avem nevoie de forme directoare, în care să ne putem sprijini cu încredere și cu sentimentul că ne aflăm pe linia unui destin propriu. In rândurile acestor forme directoare, conceptul național deține o întâietate notorie.

In cadrul capitolului destinat spiritualității naționaliste, ca o sinteză a tuturor desvoltărilor cuprinse acolo, m'am ocupat de concepția sociologică a profesorului D. Gusti, care culminează cu postularea unei științe noi, o știință a vremurilor noastre: **știința națiunii.**

După ce am trecut în revistă definiția pe care profesorul D. Gusti o dă națiunii, după ce am analizat conceptele de voință socială și de cultură națională pe care le așează la baza acesteia, după ce am înfățișat schema sistemului sociologic pe care se întemeiază cercetarea monografică și după ce am amintit funcțiunea social-națională a acestei cercetări, m'am oprit, cu o voită insistență, asupra conceptului de știință a națiunii.

Formal, acest concept poate întâmpina obiecțiuni. Este vorba de o știință a națiunii în genere sau de o știință a națiunii românești propriu zise? Fiind posibilă o știință a națiunii românești, sunt posibile ale tuturor națiunilor în parte. In acest caz, am asistat la o invazie de științe cu asemenea caracter local, care ar denatura caracterul de universalitate al științii și care ar turbura echili-

brul clasic al domeniului ei. De asemeni, poate că naţiunea, oricât de puternic, de real şi de complex ar fi conţinutul ei, nu reprezintă însă o întindere destul de generală şi de autonomă, aşa încât să poată constitui obiectul unei ştiinţe aparte. Cum naţiunea este un domeniu structural al societăţii, studiul ei este implicat, de drept, în ştiinţa societăţii. Astfel, nu răsare niciun motiv îndeajuns de puternic, ca să justifice disocierea studiului ştiinţific al naţiunii de acela al societăţii în general. In sfârşit, se ridică întrebarea dacă, dând problema naţiunii pe seama unei ştinţe anumite, nu cumva o limităm şi îi micşorăm pe nedrept conţinutul. Orice naţiune are un personalism al ei de ordin sufletesc şi etnic, care se realizează prin elemente minore, prin sublimări ce-şi au sediul în subconştientul colectiv şi, în general, prin categorii psihice greu de definit în mod obiectiv, ori de încadrat în limitele fatal mai rigide şi oarecum simetrice ale ştiinţii. Este astfel de văzut dacă, faţă de acestea, ştiinţa nu va veni cu ceva expropriator, impunând un imperialism al sistematizării şi al legilor generale, într'un domeniu în care, de fapt, multe dintre laturile lui semnificative trăiesc tocmai din nuanţa şi viaţa personală pe care o deţin.

La aceste obiecţiuni, am crezut potrivit să răspund următoarele:

„Presupunem că obiecţiunile formulate mai sus, pleacă dela premise întemeiate şi ajung la concluzii logice. Formalismul lor este o notă care porneşte, nu atât dela ele înşile, ci dela însuşi conceptul de ştiinţă pe care îl reprezintă. Totuşi, invocarea lor nu trebue să ne impiedice de-a acorda „ştiinţii naţiunii" valoarea şi semnificaţia ce i se cuvin. Obiecţiunile de care este vorba nu anulează ideea de „ştiinţă a naţiunii". Cel puţin ele anulează, pentru noi, Românii. Se află în joc şi un element specific, de care e necesar să ţinem seama în judecata noastră. Ştiinţa naţiunii, în felul cum a gândit-o şcoala sociologică dela Bucureşti, nu are pretenţii sau aspiraţii de universalitate. Nimeni nu s'ar gândi să propună înscrierea ei în tabelul ştiinţelor consacrate sau să i se determine vreun loc în sistemele moderne de clasificare a ştiinţelor. Ştiinţa naţiunii, dimpotrivă, are mai mult o semnificaţie locală. Ea ni se adresează nouă, Românilor, şi are în vedere, în primul rând, realitatea românească. Mai mult decât o semnificaţie epistemologică, ea îşi atribue o semnificaţie etică şi politică. Bine înţeles, aceasta se referă la fapte de aici, în cadrul realităţilor, a finalităţilor şi a problemelor noastre specifice de viaţă. Scopul ei principal este să stabilească un tablou ştiinţific al problemelor româneşti şi să indice metodele necesare pentru soluţionarea lor. Străinii, să zicem, ar putea privi la doctrina pe care o propune această ştiinţă şi la acţiunea pe care o preconizează, eventual, cu un sentiment de curiozitate intelectuală, poate de simplu interes casuistic. Noi, Românii, însă, pe lângă acest sentiment, trebue să avem faţă de ea, în special, sentimentul
E. Sociologia naţională: M. Kogălniceanu, B. P.
unei misiuni.

„Termenul de ştiinţă", aplicat unei asemenea disciplini nu mai are atunci, nici caracter exagerat, nici caracter uzurpator. Dimpotrivă, folosirea lui se va dovedi cu un rol perfect adecvat. El este de natură să întărească, prin autoritatea lui, necesitatea unei orientări şi a unei noi acţiuni româneşti. Până acum, de foarte multe ori, sau poate întotdeauna, am judecat problemele vieţii româneşti în mod empiric. Dacă nu chiar empiric, în orice caz, într'un mod predominant liric. Diformând sau exagerând sensurile tradiţionaliste şi etniciste ale realităţii româneşti, ne-am lăsat duşi adeseori, de impresia că nota de pitoresc, de patriarhalism sau de autenticitate primitivă a acestora era tot ce trebuia să ţinem în seamă, tot ce trebuia să considerăm ca premise ale acţiunii noastre asupra acestei realităţi. Astăzi, afirmând însă că acţiunea noastră trebue să se încadreze într'o ştiinţă a naţiunii, dintr'odată, ni se deschide în faţă o perspectivă mai deplină şi mai responsabilă a lucrurilor. Ştiinţa presupune: metodă, obiectivitate, investigaţii, adunări de material, coordonări ale datelor şi rezultatelor etc. Munca în cuprinsul naţiunii, pentru cunoaşterea şi înălţarea acesteia, va trebui să-şi însuşească şi ea aceleaşi elemente. E necesar ca empirismul de până acum să fie înlocuit cu cunoaşterea şi sistematizarea acţiunii ştiinţifice. O asemenea orientare nu ar fi nici nouă, nici experienţă socială, nici ideologie. Ar fi ceva mai simplu, dar mai real şi mai adânc: o cesetiate, pe de o parte a felului de a gândi contimporan, pe de altă parte a problemelor actuale ale vieţii româneşti".

Şcoala de sociologie dela Bucureşti s'a dovedit o importantă şi complexă funcţiune în acţiunea contimporană a vieţii şi a naţionalismului nostru românesc. In viaţa socială şi culturală a ţării noastre există astăzi o generaţie întreagă de oameni care, dela catedrele, dela şantierele sau dela posturile de comandă în care se află, defi-

nesc din ce în ce mai mult nevoia de-a se întemeia o politică de cunoaştere şi de acţiune ştiinţifică asupra realităţii româneşti. Mulţi din aceştia, poate toţi, direct sau indirect, s'au format în şcoala profesorului Dimitrie Gusti.

Cercetările monografice duse într'o serie de sate din toate provinciile româneşti; sutele de echipe regale, care au lucrat veri întregi în sate, întreprinzând acolo o operă de gospodărie şi de reală înfrăţire naţională; întemeierea a mii de cămine culturale, dintre care foarte multe au ajuns să reprezinte adevărate instituţi model de cultură şi de acţiune ţărănească; strângerile de material documentar românesc, din care o bună parte a servit cu deplin succes pentru propaganda naţională în străinătate; înfiinţarea în Bucureşti a unui muzeu al satului românesc; publicaţiuni de ştiinţă sau de popularizare, din care o bună parte au trecut hotarele, făcând astfel dovada unei contribuţii româneşti la ştiinţa sociologică a vremei; ideea serviciului social, potrivit căreia fiecare Român trebue să facă o experienţă de viaţă şi o experienţă cetăţenească în sat şi între săteni; toate acestea, la care trebue să mai adăugăm o atmosferă generală de interes şi simpatie pentru aceste iniţiative, constituesc o seamă de începuturi semnificative şi promiţătoare. Mai precis: constituesc infiltrarea organică în realitatea românească a unui sistem ştiinţific, gândit în lumina tuturor adevărurilor definitive ale ştiinţei sociale şi, în acelaşi timp, constituesc premisele unei noi spiritualităţi naţionale, de tip constructiv şi realist.

Ion Zamfirescu

SP. CEGĂNEANU: *„Despre sate şi gospodării ţărăneşti"*. — „Arhitectura". — Revista Arhitecţilor Români, Aprilie-Iunie 1941.

Studiul este interesant, atât prin adevărurile esenţiale enunţate, cât şi prin unele contradicţii pe care le cuprinde.

a) Sunt consideraţiuni referitoare la întemeierea vechilor sate româneşti, prin inţiativa unor oameni puternici, care păstrează sub jurisdicţia lor o mare întindere de pământ. „Moşt" înseamnă forţă, „moştean" are sens de puternic, „moş" este stăpânitor de pământ, de moşie, iar din „mostgenitor" au derivat moştenire şi a moşteni. Termenul a avut la origine o semnificaţie sinonimă cu aceea a lui heres-edis, domn stăpân şi abia mai târziu pe acea de succesor-hered.

La întemeierea satelor compuse din una sau mai multe gospodării, aşezate în mijlocul terenului de cultură, au concurat o serie de factori diferiţi, care ţin de situaţia topografică şi de forma terenului, de climatul locului, de direcţia soarelui şi a vântului, de genul materialelor de construcţie, adică de o serie de condiţii materiale economice şi sociale care au dat naştere la aşezări omeneşti spontane şi originale. După legile determinărilor cosmice, configuraţiei terenului, ingeniozităţii oamenilor, satele pot fi: simple, compuse, înfundate pe văi, compacte, adunate, îngrămădite, circulare etc., fiecare cu o înfăţişare proprie caracteristică, cu o „personaliate" distinctă, necunoscând decât cu rare excepţiuni (Banat, graniţa de Vest a Ardealului etc.) planificarea adminisrativă, geometrică şi abstractă, întotdeauna lipsită de legătura cu topografia terenului şi cu economia rurală.

Gospodăria ţărănească individuală se bucură de o realizare ingenioasă, cu folosirea raţională a elementelor oferite de natură şi cu satisfacerea cea mai deplină a tuturor nevoilor economice rurale. Ţăranii şi-au croit satele după „o planificaţie superioară aceleia a Statului", ei au realizat în gospodăria individuală o arhitectură superioară celei orăşeneşti cu care greu am putea stârni interese peste graniţă. Săteanul va şti şi în viitor să-şi îmbrace nevoile economice şi sufleteşti într'o formă plastică originală strict locală, „cu condiţia ca până atunci să fie lăsat în pace, iar arhitectul să cerceteze numai, să se documenteze. Căci acum oridecâteori vine în contact cu satul prin clădirile administrative pe care este pus să le execute, nu face decât să producă o disonanţă supărătoare" (pag. 20). De aci nevoia de a cunoaşte prin cercetări ştiinţifice minuţioase, formele arhitectonice şi realităţile sociale ţărăneşti, pentru ca numai pe această cunoaştere să se poată întemeia o acţiune de îndreptare a stărilor deficiente. „Numai o minuţioasă cercetare locală din care o consfătuire cu sătenii nu trebue să lipsească, poate da temeiurile unei lucrări urbanistice serioase".

De un deceniu şi jumătate aceste adevăruri constituiesc temeiul cercetărilor iniţiale în sate de d-l Prof. Dim. Gusti şi colaboratorii săi. In concepţia atotcuprinzătoare a sistemului său sociologic, arhitectura ca manifestare de viaţă ţărănească, s'a bucurat de toată atenţia necesară. Şcoala sociologică dela Bucureşti şi-a asociat printre membrii săi arhitecţi cu aplicare spre studiu, îndemnându-i la cercetări minuţioase în arhitectura satelor. Pornind dela observaţia că civilizaţia multimilenară

a satelor a realizat, prin concurenţa unui spirit creator difuz, de cele mai multe ori anonim, o serie de rezolvări practice şi de creaţiuni de artă veritabilă şi în domeniul arhitectonic, care s'au transmis deodată cu viaţa şi s'au întregit din generaţie în generaţie, în campaniile de cercetări ale Seminarului de Sociologie şi Institutului Social Român, ca şi în cele de acţiune culturală la sate, îndrumată prin aceleaşi directive de Fundaţia Culturală Regală „Regele Mihai I", s'a adunat din diferite colţuri de ţară o întreagă arhivă fotografică arhitectonică, s'au făcut măsurători şi studii, s'au întocmit planşe şi albume, s'au executat schiţe şi desene documentare pentru tot felul de elemente arhitectonice ţărăneşti, s'au adus în Muzeul Statului, interesante şi originale exemplare de arhitectură ţărănească, în gospodării întregi autentice, în edificii, aşezăminte şi instalaţii de interes spiritual, tehnic, economic şi distractiv, care constituesc pentru foarte mulţi Români un prilej de surpriză şi pentru toţi străinii manifestări de admiraţie entuziastă.

Toate aceste eforturi şi realizări constituesc puncte de plecare serioase în îndrumarea cercetărilor şi acţiunilor arhitectonice pentru ca ele să nu mai dea prilej în viitor la „disonanţe supărătoare", cum bine recunoaşte d. arhitect Cegăneanu. Dar pentru ca toate aceste adevăruri elementare să poată fi tot mai active şi să conducă în chip normal şi logic la rezultatele scontate, întreaga orientare a învăţământului nostru superior dela Academia de Arhitectură, trebueşte îndrumată către ele, ceea ce se pare că este astăzi o preocupare serioasă pentru conducerea acestei şcoli;

b) Dar d. arh. Cegăneanu găseşte şi lipsuri în gospodăriile ţărăneşti, provenite din sărăcie, nu din nepricepere, suprafaţa medie cultivată de un ţăran fiind abia de 3 ha. Ţăranul îşi manifestă totuşi dorinţa lui de mai bine şi o ilustrează peste tot unde clădeşte o locuinţă nouă alături de cea veche. Îmbunătăţirea clădirilor din gospodăriile ţărăneşti, depinde, în primul rând, de îmbunătăţirea stării lor materiale. Reclădirea totală a celor deficiente, printr'o acţiune de Stat, nu este posibilă, întrucât ar necesia sume imense. Chestiunea fiind „vastă şi insolubilă" nu poate fi rezolvată cu entuziasm şi bune intenţii. Pentru soluţionarea ei d-l arh. Cegăneanu propune soluţii practice, găsind că pentru „o ameliorare treptată şi o lărgire a cunoştinţelor ţăranului în materie de igienă a clădirilor" este ceva de făcut şi anume:

a) Eftenirea materialelor de construcţie prin reducerea beneficiilor şi a cheltuelilor de transport, suprimarea impozitelor, taxelor şi timbrelor;

b) Fabricarea pe loc a materialelor grele: cărămidă, ţiglă, olane, şi înmulţirea carierelor de nisip şi pietriş;

c) Fabricarea în serie a tâmplăriei, după forma caracteristică regiunii: stâlpi, console, balustrade etc.;

d) Cooperative specializate cu sediul la reşedinţa de plasă sau altă comună centrală, pentru comercializarea şi distribuirea materialelor de construcţie, grupate într'o Centrală de aprovizionare.

„Fabricarea tâmplăriei în serie şi a materialului ecarisat s'ar aranja de „Centrală", fie creind prin cooperaţie fabricile necesare, fie prin angajamente convenabile cu fabricile particulare". Centrala va înfiinţa pe lângă cooperativele de plasă câte un atelier de încheiat materialul semifabricat expediat de „Centrală", pentru tâmplărie şi mobilier;

e) Credite acordate ţăranilor prin băncile populare pentru materiale de construcţie şi înlesniri făcute meseraşilor prin degrevare de impozite, subvenţii etc.;

f) Pentru ameliorarea tehnică ar fi poate nevoie de un „Oficiu pentru geniul rural" care să se ocupe cu:

1. Elaborarea unor norme generale de sistematizare:

2. Alcătuirea unor instrucţiuni în ce priveşte construirea gospodăriei ţărăneşti ca: dimensionarea pieselor în raport cu destinaţia lor (locuinţă, grajd, cotineaţă etc.), raportul între plin şi gol pentru o bună luminare şi aeraţie, legătura între piese, orientarea, distribuirea raţională a terenului de clădiri şi de cultură, canalizarea şi captarea practică a apelor de ploaie etc.;

3. Alcătuirea unui manual de tehnologie a materialelor de construcţie ţărăneşti, cu indicarea celor mai practice măsuri de aflare, extragere, conservare şi întrebuinţare;

4. Alcătuirea unor manuale practice de construcţie care să poată fi înţelese de meşterii rurali care se vor baza în prima linie pe actualele metode de lucru folosite de acest meşter;

5. Redactarea unei reviste lunare cu date tehnice, reproduceri după realizări în mediul rural şi spaţii pentru reclamă şi propagandă.

„Sunt contra redactării de albume cu planuri-tip. Acestea scutesc de gândire proprie, uniformizează şi... tâmpesc".

Am reprodus foarte conştiincios şi această a doua parte a articolului d-lui arh. Cegăneanu, care neglijează, când nu contrazice direct, afirmaţile dela început, reeditând greşala comună care afirmă principial necesitatea cercetărilor şi a studiilor, dar o neglijează sistematic în acţiunea practică. D-sa ironizează „interesul la modă pentru sate", dar găseşte necesar acest interes faţă de majoritatea populaţiei ţării, „fundamentul material şi etic (?) al naţiei" — care ar fi să se manifeste cu prudenţă înlesnind doar desvoltarea evolutivă a putinţelor sedimentate în sufletul poporului.

„Să nu ne repezim la forme radicale şi rapide", visând „centre civice", pentru sate, care sunt doar formule orăşeneşti neactuale, problemele satelor fiind: asanarea bălţilor, canalizarea drumurilor, înlesnirea circulaţiei prin împietruiri şi lucrări de artă, înlesniri materiale pentru îmbunătăţiri funciare şi înflorirea gospodăriilor care să permită sătenilor să ajungă la un grad de bogăţie, sănătate şi cultură, care să-i facă să simtă nevoia unei săli de conferinţă „ a cărei catedră să fie ocupată de conferenţiari ţărani", a unei biblioteci şi a unor lucrări de agrement. pe care ţăranul şi le va face singur. după gustul său şi pe locul cel mai nimerit. Să cercetăm realizările arhitectonice ţărăneşti, respectând în totul putinţa lui de planificare superioară tuturor încercărilor administrative, să preţuim ingeniozitatea lui arhitectonică şi dibăcia cu care a ştiut să rezolve instinctiv problema aşezării lui în sate pitoreşti şi în gospodării raţionale, să respectăm inventivitatea lui creatoare din care au rezultat lucrări de artă — care nefiind „o ştiinţă de repetiţie", fiecare sat şi fiecare casă sunt realizări originale, trebuind să aibă autorul lor, „să-l lăsăm în pace", ca să ajungă singur la necesitatea de a-şi ridica starea materială, a-şi întregi sănătatea şi îmbogăţi cultura, folosind aceea ce civilizaţia modernă îi pune la dispoziţie. Pe de altă parte „să-i punem la dispoziţie mijloacele necesare" (vezi seria elementelor din programul amintit), pentru ameliorări materiale, tehnice, arhitectonice etc.: norme de sistematizare, instrucţiuni pentru alcătuirea şi construirea gospodăriei, materiale fabricate şi ecarisate în serii furnizate de anumite Centrale de fabricare şi comercializare, Oficii de geniu rural etc., etc. Te întrebi, unde s'ar mai putea afla superioritatea ţărănească în „planificare", unde mai rămâne loc pentru cercetarea, cunoaşterea şi folosirea elementelor valoroase din arhitectura locală şi regională, şi unde câmp liber pentru afirmarea creatoare şi pentru ingeniozitatea arhitectonică ţărănească, astăzi încă în multe părţi din cuprinsul pământului românesc, un proces în plină desfăşurare;

c) Unele afirmaţii dovedesc lipsă de informaţie în ceea ce priveşte vieaţa socială a satelor;

„Neexistând în trecut instituţiuni de comunitate, afară de biserică, nu există în acestea centre sau pieţe de adunare, afară de cel dela marginea satului, pentru adunarea vitelor mari care pornesc la păşune şi unde în majoritatea cazurilor este şi locul de adăpare. Găsirea unui teren pentru clădirile cerute de organizarea administrativă şi culturală modernă este o problemă greu de rezolvat, planificarea fiind făcută după alte necesităţi".

Afirmaţia aceasta este mai întâiu eronată prin faptul că majoritatea satelor au: biserică, şcoală, primărie, jandarmerie, cârciumă, prăvălii, câteva mii dintre ele Cămine Culturale, altele dispensare, cooperative etc., adică o întreagă serie de instituţii şi edificii pentru nevoi colective: spirituale, administrative, economice, sanitare etc., toate satele fiind deja pe drumul completării acestei serii, înzestrarea lor cu aşezăminte publice constituind o problemă tot atât de vitală ca şi cea referitoare la asanarea bălţilor, canalizarea râurilor etc., semnalată de d. arh. Cegăneanu. Toate gravitează către centrul satului. Dar a doua eroare constă în afirmarea neexistenţei unor centre de interes colectiv şi de adunare în satele care păstrează o veche vieaţă tradiţională. Căci vieaţa satelor este în cele mai multe dintre manifestările lor structurată colectiv şi se desfăşoară în comuniune, gravitând după o serie de puncte şi direcţii care converg către centrul aşezării lui topografice şi ele trebuesc avute în vedere chiar şi atunci când nu se prezintă sub forma materială a unor aşezăminte speciale care să le adăpostească: locul pentru dansurile şi hora satului, gazda cetelor de feciori, gazdele şezătorilor de fete, a clăcilor de femei etc., etc. Adunările pentru veşti şi comunicări de ordine, alaiurile ceremoniilor de nuntă, botez, înmormântare, străbat în general mai ales centrul satului. La sate, ca şi la oraşe, fenomenul creşterii progresive a densităţii populaţiei către centru este în general un fapt de observaţie elementară care poate fi ilustrat şi prin sporirea gradată a valorii terenurilor;

d) Dar d. arh. Cegăneanu nu lămureşte de ce este de admirat ingeniozitatea ţărănească în „planificarea satelor" şi în construirea gospodăriilor ţărăneşti individuale, de ce unele sate şi gospodării se prezintă cu lipsuri arhitectonice care implică o acţiune de remediere şi îndrumare raţională, şi mai ales care este rolul arhitectului în această operă de îndrumare şi care sunt metodele ce-i stau la îndemână. Explicaţiile prin lipsuri de ordin economic şi soluţiile pentru remedierea lor ni se par cu desăvârşire insuficiente şi unilaterale. Vechile aşezări ţărăneşti prezintă elemente arhitectonice — în ansamblul colectiv, sau în gospodării individuale, cu rezolvări raţionale, care de cele mai multe ori trezesc o îndreptăţită admiraţie. Ele sunt produsul unui efort creator anumit, al unei civilizaţii străvechi care a folosit în general ca material de construcţie pentru gospodării şi pentru unelte, mai cu seamă lemnul. Sub acest raport îndeosebi civilizaţia ţărănească apare ca o civilizaţie a lemnului. Mai puţin dur decât alte materiale, el a înlesnit croiala şi fasonarea formelor arhitectonice dorite şi exprimarea gustului lor de artă în formele geometrice ale sculpturii populare.

Dintr'o întreagă serie de cauze, care nu e locul să fie discutate aici, civilizaţia satelor este în plin proces de transformare. Arhitectura a părăsit lemnul şi meşterul dulgher sau sculptor cu tradiţie de multe secole în meserie, folosind cărămida, piatra, betonul, ţigla şi meşteşugarul zidar etc., de cele mai multe ori improvizat dintre străini şi mai araerori dintre Români. Pe de altă parte săteanul caută astăzi mai multă lumină, mai mult comfort, mai multă igienă decât îi putea pune la îndemână vechea lui locuinţă în lemn, dar se foloseşte în prezent de un meşteşugar lipsit de forţa creatoare, de tradiţie şi de îndemânare arhitecturală. Rezultatul este dezastruos din punct de vedere arhitectonic. Iar ceea ce s'a clădit în sate sub directivele şi încercările de îndrumare ale unor instituţii de Stat este tot la acelaşi nivel dacă nu şi mai prejos. Vom aminti în această ordine de idei clădirile executate după „planurile-tip", elaborate de Casa Şcoalelor care servesc drept localuri pentru şcoalele primare... Pentru a curma această stare deplorabilă, credem că interesul pentru sat nu trebue să rămână o preocupare „la modă", ci o necesitate imperioasă, organizată în cele mai bune condiţiuni pentru cercetarea ştiinţifică a tot ceea ce este realizare temeinică în arta arhitectonică populară. Ne vom opri la elementele valoroase realizate de arta ţărănească? De sigur că nu, ci le vom avea permanent în vedere pentru îndrumarea arhitecturii româneşti pe un drum nou. Vom avea să refacem cu propriile noastre forţe, un drum analog cu cel pe care l-a străbătut vechea arhitectură greacă ca să treacă, pe calea unui proces creator ale cărui faze se determină una din alta, dela locuinţele arhaice în lemn, la palatele Minoianului mijlociu II (cel din Cnossos de ex.), ale căror coloane mai înguste la bază decât la partea superioară, amintesc vechii stâlpi din lemn ascuţiţi la partea care trebuia înfiptă în pământ şi până la măreaţa operă de artă neîntrecută a Partenonului, unde „triglifele", „picăturile" şi „mutulele", alături de coloanele ordinului doric, mai amintesc însă stilizarea lor artistică şi originea lor în stâlpii de lemn, capetele grinzilor şi florile cuelor dela construcţiile din lemn care au construit punctul de plecare al acestui genial proces creator. Vom porni dela elementele arhitectonice realizate de spiritul creator al poporului şi vom încerca să realizăm noi afirmări arhitectonice româneşti, inspirate din ele. Unele dintre aceste eforturi s'au făcut deja la Dioşti-Romanaţi cu rezultate mulţumitoare.

In orice caz în „satul-model", construit prin iniţiativa şi îndrumările Fundaţiei Culturale Regale Regele Mihai I, arhitectul s'a găsit în faţa unor probleme serioase, fiind obligat să facă eforturi pentru a realiza o perfectă şi armonioasă sinteză între o serie întreagă de fapte: să folosească vechile elemente arhitectonice şi de artă din realizările valoroase ale vieţii locale, să satisfacă toate noile cerinţe de igienă, lumină, confort etc., să adapteze întreaga serie de elemente tehnice ale civilizaţiei moderne care trebuesc făcute accesibile tuturor păturilor sociale, unor construcţii care să ducă mai departe afirmările de artă din vechea arhitectură românească ţărănească. In lucrările de arhitectură nu trebue să se uite niciodată că actul omenesc concretizat în opere materiale, uneori cu o durată efemeră sau relativă, alteori vizând eternitatea, devine un element de modificare a mediului natural şi social, creind o atmosferă specifică pentru fiecare aşezare colectivă omenească, cu permanente răsfrângeri psihice asupra convieţuitorilor. Funcţiunea arhitectului nu poate fi înţeleasă şi practicată ca o negustorie, ci ca un apostolat menit să înalţe vieaţa oamenilor. Operele de arhitectură nesincere şi urîte dau permanente pilde de vitii, risipă, desordine, putând chiar cuibări pe nesimţite în sufletul tineretului o boală gravă „ca o păşune otrăvită" (Platon, Republica III, 401 b). Dimpotrivă, graţia, ordinea şi

echilibrul formelor arhitectonice stimulează realizarea ordinei şi echilibrului raţional în viaţa socială şi cea naţională. Acest adevăr trebueşte avut în vedere şi în construcţiile rurale.

Gh. Focşa

ANTON BALOTĂ. *Satul izvor de viaţă românească.* (Bucureşti, 1941. Ed. II).

Cărţile ce se scriu la noi asupra satului pot fi aşezate în două categorii distincte. Unele, preocupate să facă ştiinţă serioasă şi să fie utile ca atare, reprezentând deci o muncă ce se subordonează cinstit unei discipline şi se încadrează credincios unei metode, înfăţişează de obiceiu rezultate temeinice. Model de documentare şi de investigaţie pătrunzătoare ele se abţin fireşte să alunece pe panta diletantismului facil, lansând generalizări comode. Mărturie ne stau, în primul rând, contribuţiile la cunoaşterea satului date de Şcoala Sociologică dela Bucureşti, prin *Nerej, Clopotiva* sau *Drăguş*, prin *Arhiva* (anul X) sau, în curs de apariţie, *60 sate româneşti cercetate de Echipele Regale Studenţeşti*, în cinci mari volume; precum şi atâtea cercetări îngrijite asupra graiului, folklorului, economiei săteşti sau tipului rasial la sate etc., care au apărut până astăzi. Aceste contribuţii serioase sunt, îmbucurător lucru, destul de multe. Sunt însă şi cărţile ce se citesc mai puţin, aproape numai de specialişti sau de oamenii de cultură temeinică. De pe urma lor profită totuşi ştiinţa, ca şi cultura adevărată şi aceasta este de bună seamă enorm.

Altele, mai puţine la număr, dar care se bucură în schimb de o răspândire mai largă, sunt chemate a întreţine oarecum viu interesul pentru problemele satului, sunt însă din păcate mai mult lucrări de diletant.

Cartea d-lui Balotă, *Satul izvor de viaţă românească*, nu se aşează printre primele. Scrisă curgător şi atrăgător lucrarea înmănunchiază, cum lasă a înţelege autorul, concluzii din lucrări anterioare din domeniul istoriei şi al filologiei *(Le problème de la continuité, contributions linguistiques*, 1941 şi *Albanica I*, 1941), cărora le dă numai o altă înlănţuire şi le imprimă ca atare şi o finalitate: cartea vrea să pledeze pentru o cauză.

D. Balotă încearcă propriu zis în cartea sa o interpretare a istoriei noastre pentru a o pune în funcţie de sat, care devine astfel o valoare supremă dătătoare de lumină şi de culoare şi mai cu seamă de sens. Istoria noastră capătă o semnificaţie în măsura în care o facem să depindă de sat, iar întrucât acesta reprezintă însuşi chiagul etnicităţii noastre, care este în esenţă trac, se înţelege atunci cum istoria noastră raportată la sat dobândeşte un înţeles şi mai profund. Pledând pentru revenirea la românism, autorul va pleda în fapt pentru reîntoarcerea la acele valori prezente în alcătuirea particulară a spiritualităţii satului, care reprezintă substratul autohton cel mai adânc şi mai local.

Raţionamentul este prin urmare simplu.

Lucrarea nu poate năzui, cum spuneam, să se alăture acelora ce s'au consacrat cercetării migăloase şi disciplinate a satului, pornind dela realităţile de faţă ca să încerce a desluşi adâncurile lui printr'o trăire directă şi un sondaj îndeplinit cu meticulozitate, dar şi cu toată prudenţa, recomandate de o metodă sever aplicată. D. Balotă ia o cale mai comodă şi mai ferită de riscuri: interpretează istoria. Şi fiindcă istoria aduce foarte multe fapte, în ele insele de aceeaşi valoare din punctul de vedere al cauzalităţii istorice, autorul îşi alege pur şi simplu, fără vreo motivare a criteriului, pe acelea cu care îşi construeşte argumentarea.

Ideea fundamentală a cărţii o formează, cum am spus, revenirea la românism, adică la valorile trace conservate cu ostentaţie de sat. D. Balotă enumeră aceste valori şi are grijă să le pună într'o lumină cât mai plină. Una dintre aceste valori este inaderenţa vieţii româneşti la civilizaţia orăşenească. Spre deosebire de Italia, ne spune autorul, a cărei istorie este în întregime plămădită între zidurile oraşului, la Români oraşul rămâne ceva străin de viaţa colectivităţii etnic autohtonă. Chiar în prima perioadă a istoriei Românilor oraşul are o vieaţă scurtă şi fără proeminenţă, atât propriu zis cât durează latinizarea părţilor dela Dunăre prin administraţie, armată şi prin lumea neguţătorilor, dispărută odată cu invaziile. Năvălirile au distrus orice urmă de civilizaţie orăşenească, aci; în schimb a rămas prezent, viu, în sate, fondul străvechi trac.

Autorul se fereşte de bună seamă de o concluzie extremistă. Satele sunt de sigur şi romane. „Satele noastre, ni se spune, coboară nu numai din lumea îndepărtată a acestor strămoşi (Tracii), ci mai coboară şi din lumea nouă a locuitorilor de oraşe ce au fost în alte părţi Romanii, dar care aci au fost şi ei înainte de toate ţărani aşezaţi în sate" (pag. 18).

Orașul rămâne prin urmare „pe cât de caracteristic vieții italiene, pe atât de străin de rosturile vieții românești" (pag. 14). In schimb satul este, singura formă proprie și durabilă. „Satul cu formele sale evoluate, răsărite din imbolduri militare, economice sau administrative, târgul și cetatea, — forme ce au păstrat de altfel până în secolul nostru și ele caracter rural, — au format deci, și formează și azi, specificul național în domeniul așezărilor umane ale neamului nostru" (pag. 15).

In opoziție permanentă cu satul, orașul rămâne și astăzi la Români centru de vieață izolat. „Orașul rămâne și azi, ne mai spune autorul, în Ardeal, cu toată vechimea sa multi-seculară, un post izolat, străin de rosturile regiunii, post sugrumat, *asediat de cercul de sate românești din jur, fără* de care, cu toată producția lui industrială, toate rosturile sale comerciale, ar fi pierit de mult; iar dincoace de munți, acolo unde rosturi administrative și comerciale nu i-au creat o vigoare nouă, el s'a transformat în târg urmând soarta istorică a atâtor vechi orașe sau cetăți întemeiate de negustori ori cavaleri străini, — sau a rămas ca în Moldova, insulă străină" (pag. 15).

Concluzia practică ce se desprinde dintr'o atare argumentare pare să fie o totală negare în cadrul românismului a orașului, precum și o prudentă abținere față de tot ce este specific și caracteristic lui, cuprinse de autor în formula „ideologie abstractă", și în întruchipări străine de aspirațiile etnicului nostru: diferențiere socială în clase (însași țărănimea înțeleasă o clasă socială în loc de rezervoriu permanent al etnicității), predominarea politicului asupra culturii (reprezentată în deosebi de „pașoptismul politic" = partidul liberal), sau a socialului asupra naționalului (burghezia). Iar dacă argumentarea ne constrânge a adopta și o atitudine deschisă față de prezent, atunci lupta are un singur obiectiv principal: *tirania liberală*. „Lupta pentru dărâmarea tiraniei liberale, conchide lucrarea, nu este numai un simplu proces, ce în acest caz s'ar putea rezolva teoretic, fie prin soluții de dreapta, fie prin soluții de stânga, ci o adevărată bătălie națională în care specificul etnic își caută în sfârșit drepturile sale la viața publică. Lupta aceasta, mai ales la noi, îmbracă haine naționale, deoarece liberalismul nu reprezintă numai o tiranie socială și nici numai impunerea unor concepții de organizare străine de spiritul nostru, ci și instaurarea unei stăpâniri străine prin crearea artificială a burgheziei eterogene" (pag. 124).

Inaderența noastră organică la tot ce este infuzie orășenească nu e singura valoare ce caracterizează după autor, specificitatea etnicului nostru, explicată prin preponderența în aluatul etnic constitutiv a fondului trac. Autorul semnalează și alte valori. Intre acestea, pe primul plan, structura genealogică a satului la Românii cei vechi, de unde caracterul moșnenesc originar al proprietății, și, corelat acestei structuri, regimul de libertăți țărănești, precum și caracterul războinic al boierimii vechi, dinainte de declinul satului, întâmplat, arată d. Balotă, datorită transformării boierimii de sat, de mică proprietate și luptătoare, în boierime dregătorească și latifundiară.

Păstrând întru totul caracterele lui străvechi, trace, satul este în primul rând o unitate economică, cu desăvârșire independentă. „Satul este în cazul românesc, — „ca și în cel slav, acolo unde el moștenește fondul trac și nu reprezintă zadruga slavă, — un element unitar, de sine stătător, care a reprezentat în momentul așezării, un singur nucleu familiar" (pag. 25). In al doilea rând satul este o unitate ermetic închisă cât privește primirea în corpul lui a elementelor eterogene, străine. „In aceste nuclee familiale, ne spune d. Balotă, străinul nu poate să intre și chiar cei din alte sate, români și ei, se puteau așeza în alt sat numai prin înfiere, de unde, „frații de cruce" și „fiii de suflet". *Căsătoria* însăși *nu este decât o înfiere* din punct de vedere al relațiilor sociale în sat" (pag. 26).

Regimul proprietății va fi un corolar al acestor particularități ale satului străvechi. Fără a avea nimic comun cu *mirul* slav, specific comunist și egalitar, regimul proprietății în satul românesc vechi este comunitar numai ca îndreptățire pentru toți ai satului de a avea „parte din moșie", din trupul moșiei moșului descălecător, și nu este deloc egalitar. „Satul românesc în înțelesul său primitiv întemeindu-se pe egalitatea principală a tuturor la dreptul proprietății pământului, nu înțelegea prin aceasta o aplicare practică a principiului la însăși stăpânirea și munca pământului. Dreptul de proprietate a fost egal pentru toți moștenitorii moșului comun, dar proprietatea în fapt, dreptul la muncă și hrană de pe pământul moșiei satului, nu a izvorît niciodată dintr'o împărțire egalitară a pământului între toți membrii comunității familiare a satului, ci fiecare și-a avut numai „partea" sa, atât cât jocul liber al moștenirii sau condițiile economice, i-a păstrat din drepturile moșului comun" (pag. 28).

Intr'o atare aşezare de vieaţă, în care satul are o structură genealogică, iar proprietatea este moşnenească, comunitară ca drept de stăpânire a pământului, dar inegalitară ca stăpânire de fapt, toţi membrii satului sunt oameni *liberi* şi toţi sunt proprii *apărători* ai pământului. Ţăranii, muncitori de pământ şi luptători pentru el, sunt toţi *boieri*. Conducerea într'un astfel de sat revine de drept celui ce prin vârstă reprezintă pe moşul descălecător, prin urmare în temeiul unui sistem de ierarhie natural, ereditar. „In vremurile cele mai vechi, ne spune iarăşi autorul, satul e reprezentat şi primeşte chiar şi cele dintâi întăriri documentare, în persoana celui mai în vârstă dintre urmaşii moşului ce aşezase vatra satului" (pag. 28). Intru început, fireşte, autoritatea revine întreagă moşului ce aşezase satul, cu timpul ea este integral păstrată de cel mai în vârstă dintre urmaşii lui, şi numai „după trecere de vreme, atunci când s'au produs subdiviziuni familiale, atunci când conştiinţa înrudirii de sânge dispăruse, conducătorul satului a trebuit să fie desemnat dintre „bătrânii satului", toţi coborîtori ai strămoşului comun, pe cale de alegere". (pag. 29).

Am desprins din lucrarea d-lui Balotă, şi am reliefat mai mult numai aceste valori, puse de d-sa în legătură cu fondul nostru trac, esenţa etnicităţii noastre conservată credincios şi nealterată de către sate. Cartea cuprinde fără îndoială şi alte probleme. Acelea însă sunt de ordin interpretativ, şi mai puţin de constatare a unor elemente cu putinţă de verificat. Bunăoară, folosind în deaproape teoria lui Giurescu cu privire la transformările clasei noastre boereşti sau pe aceea referitoare la *rumânie*, autorul se crede îndreptăţit să tragă concluzia că întreaga aşezare a satului, la noi, după secolul al XV-lea, ca şi evoluţia stărilor de lucruri la Români până în vremurile noastre, sunt efectul strecurării în corpul etnic originar, al unor elemente străine de spiritualitatea autohtonă, şi că odată eliminate aceste elemente vieaţa românească îşi poate reveni la obârşie, pentru a-şi continua în istorie ascensiunea conţinută în formele de vieaţă arătate, expresie a etnicităţii pure de esenţă tracă.

Cele semnalate sunt însă suficiente pentru a avea în nucleul ei generator lucrarea d-lui Balotă, şi pentru a ne putea da seama despre valoarea conţinutului ei.

Am arătat mai sus că lucrarea d-lui Balotă, este în esenţă o interpretare a istoriei noastre în legătură cu satele, cu caracterul foarte pronunţat de a ne aduce pe nesimţite spre o anumită încheiere: reîntoarcerea la românism prin sate. Problema ridicată de d-sa merită fără îndoială să fie discutată, mai ales că ea intră între preocupările momentului mai mult decât oricând. Chestiunea e: se poate rezema problema revenirii la românism prin sate pe elementele aduse de d-sa în discuţie?

Intâi, procedeul. Autorul nu porneşte dela satul de faţă, ci dela un sat ipotetic, văzut prin prisma judecăţilor de valoare şi a unor vagi analogii cu stările de lucruri din Albania, decât fundându-se pe fapte documentar sigure (documente referitoare la stările de lucruri dela noi nu avem, se ştie, decât din pragul secolului al XV-lea). Şi în orice caz, autorul porneşte dela o interpretare doar *istorică* a satului, când satul este în realitate o existenţă cu mult mai complexă, infinit mai complexă decât ne-o arată ipotetice construcţii de natură istorică.

Al doilea, nu prea ştim ce este „românismul". După autor românismul pare a fi ceva care să reprezinte pe plan de actualitate şi de viitor substanţa etnicului românesc autohton, presupus de Pârvan a intra cu preponderenţă în alcătuirea poporului român. Dar o atare noţiune extrem de vagă, ne-o concede autorul, este ceva şi mai ipotetic — şi în absolută inaderenţă la realităţile de fapt. Despre „românism" s'a mai vorbit la noi, şi cu toată competenţa. A scris o magistrală carte d. Motru. D. Balotă pare a ignora voit atari lucrări. De ce nu ia atitudine?

In sfârşit, autorul îşi *alege*, cum am mai spus, datele. Le izolează din complexul lor structural, le împrumută unghiul său de vedere şi apoi construeşte. Este ceea ce se face în mod obişnuit în esseuri. Felul, bunăoară, cum spune d. Balotă, problema oraşului, sau pe aceea a conducerii, este concludent.

Punerea în felul d-sale a problemei oraşului nu diferă de pildă de a narodnicilor ruşi (d. Balotă, slavist, este în măsură să cunoască de aproape despre ce este vorba). *Ogarev* îi scria răspicat lui *Herzen:* „Pentru ce am avea noi nevoie de oraşe? Oraşele noastre nu există decât în fantezia guvernului; în realitate ele nu au nici semnificaţie şi nici putere". Ogarev avea exact aceeaşi părere falsă despre oraş ca şi autorul lucrării noastre, trădând neputinţa sa de a fi obiectiv.

Este neîndoielnic că oraşul n'a avut la noi, cel puţin în trecut, un rol care să egaleze pe acela al satului, şi tot atât de neîndoelnic este că vieaţa

orăşănească, câtă s'a desvoltat la noi, n'a depăşit prea mult *cetatea* sau *târgul.* Este fals însă a se crea din aceasta o antinomie sat-oraş la Români, a afirma că oraşul nu ne aparţine întru nimic, sau că tot ce a avut în trecutul ţărilor româneşti caracter de decadenţă se datoreşte apariţiei şi extinderii oraşului. A pune astfel problemele înseamnă a dovedi ceva pe care ţi-l pui mai dinainte în gând adică a comite sofisme. Şi cu sofisme nu se rezolvă problemele vitale ale neamului. Cu ele putem cel mult crea o stare de spirit care să ne fie favorabilă.

Dacă la noi oraşul este în adevăr o apariţie mai târzie, iar în unele părţi ale pământului românesc o apariţie legată şi de infiltraţia unor elemente eterogene, asta se datoreşte unor împrejurări care au acţionat la fel în întregul răsărit. Nu poate sta în picioare însă afirmaţia că oraşul nostru este întru totul străin de rasa noastră. Este mai degrabă adevărat că la Români oraşul, deşi venit mai târziu, este totuşi un produs românesc în foarte mare măsură, şi răspunde, potrivit condiţiilor moderne de vieaţă socială, unor trebuinţe organice. Faptul că el a avut şi efecte dezastroase pentru echilibrul general sufletesc nu poate fi decât un aspect trecător, în niciun caz exclusiv la noi, şi aceasta nu îndreptăţeşte să i se nege fiinţa legată organic de etnicul propriu sau vaioarea din punctul de vedere al necesităţilor mari naţionale. In principiu, pe de altă parte, oraşul nu poate să fie străin, pentrucă nu elementele etnice ce după împrejurări pot imprima ocazional accentul lor ansamblului hotărăsc despre geneza în genere a oraşului, ci totdeauna cauze adânci. Acestea pot fi şi ele generale pe epoci, dar pot fi şi locale, ale unor ţări, ale unor puncte chiar, mai favorizate a naşte vieaţă orăşenească. Elementele etnice eterogene, aciuiate provizoriu, pot fi cel mult agenţii ce grăbesc fenomenul, nicidecum nu pot fi ele cauza. Oraşul pe de altă parte, oriunde, *nu poate lua naştere fără sat,* deci *independent de el.* Acest lucru l-a stabilit de mult şi definitiv Sombart. După Sombart oraşul ia naştere, ori din surplusul de element rural ce-şi caută, în împrejurări date, în altă activitate decât aceea de muncă a pământului, ajunsă nerentabilă, capacitatea de creaţie; ori din putinţa de cumpărare pe care o are în foarte înalt grad o categorie restrânsă de populaţie — indiferentă fiind natura funcţiunii sociale care dă acelei categorii putinţa aceasta privilegiată. In parte acest fenomen se întâmplă când condiţiile generale favorizează capitalizarea rentei. In orice caz, putinţa de cumpărare despre care e vorba se exercită cu precădere asupra valorilor produse de economia sătească. Intre sat şi oraş intervine atunci o influenţă reciprocă şi o creştere paralelă.

D-l Balotă urmează un raţionament defectuos şi în ce priveşte alte fenomene româneşti de mare răsunet în istorie, ca de pildă *evoluţia boierimei* şi efectele sociale sau naţionale provocate de ea.

Pledând pentru boieria bazată pe stăpânirea pământului devălmaş, la care dorinţa autorului ar fi să ne şi întoarcem, d-l Balotă socoteşte transformarea acestei forme originare de boierie în boieria de curte, dregătorească şi latifundiară, care i-a succedat din veacul al XV-lea, drept *cauza* decăderii satului străvechi moşnenesc, ajuns repede în situaţia *rumâniei.* De fapt *rumânia* este o caracteristică a regimului feudal, care este general şi nu specific nouă. Specific nouă, adică propriu zis întregului răsărit, poate fi doar timpul când regimul feudal apare în părţile noastre europene. Virulenţa cu care el destramă vechile aşezări rurale dela noi, până a le aduce în starea de decădere vecină mizeriei, este aceeaşi peste tot. Avem aface deci cu un fenomen social adânc şi universal. Boierimea dregătorească şi latifundiară este celălalt aspect al feudalismului, nu cauza decăderii satului moşnenesc.

Aceste observaţiuni nu ne pot opri, de sigur, să relevăm unele formulări fericite care ridică mult valoarea lucrării în părţile ei pozitive.

Vom sublinia bunăoară faptul că d-l Balotă a înţeles cum se cuvine şi pune în deosebit relief concepţia lui Haret despre ridicarea satului. Spiru Haret a fost, fără îndoială, primul om de Stat care a conceput cum trebue ridicarea satului, legând opera lui de amândouă coordonatele problemei: şi de *economic,* dar nu mai puţin de factorul *cultură.* El a înţeles cel dintâi că economia satului, ca organizare, ca nivel, ca prosperitate, este legată intim de nivelul lui cultural. A fi menţionat această concepţie este un merit hotărîtor al lucrării.

Se cuvine însă a menţiona mai ales un fragment final în care autorul, definind tradiţia, aduce o înţelegere mult mai cuprinzătoare decât se face de obicei a fenomenului românesc. D-l Balotă are despre acest fenomen o înţelegere „totalitară". „Va„lorile etnice locale, zice d-sa, nu devin creatoare „decât sub influenţa acelor energii exterioare care „adaptându-se sensului de vieaţă locală se dă„ruesc; tot ceea ce tinde numai către exploatarea „posibilităţilor locale, tot ceea ce înseamnă numai

„încercare de impunere a unor forme străine, pro„voacă vătămări organismului social etnic, dar ră„mâne dela început sortit eliminării: *creațiunea to„talitar românească nu se va putea realiza deci de„cât prin coordonarea etnică a celor trei mari fac„tori sociali, cultura, economicul și politicul*" (pag. 120).

Notă. — Pe marginea unei dări de seamă.

Cartea d-lui Balotă, *Satul izvor de viață românească*, s'a bucurat și de atenția unei gazete ardelene, *Tribuna*, din Brașov, care i-a consacrat o dare de seamă sub semnătura *V. Coman.*

Ne referim la acea dare de seamă nu pentru ceea ce ea cuprinde ca apreciere asupra cărții recensate, ci pentru ceea ce cuprinde referindu-se la „modul de cercetare asupra satului utilizat de fostul Serviciu Social", prin urmare la modul cum înțelege să studieze satul Școala Sociologică dela București.

Ceea ce scrie autorul dării de seamă referitor la noi, și se răsfrânge în primul rând asupra gazetei, dovedește o totală necunoaștere a lucrurilor despre care vorbește, ceea ce nu-l oprește totuși să fie și mult lipsit de măsură.

Stă scris, bunăoară, acolo, referitor la Serviciul Social, că „cercetătorii s'au folosit de formulare și tipare străine în surprinderea sufletului țărănesc dela noi", (o fi avut vreodată în mână recensentul d-lui Balotă, *Indrumări pentru monografiile sociologice*, în care este amănunțit expus planul de detaliu al fiecărui aspect al satului așa cum intră în metoda de lucru a oricărei monografii, și a văzut el că sunt acolo „formulare" și „tipare" străine?). Sau: „modul de cercetare utilizat de fostul Serviciu Social, era plin de durkheimism și de idei de ale ucenicului lui Durkheim, un alt Evreu, Lévy-Bruhl". Sistemul sociologic al Profesorului Gusti *plin* de „durkheimism" și de Lévy-Bruhl! Plin *tocmai* de sistemul de gândire sociologică al cărui obiectivism extrem este obiectul celei mai severe critici în lucrările Profesorului!

Mai interesante însă sunt cele ce știe recensentul privitor la cum au înțeles Echipele Monografice spiritualitatea satului, bunăoară *religia*. „Sentimentul religios era socotit în vieața țăranului nostru ca o anexă, iar când li se părea că-l găsesc prea bogat (= fraza e simțitor îndreptată de noi, ca să fie corectă), reprezentat în cântece, colinde și datini, atunci începeau a susține că cutare obiceiu religios (ce stil!) derivă din te miri ce superstiție".

Când îi era ușor, spre a se convinge de realitate, să deschidă una din lucrările publicate și să citească ce este scris acolo. E mai cinstit însă, se vede, să te pronunți fără să cunoști despre ce vorbești!

Mai sunt, de sigur, și alte frumuseți în darea de seamă din *Tribuna*. Iată ce știe, de pildă, recensentul despre Marx, Durkheim și Lévy-Bruhl: „Durkheim și Lévy-Bruhl erau de un neam cu Karl Marx și toți trei luptau pe trei fronturi pentru alungarea factorului spiritual și în deosebi a celui religios".

Stă mintea în loc până unde merge sfertodoctul!

Pentru ce ne-am sesizat noi, totuși, de asemenea dovezi de ignoranță?

Fără îndoială că nu pentru a arăta ce este metoda și care este gândirea Profesorului Gusti. Stau de față pentru aceasta *Sociologia Militans*, sau *La science de la réalité sociale*, sau *Problemele Sociologiei*, sau *Cunoaștere și Acțiune în Serviciul Social* — lucrări fundamentale și la îndemâna orișicui. Stau și monografiile Școalei, ce se numesc: *Nerej un village d'une région archaïque: Clopotiva, un sat din Hațeg; Drăguș, un sat din Țara Oltului;* sau cercetările publicate de mult în *Arhiva* (anul IX). Pentru teoria și practica monografiei sunt la îndemâna oricui *Teoria monografiei sociologice* a lui Traian Herseni sau *Tehnica monografiei sociologice* ori *Monografia unui sat* ale lui H. H. Stahl.

Nu urmărim deci să lămurim pe nimeni asupra Școalei, fiindcă cei ce o cunosc nu au nevoie de lămuriri, iar pe autorul dării de seamă nu ne hazardăm să-l ucenicim fiindcă, din ce scrie, se arată prea sub nivel ca să ne atragă o atare treabă.

Am făcut-o cu toate acestea, și pentru un motiv foarte serios. Darea de seamă a apărut nu în orice gazetă, ci într'una care prin titlu mărturisește voința de a se găsi pe linia tradițională a bunei gazetării ardelene, a *Tribunei* din Sibiu de pildă, de altă dată.

Cum poate o gazetă ardeleană, din Brașov, să îngăduie asemenea lucruri? Oare recensentul despre care a fost vorba *reprezintă* cultura la Tribuna?

D. Papadopol

ARRIGO SERPIERI: *Guida e ricerche di economia agraria. Roma.* Libreria Internazionale, 1929. Pagini 178.

Lucrarea ce prezentăm este prima publicaţie a Institutului Naţional de Economie Agrară din Roma. Cu toate că a apărut din 1929, prin faptul că este o îndrumare metodologică pentru cercetarea fenomenelor agrare, are valoare permanentă şi implicit actuală. Se încearcă să se precizeze conţinutul realităţilor: *gospodărie, venit, cheltuieli, excedent, deficit, bilanţ* etc., cu care se operează în cercetarea fenomenelor agrare. Cum definirea acestor realităţi este încă în faza de precizare, lucrarea are o valoare foarte actuală. Lucrarea profesorului A. Serpieri a aparut tocmai în momentul in care Institutul Internaţional de Agricultură dela Roma, pentru a face comparabile datele de contabilitate din diferite ţări, a încercat să unifice în măsura posibilului pe de o parte metodele iar pe de altă parte conţinutul termenilor utilizaţi. In 1929 la Congresul Internaţional de Agricultură ţinut la Bucureşti, s'a ajuns la un quasi-acord în ceea ce priveşte metodele de contabilitate şi conţinutul categoriilor contabile (venit, bilanţ, excedent etc.), ce urmează să fie folosite în cercetările agrare, aşa dar, tocmai în anul în care a apărut şi lucrarea ce recenzăm.

Lucrarea are 3 părţi: a) *noţiuni introductive;* b) *ghiduri-chestionare,* şi c) *bilanţurile gospodăriilor agrare* şi *interpretarea lor.*

Prin *producţiunea agrară* înţelege producţiunea propriu zis agrară, producţiunea pastorală şi cea forestieră. Primul element de care trebue să se ţină seama în cercetarea agrară sunt *zonele agrare* definite ca unităţi naturale, economice şi administrative. Dela zonele agrare care privesc unitatea teritorială, cercetarea trece la exploatări sau la unităţile de producţie şi consum. Prin exploatare agrară autorul înţelege „combinarea mijloacelor de producţie prin care persoana (fizică sau morală) a întreprinzătorului efectuează pe propriu risc producţiunea". Ca mijloace de producţiune sunt *munca* şi *capitalul,* primul fiind „serviciul productiv al omului (servicii personale)" şi secundul „bunuri materiale care se transformă parţial sau total în produse şi al căror uz denumit *serviciu productiv* durează un anumit timp".

Exploatările agrare pot fi de trei genuri: *a)* exploatări de tip *muncitoresc;* b) *capitalist,* şi c) *intermediar.* Prima formă valorifică exclusiv munca întreprinzatorului, a doua, munca străină deosebită de munca întreprinzătorului şi a treia parte munca întreprinzătorului, parte munca straină. Tipul capitalist se mai deosebeşte prin aceea că factorul principal în producţiune este *capitalul.* Din punctul de vedere al participării in economia de schimb, exploatările pot fi: *a)* acelea care urmăresc realizarea unei diferenţe monetare maxime între valoarea produsului şi costul său (exploatarea tipică de *speculaţiune); b)* acelea care urmăresc satisfacerea nevoilor întreprinzătorului (economia domestică), şi *c)* acelea care urmăresc satisfacerea nevoilor publicului sau a persoanelor străine de exploatare.

O importanţă mare are modul de *organizare* şi funcţionare al exploatării agrare. In *organizarea* exploatării sunt cuprinse: *a)* succesiunea culturilor; *b)* transformarea produselor; *c)* raportul între persoanele care cooperează în exploatare şi cu deosebire raportul între întreprinzător şi proprietar şi întreprinzător şi muncitorii manuali. In *funcţionarea* exploatării sunt de urmărit: *a)* modurile de fertilizare, şi *b)* modul de executare al operaţiunilor cu forţele motrice, maşini operatoare sau transformatoare, inclusiv animalele. Urmărite, organizarea şi funcţionarea trebue să se poată deduce pentru exploatare: a) *ciclul de producţiune;* b) *cantitatea medie* de produse directe ale terenului şi produsele industriei transformatoare; c) *cantitatea medie* a mijloacelor de producţie; *d)* gradul de *activitate* şi *intensitate,* şi e) *bilanţul.*

In continuare se conturează raporturile între exploatare şi proprietatea rolului şi între exploatare şi munca manuală, se delimitează categoriile profesionale din agricultură şi se arată modul de alegere al familiilor tipice, tipurile economice ale exploatărilor (şi alegerea exploatărilor tipice), ciclul producţiunii agrare, munca şi capitalul şi în urmă regimul funciar. In întreagă această parte elementele sunt clasificate şi definite de natură să permită *cercetarea contabilă* şi evidenţierea *rezultatelor* pozitive sau negative ale exploatărilor agricole. Spaţiul nu ne permite să redăm aceste clasificări.

In partea a doua a lucrării, cum s'a menţionat mai sus, sunt ghiduri chestionare pentru: *a)* studiul *general al economiei* şi *producţiunii* agrare într'un teritoriu; *b)* studiul monografic al *gospodăriilor tipice* (gospodărie agrară, gospodărie forestieră şi comunitate munteană; *c)* studiul monografic al *întreprinderilor de transformare funciară;*

d) studiul *condițiilor* locuitorilor într'un teritoriu, și *e)* studiul monografic al *familiilor locuitorilor.* Caracterul analitic al acestor ghiduri chestionare face ca să nu poată fi redată nici chiar în ansamblu structura lor. Sunt în așa mod concepute, încât pe de o parte să caracterizeze structural exploatările agrare, iar pe de altă parte să dea posibilitate a se sezisa fenomenul agrar în dinamica lui.

Partea a treia a lucrării se referă la *bilanțurile exploatării agrare* și *interpretarea lor.* Bilanțul exploatării confruntă *producțiunea brută* cu *costul ei.* Bilanul poate fi *preventiv* sau *final,* referindu-se la un ciclu de producțiune. Producțiunea constă din produse *directe* ale solului și produse *indirecte* care rezultă din transformarea în cadrul gospodăriei primelor. Produsele nu sunt numai *bunurile materiale* ci și *serviciile* (în principal munca animalelor. Produsele pot avea următoarea destinație: *a)* sunt vândute pe vieață; *b)* sunt consumate de întreprinzător și familie; *c)* sunt consumate de muncitorii exploatatori; *d)* sunt întrebuințate în exploatare ca instrumente de producțiune. Toate categoriile de produse (dela *a—d),* constituesc *producția brută.* Exclusă partea din producțiune care se întrebuințează ca instrumente de producțiune în exploatare, din producția brută se obține *producția* brută de *vânzare. Costul* producției unui ciclu este format din: *a)* reintegrarea totală a *capitalurilor circulante* și a cotelor de amortizare din *capitalurile fixe; b)* serviciul în decursul ciclului prestat de *capitalul funciar* și de capitalul de *exploatare* (servicii reale), și *c) serviciile muncii* (servicii personale).

Valoarea producției brute și valoarea costului ca elemente ale bilanțului sunt: *a)* parte intrări și ieșiri *efective de monedă* (respectiv cumpărări și vânzări de produse) și *b)* parte sunt evaluări care nu au la bază intrări și ieșiri de monedă (efectiv consum intern de produse). Primele reprezintă cota-parte de participare în economia de schimb a gospodăriilor și secundele sunt calcule complimentare necesitate de evidențierea contabilă a rezultatelor. Valorile din bilanț sunt din această cauză parte *reale,* parte *calculate* iar profitul după cum se stabilește pe prima categorie de valori sau pe a doua este un *profit real* sau un *profit calculat.* Urmează indicațiuni asupra sesizării distribuției *produsului net* între factorii care participă la procesul de producție în cadrul exploatării agrare, ca și exemple concrete de aplicare de bilanț general și bilanțuri parțiale la genuri variate de exploatări.

Lucrarea Prof. A. Serpieri este o lucrare de mare valoare pentru cei care se preocupă de cercetările din domeniul agrar. Conține indicațiuni care cu ușoare modificări constituesc îndrumări complete pentru sesizarea aspectelor statice și dinamice ale realității agrare. Lipsa în general în literatura economică a lucrărilor cu caracter de metodă îi ridică în plus valoarea.

Roman E. Moldovan

PROF. GIOVANNI LORENZONI: *Introduzione e guida ad un inchiesta sulla piccola proprietà coltivatrice postbellica in Italia. Roma.* 109 pagini. Libreria Internazionale, 1929.

Plecând dela importanța pe care o au proprietarii mici de pământ în agricultura italiană, Institutul Național de Economie Agrară dela Roma a inițiat în 1929 o anchetă asupra micii proprietăți. Conducerea anchetei a fost încredințată Prof. *G Lorenzoni,* iar broșura ce prezentăm este *introducerea* și *ghidul* acestei cercetări. Rezultate finale au fost publicate în lucrarea: „Inchiesta sulla piccola proprietà coltivatrice formatasi nel dopoguerra", pe care o prezentăm de asemenea mai jos.

Broșura se împarte în două părți bine distincte una de cealaltă. In prima parte sunt prezentate aspecte generale și speciale în legătură cu agricultura italiană și străină și aspecte conexe cercetării monografice în general și referitoare la mica proprietate în special, iar în partea a doua este redat integral chestionarul care urmează să servească anchetei.

Ancheta inițială de Institutul Național al Economiei Agrară este a treia cercetare de proporții mari din agricultura italiană. Prima a fost în 1880—85 și a doua în 1907—10. Ambele aceste anchete au avut un caracter relativ parțial prin conținut dar general prin extensiune — aspecte generale ale agriculturii — spre deosebire de cea prezentă, care se referă la o singură problemă — aceea a micii proprietăți teritoriale. De asemenea ancheta a fost limitată la zonele unde fenomenul — respectiv formarea micii proprietăți agricole — apare mai evident. Intre alte motive care au determinat această anchetă sunt și rezultatele recensămintelor din 1911 și 1921, care, confruntate arată o scădere relativă a tuturor categoriilor din populația agricolă, cu excepția proprietarilor, al căror număr a crescut cu 14,4%. Scăderea cea mai accentuată a înregistrat-o categoria zilerilor agricoli, ceea ce

denotă existența unui proces activ de formațiune al micii proprietăți

Intrucât prin natura ei însăși — conține în principal indicațiuni concrete și detailate de ceea ce trebue înregistrat — broșura nu poate fi rezumată, iar pe de altă parte expunerea rezultatelor anchetei prin prezentarea cărții ce urmează a aceluiași autor, cuprinde implicit și aceste indicațiuni de metodă, ne mulțumim de a o fi semnalat.

Roman E. Moldovan

PROF. GIOVANNI LORENZONI: *Inchiesta sulla piccola proprietà coltivatrice formatasi nel dopoguerra.* Roma, 1938.

Lucrarea prezintă rezultatele finale ale anchetei inițiate în 1929 de Institutul Național de Economie Agrară din Roma, privitoare la situația micii proprietăți în Italia de după războiu.

Lucrarea se compune din trei părți, a căror succesiune este: a) *expunerea faptelor;* b) *analiza fenomenului observat,* și c) *propuneri și concluziuni.*

In expunerea faptelor prezintă realitatea structurală din agricultura italiană, grupate faptele dupa zonele teritoriale naturale, adică: Italia septentrională, centrală, meridională-continentală și Italia insulară. Dela 1919 la 1933 suprafețele arabile deținute de mica proprietate au crescut în întreaga Italie cu 5,7%. Pe zone teritoriale naturale, creșterea cea mai mare s'a înregistrat în Italia septentrională, urmată de Italia insulară, Italia meridională și Italia centrală. Pe provincii, creșterea cea mai însemnată a fost în Veneția, cu 11,3%. Lombardia cu 11,0% și Sicilia cu 7,8%. Pe regiuni agrare în întreaga Italie, proprietatea mică s'a extins dela 1919 la 1933 cel mai mult în câmpie cu 7,9%, urmată de regiunea de coline cu 5,3% și în regiunea muntoasă cu 3,8%. După datele cu caracter general se expune detailat pe provincii în cifre absolute și relative creșterea înregistrată de suprafața deținută de mica proprietate. Datele fiind detailate nu pot fi expuse într'o prezentare ca cea de față.

In partea a doua a lucrării se face *analiza fenomenului* sub aspectele pe de o parte a cererii și ofertei de pământ, iar pe de altă parte a forțelor dinamice operante, considerate ca atare, emigrațiunea, războiul și lupta de revendicări susținută de populațiunea rurală. Se analizează de asemenea modificările înregistrate în domeniul agrar, economic și social, colonizarea marilor latifundii, situația actuală și cauzele ei ca și factorii de succes și insucces. In ultima parte a capitolului al treilea, se face coordonarea datelor statistice, respectiv se evaluează gradele de corelație între mediul agricol și populațiunea agricolă — între posibilitățile mediului și trebuințele populațiunii.

In partea a treia care cuprinde *propuneri și concluziuni,* se încearcă să se arate ce se poate face pentru conservarea și consolidarea micii proprietăți agrare, tratând în mod mai detailat regimul juridic de succesiune a proprietății.

După datele recensământului din 1931, numărul total al populației agricole este 19,7 milioane locuitori, repartizați în 3,9 milioane familii. La 100 km² de suprafață agricolă și pădure, revin 13,7 familii sau 69,1 membri.

Dacă s'ar repartiza suprafețele agricole arabile în număr egal de ha pe familie, ar reveni de fiecare familie 4,2 ha. Suprafețele nearabile revin la 3,1 ha. Aceste date se referă la anul 1931, când s'a făcut recensământul.

Dacă se compară evoluția participării și distribuțiunii suprafețelor agricole și păduroase în 1931 față de 1921, se constată pentru ansamblul regatului italian că suprafața ce revine de fiecare familie agricolă a rămas constantă fiind 7,3 ha în 1921 și 1931. Suprafața medie de teren propriu ce posedă fiecare familie a fost în scădere cu 1,9 ha de familie. Diminuarea suprafețelor medii ce dețin în proprietate familiile a fost cu deosebire accentuată în câmpie, unde s'a redus cu 4,1 ha dela 1921 la 1931.

S'a menționat că autorul consideră ca forțe ce au operat transferările din agricultura italiană în principal emigrațiunea, războiul și lupta politică a agricultorilor. Emigrațiunea a operat în principal prin veniturile ce le-a creat emigranților și care au fost plasate în mare măsură în cumpărări de pământ. Considerat fenomenul în ansamblul regatului italian dela războiul mondial până în 1930 (media 1919—1930), numărul emigranților la 100 de mii locuitori revine la 754 anual. Fenomenul a avut o intensitate mult mai mare în anii anteriori războiului.

Un tablou sintetic redă foarte concludent transformările ce s'au operat în agricultura italiană dela 1921 la 1931, ca urmare a unui ansamblu de cauze. Luând anul 1921 egal cu 100 în 1931, indicele *numărului total* al agricultorilor masculini peste 10 ani, a fost 91,1 (în scădere deci). Pe categorii, în creștere au fost ca număr în 1931 față de 1921 arendași, semi-arendași, micii proprietari și agricultorii conducători a propriilor terenuri, iar în scădere zilerii. Numărul acestora din urmă a scă-

zut foarte mult dela 2,8 milioane în 1921 la 1,6 milioane în 1931. Reducerea numărului muncitorilor cu brațele a avut o evoluție diferită după regiuni. Reducerea cea mai mică a fost în Italia septentrională (76,9 în 1931 față de 1921=100), iar cea mai accentuată în Italia meridională unde în indici cu aceeași bază numărul muncitorilor agricoli cu brațele a fost de 70,5.

Un aspect interesant este cel al științei de carte. Numărul științorilor de carte la 100 locuitori — populație masculină de peste 6 ani — a fost cu + 8% mai mare în 1931 față de 1921. Pe regiuni progresul științei de carte a fost identic în Italia centrală și meridională continentală (+ 9%) și deosebit și mai atenuat în Italia septentrională (+ 3%).

Cu toată extinderea după războiu a micii proprietăți agricole, mărirea expansiunii acesteia nu reprezintă decât 5,7% din suprafața totală a suprafețelor cultivate în Italia.

In încheiere, după ce se ocupă de regimul politic, economic și social în cadrul căruia se desvoltă mica proprietate țărănească și după ce face o serie de propuneri menite să conserve și consolideze mica proprietate, se ocupă de regimul succesiunilor, în special de ordin cooperatist, demonstrând necesitatea abolirii, cel puțin a împărțirii în loturi de dimensiuni fixe a pământurilor moștenite.

Lucrarea Prof. G. Lorenzoni privind problema desvoltării micii propiretăți agricole în perioada de după războiu în Italia merită a fi semnalată, atât pentru faptul de a fi studiat și implicit redat realitatea în unul din sectoarele cele mai interesante ale agriculturii, cât și pentru faptul că poate servi ca îndrumător metodologic de mare valoare.

Roman E. Moldovan

S O C I O L O G I E U R B A N Ă

WILLY HELLPACH, *Mensch und Volk der Grosstadt*, Ferd. Enke Verlag, Stuttgart, 1939, XII, 139 pag.

S'ar părea că o cercetare în domeniul marilor orașe nu prezintă un interes deosebit la noi, în România. Cert este că nu avem o vieață urbană în aceleași forme ca în Apus sau în America; totuși, și la noi, există atâtea probleme ale orașului pentru simplul motiv că avem și noi orașe. Aceste probleme devin stringente și se cer rezolvate nu numai în raport direct cu concentrarea numerică a populației, ci — după cum vom vedea — ele sunt în funcție de mediul general orășenesc, de acel climat specific, existent până și în centrele urbane mai mici, purtând în forme mai puțin complexe aceleași caracteristici ca și orașele „mondiale".

Acesta este un prim aspect al cercetărilor urbane, care interesează deopotrivă și în România.

Dar o pătrundere în psihologia socială a omului și populației care trăește la oraș, cercetând procesele de migrare dela sat la oraș, căutând descrierea și fixarea tipului antropologic al individului, „capabil" de o vieață urbană, apare un alt aspect al sociologiei orașelor — înțelegem prin aceasta privirea de ansamblu a proceselor sociale urbane, — de data aceasta mult mai important pentru vieața socială a României. Este vorba de însuși procesul de urbanizare; stagnarea și excrescența acestuia; limitele care, eventual, ar putea să apară în cadrul vieții istorice naționale ale unui popor.

E un al doilea aspect al interesului pentru asemenea cercetări.

Dar, înainte de a se prezenta această latură „practică" a cercetărilor, ni se înfățișează însăși problema metodei cercetărilor: *întemeierea unei cunoașteri exacte a fenomenelor urbane.* Și în privința aceasta, cartea d-lui W. Hellpach cuprinde o serie de juste stabiliri, asupra cărora insistăm cu precădere. Căci autorul cere nu mai puțin decât „o știință a orașului mare" (pag. 122—123), situându-se pe o poziție de strictă obiectivitate și fără a tinde de a oferi rezultate care să vizeze o înlocuire a acțiunii.

Pentru a putea comenta și sublinia aceste aspecte mai susindicate, vom urma șirul ideilor autorului.

Unii poeți și intelectuali iau o atitudine de opoziție față de marile orașe. E o reacțiune față de vieața *consumatoare* complexă și nesănătoasă, pe care trebue să o ducă populația din marile centre urbane. In această ordine de idei, se propun soluții ca întoarcerea la țară, combaterea excesului de urbanizare și altele.

De cealaltă parte, stau acei cercetători și cunoscători ai vieții sociale, care văd în orașe centrele de conducere politică, spirituală și economică. Citează din Ratzel:

„Ca centre ale puterilor politice sau spirituale, ca focare de cultură, orașele sunt acele locuri ale pământului spre care sunt atrase toate forțele care vor să domine. Intrecând satul ca desvoltare, orașul oferă satului o importanță politică, pe care el n'ar avea-o fără oraș. Concentrarea acestor masse în spațiul restrâns al orașului promovează și accelerează vieața culturală și cea politică. Există mari mișcări în istorie cu o origine curat orășenească... cea mai veche biserică creștină are un caracter de mare oraș. Apostolii ei... tind spre centrul mare al comerțului mondial... Puterea de vieață a orașelor este mult mai mare ca acea a ținuturilor rurale" (pag. 1).

Intre aceste două atitudini, d-l W. Hellpach, fixează punctul de plecare: „O premisă reală este cunoașterea *științifică, studiul* marelui oraș. Fără aceasta, lupta împotriva orașului mare rămâne zadarnică, mai mult, fără aceasta, ea poate folosi arme greșite și poate da greș în țelul ei", (pag. 4). Pentru a înfățișa primatul unilateral al marilor orașe, dar pe cât posibil în mod nevătămător și totuși pentru a învedera ceea ce rămâne al lor, trebue stabilit în mod științific *„acel ceva care mână oamenii spre centrele urbane și ceea ce devin ei acolo"*, (pag. 4).

Problema care se desprinde din întreaga lucrare, este aceasta: există un tip de om (Menschenschlag), care tinde spre oraș, și, dacă există, e format în noul mediu — sau vine chiar din sat cu anume însușiri înăscute (von Hausans) — „oamenii dinamici"?

Aceasta e o întrebare capitală și autorul nu o va putea răspunde, bazându-se pe datele de până acum, decât în parte și, de sigur, fără certe concluzii.

Impărțită în trei capitole: I. *Tipicul (Antropologia); — Cunoașterea constituției populației marilor orașe;* II. *Pribofizica vieții în orașele mari;* III. *Psihologia socială și caracterologia omului din marile orașe,* cartea aceasta este o cercetare a unui filosof și medic, punând accentul pe latura psihofizică a vieții urbane. Aspectele istorice, cauzele sociale, sunt privite numai în al doilea rând. Autorul își concentrează atenția asupra substratului uman și a raportului dintre acesta și mediul psihofizic. Ea este deci pe linia lucrărilor și a metodei sale, ilustrată în scrieri anterioare, ca *„Einführung in die Völkerpsychologie"* (1938) ș. a.

In jumătatea a doua a secolului trecut, Germania a cunoscut o mare creștere a orașelor. Mai ales în Vestul țării, acest fenomen se desfășura în forme tot mai impunatoare. Emigrarea în număr extraordinar de mare a locuitorilor dela sat la oraș, l-a pus și pe Bismarck să caute explicarea fenomenului. După spusele sale, lucrul s'ar explica prin dorința omului sărac „de-a gusta o vieață mai ușoară, mai liberă și mai plăcută". Adevăratul substrat al deplasărilor populației trebue căutat în lupta ce se mai dădea între vieața întârziat feudală a satelor și caracterul liberalist al nouilor orașe industriale.

Explicarea „prin dorința unei vieți mai bune", motivată chiar prin acea luptă de eliberare de sub un sistem social devenit insuportabil, nici ea nu poate clarifica fenomenul acesta, vechiu de când civilizația, al trecerii unor elemente rurale la oraș.

Căci pătrunzând mai bine în lupta vieții orașelor, ne convingem, odată cu atâția cercetători ai fenomenului, că „orașul se menține și crește prin emigrarea elementelor superioare mintal și mai capabile ca spirit de întreprindere, dela țară", (pag. 15), citat din Schallmayer *„Vererbung und Auslese in ihrer soziologischen und politischen Bedentung"*, (1910). Prin urmare, o epocă de înflorire a orașelor, așa cum a cunoscut-o în general secolul trecut — datorită progresului tehnic și economic, — înseamnează în acelaşi timp o mare deplasare de indivizi dela sat la oraș. Ce fel de oameni sunt aceștia, și de ce pleacă?

Un adversar al urbanizării (H. F. K. Günther, *Die Vestädterung*, Leipzig, 1934), admite totuși că, dela sate pleacă spre oraș oameni inteligenți, cu tendințe de conducători, însă alături de aceşt'a, adaugă același autor, mai pleacă tot atât de mulți indivizi de calitate dubioasă. Unele cercetări americane par să arate că elementele incapabile covârșesc pe cele capabile.

Pusă astfel problema, zice d-nul Hellpach, evident că suntem nevoiți să alunecăm spre un pesimism iremediabil. Căci cei mai mulți înțeleg prin elementele bune pe „cei 10.000", elite, iar în contrast cu ea, — mulțimea de pe străzi și din cartierele rău famate. Dar, de cele mai multe ori, clasa mijlocie este neluată în considerare, și tocmai ea formează 4/5 din populația orașelor, fiind stratul de oameni corecți, harnici și ambițioși ai orașelor.

Până în prezent, constată d-nul W. Hellpach, nu există cercetări numeroase și bine întocmite asupra motivelor care fac ca unii locuitori să plece dela țară la oraș.

Invățătorul Iosef Müller (Siebungsvorgänge bei der Abwanderung vom Dorfe, nedatat), căutând să

stabilească aceste motive în satul său, găsește că ele sunt datorate unei „forțe majore": 1) omul nu mai poate trăi în sat din lipsă de venituri sau ocupație; 2) pilda celor ce au plecat și au reușit la oraș. El subliniază că pleacă cei mai buni muncitori, cei mai harnici, cei mai întreprinzători.

Alții cercetători ajung la aceeași concluzie, stabilind însă un criteriu „didactic", intelectual. După aceștia, pleacă dela sat elementele școlare cele mai bune, anume de două ori atâția față de câți rămân dintre cei buni. In ceea ce privește sexul femenin, el este acela care dă orașului un procent mai mare de elemente rele.

De aci se naște îngrijorarea ca prin continua emigrare a elementelor celor mai bune dela sat, satul să nu rămână într'o stare de totală decădere și sleire a forțelor creatoare. Dar această îngrijorare nu este întemeiată, pentrucă orașul consumă iar satul este într'o continuă creștere, prin mai marea sa forță de procreație. După Hellpach, problema esențială este de a menține echilibrul între sat și oraș.

Insă analiza „orășanului' trebue dusă mai departe. Trebue să pătrundem, zice autorul, în ceea ce îi este caracteristic ca exterior. După ce arată, în treacăt, că în domeniul raseologic nu mai putem rămâne azi la ceea ce a stabilti Otto Ammon, sau alții, indică acele caractere fizice generale cunoscute ca semne ale orășanului. Orășanul e un tip de om mai înalt, cu cât e mai sus pe scara socială, cu atât și înălțimea crește, iar deosebirea corporală între cei bogați și săraci, în cuprinsul orașului, e mai mare ca între săracii și bogații dela sat. Trece apoi la forma capului — orășanul ar fi dolihocefal, — dar autorul remarcă just că toate aceste semne exterioare nu ne spun nimic, în fond. Ele însele se explică prin mediul în care se produc. Aci apare o nouă întrebare: aceste evidente deosebiri între orășan și sătean, sunt ele cauzate de mediul urban, sau există în germene chiar din capul locului la indivizii *care au tendințe de-a pleca dela țară?* Un al treilea semn exterior al orășanului este culoarea pielii. Spre deosebire de impresia curentă, s'a stabilit că, în general, orășenii au o culoare a pielii mai întunecată decât sătenii. în plină contradicție — deci cu celelalte — semne fizice ale orășanului (înălțime, dolihocefalie). Totuși elita orașului are o culoare a pielii mai deschisă. Culoarea pielii mai întunecată la oraș s'ar explica prin munca mult mai grea a celor din clasele de jos din orașe.

Toate aceste „stabiliri" nu sunt decât de domeniul ipotezelor. Hellpach citează următoarele din Sorokin-Zimmerman, *Principles of Rural-Urban Sociology,* N.-York, 1929, pag. 142: „Nu găsim nicio evidență sigură că orașele atrag mai ales pe cei de care am vorbit, fie înalți, fie bruni, fie dolihocefali, sau cu capul mare și viceversa", (apud. Hellpach, note 15 a, pag. 128). Incât concluzia sa nu poate fi decât de natură programatică și metodică. *„Ar rezulta ceva deciziv numai dacă s'ar cerceta oamenii din punct de vedere antropologic în momentul în care pășesc dela sat la oraș și, pe urmă, din nou, după ce aceștia au trăit un timp mai îndelungat la oraș; dacă s'ar stabili alegerea lor la căsătorie și constituția copiilor lor ș. a. m. d."* (pag. 28—29).

Rolul antropologiei atomiste, constată Hellpach, bazată pe tehnica măsurătorilor este acum, în Germania, perimat; în schimb a crescut posibilitatea de a se stabili date mult mai importante din punct de vedere antropologic prin legislația național-socialistă a certificatelor de ereditate și sănătate, prin fișele Frontului Muncii etc., date care vor înlesni o cunoaștere mai aprofundată și a fenomenelor sociale de trecere dela sat la oraș.

Un fapt, considerată global deosebirea dintre sat și oraș, pare să fie semnificativ: este acea diferență de „tempo" între viața lentă și adinamică a satelor și agitarea incontinuă din orașe. Dar și această „mobilitate", mai mare a orășanului depinde de structura psihofizică a națiunii din care face parte, ea poate fi pusă în legătură cu anume evenimente sociale, cu tendințele revoluționare sau de prefacere economică, politică etc., fenomene ce pot cuprinde deopotrivă și orașul și satul. In consecință tipul de om „orășan" este foarte greu de definit. Totuși el se conturează, evident, aparte. El este altceva, față de omul dela țară. Dacă avem în orășan un om transformat, este această transformare reversibilă? (pag. 34) se întreabă d-l Hellpach. Poate fi el „din nou, adaptat satului"? Acest tip de om nu poate fi elucidat fără a-i cunoaște bine mediul.

Deci, necesitatea de-a intra în psihologia orașului. D-l Hellpach privește problema sub raport biologic. In domeniul biologic se poate dovedi variația ființelor după mediu. De aci rezultă dublul aspect al tipului biologic: *genotipul* și *fenotipul,* — acesta din urmă ca rezultat al mediului. In mod analog, d-l Hellpach vede problema omului din mediul urban. Ceea ce însă îl reține este întrebarea dacă acest „fenotip" al poporului dela oraș nu atacă, într'o măsură, însuși genotipul: *„Formează*

marele oraş un tip de popor având un fel de a fi special, dar cu o viabilitate nemicşorată — sau, ceea ce formează marele oraş e ceva corupt în orice caz un produs denaturat? (pag. 40). Nu e vorba aci de acel procent de oameni care sunt mereu măcinaţi de roata nemiloasă a vieţii istovitoare din oraşe, „ci e vorba dacă procentul ce se impune, e viabil şi rămâne aşa" (pag. 40). Deci autorul elimină atitudinea romantică în faţa jertfelor pe care le cer metropolele, întrebându-se însă de naturalul forţelor care rămân, în modul lor de manifestare şi creaţie. „Numai aceasta e întrebarea cu adevărat ştiinţifică asupra fenomenului de realitate al populaţiei marilor oraşe" (pag. 40).

Urmează apoi o detailată descriere a climei oraşului: temperatură, — variaţia mică a acesteia, — umiditate; vânturi; lumină — care pare să aibă o deosebită importanţă — rolul şi culorile specifice oraşului; alimentarea ,îmbrăcămintea ;patul; toxinel.e Toate aceste, analizate prin cercetări de amănunt, reconstitue un mediu cu totul aparte, de-o artificialitate extremă, izolând pe om de forţele naturii, transportându-l cu adevărat într'o altă lume.

Două fenomene sunt imediat observabile în viaţa biologică a orăşanului: accelerarea creşterii şi accelerarea generativă (generative Acceleration). Creşterea omului din oraşe, fenomen observat în America şi în ţările Apusene, este specifică; deşi această creştere se observă în general ca un proces spontan periodic al rasei europene, căruia îi va urma unul de micşorare a înălţimii. El însă poate fi interpretat şi ca semn de degenerare.

Cât priveşte accelerarea generativă ea s'ar putea explica prin ipoteza că la oraş vin elementele umane cele mai mobile, mai sensitive şi că aci viaţa este mai excitantă decât la ţară. Totuşi această *„capacitate precoce de a procrea"* este cu totul altceva decât *„voinţa de a avea copii"*, care nu există la oraş nici pe departe în acelaşi grad ca la sat, fiind tocmai un semn al decăderii biologice urbane (pag. 67).

Al doilea mare cadru al vieţii urbane e format de fenomenele psihice. Autorul insistă asupra fenomenelor psihice ale orăşanului caracterizat prin capacitatea sa de *inducţie, de iradiaţie* şi *de contrast.* Cercetează fenomenele de mulţime; contact strâns între indivizi; totuşi înstrăinare; dinamică; starea de continuă veghe; încordarea; vigilenţa senzuală şi indiferenţa emoţională; nivelarea temperamentului şi a caracterului; subiectivismul accentuat; „libertatea" orăşanului; intelectualismul; specializarea şi deformarea profesională.

Reia problema natalităţii la oraş, privind-o, de data aceasta, mai mult, sub aspectul ei psihologic. Astfel printre principalele cauze ale scăderii natalităţii la oraş trebue văzue cele de ordin moral şi material. Sub raport psihologic ea se explică prin ambiţie — o însuşire capitală a orăşanului mijlociu mai ales — şi prin tendinţa spre izolare — individualism—; iar din punct de vedere material prin lipsa de locuinţe, alimentare, timp liber etc. Nu este la baza acestei stări de scădere a natalităţii, o „moleşire" a omului dela oraş, căci „dimpotrivă oraşul căleşte pe om, aci e marea luptă a vieţii, aci se face selecţiunea cea mai deficilă" (pag. 84—85). Combaterea acestui rău nu are nimic de câştigat prin predici morale şi ideologice, ci numai intervenţia reală, bazată pe cunoaştere poate aduce un folos palpabil.

Interesante sunt capitolele care tratează despre formarea limbii în centrele urbane; despre corelaţia dintre pronunţare şi modelarea feţii; despre artifcialul vieţii urbane, cât şi cel despre excrescenţa culturală a oraşului.

Incheierea acestui studiu e numai programatic categorică, pentrucă cele mai multe probleme, cât mai ales problema centrală a „tipului de om urban", nu rămân, până la urmă, decât tot probleme. Fie că e vorba de popoare care încearcă o desurbanizare, fie că e vorba „de popoare mici şi rămase într'o fază de primitivitate", prin renunţarea la formarea oraşelor în stil mare (pag. 120), pentru toate se impune cunoaşterea ştiinţifică a marilor oraşe. D-l Hellpach enumeră un şir respectabil de lung al specialiştilor care sunt chemaţi să contribue la această „universitas literarum", (pag. 122—123): antropologi, psihologi, psihotehnicieni, meteorologi, climatologi, fizicieni, tehnologi, fiziologi alimentari, clinicieni, igienişti, psihologi sociali, genealogi, linguişti, sociologi, statisticieni, economişti, ş. a.

Această ştiinţă trebue să se ferească de romantica satului dar şi de mobilismul orăşenizării — iar dacă va fi folositoare sau nu — depinde de felul în care va şti să fie cu adevărat o ştiinţă.

Lucrarea profesorului Willy Hellpach, atât de preţioasă şi atât de bogată ca material informativ, poate fi aşezată alături de cercetările şi operele

unora ca Max Weber, Werner Lombart, René Maunier sau Sorokin și Zimmerman. Un singur adaos aș avea de făcut (aceasta în calitate de sociolog!) — totuși ar trebui să se rezerve un loc mai central *sociologului* în cadrul cercetărilor despre marile orașe. Altfel, coordonarea și perspectiva globală a fenomenelor s'ar pulveriza și nici n'ar putea oglindi complexitatea și adâncimea istorică a unor fenomene sociale de-o însemnătate atât de mare.

Leon Țopa

A N T R O P O L O G I E

L. VON WIESE: *Homo sum. Gedanken zu einer zusammensassenden Anthropologie.*

Primele decenii ale secolului nostru prezintă procese de dislocare și transformare într'o desfășurare vertiginoasă, cum încă nu le-a cunoscut lumea. Rapiditatea evoluției actuale a distrus echilibrul în relațiile omenești; omul pierde tot mai mult capacitatea de a întreține o comunicație firească cu semenii săi.

Crize economice și financiare, politice și morale se înlănțuiesc într'o formidabilă interdependență, în care fiecare se agravează reciproc.

Dar și inițiativele de reconstrucție sunt tot atât de viguroase pe cât de întinsă este desordinea. In fiecare domeniu de activitate omenească se afirmă o rațiune concretă. Schimbările hotărîtoare se petrec prin constelația factorilor reali din diferitele domenii și se anunță, în prima linie, prin tendințe elementare și reacțiuni spontane. Căci sistemul de reacțiune cel mai complex și mai sensibil, care este omul, indică sensul și direcția prefacerilor, înainte ca acestea să ajungă în conștiința limpede și sunt supuse unei analize amănunțite. Insă o dirijare efectivă a prefacerilor nu este posibilă fără cunoașterea mai exactă a condițiilor existenței omenești. De aceea, o orientare sintetică din centrul personalității omenești este tot atât de necesară ca și cunoașterea relațiilor speciale.

Străduințele în acest sens s'au intensificat și ele, dela începutul secolului nostru; un loc de frunte îl ocupă pe acest plan încercările de mare amploare ale lui M. Heidegger și M. Scheler, de a determina, în ansamblul ei, ființa omenească.

O concepție mai adecvată asupra omului — o antropologie sintetică — care să exprime omul integral, în realitatea sa de ordin material și spiritual, este pe cale de a se constitui. Tot mai temeinic se examinează relațiile omului, „coerența" sa cu lumea și se lămuresc și deformațiile care se ivesc de pe urma alterării acelei coerențe, prin forțarea sau izolarea artificială a unor funcțiuni organice sau sufletești.

Pe linia acestor străduinți, celebrul sociolog L. von Wiese întreprinde în recenta lucrare susnumită o revizuire metodică a principalelor enunțări antropologice, aducând importante întregiri la constatările antropologice de până acum.

Cercetările sale sociologice au înfățișat în mod sistematic relațiile interomenești, inevitabile și indispensabile pentru ființa omenească. Sociologia este în acest sens parte constitutivă din antropologie. Insă von Wiese simte trebuința unei orientări fundamnetale asupra omului și ca punct de plecare dar și ca rotunzire a cercetărilor sociologice; el se străduiește să prezinte o schiță pentru o antropologie mai completă prin aprofundarea constatărilor de ordin științific — natural, psihologic — spiritual și sociologic. Cercetările speciale au deschis perspective diferite asupra omului; pentru naturalist omul apare ca locul de intersecție pentru diferite forțe cosmice, sociologii descriu jocul relațiilor intersociale.

Omul este astfel prezentat ca o abstracțiune pentru un ansamblu de forțe diferite.

Dar omul concret cu sentimentele sale de bucurie și durere nu se simte ca o rezultantă a acestor factori trans-personali, ci ca un Eu închis și rotunzit. Antropologia, sprijinindu-se îndeosebi pe experiența internă, poate opune această instanță ultimă a eului cu funcțiunea lui de control și răspundere, ca un fundament permanent în toate variațiile istorice. Aceste sunt uneori așa de accentuate, îndeosebi când trec printr'o transformare bruscă, încât au aparența să exprime în mod definitiv esența omului, iar manifestările anterioare sunt considerate de trecător. Un exemplu tipic observă v. Wiese, oferă pentru aceasta tinerimea de astăzi: „ceea ce se petrece înainte de 1914, crede ea, aparține unei epoci dispărute de care nu o mai leagă nimic; iar anii înainte de 1933 îi consideră chiar pierduți în vreme, în sensul că nu mai poate

înțelege năzuințele, scopurile și felul de cugetare a generației mai vechi; ea este convinsă că toți și totul s'au schimbat".

Interpretarea antropologică nu se limitează la inserarea omului în ordinea animalică, nici nu-l privește pe acesta, într'un fel de apoteoză, ca purtătorul spiritului și nici nu-l determină după transformarea sa în ordinea colectivă. v. Wiese concepe o antropologie comprehensivă, care întrunește organic toate trei felurile de orientare printr'o aprofundare și rotunzire a experiențelor esențiale asupra omului; pe această cale se obține o idee generală despre om care este și concretă, fiindcă fiecare se recunoaște în lumina ei. Această antropologie sintetică are mai curând caracterul unei intuiții artistice decât cel al unei discipline pozitive.

In această perspectivă, v. Wiese se ocupă mai întâiu de polaritatea între vieață și moarte care determină în mod deosebit manifestările omului.

Atitudinea în fața morții a fost adesea înfățișată, în mod impresionant și cu scopul unei interpretări filosofice cum este cazul în unele dialoguri din cele mai celebre ale lui Plato; în literatura antropologică actuală problema morții ocupă un loc neînsemnat. v. Wiese îi acordă mai multă atenție, dar el însuși constată că cel puțin în Europa de astăzi atașarea la vieață este mai accentuată decât preocuparea de moarte — ceea ce trece de o atitudine sănătoasă. Omul se găsește totdeauna într'o situație de a împlini o obligație sau de a se resemna.

In centrul tuturor preocupărilor antropologice stă problema conexului între corp, suflet și spirit. Și v. Wiese discută acest conex, plecând dela concepția lui M. Scheler și W. Sombart. Scheler înfățișează existența psiho-fizică dela plantă până la om ca o serie de trepte succesive și în strânsă legătură. Omul le întrunește pe toate; el cuprinde tendințele sensitive ale plantei, instinctul și inteligența practică a animalului căreia i se suprapune spiritul. Fără forța proceselor vitale, spiritul (Geist) nu are nicio putere, însă el are proprietatea de a se desprinde de procesele vitale și de a se opune chiar acestora. Spiritul are capacitatea de obiectivare și substantivare și realizează cu actul specific al „ideației" intuiții generale cu valoare apriorică.

Scheler accentuiază dependența spiritului, condiționarea lui de treptele inferioare, însă, în cadrul proceselor vitale, spiritul apare cu o proprietate nouă, acea de a se orienta în mod nelimitat prin uzul simbolurilor. Această facultate străbate și organizează și reacțiunile afective și voluntare. Numai omul este în stare, cum constată și Sombart, să privească spre impulsiunile sale și să obțină libertate față de necesitățile naturii.

Wiese este de acord cu Scheler, cu privire la unitatea manifestărilor vitale și sufletești, însă el extinde această unitate și asupra proceselor cogitative și ideative; în toate procesele de ideație, insistă Wiese, intervin factori emotivi, procese fiziologice și corporale. Acest fapt nu-l contestă nici Scheler; el deosebește însă procesele spiritului de celelalte, sub raportul proprietăților calitative.

v. Wiese nu acceptă această separare, având în vedere realizările efective ale spiritului. El găsește, adică, că majoritatea oamenilor este foarte aproape de animal; cugetarea lor abstractă este abia în rudimente neînsemnate. Deasemeni, în ce privește libertatea față de pornirile organice, v. Wiese observă și contra lui Sombart că majoritatea oamenilor acționează din necesități naturale, precum utilizează și cugetarea numai ca armă de luptă pentru existență. Ideația pură este un fenomen rar. Aptitudinele spirituale se pot desvolta și răspândi numai în vieața și în ordinea socială. v. Wiese refuză deci să facă din capacitatea spiritului criteriul de demarcație între om și animal; omul este o ființă care are numai predispoziții de a desvolta calități spirituale.

Față de observațiile critice ale lui v. Wiese, putem susține cu Scheler că spiritul este un specific al omului; dar putem admite că în majoritatea cazurilor rudimentele spiritului nu-l ridică pe om peste nivelul animalic sub raportul prestațiunilor. Insă această capacitate, multiplicată și exercitată în comunitatea socială, susținută de vibrația unei emoții puternice, devine izvorul de creație, invenție și transformare a societății. v. Wiese vede în manifestările spirituale numai o potențare a inteligenții animalice. Constatarea lui Scheler privește însă un fapt natural, fiindcă niciun animal, care sub raportul prestațiunii și al rezultatelor poate să pară mai inteligent decât un copil sau un om matur, nu se poate ridica până la un proces de obiectivare și nici nu poate concepe sau realiza amânarea unei reacțiuni, spre care îl împing impulsiunile sale actuale. Insăși ordinea socială, care desvoltă și propagă anumite capacități, este o proprietate a spiritului omenesc; numai acesta realizează comunicarea intersocială și numai el se poate alimenta din moștenirea socială. Și v. Wiese recunoaște că societatea nu poate crea

facultăţi dacă nu există predispoziţii naturale. Critica lui v. Wiese faţă de Scheler se întemeiază numai pe prestaţiunile neînsemnate ale spiritului la majoritatea oamenilor; putem reţine această constatare, însă ea nu poate răsturna faptul că şi în cele mai neînsemnate demersuri ale spiritului se anunţă o proprietate nouă, capabilă prin plasticitatea ei de o desvoltare nelimitată dacă şi nu la acelaşi individ.

Preocupat de nivelul şi valoarea prestaţiunilor spiritului omenesc, v. Wiese preferă să deosebească două sfere care nu au de a face cu contrastele stabilite până acuma, şi anume o sferă universală sau normală a vitalului şi una a unei vitalităţi potenţate, neobişnuite. Manifestările psihice obişnuite din domeniul sentimentelor, intelectului, fanteziei şi voinţei, aparţin la sfera cea dintâi. A doua sferă, v. Wiese o numeşte „Ingenium". Hotarul între ambele sfere trece orizontal printre procesele psiho-fizice, privite într'o dimensiune verticală. v. Wiese deosebeşte deci anumite manifestări mai intensive ale corpului, sufletului şi spiritului de formele mai slabe şi mai obişnuite. Ingenium înseamnă o potenţare a tuturor proceselor vitale şi sufleteşti; el este întovărăşit de stări de excitaţie nervoase şi cerebrale, îndeosebi emoţiile se ridică la o activitate care întrece cursul obişnuit al vieţii; el se manifestă în formă de mişcare vijelioasă, dar şi în pătrundere liniştită, adâncire şi concentrare. In ingenium v. Wiese sintetizează fenomenele de vibraţie profundă, de bunătate curată, de entuziasm spontan şi de invenţie creatoare. Cu ingenium omul atinge treptele celei mai puternice simţiri de personalitate.

Concepţia lui v. Wiese asupra ingeniu-lui se apropie de cea a lui Bergson din „Les deux sources de la morale et de la religion", asupra emoţiei, care este considerată de resortul principal al invenţiei morale şi religioase.

Fenomenul ingeniu-lui sugerează şi un ideal de educaţie din cele mai valoroase: de a face pe oameni sensibili şi capabili să experieze momentele mari, astfel ca acesta să aibă răsunet în lunga noapte a vieţii lor întunecate. Insă v. Wiese trece şi aici cu vederea că nicio străduinţă educativă n'ar fi posibilă, dacă capacitatea de a obiectiva lumea şi Eul propriu, şi peste tot facultatea abstracţiunii, n'ar fi o proprietate omenească, susceptibilă de desvoltare.

Totuşi, motivarea lui v. Wiese pentru împotrivirea sa de a separa pe om de animal, este limpede şi lasă faptele neatinse. „In faţa faptului, repetă v. Wiese, că operaţiunile spiritului omenesc, întrucât depăşesc într'adevăr capacitatea de prestaţiune a animalelor superioare şi sunt într'adevăr libere, — sunt rarităţi, nu se recomandă de a considera chiar activitatea intelectuală de criteriu propriu al oamenilor îndeobşte, ci numai al unor anumite cercuri de persoane". Astfel, v. Wiese aplică faţă de această problemă un criteriu de valorificare socială şi consideră chiar facultăţile superioare ca potenţări ale facultăţilor care se întâlnesc la unele animale. Afirmaţia sa nu se poate concilia cu faptul că nimeni nu încearcă nici cu cel mai inteligent animal o educaţie în mediul social şi cultural.

După descrierea structurii fundamentale a omului v. Wiese urmăreşte manifestările tipice ale omului, făcând deosebirea între proprietăţile permanente şi atitudinile impuse de împrejurările din afară. Sociologia descrie atitudinile, antropologia încearcă să descopere îndărătul şi prin învelişul acestora, proprietăţile permanente. Pe oamenii cu reacţiuni mai potenţate, cu emoţii mai rare şi mai puternice, v. Wiese îi numeşte „abnormi"; ei sunt deasupra nivelului obişnuit, în unele privinţi sub acest nivel. Ei se ivesc îndeosebi în domeniul spiritual şi dau prilej la diferite conflicte în vieaţa socială. Pregătirea viitorului este justificarea abnormilor.

Tipul normal îl prezintă oamenii adaptaţi la împrejurările prezente; ei au o fericită echilibrare a forţelor vitale, cu nutriţia şi circulaţia sângelui sănătoasă, şi nu manifestă tendinţa spre înnoiri şi schimbări; durerile fizice le caută, de cele sufleteşti se feresc. Cei în afară de normă sufăr; ei sunt alungaţi din paradisul nevinovăţiei simţurilor şi muşchilor. Creerul lor desvoltat caută schimbări şi trezeşte conflicte.

Dichotomia aceasta, pentru care predispoziţia fizică este hotărîtoare, v. Wiese o ţine de esenţială şi plină de consecinţe; ea explică variaţia atitudinilor omeneşti. Compensarea neajunsurilor ambelor tipuri este marea ţintă a educaţiei şi politicei.

Antropologia se întreabă, după determinarea proprietăţilor interne ale omului, în mod principial, care este ansamblul factorilor externi care determină existenţa omenească. v. Wiese numeşte între categoriile din afară: ideile, principiile şi interesele colective.

In această perspectivă, ideile şi principiile nu sunt considerate ca produse ale cugetării, ci ele îşi au originea în lumea din afară şi se adresează

la totalitatea eului. Ele sunt reprezentări abstracte ale voinței colective, și nu țin seama de cazurile individuale concrete, ce au în vedere situații generale pentru care impun constrângere. Eul individual experiază lumea prin intermediul lor; abstractul obține stăpânire asupra concretului. Numai pe această cale este posibilă uniformizarea persoanelor diferite. In formă de ideologii și diferite „isme", ele cuprind interese colective și devin ca opinie publică dominantă forțe diriguitoare ale unei epoci. Ele îmbracă forma de normă, la care tendința de a stăpâni este mai mare decât cea de a convinge. Forța constrângerilor sociale abstracte este rezultatul culturii sociale, necesar și util, dealtfel s'ar ivi haos și desagregare. Ideile sociale exercită o tiranie rigidă. Intre idee și vieața firească este o ostilitate permanentă. Ismele derivă din tendința spre putere și depășesc consecințele voite. Adesea se suprimă forțe pe care voiau să le favorizeze și se deslănțuesc altele pe care le voiau suprimate. Aceasta constitue un pericol cu atât mai mare, cu cât firea omenească este stăpânită de motive neraționale, „residue", cum le numeșe Pareto. Cu toată rigiditatea principiilor sociale și pericolul pe care îl implică, nu se poate cere desprinderea de toate legăturile pe care le impun, fiindcă îndepărtarea radicală a imperativelor este îndată exploatată de firi egoiste și brutale care doresc haosul.

Totuși, observă v. Wiese contra lui Pareto, nu poate fi desconsiderată voința de adevăr la o minoritate de oameni. Massa este stăpânită de „residue", însă în lume se afirmă și străduința spre o rațiune desinteresată. Din lumea rațiunii, și mai mult încă din sfera ingeniu-lui străbat influențe care tind să aducă în concordanță vieața cu adevărul.

In descrierea forței de stăpânire a ideilor, v. Wiese înfățișează constelații tipice, concrete, acestea aparțin unui plan intermediar între fenomenele descrise de școala sociologică franceză în deosebi de Durckheim sub denumirea „représentation collectives" și între așa numitul „spirit obiectiv", așa cum l-a înfățișat H. Freyer și pe planul categorial N. Hartmann în magistralele sale opere recente. Wiese are meritul că prezintă în mod deosebit de viu un material concret și totuși cu o semnificație categorială.

Principiile au drept conținut raportul eului cu semenii. Direcția, conținutul și valoarea existenței omenești este determinată și constituită de relațiile cu ceilalți oameni.

Problema eului și a comunității „Ich und Wir" a prilejuit o vastă literatură. Wiese tratează și această problemă în comparație cu vederile unui reprezentant însemnat: Fr. Künkel. Acesta vede în Eu numai suportul răului, — iar în „Wir" realizarea binelui.

Fără îndoială, admite v. Wiese, eul prezintă adesea împietrire egoistă și lipsă de simțire, iar „Wir" înseamnă participare deschisă la comunitate și devotament pentru un scop. Insă cugetarea antropologică veritabilă nu vede în orice voință individuală și în mândria ei îndărătnică numai răutate egoistă. Antiteza este prea îngustă. A se ridica prin degajare de Eul propriu până la serviciul, din pornire liberă, față de „Wir" — este, în ordine normală, menirea omului și calea mântuirii sale. Aceasta nu este numai un postulat etic, ci un proces cauzal cu necesitate naturală, care se poate observa în toate cazurile în care o personalitate sănătoasă ajunge la deplină desvoltare.

Totuși nu este dovedit că individul complet încadrat prestează mai mult pentru interesele comunității decât alții defăimați ca individualiști orgolioși. Superioritatea comunității asupra individului este numai atunci vădită când avem de-a-face cu un Eu lipsit de capacitatea de a se înălța față de un „Wir", care oferă forțelor nobile ale Eului posibilitatea de desvoltare. Insuși „ingenium", proprietatea cea mai de valoare a omului, obține posibilitățile de afirmare din conexul cu „Wir", dar nu derivă din acesta.

In ultimul capitol v. Wiese se ocupă de atitudinea omului față de Dumnezeire. El se întreabă: ce lumină aruncă asupra esenței omului încercarea acestuia de a căuta pe Dumnezeu. Trecând în revistă străduințele de acest fel, v. Wiese ajunge la concluzia că omul modern este mai conștient decât cel din generațiile trecute de insuficiența interpretărilor suprasensibilului. De aici provine o atașare la lumea de dincoace, care este înălțată la un nivel suprapersonal. In locul nemuririi individuale, omul modern crede în nemurirea poporului, rassei, omenirei. Pe această cale oamenii sunt puși cu mai mare efect în serviciul social. A căuta pe Dumnezeu înseamnă a colabora la pregătirea unui viitor mai perfect pentru urmașii noștri pe pământ. Insă aceasta, accentuiază v. Wiese, nu trebue să aibă drept consecință o desdeificare a lumii transcendente. Imperfecțiunile tuturor străduințelor omenești au trăsăturile unei capacități de perfecțiune și justifică credința că aparținem unei lumi transcendente.

Seria de idei antropologice, cu atâtea orientări metodice, sugestii și perspective, autorul o încheie cu o subliniere a valorii personalității omenești, care este cu atât mai remarcabilă, fiindcă vine dela un sociolog care nu trece cu vederea nicio forță de ordin social. v. Wiese se întreabă ce directivă rezultă din orientările antropologice pentru tratarea oamenilor. In această privință punctele de vedere general-omenești stau față în față cu determinările istorice. Hotărîrile concrete aparțin necesităților corespunzătoare împrejurărilor și nu pot fi precizate fără considerarea acestora, însă în toate cazurile trebue să prezideze tendința de a-i da omului viu din carne și oase posibilități pentru desvoltarea forțelor sale mai nobile, pentru ingeniul său.

Ideia personalității omenești, proprietățile permanente din structura omului l-au condus pe Wiese dela cercetările speciale spre o orientare antropologică, iar constatările acesteia le pune în serviciul desvoltării structurii omenești.

Al. Ieșan.

COMENTAR LA STUDIUL „ŞTIINŢA ŞI PEDAGOGIA NAŢIUNII". Cuprinsul. Inroducere: 1) Se vor înregistra aici oameni, fapte şi idei, din ţară şi străinătate, ce stau în legătură cu programul ştiinţific şi de acţiune culturală al revistei ;acum prezentăm unele completări la studiul din fruntea revistei; 2) Şapte tipuri sociale, ca atitudine faţă de ştiinţă.

A. *Cunoaştere. Ştiinţa (Sociologia Naţiunii.* 1) *Cercetări monografice româneşti: a)* Din editura Institutului de Ştiinţe Sociale al României; *b)* Cercetări ale satului transnistrian; *c)* Monografia comunei Bălăneşti, madel de străduinţă a unui învăţator pensionar; *d)* Contribuţii mai noi la precizarea „Ştiinţei Naţiunii" şi a „Monografiei sociologice"; *e)* Sociologia Naţiunii (cercetări de gospodării ţărăneşti; oficiu pentru cunoaşterea totală a Naţiunii române; publicarea monumentelor vechiului drept românesc) la Academia Română. 2) *Sociologia monografică în străinătate: a)* Monografia satului (Das Dorfbuch) în Germania şi Institutul sas de cercetarea poporului în Sibiu; *b)* Metoda monografiei sociologice din Bucureşti în Ungaria; *c)* Sociologia românească la New-York; *d)* Alte dovezi străine de recunoaştere a sociologiei româneşti: Cererea d-lui Dr. Victor Martin, dela Universitatea din Louvain şi dela Institutul Solvay din Bruxelles; Seminarul de Sociologia Patriei a Prof. R. Thurnwald dela Universitatea din Berlin; Scrisoarea dela Cabinetul Preşedintelui de Consiliu, Prof. Salazar; *e)* Sociologia Românească şi Institutul Internaţional de Agricultură. 3) *Al XIV-lea Congres Internaţional de Sociologie,* cu sediul la Bucureşti şi publicaţiile lui. 4) *Programul de lucru al Seminarului de Sociologie din Bucureşti* pe 1942; *Comemorarea lui Auguste Comte.* 5) *Institutul de Ştiinţe Sociale al României.* 6) *Institute ungare de cercetări ale naţionalităţilor.* 7) *Institutul Chinez de cercetări sociale din Yenking,* după modelul Institutului din Bucureşti. 8) *Consiliul naţional de cercetări ştiinţifice.* 9. *Facultatea de Ştiinţe Sociale şi Politice.*

B. *Acţiune. Etica şi Politica Naţiunii.* 1) *Organizarea tineretului universitar.* 2) *Triplul Primat al Naţiunii,* în cercetare, învăţământ şi cultura poporului. 3) *Cultura poporului: a)* Experienţe germane, teoretice: transformarea revistei „Volksspiegel" şi practice: organizarea cunoaşterii şi acţiunii pe teren, în Saxonia; *b)* Lucrări de fapte culturale şi de doctrină; *c)* Pentru înlăturarea unor nedumeriri şi lămurirea unor neînţelegeri, voite ori nu, alte exemple din practica culturii poporului în Germania. 4) *Activitatea recentă a „Fundaţiei Culturale Regele Mihai I".* 5) *Actualitatea raportului dintre Şcoala primară, Cămin cultural şi Şcoală ţărănească.* 6) *Concepţia unui Minister al Culturii Naţionale,* ca o variantă a aceleaşi idei, exprimată în studiul publicat în acest număr.

Introducere: 1) Studiul din fruntea acestui număr „Ştiinţa şi Pedagogia Naţiunii", rezumă sintetic şi în trăsături foarte largi un program de cercetare şi de acţiune, pe care, sub diferite forme, l-am formulat şi aplicat în timp de mai mult de trei decenii, în deosebite situaţii şi împrejurări: dela catedră, ca profesor şi director al Seminarului de Sociologie, ca Preşedinte al Asociaţiei pentru Studiul şi Reforma Socială, al Institutului Social Român şi al Institutului de Ştiinţe Sociale al României, ca conducător de instituţii de Stat ori de cultură. In revistele pe care le dirijez „Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială", de 14 ani şi „Sociologia Românească", de patru ani, ca şi în volumele „Sociologia militans", „Cunoaştere şi Acţiune" (2 vol.), precum şi în lucrările menţionate în acest număr al revistei, cetitorul are posibilitatea de a găsi orice lămurire şi se va putea uşor convinge de o aceeaşi continuă şi constantă atitudine ştiinţifică şi culturală.

Faţă de aceste numeroase posibilităţi de informaţie este surprinzător, că se poate încă întâlni

ignorări ori deformări ale doctrinei ce o reprezintă lucrările noastre științifice și acțiunea conformă lor.

2) O problemă interesantă de Sociologie a Științei, vrednică a fi studiată mai deaproape, este aceea ce reiese din atitudinea pe care o ia cetitorul (în general, dar, mai ales, român) față de o operă științifică.

Există în această privință cel puțin șapte tipuri, pe care mă mărginesc acum numai a le înregistra, ca o ilustrare a metodei tipologice. aplicată la experiența socială curentă, rezervându-mi dreptul a le adânci, cu altă ocazie. Iată, aceste tipuri: 1) tipul ignorantului sincer, desigur simpatic, care declară fățiș că nu știe și nici nu discută, pentrucă nu-l interesează problema cercetată; 2) tipul mai puțin simpatic este desigur al ignorantului prețios și prezumțios, care, deși nu știe nimic ori în cel mai bun caz știe ceva cu aproximație, totuși discută, câteodată chiar cu emfază și dă sentințe; 3) tipul ignorantului voit, prefăcut, câteodată perfid, care știe, dar discută ca și cum nu ar ști. Intr'o gamă progresivă din ce în ce mai puțin simpatică apar apoi: 4) tipul abilului și al ingratului, care știe, pentrucă s'a inspirat dela sursă, își însușește chiar ideile principale ale cuiva, fără însă a pomeni undeva aceasta, și-i critică apoi cu cinism ideile lui secundare, pentru a da impresia de independență și originală superioritate; 5) tipul falsificatorului, care denaturează intenționat, din dorința de a ponegri și 6) tipul incorectului, ori pentru a întrebuința o expresie mai adecvată, deși poate tare, tipul banditului intelectual, care insinuează, inventează, censurează, discutând idei ce n'au fost exprimate, atribuind idei ce au fost respinse ori chiar disputând altceva decât ideile cuprinse în vreo operă științifică. La aceste șase tipuri se opune, din fericire, 7) tipul nobil al criticului obiectiv, care știe despre ce este vorba, cântărește și scoate la iveală atât părțile luminoase, ca și cele umbroase și discută cu argumente. In această rubrică sperăm să întâlnim exemplificări numai ale acestui ultim tip.

A. *Cunoaștere. Știința (Sociologia) Națiunii:* 1. *Cercetări monografice românești:* a) *Din editura Institutului de Științe Sociale al României.* Numărul de față, prezintă, bunăoară, cinci feluri de contribuții monografice: 1) O cercetare de monografie generală a plășii Dâmbovnic din Argeș, precum și lucrarea de monografie comparativă „60 sate românești" (două volume apărute, alte trei în curs de apariție); 2) O contribuție la tipologia satelor românești cu patru tipuri de sate; 3) Câteva aspecte monografice; 4) Prezentarea analitică a unor monografii sociale de sate: „Nerej" (3 vol.) și „Clopotiva" (2 vol.); și, în sfârșit 5) Indrumările pentru cercetările monografice, care împreună cu comunicările mele dela Academia Română despre „Problema Sociologiei" au o importanță deosebită pentru directivele ce trebue să le urmeze o monografie sociologică, în sensul școalei din București; b) *Cercetări ale satului transnistrian.* Cercetările pe teren își dovedesc din ce în ce mai mult necesitatea atât pentru lămurirea problemelor teoretice cât și pentru deslegarea optimă a chestiunilor de ordin practic.

In timpul când revista aceasta se afla sub tipar au avut loc trei serii de cercetări ale unor sate din Transnistria. Institutul de Științe Sociale a primit în 20 Noemvrie 1941, următoarea telegramă din Tiraspol: „Dorim a face o lucrare cu caracter științific despre pământul, oamenii și vieața din Transnistria, vă rog să binevoiți a-mi desemna un specialist. Guvernator civil, Gh. Alexianu". La aceasta, s'a răspuns: „Institutul de Științe Sociale însărcinează pe d-l Traian Herseni, cu conducerea studiului științific al vieții sociale din Transnistria; Institutul, care de 17 ani face cercetări aprofundate de monografie sociologică în satele și orașele românești de pretutindeni, vă felicită călduros pentru fericita și patriotica inițiativă".

In acest scop s'a constituit o comisie condusă din *Tr. Herseni,* conferențiar de sociologie rurală la Facultatea de Filosofie și Litere din București și din: *N. Al. Rădulescu,* conferențiar de geografie, pentru problemele de geografie umană, economică și de raport reciproc între natură și cultură; *Dr. I. Făcăoaru* și d-na *T. Făcăoaru,* pentru cercetări antropologice; *D. Șandru,* pentru studiul limbei; *Gh. Pavelescu,* pentru studiul concepțiilor despre lume și vieață și al obiceiurilor; *Liviu Rusu,* pentru muzică populară; *Ion Donciu,* pentru studiul literaturii populare; *Donodini,* fotograful Guvernământului, pentru documentarea fotografică și *Aurelian Popescu,* student în Sociologie, pentru administrație. In vederea lucrării proiectate de Guvernământ, comisiunea a cercetat dela 13 Ianuarie până la 7 Februarie 1942, regiunile cu populație moldovenească mai compactă din Transnistria, în special satele *Speia,* din județul Tiraspol; *Vasilcău,* din județul Dubăsari și *Handrabura,* din județul Ananiev. Rezultatele obținute sunt în curs de publicare.

O a doua echipă de 15 cercetători, condusă de *Anton Golopenția*, doctor în Sociologie și directorul Oficiului de Studii din Institutul Central de Statistică, a lucrat în satul *Valea Hoțului* (județul Ananiev), unde a studiat modul de funcționare al administrației sovietice (pe plan cultural, economic, sanitar, de organizare locală) și problemele pe care le ridică realitățile Transnistriei în fața administrației românești (problema colhozurilor, problema religioasă, problemele culturale, economice, sanitare, administrative propriu zise etc.), întocmind totodată și un studiu monografic al acestei capitale de plasă reprezentative pentru Transnistria rurală, prin populația ei mare și mixtă (11.000 locuitori, dintre care 6.000 Români și 5.000 Ucrainieni), și prin cele 18 colhozuri, 11 școli, 3 biserici, 2 mori cu aburi ale ei. Echipa a fost alcătuită din următorii membri ai Oficiului de Studii a Institutului Central de Statistică: *N. Economu* (regiunea, satul, casa, uneltele); *Gh. Retegan* (populația și familia); D-rd *Traian Georgescu* (sănătatea); *T. Al. Stoianovici* (istorie socială); *N. Betea* (psihologie socială și caracterizarea Românului din Transnistria); *Gh. Popescu* (conviețuirea dintre Români și Ucrainieni); *C. Mănescu* (biografii); *I. Apostol* (cultura tradițională și vieața religioasă); *N. Marin-Dunăre* (școala și cultura oficială); *B. Șchiopu* (economia agrară); *D. Corbea-Cobzaru* (meseriile și întreprinderile); *Paul Mihăilescu* (comerțul și creditul); *Gh. Bucurescu* (reglementările juridice tradiționale și pozitive); *I. Oancea* (administrația); *A. Golopenția* (structura socială).

O a treia echipă, compusă din *Gh. Serafim* și *C. Durdun*, a studiat anumite probleme în satele *Mălăești* (jud. Tiraspol) și *Ciuleni* (jud. Orhei), având de conducător pe *H. H. Stahl*, Asistent universitar, însărcinat cu conducerea Seminarului de Sociologie Monografică din București și Director în Institutul Central de Statistică.

In numărul viitor al „Sociologiei Românești", vom împărtăși cititorilor unele din aceste cercetări asupra satului transnistrian.

*

c) *Monografia comunei Bălănești, model de străduință al unui învățător pensionar.* Din lucrările monografice românești, menționăm în special *monografia comunei Bălănești*, în județul Olt, dela întemeiere până la 1 Ianuarie 1936, cu trei planșe, 14 clișee și numeroase tablouri statistice și comparative, întocmită de *Pavel T. Vitănescu*, învățător, Craiova, 1937.

Această monografie a fost găsită cu drept cuvânt vrednică a fi premiată de Academia Română (premiul Gheorghe Chițu). Ea prezintă un interes deosebit: 1) pentrucă dă o dovadă puternică, ce lucrare minunată poate să facă un învățător, dacă pune metodă și însuflețire în cercetarea satului său, asociind la ea și pe intelectualii satului; 2) pentrucă a purces din dorința să contribue la cunoașterea satelor și prin aceasta, cu propriile cuvinte ale autorului: „de a ajuta pe consătenii mei, arătându-se ca într'o oglindă felul de vieață, dându-le astfel putință de a se îndrepta, acolo unde au apucături greșite", 3) pentrucă deși nu născut în comună, autorul trăind în ea 27 de ani, și-a însușit exclamația lui Creangă: „drag mi-e satul meu" și din iubire pentru satul său adoptiv a început cercetările, nelăsându-se covârșit de greutățile întâmpinate, descoperind lucruri noi, chiar într'un sat ce părea fără interes. „Cum comuna Bălănești nu este o comună de moșneni, cu acte, documente, tradiții, nici așezată în vreo localitate istorică. nici cu vreun fel de importanță deosebită, aveam credința că monografia ei nu prezintă interes".

Totuși, continuă mai departe autorul în confesiunea sa, atât de sinceră, sugestivă și instructivă: „lucrând însă m'am convins că mă înșelam cu totul, căci, cu ocazia aceasta am aflat lucruri foarte interesante, care nu-mi puteau trece prin minte că ar exista cu adevărat în comuna în care trăesc". 4) In sfârșit, monografia d-lui P. T. Vitănescu este prețioasă nu numai prin exemplul frumos pe care-l dă, dar și prin apelul pe care-l face, și pe care noi înșine de peste două decenii l-am adresat tuturor intelectualilor țării: „de aceea, îndemn, scrie autorul în prefață, cu toată stăruința pe toți colegii învățători, precum și pe toți intelectualii satelor, să facă monografia comunei lor, asigurându-i că oricât de neînsemnată ar fi comuna, vor afla lucruri interesante, unele nebănuite chiar, și că, dacă nu vor putea face cine știe ce operă, vor face neapărat un mare serviciu comunei și vor avea un îndreptar în activitatea lor pentru ridicarea sătenilor".

Lucrarea întocmită după planul monografic al școalei din București, este împărțită în următoarele capitole:

I. Descrierea comunei (cadrul cosmologic): cap. 1) satele comunei Bălănești; cap. 2) teritoriul comunei. II. Istoricul (cadrul istoric): cap. 1) întemeierea satelor; cap. 2) evenimentele istorice în trecutul comunei; cap. 3) urme în trecut; cap. 4) legende și spuse din bătrâni. III. Locuitorii (ca-

drul biologic și psihic): cap. 1) starea trupească (cadrul biologic): populația, starea populației, traiul); cap. 2) starea sufletească (cadrul psihic, vieața socială, obiceiuri și date). IV. Infăptuirile locuitorilor: cap. 1) starea economică: privire în trecut și în prezent, agricultura, cultura pomilor roditori, cultura viei, pădurile, creșterea vitelor și pășunatul, păsările de curte, produse animale, îndeletniciri ca: albinăritul, vânatul, viermii de mătase, bugetul săteanului: al unui fruntaș, al unui mijlocaș, al unui sărac; cooperația, creditul și economia; industria, comerțul, căile de comunicație; cap. 2) starea culturală: școala, căminul cultural, știința de carte, limba vorbită, producții artistice; cap. 3) starea religioasă: biserica, credința religioasă, practica religioasă; cap. 4) starea eticojuridică: starea juridică, starea morală; cap. 5) starea politică: legături administrative în trecut și prezent, primăria, percepția, politica în comună. Incheiere.

Ne bucurăm că monografia d-lui P. T. Vitănescu a fost tipărită. Ea ne-a fost trimeasă în manuscris în 5 caiete, asupra cărora s'a scris de către *H. H. Stahl*, însărcinat a referi asupra ei în „Sociologia Românească" Nr. 11 din Noemvrie 1936, următoarele cuvinte drepte: „într'adevăr lucrarea d-lui Vitănescu, e o dovadă vie de folosul oricărei monografii. Organizate sistematic conform metodei d-lui Prof. V. Gusti, sunt nenumărate lucrurile de preț pe care le cuprinde această monografie".

Recomandăm monografia d-lui învățător Vitănescu, tuturor învățătorilor, intelectualilor sătești, ca model. Intocmirea monografiilor satelor lor, cu iubire, răbdare și disciplină metodologică, ar aduce cum o spune așa de minunat d-l Vitănescu, mai întâiu mare folos satelor cercetate, dar pe lângă aceasta ar da un temeinic sprijin unei construcții a Sociologiei Națiunii Române.

d) *Contribuții mai noi la precizarea noțiunilor „Știința Națiunii" și Monografia Sociologică". Ion Zamfirescu* mărturisește într'o scriere de o deosebită valoare pentrucă dovedește o orientare sinceră și sigură asupra problemelor vitale ale vieții românești contimporane, intitulată: „Spiritualități Românești", „că lucrarea sa năzuește să fie o contribuție modestă la *știința națiunii românești*" (Introducere, pag. 10).

Contribuția autorului este de două ori prețioasă. Pentru prima oară se situiază problema științifică a națiunii față de cele trei spiritualități românești capitale: „spirtiualitatae ortodoxă, spiritualitatea etnicistă — tradiționalistă și spiritualitatea naționalistă". „Concepția sociologică a școalei dela București, scrie autorul, constitue în cultura noastră contemporană, o mișcare de idei care numără importante verificări și încetățeniri" (pag. 411). Și mai ales „trebue să recunoaștem încercacarea ei meritorie de a așeza problema spiritualității noastre naționale pe un teren științific". Căci, „până în zilele noastre, aproape toate școlile noastre naționaliste au apărut și s'au desvoltat în lumina unui conflict ideologic" (pag. 411).

Iar pentru a face și mai clară concepția unei Sociologii a Națiunii, autorul discută obiecțiile, care i se pot aduce, pentrucă „conceptul de „știință a națiunii nu este însă încetățenit în deprinderile noastre spirituale" (pag. 408—410). Stăruind apoi în discuția acestor obiecțiuni că „știința națiunii are în vedere, în primul rând, realitatea noastră românească (pag. 410), scopul ei principal fiind să stabilească un tablou științific al problemelor românești și să indice metodele necesare pentru soluționarea lor" (pag. 410). Căci cu drept cuvânt autorul adaugă: „e necesar ca empiria de până acum să fie înlocuită cu cunoașterea și sistematizarea acțiunii științifice. O asemenea nouă orientare nu ar fi nici modă, nici experiență socială, nici ideologie. Ar fi ceva mai simplu, dar mai real și mai adânc: o necesitate, pe de o parte a felului de a gândi contemporan, pe de altă parte a problemelor actuale ale vieții românești (pag. 411).

Dacă I. Zamfirescu face din „Știința Națiunii", așa cum o concepe școala sociologică din București, problema centrală a operei sale, mai întâlnim încă autori care când vorbesc de problema națiunii citează tot felul de scrieri, dar nu pe acelea ale acestei școli, vezi, de pildă, articolul „Filosofie și Națiune" (din „Gândirea", Decemvrie 1941, pag. 560) de P. Ionescu, care, ca titlu de curiozitate amintim că a fost membru al Seminarului de Sociologie din București, și a făcut chiar parte din prima echipă monografică din 1925, ce a inaugurat cercetările pe teren ale unei Științe a Națiunii, în comuna Goicea-Mare din județul Dolj.

*

In ultimul moment, înainte de a încheia aceste „Insemnări, Discuții și Probleme", primim spre marea noastră bucurie ultimul număr al „Revistei Institutului Social Banat-Crișana", cu mențiunea atât de sugestivă: „An jubiliar". Acest număr înseamnă o adevărată sărbătoare pentru constructorii „Științei Națiunii Românești", căci el ne aduce la cunoștință bogata și continua activitate, des-

fășurată cu elan și disciplină științifică pentru cercetarea realității bănățene. In numărul viitor al revistei noastre vom reveni cu amănunte. Nu ne putem totuși stăpâni emoția amintirii atât de vii a întemeierii „Institutului Social Banat-Crișana", în 1932, și nu ne putem opri a felicita și exprima toată admirația pentru reușita unei activități de 10 *ani* tuturor intelectualilor bănățeni, în frunte cu întemeietorul „Institutului Social Banat-Crișana", d-l *Dr. C. Grofșoreanu*, care a creiat, menținut și desvoltat cu succes o instituție ce nu este numai o mândrie a Banatului, ci și a întregei țări.

Deocamdată menționăm: 1) studiul programatic al d-lui Dr. C. Grofșorean: influența industrializării asupra țăranului român, în care se expune și planul de lucru pentru cercetarea monografică a satului Ohaba-Bistra (despre care revista Institutului publică patru contribuții) și 2) istoricul Institutului Social Banat-Crișana, „Zece ani de activitate", de Dr. *Emil Botiș*, secretarul general al Institutului, care, pe lângă o impresionantă dare de seamă a lucrărilor publicate de Institut și de membrii lui (pag. 5—11), încearcă a stabili o deosebire principială între programul Institutului din București, care ar fi de sociologie pură și acel al Institutului din Banat-Crișana, ce ar fi de sociologie aplicată.

Această deosebire nu există de fapt, căci, abstracție făcând că, după sistemul sociologic din București, există numai o Sociologie și nu Sociologii teoretice, practice, aplicate, generale, speciale și a. m. d., dar prin însuși faptul că monografia sociologică se aplică totdeauna pe teren, din loc în loc, înseamnă firește că ea își are și un rost finalist special. Desigur nimic nu împiedică ca în același timp, și câteodată de preferință, să se desprindă din aceste cercetări anumite probleme specifice, care pot să fie căutate spre confirmare și înțelegere științifică în câmpul realității românești, așa a făcut, bunăoară, Institutul Social Român din București ,când pentru a ajunge la caracterizări de tipuri de sate a urmărit pretutindeni probelma răzășiei (răzeși, moșneni, mazili) și problema clăcășiei, ori când Insitutul Social Banat-Crișana a avut fericita inspirație să adâncească științific cele trei mari probleme bănățene: 1) problema depopulării (pe care de altfel o întâlnim și în alte părți, deși nu cu gravitatea excepțional de dureroasă ca în Banat); 2) problema desnaționalizării unor regiuni din Banat (a procesului surprinzător de „sârbizare", pe care-l găsim și în procesul de „ucranizare" în Bucovina) și 3) problema (de o însemnătate covârșitoare pentru întreaga țară) urbanizării și industrializării țăranului bănățean.

Programul de viitor al Institutului Social Banat-Crișana, după studiul citat de Dr. Emil Botiș (pag. 11—12), este dintre cele mai impunătoare: 1) Completarea cercetărilor de până acum; 2) Examinarea problemei naționalităților din Banat, prin cercetarea monografică de sate germane și colonii maghiare, artificial create în trecut; 3) Cercetări monografice în comunele de coloniști români din Banat, pentru a cerceta cauzele nereușitei acestor colonizări; 4) Monografia orașului Timișoara, spre a găsi mijloacele cele mai potrivite pentru creiarea burgheziei românești, și 5) Cercetări monografice în Banatul fost jugoslav și în Timoc.

Un astfel de program merită sprijinul tuturor pentru a fi înfăptuit și suntem convinși, că mai târziu ori mai devreme, se va înțelege că astfel de cercetări fac parte din domeniul adevăratului patriotism.

•

In așteptarea Monografiei *„Drăguș*, un sat din Țara Oltului", trei volume în curs de tipărire, a apărut, ca extras „Studiul economic al satului Drăguș-Făgăraș", București, 1941, de *Al. Barbat;* nu înțelegem însă de ce autorul nu specifică că extrasul se datorește editurei „Institutului de Științe Sociale", în al cărei „Bibliotecă de Sociologie Etică și Politică", secția „Sociologia României", va apărea „Monografia Drăguș".

De asemenea lipsesc indicațiile de colaborare a *Prof. Dr. F. Rainer*, cu echipele de lucru ale monografiei sociologice în satele: Nereju, Drăguș și Fundul Moldovei, în citatul pe care îl fac *V. C. Papilian* și *C C. Velluda*, „Istoricul Antropologiei în România", p. 22. (Analele Academiei Române, t. XVII, Mem. 1, 1941); căci monografia sociologică se mândrește cu această colaborare științifică, dintre cele mai importante, pentrucă înseamnă și una din primele cercetări îmbinate de antropolgie și serologie pe teren, în sate românești; Institutul Social Român a creiat de altfel în 1935, și o secție specială de „Antropologie, Demografie și Eugenie", după cum observă și Prof. *M. Kernbach*. în „Mișcarea medicală română", Nr. 1—2, 1942. p. 132.

De menționat este lăudabila inițiativă pe care această revistă a luat-o dela înființare și o repetă în Nr. 11—12, 1941, de a creia o rubrică specială de „Folklor Medical Românesc", sub aspectele lui multiple de: credințe, metode, descântece populare, admi-

nistrare de plante şi felurite practice de tămăduire a boalelor etc.

De înregistrat, ca un foarte îmbucurător simptom, este articolul d-lui *Radu Em. Manolescu,* Consilier la Curtea de Apel din Bucureşti, „Justiţia în Statul Naţional" (Curierul Judiciar, 1942, 18 Ianuarie), din care reţinem: „Realitatea a tot stăpânitoare astăzi e naţiunea. Totul trebue clădit pe specificul naţional. Concluzia logică este deci că întreaga legislaţie trebue să corespundă acestei realităţi, pornind dela cunoaşterea amănunţită a specificului naţional".

La aceste afirmări judicioase, autorul adaugă în notă (p. 34): „Sistemul sociologic al d-lui D. Gusti, întemeiat pe cercetările monografice, va trebui introdus şi în ştiinţa juridică nouă, care, cu ajutorul monografiilor juridice asupra diferitelor probleme va creia o ştiinţă juridică naţională.

*

e) *Sociologia Naţiunii (Cercetări de gospodării ţărăneşti; Oficiu pentru cunoaşterea totală a naţiunii române; publicarea monumentelor vechiului drept românesc), la Academia Română.* Secţiunea de ştiinţe istorice şi sociale a Academiei Române prin decizia ei din 30 Mai 1941, a hotărît decernarea *premiului Ion C. Mihail de 50.000 lei* pentru cea mai bună lucrare cu subiectul „Cercetări de gospodării ţărăneşti". Premiul se va decerna în sesiunea generală a Academiei Române din 1943; termenul pentru prezentarea manuscriselor la concurs este până la 31 Decemvrie 1942.

Concurenţilor li se pun în vedere următoarele recomandaţii cu privire la tratarea subiectului:

Cercetările de gospodării ţărăneşti se vor face pe teren, asupra unor gospodari fruntaşi, mijlocii şi codaşi, din acelaşi sat ori din aceeaşi regiune, avându-se în vedere: 1) Aşezarea spaţială, cu analiza casei, ogradei şi grădinei; 2) Alcătuirea biologică şi spiţa de neam; 3) Tradiţii şi obiceiuri; 4) Vieaţa economică, cu analiza bugetului şi istoricul proprietăţii moştenite; 5) Activitatea spirituală (concepţie de vieaţă, credinţe, muzică, poezie, atitudine faţă de biserică şi şcoală, cu frecvenţa copiilor la şcoală şi explicarea cauzală a analfabetismului etc.); 6) Formele vieţii juridice, cu specială analiză a dreptului obişnuelnic; 7) Relaţii între membrii familiei, între familie şi persoanele întrebuinţate în gospodării, între familii şi elementele ce alcătuesc gospodăria şi între gospodăria ca unitate socială şi mediul social (neam, gospodării şi familii învecinate, sat şi regiune).

In recenta ei sesiune generală, Academia Română s'a preocupat de două propuneri de o deosebită importanţă, ce i s'au prezentat.

O propunere, făcută de autorul acestor rânduri, privea crearea de Academie a unui Oficiu central, pentru cunoaşterea totală a Naţiunii Române, dinlăuntrul şi din afara graniţelor statale, ori unde se află vieaţă românească.

Prin cealaltă propunere, făcută de Domnul *Andrei Rădulescu,* s'a cerut ca Inalta Instituţie să ia iniţiativa publicării monumentelor vechiului drept românesc.

Academia Română şi-a însuşit aceste propuneri şi a ales din sânul ei două comisiuni speciale care să întocmească planul amănunţit de lucru în vederea împlinirii lor.

2. *Sociologia monografică în străinătate.*

a) *Monografia satului (Das Dorfbuch) în Germania.* Ca o completare la afirmarea mea din studiul „Ştiinţa şi Pedagogia Naţiunii", despre obligativitatea monografiilor săteşti în Germania, revista „Volksspiegel", consacră întreg numărul său, Nr. 5—6, din 1938, următoarei teme: „Das Dorfbuch", termenul este echivalent cu ceea ce numim noi monografia satului. Acest număr, ce trebuie studiat în întregime şi cu deosebită atenţie, cuprinde capitole nespus de sugestive şi instructive, ca: Teoria patriei politice (Politische Heimatkunde) de *Lorenzen;* Cartea satului în însemnătatea ei pentru cercetarea şi cultivarea Naţionalului în sat (Das Dorfbuch in seiner Bedeutung für die Volkstumspflege im Dorfe) de *Gail;* Cartea Satului şi şcoala (Dorfbuch und Schule) de *Marxen;* Cartea Satului, o cerinţă a istoriei poporului şi a pedagogiei şcoalei (Das Dorfbuch, eine volksgeschichtliche und schulpedagogische Forderung) de *Ingwersen;* Munca vieţii satului în provincia Mainfranken şi însemnătatea ei pentru şcoala de sat (Die Dorfbucharbeit im Mainfranken und ihre Bedeutung für die Landschule) de *Caps;* Experienţa cu cartea satului şi cu cartea familiei (Erfahrungen mit dem Dorf-und Hausbuch) de *Link;* Munca noastră în legătură cu cartea satului în Bischiffen (Unsere Arbeit am Dorfbuch im Bischiffen) de *Vater,* şi în sfârşit, Din cartea mea a satului (Von meinem Dorfbuch) de *Liebig.*

Din simpla enunţare a acestor studii reiese marea însemnătate pe care Germania de astăzi o dă monografiei satului într'o vieaţă nouă şcolară, culturală şi politică.

In esență, mișcarea germană pentru monografia satelor, cuprinde următoarele reguli: 1) imperativul cercetării *fiecărui* sat german (pag. 186); 2) necesitatea cercetării *imediate*, înainte ca materialul de studiu să dispară (pag. 187); 3) utilitatea cercetărilor sătești, ca o parte a cercetărilor extinse la Națiune și ca o cercetare a valorilor Patriei, ce dau astfel posibilitatea oricărei educații școlare ori a poporului (pag. 177, 201, 211).

Sunt reguli pe care noi le recomandam încă din 1925 și care, totuși, în România nu și-au găsit încă înțelegerea cuvenită. Pentru sfaturi practice cum se întocmește o „Carte a satului" sau o monografie a lui, *Peter Ingwersen*, recomandă experiența sa din Schleswig, în lucrarea „Cum prelucrezi o carte a satului"? (Wie erarbeite ich ein Dorfbuch? Verlag Heimat und Erde, 1938).

Despre valoarea educativă a cercetării satului „Oficiul Operei Germane de Cultură a Poporului" (Amt Deutscher Volksbildungswerck), publică în fruntea colecției „Teoria Patriei Politice", (Politische Heimatkunde) lucrarea „Educația prin cartea satului" (Erziehung durch das Dorfbuch) de *Hermann Marxen*.

*

La informația din studiul nostru „Știința și Pedagogia Națiunii", privitoare la congresul monografiștilor din Franța, mai adăugăm și apelul pe care fostul ministru francez al Educației Naționale, *Georges Ripert*, profesor și fost Decan al Facultații de Drept din Paris, cunoscut și la noi, prin conferințele ce le-a ținut la Universitățile românești, l-a făcut tineretului francez: „Connaissez votre village pour mieux comprendre le passé de notre pays et pour mieux avoir foi en son avenir" („Paris Soir", din 17/10/1940).

*

In curentul pentru cercetarea poporului se impun atenției noastre două inițiative ale Sașilor din Sibiu.

In Mai 1941 a avut loc un congres al cercetătorilor poporului german din Transilvania, „Erste Tagung deutscher Volkskundler im Siebenbürgen", când d-l *Fritz Holtzträger* a ținut o cuvântare despre „popor", ce a apărut sub titlul „Volk, Grundsätzliches zu Rasse und Sprache", în revista „Siebenbürgische Vierteljahrschrift", Heft 4, 1941, pag. 97.

D-l F. Holzträger, pornind dela ideea că poporul are o însemnătate hotărîtoare pentru doctrina național socialistă, constată dela început cu spaimă (Mit Erschrecken), că băncile celor ce au a se consacra științei se golesc și că fuga și frica de Știință cresc îngrijorător.

Pentru aceasta d-sa se adresează elevilor și studenților sași, în modul cel mai energic: „Pentru a servi poporul, fiecare este nu numai chemat, ci obl'-gat. Un astfel de serviciu, în orice domeniu s'ar săvârși, este serviciu politic; și activitatea științifică, care de cele mai multe ori se desfășoară în condiții mult mai grele decât ceea ce numim „ocupație politică", este indispensabilă. Pentru a aplica un cuvânt cunoscut, nu numai navigația, dar și știința este necesară".

Dar, după acest congres, concetățenii noștri sași au mers și mai departe hotărând crearea unui „Institut de cercetare a grupului poporului german" (Forschunginstitut der deutschen Volksgruppe), prin transformarea vechei lor Asociații (Verein für Siebenbürgische Landeskunde), care tocmai împlinise 100 ani dela întemeierea ei, cu o bogată activitate: 50 vol. de Vereinsarchiv, 4 vol. de Urkundebücher, lucrări privitoare la un „Sieb-sächsisches Wörterbuch" și 64 ani de apariție a revistei „Siebenbürgische Vierteljahrschrift". Noul institut sas editează acum o nouă revistă „Zeitschrift des Forschungsinstituts", sub direcția Prof. *Otto Folberth* și redacția Dr. *Gustav Gündisch*.

*

b) *Metoda monografiei sociologice din București în Ungaria*: Un deosebit și neașteptat răsunet a găsit metoda românească de sociologie monografică la studenții unguri dela Universitatea din Cluj, înainte și după arbitrajul dela Viena, ca și la sociologii din Ungaria.

Bibliografia din volumele „La Science de la Realité Sociale" și din „Indrumări pentru cercetările monografice", asupra lucrărilor străine despre „Școala sociologică din București", menționează un număr însemnat de studii în limba ungară.

La acestea mai adăugăm acum informația apărută în ziarele românești din 28 Mai 1941, după care ziarul „Magyar Nemzet" a publicat un articol despre studenții unguri dela Universitatea din Cluj, care și-ar fi păstrat independența față de organizația studențească din Budapesta și este alcătuită din următoarele subdivizii: culturală socială, cooperatistă și economică.

Fiecare student este obligat să facă parte din una din aceste subdiviziuni și să activeze în mod efectiv.

Secția socială se ocupă în primul rând de problema răzleților și caută prin toate mijloacele să împiedece desnaționalizarea. Ziarul mai adaugă, că această secție socială studențească se ocupă „în

prezent cu traducerea din românește a lucrării d-lui prof. Gusti, cu privire la organizarea serviciului social român".

Ca titlu de document, mai cităm și articolul lui *Kuban Endre* „Hatvan român falu târsadalomrajsa" (Descrierea sociologică a 60 sate românești") în care autorul scoate în evidență cercetările făcute pe teren, în 1938, de echipele studențești ale Serviciului social și în care articol autorul face următoarele considerații asupra importanței acestei lucrări colective (vezi ziarul „Magyar Néplap", din Timișoara, 24 Noemvrie 1941): „Cercetătorii satelor au lucrat într'adevăr cu osteneală de apostoli, iar conducătorii echipelor studențești, în frunte cu prof. Gusti, au săvârșit o muncă supraomenească. După toate acestea, este natural ca *Balogh Edgar*, care este bun cunoscător al satului, să ia cunoștință aprobând, că tineretul din Ungaria a început cercetarea satului după planul de muncă al prof. Gusti. Autoritatea cu adevărat europeană a prof. Gusti va fi spre folosul cercetării satului maghiar, dacă se vor transplanta gândurile lui, corespunzător cu realitățile locale".

Am citat aceste rânduri, numai pentru a arăta, cu noi dovezi, utilitatea metodei de monografie sociologică așa cum o înțelegem noi, recunoscută chiar de specialiștii maghiari, care dealtfel încă din 1935, au făcut atentă opinia publică din Ungaria despre însemnătatea acestor lucrări (Vezi articolul lui *Octavian Neamțu* „Călători unguri în România", publicat în „Sociologie Românească", Mai, 1936, în care se analizează studiile lui *Ladislau Németh* și *Ivan Boldizsar*, publicate în revistele „Tanu" (Martov), 1935, an. III—IV și „Nepkelet" (Răsărit), 1935, an. XIII, Nr. 11, care au provocat discuții violente, pentrucă Nemeth, ca și Boldizsar, adepți ai „Catehismului dela Debrețin", din 1933, în care s'au formulat revendicările tineretului maghiar pentru drepturile păturei țărănești, arată valoarea mișcării monografice și a echipelor studențești pentru vieața de sat, așa cum le-au cunoscut în călătoria lor în România. „Se pare că, ceea ce lipsește frământărilor noastre „sociografice", scrie Nemeth în revista citată — este cineva care să sistematizeze numeroasele noastre bune intenții dezorientate; în realitate, între puterea de Stat și bunele intenții și opinia publică, este o prăpastie prea adâncă, decât să poată ajunge la cuvânt un astfel de om" (pag. 137—138).

Dar mai mult, unii scriitori unguri își însușesc și părerea noastră despre semnificația internațională a cercetărilor de sociologie monografică (compară schema grafică alăturată a Institutului de Științe Sociale, despre cercetarea structurală a popoarelor din Sudesteuropa).

Iată, bunăoară, *Mikecs Laslo*, care, în însemnările sale de călătorie „România", ediția II, Budapest, expune impresiile sale culese prin trăirea în mijlocul unei echipe studențești monografice și scrie: „Echipele studențești vor fi fără îndoială o experiență, pe care o vor folosi în mod cuminte cei care se duc la sate cu bune intenții, iar nu din snobism. Gusti are marele merit, că, odată cu descinderea în sate, întreprinde cu tineretul român studios o cercetare serioasă a problemelor rurale. In Europa răsăriteană, îndemnul spre o asemenea muncă, stă în aer, așa cum stau norii deși înainte de ploaie. La noi (adică în Ungaria), însă norii sunt însoțiți de furtună, certuri, tribunal, răbufneli și lipsă păcătoasă în orientare. Poate că nicăeri, poporul nu e cercetat de tineret cu atâta liniște și cu atâta interes, ca în România" (Vezi *O. Neamțu*, Intoarcerea la Izvoare, 1942, p. 76, Drumul spre sate al tineretului maghiar din Ardeal).

Autorul își pune apoi o întrebare interesantă: „Oare, rezultatul cercetărilor acestor echipe va fi cel arătat în rândurile acestei cărți? Anume că popoarele balcanice și cele cu tendințe bizantine, vor trebui ca în loc să imite instituțiile apusene, să-și făurească din tradițiile poporului o cultură națională și să-și impue puterea și misiunea".

El încheie, manifestându-și încrederea, că extinderea aplicării metodei de sociologie monografică s'ar ajunge la cunoașterea și deci înțelegerea și aprecierea valorii economice și spirituale ale națiunilor din Sud-Estul Europei, care ar putea uni aceste națiuni într'o mare comunitate culturală.

„De rezultatul acestor cercetări, încheie M. Laslo studiul său, atârnă nu numai soarta românismului, ci și destinul Europei orientale și al ideilor dunărene" (vezi și d-l *Dr. Fr. Popu*, Căminul Cultural, Nr. 6—7 din 1941, pag. 336).

c) *Sociologia Română la New-York.* Cu telegrama-contract din New-York, 134.694, sosită în București la 6 Februarie 1941, autorul acestor rânduri a fost ales profesor de Sociologie de către Comitetul de direcție la cunoscuta Facultate „Noua Școală de Cercetări Sociale", din New-York.

Iată cuprinsul acestei telegrame-contract: „Board of trustees New School for Social Research have elected you associate professor sociology two years beginning April first or on arrival (Stop). Have

cabled identical contract Consul Hibbard apply immediately nonquato visa inform me results have one thousand dollars for travel expenses cable address Alvin S. Jonson, President notorized Fred Grote New-York county clerks number eightynine".

Imprejurările au împiedecat să se dea curs acestei invitaţii, de care erau legate şi alte însărcinări de cercetări ştiinţifice, potrivite metodei de sociologie monografică din Bucureşti (vezi şi „Revista de Filosofie", Ianuarie-Iunie 1941, pag. 172, „D-l Prof. Gusti e invitat în America").

d) *Alte dovezi straine de recunoaştere a Sociologiei Româneşti.* Ca o completare la lista străinilor, care au participat la cercetările de monografie sociologică în sate româneşti, redată în Comunicarile mele la Academia Română, „Problema Sociologiei", Sistem şi Metodă (1940, pag. 77 şi 78), adăugăm pe lângă americanul *Philip E. Moseley* [1], belgianul prof. *G. Jacquemins* (director la Institutul de Sociologie Solvay din Bruxelles), *Dr. Helmuth Haufle* (docent la Universitatea din Viena), scriitorul francez *Jacques Lassaigne*, ungurul *Luko Gobor*, cehul *Kudrnowsky* şi polonezul *Truszkowski*, pe D-l *Victor Martin*, care ne-a adresat de curând următoarele rânduri, pentru a se consacra în România studiilor sociologice: „afin d'y étudier sur place vos méthodes d'enquête dans l'étude sociologique des villages roumains (din scrisoarea primită la Institutul de Ştiinţe Sociale, cu data, Cologne, le 4 Février 1942). Răspunsul Institutului neparvenindu-i însă, D-l Victor Martin revine printr'o nouă scrisoare, tot din Colonia unde urmează cursurile Universităţii de acolo, cu data din 26 Februarie 1942, cu propriile-i cuvinte: „Je suis docteur en sciences économiques et licencié en sciences politiques et sociales de l'Université de Louvain. A la suite de l'obtention par le Ministère de l'Instruction publique de Belgique, l'Université de Louvain et l'Institut de Sociologie Solvay de Bruxelles, m'auraient vivement conseillé d'étudier sur place les méthodes d'enquête sociale appliquées par Monsieur le Profeseur Gusti dans l'étude des villages roumains". D-l V. Martin adaugă apoi: „j'ai repris actuellement les recherches que j'avais entreprises et qui portaient sur certains caractères différentiels de la psychologie des classes sociales, recherches auxquelles je comptais appliquer une méthode d'observation directe suivant les procédés et méthodes que votre Institut a mis à l'honneur. Je travaille en ce moment à Cologne sous la direction de Monsieur le Professeur *von Wiese.* Il me serait très agréable d'apprendre s'il ne serait possible au cours de l'été prochain d'être mis au courant des méthodes et résultats de vos enquêtes sociologiques et si possible de participer à l'une ou l'autre de vos enquêtes dans les villages".

Cu mult regret s'a comunicat d-lui Victor Martin că împrejurările nu vor permite să putem întreprinde cercetări de monografie sociologică în vara acestui an.

O documentată informaţie asupra sistemului şi metodei sociologice de lucru ale şcolii din Bucureşti, a publicat în ajunul şi pentru participanţii la Congresul Internaţional de Sociologie, ce fusese convocat pentru August 1939, *D. C. Amzăr*, „Die soziologische Heimatforschung in Rumänien" (în „Archiv für Anthropologie", N. F. Bd. XXV, Heft. 2/3, pag. 137). La baza studiului d-lui D. C. Amzăr se află un referat pe care l-a făcut în „Seminarul pentru cercetarea sociologică a Patriei" (Seminar für soziologische Heimatforschung"), al profesorului *Richard Thurnwald*, dela Universitatea din Berlin.

Ca dovadă mai mult de interesul ce-l poartă lucrărilor de sociologie monografică şi aplicarea lor oamenilor de Ştiinţă de Stat comunicăm pasagiul din scrisoarea primită din Lisabona, cu data de 11 Februarie 1942, dela cabinetul Preşedintelui de Consiliu, d-l prof. *Oliveira Salazar:* „La lecture du livre „La Science de la Réalité Sociale" et surtout de son dernier chapitre l'ont particulièrement intéressé".

e) *C. I. Robertson*, redactor principal la Biroul Statisticei generale al *Institutului Internaţional de Agricultură*, în raportul său „Population et Agriculture", prezentat în 1939 din partea Institutului său la *„Conférence Européenne de la vie rurale"*, recomandă şi se referă cu amănunte la metoda de cercetare şi acţiune a Şcoalei sociologice din Bucureşti (pg. 28—29 „Contribution de l'Institut International d'Agriculture, document Nr. 1, 1939).

---

[1]) Profesor la Universitatea din Cornel, D-l *Philip E. Moseley* a lucrat cu echipele studenţeşti în Basarabia şi Transilvania (mai ales în satul Sanţ din Năsăud) şi suntem foarte bucuroşi, că D-sa cunoscându-ne, nu ne-a uitat şi a spus răspicat adevărul, atât în privinţa Basarabiei („Is Basarabia Next ?" în revista „Foreign Affairs", April, 1940 pag. 557—562) cât şi în privinţa Transilvaniei („Transylvania partitioned", în Foreign Affairs", October 1940).

Compară şi *P. E. A. Moseley*, The Sociological School of Dimitrie Gusti, Sociolog. Revue, London, 28, 1936, pp. 140—165.

3. *Al XIV-lea Congres Internaţional de Sociologie* s'a hotărît în unanimitate la ultimul Congres Internaţional de Sociologie, ţinut la Paris, în 1937, ca al XIV Congres să aibă loc la Bucureşti, alegându-se în acelaşi timp ca preşedinte al congresului, pe cel ce iscăleşte aceste rânduri şi desemnându-se cu organizarea congresului, Institutul de Ştiinţe Sociale al României.

Au răspuns la invitaţia Institutului Internaţional de Sociologie, având ca preşedine pe prof. *René Maunier* şi a Institutului de Ştiinţe Sociale de sub preşedinţia mea, 250 de sociologi eminenţi din 21 de ţări, din Europa, Asia, America de Nord şi America de Sus, şi s'au primit 80 de comunicări străine şi 60 române.

Prin scrisoarea circulară către d-nii participanţi ai Congresului, iscălită de cei doi preşedinţi ai celor două institute organizatoare, din 17 August 1939, se aduce la cunoştinţă amânarea celui de al XIV-lea Congres Internaţional de Sociologie, care urma să aibă loc în Bucureşti în ziua de 29 August 1939, pentru zilele de Paşti din 1940. Imprejurările cunoscute au determinat amânarea Congresului până după încheierea păcii.

Despre numărul participanţilor pe ţări şi pe categorie de membri (membri, membri asociaţi, asociaţi liberi ai Institutului Internaţional de Sociologie şi al invitaţilor celor două Institute), vezi „La Revue Internationale de Sociologie", Novembre-Décembre 1938, Janvier-Février 1939 şi Mars 1939.

Interesul mare pentru lucrările congresului, arătat atât prin numărul neobişnuit mai mare al participanţilor din mai multe ţări, ca la celelalte congrese, cât şi prin comunicările trimise, se datoreşte, credem, şi temelor alese de desbătut, care la un loc formează problemele esenţiale ale Sociologiei ca ştiinţă.

Este obiectul de cercetat al Sociologiei Realitatea socială, ca Unitate socială, atunci ce este o Unitate socială? Ce sunt Satul şi Oraşul, ca forme fundamentale ale Unităţilor sociale? Prin ce metodă se studiază ştiinţific Unitatea socială? Pentru aplicarea cea mai rodnică a acestei metode sunt necesare Institutele de cercetări? In sfârşit, pentru a crea specialişti capabili a mânui cât mai ştiinţific metoda de cercetare a unităţilor sociale, cum trebue să fie organizat învăţământul Sociologiei?

Iată o înlănţuire de probleme care formează o unitate strânsă logică. După aceste teme s'au grupat în mai multe volume comunicările trimise, cinci volume s'au tipărit, alte cinci sunt în curs de tipărire, numai în ce priveşte comunicările străine, rămânând ca mai târziu să se publice şi cele româneşti: *Seria A*, Unităţile sociale; *Seria B*, Satul; *Seria C*, Oraşul; *Seria D*, Satul şi Oraşul; *Seria E*, Metodele sociologice; *Seria F*, Institutele de cercetări sociologice; *Seria G*, Invaţământul Sociologic şi *Seria H*, Comunicări diverse.

Volumele au apărut sub titlul: „Travaux du XIV-e Congrès International de Sociologie", Bucureşti. Institut International de Sociologie et Institut de Sciences Sociales des Roumanie, cuprinzând Seria 5-a din *Bibliothèque de Sociologie, d'Ethique et de Politique*, sous la direction de D. Gusti. Etudes et Recherches. (Coperta şi Prefaţa sunt tipărite în limbile: franceză, germană, italiană şi engleză).

Despre aceste volume, care au o valoare deosebită prin autorii care colaborează, vom publica într'unul din numerele viitoare ale acestei reviste un studiu amănunţit. Astăzi ne mărginim a comunica titlul şi autorul contribuţiilor.

Seria A. Unităţi sociale cuprinde, vol. I: L'évolution des groupements sociaux de Prof. *Corrado Gini* (Rome); Les groupements sociaux considérés dans la durée de Prof. *René Maunier* (Paris); Der Stufenbau der Verhältnisse von Prof. *Hans L. Stoltenberg* (Giessen); Beiträge zur Theorie des Herrschaft von Prof. *Hans Freyer* (Leipzig); Begriff und Wirklichkeit der Gemeinschaft von Dozent dr. *Karl Heinz Pfeffer* (Leipzig); Communautés et Organisations comme base d'une clasification des groupements sociaux, Prof. *Stephan Dékany* (Budapest); La Nazione, unità funzionale della Società umana, *Bernardo de Luca;* Les classes en tant que types de groupements sociaux, *André de Maday* (Genève); Sociological aspects of social classes, Prof. *Stanislas Rychlinsky* (Varsovie); Die südslawische Grossfamilie, Dr. *Zdenko von Vinsky* (Zagreb); Sur la Zadrouga, Prof. *Streten v. Vukossavljevitch* (Belgrad); Les groupes de voisinage et le Mutirao Brésilien, Prof. *Emilio Willems* (San Paulo, Brèsil); Le due leggi della socializzazione morale e politica nella famiglia, Prof. *Rafaele Resta* (Genua); Sur la notion de parenté naturelle comme base de certains groupements sociaux, Dr. *Stanislaw Ossowski* (Varsovie); The urban family in the United States, Prof. *Ernest R. Mowrer* (Northwestern); La comunità di famiglia come forma elementare di aggregazione sociale, Prof. *Giuseppe Mazarella.*

Seria B. Satul, vol. I. Types de structure sociale dans la vie rurale française, Prof. *Marc Bloch* (Paris); Agrarische Bevölkerung, Prof. *Gunter Ipsen* (Wien); The Problem of surplus agricultural population in peasant countries, *Clayton E. Whipple* et le *Dr. A. V. Tottef* (Sofia); Die ländliche Übervölkerung in Polen, Dr. *Werner Conze* (Königsberg); Dorfgemeinschaft gedeiht am Grosstadtrande, Prof. *Max. Rumpf* (Nürnberg); Die kapital'sche Wirtschaft im Dorf, Prof. Dr. *K. Pleyer* (Königsberg); Das Industriedorf im Mittelgebirge, Dr. *Walter Hildebrandt* (Erlangen); A community of central Italy: The commune of Fermo Prof. *Max Salvadori* (St. Lawrence, Canton), (N. Y. U. S. A.); Deutsches Bauerntum in Südamerica, Prof. *Johann Mannhardt* (Breslau); Village and open-country Neighborhoods, *Walter Terpenning* (Albion, Michigan, U. S. A.); La place de la Désa Javanaise dans l'organisation administrative du Pays, *J. Van Kan* (La Haye); The effects of urbanization on The Zadruga community of Croatia, Prof. *Dinko Tomasici* (Zagreb); Recherches sociologiques sur les problèmes de l'assistance publique à la Campagne, Dr. *Wladislaw Okinski* (Warszawa).

Seria B. Satul, vol. II: La vie rurale chez les Barundi, Prof. *G. Smets;* Agglomération et dispersion de l'habitat rural dans le Nord de la France, Prof. *Roger Dion;* Le village bulgare, Prof. *Janaki S. Mollof* (Sofia); Le village en Serbie méridionale, Prof. *M. S. Filipovici* (Belgrad); The village as social unit in the outer isles of Scotland, *W. T. Gibson;* Mobe et prêts en main d'oeuvre chez les Serbes et Jougoslaves, Prof. *G. Tassitch* (Belgrad); La criminalité dans les campagnes en Jougoslavie, Prof. *A. V. Makletsov* (Belgrad); Les Hajduks es Serbie, *Dragomir Iancovici* (Belgrad); Psychologie de la jeunesse rurale en Serbie, *Slobodan Popovici* (Begrad); Les phases de l'évolution de la vie familiale au village, *Vera Ehrlich-Stein* (Belgrad); Le village bulgare et les conceptions idéologiques actuelles, *Mara Kinkel* (Sofia); Développement de la petite propriété dans l'étude São Paulo, Prof. *Sergio Milliet* (São Paulo).

Seria C. Orașul. Vol. I: La sociologie des villes, *Daniel Warnotte* (Bruxelles); La structure morphologique des grandes villes, Prof. *Maurice Halbwachs* (Paris); Les villes et l'évolution sociale Prof. *Guillaume Jacquemyns* (Bruxelles); La grande banl'eue, *Eugraph Kowalevsky* (Meudon); L'agglomération urbaine et la cité, Prof. *Gaston Richard* (Bordeaux); Industriegrosstadt un Arbeiterschaft, Dr. *Wilhelm Brepohl* (Gelsenkirchen); Forze centripete e centrifughe dell'urbanesimo, Dr. *Sincero Rugarli* (Milano); Domus e casa nell' Alto Medio Evo Italiano, Prof. *Eugenio Casanova* (Rome); La formation des villes dans l'empire Ottoman, Prof. *Hilmi Ziya Ulken* (Instambul); Die Entstehung der Städte in West-und Mitteleuropa und in der ostslawischen Welt, Prof. *Johann Kinkel* (Sofia); Structure et évolution de la ville de São-Paulo dans ses rapports avec le développement de son axe d'expansion, l'avenue Sao-Joao Lapa, *Lucia Herrmann* (São-Paulo).

Seria D. Satul și Orașul. Vol. I: Ville et village. — Définition, *Nikolas Agansky* (Sofia); L'origine e la distribuzione dei centri abitati della Corsica, Prof. Dr. *Mario C. Ascari* (Genova); Eléments d'une comparaison entre la religion rurale et la religion citadine en France et au Brésil, Prof. *Roger Bastide* (São-Paulo); Villes et villages dans les sociétés primitives, *Christian Chulliat* (Pontivy); Villes et villages du Venezuela, Prof. *Léon Dunand* (Caracas); Les concepts de ville et de village en sociologie, *G. Dykmans* (Liège); Der preussische Landkreis, Dr. *Helmut Haufe* (Königsberg); Stadt und Land, zwei sozial-anthropologische Auslesekreise, Prof. Dr. *K. Valentin Müller* (Dresden); Les mentalités citadines et paysannes, Prof. *J. M. Peric (Belgrad);* Villages et villes Nord-Africaines, Musulmans et Européens, leurs relations, Prof. *J. H. Probst-Biraben* (Motte-Capron); Psychologische Gründe der Landflucht im deutschen Reich, Prof. *Karl Schöpke* (Wuthenov über Neuruppin); Landflucht und Verstädterung, *Karl Seiler* (Erlangen); City and Community, Prof. *Carle C. Zimmerman* (Cambridge Massachusetts, U. S. A.); The sociological approach to rural an urban Ecology, Prof. *F. Znaniecki* (Poznan).

•

4. *Programul de lucru al Seminarului de Sociologie pe 1942:*

Seminarul de Sociologie de pe lângă Facultatea de Filosofie și Litere a Universității din București, a avut ca program de activitate cu studenții de specialitate în sociologie, pentru licență și doctorat, în anul academic 1942, cercetarea „Unităților Sociale", în scopul de a prezenta o contribuție proprie „Congresului al XIV internațional de Sociologie".

Programul de lucru al Seminarului a fost următorul, „Unități sociale": A) Teorii străine, cu bibliografia autorilor străini, expunerea și critica

lor. B) Lucrări româneşti, cu bibliografia lucrărilor şcolii de Sociologie din Bucureşti, cu privire la unităţile sociale româneşti. C) Contribuţii noi: 1) clasificarea unităţilor sociale româneşti, după principiile sociologice ale şcoalei din Bucureşti; 2) prelucrarea materialului cules de echipele studenţeşti (compară schiţa de mai jos pentru un inventar clasificat al acestor unităţi); 3) cercetări noi pe teren: *a)* ceata de feciori din Drăguş; *b)* cartierul Tei din Bucureşti, (împreună cu elevele Şcoalei Superioare de Asistenţă Socială; *c)* cercetarea unui cămin de studente; *d)* a unor clase; *e)* a unei companii de grăniceri; *f)* a exodului copiilor de ţărani în Bucureşti; în sfârşit, *g)* studiul vieţii studenţilor la Universitatea din Bucureşti, pe baze de autobiografie, de chestionare, de budgete studenţeşti şi de observaţii directe. D) Concepţia sistematică a unităţilor sociale: 1) unitatea socială la plante şi animale; 2) la tipul primitiv; 3) la tipul cult; 4) la Români. E) Definiţia, Natura şi Clasificarea unităţilor sociale.

Schiţă pentru un inventar clasificat al unităţilor sociale, prezentată Seminarului de Sociologie de d-l H. H. Stahl, Asistent pe lângă catedra de Sociologie.

I. Satul din punct de vedere geografic: sat de munte, sat de deal, sat de şes, sat de baltă.

Din punct de vedere biologic: sate româneşti, sate minoritare pure.

Din punct de vedere istoric: sate mixte, sate răzăşeşti, sate iobăgeşti, sate mixte, sate nou colonizate.

Din punct de vedere economic: sate pastorale, sate agricole, sate pastoral-agricole, sate cu specializare economică sau comercială.

II. *Subunităţi săteşti.*

Categorii generale: Obştia răzăşească.

Categorii cu caracter geografic: vecinătăţi.

Categorii cu caracter biologic: familie şi neam, Români şi alte neamuri, tineri, maturi şi bătrâni, ceata feciorilor, ceata copiilor, clasele de sex şi vârstă.

Categorii cu caracter spiritual: ortodocşi şi eterodocşi, alfabeţi şi analfabeţi, hora.

Categorii cu caracter economic: chiaburi, mijlocaşi şi codaşi; agricultori, crescători de vite, ciobani, meseriaşi, funcţionari, comercianţi; cârciuma, stâna, gospodăria familiei, ferma; bâlciuri, nedei, iarmaroace, târguri.

Categorii cu caracter etico-juridic: căsătoriţi, necăsătoriţi, văduvi, divorţaţi, copii legitimi, nelegitimi, recunoscuţi, înfiaţi, adoptaţi; infractori, oameni de omenie şi oameni răi.

III. *Oraşul,* după aceleaşi criterii ale şcoalei sociologice din Bucureşti, apoi:

Mahalale.

Oraşele (de interes regional şi general; administrativ, economic, religios, spiritual).

Intreprinderile: industriale, comerciale, bancare, de transporturi etc.

Categoriile sociale: muncitori manuali, muncitori intelectuali, funcţionari, liber profesionişti, sindicate, asociaţii, cluburi.

IV. *Instituţii şi corpuri organizate în Stat:* Biserica, Şcoala, Armata, Unităţile administrative (regiuni, municipii, oraşe, prefecturi, preturi, comune etc.), Unităţile sanitare, Unităţile economice, Unităţile culturale.

V. *Obiceiuri:* naştere, căsătorie, moarte, sărbători de peste an, cu prilejul muncilor.

VI. *Sinteza:* Regiunea, Naţiunea, Statul.

Comemorarea a o sută ani dela apariţia ultimului volum, 1842, din „Cours de Philosophie positive", de *Auguste Comte,* la Seminarul de Introducere în Sociologie, în conformitate cu planul general al Catedrei de Sociologie pe 1942, din Bucureşti. Seminarul a fost condus de d-l Asistent *G. Vladescu Răcoasă.*

I. *Introducere.*

1. Filosofia lui Auguste Comte: positivismul (cu sumare date biografice).

2. Clasificarea ştiinţelor după Comte (cu care prilej s'a făcut şi comparaţie cu alte clasificări).

II. *Sociologia lui Comte.*

A. *Generalităţi.*

3. Necesitatea şi constituirea sociologiei.

4. Obiectul sociologiei şi relaţiile ei cu celelalte ştiinţe.

5. Metoda positivă şi aplicarea ei în sociologie.

6. Legea celor trei stări.

B. *Cele două părţi ale sociologiei: statica şi dinamica.*

7. Introducere fundamentală: indirectă, cosmologia; directă, biologia.

8. *Statica socială* sau Ordinea spontană a societăţilor.

9. *Dinamica socială* sau Teoria progresului.
C. *Analisa stărilor sociale.*
10. *Statica:* Teoria existenţii sociale şi a organismului social.
11. Teoria limitelor variaţiilor ordinei umane.
12. Teoria generală a religiei (se va utilisa şi Catehismul positivist şi se va compara cu Durkheim).
13. Teoria limbajului.
14. Teoria positivă a proprietăţii (In cadrele economiei după Comte şi în comparaţie cu celelalte concepţii sociologice despre proprietate).
15. Teoria familiei şi a celorlalte unităţi sociale.
16. *Dinamica:* Faza teologică. *a)* Vârsta fetişismului.
17. Faza teologică. *b)* Vârsta politeismului: 1) conservator (teocraţia); 2) intelectual (elaborarea greacă); 3) social (încorporarea romană).
18. Faza teologică. *c)* vârsta monoteismului.
19. Faza metafizică: Revoluţia occidentală.
20. Faza positivă.

III. *Politica lui Comte.*
21. Ştiinţă şi acţiune socială — teorie şi practică — (se va utiliza şi „Discours préliminaire sur l'ensemble du positivisme").
22. Teoria Umanităţii şi Morala lui Comte.
23. Planul de organizare positivistă a societăţii: cultul, dogma şi regimul sau existenţa afectivă, teoretică şi activă.

IV. *Comte şi positivismul în gândirea contimporană.*
24. Positivismul în teoria cunoaşterii.
25. Psihologia şi pedagogia positivistă.
26. Morala şi estetica positivistă.
27. Positivismul în drept, economie, sociologie.
28. A. Comte şi positivismul în filosofia şi sociologia românească.

5. *Istoricul Institutului Social Român.*

Pentru cercetarea Ştiinţei Naţiunii s'a crea încă din 1918 o „Asociaţie" devenită astăzi „Institutul de Şiinţe Sociale al României".

Schema grafică alăturată prezintă, cred, cu toată claritatea: istoricul, organizarea, activitatea şi însemnătatea viitoare a acestui Institut, care cu fiinţa şi vechimea lui de 24 ani, este unul dintre cele mai vechi şi însemnate institute de ştiinţă socială din ţară şi din străinătate. Despre fazele lui de desvoltare vezi: Institutul Social Român, 1921—1926; Institutul Social Român, după zece ani de lucru, 1918—1920 (cu cuvântările Inaltului Regent G. Buzdugan, a preşedintelui I. S. R. şi a delegatului guvernului, V. Madgearu); *Emanoil Bucuţa,* Institutul Social Român, „Boabe de grâu", 1931 şi în „Pietre de Vad", Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1937—1342, vol. 1, 367).

După felul cum este organizat şi cum a activat Institutul de Ştiinţe Sociale al României, el şi-a cucerit un loc deosebit în lumea institutelor europene. Intr'adevăr, la conferinţa Institutelor din Europa, convocate de „Institut international de coopération intelectuelle", Institutul Român era totdeauna considerat ca făcând parte printre cele fruntaşe, prin acele cinci scopuri pe care le urmăreşte cu îndârjire, cu toate lipsurile fundamentale (de local, de personal şi de budget), ce-i stânjenesc realizările.

I. Institutul de Ştiinţe Sociale este închinat *cercetării* pentru a ajunge la cunoştinţe noi. De sigur aşa cum este organizat, prin secţiile lui, nu sunt înlăturate discuţiile teoretice asupra tuturor problemelor de ştiinţă socială, din toate ramurile ei. Adevărata menire a Institutului este însă de a face cercetări originale: 1) pentru cunoaşterea Ţării şi a Neamului prin cercetări pe teren, organizate pe toată ţara, de sate, oraşe, regiuni, tipuri sociale şi profesionale etc., pentru a ajunge la construcţia Ştiinţei Naţiunei Româneşti şi de a servi astfel fundamentarea unei noi Politici legislative şi administrative şi 2) pentru cunoaşterea Străinătăţii şi mai ales prin cercetări pe teren în Sudestul European, în care Naţiunea Română este plasată.

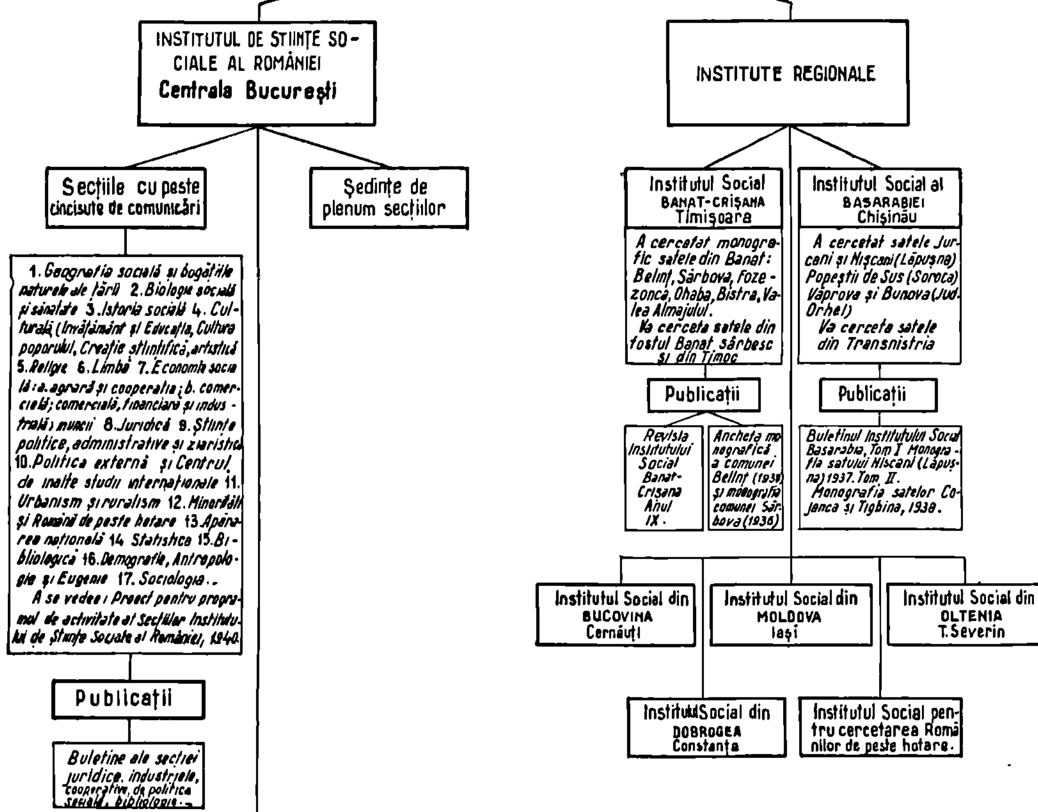
In schema alăturată, se indică mijloacele pe care şi le propune Institutul pentru a înfăptui aceste cercetări: *a)* activitatea din secţii; *b)* activitatea tuturor secţiilor la un loc, ce formează ca unitate Institutul; *c)* cercetări sistematice pe teren, eventual împreună cu alte institute similare; *d)* prin Institutele Sociale regionale, dintre care Institutele cu o vechime mai mare din Banat şi Basarabia, cu sediul în Timişoara şi Chişinău, au depus o activitate bogată, (vezi documentul din acest număr), rămânând să se întărească şi Institutele Sociale din Cluj-Sibiu din Transilvania, în colaborare cu Institutul de Igienă Socială al Prof. Dr. I. Moldovan; din Moldova-Iaşi; din Bucovina-Cernăuţi; din Oltenia-Craiova şi din Dobrogea-Constanţa. In sfârşit *b)* studiul Străinătăţii, în special Sudestul Europei, prin „Centre de hautes études internationales".

INSTITUTUL DE ŞTIINŢE SOCIALE AL ROMÂNIEI

(Prin transformarea „Institutului de Cercetări Sociale al României" (1938), ce conţinea „Institutul Social Român" (1921), născut din „Asociaţia pentru Studiul şi Reforma Socială" (1918))

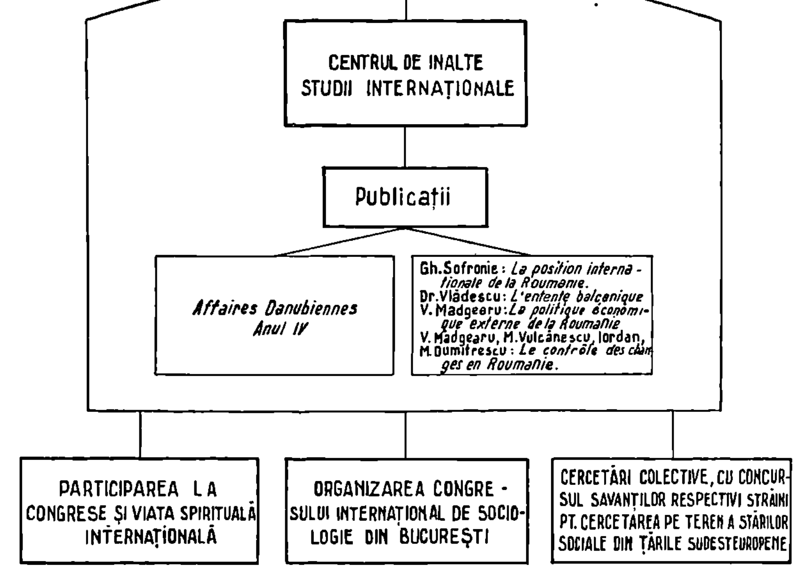
CUNOAŞTEREA

CERCETAREA PROBLEMELOR ŞTIINŢELOR SOCIALE IN VEDEREA TOTALULUI SOCIAL, CU SPECIALĂ APLICARE LA CERCETAREA REALITĂŢII SOCIALE ROMÂNEŞTI, DINLĂUNTRUL ŞI DINAFARA HOTARELOR

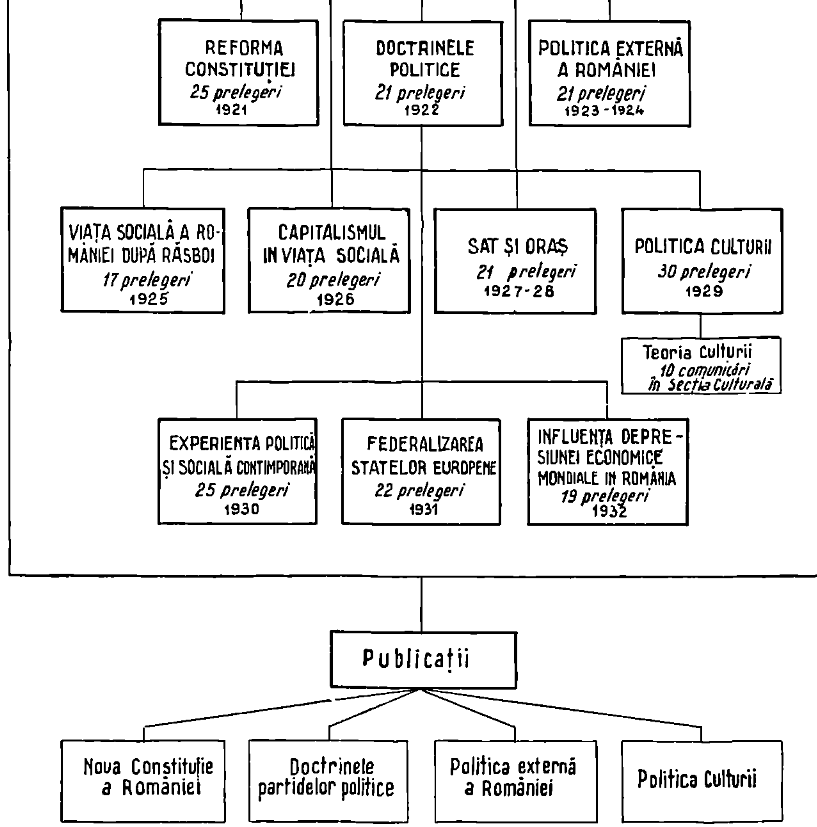
CERCETAREA REALITĂŢII EUROPENE, IN SPECIAL SUD-ESTUL EUROPEAN ŞI A EUROPEI CENTRALE

Legăturile cu străinătatea

P R E L E G E R I   P U B L I C E

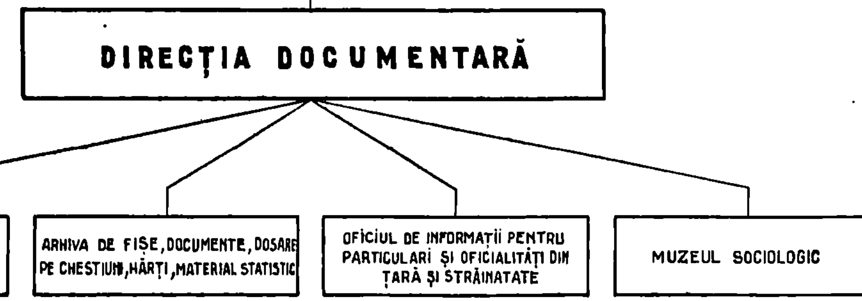
Academia liberă de ştiinţe sociale şi politice, nucleul unei Facultăţi de Ştiinţe sociale şi politice

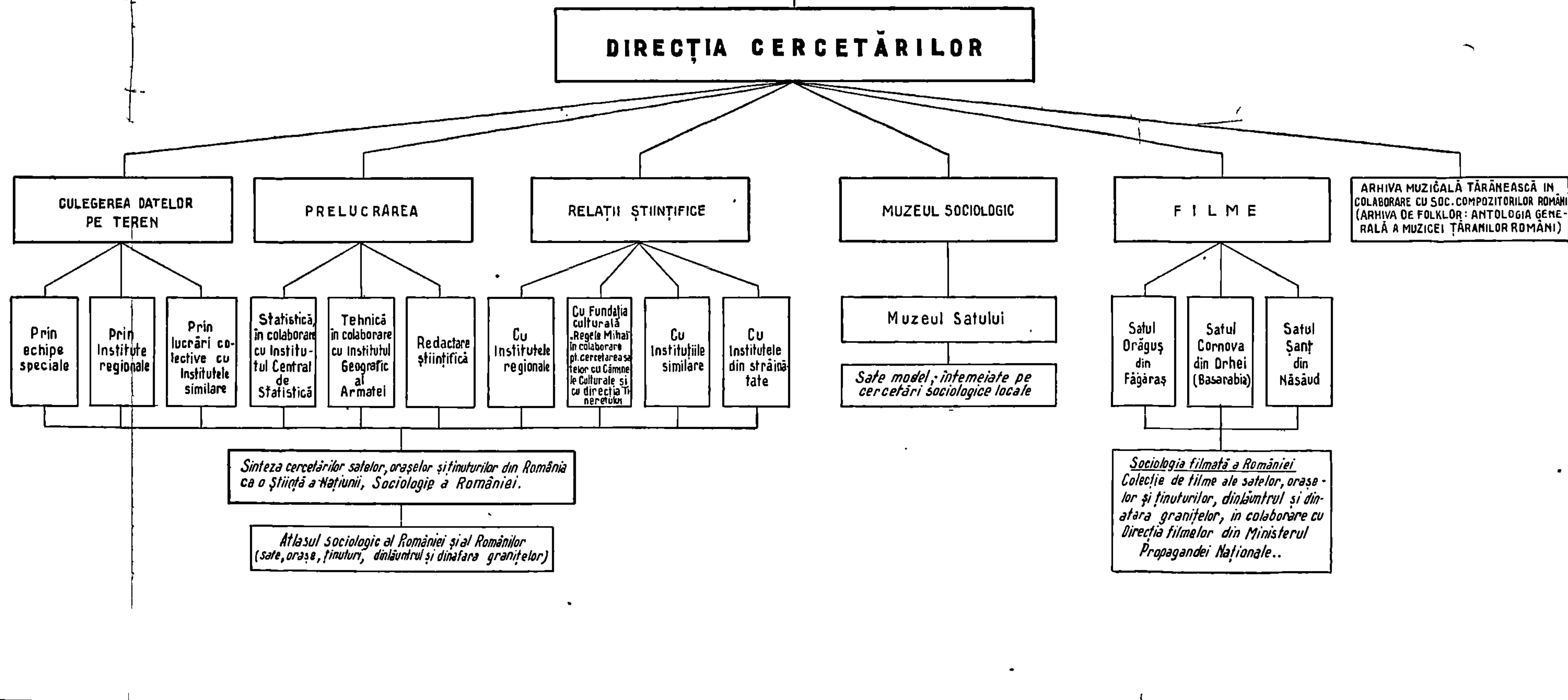

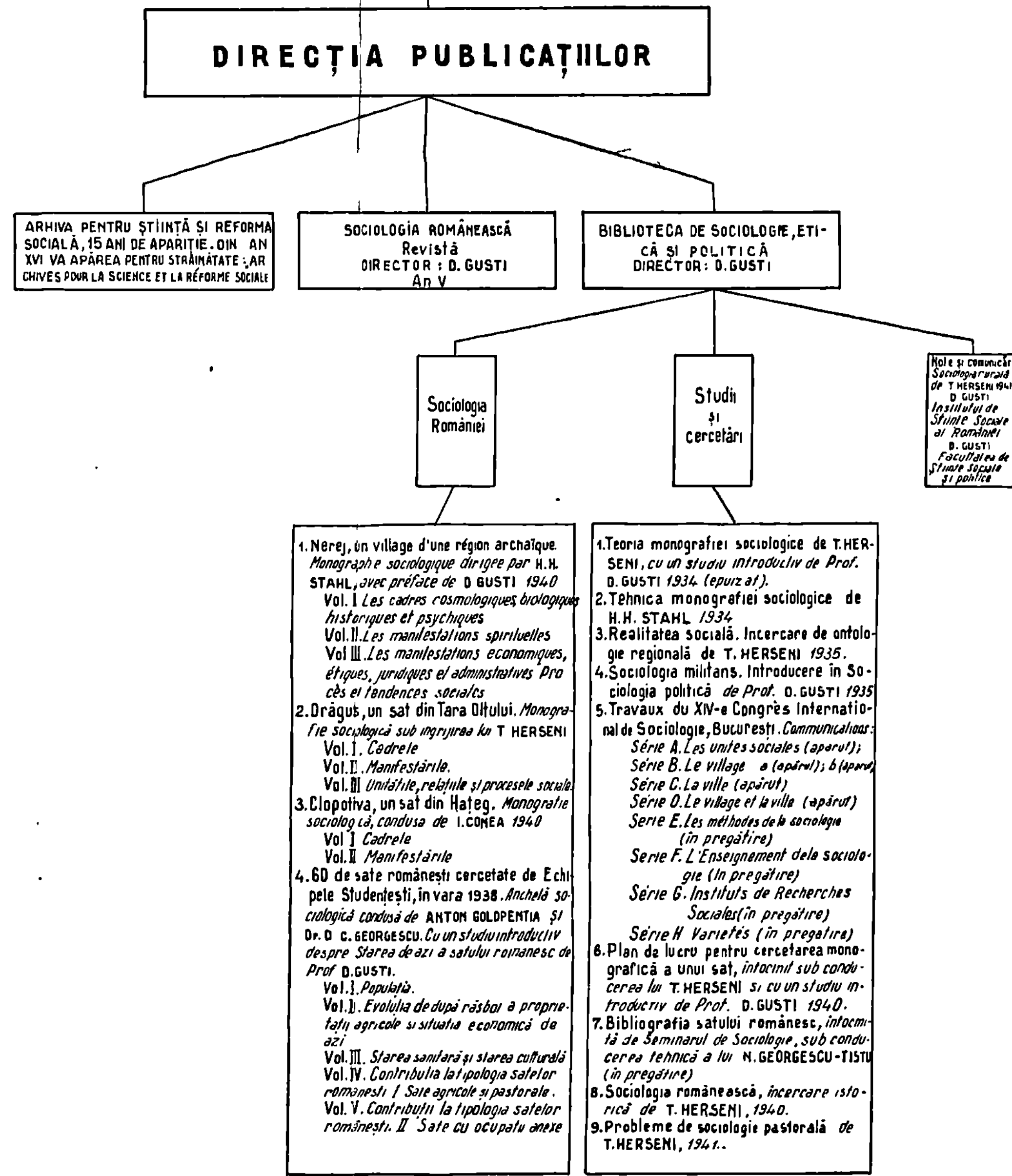
FEDERALIZAREA TUTUROR INSTITUTELOR DIN ROMÂNIA, PENTRU ORGANIZAREA CERCETĂRII ŞI CUNOŞTEREA ŢĂRII ŞI NEAMULUI DUPĂ UN PLAN UNITAR

Conform Legei pentru crearea „Institutului de Cercetări Sociale al României" din 1939, suspendată în 1940, abrogată in 1941.

1. Academia Română 2. Academia de Inalte Studii Comerciale şi Industriale 3. Academia de Medicină 4. Academia de Ştiinţe 5. Academia de Ştiinţe Morale şi Politice 6. Casa Centrală a Asigurărilor Muncitoreşti 7. Casa Autonomă a Monopolurilor Statului 8. Consiliul Legislativ 9. Institutul de Anatomie şi Embriologie 10. Institutul de Antropologie 11. Institutul de Bacteriologie „Dr. Cantacuzino" 12. Institutul de Cercetări agronomice 13. Institutul de Cercetări si Documentaţie Forestieră 14. Institutul Regal de Cercetări Ştiinţifice 15. Institutul de Conjectură 16. Institutul Naţional al Cooperaţiei 17. Institutul de Drept Agrar 18. Institutul de Drept Privat 19. Institutul Naţional Economic 20. Institutul de Educaţie Fizică 21. Institutul de Energie 22. Institutul de Filosofia Dreptului 23. Institutul de Linguistică 24. Institutul de Geologie al României 25. Institutul Geografic al Armatei 26. Institutul de Igienă, Bucureşti 27. Institutul de Igienă si Igienă Socială, Sibiu 28. Institutul de Istorie Naţională, Bucureşti 29. Institutul de Istorie Naţională, Sibiu 30. Institutul de Organizare ştiinţifică a Muncii 31. Institutul Psihotehnic „C.R. Motru", Bucureşti 32. Institutul de Psihologie, Cluj 33. Institutul de Speologie 34. Institutul Central de Statistică 35. Institutul de Ştiinţe Administrative 36. Institutul Naţional Zootehnic 37. Institutul de Studii şi Educaţie muncitorească 38. Institutul de Pedagogie al Universităţii din Bucureşti 39. Muzeul Limbii române, Sibiu 40. Şcoala Politehnică, Bucureşti 41. Societatea „Astra", Sibiu 42. Societatea Compozitorilor Români 43. Societatea de Eugenie, Bucureşti 44. Societatea de Filosofie 45. Societatea Regală de Geografie 46. Societatea Scriitorilor Militari 47. Societatea Scriitorilor Români 48. Uniunea Camerelor Agricole 49. Uniunea Generală a Industriaşilor din România 50. Uniunea Generală a Inginerilor Români 51. Institutul Social Banat-Crişana, Timişoara.

A C Ţ I U N E A

Cunoaşterea la baza acţiunei legislative şi politice spre realizarea idealului etic naţional

Experimentată ca o Politică a Satului, Ţăranului şi Tineretului, prin Fundaţia Regele Mihai (1934-1941) şi Serviciul Social (1939)

II. *Documentarea* Institutului cuprinde: 1) Biblioteca vie (nu „cimitir de cărţi"), cu 2) Sala de lectură şi biblioteca uzuală (dicţionare, enciclopedii, hărţi, colecţii de reviste şi de bibliografii); 3) Dosare de probleme; 4) Arhiva documentară, şi Muzeu sociologic) cu: *a)* materialul monografic, *b)* statistic, *c)* fotografii, *d)* de filme, *e)* artistic, şi *f)* tehnic; 5) Repertor bibliografic.

III. *Răspândirea* culturii de ştiinţă socială şi a cercetărilor Institutului prin *cicluri* de prelegeri publice (ca o Şcoală ori Facultate liberă de Ştiinţe Sociale), vezi Schema alăturată.

IV. *Publicaţii.* 1) Revistele „Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială", pentru străinătate şi „Sociologia Românească"; 2) Biblioteca de Sociologie, Etică şi Politică, în 3 secţii: *a)* Sociologia României, *b)* Studii şi Cercetări, *c)* Note şi Comunicări; 3) Buletinul Secţiilor; 4) Sinteza Culturei româneşti; 5) Texte şi Traduceri.

V. *Oficiul de Informaţii,* despre: *a)* probleme, *b)* persoane, şi *c)* bibliografii, pus la dispoziţia organelor de Stat, în special în materie de legislaţie şi administraţie.

Primul Secretar General al „Asociaţiei" şi al „Institutului Social Român", a fost *Virgil N. Madgearu.* Adunarea generală a Institutului de Ştiinţe Sociale a adus omagiul ei memoriei lui *V. N. Madgearu,* prin cuvântarea fostului său elev, *Eugen Dumitrescu* şi a preşedintelui Institutului, care, împreună cu rândurile lui *Emanoil Bucuţa,* se găsesc în corpul acestei reviste. Lista problemelor agrare şi a bibliografiei lor, întocmită de V. N. Madgearu, pentru a servi drept călăuză lucrărilor Seminarului condus de dânsul, publicată la Documente, desăvârşesc, credem, imaginea pe care încercăm să o redăm a ceea ce a fost colegul nostru, atât de tragic şi prematur dispărut.

6. *Institute ungare de cercetări.*

Pentru a face o comparaţie între organizarea intenţională şi activitatea creatoare a Institutului de Ştiinţe Sociale al României, cu alte institute străine, citez articolul: *Ungarische Institute für Volkstumsforschung* (Institute ungare pentru cercetarea Naţionalului), de Prof. *Franz Faluhelyi,* publicat în noua revistă pe care Ungurii au creat-o, (pe lângă revistele ce apăreau în limbile franceză, germană şi engleză) *„Donaueuropa",* cu un subtitlu caracteristic: Zeitschrift für die Probleme der europäischen Südostens, August 1941, (I. Jahrgang, 1 Heft), p. 40.

Pentru studiul poporului ungar, dinlăuntrul şi dinafara graniţelor, ca şi pentru cercetarea naţionalităţilor care formau, înainte de 1918, Statul ungar, ca un Völkerstaat, s'au întemeiat şi funcţionează astăzi în Ungaria, şapte institute:

1) Institutul de Ştiinţe de Stat (Das sogen-Staatwissenschaftliche Insitut der Ungarischen Statistischen Gesellschaft in Budapest), pag. 40. Un institut creat din iniţiativa fostului preşedinte de Consiliu, al Contelui *Paul Teleki,* în 1926, cu un caracter oficial şi cu scopul principal de a urmări atitudinea politică a Statelor vecine, faţă de Unguri, pe baze de documente de tot felul: legi, regulamente, desbateri parlamentare, reviste, ziare, publicaţii: româneşti, sârbe, croate, cehe. La început Institutul nu avea decât doi funcţionari, astăzi el posedă un personal foarte numeros, pentru a pune în mişcare o însemnată şi valoroasă bibliotecă de specialitate, un puternic material informativ, o arhivă de hărţi etc., care stau la dispoziţie, în primul rând, organelor oficiale, ce pot chiar comanda să se facă anumite lucrări, referate şi cercetări.

2. Institutul ungar sociografic (pag. 42) (Das Ungarische soziographische Institut), de sub conducerea Prof. *Sândor Krisztics,* creat de fostul preşedinte de Consiliu, Contele *Stephan Bethlen,* în 1924, şi sub auspiciile Academiei Ungare de Ştiinţe. Şi acest institut, departe de a fi ‚sociografic", avea de scop cercetarea ştiinţifică a poporului ungar, însă cu un caratcer pronunţat arhival-statistic şi cu caracter oficial. Prima bibliografie a Institutului comandată de guvernul ungar, a apărut în 1924.

3. Seminarul pentru politică comunală şi doctrină administrativă (Seminar für Gemeinde- Politik und Verwaltungslehre), de pe lângă Universitatea din Budapesta, condus de Prof. Franz Steineckler şi Institutul de drept internaţional (Institut für Völkerrecht), de pe lângă Universitatea din Pécs, condus de Prof. Franz Faluhelyi, sunt institutele care se ocupă şi ele cu problema naţionalităţilor. Un memoriu special în acest sens a fost discutat în sânul societăţii ungare de politică externă, la care au luat parte contele Albert Aponyi şi contele Teleki. Iniţiativa a fost reluată mai târziu, la 12 Ianuarie 1936, de Ministerul ungar al Instrucţiei, care a îngăduit Universităţilor a întemeia Institute universitare ale Naţionalităţilor.

4. Institutul de drept al minorităţilor (Das Minderkeiten rechtliche Institut), la Universitatea din Budapesta, condus de Prof. Béla Kenéz, cu un scop pronunţat şi activ revizionist, dar şi cu scopul de a studia ştiinţific minorităţile din Statul maghiar.

5. Institutul de dreptul Minorităţilor (Das Minderheiten rechtliche Institut), de pe lângă Universitatea din Debrecen şi 6. Institutul Minorităţilor al Universităţii Szeged, urmăresc scopuri analoage.

7. Institutul Minorităţilor (Minderheiteninstitut), de la Universitatea din Pécs, condus de autorul articolului Fr. Faluhelyi, are o organizare mai desvoltată (vezi pag. 45, 46 şi 47).

8. In sfârşit, la Universitatea din Cluj, iniţiativa a pornit dela studenţi, care au organizat „o comunitate de lucru de ştiinţă socială", (sozialwissenschaftliche Arbeitsgemeinschaft), urmărind în primul rând cercetarea amănunţită, pe baza metodei sociologice din Bucureşti a satelor din Ungaria, şi mai ales din Transilvania.

7. *Institutul chinez de cercetări sociale din Yenching, după modelul Institutului din Bucureşti.* O surprinzător de mare asemănarea cu programul de lucru al Institutului de Ştiinţe Sociale al României, prezintă organizarea *Institutului de cercetări sociale* de pe lângă *Universitatea Yenching*, din Peiping (China). D-l Dr. *Wen Tsen Wu*, după declaraţia ce mi-a făcut-o personal în Paris, cu ocazia expoziţiei universale din 1937, s'a inspirat din experienţa îndelungată a cercetărilor monografice şi a Institutului de Ştiinţe Sociale al României, şi împreună cu Prof. *C. W. Luh*, prorectorul Universităţii din Yenching, au conceput înfiinţarea Institutului amintit mai sus, într'un memoriu, *„Proposals for the organisation of an Institute for research in the social sciences in Yenching University"*, convinşi că, numai prin cunoaşterea obiectivă a realităţii sociale, se poate concepe un program de reforme care să asigure reorganizarea socială a Chinei.

In China, unde propaganda comunistă şi războiul au agravat problemele dezorganizării sociale, oamenii de ştiinţă, în frunte cu Prof. Luh şi Dr. Wen Tsen Wu, au înţeles că renaşterea socială a ţării lor atârnă de energia intelectuală depusă în special de Ştiinţele sociale şi de Sociologie, atât din punct teoretic, cât şi din punct de vedere al aplicaţiei ştiinţei practic pe teren.

Căci numai prin aportul acestor ştiinţe, afirmă ei mai departe, se va putea obţine pregătirea temeinică a viitorilor conducători tineri, care, vor avea de luptat cu problemele ce copleşesc astăzi China, în deosebi problemele administraţiei sociale, ale educaţiei şi ale sănătăţii. Bazându-se pe aceste principii, d-nii Luh şi Wen Tsen Wu au luat iniţiativa înfiinţării unui Institut de cercetări sociale, care să aibă ca prim scop alcătuirea unui vast program de cercetări, pentru a pune în adevărata ei lumină realitatea socială din China. Planul de lucru cuprinde studiul comunităţilor chineze din mediul urban şi rural, precum şi al diferitelor grupuri etnice, mixte, care convieţuiesc pe teritoriul chinez. Aceste unităţi sociale, cu manifestările lor, vor fi acelea de la răsăritul Chinei, până la Munţii Apuseni.

Pentrucă obiectivitatea ştiinţifică şi calitatea acestor cercetări atârnă cu totul de pregătirea ştiinţifică şi tehnică a personalului cercetător, Institutul din Yenching îşi propune, în al doilea rând, să desvolte studiile superioare ale ştiinţelor sociale, pentru a asigura astfel pregătirea temeinică a tinerilor studenţi chinezi. Cursurile elementare de sociologie, de psihologie socială şi de sociologie aplicată (serviciul social, familia, creşterea populaţiei, orminologia), predate până în 1936, la Facultăţile de Litere, Medicină şi Drept, vor fi organizate în sânul Institutului, pentru a lua o desvoltare mai mare, şi să permită obţinerea titlurilor de licenţiat şi doctor în ştiinţe sociale, care, până atunci se dobândeau numai în străinătate. Interesant este de observat că studenţii care vor urma aceste cursuri, vor fi obligaţi să practice cel puţin şase luni, la cercetări pe teren, întocmai după cum legea Serviciului Social Român prevedea acest lucru pentru absolvenţii tuturor facultăţilor şi şcolilor superioare şi speciale. D-l Dr. Wen Tsen Wu, a prevăzut, foarte prudent şi înţelept, desvoltarea Institutului, în patru etape succesive: 1) *prima etapă* începând dela 1937 cuprinde perioada de pregătire a programului de cercetări coordonate şi cooperative, precum şi desvoltarea învăţământului superior al ştiinţelor sociale pe o scară mai întinsă, invitând în acest scop în China Consilieri tehnici, profesori cunoscuţi din Europa şi Statele Unite ale Americii, şi trimiţând, în acelaşi timp, studenţi chinezi eminenţi în străinătate, pentru a se specializa în Ştiinţele Sociale. 2) *A doua etapă* dela 1938—1940, va avea de scop: *a)* organizarea echipelor monografice, alcătuite din cercetători, profesori şi studenţi din învăţământul superior al ştiinţelor

sociale, şi *b)* pregătirea tehnică a personalului echipelor de cercetări. 3) *Etapa 3-a* trebue să înceapă, după doi ani de pregătire, în 1940, cercetările sistematice regionale şi monografia satelor şi a comunicaţiilor de frontieră, întărind în aceeaşi măsură şi învăţământul superior al ştiinţelor sociale.

Se vor organiza deci în acest scop, expediţii sociologice în regiunile dela hotare, în Nordvestul şi în Sudvestul Chinei, unde se vor institui regionale ale Institutului, creindu-se totodată un centru de Inalte Studii Sociale pentru studenţii şi doctoranzii chinezi în ştiinţele sociale, precum şi pentru studenţii străini ce ar dori să întreprindă cercetări sociale în China. In sfârşit, în *etapa a patra* organizarea învăţământului superior al ştiinţelor sociale, precum şi a cercetărilor sociale pe teren va primi o formă desăvârşită şi, în acest scop, se va inaugura sistemul de consultare directă a organelor administrative prin specialiştii Institutului.

Relaţiile ştiinţifice cu străinătatea se vor intensifica şi vor primi un caracter de permanenţă prin crearea unui Consiliu Superior Tehnic, ales dintre cei mai cunoscuţi sociologi din lumea întreagă pentru a asista Comitetul de conducere al Institutului prin sfaturile lui, atât în ce priveşte programul de învăţământ, cât şi cel al cercetărilor ştiinţifice.

Din acest comitet (vezi alcătuirea lui, pag. 9 a memoriului citat), cei mai numeroşi savanţi sunt cunoscuţi sociologi amerciani: Prof. *R. E. Park*, dela Facultatea de Sociologie a Universităţii din Chicago; Prof. *R. Redfield*, decanul Facultăţii de Ştiinţe Sociale din Chicago; Prof. *W. I. Thomas*, dela Facultatea de Sociologie a Universităţii Harvard; Prof. *Ed. Sapir*, dela Facultatea de Ştiinţe Sociale a Universităţii Yale; Prof. *A. E. Keller*, dela Facultatea de Ştiinţe Sociale a Universităţii Yale; Prof. *A. G. Keller*, dela Facultatea de Ştiinţe a Universităţii Yale;; Universitatea din Londra, este reprezentată: prin Prof. *B. Malinowski;* Universitatea din Paris, prin Prof. *René Maunier* şi *Marcel Mauss;* Universitatea din Berlin, prin Prof. *Richard Thurnwald;* Academia de Ştiinţe din Viena, prin Prof. *Pater W. Schmidt*, şi Universitatea din Bucureşti, prin Prof. *D. Gusti*, Preşedintele Institutului de Ştiinţe Sociale al României.

8. *Consiliul naţional de cercetări ştiinţifice al României.*

Activitatea de 24 de ani a Institutului de Ştiinţe Sociale, aşa cum reiese din schema alăturată ne-a impus datoria să intervenim pentru recunoşterea cercetărilor ştiinţifice din domeniul ştiinţelor sociale cu drept de egalitate faţă de cercetările din domeniul aşa ziselor ştiinţe „pozitive", „experimentale", „naturale".

In zilele de 8 şi 13 Octomvrie 1941, a avut loc două conferinţe, sub preşedinţia d-lui Ministru al Comunicaţiilor, *C. Buşilă*, cu privire la constituirea unui *Comitet român al cercetărilor ştiinţifice*, după modelul francez şi italian, unde un astfel de comitet există de multă vreme.

La a doua conferinţă, din 13 Octomvrie, am participat şi eu, ca singurul reprezentant al ştiinţelor „umane" şi sociale.

D-l Prof. *Eugen Badărău*, a amintit cu această ocazie, că ideea unui „Consiliu naţional de îndrumări şi cercetări ştiinţifice", a fost propus la noi, pentru prima oară, în „Consiliul Interuniversitar", prezidat de mine, în şedinţa din 21 Martie 1933, în calitatea mea de atunci de Ministru al Instrucţiei Publice, Cultelor şi Artelor, pentru care s'a şi acordat (prin jurnalul Consiliului de Miniştri, din 19 Iulie 1933), un prim fond de 400.000 lei şi încredinţat Rectorului Universităţii din Bucureşti, (vezi, Un an de activitate la Ministerul Instrucţiei, Cultelor şi Artelor, 1932—1933, Bucureşti, 1934, p. 1449), sumă care mai târziu, a adăugat d-l Prof. E. Bădărău, a fost întrebuinţată pentru încălzitul Universităţii.

Câţiva ani mai târziu, ideea organizării şi susţinerii muncii ştiinţifice a făcut obiectul special al preocupărilor Academiei Române, care a ales pentru a face propuneri precise o comisie alcătuită din d-nii: Prof. L. Mrazec, Prof. E. Racoviţă şi mine. D-l Prof. E. Racoviţă a expus pe larg, în cele două conferinţe dela Ministerul de Comunicaţii, rezultatele la care a ajuns această comisie a Academiei.

Discuţiile, care au avut loc în aceste conferinţe, stenografiate în două mici caiete, (cu participarea d-lor: Ministru C. Buşilă, I. Simionescu, Rector H. Hulubei, V. Vâlcovici, E. Oteteleşeanu, M. Dracea, Rector C. Teodorescu, O. Onicescu, E. Neculcea, Comandor Popp) au plecat dela un concept redus al conţinutului noţiunii de ştiinţă, anume dela ştiinţele numite de „avantgardă", ca: fizica, chimia, mecanica etc., cu excluderea ştiinţelor aşa zise spirituale, sociale, umane (care ar avea a studia numai „aplicarea şi efectul descoperirilor ştiinţelor de „avantgardă" în vieaţa socială economică etc.").

In sânul acestei conferințe din 13 Octomvrie 1941, ca și în „Consiliul Facultății de Filosofie și Litere" din 26 Noemvrie 1941, unde s'a desbătut aceeași problemă, Facultatea fiind invitată ca „eventual" și ea să poată contribui la organizarea viitoare a cercetărilor științifice în România, plecând dela clasificarea științelor făcută mai sus, cu primatul științelor de avantgardă, am ținut să accentuez că „Știința Omului" creator de acele valori care fac posibilă existența însăși a Națiunii și „Știința Societății", în care trăiește Omul, au fost și vor fi totdeauna de o valoare națională de cunoaștere cel puțin egală cu acea a așa ziselor Științe de avantgardă.

Mai ales astăzi, în lupta aprigă pentru afirmarea și confirmarea drepturilor noastre naționale, este inutil să mai insistăm, că nu prin cercetări de fizică, chimie etc., care desigur vor folosi apărării și industriei naționale, vom putea apăra aceste drepturi, ci mai ales prin descoperirile făcute în domeniul preistoriei, arheologiei și istoriei, prin creațiile originale literare, artistice și filosofice și prin scoaterea la iveală a vieții sociale autohtone și profund românești, așa cum reiese din cercetările sociologice, care se fac la sursă directă în satele și orașele din țară.

In armata oamenilor de știință pusă în serviciul apărării drepturilor Națiunii românești, în primele rânduri stau acei ce mânuesc descoperirea Adevărului, în domeniul spiritual național.

Din aceste considerații am cerut, atât în numele Facultății de Filosofie și Litere, ca și în acel al Institutului de Științe Sociale, ca în Consiliul național al cercetărilor științifice, științele umane și sociale nu numai să nu fie excluse, dar să ocupe un loc egal cu acel al științelor exacte. In acest sens am și alcătuit un memoriu citit și aprobat de Consiliul Facultății de Filosofie și Litere, pentru a fi înaintat Rectorului Universității din București.

De altfel, această egalitate între științe este prevăzută și în organizarea cercetărilor științifice din Franța, care a servit de model pregătirilor similare românești. Intr'adevăr „L'organisation de la recherche scientifique en France" culminează în „Le Conseil supérieur de la recherche", alcătuit din două comitete, de o egală importanță: unul „des Sciences objectives, și altul „des Sciences humaines", vezi „Schéma général de l'organisation". p. 50—51, în *Jean Perrin*, L'organisation de la recherche scientifique en France, Paris, 1938.

Aceeași concepție a stat și la baza creației cunoscutelor Fundații „Kaiser Wilhelms Institute", din Germania, după cum reiese din studiul publicat de fostul președinte al Fundației *A. v. Harnack*, „La Fondation Kaiser Wilhelm pour le Progrès des Sciences", (în revista „La cooperation intellectuelle", An. I, 4. 1, din 15 Ianuarie 1929, pag. 5).

„Institutele, scrie *Harnack*, se împart în trei grupe: „1) Institute de Chimie, Fizică și Tehnologie; 2) de Biologie, Zoologie și Antropologie, și 3) de Științe ale Spiritului și Sociale.

Dar, mai mult încă, ca o creație împotriva tendinței de a da o extindere prea mare științelor din categoriile 1 și 2, renumitul istoric *Karl Lamprecht*, pe atunci Rector al Universității din Leipzig, a reușit să creieze o societate pentru cultivarea și încurajarea specială a științelor spiritului și sociale, vezi Prof. *W. Goetz*, Das Leipziger Forschungsinstitut für Kultur- und Universalgeschichte, și Prof. Dr. *H. Haas*, König Friederich-August Stiftung für wissenschafliche Forschung zu Leipzig (Sächsische Staatliche Forschungsinstitute), în marea colecție „Forschungsinstitute", Hamburg, 1930, vol. I, p. 387 și 374).

Acest volum, ca și vol. 2, prezintă un impunător material asupra Institutelor din toată lumea; constatăm cu regret, că, în timp ce Institutelor ungare li se acordă 20 de pagini, Institutele românești, care sunt așa de numeroase, peste 50 și cu organizări remarcabile, unele chiar ce pot servi de model, cum s'a recunoscut de către specialiști și din prezentarea lor în pavilioanele României, la expozițiile internaționale din Paris (1937) și New-York (1939), nu sunt de loc amintite. Unul din aceste Institute românești a fost Institutul de Cercetări Sociale al României, astăzi „Institutul de Științe Sociale al României" (v. Schema Grafică), care prevedea în art. 16, „organizarea, conducerea și coordonarea lucrărilor din toate domeniile sociale consacrate cunoașterii științifice a țării și neamului". „Consiliul românesc de cercetări științifice" nu ar avea nevoe deci de suggestii străine, ele se găsesc în țară, căci Institutul de Cercetări Sociale al României, astăzi Institutul de Științe Sociale, a fost el însuși luat de model pentru organizări străine. In același articol 16 (al. 4) se aducea precizii importante asupra operei colective de cunoaștere „în vederea coordonării" lucrărilor pentru cunoașterea țării. Institutul este însărcinat a *federaliza* Institutele publice și particulare care au o legătură cu aceste lucrări, iar cu un alineat mai sus se prevede că „institutul va cuprinde și institute de cercetări regionale care vor lucra sub

directivele şi sub controlul Institutului din Bucureşti".

Iată un program clar şi precis de cercetări ştiinţifice româneşti, în câmpul ştiinţelor sociale. Un motiv mai mult ca din sfera preocupărilor unui Consiliu pentru cercetări ştiinţifice să nu poată lipsi Institutul de Ştiinţe Sociale al României.

9. *Facultatea de Ştiinţe Sociale şi Politice.* Dacă este mare similitudinea preocupărilor sociologilor chinezi din 1937, în ce priveşte organizarea unui Institut de cercetări sociale, cu intenţiile pe care le-am avut în România încă din 1918, tot aşa de mare este şi similitudinea de organizare a învăţământului superior social în China, după planul ce l-am comunicat din 1937, cu propunerile pe care le-am făcut încă din 1913, când am lansat invitaţia pentru colaborare la revista „Arhiva pentru Ştiinţă şi Reformă Socială", propunere pe care, de atunci am repetat-o în deosebite rânduri, prin vorbă şi scris, rămânând totuşi până astăzi un pios deziderat, deşi în diferite state americane şi europene ea a format de mult obiectul unor înfăptuiri remarcabile.

Reforma studiilor sociale este pretutindeni la ordinea zilei de multe decenii Puterea actualităţii chestiilor sociale, noua concepţie a administraţiei sociale ori a inginerilor sociali, multiplicitatea şi diversitatea învăţământului social au făcut ca toată lumea să fie de acord asupra necesităţii unui învăţământ de ştiinţe sociale. Desacordul începe când se ia în vedere modalitatea organizării lui. In această privinţă ne aflăm încă în plină anarhie.

Căci distingem cel puţin cinci tipuri de repartizare a materiilor de ştiinţă socială, în diferite facultăţi: 1. După modelul catedrei pe care o ocupa părintele Economiei Politice, Adam Smith, care se intitula „catedra de filosofie morală şi economie politică", întâlnim discipline sociale la Facultatea de Filosofie şi Litere. Astfel la Sorbona există o catedră de istoria doctrinelor şi de economie socială, iar în Germania, Secţia „ştiinţelor economice" (Wirtschaftwissenschaften) secţia de ştiinţe politice (Politische Wissenschaften), cu subsecţiile: *a)* politica şi sociologia şi *b)* publicistica, adică propagandă, presă şi radio şi secţia de teorie a rasselor şi popoarelor, fac parte din Facultatea de Filosofie a Universităţii din Leipzig. Asemenea la Universitatea din Giessen, ştiinţele economice fac parte din secţia II-a a Facultăţii Filosofice, împreună cu ştiinţele matematice şi ştiinţele naturii.

2. Tipul pe care-l întâlnim mai rar astăzi este încorporarea ştiinţelor sociale în Facultatea de Drept, ca simple anexe ale ştiinţelor juridice. Acesta este tipul de preferinţă francez.

3. Facultăţile de Drept au simţit necesitatea a primi în sânul lor ştiinţele sociale cu drepturi egale, ceea ce îşi găseşte expresia în însăşi tiulatura Facultăţilor. Germania ne oferă în această privinţă două tipuri: 1) Tipul „Facultăţii de Drept şi de Ştiinţe de Stat" (Rechts- und Staatswissenschaftliche Facultät) dela Universităţile din Berlin, Halle, Würzburg, Freiburg in Breisgan, Bonn şi Viena, şi 2) Tipul „Facultăţii de Drept şi de Ştiinţe Economice" („Rechts und Wirtschaftswissenschaftliche Facultät"), dela Universităţile din Iena, Rostock şi Posen.

4. Luând ca punct de plecare autonomia ştiinţelor sociale, corespunzătoare Intregului Social, conceput ca un tot indivizibil, întâlnim, mai rar şi cu timiditate în Europa, foarte îndrăsneţ şi desvoltat în Statele Unite ale Americei, Facultăţi autonome de Ştiinţe Sociale ori Sociologice, ce privesc învăţământul social ca un ansamblu. In Statele-Unite ale Americei aproate toate Universităţile de Stat ori particulare au Departamente ori „Secţii" de Ştiinţe Sociale ori de Sociologie, în Europa întâlnim acest tip la Universitatea din Geneva şi la Universităţile din München, ca „Facultate economică de Stat" (Staatswirtschaftliche Facultät), din Colonia, ca „Facultate de Ştiinţe economice şi sociale" (Wirtschafts- und Sozialwissenschaften" şi din Berlin, unde întâlnim pe lângă „Facultatea de Drept şi de Ştiinţe de Stat", o altă Facultate (a opta), cu titlul de „Facultate de Ştiinţă a Străinătăţii. „Auslandswissenschaftliche Facultät". Această Facultate cuprinde în mod original şi foarte ingenios zece subdivizii (politică externă; istoria politică spirituală; economia mondială; istorie politică; politică colonială; geografia politică şi geo-politică; ştiinţa naţiunilor; filosofia culturii şi de stat; fondamentele de drept ale politicei externe şi politică de apărare a străinătăţii) şi optsprezece „Teorii ale Poporului şi Ţării" („Volks = und Landeskunde") a următoarelor 18 ţări şi popoare: Marea Britanie şi imperiului ei mondial; Franţa; Italia; Spania şi America spaniolă; Portugalia şi Brazilia; Olanda; Scandinavia; Europa de mijloc şi Est; Europa de Sudest; Grecia; Soviete; Turcia; Arabia; Iran; Japonia; China; America şi Africa.

Istoria învăţământului superior este bogată nu numai în diferite tipuri de Facultăţi, dar chiar în tipuri de Universităţi, ca reflex fidel al spiritului timpului. Astfel la început universităţile au fost create ca şcoli speciale, pentru învăţământul medicinii la Palermo, în 1075; pentru dreptul roman la Bologna, în 1158; pentru teologie şi filosofie la Paris, în 1140. Un alt tip de universitate l-a format criteriul naţionalităţilor. Aşa la Universitatea din Paris erau patru naţionalităţi reprezentate; naţionalitatea franceză: honoranda, naţionalitatea picardă: fidelissima, naţionalitatea normandă: venearnda; naţionalitatea engleză şi germană: constantissima. Tot astfel Universitatea din Bologna era împărţită în naţionalităţi ultramontane (18 naţionalităţi) şi citramontane (17 naţionalităţi). Al treilea tip de Universitate s'a născut odată cu primatul disciplinei Teologiei în epoca evului mediu, a reformei şi contrareformei. In sfârşit tipul de Universitate ce domină şi astăzi este corespunzător epocilor: absolutiste-luminate, revoluţionare ale clasicismului, romantismului şi liberalismului din veacul al 18-lea şi al 19-lea, este Tipul Universităţii filosofice umaniste.

5. O dovadă strălucită de necesitatea învăţământului ştiinţelor sociale pentru vieaţa publică a naţiunilor este refugiul acestora în instituţii private, atunci când sunt izgonite ori desconsiderate de instituţiile de stat. In Franţa, bunăoară, s'au întemeiat „Collège libre des Sciences Sociales", „Ecole des Hautes Etudes Sociales" şi celebra „Ecole Libre des Sciences Politiques", creată numai câteva zile după dezastrul militar din 1871, după cum în Germania, îndată după încheierea păcii dela Versailles, prima grijă a fost crearea unei Universităţi politice „Hochschule für Politik", astăzi transformată într'o „Facultate de Ştiinţă a Străinătăţii". (Auslandswisenschaftliche Facultät) la Berlin (Vezi asemenea: Ecole d'Antropologie de Paris; Ecole Pratique des Hautes Etudes (Section des Sciences Historiques, Section des Sciences Religieuses).

Epoca în care trăim, după cum am văzut din frământările pentru înjghebarea unei Facultăţi de Ştiinţe Sociale, impune şi ea un nou tip de Universitate. O reformă a Universităţii nu poate fi numai o problemă de organizare exterioară, de creare de noi catedre, de dispoziţii mai mult ori mai puţin eficace pentru selecţia corpului profesoral şi al celui studenţesc etc.

O adevărată reformă universitară trebue să plece dela ideea unei Universităţi nouă, ideie centrală ce trebue să stea la baza Universităţii Timpului. Iar această ideie centrală nu poate fi nici criteriul specialităţii ori al naţionalităţilor şi nici criterul teologic ori filosofic, ci acel criteriu, care, propriu zis, le cuprinde pe toate, unificându-le şi armonizându-le într'un criteriu superior, care este acel al Naţiunii.

Principiul central de postulare şi concentrare al creării Facultăţilor, al materiilor de predat, al metodei de cercetat şi al selecţiei profesorilor şi studenţilor (înalţi funcţionari ai spiritualităţii naţionale) este principiul Naţiunii.

De aceea, cu drept cuvânt, s'a propus ca faimoasa emblemă a Universităţii din Strassburg, „Litteris et Patriae" să fie schimbată în „In Litteris Patria".

Dintre toate Universităţile din lume, în sfera Universităţilor germane este o mişcare în acest sens. Institutul Social Român a pus problema naţionalizării şcoalei româneşti, de toate gradele, încă de acum zece ani. Ştiinţa Poporului („Volkskunde") este considerată ca o ştiinţă fundamentală în Germania, ca o ştiinţă de Stat. Deşi domneşte încă destulă lipsă de claritate asupra obiectului (în mod obositor fiecare tratat începe a cerceta ce este poporul, în raport cu rassa şi cu naţiunea, neajungându-se încă a se stabili un acord în această privinţă), totuşi din ce în ce mai mult noţiunea de popor şi naţiune domină gândirea socială germană contimporană, dovadă ne stau nenumăratele variante asupra aceluiaşi termen de Sociologia Naţiunii: Volkssoziologie,Volkstumssoziologie, Volkstheorie, Volkskunde, Volkslehre, ländliche Volkskunde, Volkswissenschaft, sociologische Volkskunde, Volkhetkunde, völkische Anthropologie, vergleichende Volkskunde, völkische Charakteorologie, Völkerkunde, philosophische, psychologische, geisteswissenschaftliche, soziologische Anthropologie, ş. a. m. d.

In organizarea universitară germană a străbătut, pe ici pe colo, unul sau altul din aceşti termeni. Ceeace este însă de reţinut, ca una dintre cele mai importante reforme universitare, este transformarea structurală a Facultăţilor de Drept, de Ştiinţe de Stat ori Economice, dela toate Universităţile germane, după criterii sociologice, grupate în jurul Ştiinţei Naţiunii (ori Ştiinţei Poporului).

Intr'adevăr nu este o Facultate de Drept, de Ştiinţe de Stat ori Economice în Germania, care să nu împartă materiile de predat după următoarele criterii: 1) *Istorie,* 2) *Popor,* 3) *Stări* (Stände), de pildă Ţăranul, 4) *Stat* (Administraţie), 5) *Circu-*

lația dreptului (Rechsverkehr, de pildă contractul) 6) *Apărarea dreptului* (Rechtsschutz, ca dreptul penal), 7) *Dreptul în afara Statului* (Ausserstaatliches Recht, ca drept bisericesc, drept internațional), 8) *Filosofia dreptului*, 9) *Știința economică pentru juriști.*

Acest cadru nou, în care sunt cuprinse disciplinele juridice, reprezintă programatic cea mai mare apropiere de tipul nou de Universitate, care-și va găsi, de sigur, desăvârșirea într'o *Facultate de Științe Sociale și Politice.*

Astăzi, în învățământul superior românesc, științele sociale sunt răsfirate la șapte școli superioare. Geografia umană și politică se face la Facultățile de Științe; Antropologia și Igiena Socială la Facultatea de medicină; Știința populației nu se face decât la Institutul de Statistică; Istoria Socială nu se predă decât fragmentar la Faculatea de Drept și la Academia de Inalte Studii Comerciale (Istoria Dreptului și Istoria Comerțului) și întâmplător la Facultatea de Filosofie și Litere. Economia Politică, la Facultatea de Drept, la Academia de Inalte Studii Comerciale și la Politehnică; Științele vieții culturale, la Facultățile de Filosofie și Litere. Științele Juridice, la Facultățile de Drept și la Academiile de Inalte Studii Comerciale. Sociologia și Etica, la Facultățile de Filosofie, Litere și Drept. Politica, Filosofia Statului, nicăeri. Metodele statisticei se propun la Institutul de Statistică; metodele pentru cercetarea stărilor sociale ale României, la Faculatea de Filosofie și Litere și la Institutul de Științe Sociale al României.

Astfel, viitorii funcționari și oameni de Stat nu primesc o educație specială. Ei se recrutează din absolvenții celor mai variate școli superioare. Și cunosc în urma programului acestor școli, fragmentar, una sau alta din științele sociale privitoare la Țară și Neamul românesc. Știu economie, dar nu statistică și nici elementele indispensabile de geografie umană și politică, de igienă socială, de știință a culturii, de politică, de sociologie și etică. Urmarea este că acești funcționari nu pot cuprinde și înțelege în întregimea lui un fapt social, cum este de fapt starea globală a unei regiuni, a unui Stat, a Țării.

Cei cu pregătire numai economică, nu văd problemele de comunicație, de instrucție ori sociale, atât de numeroase și variate, pe care le ridică problema economică a țării. Cei cu pregătire numai juridică văd numai aspectul legal al stărilor și nu aspectul lor concret, cu multiplele lor condiționări și manifestări. Absolvenții de facultăți și școli superioare trebue să aibă însă nu numai o instrucție teoretică profesională, individualistă, ci și una socială și politică națională: să cunoască în ansamblu oamenii, stările României, cu problemele ei de azi și de totdeauna. In acest sens a fost înțeleasă obligativitatea pentru absolvenții tuturor facultăților și școlilor superioare a Serviciului Social, care, în primul rând, era un serviciu de cunoaștere și înțelegere a Țării, cu o completare și verificare, printr'o muncă și acțiune colectivă, de echipă, a cunoștințelor lor profesionale. Este nevoie să se organizeze în fiecare centru universitar un ciclu de cursuri sistematice de orientare românească, a cărui audiere, cu aplicări pe teren românesc, timp de un an, să fie obligatorie pentru studenții tuturor facultăților și școlilor superioare.

Aceste cursuri vor informa pe viitorul inginer etc., asupra liniilor mari ale trecutului românesc și situația noastră în lume; pe economist, jurist, istoric etc., despre materiile prime de care dispunem, de armătura noastră industrială actuală și despre ceea ce rămâne de realizat în viitorul apropiat.

Până acum, grija orientării în Știința asupra Nației românești este exclusiv lăsată în sarcina liceului, unde elevul primește așa zisa informație, prinzând mai mult detaliul decât liniile mari de orientare permanentă și aceasta mai mult de dragul notei, uitând cu totul această informație îndată ce catalogul nu-l mai amenință. Inlocuirea examenului cu luna de sinteză, pe care am preconizat-o când conduceam Ministerul de Instrucție, Culte și Arte, și accentul pus pe observație sociologică (vezi: „Elementele de Sociologie", ale autorului acestor rânduri, manual pentru licee), vor lecui, credem, aceste defecte.

In tot cazul, lipsurilor constatate se datorește faptul că avem atât de puțini cetățeni și funcționari luminați, capabili să urmărească activ, vieața Națiunii și să colaboreze efectiv și rodnic, în sfera specială a activității lor, la încercările și acțiunile reale de consolidare și înălțare ale ei.

Organizarea unor lecții sintetice, care să informeze în linii mari, evidențiind esențialul, asupra tuturor fețelor prezentului românesc, asupra imperativelor viitorului românesc și asupra îmbărbătării și învățăturilor oferite de trecutul românesc, ar putea contribui la formarea unor cetățeni și funcționari mai conștienți și mai activi. Ea mai ales ar putea înlocui în mintea tineretului urmele

unor ideologii politice ale mişcărilor extremiste, mistice şi romantice, prin cunoaşterea faptelor şi înţelegerea adâncită a caracterului de mari şi veşnice comandamente ale Naţiei. Aceste prelegeri asupra Naţiei româneşti vor trebui ţinute de elementele cele mai capabile ale ştiinţei, ale administraţiei şi vieţei economice, şi se vor extinde cel puţin asupra următoarelor materii: 1) situaţia în lume a României, (în raport cu marile puteri şi cu ţările din Sud-Estul Europei, pentru a insufla năzuinţe de afirmare românească în lume; 2) geografia umană şi politică a României; 3) antropologia omului românesc şi a neamurilor conlocuitoare, asupra sănătăţii şi bolile de combătut; 4) psihologia Românului, aşa cum se vădeşte în tradiţiile şi creaţiile populare; 5) creaţia spirituală românească (populară şi cultă, ştiinţifică, artistică, tehnică), şi starea culturală; 6) vieaţa economică românească, privită în întregime (ca stări, posibilităţi, planuri de realizare); 7) organizarea Statului românesc (concepţia nouă a administraţiei, a justiţiei, a armatei, a culturii etc.), ş. a. m. d. Aceste prelegeri, întovărăşite permanent de cercetări ştiinţifice şi aplicaţii practice pe teren, prin Institutul de Ştiinţe Sociale al României, vor forma într'o formă minimală nucleul unei *Facultăţi de Ştiinţe Sociale şi Politice Româneşti.*

Realizarea acestor cursuri, cu aplicări teoretice şi practice, n'ar întâmpina mari dificultăţi, dacă ar exista înţelegere pentru noul tip de Universitate, ce ar trebui să domine reformele învăţământului superior. Posibilităţile de înfăptuire a Facultăţii de Ştiinţe Sociale şi Politice sunt următoarele:

1. Crearea unei puternici şi unitare Facultăţi, independente, pe lângă celelalte Facultăţi, cu urmatoarele secţiuni şi institute:

Facultatea de Ştiinţe Sociale şi Politice.

I. *Secţia Ştiinţelor Economice şi Financiare.*

1. *Secţia Politică şi Administrativă*, cu materiile cesare.

2. Economie şi Finanţe private, cu materiile necesare.

Institutul de Inalte Studii Comerciale şi Industriale.

II. *Secţia Ştiinţelor Politice.*

1. *Secţia* Politică şi Administrativă, cu materiile necesare.

Institutul de Inalte Studii Politice şi Administrative.

2. *Secţia Consulară şi Diplomatică.*

Institutul de Inalte Studii Internaţionale.

3. *Secţia Publicistică* (propagandă, presă, radio, film).

Institutul de Publicistică, cu 4 secţii: propagandă, presă, radio, film.

III. *Secţia sociologică* (cursuri comune Secţiilor I şi II.

Introducerea în ştiinţele sociale şi politice; Sociologia; Etica socială, naţională şi internaţională; Ştiinţa Culturii; Geografia socială; Istoria socială, Psihologia socială şi naţională; Antropologia şi Biologia naţională; Economia socială şi naţională; Dreptul social; Statistica şi Demografia; Administraţia socială; Politica; Linguistica socială şi naţională; Estetica socială şi naţională (Literatură, Artă, Muzică); Pedagogia socială şi naţională; Cultura poporului.

10. *Institutul de Ştiinţe Sociale al României.*

Această Facultate ar trebui în mod logic să cuprindă şi o secţie juridică. Căci în mod unanim, disciplinele juridice sunt considerate astăzi ca ştiinţe sociale prin excelenţă.

Secţiile *Facultăţii de Ştiinţe Sociale şi Politice* vor da trei categorii de titluri: 1) Diplomă a Institutelor alipite secţiilor; 2) Licenţă şi 3) Doctorat. Aşa, de pildă, Institutul de pe lângă secţia Ştiinţelor economice va da diploma (şi deci pregătirea corespunzătoare) Academiei de Inalte Studii Comerciale şi Industriale. Pe lângă Facultate va funcţiona, ca un compliment de cercetare, un Institut liber de investigaţii, închinate cunoaşterii Ţării şi Naţiunii: Institutul de Ştiinţe Sociale al României. Consiliul de Facultate va cuprinde pe profesorii tuturor secţiilor.

Dacă Facultatea de Ştiinţe Sociale şi Politice, astfel concepută, ar întâmpina dificultăţile inerente oricărei inovaţii, ea ar putea să se realizeze: 1) Prin transformarea Academiei de Inalte Studii Comerciale şi Industriale, o veche propunere a noastră, în Facultate, rămânând ca rosturile şi practica de astăzi să le împlinească, în cadrul Institutului alipit secţiei I a Facultăţii, ori 2) prin transformarea Facultăţii de Drept, în „*Facultate de Drept şi de Ştiinţe Sociale şi Politice*", eventual chiar prin alipirea Academiei de Inalte Studii Comerciale, ca o secţie a ei. O astfel de Facultate ar avea atunci o organizare completă, cu 4 secţii: juridică, economică, politică şi sociologică. Singura nedumerire ar provoca omului de ştiinţă titulatura Facultăţii de „Drept şi Ştiinţe

Sociale, când, de fapt știința dreptului este, cum s'a spus mai sus, o știință socială.

Dacă și aceste modalități, atât de ușor de înfăptuit, ar părea prea revoluționare, n'ar rămâne decât soluția 4) de cursuri ce ar urma să fie organizate și ținute în cadrul unei Facultăți ori unui Institut, cum este Institutul de Științe Sociale al României, ori pe lângă o catedră lărgită, cum este catedra de Sociologie dela Facultatea de Filosofie și Litere din București, cursuri ținute de către persoanele cele mai calificate, dela toate Facultățile, ori chiar din afară de Universitate. S'ar naște astfel un centru nou de învățământ și de cercetări a Națiunii române, cu minime sacrificii bănești.

Misiunea socială și națională a acestei Facultăți va fi mare, de oarece, cum am arătat, ea va fi o școală a spiritului public și va reuni într'o măsură dreaptă cultul desinteresat al științelor sociale, cu necesitățile serviciilor publice ale Statului și cu trebuințele imediate ale societății românești. Influența unei astfel de Facultăți va fi mare asupra moralului Națiunii, căci va schimba educația celor ce dețin interesele publice prin formarea unei mentalități nouă, mai luminată și mai înțeleaptă.

Prin crearea unei Facultăți de Științe Sociale și Politice, Universitatea, prin programele ei, adaptate necesităților reale ale Științei, Națiunii și Statului, va participa efectiv la vieața socială și politică a Națiunii și va deveni astfel un instrument științific al puterii de conducere a Statului, formând clasa ei conducătoare și administrativă.

Invățământul științelor sociale fiind de interes public și național, va trebui, odată cu organizarea lui sistematic și unitar, într'o Facultate specială, să atragă către ea un cât mai mare număr de persoane și mai ales pe cei meniți a fi servitorii de elită ai vieței sociale și politice, multiplicând efectele legale ale diplomelor prin reforma administrativă și reorganizarea tuturor Ministerelor.

Acțiune. Etica și Politica Națiunii.

1. *Organizarea tineretului universitar.* Raport alcătuit de comisia aleasă de Consiliul Facultății de Filosofie și Litere din București, compusă din d-nii: G. Antonescu, D. Gusti și C. Narly, cetit și aprobat de consiliu, în ședința din 29 Octomvrie 1941.

Considerații principale.

1. Trebue făcută diferența între educația morală din învățământul secundar și influența morală pe care o poate exercita profesorul în învățământul superior, mai ales dacă ținem seama de psihologia vârstelor: fiecare vârstă (copilărie, adolescență, tinerețe), are structura ei sufletească, specifică și interesele ei dominante.

2. In Universitate influența morală trebue exercitată cu prudență și delicatețe, astfel încât studentul să nu simtă intenția noastră de a-l moraliza. Deprinderile, pe care totuși trebue să le formeze Universitatea, sunt în strânsă legătură cu valorile etice și culturale menționate mai sus.

3. In Universitate nu urmărim în primul rând formarea deprinderilor morale, deoarece acestea trebuesc formate de timpuriu, adică în epoca preșcolară, apoi în înv. primar și secundar. Rolul Universității pe domeniul moral este mai mult de a transmite studenților valori etice și naționale. In acest sens chiar cursurile și seminariile Facultății noastre ne oferă numeroase și prețioase prilejuri de influențare morală și națională. De altfel, însăși activitatea științifică a Profesorului poate fi un factor de covârșitoare influență morală.

4. Referitor la responsabilitatea profesorilor pentru faptele studenților, avem de observat: *a)* că faptele unor tineri în vârstă de 20—25 ani, sunt în mare parte rezultatul influențelor, cărora au fost supuși în cei 20 ani anteriori intrării în Universitate; *b)* că, oricâtă pricepere și râvnă ar pune profesorul universitar în opera de orientare morală a tineretului, el nu va putea înlătura cu totul efectele unei influențe atât de complexă și îndelungată, ca aceea exercitată de familie, de școala primară și secundară, precum și de mediul social în care a trăit individul în primele două decenii ale vieții.

5. In ce privește manifestările colective ale studenților (defilări, deplasări etc.), socotim că ele nu trebue să fie conduse de profesorul universitar, ci de un maestru de educație fizică, spre a evita situații care ar putea diminua influența culturală și educativă a profesorilor.

B. Pentru intensificarea educației totale a studenților, propunem următoarele realizări practice:

1. O oră săptămânală de convorbiri cu studenții, spre a le da lămuririle și îndrumările trebuitoare, cu privire la activitatea științifică, orientarea profesională și la problemele de vieață morală și socială care îi interesează sau trebue să-i intereseze. Aceste convorbiri vor fi individuale sau colective.

Problemele mari de ordin național, etic, social,

care privesc întreaga studențime, se vor trata de către fiecare profesor, intercalându-le în programul cursului sau seminarului.

2. Organizarea de societăți studențești pe catedre, în jurul Corpului didactic respectiv: profesori, conferențiari, asistenți. Aceste societăți vor fi comunități de muncă, animate cu tact de către profesori, conferențiari și personalul didactic ajutător.

3. Cursuri generale despre vieața academică, în care se vor trata problemele de vieață studențească, îmbrățișând latura culturală, artistică, politică, economică, sanitară, precum și vieața de sociabilitate.

4. Cercetarea pe teren a problemelor de specialitate discutate la curs, seminar și în societățile studențești.

La toate aceste activități, conferențiarii și personalul didactic ajutător, trebuesc să fie elementele principale pentru îndeplinirea inițiativei profesorilor.

5. Editarea unei călăuze care să cuprindă, pe lângă introducerea în vieața universitară, o descriere a Bucureștilor, cu toate instituțiile culturale, artistice etc., descrierea împrejurimilor, precum și sugestii de excursii în întreaga țară.

6. Angajarea unui maestru și a unei maestre de educație fizică, pentru antrenamentul sportiv al studenților și studentelor.

In sarcina acestor maeștri trebue să intre conducerea studenților la solemnități, defilări etc.

7. Crearea Oficiului social al Facultății, cu următoarele preocupări ce vor constitui tot atâtea secțiuni:

a) Autoajutorarea studenților;

b) Cooperativă;

c) Orientarea profesională;

d) Procurarea de ocupații și locuință;

e) Asistență medicală, pe facultăți, cu medici bărbați și femei, aleși dintre acei cu o deosebită înțelegere pentru problema tineretului;

f) Organizarea cunoașterii vieții studențești în facultate, prin anchete, studii etc.;

g) Organizarea distracțiilor: teatru, concerte etc.

8. Pe lângă acest oficiu se va organiza „Asociația prietenilor Facultății", compusă din profesori, foști studenți ai Facultății, membri ai familiilor lor, precum și din alte persoane care se interesează benevol la acest aspect al vieții universitare.

Asociația va lua asupra ei:

a) Crearea unui fond pentru nevoile culturale și materiale ale Facultății, catedre, seminarii, instituții, biblioteci, studenți;

b) Inființarea unui restaurant adecvat trebuințelor studențești ;

c) Ingrijirea de locuințe eftine, igienice și în condiții perfecte de moralitate;

d) Conducerea recreerii tineretului universitar: 1. Introducându-l într'o vieață de sociabilitate cu nivel ridicat; 2. Organizând producții, teatru, muzică, literatură etc., în care studenții vor fi principalii colaboratori; 3. Inființând case de recreație, la care studenții să poată merge sărbătorile și în timpul vacanțelor; 4. Pe lângă aceste case de recreație, sau altundeva, se vor putea găsi modalități, care să permită studenților îndeletnicirea cu vâslitul, înotul și alte sporturi în aer liber; 5. Atribuirea unor parcele de teren pentru creațiuni diverse, pe care studenții le-ar înfăptui individual sau în grup, pentru trebuințele lor, ale restaurantului Facultății sau ale cooperativei.

9. Ca o încoronare a străduințelor educative din timpul vieții academice, absolvenții să fie obligați să facă un serviciu social la sate sau orașe, pentru desăvârșirea cunoștințelor profesionale și ale personalității lor civice.

(Vezi, *D. Gusti*, Universitatea Socială, cu Anexe: 1. Oficiul Universitar din București, și 2. Program studențesc pentru organizarea vieții universitare, în „Sociologia Militans", p. 365, 1934.

2. *Triplul Primat al Națiunii, în cercetare, învățământ și cultura poporului.* Națiunea privită nu numai sub aspecte fragmentare, ca obiceiuri, povestiri, poezii, muzică, locuințe etc., ce formează tot atâtea obiecte corespunzătoare de studii „folklorice", „etnografice", „etnologice" ș. a. m. d., ci privită ca vieață totală și concretă, ce dă sens și rost acestor aspecte, am văzut, formează primatul cercetărilor sociologice pe teren a realității sociale românești, ca o Știință a Națiunii.

Națiunea formează apoi primatul organizării unui nou tip de Universitate, ce culminează în Facultatea de Științe Sociale și Politice.

Națiunea formează însă și un al treilea primat, al transformării realității sociale, nu, cum se obișnuește, fragmentar, din punctul de vedere sanitar, economic, cultural, administrativ, ci global, având în vedere, laolaltă și deodată, toate elementele constitutive și regulative ale Națiunii. La probleme unitare, soluții unitare.

Acest triplu primat al Națiunii, formulat de noi de peste trei decenii, și-a găsit confirmarea în trei

mari inovații oficiale în Germania de astăzi: 1) „Das Dorfbuch", în ce privește monografia tuturor satelor germane; 2) Organizarea Facultății de drept după criterii sociologice și 3) Principiul adaptării culturii poporului și învățământului german la realitatea socială și națională, studiată prin „Dorfbuch".

11. *Cultura poporului.* a) *Experiențe germane, teoretice: transformarea revistei „Volksspiegel" și practice: organizarea cunoașterii și acțiunii pe teren în Saxonia.*

Revista „Volksspiegel", devine cu Nr. 2, an. V (1938), organul și apare în editura „Asociației Imperiului a învățătorilor Național-Socialiști".

Odată cu schimbarea editurei revista și-a schimbat însă și programul, adăugând propriu zis la vechiul scop teoretic, științific, de cercetare a realității naționale germane o preocupare nouă, aceea a unei pedagogii practice transformatoare a Națiunii germane.

De aceea revista și-a adăugat subtitlul programatic: Zeitschrift für Pädagogische Volkstumsforschung und Volkstumsgestaltung" (Revista pentru pedagogia cercetării și transformării Naționalului). Și anume conducerea nouă a revistei (zum Wechsel des Herausgebers, p. 65) ia ca punct de plecare cunoașterea realității de vieață națională, pentru a ajunge la fundamentarea unei educații vii, cât și la înfăptuirea culturii adevărate a poporului. Interesantă este mărturisirea nouei direcții, că aceste două mari probleme se impun ca un imperativ politic al timpului, pentru că „Națiunea germană se găsește în punctul de foc al luptei politice și spirituale a prezentului". (Rândurile sunt scrise în 1938, când centrul problemei germane era problema sudetă).

In această privință direcția revistei încheie expunerea noului program prin aceste cuvinte memorabile, vrednice a fi reținute pentru epoca de frământare politică a unor națiuni și prin care se proclam ca cele mai puternice arme de luptă: cercetarea Națiunii și transformarea ei, conformă cu marile ei însușiri și necesități, fixate, luminate și descoperite prin cercetare. „Acum este nevoie a „păstra, reînoi și desfășura Națiunea Germană „în cercetare și transformare, (în Forschung und „Gestaltung), curată, puternică și vie, pe temeiul „rădăcinei și esenței ei naționale și ca o expresie „a modului ei specific spiritual; acum este nece- „sar să ascuțim și să întărim în corpul educator „german privirea și intervenția educatorilor pentru „îndatoririle lor elementare". Astfel se anunță crearea unei instituții speciale centrale, închinate exclusiv pedagogiei de cercetare și de cultivare a Națiunii, sub titlul „Stelle für Volkstumspädagogik", în cadrul direcției „Hauptstelle für Erziehung und Unterricht" a administrației imperiului N. S. L. B., care se subdivide în atâtea subdirecții, câte „Gauwaltungen der N. S. L. B." sunt. Funcționarii noi creați pentru cercetarea și cultivarea Națiunii (für Volkstumsforschung und Volkstumsgestaltung) s'au întrunit între 11—17 Iulie 1938. (Vezi *Lechmann,* Volkstumsformung in Volkstumskampf der Sudetendeutschen, în numărul revistei „Volksspiegel", închinat special problemei „Sudetendeutschen Volkstum im Kampf und Sieg", din 1938, Heft 3/4, p. 113; apoi lucrarea monografică a lui *Franz Sigl:* Die soziale Struktur des Sudetendeutschtums, ihre Entwicklung und volkspolitische Bedeutung, Leipzig, 1938; în sfârșit, *Müller,* Das deutsche Volkstum im Brennpunkt des Geisteskampfes des Gegenwartes, in „Volksspiegel", 1938, Heft 2, p. 92).

Germania de astăzi nu s'a mărginit a crea reviste pentru discuții și propuneri privitoare la cunoașterea și transformarea realității naționale, ci a aplicat practic, în toate amănuntele pe teren, în stil mare, acest program teoretic în Saxonia (vezi studiul documentat al lui *Karl Ew. Fritsch* și *Hans Steglich* „Volkstumsarbeit in Sachsen", cu subtitlul „Aufbau und Arbeitsweise des Landesstelle für Volksforschung und Volkstumspflege in N. S. L. B., Sachsen).

De altfel, încă din 1934 se întemeiase în Saxonia o centrală („Eine Landesstelle") pentru alcătuirea și aplicarea unui plan practic pentru „cercetarea și cultivarea poporului", („für Volksforschung und Volkstumspflege"), Centrala provincială (Das Gangebiet), alcătuită din centrale pe cercuri (Kreisgebiete) și pe localități (sate și orașe), (im Orte), fiecare din ele cuprinzând trei direcții distincte: 1) conducătorul cercetării științifice a poporului, a arhivei și a grupului corespunzător de cercetători; 2) conducătorul culturii poporului, a arhivei și a grupului de muncitori culturali și 3) conducătorul comunității de muncă pentru colaborarea strânsă între cercetarea culturală și pedagogia poporului. Descentralizarea cea mai deplină domnește în fiecare din aceste trei organizări: ele sunt regionale, cercuale și locale

(saleşti), cu sediul în şcolile primare. Din 1.750 de şcoli primare până în Iunie 1938, au participat activ 1.584, numar care s'a mărit considerabil, mai târziu.

Colaboratorii locali, cercuali şi centrali se întrunesc regulat în congrese, unde, în comunitaţi de muncă, discută realizările, planul de lucru şi hotarăsc directivele pentru prelucrarea şi publicarea materialului. Aşa, în ce priveşte metoda de lucru s'a constatat, că modul de cercetare cartografică a „Atlasului german", („der deutschen Volkskunde"), trebueşte depăşit, pentru că el se margineşte numai la constatări geografice de răspândire a unui obiceiu, şi nu ţine seamă de punctele de vedere, cel puţin tot atât de importante, psihologice şi sociologice. Un punct de vedere foarte just, care este şi al nostru, vezi „Atlasul sociologic al României", în volumul Institutului de Ştiinţe Sociale, „Indrumări pentru cercetări monografice".

Impreună cu profesorii de „Volkskunde" dela Universităţile şi şcolile superioare din Leipzig şi Dresden, s'a creat „Das Landesarchiv für Volksforschung" şi o „Gauarchiv für Fest-und Feiergestaltung", care adapostesc întreg materialul cules de comitetele speciale din localităţi şi cercuri, în doua mari secţii: 1) „Die Ortskartei", ce cuprinde ordonarea şi număratoarea localităţilor, cu o hartă corsepunzătoare şi 2) „Eine Sachkartei", materialul ordonat pe materii, cu o colecţie de fotografii şi de extrase din ziare.

Aceste „Arhive", ce stau la dispoziţia corpului didactic, şi în general a oricărei cercetare, ca şi întreaga organizare, este susţinută prin mijloacele baneşti puse la dispoziţie fără reticenţe de Stat, care recunoaşte astfel efectiv marea însemmatate naţională a acestor instituţii, ce unesc în mod atât de armonic cercetarea ştiinţifică cu munca constructivă culturală practică, în mic şi în mare, în câmpul atât de variat şi divers al realităţii naţionale germane.

Aceleaşi probleme au facut obiectul unui prim Congres, „Der erste Deutsche Volkskundetag", închinat comunitaţii de muncă pentru teoria poporului german („Arbeitsgemeinschaft für deutsche Volkskunde"), ce a avut loc la Braunschweig, între 29 Septemvrie şi 2 Octomvrie 1938, cu participarea oficială a celor mai proeminente personalităţi politice, bunăoară Rechsleiter Alfred Rosenberg, care a vorbit despre „Insemnătatea cercetării Poporului".

Imbinarea muncii ştiinţifice ca munca practică de realizări o întâlnim apoi în organizaţia *„Mittelstelle deutscher Bauernhof in der Arbeitsgemeinschaft für deutsche Volkskunde"*, (vezi Dr. *Erich Kaulke:* Bericht über die Forschungsarbeit der Mittelstelle deutscher Bauernhof, 1938), în care intră şi cercetarea satelor de către studenţi („Die studentische Dorfforschung).

b) *Lucrari de fapte şi de doctrină asupra culturii poporului.* Un istoric documentat şi plin de învăţaminte asupra evoluţiei educaţiei şi culturii poporului în Germania, până în anul 1933, din care reiese mai ales străduinţele răzbătătoare şi creatoare de drumuri noi ale celor doi mari doctrinari germani, *R. Erdberg* şi *Picht,* este cuprins în lucrarea „Volkshochschule und Volkswerdung. Der Volksgedanke in der Entwicklung des Volksschulwesens bis zur nationalen Erhebung im Jahre 1933" (Universitatea poporului şi Formarea poporului. Ideea de popor în evoluţia fiinţei universităţii populare până la ridicarea naţională din anul 1933), de *Dr. Georg Brenner*, Verlag von Ambrosius, Leipzig, 1940.

Lucrarea de fapte a lui Dr. G. Brenner şi-a găsit o completare teoretică în scrierea „Das Menschenbild als Grundlage der Menschenbildung (Chipul omului ca fundament al formării omului) de *Ivo Höllhuber*, (Verlag E. Reinhardt, München, 1941). Subtitlul lucrării „Grundriss einer kategorialphilosophischen Antropagogik (Elementele unei antropagogice filosofice categorială) indică cuprinsul filosofic-cultural al volumului, care conceput, în spiritul timpului, ca o nouă „antropologie" are meritul a pune la curent pe cititor cu toate curentele filosofice germane ale culturii contemporane, fără a da însă o închegare unitară şi personală lucrării.

Câmpul culturii poporului este cercetat mai mult de diletanţi presumţioşi şi de semidocţi închipuiţi. De aceea pentru o teorie şi practică românească a culturii poporului, se impune, pe lângă cunoaşterea completă a realităţii româneşti, o cunoştinţă mai adâncită a literaturii şi experienţii din alte ţări. O astfel de documentare ne oferă importanta operă ce cuprinde desbaterile primului congres internaţional de educaţie a adulţilor, International Handbook of Adult Education (editura „World Asociation for Adult Education", London, 1929), cu informaţii bibliografice, de date organizatoare şi de activitate din 26 de ţări: europene, americane şi asiatice. Experienţa plină de sugestii a educaţiei poporului, în timp de zece ani, în Statele-Unite ale Americei ne-o dă *Morse Adams*

Cartwright, in „Ten Years of Adult Education", (zece ani de educație a adulților) și A Report on a Decade of Progress in The American Movement. New-York, 1935. (Raportul unei decade a progresului mișcării americane) la care adăogăm două din multele experiențe culturale americane, una mai veche: interpretarea programului din Chester County (Pennsylvania), cu titlu: „Social Planing and Adult Education" de *John W. Herring*, New-York, 1933, și alta, opera monumentală, pe care am putut-o cunoaște de aproape, personal și în amănunte în călătoria de studii ce am făcut-o în Tennesee-Valley din Statele de Sud ale Americei de Nord, și despre care vom vorbi pe larg cu altă ocazie.

c) *Pentru înlăturarea unor nedumeriri și lămurirea unor neînțelegeri, voite ori nu, alte exemple din practica culturii poporului în Germania.*

Cu vie satisfacție am înregistrat datele de mai sus, ca o întărire și o confirmare a expunerii din studiul meu publicat în fruntea acestui număr.

Experiențele germane se recomandă în special meditației acelei categorii de intelectuali (ori pseudo-intelectuali) români, care nu pot ori nu vreau a înțelege rosturile adânci ale cercetărilor pe teren (începute de Seminarul de Sociologie, în 1925, și continuate în anii următori, împreună cu Institutul Social Român), ale acțiunii constructive culturale și naționale, prin cămine și școli țărănești (așa cum au fost gândite și create de Fundația Culturală Regele Mihai, după programul ei din 1934) și ale educației sociale, profesionale și naționale a tineretului, ieșit din licee, școli superioare și școli speciale, prin cercetări și acțiuni directe în satele românești (mai întâi în mod voluntar și apoi, conform dorinței acestui tineret însuși, obligator), alcătuind, toate aceste probleme, o pedagogie nouă. O pedagogie ce îmbrățișează într'un tot armonic, deodată, atât o pedagogie științifică a cunoașterii Țării și Neamului, cât și o pedagogie practică a satului și țăranului, ca și o pedagogie a tineretului, așa cum își găsesc o expresie legală în Legea Serviciului Social din 1939.

Pentrucă totuși această pedagogie este neînțeleasă de unii, așa ziși teoreticieni ai culturii poporului la noi, vom da încă două pilde, luate nu din lucrări de teorie, ci din programe practice de lucru și călăuze oficiale pentru înfăptuirea lor, cuprinsă în „Das Dorfbuch als Mittelpunkt des dörflichen Lebens" (Cartea Satului ca punct central al vieții satului) de *Anton Link* (Heft 3 al colecției „Politische Heimatkunde", Doctrina patriei politice, editată de patru mari organizații germane: Die deutsche Arbeitsfront, N. S. G. Kraft durch Freude și Amtdeutsches-Volksbildungswerk) și în 2) „Die Betreuung des Dorfes, Grundsätze, Erfahrungen und Arbeitsmittel), Ridicarea satului, Principii, Experiențe și Mijloace de lucru), de *W. Hirschfeld* (editată de secția „Volkstum" al societații „Kraft durch Freude", Berlin).

Culturalii români, în majoritatea lor, chiar și acei ce se consideră ori se proclamă, ei pe ei înșiși, ca pontifi ai culturii satelor, au, desigur, de învățat din experiența străină, ceea ce totdeauna pare mai sugestiv decât a scoate învățăminte din experiența româneasca, care, câteodată, este și mai veche și mai completă.

Iată, bunăoară, încă din prima pagină a broșurei „Das Dorfbuch" de A. Link cetim titlul programatic al unui capitol: „Das Dorfbuch als das wichtigste Mittel zur Menschenführung", („Cartea Satului ca cel mai important mijloc de conducere a oamenilor"), iar în pag. 10 a aceleași broșuri, autorul afirmă cu mai multă precizie, că cercetarea satului trebue să fie temeinică, deci să nu cuprindă numai grăbite puncte de reper, care, fiind superficiale, sunt primejdioase pentru satul cultural.

„Eine nur oberflächliche Kenntis des Dorfes, seiner Bewohner, der Flur und des Waldes bringt die ganze Arbeit in Gefahr" (o cunoaștere numai superficială a satului, a locuitorilor săi, a pământului și pădurii primejduește întreaga operă), acesta este axiomul politicei culturale în satele germane.

In cealaltă broșură „Die Betreuung des Dorfes", se accentuiază cu aceeași energie însemnatatea cunoașterii pentru acțiunea culturală: „Die Volksbildungsarbeit auf dem Lande, se scrie la pag. 31, hat ihre Grundlage in der heimatkundlichen Arbeit" (Munca culturală la sate are drept fundament munca de cunoaștere a satului). Iar această cunoaștere, departe de a fi o „încurcătură", cum cred unii „culturali" români, contribuie la o înălțare a conștiinței de sine: Dieses Wissen, (aceeași pagină 31), wird zu einer Hebung des dörflichen Selbstbewustseins" și, mai mult încă, ea contribuie la educația mândriei patriotice și chiar la sprijinirea și zidirea întregei educații național-socialiste, a școalei și a propagandei pentru Patrie: Über diese Erziehung zu Heimatstolz und Selbstewustsein hinaus hat jedoch die heimatkundliche Arbeit die wichtige Aufgabe, die gesamte nationalsozialische Erziehung der Partei, der Schule und auch die Propoganda

von der Heimat zu untermauern und zu unterstützen (pag. 31).

Pentru practica culturală şi politică cercetarea serioasă, şi nu diletantă (cu simple puncte de reper), a satului are deci o importanţă capitală. Broşura germană nu se mărgineşte însă numai la aceste formulări, ci insistă şi asupra justificării lor: Toate imperativele, dispoziţiile şi legile conducerii de Stat, „vor fi mai bine înţelese, mai uşor pricepute şi deci mai voluntar executate de ţărani, dacă i se arată sensul şi necesitatea lor, corespunzătoare trebuinţelor mediului cel mai apropiat, în Patrie şi Stat, prin materialul necesar şi documentarea cea mai bună ce le oferă munca de cercetare locală".

Această expunere se încheie cu o concluzie culminantă: prin cartea satului se lansează o punte ce leagă trecutul cu viitorul prin prezent.

Am făcut aceste numeroase citaţii pentrucă, încă odată, în ele găsim o fericită confirmare a trudei româneşti, care, cu mult înaintea exemplelor germane, a afirmat cu tărie, că cunoaşterea ştiinţifică a satului, departe de a forma îndoieli, formează punctul de plecare sigur şi condiţia indispensabilă oricărei acţiuni culturale, rodnice şi trainice.

4. *Activitatea recentă a „Fundaţiei Culturale Regele Mihai I".*

Din fericire, alături de ignoranţi, sceptici şi tăinuitori, care alcătuiesc cu adevărat un prototip combinat din mai toate tipurile fixate la începutul acestor rubrici, stă activitatea din ultimele luni a Fundaţiei Culturale Regele Mihai, care, liniştită, senină, sigură de sine, continuă fără sgomot şi în adâncime activitatea ei rodnică şi temeinică, aşa cum reiese din documentatele ei publicaţii: „Căminul Cultural (dece şi al doilea titlu „Şcoala Ţăranului". D. Papadopol are dreptate când găseşte „că al doilea titlu este cuprins organic în cel dintâiu", Buletin Nr. 3—4, Anul I, al Căminului judeţean Mehedinţi, 1942, p. 53), 6—7, 8—9—10 şi 11—12; Buletin, Anul I, Nr. 3—4, „Căminul judeţean Mehedinţi" al Fundaţiei Culturale Regele Mihai I, 1942. Turnu-Severin, redactat de Prof. *D. Papadopol;* „Vatra", revista Regionalei Olteniei, sub direcţia d-lor *Saban Făgeţel* şi *D. Tomescu,* şi îngrijirea d-lui *Ion Donat,* Nr. 1—2, 1942.

Menţionăm în special planul remarcabil al „Reconstrucţiei Sociale şi Culturale a Basarabiei şi a Bucovinei de Nord", „Propunerile Fundaţiei Culturale Regele Mihai I", de *Octavian Neamţu,* „Căminul Cultural", Nr. 8—9—10, pag. 341—342, care formează unul din cele mai luminoase documente sintetice a marilor scopuri culturale şi în acelaşi timp constructive de Stat nou, urmărite cu atâta elan, entuziasm şi concentrată energie de Fundaţie, sub conducerea d-sale.

Studiul lui Octavian Neamţu este introducerea la numărul revistei „Căminul Cultural", închinat în întregime muncii căminelor Fundaţiei în Basarabia şi Bucovina, ce cuprinde planul integral de muncă, adică: Echipe studenţeşti în Basarabia şi Bucovina, de *C. D. Gib;* Căminul Culural în Basarabia, de *Lascarov Moldovan* şi *Eugen Ionescu Darzău,* Şcoala ţărănească în Basarabia şi Bucovina, de *B. Iordan* şi cursuri de conducători de Cămine Culturale, organizate la Soroca în vara anului 1939. Dacă la aceste preţioase contribuţii, mai adăugăm: Organizarea şi funcţionarea Căminului Cultural în timp de războiu, de *Gh. Stănculescu* şi *V. Cojocaru,* Cronicile lui *Gh. Mazilu Vipie* (dela Căminul din Valea Mânăstirii-Mehedinţi) şi *C. Păun* (dela Căminul Bilcioreşti-Dâmboviţa), ieşite cele dintâi la concursul instituit de Fundaţie pentru cea mai bună cronică săptămânală (jurnal vorbit) la Cămine, mai întâlnim apoi recunoaşterea oficialităţii şi concursul activ pe care ea este hotărîtă a-l da Căminelor (prin circulara Ministerului Afacerilor Interne din 18 August 1941, ca şi prin frumoasa adresă a d-lui prefect al judeţului Fălciu), toate aceste fapte, ca şi numeroase informaţii de realizări ale căminelor, fac ca acest număr să devină reprezentativ şi de recomandat necredincioşilor şi închipuiţilor prezumţioşi, ca o adevărată iniţiere în alfabetul cultural al Fundaţiei Culturale. *V. Cojocaru,* în „Activitatea „Fundaţiei Culturale Regele Mihai I, în taberele de prizonieri români din Timoc şi Banat", pune din nou în discuţie („Căminul Cultural" Nr. 6—7, p. 285), împreună cu articolul citat de Gib, valoarea muncii echipelor studenţeşti, atât de discutată şi neînţeleasă. Căci mai sunt încă autori, care afirmă că o echipă studenţească ar fi ceva străin satului, şi ar lucra pentru sat fără concursul satului, ori poate şi împotriva satului, când din simpla citire a cronicelor, echipele studenţeşti din cei cinci ani de muncă în sate, ori din lectura echipierului Laurenţiu Fulga-Ionescu „Campania II-a", 7 Iulie—1 Octomvrie 1938, Bogaţi-Dâmboviţa" (apărută în Cartea Echipelor a Fundaţiei, Nr. 7), oricine de bună credinţă, s'ar convinge de strânsa operă, de colaborare frăţească a studenţilor cu satul, încă din primele zile ale sosirei lor. In numărul viitor al acestei reviste, vom publica o documentată ex-

punere de muncă comună, voioasă, sistematică și creatoare: între echipa studențească, căminul cultural, țărani și școlile țărănești, în satul Dodești din județul Fălciu.

Asupra noului tip de școală a poporului la oraș și la sate, *Gh. T. Dumitrescu*, în „Universitatea Populară în cadrul Căminelor Culturale orășenești" („Căminul Cultural", Nr. 11—12, p. 434) și *Ion Berca*, în „Școala Superioară Țărănească, Intâiele rezultate la Făgăraș", („Cartea Căminului Cultural Fundația Culturală Regele Mihai I, 1942), ne oferă două studii instructive și date concludente.

Inițiativa Regionalei Olteniei, de sub conducerea înflăcărată și de un robust optimism cultural a lui *S. Făgețel*, de a crea o *„Cooperativă de Carte și Editură „Vatra"*, este o altă pildă elocventă de viabilitatea și rodnicia Fundației. Această „Cooperativă" este gândită ca o mare instituție de cultură, cu trei secții: 1) Editura cărților de cercetare a satului și a cărților pentru sat; 2) Librăria și Colportajul; 3) Biblioteca de împrumut, ambulantă, cu o sală de lectură și cu o subsecție de elaborare de cataloage bibliografice.

In sfârșit, „Buletinul Căminului județean Mehedinți", Anul I, Nr. 3.4,1942, Turnul Severin, redactat de *Prof. D. Papadopol*, directorul Căminului județean, este un exemplu viu și înviorător de felul cum se lucrează pe teren, atunci când există inteligență, înțelegere și voință de înfăptuire a satului cultural.

Regăsim în aceste publicații vechiul suflu al activității din anii 1934—1939, când s'a plămădit doctrina Fundației, zi de zi, cu însuflețire curată și jertfă a sute de persoane de toate vârstele, de toate profesiunile și care a produs un curent irezistibil, ce nu se va opri vreodată, pentrucă corespunde unor necesități reale și permanente, dovadă numărul mare de cămine culturale ale „Fundației Regele Mihai I", care astăzi se ridică la 4.548, cu peste 600 de organizări de cursuri țărănești.

Desigur, nimeni nu poate afirma, că toate aceste cămine culturale duc o vieață completă, perfectă și conform menirei lor. Numărul lor mare, ce apare masiv în hărțile ce se alcătuiesc pentru a arăta răspândirea lor, ar impresiona poate neplăcut pe acei ce în fiecare vârf de ac, ce înseamnă pe hârtie un cămin cultural, ar constata vreo scădere. Acest fapt nu ar mira totuși pe cine știe, că orice creație nouă nu poate ușor lua o formație definitivă, trebuind mai întâi să învingă toate obstacolele ce-i stau în cale, dela inerție până la ostilitatea fățișă a oamenilor, a administrației ori al altor organe.

Sunt doar instituții vechi, se știe doar și aceasta, ca școlile primare, bunăoară, care, deși apărate de legislație și administrație, totuși nu toate sunt în stare înfloritoare, ci dimpotrivă, unele duc o vieață mediocră, iar altele nu funcționează decât cu titlu, fiind fabrice de analfabeți.

Tot astfel cineva ar fi nedrept, dacă ar judeca instituția în sine a școlilor țărănești, atât de binefăcătoare și utile, ca o trăire a unei vieți superioare gospodărești și ca o îndeletnicire de deprinderi noi, cu școlile surogate, unde elevul nu știe ce este săpunul și baia, unde se expune altoirea copacilor cu creta la tablă, în loc să se facă în grădină, unde prin exerciții teatrale de gimnastică, se năzuește desvoltarea „grației feminine" la sate, ori prin învățarea unor cântece de leagăn, culese și apoi răspândite din cabinetul de lucru al cuiva, se năzuește desvoltarea „condiției maxime" de pregătirea fetelor pentru a deveni „bune mame" ș. a. m. d.

5. *Actualitatea raportului dintre Școala primară „Căminul Cultural" și Școala țărănească.* Din mapa mea de manuscrise, ca titlu de document, publicăm următoarea comunicare, făcută Congresului Căminelor Culturale și al Școalelor țărănești, ce a avut loc în 1935, problema tratată atunci fiind și astăzi de mare actualitate.

Criza învățământului nostru este un fapt îndeobște cunoscut. Ea se datorește, am spus-o de mult, împrejurării că organizația lui a rămas aceeași ca în epoca în care au fost intemeiate întâiele școli românești moderne.

Pe cale de a-și recâștiga independența politică, neamul nostru avea nevoie atunci, întâiu de toate, de conducători politici și de funcționari. Spre a-i forma, au fost înființate primele noastre școli, câteva licee și a fost promovată ieșirea de absolvenți a acestora la universitățile din străinătate.

Când, mai târziu, odată temeliile administrației moderne a României puse, învățământul urma să fie desvoltat, politica școlară n'a fost schimbată. Au fost întemeiate tot mai multe licee și a fost înlesnit prin reforme succesive accesul fiilor de țărani în ele. Locul central i-a rămas în învățământul nostru tot liceului. Deși primatul lui condamna școlile profesionale la vegetare și pricinuia desconsiderarea absolvenților de școli primare, care nu au ajuns să-l frecventeze.

După războiul de întregire concepția aceasta a avut parte de apărători de o rară energie. Datorită stăruinței lor, accesul în liceu al absolvenților de

școli primare și accesul în universități al absolvenților de licee, a fost neasemuit ușurat. Invățământul nostru a devenit o vastă fabrică destinată exclusiv formării de „titrați", de „intelectuali".

Școala însă n'are în vieața națiunilor rostul de a forma elementele numai ale unei singure categorii sociale. Menirea ei este să-i crească fiecărei categorii forțe noui, cât mai productive.

Mărginindu-se să formeze liberi profesioniști și funcționari de Stat, învățământul nostru păcătuește îndoit împotriva Nației: 1) nu poartă de grijă ca să formeze plugari mai buni, meșteșugari și negustori mai dibaci, și 2) suprapopulează categoria socială a funcționărimii și a liber profesioniștilor.

Marile neajunsuri ale structurii sociale actuale a neamului nostru: starea neajutorată a țărănimii, lipsa de grosime a păturii burgheziei productive, numărul excesiv al funcționarilor și al avocaților, mulțimea candidaților nesatisfăcuți la posturi de administrația de Stat, toate se trag din lipsa de suplețe a conducătorilor succesivi și învățământului nostru, care n'au știut să diferențieze obiectivul urmărit de învățământul de Stat.

Activitatea mea la Ministerul Educației Naționale a urmărit *înlăturarea acestei deplorabile unilateralități a școlii noastre.* Ideea conducătoare a planului de reorganizare generală a învățământului, pe care l-am expus și pentru a cărei înfăptuire m'am străduit atunci, este *diferențierea învățământului,* în așa fel încât să *formeze forțele noi pentru fiecare funcțiune socială.* Socotesc că învățământul trebue să formeze nu numai funcționari de Stat și liber-profesioniști, ci și plugari raționali, muncitori calificați, meșteșugari dibaci și negustori întrepizi. El nu mai poate rămâne concentrat în jurul liceului și al universității, fără primejdie atât pentru stabilitatea, cât și pentru integritatea vieții noastre sociale.

Imprejurările nu mi-au îngăduit înfăptuirea completă a acestei concepții, care putea înlătura criza învățământului nostru și nici consolidarea măsurilor luate în decursul celor 17 luni, cât am stat în fruntea Ministerului Educației Naționale. Invățământul nostru continuă să fie unilateral, împotriva tuturor probelor dureroase servite de frământările anilor din urmă.

Școala primară, pe care o mai avem, aceeași la țară și la oraș, este organizată în perspectiva liceului. I se propun copilului de plugar aceleași materii ca fiului de orășan, ca să poată trece cu ușurință în școlile secundare. Suntem convinși de nevoia unei alimentări continue a păturilor noastre conducătoare cu elemente proaspete dela țară; nu credem însă că în acest scop toți copiii dela țară trebuesc crescuți ca și când ar trece în școli secundare. Credem dimpotrivă, că organizarea școlii primare rurale trebue să aibă în vedere majoritatea elevilor, care urmează să rămână la coarnele plugului. Egalitatea de condiții a copilului dela țară cu copilul dela oraș, la intrarea în școlile secundare, poate fi garantată destul de bine și pe calea întocmirii corespunzătoare a programului examenelor de admitere și a reglementării modului de predare a materiei din întâele clase secundare.

Dar, *o creștere mulțumitoare a viitorilor plugari, nu poate fi realizată numai prin cursul primar.* Elevii îl părăsesc la o vârstă prea crudă, chiar când urmează clasele de curs complimentar. Oricât ar fi de adaptat problemelor vieții sătești, învățământul primar nu poate duce la capăt misiunea creșterii de buni plugari. Lucrările practice pe terenul de experiență și în atelierele școlii reprezintă numai un început. Deprinderile câștigate aci în vârsta întâei copilării trebuesc fixate, în cursul juneței, dacă e să devină un bun câștigat.

De o prelungire a școlii primare până la vârsta de 25 de ani, când începe maturitatea băieților, respectiv de 20—21, când fetele devin femei, nu poate fi vorba. Cercetările întreprinse în sat au arătat cât de potrivnice sunt cursurile din toamnă până în vară nevoilor vieții la țară. De îndată ce au trecut vârsta de 10 ani, copiii devin auxiliari prețioși în gospodărie, de care părinții se pot lipsi cu greu, în vremea de recoltă din toamnă, de semănat și cosit din primăvară și de seceriș dela începutul verii. Dificultățile învățământului supra-primar (complimentar), provin, în majoritatea lor, din această nevoie a gospodăriei țărănești, de munca copiilor trecuți de anii pruncie.

Fixarea cunoștințelor plugărești primite în școala primară și întregirea lor în marginile priceperii și a puterii de asimilare mai mari a juneței trebue dată în seama unei Instituții, conforme vieții satului. Experiența Fundației, a Astrei, a Asociației bucovinene pentru cultura poporului și cea a școlii din Târgul Fierbinți, au arătat că adaptarea la mediul românesc a școlilor superioare țărănești, inițiate de marele danez Grandtvig, este Instituția aceasta.

Școlile superioare țărănești au un rol deoesbit de însemnat în epoca aceasta, în care, datorită războiului, a ușurării treptate a comunicației, a cazărmii, orășenizarea satelor înaintează într'un

ritm vertiginos. In această epocă de transiție ele au să realizeze nu numai formarea gospodăriei și luminarea țăranului, misiunea de azi a școlilor superioare țărănești din țările scandinave cu țărănimea lor de mult adaptată civilizației moderne. Ele trebuesc *să contureze coordonatele noui ale concepției țărănești despre vieață și lume*, acum când cele tradiționale își pierd autoritatea. Ca pretutindeni, în Sud-Estul Europei, contactul cu orașul a dus și la noi la o tot mai generală emancipare a țărănimii tinere de rânduelile tradiționale. Obișnuiți cu prefacerile din vieața națiilor, nu deplângem această revoluție morală. E drept că sunt împinse astfel în uitare multe credințe, multe datini și multe manifestări care păreau indisolubil legate de vieața țăranului român. Dar, în schimb, apare în locul supunerii față de natură și a mulțumirii fataliste, o atitudine activă, vrerea de a stăpâni natura, de a se ridica la o vieață mai înlesnită care, bine îndrumată, poate fi motorul unui viitor strălucit pentru națiunea noastră. Școlile superioare țărănești sunt singurele în măsură să ușureze decisiv durerile precizării nouei concepții despre lume și vieață, de care are nevoie țărănimea noastră, după ce nu mai crede în tot mai mare măsură în cea moștenită din moși-strămoși, care a fost condiționată de vitregia destinului politic de până acum a neamului nostru.

Cum această criză de transformare a atitudinii și a concepțiilor este în curs îndeosebi la țăranii maturi, e necesară acum o acțiune destinată lor, paralelă cu cea desfășurată pentru tineri de școlile superioare țărănești. Trebue evitată atomizarea individualistă care urmează disoluției concepțiilor și atitudinilor moștenite și compensată slăbirea coeziunii obștiei sătești prin atașarea conștientă de neam. Și trebue îndrumată pe calea muncii raționalizate inițiativa liberată de reglementările tradiționale. *Cursurile și școlile țărănești* numeroase, organizate în anii din urmă, unele trainice, altele efemere, prin inițiative particulare de învățători, de agronomi, de societăți și, în special, de Cămine culturale, sunt un indiciu al urgenței acțiunii largi de restabilizare spirituală a țărănimii noastre.

Căminele Culturale s'au dovedit a fi punctul de reazăm cel mai de seamă al cursurilor și al școlilor de acest fel. Armata de oameni de bine pe care i-a mobilizat și concentrat este un rezervor bogat de conducători de școli și de cursuri țărănești. Iar localurile, terenurile și legăturile cu organele de Stat de care dispune, sunt zestrea materială însemnată care le poate face cu putință.

După anii bogați în experiențe, cu școli superioare țărănești și cursuri pentru țărani pe lângă Căminele Culturale, aprehensiunile cu privire la școala și acțiunea culturală necesare în sate, pe care le-am exprimat adeseori în 1932—33, cu prilejul lucrărilor pregătitoare ale reformei generale a învățământului, au devenit convingere de nestrămutat.

Cred că *școala celor ce urmează să rămână plugari*, trebue să aibe forma unui *ciclu* în care *învățământul primar* de până acum să fie întregit prin *frecventarea unei școli superioare țărănești* înainte de prestarea serviciului militar și, dacă se poate, și după liberare. Invățământul nostru primar nu va primi o alcătuire trainică până ce nu va lua înfățișarea acestui ciclu.

Trebue să îndoim zelul în școlile superioare țărănești existente și în cele care se vor mai înființa. Așa încât să putem încheia cât de în grabă stadiul experimentărilor și să putem încheia bilanțul care să justifice generalizarea școlilor superioare țărănești. Au trecut câțiva ani de când s'a consacrat pentru prima oară într'un Mesagiu propunerea noastră de a crea „școli superioare țărănești, care să pregătească pătura conducătoare a satelor". Și sunt sigur că, dacă vom continua să dovedim cu ardoarea de până acum rodnicia acestei instituții a școlilor țărănești, le vom vedea generalizate (vezi *D. Gusti*, Un An de activitate la Ministerul Instrucției, Cultelor și Artelor, 1934).

Cred la fel că *acțiunea culturală la sate* nu poate să se lipsească de mijlocul *școlilor și cursurilor pentru țăranii adulți*. Aceste școli și cursuri sunt *Căminul Cultural în acțiune*, iar căminul cultural trebue să fie cristalizarea și produsul instituționalizat al acestor cursuri și școli. Trebuie ca fiecare cămin să organizeze, an de an, iarna, un curs sau o școală pentru țăranii din sat și din satele vecine, în caz că acestea n'au cămine proprii. Cursurile și școlile țărănești sunt proba de rezistență a secțiilor căminului și prilejul cel mai de seamă pentru a recruta membri noi.

Să socotim dar congresul de azi nu atât zi de bilanț, cât zi de nou și mai puternic imbold. Suntem avantgarda care pregătește, prin îndrăsneala și devotamentul ei, organizarea temeinică a învățământului românesc pentru plugari. Curaj și mai departe: suntem pregătitorii de mâine a satelor românești. Dacă nu vom precupeți jertfa, ne va izbuti și nouă ceea ce i-a fost cu putință lui Grundtvig și celor din jurul lui: *să ridicăm satele noastre la bunăstare și la propășire spirituală.*

Rezultatele atât de îmbucuratoare ale școlilor superioare țărănești și ale școlilor și cursurilor pentru țărani, îmi dau curaj să iau hotarîrea de a pune în lucrare un alt gând care-mi este scump, pe cel al *Universitaților libere pentru muncitori.* Fundația va încerca să dea din toamnă și țaranilor nevoiți să devie orășeni, ceea ce dă cu ajutorul d-voastră încă de câțiva ani, țăranilor ramași la brazdă. Vom organiza, cu ajutorul studențimii, școli libere pentru muncitori și-i vom ajuta pe țăranii pe care împrejurările îi silesc să se așeze în orașe, să se deprindă cu mediul lor nou de traiu. Vom largi astfel frontul pe care luptă Fundația noastră pentru temeinica așezare a României viitoare.

Nădejdea mea e că la congresul de anul viitor să avem printre noi și pe reprezentanții școlilor superioare și a cursurilor pentru muncitori. Fie ca munca celor ce vor începe această operă, să pornească într'un ceas nu mai puțin norocos decât cel în care ați pornit d-voastră la lucru.

6. *Concepția unui Minister al Culturii Națiunii, ca o variantă a aceleași idei, cuprinsă în studiul publicat în acest număr.*

Nu putem încheia aceste „Insemnări, Discuții și Probleme", fără a nu aminti polemica ce s'a iscat în jurul reînființării „Serviciului Social" (Unirea", din 28 Ianuarie 1942: „Un nou Serviciu Social ar putea avea o largă contribuție în opera de regenerare a satului", și din 6 Februarie și 14 Martie 1942. Propunerile ce s'au făcut cu acest prilej de a crea un „Minister al Geniului rural", ori un „Minister al Satelor", mă îndeamnă să reproduc o veche propunere a mea de a creea un Minister al Culturii Națiunii).

Ministerul Culturii Națiunii.

I. *Direcția Tineretului* (Coordonarea problemelor privitoare la Tineretul de toate vârstele):

1. In legatură cu Ministerul Școalelor, Tineretul școlar, pe vârste și pe sexe.

2. Premilităria, Munca de folos obștesc.

3. Tineretul universitar și al școalelor superioare și speciale (obligativitatea Serviciului social, la sate și orașe).

4. Școli de comandanți ai Tineretului, de șefi de echipe, de echipieri.

II. *Direcția Culturii:*

1. *Cultura superioară.* (Coordonarea problemelor de creație a Culturii Nației).

A. Știința.

B. Institute de cercetări științifice; Institut de Științe Sociale al României pentru crearea „Științei Națiunii Române"; Consiliul național de cercetări științifice.

C. Literatura. Arte plastice. Muzica.

D. Biblioteci, Muzee. Congrese și Expoziții (naționale și internaționale).

2. *Cultura Poporului.* (Coordonarea tuturor problemelor de educație a Nației).

A. Cămine, la sate și orașe, cu trei secții și coordonarea lor legală: Sănătate, Economie, Vieață spirituală și morală.

B. Școli. Cursuri țărănești pe lângă cămine, școli țărănești, școli superioare țărănești, școli de conducători de cămine.

C. Publicitate: 1. Presa. 2. Radio. 3. Filme. 4. Turism.

D. Muzeul Satului. Sate model.

III. *Direcția* Educației Fizice și a Sporturilor.

1. Educația Fizică.

2. Sporturi.

IV. Direcția Publicațiilor.

1. Publicații pentru tineretul școlar; 2. Pentru tineretul universitar; 3. Pentru cultura superioară; 4. Pentru cultura poporului; 5. Pentru Educația fizică și sporturi.

Pe lângă Ministerul Culturii Națiunii ar funcționa două organe: 1. *Senatul cultural,* Organ de directive și de control, cu patru subdivizii: întâia subdivizie pentru Tineret, a doua pentru Cultura Superioară, a treia pentru Cultura Poporului și a patra pentru Educația Fizică și Sporturi.

2. *Direcția de Documentare și Studii.*

Asupra sensului și compoziției „Senatului Cultural" (Termenul apare în 1927 și întrebuințat de mine în „Anteproiect de organizare a culturii", vezi vol. „Politica Culturii" și „Sociologia Militans", pag. 447, 1934). Drept o expunere de motive și o schiță de program de lucru al Ministerului Culturii Națiunii și al rolului important ce-l are „Senatul Cultural" în această nouă organizație a „Statului cultural" poate servi materialul, ce se găsește în „Un an de activitate la Ministerul Instrucției, Cultelor și Artelor, 1932—1933, București, 1934: 1. Expunerea de motive la proiectul de lege a organizării Culturii, pag. 523; 2. Proiect de lege a Organizării Culturii, 1933, p. 1458; 3. Discurs ținut în Senat la 16 Iunie 1933, p. 549; 4. Politica Culturii și Statul cultural, p. 473; 5) Politica școlară și culturală a Statului, p. 491, și 6. Politica școlară în cadrul Statului cultural, p. 495.

D. GUSTI

Numărul de față întregește anul IV, întrerupt în 1939, din cauze de forță majoră. Sociologia Românească *va apare de acum încolo în 2-4 numere pe an. Intâiul dintre acestea va ieși la începutul anului 1943.*

SOCIOLOGIE ROMÂNEASCĂ
DIRECTOR D. GUSTI

TABLA DE MATERII

ANUL IV

IANUARIE-IUNIE 1939
IULIE-DECEMVRIE 1942

BUCUREŞTI

INSTITUTUL DE ŞTIINŢE SOCIALE AL ROMÂNIEI

I. STUDII ŞI CERCETĂRI

(INDEX GENERAL)

II. CERCETĂRI LOCALE

BANAT

III. RECENZII

a) CĂRŢI

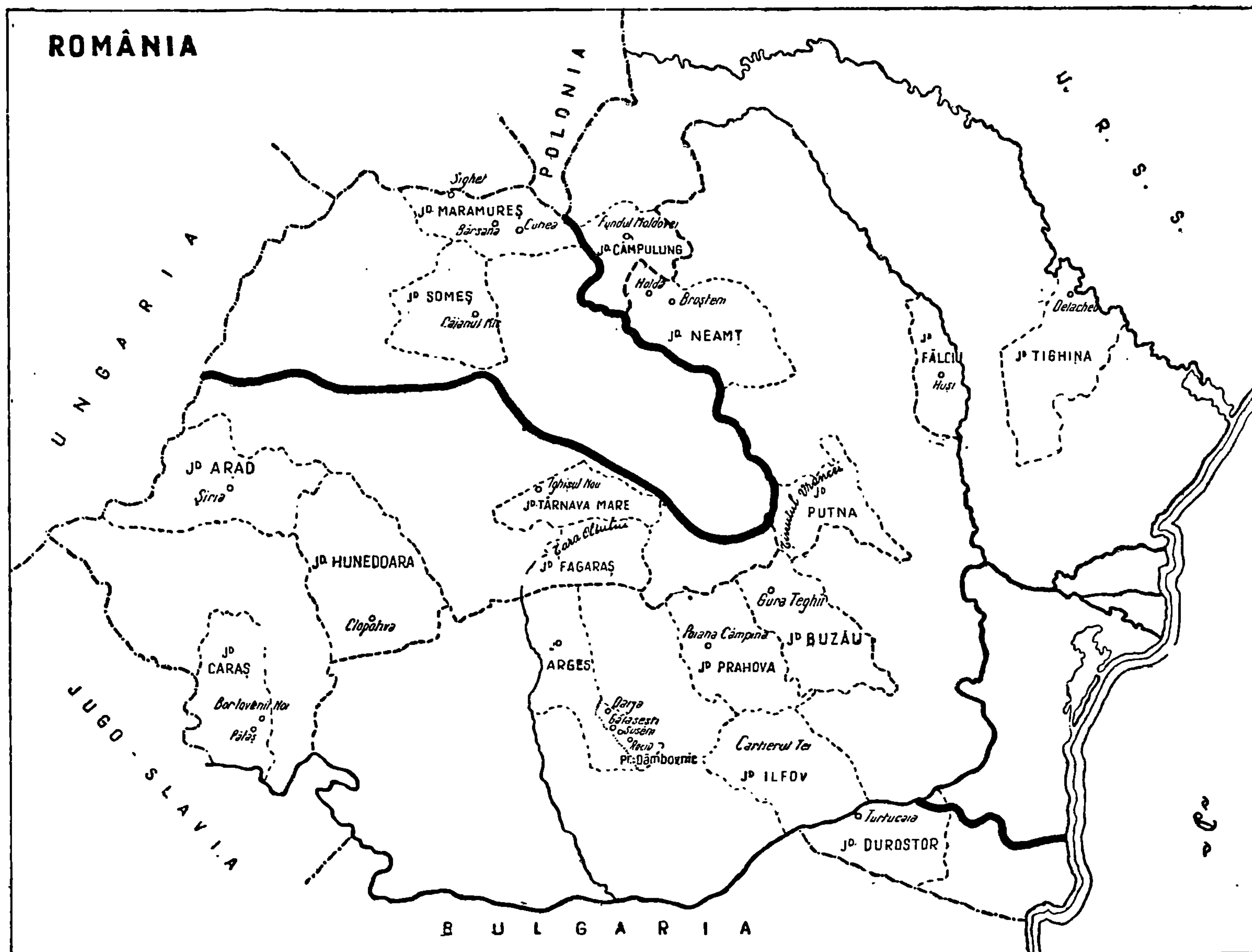
b) REVISTE

IV. INSEMNĂRI

V. MARGINALII

VI. COPERTA

VII. INDEX ALFABETIC AL AUTORILOR

Localitățile asupra cărora s'au publicat studii și cercetări în *Sociologie Românească*, IV (1942)

(Urmare de pe pag. a 2-a a copertei)

RECENZII

ÎNSEMNĂRI

de *Prof. D. Gusti*

COPERTA

Prânz la arie, Rociu-Dâmbovnic (Clişeu Aurel Bauh)

SOCIOLOGIE ROMÂNEASCĂ

REVISTA INSTITUTULUI DE ŞTIINŢE SOCIALE AL ROMÂNIEI

Director D. GUSTI, Redactor A. GOLOPENTIA, Secretar de redacţie ŞTEFAN POPESCU

APARE TRIMESTRIAL, 20 COALE PE AN

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA

INSTITUTUL DE ŞTIINŢE SOCIALE AL ROMÂNIEI, BUCUREŞTI, PALATUL ACADEMIEI DE ÎNALTE STUDII COMERCIALE ŞI INDUSTRIALE, PIAŢA ROMANĂ, TELEFON 2.07.39

Exemplarul 200 lei. Abonamentul anual pentru şcoli şi particulari 1.000 lei; 5.000 lei pentru autorităţi şi instituţii. DD. autori şi editori sunt rugaţi să trimită lucrările, pentru a fi recenzate, secretariatului de redacţie.

MONITORUL OFICIAL ŞI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA CENTRALĂ — BUCUREŞTI — 1942

C. 27.299.

LEI 200